

สทฺธมฺมปฺชฺโชติกา นาม ขุททกนิกายกัจจกถา
นิตฺเทศวณฺณา
นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ
มหานิตฺเทศวณฺณา
อฏฺฐกวกฺควณฺณา

ปุราเภทสุตฺตนิทฺเทศวณฺณา

ทสเม ปุราเภทสุตฺตนิทฺเทศสฺส กถํ ทสฺสีติ อิมสฺส สุตฺตสฺส
อิโต ปเรตฺถจ ปณฺจนฺนํ กลหฺวิวาทฺจฺญพฺยฺยหฺมหาวิยฺย(๑)หฺตฺวฏฺกอกฺคต-
ทณฺทสุตฺตานิ สมฺมาปริพุพฺพาชฺนียสุตฺตวณฺณานิ วุตฺตนเยเนว
สามณฺยโต อุปฺปตฺติ เวทิตพฺพา ฯ วิเสสโต ปน ยถฺเว ตสฺมี
มหาสมเย รากจฺริตเทวตานิ สปฺปายวเสน ฐมฺมํ เทเสตฺถุ นิมฺมิต-
พฺพุทฺธํ (๒) อตฺตานิ ปุจฺจนาเปตฺวา สมฺมาปริพุพฺพาชฺนียสุตฺตนฺตมภาสี (๓)
เอวํ ตสฺมีเยว มหาสมเย กิ นฺุ โข ปุรา สรีรเกทา
กคฺคตพฺพนฺติ อุปฺปนฺนจิตฺตานิ เทวตานิ จิตฺตํ ญตฺวา ตาสี
อนฺุคฺคหคฺคํ อจฺจตฺเตพฺสภิกฺขุสฺตปฺริวาริ นิมฺมิตพฺพุทฺธํ อากาเสน
อาเนตฺวา เตน อตฺตานิ ปุจฺจนาเปตฺวา อิมํ สุตฺตมภาสี ฯ

กถํ พุทฺธา นาม มหฺนฺตา เอเต สคฺคตฺวิเสสา สยิ (๔)

๑. ม. ...จฺญพฺยฺยหฺมหาพฺยฺยห... ฯ เอวมฺปฺริปี ฯ ๒.ม. นิมฺมิตพฺพุทฺธํ ฯ

๓. ม. พุ. สฺ. ๒๕/๓๓๑/๓๕๕ ฯ ๔. ม. ยิ ฯ

สทเวกสฺส โลกสฺส ทิฏฺฐิํ สุตํ มุตํ วิญญาตํ ปตฺตํ ปริเยสิตํ
 อนุวิจิริตํ มนสา น กิณฺจิก กตฺตจฺจि นีลาทิวเสน วิภตฺตรูปา-
 รมฺมณเสฺว วิภตฺตรูปารมฺมณํ วา เภริสทฺทาทิวเสน วิภตฺตสทฺทา-
 รมฺมณาทิสฺส สทฺทาทิอารมฺมณํ วา อตฺถิ ยํ เอเตสํ ฌาณ-
 มุเข อปาถํ นาคจฺฉติ ฯ ยถาห ยํ ภิกฺขเว สทเวกสฺส
 โลกสฺส ฯเปฯ สทเวมฺนุสฺสาย ทิฏฺฐิํ สุตํ มุตํ วิญญาตํ
 ปตฺตํ ปริเยสิตํ อนุวิจิริตํ มนสา ตมฺหิ ชานามิ ตมฺหิ
 อพฺภณฺณาสินฺหิติ (๑) เอวํ สทฺพพตฺถ อปฺปฏิหตฺตวาโณ ภควา สทฺพปาปี
 ตา เทวตา ภทฺพาทพฺพวเสน เทว โภฏฺฐาเส อกาสิ ฯ กมฺมา-
 วรณฺเนน วา สมนฺนาคตาทิอาทินา (๒) ทิ นเยน วุตฺตาท สตฺตาท อภทฺพา
 นาม ฯ เต เอกวิหาเร วสนฺเตปี พุทฺธา น โอลเณนฺติ ฯ
 วิปริตฺตา ปน ภทฺพา นาม ฯ เต พุเร วสนฺเตปี คนฺตุวา
 สงฺกณฺหนฺติ ฯ ตสฺมี เทวตาสนฺนิปาเต ये อภทฺพา เต ปหาย
 ภทฺเพ ปริคฺคเหสิ ฯ ปริคฺคเหตฺวา เอตฺตกา เอตฺถ รากจิริตาท เอตฺตกา
 โทสาทิจิริตาทิ จิริยวเสน โภฏฺฐาเส อกาสิ ฯ อถ เนลํ
 สปฺปายชฺมมเทสนํ อุปฺชาเรนฺโต รากจิริตานิ เทวานํ สมฺมา-
 ปริพฺพาชนียสฺสุตฺตํ (๓) กเถสฺสามิ โทสจิริตานิ กลหวิวาทสฺสุตฺตํ (๔) โมห-
 จิริตานิ มหาวิยฺหสฺสุตฺตํ (๕) วิตฺถกจิริตานิ จุฬวิยฺหสฺสุตฺตํ (๖) สทฺธา-

๑. อ.จ. จตฺก. ๒๑/๒๔/๓๒ ฯ ๒. ม. อภ. ป. ๓๖/๒๘/๑๔๓ ฯ
 # ๓. พ. ส. ๒๕/๓๓๑/๓๕๕ ฯ ๔. พ. ส. ๒๕/๔๑๘/๕๐๒ ฯ
 # ๕. ม. พ. ส. ๒๕/๔๒๐/๕๐๕ ฯ ๖. พ. ส. ๒๕/๔๑๕/๔๐๕ ฯ

*เล่มที่ 39 ปุราเภทสุตฺตนิทเทสวณณนา หน้า 3

จรีตานํ ตฺวฏฺกสุตฺตํ (๑) พุทฺธิจรีตานํ ปุราเภทสุตฺตํ (๒) กเถสุสามีติ
เทสนํ ววตฺตเปตฺวา ปุณฺ ติ ปริสฺสํ มนฺสากาสี อตฺตชฺฌาเสน
นุ โข ชาเนยฺย ปรัชฺฌาเสน อตฺตปฺปตฺติเกน ปุจฺฉาวเสนาติ ฯ
ตโต ปุจฺฉาวเสน ชาเนยฺยาติ ฌตฺวา อตฺถิ นุ โข โภจิ
เทวตานํ อชฺฌาเสยฺย กเหตฺวา จริยวเสน ปณฺหํ ปุจฺฉิตฺตํ สมตฺโถติ
เตสุ ปณฺจสฺเตสุ ภิกฺขุสุ เอโกปี น สกฺโกตีติ อทฺทส ฯ
ตโต อสฺสีติมหาสาวเก เทว อคฺคสาวเก จ สมฺนฺนาหริตฺวา
เตปี น สกฺโกนฺตีติ ทิสฺวา จินฺเตสิ สเจ ปจฺเจกพุทฺโธ
ภเวยฺย สกฺกญฺเอยฺย นุ โขติ ฯ โสปี น สกฺกญฺเอยฺยาติ ฌตฺวา
สกฺกสุยามาทีสุ โภจิ สกฺกญฺเอยฺยาติ สมฺนฺนาหริ ฯ สเจ หิ
เตสุ โภจิ สกฺกญฺเอยฺย ติ ปุจฺฉาเปตฺวา อตฺตนา วิสฺสชฺเชยฺย ฯ
น ปน เตสุปี โภจิ สกฺโกตีติ ฯ อตฺตสฺส เอตทโหสิ มาทีโส
พุทฺโธเยว สกฺกญฺเอยฺย อตฺถิ ปน กตฺถจิ อณฺโณ พุทฺโธติ
อนนฺตาสฺส โลกธาตฺวสุ อนนฺตํ ฌาณํ ปตฺถริตฺวา โลกํ
โอโลเกนฺโต น อณฺณํ พุทฺธํ อทฺทส ฯ อนจฺฉริยญฺเจตฺถิ อิทานิ
อตฺตนา สมํ น ปสฺเสยฺย โย ชาตทิวเสปี พุทฺหมชาลวณฺณนํ
วตฺตนฺเยน อตฺตนา สมํ อปฺสฺสนฺโต อคฺโคหมสฺสมิ โลกสุสาติ (๓)
อปฺปฎฺฐิตฺตมฺปิ สีนฺนาทํ นทิจฺจ เอวํ อณฺณํ อตฺตนา สมํ

๑. ม. ตฺวฏฺกสุตฺตํ ฯ พ. ศ. ๒๕/๔๒๑/๕๑๓ ฯ

๒. พ. ศ. ๒๕/๔๑๘/๕๐๐ ฯ ๓. ที. มหา. ๑๐/๒๖/๑๗ ฯ

อปสฺสิตฺวา จินฺตสฺส สเจ อหํ ปุจฺจิตฺวา อหเมว(๑) วิสฺสชฺเชยฺย
เอวํ ตา เทวตา น สกฺขิสฺสสนฺติ ปฏฺวิชฺฌิตฺตุํ ๑ อณฺณสฺมึ
ปน พุทฺเธยฺว ปุจฺจนฺเต มยิ จ วิสฺสชฺชนฺเต อจฺเจรํ กวิสฺสตี
สกฺขิสฺสสนฺติ จ เทวตา ปฏฺวิชฺฌิตฺตุํ ตสฺมา นิมนฺิตพุทฺธ
มาเปสฺสามีติ อภิญญาปาทกํ ฌานํ สมาปชฺชิตฺวา วุฏฺฐาย
ปตฺตจิวรคฺคหณํ อาโลกิตฺวิโลกิตํ สมนฺนิชฺชิตปสฺสริตฺตจ มม
สทิสฺสเยว โหตุติ กามาจรจิตฺเตหิ ปริกมมํ กตฺวา ปาจิณฺยคฺคหฺร-
ปริกฺเขปโต อุลลงฺกมฺมานํ จนฺทมนฺทลํ ภินฺทิตฺวา นิกฺขมฺนฺโต
วिय อากจฺจตฺตฺติ รูปาวจรจิตฺเตน อธิฏฺฐาสิ ๑ เทวสงฺโฆ ตํ ทิสฺวา
อณฺโณปี นุ โข โภ จนฺโท อุกฺกโตติ อห ๑ อถ จนฺทํ โอหาย
อาสนฺนฺตเร ชาเต น จนฺโท สุริโย อุกฺกโตติ ๑ ปฺน อาสนฺนฺตเร
ชาเต น สุริโย เทววิมานํ เอตฺนฺติ ๑ ปฺน อาสนฺนฺตเร ชาเต
น เทววิมานํ เทวปฺตุโต เอโสติ(๒) ๑ ปฺน อาสนฺนฺตเร ชาเต
น เทวปฺตุโต มหาพฺรหฺมา เอโสติ(๒) ๑ ปฺน อาสนฺนฺตเร ชาเต
น มหาพฺรหฺมา อปโรปี โภ พุทฺโธ อากโตติ อห ๑

ตตฺถ ปุชฺชนเทวตา จินฺตยีสฺส เอกพุทฺธสฺส ตาว อยํ
เทวตาสนฺนิปาโต ๑ ทฺวินฺนํ กิwmหนฺโต กวิสฺสตีติ ๑ อริยเทวตา
จินฺตยีสฺส เอกิสฺสา โลกธาตฺยา เทว พุทฺธา นาม นตฺถิ อทฺธา
ภควา อตฺตนา สทิสฺส อณฺณํ เอกํ พุทฺธํ นิมนฺินิตี ๑ อถสฺส
เทวสงฺฆสฺส ปสฺสสนฺตสฺสเสว นิมนฺิตพุทฺโธ อากนฺตฺวา ทสพฺลํ
๑. ม. สยเมว ๑ ๒. ม. เอโส ๑

อวนทิตฺตวาว สมมุขภูจฺจเน สมสมํ กตฺตวา มาปีเต อาสเน
นีสึทึ ๑ ภควโต ทฺวตฺตีสมหาปริสทกฺขณานิ นิมมิตฺตฺสาปี
ภควโต สรึรา ฉพฺพณฺณรึสึโย นิกฺขมฺนฺติ นิมมิตฺตฺสาปี
ภควโต สรึรรสฺมึโย นิมมิตฺตฺสรึเร ปฏฺิหฺลฺยณฺนฺติ นิมมิตฺตฺส
รฺสฺมึโย ภควโต กายเ ปฏฺิหฺลฺยณฺนฺติ ๑ ตา ทฺวินฺนํมฺปี พุทฺธานํ
สรึโรโต อุกฺกมฺม ภวคฺคมาหจฺจ ตโต ตโต ปฏฺินิวตฺติตฺตฺวา เทวตานิ
มตฺตกมตฺตกปริยฺนฺเตน โอตฺริตฺตฺวา จกฺกวาพมฺขวภูฏฺิยํ ปตฺติฏฺจหึสฺ
สทกจกฺกวาพคพฺภํ สุวณฺณมยวํกโคปานสิวินทฺธมฺวิ เจตฺติยฆฺร
วิโรจิตฺต ๑ ทสฺสทสฺสจกฺกวาพเทวตา เอกจกฺกวาเพ ราสิภูตา
ทฺวินฺนํ พุทฺธานํ รสฺมึอพฺภนฺตรํ ปวิสิตฺตฺวา อฏฺุจฺจ ๑ นิมฺมิโต
นีสึทฺนฺโตเยว กถฺทสฺสึ กถฺสิโล อฺปสฺนฺโตติ วุจฺจตีติอาทินา นเยน
อธิปฺลฺยทาทิกํ ปุจฺจณฺโต คาทมาห ๑

ตตฺถ ปุจฺจนา ตาว โส นิมฺมิโต กถฺทสฺสึติ อธิปฺลฺย
กถฺสิโลติ อธิสึลํ อฺปสฺนฺโตติ อธิจิตฺตํ ปุจฺจติ ๑ เสสํ ปากฺกเมว ๑
นิมฺมิตฺตฺพุทฺธาทิวินฺนํคถฺถํ เปฏฺเ

- อฺเปติ ฐมฺมํ ปริปุจฺจมาโน
- กฺสลํ อตฺถุปสฺยหิตํ
- (๑)น ชีวติ น มโต น นีพฺพุโต(๑)
- ตํ ปุคฺคกํ กตมํ วทฺนฺติ พุทฺธา(๒) ๑

๑. สฺยา. น ชีวติ น มโต น นีพฺพุโต ๑ ม. น ชีวติ น นีพฺพุโต น
มโต ๑ ๒. วิ. ปรี. ๘/๑๓๐๐/๕๒๕ ๑

สํสารจโณ น จ วนฺตราโค
น จาปี เสกฺโข น จ ทิฏฺฐธมฺโม
(๑) อจฺฉินาสโว อนฺติมเทหฺชาริ
ตํ ปุคฺคํ กตมํ วทนฺติ พุทฺธา ฯ
น ทุกฺขสจฺเจน สมงฺคิภูโต
น มคฺคสจฺเจน กูโต นิโรโธ
สมุทฺยสจฺจโต สุวิทฺฐวฺเร (๒)
ตํ ปุคฺคํ กตมํ วทนฺติ พุทฺธา ฯ
อเหตุโก โนปี จ รูปนิตฺติโต
อปจฺจโย(๓) โนปี จ โส อสจฺจโต
อสจฺจตารมฺมโณ โน(๔) จ รูปี
ตํ ปุคฺคํ กตมํ วทนฺติ พุทฺธาติ

วุตฺติ ฯ

ตตฺถ ปจฺจคคาถา นิมฺมิตฺตพฺพุชฺชํ สนฺชาย ทุตฺติยคคาถา
ปจฺจนิมฺภวิกโปธิสฺสคฺคํ สนฺชาย ตตฺติยคคาถา อรหฺตฺตผลญฺจํ สนฺชาย
จตฺตคฺคคคาถา อรูป (๕) นิพฺพานปจฺจเวกฺขณม โนทวารปฺุเรจาริกํ ตตฺถ ปน
จิตฺตสมงฺคี (๕) สนฺชาย วุตฺตาติ ฌาตพฺพา ฯ กิทิเสน ทสฺสเนนาติ
๑. สี่. จิฉินาสโว นานติมเทหชาริ ฯ ๒. ม. สุวิทฐวิทฐโร ฯ
๓. ม. อปจจโย ฯ ๔. ม. โนปี ฯ
๕. สี่. นิพพานปจจเวกขณปุเรจาริกตฺถเณน จิตฺตสมงฺคี ฯ
ม. นิพพานปจจเวกขณม โนทวารปุเรจาริกํ จิตฺตสมงฺคี ฯ

กัทิสวเสน ทสฺสเนน ฯ กัสนฺจิตฺเตนาติ กัสนฺริกฺเขน ฯ กั

ปกฺกาเรนาติ กัวิเชน ฯ กัปฺปฏิภาเคนาติ กัอากาเรน ฯ

ยํ ปุจฺจามัติ ยํ ปุคฺคํ ปุจฺจามิ ตํ มยฺหํ วิทยาโรหิ ฯ

ยาจามัติ อายาจามิ ฯ อชฺเชสามัติ อาณาเปมิ ฯ ปสาทมัติ

ตว สนฺตฺตานเ โสมนสฺสํ อุปฺปาเทมิ ฯ พุริหิติ นิทฺเทสฺส

อุทฺเทสฺสํ ฯ อาจิกฺขาติ เทเสตฺตพฺพานํ [๑] นามานัติ นามวเสน กเถหิ ฯ

เทเสหิติ ทสฺเสหิ ฯ ปญฺญาเปหิติ ชานาเปหิ ฯ ฌาณมุขวเสน หิ

อปฺปนํ จเปนฺโต ปญฺญาเปหิติ วุจฺจติ ฯ ปญฺจเปหิติ ปญฺญาเปหิ

ปวตฺตาเปหิติ อตฺโต ฯ ฌาณมุখে จเปหิติ วา ฯ วิวราติ วิวฏฺ

กโรหิ วิวริตฺวา ทสฺเสหิติ อตฺโต ฯ วิกฺขาติ วิภาคกิริยา

วิภาเวนฺโต ทสฺเสหิติ อตฺโต ฯ อุตฺตานิกรโหหิติ ปากฺกฺภาวํ กโรหิ ฯ

อถวา อาจิกฺขาติ เทสนาทีนํ ฌนฺนํ ปทานํ มุลปํ ฯ

เทสนาทีนํ ฌ ปทานิ เอตฺตสฺส อตฺตสฺส วิวรณฺตถํ วุตฺตานิ ฯ

ตตฺถ เทเสหิติ อุกฺกมฺภิตฺตญฺญํ วเสน สงฺเขปฺโต ปจฺมํ อุทฺเทสวเสน

เทเสหิ ฯ อุกฺกมฺภิตฺตญฺญํ หิ สงฺเขเปน วุตฺตํ ปจฺมํ วุตฺตญฺจ

ปฏฺวิชฺฌนฺติ ฯ ปญฺญาเปหิติ วิปฺลยฺจิตฺตญฺญํ(๒) วเสน เตสํ จิตฺตโตสเนน

พุทฺธินํ(๓) วเสนว ปจฺมํ สงฺขิตฺตสฺส วิตฺถารโต นิทฺเทสวเสนว

ปญฺญาเปหิ ฯ ปญฺจเปหิติ เตสํเยว นิทฺทิฏฺฐสฺส นิทฺเทสฺส

๑. ม. เอตฺถนฺตเร อิมานิ นามานัติ ทิสฺสตี ฯ

๒. สී. พุทฺธินิสฺสारेณ ฯ ม. พุทฺธินิสฺसानเนน ฯ ๓. ม. วิปฺลยฺจิตฺตญฺญํ ฯ

*เล่มที่ 39 มหานิทฺตเสวณฺณา หน้า 8

ปฏิญฺญิตฺตเสวเสณ วิตุถาริตฺตเสณ จเปหิ ปฏฺฐเปหิ ฯ วิวราติ
นิทฺต
วุตฺต
วิตฺต
อัยฺ เตสฺนา เนยฺยานมฺปิ ปฏิเวธาย โหตีติ ฯ

วิสุตฺต
อวิสุตฺต
อฺปฺสนฺโตติ วุจฺจติ นานาเทวตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
อฺปฺสมเมว ทิเปฺนโต วิตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
ตฺต
กาถาย สมฺพนฺโห เวทิตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
วุจฺจตีติ อิมินา สพฺพปจฺฉิเมน ปเทน ฯ

อนฺุปทวณฺณนํ โย วิตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
ปฺพุพฺพเมว ปหีนฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
ปฺพุพฺพมฺนฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
อทฺตฺตฺตฺตฺต (๒) รตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
ปฺเรกฺขตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
อนาคเต อทฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
เอวเมตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
๑. สี. อนฺุตทวณฺณนํ ฯ ๒. ม. อทฺตฺตฺตฺตฺต ฯ

*เล่มที่ 39 ปุราเภทสุตตนิทเทศวณณนา หน้า 9

ปุรา กายสุส เกทาติ กรชกายสุส เกทโต ปุพเพเว ๑
อตุตถาวสุสาติ สกตตุตถาวสุส ๑ กเพวรสุส นิกุเขปาดิ กเพวรสุส
นิกุเขปโต สรีรสสุส จปนโต ๑ ชีวิตินุทริยสุส อุปัจเจทาติ ทุวิธสุส
ชีวิตินุทริยสุส อุปัจเจทโต ปุพพเมว ๑

ปุพพนุโต วุจจติ อตีโต อทุธาติ ปุพพสงฆาโต อนุโต
โกฏฐาโส อตีโต อทุธาติ อติกกนุโต กาโลติ กถียติ ๑ อตีต
อทุธานัน อารพภาติ อตีตกาลัง ปฏิจจ ตณหา ปหีนา ๑

อปรมปิ ภัทเทกรตุตตปริยาขั (๑) ทสุเสนโต อถ วาติอาทิมาห ๑
ตตุถ เอวรูโป อโหสินุติ กาโหปี สมานโน อินุทนีลมนณิ-
วณุณ อโหสินุติ เอว มนุญญรูปวเสนเนว เอวรูโป อโหสี ๑
กุสลสุขโสมนสุสเวทनावเสนเนว เอวเวทโน ๑ ตสมุပ္ยตุตตานันเยว
สญญาทีนั วเสน เอวสญโย ๑ เอวสงฆาโร ๑ เอววิญญาณ อโหสี
อตีตมทุชานนุติ ตตุถ นนุที น สมนุนานนตีติ เตสุ รูปาทีสุ
ตณหัง วา ตณหาสมุပ္ยตุตตทิฏฐี วา นานูปวตตุตยติ ๑

อปรเรน ปริยาเขน มหากัจจानภัทเทกรตุตตปริยาขั (๒) ทสุเสนโต
อถ วา อิติ เม จกขุ อโหสีติอาทิมาห ๑ ตตุถ จกขุติ (๓)
จกขุปสาโท ๑ รูปาดิ จตุสมมุจจานิกา รูปา ๑ อิมินา นเขน
เสสายตนาณิปี เวทิตพพานิ ๑ วิญญาณนุติ นิสุสยวิญญาณัน ๑
น ตททินนุทตีติ ตัง จกขุญเจว รูปญจ ตณหาทิฏฐีวเสน น
๑. ม. อ. ๑๔/๕๒๘/๓๔๘ ๑ ๒. ม. อ. ๑๔/๕๔๘/๓๕๓ ๑
๓. ม. จกขุติ ๑

อภินนฺทติ ฯ อิติ เม มโน อโหสิ อิติ ฐมฺมาติ เอตถ ปน
มโนติ ภวฺจจิตฺตํ ฯ ฐมฺมาติ เตภูมกฐมฺมารมฺมณฺํ ฯ หสิตล-
ปิตกัปปิตานีติ ทนฺตวิทฺสกหสิตตฺตฺจ วาจาลปิตตฺตฺจ กายกัปปาทิ-
กัปปิตตฺตฺจ จิตฺตลปิตกัปปิตานีติ ฯ น ตทสฺสาเทตฺตีติ ตานี หสิตาทินิ
นาภินนฺทติ ฯ น ตํ นิกามेतฺตีติ กนฺตํ น กโรติ ฯ น จ เตน
วิตฺเต อปชฺชตฺตีติ เตน จ ตฺถุจฺจึ น ปาปฺปณาติ ฯ

ตํ ตํ ปจฺจยํ ปฏฺิจฺจ อฺปฺปนฺโนติ ปจฺจฺปฺปนฺโน ฯ รตฺโตติ
นฺุปสงฺเขยโยติ (๑) ราเคน รตฺโตติ กณฺณํ น อฺปนฺเนตฺตฺโป ฯ อฺปฺริปิ
เอเสว นโย ฯ เอวฺรูโป (๒) สฺยนฺตฺตฺวาทิสฺสุปี ปณฺนิตฺตฺมณฺุณฺรฺูปาทิวเสเนว
ตณฺฺหาทิสฺสุปีปวตฺตฺนสงฺขาตา นนฺุทฺตี สมนฺฺนายนนาเวทิตฺตฺตฺวา ฯ
น ปณฺนิทฺตฺตีติ ปตฺตฺนาวเสน น จเปติ ฯ อฺปฺปณฺนิชานปจฺจยติ
น ปตฺตฺนารปนการณฺน ฯ

อสนฺตาสีติ เตน เตน อลาภเกน(๓) อสนฺตสนฺโต ฯ อวิกตฺตฺตีติ
สฺลีลาทฺตีติ อวิกตฺตฺนสฺลีโล ฯ อกฺกุกฺกฺจฺจโจิตฺติ หตฺตฺกุกฺกฺจฺจาทิวิริทฺโต ฯ
มนฺุตภาณฺีติ มนฺุตตฺตฺย ปรีกฺกฺกฺเหตุวา วาจํ ภาสิตา ฯ อนฺุทฺตฺโตติ
อฺุทฺตฺจฺจวิริทฺโต ฯ ส เว วาจายโตติ โส วาจาย ยโต สณฺุณฺโต
จตฺตฺโทสวิริทฺตีติ วาจํ ภาสิตา โหติ ฯ

อฺุทฺตฺโทสวิริทฺตีติ ยํ หิ โข วุตฺตฺตฺนฺุติ น โทสวิริทฺตีติ อฺุทฺตฺโทสวิริทฺตีติ
ยํ กถิตํ ตํ ปจฺจมํ ตาว โทสวิริทฺตีติ กถิตฺตฺกาโม อปี จ โทสวิริทฺตีติ ตาว
๑. ขุ. มหา. ๒๘/๓๘๑/๒๕๕ นฺุปสงฺเขยโย ฯ ๒. ม. เอวฺรูโป ฯ
๓. ม. อลาภโต ฯ

*เล่มที่ 39 ปุราเภทสุตฺตนิทฺเทศวณณา หน้า 11

วตฺตพฺโพติ อาห ๑ โโกโร ตาว วตฺตพฺโพติ ปจฺม โโกโร
กเถตพฺโพ ๑ ทสฺหากาเรหิ โโกโร ชายตฺติ ทสฺหิ การณฺเห
โกโร อุปฺปชฺชติ ๑ อนตฺถํ เม อจฺริติ อวฺชฺชํ เม อกาสิ ๑
อิมินา อุปฺปาเยน สพฺพปฺเทศุ อตฺโถ เวทิตพฺโพ ๑ อฏฺฐาเน
วา ปน โโกโร ชายตฺติ อการณฺ โโกโร อุปฺปชฺชติ ๑
เอกจฺโจ หิ[๑] อตีวสฺสตีติ กุปฺปติ น วสฺสตีติ กุปฺปติ สุริโย
ตปฺปตีติ กุปฺปติ น ตปฺปตีติ กุปฺปติ วาเต วายนฺเตปี
กุปฺปติ อวายนฺเตปี กุปฺปติ สมฺมชฺชิตฺตุ อสฺกโกนฺโต โพธิ-
ปณฺณานํ กุปฺปติ จิวฺริ ปารุปีตฺตุ อสฺกโกนฺโต วาตสฺส กุปฺปติ
อุปฺกขลิตฺวา ขานฺนุสฺส กุปฺปติ ๑ อิํ สนฺธาย วุตฺติ อฏฺฐาเน
วา ปน อาฆาโต[๒] ชายตฺติ ๑ ตตฺถ เหนฺจฺจา นวสฺ จานฺนุสฺ
สฺสฺเต อารพฺก อุปฺปนฺนตฺตา กมฺมปถเกโท โหติ ๑

อฏฺฐานาฆาโต (๓) ปน สงฺขารสฺ อุปฺปนฺโต (๔) กมฺมปถเกทํ น
กโรติ ๑ จิตฺตํ อาฆาเตนฺโต อุปฺปนฺโนติ จิตฺตสฺส อาฆาโต ๑
ตโต พลวตโร ปฏฺิฆาโต ๑ ปฏฺิหณฺณวเสน ปฏฺิฆํ ๑ ปฏฺิ-
วิรุชฺชตีติ ปฏฺิวิโร ๑ กุปฺปนวเสน โโกโป ๑ ปโกโป สมฺปโกโปติ
อุปฺสกุควเสน ปทํ วทฺธิตํ ๑ ทฺสฺสนวเสน โทโส ๑ ปโทโส
สมฺปโทโสติ อุปฺสกุควเสน ปทํ วทฺธิตํ ๑ จิตฺตสฺส วิปฺนฺนตา(๕)

๑. ม. เอตฺถนฺตเร เทโวติ ทิสฺสตี ๑ ๒. ม. โโกโร ๑

๓. ม.อฏฺฐานาฆาโต ๑ ๔. สී. ม. อุปฺปนฺโน ๑ ๕. ม. พฺยาปตฺตีติ

จิตฺตสฺส จิปฺนฺนตา ๑

วิปฺนุํนากาโร วิปริวตฺตนากาโร จิตฺตสฺส พฺยาปตฺติ ๑ มโน
 ปทุสฺสยมาโน (๑) อุปฺปชฺชตีติ มโนปโทโส ๑ กุชฺฌนวเสน โกโร ๑
 กุชฺฌนากาโร กุชฺฌนา ๑ กุชฺฌิตสฺส ภาโว กุชฺฌิตตฺตํ ๑ ทุสฺสตีติ
 โทโส ๑ ทุสฺสนาติ ทุสฺสนากาโร ๑ ทุสฺสิตตฺตนฺติ ทุสฺสิตภาโว ๑
 ปกฺติภาววิหฺนฺนุญฺเสน พฺยาปชฺชนํ พฺยาปตฺติ ๑ พฺยาปชฺชนาติ
 พฺยาปชฺชนากาโร ๑ วิรุชฺฌตีติ วิโรโร ๑ ปฺนปฺปฺนํ วิรุชฺฌตีติ
 ปฏฺวิโรโร ๑ วิรุทฺธาการปฏฺวิรุทฺธาการวเสน วา อิํ ๑ วุตฺตํ ๑
 จณฺทิกโก วุจฺจติ จณฺโฑ ๑ ททฺชฺปฺคฺคโล ตสฺส ภาโว จณฺทิกกํ ๑
 น เอตฺน สฺสุโรปีตํ วจฺนํ โหติ ทฺรุตฺตํ อปริปฺณฺณเมว โหตีติ
 อสุโรโป ๑ กุทฺธกาเล हि ปฺริปฺณฺณวจฺนํ นาม นตฺถิ สจปี
 กสฺสจฺจิ โหติ ตํ อปฺปมาณํ ๑ อปฺเร ปน อสฺสุชฺชนนุญฺเสน อสฺสุโร-
 ปนโต อสฺสุโรโปติ วทฺนฺติ ตํ อการณํ โสมนสฺสสฺสาปี
 อสฺสุชฺชนโต ๑ เหมจฺจา วุตฺตอตฺตมนตาปฏฺธิปฺกฺขโต น อตฺตมนตาติ
 อนตฺตมนตา ๑ สา ปน ยสฺมา จิตฺตสฺสเสว น สตฺตสฺส ตสฺมา
 จิตฺตสฺสาติ วุตฺตํ ๑

อธฺมตฺตปฺริตฺตตา เวทิตพฺพาติ อธฺมตฺตภาโว จ ปฺริตฺต-
 ภาโว จ พลวภาโว จ(๒) มนฺทภาโว จาติ อตฺถโก ๑ กณฺจ
 กาลติ เอกทา ๑ กณฺจ กาลนฺติ ปาโร ๑ จิตฺตาวิลกรณ-
 มตฺโต โหตีติ จิตฺตสฺส อาวิลกรณปฺปมาโน จิตฺตกิลฺกฺช-
 # ๑. ม. มนํ ปทุสฺสยมาโน ๑ ๒. ม. จาติ สทฺททฺทฺยํ นตฺถิ ๑

*เล่มที่ 39 ปุราณทศุตตนิเทศวณณา หน้า 13

กรณปฺปมาโนติ อตุโถ ฯ จิตฺตปีฬากรณมตุโตติปี (๑) ปาโจ ตํ
น สุนฺทรํ ฯ ตสฺส จิตฺตสฺส กิลมถกรณมตุโตติ อตุโถ ฯ น
จ ตาว มุขกุลานวิกุลาน โหตีติ มุขสฺส สงฺโกจนวิสงฺโกจโน
น จ ตาว โหติ ฯ น จ ตาว หนุสญฺโจปโน โหตีติ ทฺวินฺนํ
หนุํ อปร่าปริ จลโน น จ ตาว โหติ ฯ น จ ตาว
ผรุสวํจํ นิจฺจารโณ โหตีติ ปเรสํ มมฺมจฺเจทกํ ผรุสวํจํ
มุขโต นิจฺจารณน (๒) พหิ นิกฺขมโน น จ ตาว โหติ ฯ น
จ ตาว ทิสาวีทิสํ อนุวิโลกโน โหตีติ ปรสฺส อพฺภุกฺกิริณตฺถํ
ทณฺหาทิตฺถาย ทิสญฺจ อนุทิสญฺจ ปฺนปฺปฺนํ วิโลกโน น
จ ตาว โหติ ฯ

น จ ตาว ทณฺทสตุลปฺรามสโน โหตีติ อาฆาต-
นตฺถํ ทณฺทญฺจ เอกโตธราทิสตุลญฺจ ปฺรามสโน (๓) น จ
ตาว โหติ ฯ น จ ตาว ทณฺทสตุลอปฺภุกฺกิริโณ โหตีติ
วฺตุตฺตปฺปการิ ทณฺทสตุลํ อุกฺขิปิตฺวา ปหรโณ น จ ตาว
โหติ ฯ น จ ตาว ทณฺทสตุลอภิณีปาตโน โหตีติ เอวํ (๔)
ทฺวิริ ปรสฺส ปหรณตฺถํ น จ ตาว ขิปโน โหติ ฯ น
จ ตาว ฉิทฺทวิจฺฉิทฺทกรโณ (๕) โหตีติ ทณฺทสตุลาทิขิปเนน
ปฺรสฺริริ ทฺวิธากรโณ จ วิวิธาการน วณฺกรโณ จ น จ

๑. ม. จิตฺตาสกรณมตุโต ฯ เอวมฺปฺริปี ฯ ๒. ม. นีหฺรณน ฯ

๓. ม. อาทียมาโน ฯ ๔. ม. เอตํ ฯ ๕. ม. ฉินฺนวิจฺฉินฺนกรโณ ฯ

ดาว โหติ ฯ ฉินฺนวิจฺฉินฺนกรโณติปิ ปาโจ ฯ (๑) หิริ วิจฺฉิกรโณติปิ
ปาโจ(๑) ฯ น จ ดาว สมฺภวชนปฺลิกฺขณโน โหตีติ สรีริ
ภณฺชิตฺวา จุณฺณวิจฺฉณกรโณ น จ ดาว โหติ ฯ น จ
ดาว อญฺจกมฺภวปคฺคทฺตโน โหตีติ อญฺจกจฺจกํ สมฺปคฺคเหตุวา
อปเนตฺวา กทฺตโน น จ ดาว โหติ ฯ น จ ดาว ชีวิตา
ปนาสนโน (๒) โหตีติ ชีวิตินฺทฺริยโต ปนาสนโน น จ ดาว โหติ ฯ
น จ ดาว สพฺพจากปริจฺจากาย(๓) สณฺจจิโต โหตีติ สพฺพํ ปรสฺส
ชีวิตํ นาสเตตฺวา อุตฺตโน ชีวิตนาสนตฺถาย สณฺจจิโต
น จ ดาว โหติ ฯ อิํ วุตฺตํ โหติ ยทา อญฺณํ ชีวิตา
โวโรเปตฺวา อุตฺตนาํ ชีวิตา โวโรปนตฺถาย จิโต ตทา
สพฺพจากปริจฺจาคี(๔) นาม โหติ ฯ วุตฺตญฺเหยหํ ภาควตา
โกธึ เจตฺวา สุขํ เสตี โกธึ เจตฺวา น โสจตี
โกธสฺส วิสมฺมุสฺส มธฺรคฺคสฺส พฺราหฺมณ
วธึ อริยา ปัสฺสนติ ตํ หิ เจตฺวา น โสจตีติ ฯ (๕)
ยโตติ ยทา ฯ ปรปฺปคฺคํ ฆาเตตฺวาติ ปรปฺปคฺคํ (๖)
นาเสตฺวา ฯ อุตฺตนาํ ฆาเตตีติ อุตฺตนาํ มาเรตี ฯ ปรมุสฺสทา-
คโตติ(๗) อตีพลวภาวํ คโต ฯ ปรมุสฺสทคโตติ อตีพลวภาวํ
๑. อญฺญเวสฺสํ โปตฺถเกสฺส อิมํ ปาจา น ทิสฺสนติ ฯ
๒. ม. ชีวิตา โวโรปโน ฯ ๓. ม. สพฺพจากปริจฺจาย ฯ
๔. ม. ส. ส. ๑๕/๖๒๙, ๙๔๕/๒๓๖, ๓๔๘ ฯ
๖. ส. ส. ส. ส. ๑๕/๖๒๙, ๙๔๕/๒๓๖, ๓๔๘ ฯ

*เล่มที่ 39 ปุราเภทสุตฺตนิทเทศวณณา หน้า 15

ปตฺโต ๑ โภทฺสส ปหีนตฺตาทิ อนาคามิมคฺเคน วุตฺตปฺปการสฺส
โภทฺสส ปหีนภาเวน ๑ โภทฺวตฺตสฺส ปริณฺวาทตฺตาทิ โภทฺสส
ปติฏฺฐาภุตฺสส การณฺภูตฺสส ปิยาปิยอฏฺฐานสงฺฆาทฺสส วตฺตสฺส
ฉาตตีรณปริณฺวาทิ พฺยาเปตฺวา ฉาตภาเวน ๑ โภทฺเหตุสฺส
อุจฺฉินฺนตฺตาทิ โภทฺสส ชนฺกเหตุโน โทมนสฺสสทฺทจิตฺตฺตฺ-
ปาทสฺส อุจฺฉินฺนภาเวน(๑) ๑

ตาสีติ ภายนสีโล โหติ ๑ อุตฺตาสีติ อติภายนสีโล ๑
ปริตฺตาสีติ สมฺนตฺโต ภายนสีโล ๑ ภายตีติ ภยํ อापชฺชติ ๑ (๒)
สนฺตาสํ อापชฺชตีติ วิรูปภาวํ ปาปฺณชาติ ๑ กตฺถิ โหตีติ
อตฺตโน วนฺณภณฺนสีโล โหติ ๑ วิกตฺถิตฺติ วิวิธา นานปฺปการโต
วนฺณภณฺนสีโล ๑ ชาตียา วาติ ขตฺติยภาวาทิชาตีสมฺปตฺติยา
วา ๑ โภทฺเตน วาติ โภทฺมโภทฺตาทินา อุกฺกฏฺจโภทฺเตน วา ๑
โกลปฺตฺติเยน วาติ มหาภุทฺตภาเวน วา ๑ วนฺณโปกฺขรตฺตย วาติ
วนฺณสมฺปนฺนสรีรตฺตย วา ๑ สรีรณฺหิ โปกฺขรณฺติ วุจฺจติ ตสฺส
วนฺณสมฺปตฺติยา อภिरูปภาเวนาติ อตฺถโถ ๑ ธเนน วาติอาทีนิ
อุตฺตทานตฺตภาเนว ๑

อุกฺกฏฺจจฺจนฺติ นิตฺเทศสฺส อุทฺเทศปทํ ๑ ตตฺถ กุกฺกฏฺจจฺจนฺติ
กุกฺกฏฺจํ กตฺถิ กุกฺกฏฺจํ(๓) ตสฺส ภาโว กุกฺกฏฺจํ ๑ ตํ ปจฺจนา-
ตฺตปทฺกฺขณฺณํ กตฺถากตฺตานุโสจฺจนฺรสี วิปฺปฏิสฺสารปจฺจูปฏฺฐานํ

๑. ม. อุจฺฉินฺนภาเวน ๑ ๒. ม. อุปฺปชฺชติ ๑

๓. ม. กุกฺกฏฺจํ ๑

กตาคตปทญฺจานํ ทาสพฺยํ วิย ทญฺจพฺพํ ฯ หตฺถกุกฺกจฺจมปีติ
หตฺถเอหิ กุจฺฉิตฺตํ กตํ กุกฺกตํ ตสฺส ภาโว หตฺถกุกฺกจฺจํ ฯ
ปาทกุกฺกจฺจาทีสุปี เอเสว นโย ฯ

อกปฺปิเย กปฺปิยสฺสณฺณิตฺตาติ อจฺฉมํสํ สฺสกรมํสนฺนติ ขาทติ
ทีปิมํสํ มิคมํสนฺนติ ขาทติ อกปฺปิยโกชนํ กปฺปิยโกชนนฺนติ ญฺญชฺติ
วิกาลเถ กาลสฺสณฺณิตฺตาย ญฺญชฺติ อกปฺปิยปานกํ กปฺปิยปานกนฺนติ
ปีวติ ฯ อยฺยํ อกปฺปิเย กปฺปิยสฺสณฺณิตฺตา ฯ กปฺปิเย อกปฺปิย-
สฺสณฺณิตฺตาติ สฺสกรมํสํ อจฺฉมํสนฺนติ ขาทติ มิคมํสํ ทีปิมํสนฺนติ
ขาทติ กปฺปิยโกชนํ อกปฺปิยโกชนนฺนติ ญฺญชฺติ กาลเถ วิกาล-
สฺสณฺณิตฺตาย ญฺญชฺติ กปฺปิยปานกํ อกปฺปิยปานกนฺนติ ปีวติ ฯ อยฺยํ
กปฺปิเย อกปฺปิยสฺสณฺณิตฺตา ฯ อวชฺเช วชฺชสฺสณฺณิตฺตาติ นิทฺโทเส โทส-
สฺสณฺณิตฺตา ฯ วชฺเช อวชฺชสฺสณฺณิตฺตาติ สโทเส นิทฺโทสสฺสณฺณิตฺตา ฯ
กุกฺกจฺจายนาติ กุกฺกจฺจายนากาโร ฯ กุกฺกจฺจายิตตฺตฺตฺนติ
กุกฺกจฺจายิตภาโว ฯ เจตโส วิปฺปฏิสฺสโรติ จิตฺตสฺส วิรุโป
ปฺปฏิปฺพรณฺณาโว ฯ (๑) มโนวิเลโขติ จิตฺตสฺส วิเลโข ฯ

กตฺตฺตา จ อกตฺตฺตา จาติ กายทฺทจฺจริตาทีนํ กตฺตภาเวน
จ กายสฺสจฺจริตาทีนํ อกตฺตภาเวน จ ฯ กตํ เม กายทฺทจฺจริตฺตฺนติ
มยา กายเณ กิเลสฺสปีติกตฺตฺตา ทฺทจฺจํ จริตํ กายเณ กตํ ฯ
อกตํ เม กายสฺสจฺจริตฺตฺนติ มยา กายเณ สฺสจฺจํ จริตํ น กตํ ฯ
๑. ส. ปฺปฏิหตฺตภาโว ฯ ม. ปฺปฏิสฺสรณฺณาโว ฯ

*เล่มที่ 39 ปุรณทสุตตนิทเทสวณณา หน้ 17

วจิทุจจริตวจิสุจริตทิสุปี เอเสว นโย นิโรทปริโยสณนสฺ ๑

จิตตสฺสทติ น สตฺตสฺส น โปสสฺส ๑ อุทฺทจฺจนฺติ
อุทฺทตทกกรโ ๑ อวฺุปลสโมติ น วฺุปลสโม ๑ เจโต วิกฺขิปตีติ
เจตโส วิกฺขเโป ฆนฺตตฺตํ จิตตสฺสทติ จิตตสฺส ฆนฺตททว
ฆนฺตยณนฆนฺตโกณททินํ วิย ๑ อิมินงเอกรมฺมณสมฺมึยเว
วิปฺพนทนํ กถิตํ ๑ อุทฺทจจํ ทิ เอกรมฺมณ วิปฺพนทติ วิจิกิจฺจง
นณนรมฺมณเถติ ๑ อิทํ วุจฺจติ อุทฺทจฺจนฺติ อัย อุทฺทตททว
กถียติ ๑

มุสวาทํ ปททยติ เอตฺถ มุสทติ วิสํวทนปฺเรกขรสฺ
อตฺถกณฺชโก วจิปโยโก กยปโยโก ว ๑ วิสํวทนกรปฺปเณ
ปนสฺส ปรวิสํวทกทยวจิปโยคสมฺภูจทปิกง(๑) เจตณง มุสวาทท ๑

อปโร นโย มุสทติ อภฺตํ อตฺจจํ วตฺถ ๑ วาทติ
ตสฺส ภูตโต ตจฺจโต วิญญปนํ ๑ ลกขณโต ปน อตถํ วตฺถํ
ตถโต ปรี วิญญปเปตฺตกมสฺส ตถวิญญตฺตติสมฺภูจทปิกง
เจตณง มุสวาทท ตํ มุสวาทํ ๑ ปททยติ อิมํ มุสวาท-
เจตณงสจฺจทํ ทุสฺสึลฺลยํ ปชทิตว ๑ ปฏิวีรโตติ ปหีนกอลโต
ปฏฺจยท ตโต ทุสฺสึลฺลยโต อรโต (๒) วีรโต จ ๑ นตฺถิ ตสฺส
จิตตสฺสทปิกง(๓) จกฺขุสโตวิญญเยยง ฐมมง ปเคว กทพกทติ(๔) อิมินง
๑. สึ. ปรสฺส วิสํวทนตย วจิปโยคสมฺภูจทปิกง ๑
๒. ม. อีรโต ๑ ๓. ม. วีรมิสฺสทมิติ ๑ ๔. ม. กยวิญญเยยงทติ ๑

นเขน อณฺเณสุปี เอวารุเปสุ ปเทสุ อตุโถ เวทิตพุโพ ฯ

สจฺจํ วทิตฺติ สจฺจวาที ฯ สจฺจเณ สจฺจํ สนฺทหติ ฆมฺเฐตฺติ
สจฺจสนฺโธ น อนฺตรนฺตรรา มุสา วทิตฺติ อตุโถ ฯ โย
หิ ปุริโส กทาจิ มุสา วทิตฺติ กทาจิ สจฺจํ ตสฺส มุสาวาเทน
อนฺตริกตฺตา สจฺจํ สจฺจเณ น ฆมฺเฐยติ ตสฺมา โส
น สจฺจสนฺโธ อัย ปน น ตาทีโส ชีวิตเหตุปี มุสา อวตฺวา
สจฺจเณ สจฺจํ สนฺทหติเยวาติ สจฺจสนฺโธ ฯ

เถโตติ ติโร จิตกโถติ(๑) อตุโถ ฯ เอโก หิ ปุคฺคโล
หฬิทฺทราโค วีย อุตฺราสิมฺหิ นิชาตฺตาณฺ วีย อสฺสปีฏฺเฐ
จปีตกฺมฺภณฺทมิว จ น ติรฺกโถ โหติ เอโก ปาสาณเลขา
วีย อินฺทฺพิโล วีย จ ติรฺกโถ(๑) โหติ อสิเน สีสฺ (๒) นิชฺชนฺเตปี
เทว กถา(๓) น กเถติ อัย วุจฺจติ เถโต ฯ

ปจฺจยิโกติ ปฏฺยายิตฺตพฺพโก(๔) สจฺจญฺจายิโกติ(๕) อตุโถ ฯ เอกจฺจโ
หิ ปุคฺคโล น ปจฺจยิโก โหติ อิทํ เกน วุตฺตํ อสุเกนาติ
วุตฺเต มา ตสฺส วจฺนํ สทฺทหถาติ วตฺตพฺพตฺ อापฺชฺชติ ฯ
เอโก ปจฺจยิโก โหติ อิทํ เกน วุตฺตํ อสุเกนาติ วุตฺเต
ยที เตน วุตฺตํ อิทเมว ปมาณํ อิทานิ อฺุปปริกฺขิตพฺพํ นตฺถิ
เอวเมว อิทนฺติ วตฺตพฺพตฺ อापฺชฺชติ อัย วุจฺจติ ปจฺจยิโก ฯ

๑. ม. ติรฺกโถ ฯ ๒. สී. สีสํ ฯ ๓. สී. เทวชฺฌกถํ ฯ

๔. ม. ปตฺตยายิตฺตพฺพโก ฯ ๕. สී. สทฺธายิโกติ ฯ ม. สทฺธายิตฺตพฺพโกติ ฯ

อวิสวาทโก โลกสุสาติ ตาย สจจวาทิตาย โลกั น

วิสวาเทตตี อตุโธ ฯ

ปีสุณั วาจั ปหาชาติอาทีสุ ยาย วาจา ยสุต ตั วาจั
ภาสตี ตสส ททเย อตุตโน ปียภาวั ปรสส เปสุณณภาวั (๑)
กโรตี สาปีสุณา วาจา ฯ ยาย ปน อตุตตามปิ ปรมปิ
ผรุสั กโรตี ยา วาจา สยมปิ ผรุสา เนว จ กณณ-
สุขา น ททยงกมา (๒) อัย ผรุสวาจา ฯ เยน สมุตั ปลปติ
นิตตุถกั โส สมุขปลลาโป ฯ ยา เตสั มุลญตา เจตนาปี
ปีสุณวาจาทีนามเมว ลภตี สาเอว จ อธิ อธิปเปตา ฯ

อิมตั เกทายาติ เยสั อิตโต วุตตานิ สนุติเก สุตติ
เตสั เกทาย ฯ กิณฺณานิ วา สนุชตาติ ทูวินัน มิตฺตานิ
วา สมานุปชฌายกาทีนั วา เกนจิตเวว การณน กิณฺณานิ
เอกเมกั อุปสงกมิตฺวา ตุมุหากั อีทิสเส กุเล ชาตานิ เอวั
พหุสสุตานิ อิทั น ยุตตนิตฺวาทีนั วตุวา สนุชานั กตุตา ฯ (๓)

อนุปปทาตาติ สนุชานานุปปทาตา ฯ เทว ชเน สมกฺเค
ทิสฺวา ตุมุหากั เอวรูปุ กุเล ชาตานิ เอวรูปุหิ กุณฺเห
สมนฺนาคตานิ อนฺุจจวิกเมตนิตฺวาทีนั วตุวา ทพุหิ กมฺม กตุตาติ
อตุโธ ฯ สมกฺโค อาราโม อสุสาติ สมกฺคาราโม ยตุถ สมกฺคา
นตุถิ ตตุถ วสิตุมปิ น อิจฺจตีติ อตุโธ ฯ สมกฺคราโมติปี
๑. ม. สุนณภาวั ฯ ๒. ม. ททยงกมา ฯ ๓. ม. กตุตา อนุกตุตา ฯ

ปาฬิ อยเมเวตฺถ อตุโถ ฯ สมกฺครโตติ สมกฺเคสุ รโต เต ปหาย
อณฺณตฺถ กนฺตุมฺปิ น อิจฺฉตีติ อตุโถ ฯ สมกฺเค ทิสฺวาปี
สุตฺวาปี นนฺทตีติ สมกฺคนนฺที ฯ สมกฺกกรณฺี วาจฺ ภาสิตาติ ยา
วาจา สตฺเต สมกฺเคเยว กโรติ ตํ สามกฺกิกุณฺปรีตีปิกเมว
วาจฺ ภาสติ น อิตฺรนฺติ ฯ

ปรสฺส มมฺมจฺเจทกกายวจีปโยคสมฺภูจฺจาปีกา เอกนฺตพฺรฺส-
เจตนา พฺรฺสวาจา เนลาติ เอลํ วุจฺจติ โทโส นสฺสา
เอลนฺติ เนลา นินฺโทสาคิ อตุโถ เนลฺงฺโก เสตปจฺฉาโทติ
เอตฺถ (๑) วุตฺตเนถํ วิย ฯ กณฺณสุขาติ พุยฺยชนมฺรฺตตาย กณฺณานํ
สุขา สฺวจิวิฆณฺณํ วิย กณฺณสุถํ น ชเนติ ฯ อตุตฺมมฺรฺตตาย
สกลสรีเร โกปี อชเนตฺวา เปมํ ชเนตีติ เปมณิยา ฯ หทยํ
กจฺจติ อปฺปฏิหณฺณมานา สุขเณ จิตฺตํ ปวิสตีติ หทยงฺคมา ฯ
คุณฺปรีปฺมุณฺตตาย ปฺเร ภวาติ โปรี ปฺเร สํวทฺฒเนารี วิย
สุกฺุมาราคีปี โปรี ปฺรสฺส เอสาคีปี โปรี นครวาสิณํ
กถาคิ อตุโถ ฯ นครวาสิโน หิ ยุตฺตกถา โหนฺติ ปิติมตฺตํ
ปีตาคิ ภาติมตฺตํ ภาตาคิ วทนฺติ ฯ เอวรूपิ กถา พหุโน
ชนสฺส กนฺตา โหตีติ พหุชนกนฺตา ฯ กนฺตภาเวเนว พหุโน
ชนสฺส มนาปา จิตฺตวทฺตฺติกฺราติ พหุชนมฺนาปา ฯ

อนตฺถวิญฺญาปกกายวจีปโยคสมฺภูจฺจาปีกา (๒) อกฺุสฺลเจตนา

๑. ขุ. อุ. ๒๕/๑๕๑/๒๐๑ ฯ ๒. ม. อนตฺถวิญฺญาปกา กายวจีปโยค... ฯ

*เล่มที่ 39 ปุราเภทสูตตนิทเทสวณณา หน้า 21

สมุขปปลาโป ฯ กาลเณ วทตีติ กาลวาที วตุตพพยุตตกาลั
สลลทกเขตวา วทตีติ อตุโธ ฯ ภูตํ ตถํ ตจฺฉํ สภาวเมว วทตีติ
ภูตวาที ฯ ทิฏฺฐมฺมิกสมฺปรายิกอตุตสนฺนิสฺสิตเมว กตุวา วทตีติ
อตุตวาที ฯ นวโลกุตฺตรธมฺมสนฺนิสฺสิตํ กตุวา วทตีติ ธมฺมวาที ฯ
ลักรวินยปหานวินยสนฺนิสฺสิตํ กตุวา วทตีติ วินยวาที ฯ

นิธานํ วุจฺจติ จปโนกาโส นิธานมสฺสา (๑) อตุถิติ
นิธานวตี หทยे นิเขตพพยุตตํ วจฺฉํ ภาสิตาติ อตุโธ ฯ
กาลเณติ เอวรूपิ ภาสมาโนปิ จ อหํ นิธานวตี วาจิ
ภาสิสฺสามิติ นากาเลน(๒) ภาสติ ยุตตกาลั ปน วตุตา โหติ(๓) ฯ
สาปเทศนติ สอุปมํ สการณนติ อตุโธ ฯ ปริยนตวตฺตินติ ปริจฺเฉทํ
ทสฺเสตฺวา ยถาสฺสา ปริจฺเฉโท ปญฺญาติ เอว ภาสตีติ อตุโธ ฯ
อตุตสญฺหิตนติ อนเเกหิปี นเยหิ วิชชนฺเตน ปริยาทาคุม-
สกกุณฺเอยํ อตุตสมฺปนฺนํ ฯ (๔) ยํ วา โส อตุตวาที อตุถํ วทตี เตน
อตุเถน สหิตตฺตา อตุตสญฺหิตํ วาจิ ภาสติ น อญฺฉํ
นิกฺขิปีตฺวา อญฺฉํ ภาสตีติ วุตฺตํ โหติ ฯ จตุทฺโทสาปคตํ วาจิ
ภาสตีติ มุสาวาทาทีหิ จตุหิ โทเสหิ อปคตํ วาจิ ภาสติ ฯ
ทวตฺตีสาย ติริจฺฉานกถายาติ ทวตฺตีสาย สกฺคโมกฺขานํ
ติริจฺฉานกฺถาย กถาย ฯ

- # ๑. ม. นิธานมสฺส ฯ ๒. ม. น อกาเลน ฯ ๓. ม. ยุตตกาลั
- # อเปกฺขิตฺวา ว ภาสตีติ อตุโธ ฯ ๔. ม. ปริยาทาตุ อสกกุณฺเอยตฺตาย
- # อตุตสมฺปนฺนํ ภาสติ ฯ

ทส กถาวตฺถุนีติ อปฺปิจฺจนฺตาทินิ ทส วิวญฺญุนิสฺสิตาย
กถาย วตฺถุญฺจทานิ การณานิ ฯ อปฺปิจฺจนฺตถนฺติ เอตฺถ อปฺปิจฺจโณติ
อิจฺจนฺตวโรหิต อนิจฺจโณ นิตฺตโณห ฯ เอตฺถ หิ พุญฺญชฺฉํ สวเสถํ
วีย อตฺถโถ ปน นีรวเสโส ฯ น หิ จินฺตาสวสฺส อณฺุมตฺตปิ
อิจฺจนฺต นาม อตฺถิ ฯ

อปฺปิ เจตฺถ อตฺตริจฺจนฺต ปาปิจฺจนฺต มหิจฺจนฺต อปฺปิจฺจนฺตติ
อํยฺ เกโท เวทิตฺตํ พุทฺโธ ตตฺถ สกถาภ อตฺติตฺตตฺต (๑) ปรลภ-
ปตฺถนฺต อตฺตริจฺจนฺต นาม ตาย สมฺนฺนาคตฺตฺส เอกภวเน
ปฏกฺกปฺวเวปี (๒) อตฺตโน ปตฺเต ปฏฺจิตฺโต (๓) น สฺสปฏฺโก วีย ขุทฺทโก
วีย จ ขายติ เสว ปน ปรสฺส ปตฺเต ปฏฺจิตฺโต สฺสปฏฺโก
วีย มหนฺโต วีย จ ขายติ ฯ อสนฺตคฺคณสมฺภวณฺต ปน
ปฏฺคฺคหณฺเน จ อมตฺตตฺตญฺจตา ปาปิจฺจนฺต นาม สว อิเชกฺจฺจ
อสทฺโธ สมานो สทฺโธติ มํ ชโน ชานาตฺตติอาทินา (๔) นเยน
[๕] อากตฺตเยว ฯ ตาย จ สมฺนฺนาคโต ปฏฺคฺคโล โภหณฺเย
ปฏฺคฺจฺจติ ฯ สนฺตคฺคณสมฺภวณฺต ปน ปฏฺคฺคหณฺเน จ อมตฺตตฺตญฺจตา
มหิจฺจนฺต นาม สวปิ อิเชกฺจฺจ อสทฺโธ สมานो สทฺโธติ
มํ ชโน ชานาตฺตติ อิจฺจติ ทฺสฺสึโล สมานो สิวาติ มํ ชโน
ชานาตฺตติ (๖) อิมินา นเยน อากตฺตเยว ฯ ตาย สมฺนฺนาคโต
๑. สฺ. อตฺตติ ฯ ม. อตฺตตฺตฺส ฯ ๒. ม. ปฏกฺกปฺวเวปี ฯ
๓. สฺ. ปตีโต ฯ ม. ปตีเต ฯ ๔. อภ. วิ. ๓๕/๘๖๘/๔๗๓ ฯ
๕. ม. เอตฺถนฺตเร อตฺตวาทิ ทิสฺสติ ฯ ๖. ภ. วิ. ๓๕/๘๖๘/๔๗๓ ฯ

ปุคฺคโล ทุสฺสนุตฺตปิโย โหติ วิชาตมาตาปีสุส จิตฺตํ กเหตฺตํ
น สกฺโกติ ฯ เตเนตฺตํ วุจฺจติ

อคฺคิกฺกขณฺุโร สมฺมทฺโท จ มหิจฺฉโร จาปี ปุคฺคโล
สทฺถุณฺ ปจฺจเย เทตฺตํ ตโยเปเต (๑)อตฺตปิยาติ(๒) ฯ

สนฺตคฺคณฺนิกฺกนฺตา ปน ปฏิกฺกหณฺเ จ มตฺตตฺตณฺนตา
อปฺปิจฺฉตา นาม ตาย สมฺนฺนาคโต ปุคฺคโล อตฺตนิ
วิชฺชมานมฺปิ คฺคณฺ์ ปฏิจฺฉาเทตฺตคามตาย สทฺโธ สมานो สทฺโชติ
มํ ชโน ชานาตฺตติ น อิจฺฉติ ฯ สีลวา ฯ ปวิวิตฺโต ฯ พหุสฺสุโต ฯ
อารทฺธวีริโย ฯ สมานิสฺสมฺปนฺโน ฯ ปญฺญวา ฯ จินฺนสโว สมานो
จินฺนสโวติ มํ ชโน ชานาตฺตติ น อิจฺฉติ เสยฺยถาปี
มชฺฉนฺนตฺตคฺคเโร ฯ เอวํ อปฺปิจฺฉโร จ ปน ภิกฺขุ อนฺนปฺปนฺนํ
ลาภํ อฺปปาเทติ อฺปปนฺนํ ถาวโร กโรติ ทายกานํ จิตฺตํ
อาราเชติ ขถายถา หิ โส อตฺตโน อปฺปิจฺฉตาย อปฺปิ
คณฺฺหาติ ตถา ตถาสฺส วตฺเต ปสนฺนนา มนุสฺสา พหุ(๑)
เทนฺติ ฯ

อปฺโรปี จคฺคพฺพิโร อปฺปิจฺฉโร ปจฺจยอปฺปิจฺฉโร ชฺตงฺกอปฺปิจฺฉโร
ปรียตฺตอปฺปิจฺฉโร อธิคมอปฺปิจฺฉโรติ ฯ ตตฺถ จคฺคสุ ปจฺจเยสฺส อปฺปิจฺฉโร
ปจฺจยอปฺปิจฺฉโร ฯ โย ทายกสฺส วสฺ(๔) ชานาติ เทยฺยธมฺมสฺส วสฺ
ชานาติ อตฺตโน ถามํ ชานาติ ฯ ยถิ หิ เทยฺยธมฺโม พหุ

๑. ม. อตฺตปิยา ฯ ๒. ปปญฺจ. ๒/๒๓๕ ฯ

๓. ม.พหุ ฯ ๔. สี. พลํ ฯ

โหติ ทายโก อปฺปํ ทาคฺคาโม ทายกสฺส วเสน อปฺปํ
คณฺหาติ ฯ เทยฺยธมฺโม อปฺโป ทายโก พหุํ ทาคฺคาโม
เทยฺยธมฺมสฺส วเสน อปฺปํ คณฺหาติ ฯ เทยฺยธมฺโมปิ พหุ
ทายโกปิ พหุํ ทาคฺคาโม อตฺตโน ถามํ ฌตฺวา ปมาณเณว
คณฺหาติ ฯ

ฐตฺถกสมาทานสฺส อตฺตนิ อตฺติภาวํ น ชานาเปตฺตุ-
กาโม ฐตฺถกอปฺปิจฺโณ นาม ฯ โย ปน พหุสฺสุตฺถาวิํ น
ชานาเปตฺตุกาโม อโย ปริยตฺติอปฺปิจฺโณ นาม ฯ โย ปน โสตา-
ปนฺนาทิสฺส อญฺจตโร หุตฺวา โสตาปนฺนาทิกาวํ ชานาเปตฺตุ
น อิจฺฉติ อโย อธิคมอปฺปิจฺโณ นาม ฯ จิณฺสาสโว ปน
อตฺริจฺฉตํ ปาปิจฺฉตํ มหิจฺฉตํ ปหาย สพฺพโส อิจฺฉา-
ปฺปฏิปกฺขญฺจตาย อโลภสงฺขาตาย ปริสฺสุทฺธาย อปฺปิจฺฉตาย
สมนฺนาคตฺตตาอปฺปิจฺโณ นาม ฯ อาวุโส อตฺริจฺฉตา ปาปิจฺฉตา
มหิจฺฉตาติ อิเม ธมฺมา ปหาตพฺพาทิ เตสฺส อาทิโนวํ ทสฺเสตฺตฺวา
เอวรูปํ อปฺปิจฺฉตํ สมาทาย วตฺติตพฺพนฺติ วทนฺโต อปฺปิจฺฉกถํ
กเถติ นาม ฯ

สนฺตุฏฺฐิจฺฉกถนฺติอาทิสฺส วิเสสตุถเมว ทีปยิสฺสาม โยชฺนา
ปน วุตฺตนเณว เวทิตพฺพา ฯ สนฺตุฏฺฐิจฺฉกถนฺติ อิตฺริตฺรปจฺจย-
สนฺโตสนฺนิสฺสิตํ กถํ ฯ โส ปเนส สนฺโตโส ทฺวาทสฺวิโร โหติ ฯ
เสยฺยถิทํ จิวเร ยถาลาภสนฺโตโส ยถาพลสนฺโตโส ยถา-

*เล่มที่ 39 ปุราเภทสุตตนิเทศวณณนา หน้า 25

สารูปปสนุโตโสติ ติวโร ฯ เอวํ ปิณฺฑปาตาทีสุปี ฯ ตสฺสาย
ปเภทวณณนา

อิธ ภิกฺขุ จิวโร ลภติ สฺนุทโร วา อสฺนุทโร วา ฯ โส
เตเนว ยาเปติ อณฺณํ น ปตฺถเตติ ลภนุโตปี น คณฺหาติ ฯ
อยมสฺส(๑) จิวเร ยถาลภสนุโตโส ฯ

อตฺต ปน โย ปกตฺติทุพฺพลอ วา โหติ อาพาธชราภิกฺกโต
วา ครุจิวโร ปารูปนุโต กิลมฺมิ ฯ โส สภาเคน ภิกฺขุนา
สทฺธิํ ตํ ปรีวตเตตฺตวา ลหุเคน ยาเปนุโตปี สนฺตญฺโจว โหติ ฯ
อยมสฺส จิวเร ยถาลภสนุโตโส ฯ อปโร ปณฺธิตปจฺจยลาภี โหติ ฯ
โส ปตฺตตฺตณฺณจิวราทีนํ (๒) อณฺณตโร มหคฺขจิวโร พหุณี วา ปน
จิวรานี ลภิตฺวา อิํ เถรานํ จิรปพฺพชิตานํ อิํ พหุสฺสุตานํ
อนฺรูปี อิํ คิลานานํ อิํ อปฺปลาภีนํ โหตุติ ทตฺวา เตสํ
ปุราณจิวโร วา สงฺการกฺกฺกาทีโต วา นนฺตกาณี อจฺจินิตฺวา
เตหิ สงฺขมาภี กตฺวา ชารนุโตปี สนฺตญฺโจว โหติ ฯ อยมสฺส
จิวเร ยถาสารูปปสนุโตโส ฯ

อิธ ปน ภิกฺขุ ปิณฺฑปาตํ ลภติ ลูภํ วา ปณฺธิตํ
วา โส เตเนว ยาเปติ อณฺณํ น ปตฺถเตติ ลภนุโตปี น
คณฺหาติ ฯ อยมสฺส ปิณฺฑปาเต ยถาลภสนุโตโส ฯ โย ปน
อตฺตโน ปกตฺติวิรุทฺธํ วา พุยาธวิรุทฺธํ วา ปิณฺฑปาตํ ลภติ
๑. สี่. อยมปีสฺส ฯ เอวมฺปริปี ฯ ๒. กตฺถจฺจ. ปญฺญตฺตณฺณจิวราทีนํ ฯ

เยนสฺส ปริภุตฺเตน อผาสฺ โหติ โส สภาคสฺส ภิกฺขุโน
ตํ ทตฺวา ตสฺส หตฺถโต สปฺปายโกชนํ ภูณฺชิตฺวา สมณฺธมฺม
กิโรนฺโตปิ สนฺตุญฺโจว โหติ ฯ อยมสฺส ปิณฺฑปาเต ยถาพล-
สนฺโตโส ฯ อปฺโร พหุํ ปณฺธิตํ ปิณฺฑปาตํ ลภติ โส ตํ
จิวฺรํ วย จิรฺปพฺพิชิตพหุสฺสฺสฺตอปปฺลาภกิลานานํ (๑) ทตฺวา เตถฺ
วา เสสํกํ ปิณฺฑาย วา จริตฺวา มิสฺสกาหารํ ภูณฺชนฺโตปิ
สนฺตุญฺโจว โหติ ฯ อยมสฺส ปิณฺฑปาเต ยถาสารูปฺสนฺโตโส ฯ
อิธ ปน ภิกฺขุ เสนาสนํ ลภติ มนาปํ วา อมนาปํ
วา โส เตน เนว โสมนสฺสํ น โทมนสฺสํ อูปฺปาเทติ อนฺตมโส
ติณฺสนฺธารเกนาปํ ยถาลทฺเชเนว ตฺสฺสตี ฯ อยมสฺส เสนาสเน
ยถาลภสนฺโตโส ฯ โย ปน อตฺตโน ปกฺติวิรุทฺธิํ วา พฺยาธิ-
วิรุทฺธิํ วา เสนาสนํ ลภติ ยตฺถสฺส วสโต อผาสฺ โหติ
โส ตํ สภาคสฺส ภิกฺขุโน ทตฺวา ตสฺส สนฺตเก สปฺปาย-
เสนาสเน วสนฺโตปิ สนฺตุญฺโจว โหติ ฯ อยมสฺส เสนาสเน
ยถาพลสนฺโตโส ฯ

อปฺโร มหาปุณฺโณ เลณมณฺฑปญฺญาคาราทีนํ พหุณิ
ปณฺธิตเสนานานํ ลภติ โส ตานํ จิวฺราทีนํ วย จิรฺปพฺพิ-
ชิตพหุสฺสฺสฺตอปปฺลาภกิลานานํ ทตฺวา ยตฺถ กตฺถจิ วสนฺโตปิ
สนฺตุญฺโจว โหติ ฯ อยมสฺส เสนาสเน ยถาสารูปฺสนฺโตโส ฯ
๑. ม. เถรจิร...ลาภิกิลานานํ ฯ เอวมฺปรีปี ฯ

โยปี อุตฺตมเสนาสนํ นาม ปมาทญฺจํ ตตฺถ นิสินฺนสฺส
ถินมิทฺธํ โอกกมฺติ นิตฺทาภิกฺขุสฺส ปฺน ปฏฺิพฺพชฺฌโต ปาปวิตฺกกา
ปาตฺถวณฺตีติ ปฏฺิสถฺยจิกฺขิตฺวา ตาทิสํ เสนาสนํ ปตฺตมฺปิ น
สมฺปฏฺิจฺจติ โส ตํ ปฏฺิกฺขิปีตฺวา อพฺุโภกาสรุกฺขมฺลาทิสฺ
วสนฺุโตปี สนฺุตฺถุโจว โหติ ฯ อยมสฺส เสนาสนเน ยถา-
สารถฺปฺสนฺุโตโส ฯ

อิธ ปน ภิกฺขุ เกสชฺชํ ลภฺติ ลฺภํ วา ปณฺีตํ วา
โส ยํ ลภฺติ เตเนว ตฺสสฺสตี อญฺณํ น ปตฺเตติ ลภฺนฺุโตปี
น คณฺหาติ ฯ อยมสฺส คิลานปฺจฺเจยเยถาลภฺสนฺุโตโส ฯ โย
ปนฺ เตเลนฺตฺถิโก ฆาณฺีตํ ลภฺติ โส ตํ สภาคสฺส ภิกฺขุโน
ทตฺวา ตสฺส หตฺถโต เตลํ คเหตฺวา อญฺณเทว วา ปรีเยสีตฺวา
เตหิ(๑) เกสชฺชํ กโรนฺุโตปี สนฺุตฺถุโจว โหติ ฯ อยมสฺส คิลาน-
ปฺจฺเจยเย ยถาพลสนฺุโตโส ฯ

อปโร มหาปฺลฺโย พหุํ เตลมฺธฺฆาณฺีตาทฺิปณฺีตเกสชฺชํ
ลภฺติ โส ตํ จิวริํ วิย เถรจิริปฺพชิตพฺุสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
ทตฺวา เตลํ อากตาคเตน (๒) เยน เกนจฺิยาเปนฺุโตปี สนฺุตฺถุโจ ว
โหติ ฯ โย ปนฺ เอกสฺมี ภาชเน จตฺมธฺุริํ จเปตฺวา เอกสฺมี
มุตฺตหริตฺกํ คณฺห ภนฺเต ยทฺิจฺจสีติ วุจฺจมาโน สจฺสฺส เตสฺ
อญฺณตเรนาปี โรโค วุปฺสมฺมตี อถ มุตฺตหริตฺกํ นาม พุทฺธาทฺิหิ
๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ

วณณิตนุติ จตุมธูร์ ปฏิกขิปิตวา มุตตหรีตเคน เกสชชั กโรนโต
ปรมสนตุฏโจว โหติ ฯ อยมสส คิตานปัจเจเย ยถาสารูป-
สนโตโส ฯ อิมัส ปน ปจเจกั ปจเจเสสุ(๑) ตินณั ตินณั
สนโตส้าน ยถาสารูปสนโตโสว อคุโ ๗ อรหา เอกกสมั
ปัจเจเย อิมหิ ตีหิปี สนโตเสหิ สนตุฏโจว ฯ

ปวิเวกกถนุติ ปวิเวกนิสสิตี กถั ๗ ตโย หิ ปวิเวกา
กายวิเวโก จิตตวิเวโก อุปธิวิเวโกติ ฯ ตตถ เอโก กจจติ
เอโก ทิฏฐติ เอโก นิสีหติ เอโก เสชยั กปะเปติ เอโก คามั
ปิณฺฑาย ปวิสติ เอโก ปฏิกุกมติ [๒] เอโก อภิกุกมติ เอโก จงกมั อธิฏฐาติ
เอโก จรติ เอโก วิหรีตีติ อัย กายวิเวโก นาม ฯ อฏฐ
สมาปตติโย ปน จิตตวิเวโก นาม ฯ นิพพานั อุปธิวิเวโก
นาม ฯ

วุตตมปิ เหติ กายวิเวโก จ วิเวกฏฐกายานั(๓) เนกขมมา-
กิริทานั ฯ จิตตวิเวโก จ ปริสุทฺธจิตตานั ปรมโวทานปุตตานั ฯ
อุปธิวิเวโก จ นิรูปธีนั ปุคฺคถานั วิสงขารคถานนุติ ฯ (๔)

อัสสคคถนุติ เอตถ ปน สวณสัสสุโค ทสฺสนสัสสุโค สมุลลป-
นสัสสุโค สมุโภคสัสสุโค กายสัสสุโคติ ปญจวิโร สัสสุโค ฯ

เตสุ อธิ ภิกขุ สุณนตี อมุกสมั คามเ วา นิคเม วา

อิตฺถิ วา กุมาริ วา อภีรูปา ทสฺสนียา ปาสาทิกา ปรมาย

๑. ม. ปจเจกปัจเจเยสุ ฯ ๒. ม. เอตถนุตเร เอโก อภิกุกมตีติ

ทิสฺสตี ฯ ๓. วูปกฏฐกายานนุติ ทิฏฐปุพฺพิ ฯ

๔. ขุ. มหา. ๒๕/๒๖๐/๑๕๑ ฯ

*เล่มที่ 39 ปุราเภทสุตตนิทเทสวณณนา หน้า 29

วณฺณโปกฺขรตาย สมฺนฺนาคตฺติ โส ตํ สุตฺวา สํสีทติ
วิสีทติ น สกฺโกติ พุรหฺมจฺริยํ สฺนฺชาเรตฺถ (๑) สิกฺขาทุพฺพลฺยํ
อนาวิกตฺวา หีนายาวตฺตติ ฯ เอวํ ปเรหิ วา กถิมานํ
รูปาทิสฺมปฺตตี อตฺตนา วา หสิตลปิตฺกิตฺต สทฺทํ (๒) สฺสณฺนตฺสส
โสตฺวิญฺญาณวិถิวเสน อุปฺปนฺโน ราโค สวณฺสํสฺสฺสโค นาม ฯ

อิธ ภิกฺขุ น เหว โข สฺสณฺนติ อปี จ โข สามํ ปสฺสตี
อิตฺถิ วา กุมาริ วา อภิรूपํ ทสฺสนิยํ ปาสาทิกํ ปรมาย
วณฺณโปกฺขรตาย สมฺนฺนาคตฺติ โส ตํ ทิสฺวา สํสีทติ วิสีทติ
น สกฺโกติ พุรหฺมจฺริยํ สฺนฺชาเรตฺถ สิกฺขาทุพฺพลฺยํ อนาวิกตฺวา
หีนายาวตฺตติ ฯ เอวํ วิสภากรูปํ โอลเณตฺสส ปน จกฺขุ-
วิญฺญาณวិถิวเสน อุปฺปนฺนราโค ทสฺสนํสํสฺสฺสโค นาม ฯ

อณฺณมณฺณํ อลฺลาปสฺลฺลาปวเสน อุปฺปนฺนราโค ปน
สมฺลฺลาปสํสฺสฺสโค (๓) นาม ฯ ภิกฺขุโน ภิกฺขุณิยา สฺนฺตํ ภิกฺขุณิยา
วา ภิกฺขุสฺส สฺนฺตํ คเหตุวา ปรีโภคกรณวเสน อุปฺปนฺน-
ราโค สมฺโภคสํสฺสฺสโค นาม ฯ หตฺถคฺคาหาทิวเสน อุปฺปนฺน-
ราโค ปน กายสํสฺสฺสโค นาม ฯ อรหา อิเมหิ ปญฺจหิ สํสฺสฺสเคหิ
จตุหิปี ปรีส่าหิ สทฺธี อสํสฺสฺสโธ คามุตฺตโก เจว สํสฺสฺสค-
มุตฺตโก จ ฯ อสํสฺสฺสสฺส วณฺณํ ภณฺนโต อสํสฺสฺสคกถํ กเถติ
นาม ฯ

วีริยารมฺภกถฺตติ เอตฺถ โย ปคฺคหิตวีริโย ปรีปฺญฺณกાયิก-
๑. สี. สฺนฺตนาเนตฺถ ฯ ๒. สี. ม. หสิตลปิตฺกิตฺตสทฺทํ ฯ
๓. ม. สมฺลฺลาปนํสํสฺสฺสโค ฯ

*เล่มที่ 39 มหานิตุเทสวณณา หน้า 30

เจตสิกวีริโย โหติ คมเน อุปปนุกิเลสํ จานํ ปาปณฺตี น
เทติ จาเน อุปปนุกิเลสํ นิสชชํ นิสชชาย อุปปนุกิเลสํ
สยณํ ปาปณฺตี น เทติ มนุเตน(๑) กณฺหสปฺปํ อุปปิปฺเพตฺวา
กณฺหนุโต วีย อมิตฺตํ คีวายํ อุกกมฺนุโต วีย จ วิจฺรติ
ตาทิสฺสส อารทฺชวีริยฺสส วณฺณํ ภณฺนุโต วีริยารมฺภกถํ กเถติ
นาม ฯ

สีลกณฺฺติอาทิสฺสํ สีลนฺติ จตฺตปาริสฺสทฺธิสึลํ ฯ สมาริทธิ วิปฺสสนา-
ปาทกา อฏฺฐ สมာปฺตติโย ฯ ปญฺญาติ โลกียโลกุตฺตรวณฺณํ ฯ
วิมุตฺตติ อริยผลวิมุตฺตติ(๒) ฯ วิมุตฺตติวณฺณทสฺสนนฺติ เอณฺนวิสฺตติวิธํ
ปจฺจเวกฺขณวณฺณํ ฯ สีลาทีนํ คณฺณํ ปกาเสนฺนุโต สีลาทิกถํ กเถติ
นาม ฯ

สติปฺญฺจานกณฺฺติอาทีนํ สงฺกขาลมตฺติจจ โส มฺนินฺติ
ปริโยसानานิ ปุพฺเพ วุตฺตานุสาเรณ เวทิตพฺพานิ ฯ

นिरาสตฺตติ นิตฺตโณห ฯ วิเวกทสฺสี ผสฺเสสฺสุติ ปจฺจอุปฺปนฺเนสฺสุ
จกฺขุสมฺผสฺสทิสฺส อตฺตาทิภาววิเวกํ ปสฺสติ ฯ ทิฏฺฐิสฺส จ น
นียยตีติ ทฺวาสฏฺฐิจิฏฺฐิสฺส กายจิ ทิฏฺฐิยา น นียยตี(๓) ฯ

วิปริณฺตํ วา วตฺถุํ น โสจตีติ ปกตฺติภาวํ ชหิตฺวา
นฏฺฐเร กิสฺมิณฺจ วตฺถุสฺมี น โสกํ อापชฺชติ ฯ วิปริณฺตสฺมี
วาติ วินสฺสมานเณ วตฺถุมฺหิ ฯ

๑. ม. ทณฺเฑน ฯ ๒. สี. ม. อรหตฺตผลวิมุตฺตติ ฯ

๓. ม. นียตี ฯ

*เล่มที่ 39 ปุราเภทสูตตนิทเทสวณณา หน้า 31

จกขุสมผลุโสติ จกขุ วตถุ กตฺวา จกขุวิญญาณสหชาโต
ผลุโส จกขุสมผลุโส ฯ เสเสสุปี เอเสว นโย ฯ เขตฺถ จ
ปุริมา จกขุปฺปสาทาทิวตฺถกาว มโนสมผลุโส ททวตฺถโกปี
[๑] สพุโพ จตฺถุมโก ผลุโส ฯ อธิวจนสมผลุโสติ ปรียาเยน
เอตฺส นาม โหติเยว ฯ ตโย หิ อรุปีโน ขนฺธา สยั
ปีฎฺฐิจิวญฺญกา หุตฺวา อตฺตนา (๒) สหชาตสมผลุสฺส อธิวจน-
สมผลุโสติ นาม กโรนฺติ ฯ ปฎิฆสมผลุโสติ นิปฺปรียาเยน ปน
ปฎิฆสมผลุโส นาม ปญฺจทวาริกสมผลุโส ฯ (๓) อธิวจนสมผลุโส
นาม มโนทวาริกสมผลุโส ฯ (๔) สุขเวทนีโย ผลุโสติ สุขเวทนาย
หิโต อูปาทโก ผลุโส ฯ อิตฺรทเวปี เอเสว นโย ฯ กุสโล
ผลุโสติ เอกวิสติกุสลจิตฺตสหชาโต ผลุโส ฯ อกุสโลติ ทฺวาทส-
อกุสลสหชาโต ผลุโส ฯ อพฺยากโตติ ฉปฺปญฺญาสอพฺยากต-
สหชาโต ผลุโส ฯ กามาวจโรติ จตฺตปฺปญฺญาสกามาวจร-
สหชาโต ผลุโส ฯ รูปาวจโรติ กุสลาทปฺปญฺจทสรูปาวจร-
สมปฺยตฺโต ฯ อรูปาวจโรติ กุสลาพฺยากตวเสน ทฺวาทสอรูปาวจร-
สมปฺยตฺโต ฯ

สุญฺญโตติ อนตฺตานุปฺปสนาวเสน วิปฺปสนตฺตฺส อูปฺปนโน
มกุโค สุญฺญโตเตน สหชาโต ผลุโส สุญฺญโต ผลุโส ฯ

๑. ม. เขตฺถนฺตเร อวตฺถโกปีติ ทิสฺสติ ฯ

๒. ม. ปญฺจทวาริกผลุโส ฯ ๔. ม. มโนทวาริกผลุโส ฯ

อิตรทฺวเยปี เอเสว นโย ฯ อนิมิตฺโตติ เอตถ อนิจฺจานุ-
ปัสสนาวเสน วิปัสสนุตฺตส อฺปฺปนฺโน มคฺโค อนิมิตฺโต ฯ
อฺปฺปณฺหิตฺติ ทฺวขานุปัสสนาวเสน วิปัสสนุตฺตส อฺปฺปนฺโน
มคฺโค อฺปฺปณฺหิตฺติ ฯ โลกียฺติ โลกโก วุจฺจติ ลุชฺชนปฺลุชฺชนญฺเณ
วฏฺฏโฏ ตสฺมี ปฺริยาปฺนฺนภาเวน โลกเณ นียุตฺโตติ โลกีย
เตญฺมโก ชมฺโม ฯ โลกุตฺตโรติ โลกโต อุตฺตโร อุตฺตนิมฺนโณติ
โลกุตฺตโร โลกเณ อฺปฺริยาปฺนฺนภาเวนปี โลกุตฺตโร ฯ อตฺเตน
วาติ อตฺตภาเวน วา ฯ อตฺตนิเยน วาติ อตฺตยาตฺเตน วา ฯ

ปฏฺฐิตินฺติ รากาทินิ ปหฺนิตฺตา ตโต อปฺคโต ฯ อกฺุหโกติ
อวิมหาปโก ตีหิ กุหนวตฺถุหิ ฯ อปีหาลูติ อปีหนสีโล ปตฺถนา-
ตณฺหยา รหิโตติ วุตฺตํ โหติ ฯ อมจฺจริติ ปญฺจมจฺจเรวิริหิตฺติ ฯ
อฺปฺปคพฺโภติ กายปาคพฺภิยาทวิริหิตฺติ ฯ อเชคฺจฺจโรติ สมฺปฺนฺน-
สีลาทิตาย อเชคฺจฺจนีโย อเสจฺนโก มนาโป ฯ เปสฺุณฺเยเย จ โน
ยฺุโตติ ทฺวีหิ อากาเรหิ อฺปฺสํหริตพฺเพ ปีสฺุณฺมเม อยฺุโตติ ฯ

รากสฺส ปหฺนิตฺตาติ อรหตฺตมคฺเคน รากกิลสฺส
ปหฺนินภาเวน ฯ อสฺมิมาโน ปหฺโน โหติติ อสฺมิติ อณฺณติมาโน
สมฺจฺเจทวเสน ปหฺโน โหติ ฯ

ตีณิ กุหนวตฺถุนิตี ตีณิ วิมหาปนการณานิ ฯ ปจฺจย-
ปฏฺฐิสวณฺสงฺขาตฺ(๑) กุหนวตฺถุติอาทิสฺ จีวราทีหิ นินฺนุตฺตสฺ

๑. สี. สพฺพตฺถ ปจฺจยปฏฺฐิสวณฺสงฺขาตฺนฺติ ฯ

ตี ยุตฺตตรฺ ฯ

*เล่มที่ 39 ปุราเภทสุตตนิทเทสวณณา หน้า 33

ตทตถิกสเสว สโต ปาปิจจตํ นิสฺสาย ปฏิกฺขิปปเนน เต จ
คหปติเก อตฺตนิ สุปฺติฏฺฐิตสทฺโธ (๑) ฌตฺวา ปฺน เตสํ อโห
อโยโย อปฺปิจฺโจ น กิณฺจิ ปฏิกฺกณฺหิตฺตุ อิจฺฉติ สุตทฺธํ วัต
โน อสฺส สเจ อปฺมตฺตกมฺปิ กิณฺจิ ปฏิกฺกณฺหยฺยาติ
นानาวิเชหิ อฺปาเยหิ ปณฺีตานิ จีวรานิ อฺปนฺเนตฺตานํ
ตทนุคฺคหกามตฺเตว อาวิกตฺวา ปฏิกฺกณฺเณน จ ตโต ปฏฺูติ
อปี สกฺกฏาเรหิ (๒) อฺปนฺนามนฺเหตุฏฺฏํ วิมฺหาปํ ปจฺจยปฏฺิเสวน-
สงฺขาตํ กุหนวตฺตฺติ เวทิตพฺพํ ฯ ปาปิจฺจสฺเสว ปน สโต
สมฺภวานาธิปฺปาเยน กเตน อิริยาปถेณ วิมฺหาปํ อิริยาปถ-
สนฺนิสฺสีติ (๓) กุหนวตฺตฺติ เวทิตพฺพํ ฯ ปาปิจฺจสฺเสว ปน สโต
อฺตฺตริมฺนุสฺสธมฺมาธิคมปฺริทีปฺนวาจาย ตถา ตถา วิมฺหาปํ
สามนฺตชฺชปฺนสงฺขาตํ กุหนวตฺตฺติ เวทิตพฺพํ ฯ

กตมํ ปจฺจยปฏฺิเสวนสงฺขาตฺตฺติ เอตฺถ ปจฺจยปฏฺิเสวนนฺติ
เอวํ สงฺขาตํ ปจฺจยปฏฺิเสวนสงฺขาตํ ฯ นิมนฺเตนฺตีติ อีธ คหปติกา
ภิกฺขุ ฌนฺถาติ ภิกฺขุ นิมนฺเตนฺตีติ ฯ อยเมว วา ปาโธ ฯ
นิมนฺเตนฺตีติ วา วทฺนฺตีติ วา เกจิ ปจฺจนฺตีติ ฯ ตาทิเส
นิมนฺตาเปนฺตีติ ฯ นิมนฺเตนฺตีติ ปาจฺจสฺส สมฺภโว ทฏฺฐพฺโพ ฯ จีวรํ
ปจฺจกฺขาตีติ จีวรํ ปฏิกฺขิปปติ ฯ เอตํ สารูปํ ยํ สมฺโณติ
ยํ จีวรธารณํ สมฺโณ กโรติ เอตํ สารูปํ อนุจฺฉวิกํ ฯ
๑. ม. สุปฺติฏฺฐิตปฺสาเท ฯ ๒. ม. กตฺถจฺจิ. อสีติสกฺกฏาเรหิ ฯ
๓. ม. อิริยาปถสงฺขาตํ ฯ

*เล่มที่ 39 มหานิกายเทสวณฺณา หน้า 34

ปาปณิกกา วา นนฺตกาณินฺติ อาปณฺทวารเ ปตฺตานิ อนฺตวิริทานิ
ปีโลตฺติกานิ ฯ อุจฺจินฺตฺวาติ สงฺกทฺตฺมิตฺวา ฯ อุณฺณาจริยาติ
ภิกฺขุชาจรณฺณ ฯ ปิณฺฑิตฺยาโลเปนาติ ปิณฺฑํ กตฺวา ลทฺธฮาโลเปน ฯ
ปฺตฺติมุตฺเตน วาติ โคมุตฺเตน วา ฯ โอสธํ กรยฺยาติ เกสชฺชกิจฺจํ
กรยฺย ฯ ตทฺฐปาทฺยาติ ตโต ปฏฺจาย ฯ ชฺฐตฺวาโทติ ชฺฐตฺตฺตฺวาติ ฯ
ภิกฺขุโย ภิกฺขุโย นิมนฺเตนฺตฺตฺติ อุปรูปริ นิมนฺเตนฺตฺติ ฯ สมฺมุขีภาวติ
สมฺมุขีภาเวน วิชฺชมาเนตฺยาติ อตฺถโธ ฯ ปสวตฺตฺติ ปฏฺฐิตฺตฺติ ฯ
สทฺธชฺช สมฺมุขีภาเวน สกฺกา กาคฺคฺนฺติ สทฺธชฺช สมฺมุขีภาวติ-
อาทิมฺหา ฯ เทยฺยธมฺมา สฺลภา ทกฺขิณฺเยยฺยา จ สทฺธชฺช ปน
ทฺลลภา ฯ ปุณฺณชฺชนสฺส หิ สทฺธชฺช อถาวรา ปทฺวารเ ปทฺวารเ
นानา โหติ ฯ เตเนวสฺส มหาโมกฺคฺคฺลฺลานสฺสทิสฺสปี อกฺคฺสวโก
ปาฏฺฐิโกโก ภวฺติ อสฺสโกนฺโต อาห ทฺวินฺนํ โข เต (๑) อาวุโส
ธมฺมานํ ปาฏฺฐิโกโก โภคานนฺจ ชีวิตฺสฺส จ สทฺธชฺช ปน
ตฺวํ ปาฏฺฐิโกโกติ ฯ

เอวํ ตฺวเมห ปุณฺณเณน ปรีหิณา (๒) ภวิสฺสธฺตาติ เอตฺถ ปุณฺณเณนาติ
นินฺตฺสทฺกตฺถ กรณฺวณฺนํ ฯ ปุณฺณโต ปรีหิณา ปรมฺมุขา ภวิสฺสธ ฯ
ภาฏฺฐิกฺกาติ มฺขานํ ปรีมทฺทิตฺถาวทฺสฺสเนน (๓) ภาฏฺฐิกฺกรณฺํ มฺข-
สฺสโกโจติ วุตฺตํ โหติ ฯ ภาฏฺฐิกฺกรณฺํ สีสฺมสฺสธาติ ภาฏฺฐิโก
ภาฏฺฐิกฺกสฺส ภาโว ภาฏฺฐิยํ ฯ กุหนฺนาติ วิมฺหาปนา ฯ กุหฺสฺส
๑. ม. เนลฺ ๒. ม. ปรีพาหิรา ๓. ส. ปชานปรีมทฺทิตฺถาวทฺสฺสเนน
ม. ปชานปรีมทฺทิตฺถาวทฺสฺสเนน

อายนา กุหายนา ฯ กุहितสุส ภาโว กุहितตุตฺติ ฯ

ปาปิโจติ อสนุตคณทีปนกาโม ฯ อิจฺฉาปกโตติ อิจฺฉาย
อปกโต อุพทุทโตติ อตุโล ฯ สมภูวานาธิปฺปาโยติ พหุमान-
ชฺฌาสโย ฯ คมนํ สณฺจเปตฺติ อภิกฺกมาทิกมนํ อภิสงฺขโรติ ฯ
ปาสาทิกภาวํ กโรตฺติ วุตฺตํ โหติ ฯ อิตเรสุปี เอเสว นโย ฯ
ปณฺิชาย กจฺฉตฺติ ปตฺถนํ จเปตฺวา กจฺฉติ ฯ เสเสสุปี เอเสว
นโย ฯ สમાหิตฺโต วีย กจฺฉตฺติ อุปจารปฺปนาปตฺโต (๑) วีย
กจฺฉติ ฯ เสเสสุปี เอเสว นโย ฯ

อาปาถกชฺฌายีว โหตฺติติ สมมุขา อากตानํ มนุสฺसानํ
ณานํ สมาปชฺชนฺโต วีย สนฺตภาวํ ทสฺเสติ ฯ อิริยาปถสฺสาติ
จตุอิริยาปถสฺส ฯ อาจปนาติ อาทิกฺกุจปนา อาทเรน วา จปนา ฯ
จปนาติ จปนาภาโร ฯ สณฺจปนาติ อภิสงฺขรณํ ปาสาทิก-
ภาวกรณฺนติ วุตฺตํ โหติ ฯ อริยธมฺมสนฺนิสฺสิตนฺติ โลกุตฺตร-
ธมฺมปฏฺิพพฺุชฺชํ กุลฺลจิกนฺติ อปาปฺรณํ ฯ (๒) มิตฺตาติ สีนฺหวนฺโต ฯ
สนฺทิกฺกุจาทิ ทิกฺกุจมตฺตา ฯ สมฺภตฺตาติ ทพฺุหมิตฺตา ฯ อุทฺทณฺ์ โทติ(๓)
เอโก ปตฺติสฺสยวิเสโส ฯ

โกโรชิกโกโรจโกติ สฺงโกจสฺงโกจโก อติสฺงโกจโกติ วุตฺตํ
โหติ ฯ โกรจโกโรจโกติ (๔) วา ปาโจ ฯ ภาควุทฺติกภาควุทฺติกโกติ อติวีย
มุขสฺงโกจนฺสีโล ฯ กุหกกุหโกติ อติวีย วิมหาปโก ฯ ลปกลปโกติ
๑. ม. อุปจารปฺปตฺโต ฯ ๒. ม. อวาปฺรณํ ฯ
๓. ม. อุทฺทณฺ์ ฯ ๔. สී. โกรณฺชกโกติ วา ฯ
ม. โกรจโกโรจโกติ วา ฯ

อติวีย สลลาปโก ๑ มุขสมภาวิโตติ (๑) อตฺตโน มุขวเสน อญฺเณหิ
สมภาวิโต (๒) อปฺปิตจิตฺโตติ เอเก ๑ สนฺตानนฺติ กิเลส-
สนฺตตาย สนฺตานิ ๑ สฺมาปตฺตีนนฺติ สฺมาปชฺชิตพฺพานํ ๑ คมฺภีรฺนฺติ
นินฺนปฺปตฺติจฺจานํ ๑ กุพฺพฺหนฺติ ทสฺเสตฺถํ ทฺกขํ ๑ นิปฺพนฺติ สฺขมํ ๑
ปฏฺิจฺจนฺนฺติ ปทฺตเถน ทฺปฏฺิจฺวิชฺฌาธิปฺปายํ ๑ โลกุตฺตรนฺติ
โลกุตฺตรธมฺมทีปํ (๓) ๑ สฺลยฺตปฏฺิสลยฺตตฺตนฺติ นิพฺพานปฏฺิ-
สลยฺตตฺตํ ๑ อถ วา โลกุตฺตรสฺลยฺตปฏฺิสลยฺตตฺตนฺติ โลกุตฺตร-
ธมฺมภูตนิพฺพานปฏฺิสลยฺตตฺตํ ๑

กายิกํ ปากพฺภินฺติ กายเ ภวํ กายิกํ ๑ วาจสิก-
เจตฺติเกสฺสปี เอสฺว นโย ๑ อจฺจิตฺติการกโตติ พหุมาณกิริยา-
รหิโต ๑ อนุปาหนานํ จงฺกมฺนฺตानนฺติ อฺปาหนวิริหิตานํ หุตฺวา
จงฺกมฺนฺตานิ สมิเป อนาทเร วา สามิวจฺนํ ๑ สอฺปาหโนติ
อฺปาหนารูโฬห หุตฺวา จงฺกมฺติ ๑ นิเจ จงฺกเม จงฺกมฺนฺตानนฺติ
อกตฺปริจฺเจทาย ภูมฺิยา จงฺกมฺนฺเต ปริจฺเจทํ กตฺวา วาลิกํ
อากริตฺวา อาลมฺพนํ โยเชตฺวา กตฺจงฺกเม นิเจปี จงฺกเม
จงฺกมฺนฺเต ๑ อฺจฺเจ จงฺกเม จงฺกมฺตีติ อฺจฺจกจยฺนสฺมปฺนเน
เวทิกาทฺปริกฺขิตฺเต อฺจฺเจ จงฺกเม จงฺกมฺติ ๑ สเจ ปากาทฺปริกฺขิตฺโต
โหติ ทฺวารโกจฺจกยฺตฺโต ปพฺพตฺตนฺตเรวณฺตฺรคฺคฺมพฺพตฺตฺรสุสฺส (๔) วา
๑. ม. มุขสมภาวิโกติ ๑ ๒. ม. สมภาวิโก ๑
๓. ม. ธมฺมทีปํ ๑ ๔. ม. ปพฺพตฺตนฺตเรวณฺตฺรคฺคฺมพฺพตฺตฺรสุสฺส ๑

*เล่มที่ 39 ปุราเภทสูตตนิทเทศวณณา หน้า 37

สุปฺปฏิจฺจนฺโน(๑) ตาทิเส จงกเม จงกมิตฺ วฏฺฏติ อปฺปฏิจฺจนฺเนปี
อุปจาร์ มุญฺจิตฺวา วฏฺฏติ ฯ ฆฏฺฏยนฺโตปี ติฏฺฐตีติ อติสมีเป
ติฏฺฐติ ฯ ปุโรโตปี ติฏฺฐตีติ ปุรตฺถิมโตปี ติฏฺฐติ ฯ จิตโกปี
ภณตีติ ขาณฺโก วีย อโนนมิตฺวา ภณติ ฯ พาหาวิกฺเขปโกติ
พาหุ จิปีตฺวา จิปีตฺวา ภณติ ฯ

อนุปชชฺชาติ สพฺเพสํ นิสินฺนญฺจานํ ปวิสิตฺวา ฯ นเวปี
ภิกฺขุ อาสเนน ปฏิพาหตีติ อตฺตโน ปตฺตาสเน อนิสีทิตฺวา
ปุเร วา ปจฺฉา วา ปวิสฺนฺโต อาสเนน ปฏิพาหติ นาม ฯ

อนาปุจฺฉาปี กฏฺจํ ปกฺขิปีตีติ อนาปุจฺฉิตฺวา อนปโลเกตฺวา
อฺคฺคิมฺหิ ทารุ จิปีติ ฯ ทวารํ ปีทหตีติ ชนฺตตามเร ปีทหติ ฯ

โอตฺตรตีติ อฺทกตฺตํ ปวิสติ ฯ นฺหายตีติ สรรี สีนฺเหติ ฯ
อฺตฺตรตีติ อฺทกตฺตํโต ตีริ อฺกฺกจฺจติ ฯ

โวกฺกมฺมาปีติ อติกฺกมิตฺวาปี ฯ โอวรกานีติ กพฺกปฏฺมณฺฑิต-
สยนฆฺรานิ ฯ (๒) กุพฺพานีติ ปฏิจฺจนฺนานิ ฯ ปฏิจฺจนฺนानीติ อณฺเณหิ
ปฏิจฺฉาทิตานิ ฯ

อนชฺฉิฏฺโฐ วาติ เถเรหิ ฆมฺมํ ภณฺหาตีติ อนาณตฺโต
อนายาจิตฺ จ ฯ

ปาปฆมฺโมติ ลามกฆมฺโม ฯ อสุจิสงฺกสฺสรสมาจาโรติ อณฺเณหิ
อัยฺ ทุสฺสีโลติ สงฺกาย สริตฺพุโป อจาโร สํโยโค เอตฺตฺสชาติ

๑. ม. สุปฺปฏิจฺจนฺโน ฯ ๒. ม. กพฺเก ปติฏฺฐิตสยนฆฺรานิ ฯ

อสุจิสงกสฺสรสมาจาโร ฯ สงกสฺสรสมาจาโรติ สการ์ สํโยคํ(๑)
กตฺวาปี ปจฺนติ ฯ ปฏิจฺจนฺนกมฺมนฺโตติ ปฏิจฺจาทิตกายวจี-
กมฺมนฺโต ฯ อสฺสมโณติ น สมโณ ฯ สมณปฏฺิณฺโณติ อหํ
สมโณติ ปฏฺิขานมาโน ฯ อพฺรหฺมจารีติ เสฏฺฐจริยา วิรหิตฺโต ฯ
พฺรหฺมจาริปฏฺิณฺโณติ วุตฺตปฏฺิปกฺโข ฯ อนฺโตปฺตฺิตติ อพฺกนฺตเร
กฺสตรมฺมวิริทตฺตฺตา อนฺโตปฺตฺิภาวมาปฺนโน ฯ อวสฺสุโตติ ราเคน
ตินฺโต ฯ กสมฺพฺุชาโตติ สงฺการสภาโว ฯ

อาจารย์จรสมฺปฺนโนติ เอตฺถ ภิกฺขุ สการ์โว สปฺปติสฺโส
หิโรตฺตปฺปสมฺปฺนโน สฺนินฺวตฺโต สฺปารฺโต ปาสาทิเคน อภิกฺกนฺเตน
ปฏฺิภกฺนฺเตน อาโลกิเตน วิโลกิเตน สมฺมิณฺชิเตน ปสฺริเตน
โอกฺขิตฺตจกฺขุ อิริยาปดสมฺปฺนโน อินฺทฺริเยสฺสุ กุตฺตทฺวาโร โภชเน
มตฺตลฺลญฺ ชาศริยมนฺยฺตฺโต สติสมฺปชฺญเณน สมฺนฺนาคโต
อปฺปิจฺโณ สนฺตฺกฺโข อารทฺธวิริโย อภิสมาจาริเกสฺสุ สกฺกจฺจการี
กรฺุจิตฺตีการพฺุโล วิหฺรติ อโย วุจฺจติ อจาโร ฯ เอวํ ตาว
อจาโร เวทิตพฺุโป ฯ

โคจโร ปน ติวโร อุปฺนิสฺสยโคจโร อารกฺขโคจโร
อุปฺนิพฺนฺธโคจโรติ ฯ ตตฺถ กตฺโม อุปฺนิสฺสยโคจโร ทสฺกถา-
วตฺตฺกฺุณสมฺนฺนาคโต กฺลฺยณมิตฺโต ยํ อุปฺนิสฺสย(๒) อสฺสุตฺติ
สฺุณฺนาคติ สฺุตฺติ ปรีโยทาเปติ กงฺขํ วิตรติ ทิฏฺฐี อฺุชฺุ กโรติ
๑. ส. สโยคปถํ สโยคปถํ ฯ ๒. ม. นิสฺสย ฯ

*เล่มที่ 39 ปุราเภทสูตตนิทเทสวณณา หน้า 39

จิตตํ ปสาเทติ ยสฺส วา ปน อนฺนสิทฺถมาโน สทฺธาย วทฺตติ
สีเลน สฺวเตน จาเคน ปญฺญา ย วทฺตติ ฯ อํ ยํ วุจฺจติ อุปฺนิสฺสย-
โคจโร ฯ

กตโม อารกฺขโคจโร อีธ ภิกฺขุ อนฺตรฆรํ ปวิฏฺโธ
วิธี ปฏฺธิปฺนโน โอกฺขิตตจกฺขุ ยฺกมตฺตทสฺสาวิ สฺกัฏฺโธ คจฺจติ
น หตฺถิ โอลฺเกนฺโต น อสฺสํ น รถํ น ปตฺถิ น อิตฺถิ น
ปุริสํ โอลฺเกนฺโต น อุทฺธํ โอลฺเกนฺโต น อโธ
โอลฺเกนฺโต น ทิสาวีทิสํ เปกฺขมาโน คจฺจติ ฯ อํ ยํ วุจฺจติ
อารกฺขโคจโร ฯ

กตโม อุปฺนิพฺนฺธโคจโร จตฺตาโร สติปญฺจนา ยตถ
จิตตํ อุปฺนิพฺนฺธติ ฯ วุตฺตญฺเหหํ ภควตา โก จ ภิกฺขเว
ภิกฺขุโน โคจโร สโก เปตฺติโก วิสโย ยทิตฺถํ จตฺตาโร
สติปญฺจนาติ (๑) อํ ยํ วุจฺจติ อุปฺนิพฺนฺธโคจโรติ ฯ อิติ อิมินา
จ อจฺจาเรน อิมินา จ โคจเรน อุเปโต โหติ สมฺเปโต
สมนฺนาคโต(๒) ฯ เตนปี วุจฺจติ อจฺจาโรจฺจรสมฺปนฺโนติ ฯ

อณฺมตฺเตสุ วชฺเชสุ ฆยทสฺสาวิตฺติ อนฺุปฺปมาญฺesu อสฺลยจิจฺจ
อาปฺนฺนเสชฺยอกุสลจิตฺตฺตฺตฺตฺปาทาทิเกทฺเส วชฺเชสุ ฆยทสฺสนสีโล ฯ
สมาทาย สิกฺขติ สิกฺขาปเทสุติ ยํ กิลฺยจิ สิกฺขาปเทสุ สิกฺขิตพฺพํ
ตํ สพฺพํ สมฺมา อาทาย สิกฺขติ ฯ เอตฺถ จ ปาติโมกฺขสํวรสํวฺโตติ

- # ๑. ส. มหา. ๑๕/๓๐๐/๑๕๘ ฯ
- # ๒. ม. อุเปโต ฯ เป ฯ สมนฺนาคโต ฯ

เอตตาวตา จ ปุคฺคลาธิฏฺฐานาย เทสนาย ปาติโมกฺขสํวรสีลํ
ทสฺสตีตํ ฯ อาจารย์โคจรสมฺปนฺโนติอาทิ ปน สพฺพํ ยถา
ปฏิปนฺนสฺส ตํ สีลํ สมฺปชฺชติ ตํ ปฏิปัตตี ทสฺเสตํ วุตฺตนฺติ
เวทิตพฺพํ ฯ

สาตีเยสฺส อนสฺสาวีติ สาตวตฺตฺตฺตฺส กามกฺุณฺเนสฺส ตณฺหา-
สนฺถววิโรตีติ ฯ สโณหฺติ สณฺเฬหฺติ กายกมฺมาทึหิ สมฺนฺนาคโต ฯ
ปฏฺฐิภาณวาทิ ปริยตฺติปริจฺจณาธิกมฺปฏฺฐิภาเนหิ สมฺนฺนาคโต ฯ น
สทฺุโรตี สามํ อธิคตฺถมฺมํ น กสฺสจฺจิ สทฺุทหฺติ ฯ น วิรชฺชตีตี
ชยา รากสฺส วิรตฺตตฺตา อิทานิ น วิรชฺชติ ฯ

(๑)เยสํ เอสา สาตียาติ(๑) เยสํ ปุคฺคลานํ สาตวตฺตฺตฺส
กามกฺุณฺเนสฺส อิจฺฉา ตณฺหา ฯ อปฺปหีนฺาติ สนฺถวสมฺปยุตฺตา
ตณฺหา อรหตฺตมกฺุณฺเณ อปฺปหีนฺา ฯ เตสํ จกฺุขฺโต รูปตณฺหา
สวตีตี เอเตสํ จกฺุขฺทวารโต ปวตฺตชวณฺวิธิสมฺปยุตฺตา รุปารมฺมณา
ตณฺหา อุปฺปชฺชติ ฯ ปสวตีตี (๒) โอภาสโต ยาว ภวคฺคา ฐมฺมโต
ยาว โคตฺรญฺ สวตี ฯ สนฺทตีตี นทึโสตี วีย อโธมฺขํ สนฺทติ ฯ
ปวตฺตตีตี ปุณฺปุณฺํ อุปฺปตฺตฺตฺวเสน ปวตฺตตี ฯ เสสทฺวาเรสุปี
เอเสว นโย ฯ สุกฺกปฺกฺเข วุตฺตวิปริยาเยน ตณฺหา อรหตฺต-
มกฺุณฺเณ สฺอุปฺปหีนฺา ฯ เตสํ จกฺุขฺโต รูปตณฺหา น สวตี ฯ

สณฺเฬน กายกมฺเมน สมฺนฺนาคโตติ อพรฺุเสน มุทฺุณา

๑. ม. เยสํ เอสาติ ฯ ๒. ม. อาสวตีตี ฯ

*เล่มที่ 39 ปุราเภทสุตตนิทเทสวณณา หน้า 41

กายกมฺเมน สมฺกฺสิภูโต เอกิภูโต ฯ วจิกมฺมาทีสุปี เอสฺว นโย ฯ
สณฺเฬหิ สติปญฺจฺจานนํหิตฺวาทีสุ สติปญฺจฺจานาทโย โลกียโลกุตฺตร-
มิตฺสสกา ฯ ปริยาปฺพนนอตฺถาทิปริปฺจฺจฺฉาโลกียโลกุตฺตรธมฺมาธิคม-
วเสน สลฺลทฺถกฺขณวิภาวนวตฺถานกรณสมตฺถา ติสฺโส ปฏฺิฏานป-
ปฺเภทสงฺฆาตา ปณฺญา ยสฺส อตฺถิ โส ปฏฺิฏานวา ฯ ตสฺส
ปฺริยตฺตํ นิสฺสาย ปฏฺิฏายตฺตํ ตสฺส ปุคฺคตสฺส ปฺริยาปฺพนํ
อลฺลยิตฺวา ฌาณํ ชายติ ฌาณํ อภิมุขํ โหติ ฯ จตฺตารो
สติปญฺจฺจานนํ สตฺตตฺตํ โพรธิปฺกฺขียา ธมฺมา โลกียโลกุตฺตร-
มิตฺสสกวเสน วุตฺตา ฯ มคฺคผลานํ นินฺพพฺตฺติตโลกุตฺตรวเสน ฯ จตฺตโส
ปฏฺิสมฺภิทาโย น จ อภินฺญาโย วิโมกฺขนฺติกวเสน วุตฺตาคิ
ฌาตพฺพา ฯ

ตตฺถ จตฺตโส ปฏฺิสมฺภิทาโยติ จตฺตารอ ฌาณปฺปฺเภทาคิ
อตุโถ ฯ อิทฺธิวิทฺธาทีอาสวกฺขยปฺริโยสานานํ อธิกานํ น
ฌาณานํ ฯ ตสฺสาคิ ปุคฺคตสฺส (๑) อตุโถ ปฏฺิฏายตฺตํ สมฺพนฺโร ฯ
อตุโถติ สงฺเขปโต เหตุผลํ ฯ ตณฺหิ ยสฺมา เหตุอนฺุสาเรน
อริยตฺติ อธิคมียตฺติ ปาปฺณียตฺติ ตสฺมา อตุโถติ วุจฺจติ ฯ ปฺเภทโต
ปน ยํ กิณฺจึ ปฺจฺจฺยปฺปนํ นินฺพพานํ ภาสิตตุโถ วิปาโก
กิริยาคิ อิม ปณฺจ ธมฺมา อตุโถติ เวทิตพฺพา ตํ อตฺถํ
ปฺจฺจเวกฺขนตสฺส โส อตุโถ ปฺเภทโต ฌาโต ปากโฏ โหติ ฯ
๑. สี่. ปทสฺส ฯ ม. ปฺรตฺส ฯ

ธมฺโมติ สจฺเจปโต ปจฺจโย ฯ โส หิ ยสฺมา ตนฺตํ วิทฺหติ
ปวตฺเตติ เจว ปาเปติ จ ตสฺมา ธมฺโมติ วุจฺจติ ฯ ปภทฺโต
ปน โย โกจิ ผลนฺิพฺพตฺตโก เหตุ อริยมคฺโค ภาสิตํ กุสลํ
อกุสลนฺติ อิมํ ปณฺจ ธมฺมา ธมฺโมติ เวทิตฺตพฺพา ตํ ธมฺมํ
ปจฺจเวกฺขนตฺตสฺส โส ธมฺโม ปภทฺโต ฉาโต ปากฺกฺว โหติ
ตสฺมี อตฺเต จ ธมฺเม จ ยา สภาวนิรฺตฺติ อพฺยภิจารี โวหาโร
ตสฺส อภิลาเป ภาสเน อุทฺธิรเณ ตํ ลปิตํ ภาสิตํ อุทฺธิริตํ
สภาวนิรฺตฺติสทฺทํ อารมฺมณํ กตฺวา ปจฺจเวกฺขนตฺตสฺส สภา นิรฺตฺติ
ฉาตา ปากฺกฺวา โหติ ฯ

เอตฺถ อตฺเต ฉาเต อตฺโถ ปฏฺิภายตีติ อิทานิ ตสฺส
สทฺทํ อahrtิตฺวา วุตฺตปฺปภทฺเต อตฺเต ปากฺกฺวเเต วุตฺตปฺปภทฺโท
อตฺโถ ตสฺส ปุคฺคตสฺส ปฏฺิภายติ ฉาณาภิมุโข โหติ ฯ ธมฺเม
ฉาเต ธมฺโม ปฏฺิภายตีติ วุตฺตปฺปภทฺเต ธมฺเม ปากฺกฺวเเต
วุตฺตปฺปภทฺโท ธมฺโม ปฏฺิภายติ ฯ นิรฺตฺติยา ฉาตายนฺิ นิรฺตฺติ
ปฏฺิภายตีติ วุตฺตปฺปภทฺทายนฺิ นิรฺตฺติยา ปากฺกฺวายนฺิ วุตฺตปฺปภทฺทา
นิรฺตฺติ ปฏฺิภายติ ฯ อิมสฺส ตีสุ ฉาเนสฺส ฉาณนฺติ อตฺถ-
ธมฺมนิรฺตฺติสฺส อิมสฺส ตีสุ สทฺทพฺพตฺถกฉาณมฺมมณฺณํ กตฺวา
ปจฺจเวกฺขนตฺตสฺส เตสฺส ตีสุ ฉาเนสฺส ปภทฺทตํ ฉาณํ ยถาวุตฺเตสฺส
วา เตสฺส ตีสุ ฉาเนสฺส โคจรภิจาวิทฺเสน วิตฺถารคตํ (๑) ฉาณํ
๑. ม. วิตฺถารโต ฯ

*เล่มที่ 39 ปุราเภทสุตตนิทเทสวณณา หน้า 43

ปฏิภานปฏิสมภิทา ฯ อิมาย ปฏิภานปฏิสมภิทายาติ อิมาย
วุตตปฺปการาย ยถาวุตตวิตถารปญฺญา ยอุเปโต โหติ ฯ โส
วุจฺจติ ปฏิภานวาติ นิคเมนฺโต อาห ฯ ยสฺส ปรียตฺติ นตฺถิติ
ปรียตฺติ นาม พุทฺธวณฺณํ ฯ ตํ หิ อุกฺคณฺหนตฺสฺส ปฏิสมภิทา
วิสทา โหนติ ฯ ยสฺส ปุคฺคตฺสฺส เอวฺรฺฐปา ปรียตฺติ นตฺถิ ฯ
ปรีญฺจนา นตฺถิติ ปรีญฺจนา นาม ปาฬิอฺกุกกถาทีสุ คณฺจิปท-
อตฺตปทวินิจฺจยกถา ฯ อุกฺคหิตปาฬิอาทีสุ หิ อตฺถํ กถณฺตฺสฺส
ปฏิสมภิทา วิสทา โหนติ ฯ อธิคโม นตฺถิติ อธิคโม นาม
อรหตฺตปฺปตฺติ ฯ อรหตฺตํ หิ ปตฺตตฺสฺส ปฏิสมภิทา วิสทา
โหนติ ฯ ยสฺส วุตตปฺปการา ติวีธา สมฺปตฺติ นตฺถิ ฯ กิ
ตฺสฺส ปฏิภายิสฺสตีติ เกน การณฺน ตฺสฺส ปุคฺคตฺสฺส ปเภทคตฺ
ณณํ อฺปญฺจหิตฺสฺสตีติ ฯ

สามนฺติ สยเมว ฯ สยมภินฺนตฺตํ สยเมว เตน
ณณณ อวคมิตํ ฯ อตฺตปฺปจฺจกฺขํ ฐมฺมณฺติ อตฺตนา ปฏิวินฺนิตํ
ปฺปจฺจเวกฺขิตํ ฐมฺมํ ฯ น กสฺสจฺจ สทฺทหตีติ อตฺตปฺปจฺจกฺขตฺตาย ปเรสํ น
สทฺทหตี สทฺธาย น คจฺจติ ฯ อวิชฺชาปฺปจฺจยา สงฺขาราติอาทิกํ
ทฺวาทสฺสปทิกปฺปจฺจยาการทฺสฺสนวเสน วุตฺตํ ฯ อวิชฺชานิโรธาติอาทโย
สํสารนิวตฺตี สนฺธาย วุตฺตา ฯ อิทํ ทฺกฺขณฺติอาทโย สจฺจานํ
ทฺสฺสนวเสน ฯ (๑) อิมเ อาสวาติอาทโย อปเรณ ปรียาเยน กิเลสวเสน
๑. ม. ...อาทิ สจฺจทฺสฺสนวเสน ฯ

สจฺจทสฺสนวเสน(๑) อิมะ ชมฺมา อภิญฺญะยยาตีอาทโย อภิญฺญะย-
ปริญฺญะยฺยปหาตพฺพภาเวตพฺพสจฺจนิกาตพฺพชฺชมฺมานํ ทสฺสนวเสน ฯ
ฉนฺนํ ผสฺสสายตนาณนฺติอาทโย ผสฺสสายตนาณํ อุปฺปตฺตติยจ
อตุตฺถกมฺมจ อสฺสาทถจ อาทีนวถจ (๒) นิสฺสรณถจ ทสฺสน-
วเสน ฯ ปญฺจฉนฺนํ อุปาทานกฺขณฺณานํ ปญฺจวิสตฺติวิเชน อุทฺถถจ
วถจ เตสฺส ฉนฺนทราควเสน อสฺสาทถจ เตสฺส วิปริณามํ อาทีนวถจ
นิสฺสรณสงฺขาตํ นิพฺพานถจ ฯ จตฺตฉนฺนํ มหาภูตानํ อวิชฺชาทิ-
สมุทฺถถจ อวิชฺชาทิณีโรเช อตุตฺถกมฺมจ เอวมาทิตสฺสนวเสน
วุตฺตา ฯ เอเต ชมฺมา ตตฺถ ตตฺถ วุตฺตฉนฺนเณ เวทิตพฺพา ฯ

อมโตคฺชนฺติ นตฺถิ เอตสฺส มรณสงฺขาตํ มตฺตนิ อมตํ ฯ
กิลฺลสฺสวีสปฺปฏิกฺกขตฺตา(๓) อคฺทฉนฺติปิ อมตํ ฯ ตสฺมี นินฺนตฺตาย อมโตคฺชํ ฯ
อมตปฺรายนนฺติ วุตฺตปฺปการํ อมตํ ปรี อยนํ คคฺติ ปตฺติภูจฺา
อสฺสชาติ อมตปฺรายนํ ฯ อมตปฺริโยसानนฺติ ตํ อมตํ สํสารสฺส(๔)
นิฏฺฐาภูตตฺตา ปฺริโยसानมฺสฺสชาติ อมตปฺริโยसानํ ฯ

ลาภกมฺยา น สิกฺขตีติ ลาภปฺตถนาย สุตฺตฉนฺตาทิสฺสุ (๕) น
สิกฺขตี ฯ อวิรุทฺโธ จ ตณฺหาชฺ รเส จ นานฺนุคฺชฉนฺตีติ วิโรธาภาเว
จ อวิรุทฺโธ หุตฺวา ตณฺหาชฺ มุรฺรสาทิสฺสุ เคธํ นาปชฺชตี ฯ

เกณ นฺุ โขติ ลาภปฺตถนาย การณฉินฺตเน จิตฺตสฺส(๖)

๑. ม. ปจฺจยทสฺสนวเสน ฯ ๒. ม. อุปฺปทฺทวถจ ฯ

๓. ม. กิลฺลสฺสวีสปฺปฏิกฺกขตฺตา ฯ ๔. ส. สาสนสฺส ฯ

๕. ม. สุตฺตฉนฺตาทินิ ฯ ๖. ม. ปิหสฺส ฯ

*เล่มที่ 39 ปุราเภทสูตตนิทเทศวณณนา หน้า 45

ปริโยसानเ นิปาโต ฯ ตาภาภินิพพุตติยาติ จตฺตุนัน ปจฺจยानัน
วิเสเสน อุปฺปตฺติยา ฯ ตากั ปริปาเจนุ โตติ ปจฺจยั ปริปาเจนุ โต ฯ
    อตุตทมถายาติ วิปฺสฺสนาสมฺปยุตฺตาย ปญฺญา อตุตฺโน
ทมนตฺถาย ฯ อตุตฺตสมฺตฺถายาติ สฺมาธิสฺมฺปยุตฺตาย ปญฺญา
อตุตฺโน สฺมาธานตฺถาย ฯ อตุตฺตปฺรินิพฺพาปนตฺถายาติ ทฺวิเชนาปิ
ณานเณ อตุตฺโน อนุปาทาปฺรินิพฺพานตฺถาย ฯ วุตฺตญฺเหติ
อนุปาทาปฺรินิพฺพานตฺถั โข อาวุโส ภควติ พุทฺทมจฺริยั
วุตฺตตีติ ฯ (๑) อปฺปิจฺจันเเว นิสฺสายาติ เอตฺถ ปจฺจยอปฺปิจฺจโน อธิ-
คมอปฺปิจฺจโน ปฺริยตฺติอปฺปิจฺจโน ชฺตงฺคอปฺปิจฺจโนติ จตฺตาโร อปฺปิจฺจนา
เตสั นานตฺถั เหฏฺฐา วิตฺถาริตฺถั เอว ตั อปฺปิจฺจัน อลฺลียิตฺวา ฯ
สนตฺตฺถึจฺเจวาติ จตฺตฺส ปจฺจเยสฺส จ ตฺวิชฺสนโตสั อลฺลียิตฺวา
เตสั วิภาโค เหฏฺฐา วิตฺถาริตฺถาย ฯ สลฺลเฆยฺเววาติ กิลฺลเสลฺขณั ฯ
อิทฺมตฺถิตฺถายาติ อิมฺเห กุสฺลธมฺเมหิ อตฺถิ อิทฺมตฺถิ ตฺสฺส ภาโว
อิทฺมตฺถิตฺถา ตั อิทฺมตฺถิตฺถาย นิสฺสาย อลฺลียิตฺวา ฯ
    รโสติ นิตฺเทศสฺส อุตฺเทศปทฺธิ ฯ มฺลฺลรโสติ ยั กิลฺลจฺจि มฺลฺล
ปฺปฏิจฺจ นิตฺเทศสฺสโร ฯ ขนฺธฺรสาทีสฺสปิ เอเสว นโย ฯ อมฺพิลนฺติ
ตฺถกมฺพิลาที ฯ มจฺจฺรนฺติ เอกนฺตโต โคสฺปปีอาที ฯ มจฺจ ปน
กสฺวาวยุตฺตั จิรฺนิกฺขิตฺตั กสฺวาโว โหติ ฌานิตฺตั ขาริยุตฺตั
จิรฺนิกฺขิตฺตั ขาริยั โหติ ฯ สปฺปิ ปน จิรฺนิกฺขิตฺตั วณฺณกนฺธั
๑. ม. ม. ๑๒/๒๕๘/๒๕๕ ฯ

ชหนตฺตมฺปิ รัส น ชหตีติ ตเทว เอกนตฺตมฺฐุริ ฯ ติตฺตกนฺติ
นิมฺพปณฺณาติ ฯ กฏฺกนฺติ สิงฺคิเวรมฺริจาติ ฯ โลณิกนฺติ
สามุทฺติกโลณาทิ ฯ ขาริกนฺติ วาติงฺคนกพิรธาติ ฯ (๑) ลมฺพิกนฺติ
ปทฺรามลกกปิฏฺจสาลวาติ ฯ (๒) กสวานฺติ หรีตกาติ ฯ อิม สพฺเพปิ
รสา วตฺตฺวเสน วุตฺตา ฯ ตํตํวตฺตฺวโก ปเนตฺถ รัส จ อมฺพิลาทิหิ (๓)
นามหิ วุตฺโตติ เวทิตฺตฺวโป ฯ สาทฺตฺติ อิกฺฐจฺรัส ฯ อสาทฺตฺติ (๔)
อนิกฺฐจฺรัส ฯ อิมินาปิ ปทฺทวเณ สพฺโพปิ รัส ปฺริยาทินฺโน ฯ
สีตฺนฺติ สีตฺรัส ฯ อุนฺหนฺติ อุนฺหฺรัส ฯ เอวมฺยํ (๕) มฺลฺรสาทินา
เกเทน กินฺโนปิ รัส ลกฺขณาทิหิ อิกินฺโนเยว ฯ สพฺโพปิ
เอส (๖) ชิวหาปฏฺิหนนลกฺขโณ ชิวหาวิณฺณณสฺส วิสยภาวฺรัส
ตฺสฺเสว โคจฺรปจฺจปฏฺุจฺจโน ฯ เต ชิวหฺกฺเคน รสคฺคานีติ เอเต
สมณฺพฺราหฺมณา ปสาทชิวหฺกฺเคน อุตฺตมฺรसानิ ฯ ปฺริเยสนฺตฺตาติ
คเวสมานา ฯ อาหิณฺชานฺตีติ ตตฺถ ตตฺถ วิจฺรนฺติ ฯ เต อมฺพิลํ
ลภิตฺวา อนมฺพิลํ ปฺริเยสนฺตีติ ตกฺกาทิมมฺพิลํ ลทฺฐา อนมฺพิลํ
คเวสนฺติ ฯ เอวํ สพฺพํ ปฺริวตฺเตตฺตฺวา ปฺริวตฺเตตฺตฺวา โยจฺจํ ฯ

ปฏฺิสงฺขา โยนิโส อาหารํ ออาหารเตตีติ ปฏฺิสงฺขานปฺลฺณาย (๗)
ชานิตฺวา อูปาเณน อาหารํ ออาหารเตติ ฯ อิทานิ อูปาเยํ ทสฺเสตฺถ
๑. สී. วาติงฺคนกมฺปิลลกาติ ฯ ๒. สී. ลปิตฺนฺติ ปิลวกปิฏฺจสาลวาติ ฯ
ม. ลมฺพิกนฺติ ปทฺรามสกกปิฏฺจสาลวาติ ฯ ๓. ม. อมฺพลาทีนํ ฯ
๔. สී. ม. สาทฺตฺติ อสาทฺตฺติ ฯ ๕. ม. เอวมฺยํ ฯ ๖. ม. เหน ฯ
๗. ม. ปฏฺิสงฺขาย ปฺลฺณาย ฯ

*เล่มที่ 39 ปุราเภทสุตตนิทเทศวณณนา หน้า 47

เนว ทวายาติอาทิ วุตฺตํ ฯ

ตตฺถ เนว ทวายาติ ทวตฺถาย น อหหารติ ฯ ตตฺถ
นภฺตฺตงฺกาทโย ทวตฺถาย อหหารนฺติ นาม ฯ ยญฺหิ โภชนํ
ภฺตฺตสฺส นจฺจตีตฺกพฺพสีโลกสงฺขาโต ทโว อติเรกตเรน ปฏิภาติ
ตํ โภชนํ อชฺมเมณ วิสเมณ ปรีเยสิตฺวาเต อหหารนฺติ ฯ
อยมฺปน ภิกฺขุ น เอวมาหหารติ ฯ

น มทายาติ มานมทปฺริสมทานํ วทฺตฺตณตฺถาย น
อหหารติ ฯ ตตฺถ ราชราชมหามตฺตา มทตฺถาย อหหารนฺติ
นาม ฯ เต หิ อตฺตโน มานมทปฺริสมทานํ วทฺตฺตณตฺถาย
ปิตฺตฺตโรสโภชนาทีนํ ปิตฺตโภชนานิ ภฺตฺตชนฺติ ฯ อยมฺปน ภิกฺขุ
เอวํ นหหารติ ฯ

น มนฺทนายาติ สรีรมนฺทณตฺถาย น อหหารติ ฯ ตตฺถ
รฺูปปชฺชีวินโย มาตฺตคามา อนฺเตปฺริกาทโย จ สปฺปิผาณิตาทีนํ
ปิวฺนฺติ สนิทฺทมฺทุมทฺทวโภชนํ อหหารนฺติ ฯ เอวํ โน องฺคฺลภฺจฺจ (๑)
สฺสจฺจจฺจิตา ภฺวิสฺสตี สรีเร ฉวิวณฺโณ ปสฺนโน ภฺวิสฺสตีตี ฯ
อยมฺปน ภิกฺขุ เอวํ น อหหารติ ฯ

น วิภฺตฺตนายาติ สรีเร มํสฺวิภฺตฺตณตฺถาย น อหหารติ ฯ
ตตฺถ นิพฺพุทฺทมลฺลภฺจฺจิมลฺลเจตฺตาทโย (๒) สฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
มํสฺส
๑. ม. องฺคฺลภฺจฺจ... ๒. ม. นิพฺพุทฺธ...

๑. ม. องฺคฺลภฺจฺจ... ๒. ม. นิพฺพุทฺธ... ฯ

ปหารสหนตุถายาติ ฯ อยมปน ภิกขุ เอว สรีเร มังสิภูสหนตุถาย
น อหารเรติ ฯ

ยาวเทวาติ อหาราหรณปโปชนสฺส ปริจเณนนิย-
ทสฺสนํ ฯ อิมสฺส กายสฺส จิตฺยาติ อิมสฺส จาคุมุมหาภูตีกสฺส
กรชกายสฺส จปนตุถาย อหารเรติ อิทมสฺส อหาราหรณ
ปโปชนนฺติ อตุโถ ฯ ยاپนายาติ ชีวิตินฺทริยยาปนตุถาย
อหารเรติ ฯ วิหีสฺสปฺรติยาติ วิหีสฺสา นาม อภุตฺตปจฺจยา
อุปฺปชฺชนกขุทฺทา (๑) ตสฺสา อุปรติยา วุปสมนตุถาย อหารเรติ ฯ
พฺรหฺมจฺริยานุคฺคหยาติ พฺรหฺมจฺริยํ นาม ติสฺโส สิกฺขา สกฺกํ
สาสนํ ตสฺส อญฺคฺคหณตุถาย อหารเรติ ฯ

อิตฺติ อุบายนิทสฺสนํ อิมินา อุบายเณนาติ อตุโถ ฯ
ปุราณญจ เวทนํ ปฺฏิหฺงขามิตฺติ ปุราณเวทนา นาม อภุตฺต-
ปจฺจยา อุปฺปชฺชนกเวทนา ตํ ปฺฏิหฺนีสฺสามิตฺติ อหารเรติ ฯ
นวลฺจ เวทนํ น อุปฺปาเทสฺสามิตฺติ นวเวทนา นาม
อติภุตฺตปจฺจเณน อุปฺปชฺชนกเวทนา ตํ น อุปฺปาเทสฺสามิตฺติ
อหารเรติ ฯ อถ วา นวเวทนา นาม ภูตฺตปจฺจยา (๒) อุปฺปชฺชน-
กเวทนา (๓) ตสฺสา อญฺปฺปนนาย อญฺปฺปชฺชนตฺถเมว อหารเรติ ฯ

ยาตุรา จ เม ภวิสฺสตีติ ยاپนา จ เม ภวิสฺสตีติ ฯ
อนวชฺชตา จาติ เอตฺถ อตฺถิ สาวชฺชํ อตฺถิ อนวชฺชํ ฯ ตตฺถ
๑. สี. ขุทฺทา ฯ ๒. สฺยา. ภูตฺตปจฺจยา ฯ ๓. ม. อุปฺปสฺสกเวทนา ฯ

*เล่มที่ 39 ปุราเภทสุตฺตนิทฺเทสวณณา หน้า 49

อธฺมมิกปริเยสณา อธฺมมิกปฏิคฺคหณฺ อธฺมเมน ปริโกโคติ อิทํ
สาวชฺชํ นาม ๑ ธฺมเมน ปน ปริเยสิตฺวา ธฺมเมน ปฏิคฺคเหตฺวา
ปจฺจเวกฺขิตฺวา ปริภุญฺชนํ อนวชฺชํ นาม ๑ เอกจฺโจ อนวชฺชํเยว (๑)
สาวชฺชํ กโรติ ลทฺธํ เมติ กตฺวา ปมาณาติกฺกนฺตํ ภุญฺชติ
ตํ ชีราเปตฺตํ อสฺสโกนฺโต อุตฺถํ- วิเรจนอโรวิเรจนาทีหิ กิลมตี
สกลวิหारे ภิกฺขุ ตสฺส สรฺริปฺปฏิชคฺคณเกสชฺชปริเยสณาทีสุ
อสุสฺสูกํ อปชฺชนนฺติ กิมิทนฺติ วุตฺเต อสุสฺส นาม อุตฺถ
อฺทฺธมฺมาตฺตญฺติอาที วทนฺติ ๑ เอส นิจฺจกาลมฺปิ เอวํ ปกฺติโกเยว
อตุตฺตโน กุจฺฉิปฺปมาณํ นาม น ชานาตีติ นินฺนทนฺติ กรหนฺติ ๑
อโย อนวชฺชํเยว สาวชฺชํ กโรติ นาม ๑ เอวํ อกตฺวา
อนวชฺชตา จ เม ภวิสฺสตีติ อาหारेติ ๑

ผาสฺสูวิหาโร จาติ เอตฺถปิ อตฺถิ ผาสฺสูวิหาโร อตฺถิ น
ผาสฺสูวิหาโร ๑ ตตฺถ อหฺรหตฺถโก อลฺลสาฎโก ตตฺตรวณฺณโก
กากมาสโก ภุคฺคตวमितโกติ อิมสํ ปญฺจนนํ พุราหฺมณานํ โภชนํ
น ผาสฺสูวิหาโร นาม ๑ เอเตสฺส หิ อหฺรหตฺถโก นาม พหุ
ภุญฺชิตฺวา อตุตฺตโน ธฺมมตฺตาย อญฺจาทฺตํ อสฺสโกนฺโต อหฺร
หตฺถนฺติ วทตี ๑ อลฺลสาฎโก นาม อจฺจุทฺธมฺมาตฺตญฺติตฺตาย อญฺจิตฺโตปี
สาฎกํ นีวาเสตฺตํ น สกฺโกติ ๑ ตตฺตรวณฺณโก นาม อญฺจาทฺตํ
อสฺสโกนฺโต ตเตรฺว ปรีวตฺตติ ๑ กากมาสโก นาม ยถา กากเกหิ
๑. ม. อนวชฺชเยว ๑ เอวมฺปรีปี ๑

อามสฺสํ สกฺกา(๑) โหติ เอวํ ยาว มุขทวารา อหารเรติ ฯ
กฺขตฺตวमितโก นาม มุขเน สนฺธาเรตฺตํ อสกฺโกนฺโต ตเตรว วมตี ฯ
เอวํ อกฺตฺวา ผาสฺสุวิหาโร จ เม ภวิสฺสตีติ อหารเรติ ฯ
ผาสฺสุวิหาโร นาม จตฺตฺหิ ปณฺจหิ อาโลเปหิ อุนฺนทฺรตา ฯ เอตฺตํ
หิ กฺขชิตฺวา ปานียํ ปิวโต จตฺตฺวาโร อิริยาปถา สฺสเนน
ปวตฺตนฺตํ ฯ ตสฺมา ฐมฺมเสนาปตี เอวมาห

จตฺตฺวาโร ปณฺจ อาโลเป อกฺตฺวา อุกํ ปิว
อํ ผาสฺสุวิหาราย ปหิตตฺตสฺส กิกฺขุโนติ ฯ (๒)

อิมสฺมี ปน จาเน อํกานิ สโมธานตฺตพฺพานิ ฯ เนว
ทวายาติ หิ เอกํ อํกํ น มทายาติ เอกํ น มณฺฑนายาติ
เอกํ น วิภฺสณายาติ เอกํ ยาวเทว อิมสฺส กายสฺส จิตฺติยา
ยาปนายาติ เอกํ วิหีสฺสปฺรติยา พุรฺหมจฺริยานุคฺคหายาติ เอกํ
อิตฺติ ปุราณณฺจ เวทนํ ปฏฺิหฺงขามิ นวณฺจ เวทนํ น
อฺปฺปาเทสฺสามิตฺติ เอกํ ยาคฺรา จ เม ภวิสฺสตีติ เอกํ อํกํ
อนวชฺชตา จ ผาสฺสุวิหาโร จาติ อยเมตฺถ โภชนานิสฺสํ ฯ

มหาสิวตฺเถโร ปนาห เภฏฺจา จตฺตฺวาริ อํกานิ ปฏฺิเกเขโป
นาม อฺปฺริ ปน อญฺจ อํกานิ สโมธานตฺตพฺพานิตฺติ ฯ ตตฺถ
ยาวเทว อิมสฺส กายสฺส จิตฺติยาติ เอกํ อํกํ ยาปนายาติ
เอกํ วิหีสฺสปฺรติยาติ เอกํ พุรฺหมจฺริยานุคฺคหายาติ เอกํ อิตฺติ
๑. ม. สกฺโกติ ฯ ๒. พุ. เถร. ๒๖/๓๕๖/๔๐๑ ฯ

*เล่มที่ 39 ปุราเภทสุตฺตนิทเทสวณณนา หน้า 51

ปุราณญจ เวทนี ปฎิหงฺขามิตี เอกํ นวญจ เวทนี น

อุปฺปาเทสุสามิตีเอกํ ยาศฺรา จ เม ภวิสฺสตีตี เอกํ

อนวชฺชตา จาติ เอกํ ผาสฺวิหาโร ปน โภชนานิสีโลตี ฯ

เอวํ อฏฺฐงฺกสมนฺนาคตมาหารํ อหาเรตี ฯ

อุเปกฺขโกติ ฉพฺงฺกุเปกฺขาย สมนฺนาคโต ฯ สโตติ กายานุ-
ปฺสฺสนาทิสฺตียุโต ฯ

อุเปกฺขโกติ ฉพฺงฺกุเปกฺขาย สมนฺนาคโตติ เอตฺถ ฉพฺงฺกุ-
เปกฺขารมฺโม นาม โกติ ฅาณาทโย ฯ ฅาณนฺติ วุคฺเต

กิริยโต จตฺตารี ฅาณสมฺปยุคฺตานิ ลพฺภนฺติ สตฺตวิหาโรตี (๑)

วุคฺเต อฏฺฐ มหาจิตฺตานิ ลพฺภนฺติ รชฺชนทฺสฺสนํ นตฺถิติ วุคฺเต

ทส จิตฺตานิ ลพฺภนฺติ ฯ โสมนสฺสํ อาเสวนวเสน(๒) ลพฺภติ ฯ

จกฺขุณา รูปี ทิสฺวาติ การณวเสน จกฺขุติ ลทฺธโวหารน

รูปทสฺสนสมคฺเคน จกฺขุวิญญานน รูปี ทิสฺวา ฯ ปฺปราณา

ปนาหุ จกฺขุ รูปี น ปฺสฺสตี อจิตฺตกคฺคา จิตฺตมฺปิ รูปี (๓) น

ปฺสฺสตี อจกฺขุกคฺคา ฯ ทวารารมฺมณสงฺฆฏฺฐเนน ปน ปสาท-

วคฺคฺเคน จิตฺเตน ปฺสฺสตี ฯ อีทิสฺสุ ปน จานนฺสุ ฐนฺนา

วิชฺฌตีตีอาทิสฺสุ วิย สสมฺภารกถา นาม โหตี ฯ ตสฺมา

จกฺขุวิญญานน รูปี ทิสฺวาติ อยเมเวตฺถ อตฺถโลตี(๔) ฯ

๑. สี. สนฺตวิหาโรตี ฯ ๒. สี. ม. เกสฺวนวเสน ฯ

๓. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ ๔. ม. อิตฺสทฺโท น ทิสฺสตี ฯ

เนว สุมโน โหตีติ โลกุปฺปตฺติวเสน ฉนฺทราคุปฺปตฺติวเสน (๑)
โสมนสฺโส น โหตีฯ น ทุมฺมโนติ ปฏฺฐุปฺปตฺติวเสน ทฺฐุจฺจิตฺโต
น โหตีฯ อุปกฺขโก โหตีติ อุปฺปตฺตฺโต อิกฺขโก โหตี
อปฺกฺขปฺตีโต หุตฺวา อิริยาปถํ ปวตฺเตติฯ สโต สมฺปชาโนติ
สตีมา ฅาณสมฺปนฺโนฯ มนาปํ นากิชิฆฺฉตีติ มนวทฺฒนํ
อิฏฺฐารมฺมณํ นากิชิฆฺฉตีติ น ปตฺเตติฯ นากิหฺสตีติ น ตฺสฺสตีติฯ
น รากํ ชเนตีติ ตตฺถ ตตฺถ รณฺชนํ น อุปฺปาเทติฯ ตสฺส จิตฺวา
กาโย โหตีติ ตสฺส จีณาสวสฺส จกฺขฺวาทิกาโย กมฺปารหิตตฺตา
จิตฺโต นิจฺจโล โหตีฯ อมฺนาปฺนฺติ อนิฏฺฐารมฺมณํฯ น มงฺกุ
โหตีติ โทมนสฺสฺสโต น โหตีฯ อปฺปตฺติฏฺฐจฺจิตฺตฺโตติ (๒) โกธเวสฺน
จิตฺมโน น โหตีฯ อลีนมนสฺสตีติ (๓) อลีนจฺจิตฺโตฯ อพฺยาปฺนฺน-
เจตสฺสตีติ พฺยาปาทรหิตจฺจิตฺโตฯ

รชฺนีเย น รชฺชตีติ รชฺนียสฺมี วตฺถุสฺมี น รากํ
อุปฺปาเทติฯ โทสนีเย (๔) น ทฺสฺสตีติ โทสุปฺปาเท วตฺถุสฺมี น
โทสํ อุปฺปาเทติฯ โมหนีเย น มฺยุหตีติ โมหนียสฺมี วตฺถุสฺมี
น โมหํ อุปฺปาเทติฯ โกปนีเย น กุปฺปตีติ โกปนียสฺมี วตฺถุสฺมี
น จลตีติฯ มทนีเย น มชฺชตีติ มทนียสฺมี วตฺถุสฺมี น
ลลิตฺตีติฯ กิลสนีเย น กิลสฺสตีติ อุปฺตปฺนียสฺมี วตฺถุสฺมี น
๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิฯ ๒. สී. อปฺปตฺติฏฺฐจฺจิตฺตฺโตติฯ
ม. อปฺปตฺติฏฺฐจฺจิตฺตฺโตติฯ ๓. สී. ม. อลีนมนสฺสตีติฯ
๔. ม. ทฺสฺสนีเยฯ

*เล่มที่ 39 ปุราเภทสุตตนิเทศวณณา หน้า 53

อุปตปติ ฯ ทิฏฺฐเจ ทิฏฺฐมตฺโตติ รูปารมมณเ จกฺขุวิญญาณน
ทิฏฺฐเจ ทิฏฺฐมตฺโต ฯ สุเต สุตมตฺโตติ สทฺททายตเน โสตวิญญาณน
สุเต สุตมตฺโต ฯ มุเต มุตมตฺโตติ ฆานชิวฺหากายวิญญาณน ปาปฺณิตฺวา
คหิตะ คหิตมตฺโต ฯ วิญญาเต วิญญาตมตฺโตติ มโนวิญญาณน
ญาเต ญาตมตฺโต ฯ ทิฏฺฐเจ น ลิมปฺตีติ จกฺขุวิญญาณน ทิฏฺฐเจ
รูปารมมณเ ตณฺหาทิฏฺฐิเลปน น ลิมปติ ฯ ทิฏฺฐเจ อนฺุปโยติ
รูปารมมณเ นิตฺตโณหฺว โหติ ฯ อนฺุปโยติ อปฺทฺฐจฺจิตฺโต ฯ

    ถัวิชฺชตีติ อุปลพฺภติ ฯ (๑) ปสฺสตีติ โอลเกติ ฯ ฉนฺุทราโกลิ
สิเนโห ฯ รูปารามนฺุติ รูปี อารามํ อสฺสาติ รูปารามํ ฯ
รูปรตฺนติ รูปเ รตํ ฯ รูปสมฺมุทิตนฺุติ รูปเ สนฺุคฺกุจฺจิ(๒) ฯ

    ทนฺุตํ นยฺนติ สมิตินฺุติ อฺุยฺยานกิพามณฺุทลาทีสุ หิ (๓)
มหาชนมชฺฉํ กจฺจนฺุตา ทนฺุตเมว โคณชาติ วา อสฺสชาติ
วา ยานเ โยเชตฺวา นยฺนติ ฯ ราชาคิ ตถารูปาเนว จานานิ
กจฺจนฺุโต ราชานิ ทนฺุตเมว อภิรฺุหติ ฯ มนฺุสฺเสสุติ มนฺุสฺเสสุปี
จตุหิ อริยมกฺเคหิ ทนฺุโต นิพฺพิเสวโนว เสฏฺฐโ จ โหติ ฯ (๔)
โยติวากฺยนฺุติ โย เอวรูปํ อติกฺกมวจฺนํ ปฺนปฺนํ วุจฺจมานมฺปิ
ติตฺติกฺขติ น ปฏฺิพฺพรติ (๕) น วิหฺลลติ อวฺุโรโป ทนฺุโต เสฏฺฐโ จ
    อฺุตฺโต ฯ

๑. ม. ลพฺภติ ฯ ๒. ม. สนฺุคฺกุจฺจิ ฯ ๓. ม. หิสฺสทฺโท น ทิสฺสตีติ ฯ
๔. ม. อຍ် ปาโຈ นຕຸຕິ ฯ ๕. ม. ปฏฺิพฺพນฺุทติ ฯ

อสุตฺตราติ วพฺวาย กทฺรเกณ ชาตาฯ อาชานียาติ ยํ
อสุตฺทมมสารถิ การณํ กาทเรติ ตสฺส จิปฺปํ ชานนสมตฺถาฯ
สินฺธุวาทิ สินฺธุวรฺกฺุเจ ชาตา อสุตาฯ มหานาคาติ กุญฺชฺร-
สงฺขาทา มหาหตฺถิโนฯ อตฺตทนฺโตติ เอเต อสุตฺตรา วา
อาชานียา วา สินฺธุวา วา กุญฺชฺรา วา ทนฺตา วรา น อทฺนฺตาฯ (๑) โย ปน
จตฺมกฺกสงฺขาเตน อตฺตทนฺเตน ทนฺตตาย อตฺตทนฺโต นิพฺพิเสวโน
อํยํ ตโตปิ วริ สพฺเพหิปี เอเตหิ อุตฺตริตโรติ อตฺโถฯ

น หิ เอเตหิ ยานเหตีติ ยานิ เอตานิ หตฺถิยานาทีนิ
ยานานิ น หิ เอเตหิ ยานเหติ โกจิ ปุคฺคโล สุปฺปินนฺเตนาปี
อคตฺปฺพตฺตา อคตฺนฺติ สงฺขตํ (๒) นิพฺพานทิสํ (๓) ตถา กจฺเจยฺยฯ
ยถา ปุพฺพภาเก อินฺทฺริยทเมน ทนฺเตน อปรภาเก อริยมกฺก-
ภาวนาย สุทฺนฺเตน อตฺตนา(๔) ทนฺโต นิพฺพิเสวโน สปฺปญฺโฆ
ปุคฺคโล ตํ อคตฺปฺพทํ ทิสํ กจฺจติ ทนฺตญฺมึ ปาปุณาติฯ ตสฺมา
อตฺตทมนเมว วรฺนฺติ อตฺโถฯ

วิธาสุ น วิกรมฺปนฺตีติ เสยฺยสฺส เสยฺโยหมสฺมิตฺติอาทิส
ุ มานวิธาสุ น จลนฺติ น ปเวชนฺติฯ (๕) วิปฺปมฺตฺตา ปฺนพฺภาวติ
ปฺนพฺภาวปฏิสฺนฺธิยา ปฺนปฺปฺนํ อฺปฺปตฺติโต สฺกฺุจฺจ มฺตฺตา มฺลยฺจิตฺวา
จิตฺตาฯ ทนฺตญฺมึ อนฺุปฺปตฺตาติ เอกนฺตทมนํ อรหตฺตผลญฺมึ

๑. ขุ. มหา. ๒๕/๔๑๓/๒๕๒ฯ ๒. ม. สงฺขาคํฯ

๓. ม. ตํ จานํ กจฺเจยฺยฯ ๔. ม. อํยํ ปาโฐ นตฺถิฯ

๕. กตฺถจฺ. เวเชนฺติฯ

ปาปฺณิตฺตฺวา จิตฺตา ฯ เต โลกฺ วิชิตฺวาโนติ เต อรหฺนฺโต

สฺตฺตฺโลกฺ วิชิตฺวิชฺยา วิชิตฺวฺนฺโต นาม โหฺนฺติ ฯ

ยสฺมา จ ภาวิตฺตฺนฺทฺริโย นินฺทฺโย นินฺทฺพิกาโร ทนฺโต

โหติ ตสฺมา ตมตฺถํ ทสฺเสนฺโต ยสฺสฺนฺทฺริยานีติ คากฺมาห ฯ

ตสฺสฺสฺโต ยสฺส จกฺขฺวาทีนํ จพิฺนฺทฺริยานํ โคจฺรภาวนาย

อนิฺจฺจาทีติลฺกขณํ อาริเปตฺวา วาสนาภาวนาย สติสฺมฺปชฺฌณ-

คณฺธี (๑) คากฺหาเปตฺวา จ ภาวิตฺตฺนํ ตานํ จ โข อชฺฌตฺต-

โคจฺรภาวนาย เอวํ ปน พหิทฺธา จ สพฺพโลเกติ ยตฺถ

ยตฺถ อนิฺทฺริยานํ เวกฺขฺลตฺตา เวกฺขฺลโต วา สมฺภโว ตตฺถ

นาภิชฺฌาทีวเสน ภาวิตฺตฺนํ เอวํ นินฺทฺพิชฺฌ ฌตฺวา ปฏฺิ-

วิชฺฌิตฺวา อิมํ ปฺรณฺจ โลกํ (๒)สกปฺรสนฺตตี ขนฺธโลกํ (๒) ทนฺตมฺรณํ

มฺริตฺกามา กาลํ กงฺขติ ชีวิตฺกขฺยกาลํ อากเมติ ปฏฺิมาเนติ

น ภายติ มฺรณฺสฺส ฯ ยถาห

มฺรณฺ เม ภยํ นตฺถิ นิกนฺติ นตฺถิ ชีวิตฺเต

นาภินนฺทามิ (๓) มฺรณํ นาภินนฺทามิ ชีวิตํ

กาลณฺจ ปฏฺิมาเนมิ นินฺทฺพิสฺสํ ภาตโก ยถาติ ฯ (๔)

ภาวิตฺ ส ทนฺโตติ เอวํ ภาวิตฺตฺนฺทฺริโย โส ทนฺโต ฯ

นินฺทฺสยตาติ (๕) ตณฺหาทีญฺจฺนินฺทฺสยา ฯ ฌตฺวา ฌมฺมฺนฺติ อนิฺจฺจาทีหิ

๑. กตฺถจฺจิ. สติสฺมฺปชฺฌณคพฺภํ ฯ ๒. ม. สกฺลนฺตตีขนฺธโลกํ

ปกฺรสนฺตตีขนฺธโลกณฺจ ฯ ๓. ส. นาภินนฺทามิ ฯ

๔. พุ. เถร. ๒๖/๓๓๓/๓๕๓ ฯ ๕. ม. นินฺทฺสยตา ฯ

อากาเรหิ ฌมฺมํ ชานิตฺวา ฯ อนิสฺสึโตติ เอวํ เตหิ นิสฺสเยหิ
อนิสฺสึโต ฯ เตน อณฺเฏตฺร ฌมฺมณณนา นคฺคิ นิสฺสยานํ
อภาโวติ ทีเปติ ฯ ภวาย วิภวาย วาติ สสฺสตาย อฺจุณฺทาย
วา ฯ อิมิสฺสา คากาย นิกฺกเทโส อุตฺตานิ ฯ

ตํ พฺรุมิ อฺปฺสนฺโตติ ตํ เอวรूपํ เอเกกคากาย วุตฺตํ
อฺปฺสนฺโตติ กเถมิ ฯ อตฺริ โส วิสตฺติกนฺติ โส อิมํ วิสตาภิ-
ภาเวน วิสตฺตีกาสงฺขาตํ มหาตณฺหํ อตฺริ ฯ

อตุตฺตโน ทิกฺกิชฺยา ราโค อภิขุณฺณากายกฺนฺโถติ สยํ
คหิตาย ทิกฺกิชฺยารณฺชนสงฺขาโต ราโค อภิขุณฺณากายกฺนฺโถ ฯ
ปรวาทฺสฺ อามาโต อฺปฺปจฺจโยติ ปเรตฺถํ วาทปฏฺิวาทฺสฺ โโกโป
จ อตุฏฺจากรอโร จ พฺยาปาโท กายกฺนฺโถ ฯ อตุตฺตโน สึลํ วา
วตฺตํ(๑) วาติ สยํ คหิตํ เมณฺณวิริตฺตสงฺขาตํ สึลํ วา โกวตาทิ-
วตฺตํ(๑) วา ฯ สึลพฺพตฺตํ วาติ ตทฺกฺขํ วา ฯ ปฺรามสฺตีติ (๒) อิมินา
สฺกฺขุทฺตีอาทิวเสน ปฺรโต อามสฺติ ฯ อตุตฺตโน ทิกฺกิชฺ อิทฺสจฺจาภิ-
นิเวโส กายกฺนฺโถติ สยํ คหิตทิกฺกิชฺ อิทฺเมว สจฺจํ โมฆ-
มณฺณนฺติ (๓) อโยนิโส อภินิเวโส อิทฺสจฺจาภินิเวโส กายกฺนฺโถ ฯ
คฺนฺถา ตสฺส น วิชฺชนฺตีติ ตสฺส ชีณาสวสฺส เทว ทิกฺกิชฺ-
คฺนฺถา โสตาปคฺตฺติมคฺเคน น สนฺติ ฯ พฺยาปาโท กายกฺนฺโถ
อนาคามิมคฺเคน ฯ อภิขุณฺณากายกฺนฺโถ อรหตฺตมคฺเคน ฯ

๑. ม. วตฺ ฯ ๒. ม. ปฺรามาสฺตีติ ฯ

๓. พ. อ. ๒๕/๑๓๖/๑๘๐ ฯ ม. อ. ๑๔/๓๔, ๖๐๘/๓,๓๕๔ ฯ

*เล่มที่ 39 ปุราเภทสุตตนิทเทสวณณนา หน้า 57

อิทานิ ตเมว อุปสนฺตํ ปัสสนฺโต อาห น ตสฺส ปุตฺตาคิ
เอวมาที ฯ

ตตฺถ ปุตฺตคา อตฺตราชาทโย จตฺตารโ ฯ เอตฺถ จ ปุตฺต-
ปริกฺคหาทโย ปุตฺตาทินาเมน วุตฺตาคิ เวทิตพฺพา ฯ เต หิสฺส
น วิชฺชนฺติ เตสํ วา อภาเวน ปุตฺตาทโย น วิชฺชนฺตีติ
อตุโถ ฯ (๑) อตฺตาคิ อตฺตคา อตฺถิติ คหิตา สสฺสตทิกฺกุจฺจि นตฺถิ ฯ
นिरตฺตาคิ อจฺฉิษฺชตีติ คหิตา อจฺฉาททิกฺกุจฺจิ นตฺถิ ฯ (๑)

คหิตํ (๑) นตฺถิติ คเหตุพฺพํ นตฺถิ ฯ มุญฺจิตพฺพํ นตฺถิติ
โมเจตพฺพํ นตฺถิ ฯ ยสฺส นตฺถิ คหิตนฺติ ยสฺส ปุคฺคสฺส ตณฺหา-
ทิกฺกุจฺจิวเสน คหิตํ น วิชฺชติ ฯ ตสฺส นตฺถิ มุญฺจิตพฺพนฺติ ตสฺส
ปุคฺคสฺส มุญฺจิตพฺพํ น วิชฺชติ ฯ คหณฺมุญฺจนํ สมตฺติกฺกนฺโตติ (๒)
คหณฺจ โมจนฺจ วิตีวตฺโต ฯ วุฑฺฒิปฺริหานีวิตีวตฺโตติ วุฑฺฒินฺจ
หานินฺจ อตฺติกฺกนฺโต ฯ

เยน นํ วชฺชํ ปุณฺชฺชนา อโถ สมณพฺรหฺมณาติ เยน
ตํ รากาทีนา วชฺเชน ปุณฺชฺชนา สพฺเพปิ เทวมนุสฺสา อโถ
พหิทฺธา สมณพฺรหฺมณา จ รตฺโตติ วา ทุญฺโจอติ วา
วเทยฺยํ ฯ ตํ ตสฺส อปุเรกฺขตฺนฺติ (๓) ตํ รากาทีวชฺชํ ตสฺส
อรหฺโต อปุเรกฺขตํ ฯ ตสฺมา วาเทสฺส เนชตีติ (๔) ตํการณา
๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ ๒. ม. คากมฺมุญฺจนสมตฺติกฺกนฺโตติ ฯ
๓. ม. อปุเรกฺขตฺนฺติ ฯ ๔. ม. สพฺพตฺถ โปตฺถเกสฺส เนชตีติ อธิ
ปน เนชตีติ ฯ

นินฺทาวจเนสุ น กมฺปติ ฯ

เนชตีติ นิตุเทสสุส อุทฺเทสปทํ ฯ น อิณชตีติ จลนํ
น กโรติ ฯ น จลตีติ น ตตฺถ นมฺติ(๑) ฯ น เวชตีติ กมฺเปตฺ
อสกฺกฺกฺเขยฺยตาย น ผนฺทติ ฯ น ปเวชตีติ น กมฺปติ ฯ น
สมฺปเวชตีติ น ปรีวตฺตติ ฯ

น อฺสุเสสุ วทเตติ วิสิญฺเจสุ อตฺตํ อนฺโตกตฺวา อหํ
วิสิญฺโจติ อติมานวเสน น วทติ ฯ เอส นโย อิตฺเรสุ ทฺวิสุ ฯ
กปฺปี เนติ อกปฺปิโยติ โส เอวฺรูป โทวริชฺมฺปิ กปฺปี น เติ ฯ
กสฺมา ยสฺมา อกปฺปิโย ปหีนกปฺโปติ วุจฺจติ โหติ ฯ อิมิสฺสาปี
กาถาย นิตุเทโส อุตฺตาโนว ฯ

สกนฺติ มยฺहनฺติ ปรีกฺกหิตํ ฯ อสตา จ น โสจตีติ
อวิชฺชมานาทินา จ อสตา น โสจติ ฯ ฐมฺเมสุ จ น
กจฺจตีติ สพฺพฐมฺเมสุ ฉนฺทาทิวเสน น กจฺจติ ฯ ส เว
สนฺโตติ วุจฺจตีติ โส เอวฺรูป นรฺตฺตโม สนฺโตติ วุจฺจติ ฯ
อิมิสฺสาปี กาถาย นิตุเทโส อุตฺตาโน ว ฯ

อรหตฺตนิฏฺเณ เทสนํ นิฏฺจาเปสิ ฯ เทสนาปรีโยसान
โกฏิสตฺสทฺสทเวตํ อรหตฺตปฺปตฺติ อโหสิ โสตาปฺนนาทินํ
คณฺนา นตฺถีติ ฯ

ปฺราเภทสุตฺตนิทุเทสวณฺณา นิฏฺจिता ฯ

ทสมํ ฯ

๑. ส. กมฺปติ ฯ

กลหวิวาทสูตตนิทฺเทสวณฺณา

เอกาทสเม กลหวิวาทสูตตนิทฺเทเส กุโธ ปหูตา กลหา
วิวาทาติ กลโห จ ตสฺส ปุพฺพภาโค วิวาทอ จาติ อิม
กุโธ ชาตา ฯ ปรีเทวโสกา สหมจฺจรา จาติ ปรีเทวโสกา
จ สหมจฺจรา จ กุโธ ปหูตา ฯ มานาติมานา สหเปสฺสุมา จาติ
มานา จ อติมานา จ เปสฺสุมา จ กุโธ ปหูตา ฯ เตติ
เต สพฺเพปี อฏฺฐ กิเลสธมฺมา ฯ ตทิงฆ มพฺพหีติ ตํ มยา
ปฺจุจฺฉิตมตฺถํ พฺพหิ ยาจามิ ตํ อหนฺติ ฯ ยาจนตฺถโธ หิ อิงฺฆาติ
นิปาโต ฯ

เอเคนาการเณนาติ เอเคน การเณน ฯ อปเรน อากาเรนาติ
อปเรน การเณน ฯ อาคาริกา ทณฺฑปสฺสุตาติ(๑) [๒] คหปติโน
วิหเสมานา ฯ ปพฺพชิตา อาปตฺตี อาปชฺชนฺตาติ อนาคาริกา
สจฺจตฺส อาปตฺติกฺขนฺเรสฺสุ อณฺยตฺรํ อาปชฺชมานา ฯ

กุโธ ปหูตาติ กุโธ ภูตา ฯ กุโธ ชาตาติ กุโธ
ปฏฺฐิตทฺชตฺตภาวา ฯ (๓) กุโธ สยฺชาตาติ อฺปสฺสกุเณน ปทํ วทฺธิตํ ฯ
กุโธ นิพฺพตฺตาติ กุโธ นิพฺพตฺตลกฺขณํ ปตฺตา ฯ อฺปสฺสกุเณน
ปทํ วทฺธตฺวา กุโธ อภินิพฺพตฺตาติ วุตฺตํ ฯ กุโธ ปาตุภูตาติ
กุโธ ปากฺกฺกฺภูตา ฯ

กีนันทานาติอาทิสฺส อตฺตโน ผลํ นิเทตีติ นินทานํ ฯ เอตฺสฺมา

๑. ปาลียํ ธรุณฺสปสฺสุตาติ ปาโจ ฯ ๒. สี. เอตฺถนฺตเร คหปติโนปฺตี ทิสฺสติ ฯ

๓. ม. ปฏฺฐิตทฺชภาวา ฯ

ผลํ สมุเทตฺติติ สมุทโย ๑ เอตฺตฺมา ผลํ ชายตฺติติ ชาติ ๑ เอตฺตฺมา
ผลํ ปภวตฺติติ ปภโว ๑ มฺลํ ปุจฺจตฺติติ กลหฺสฺส การณํ ปุจฺจตฺติ ๑
การณํ หิ ปตฺติฏฺฐญฺเณ มฺลํ ๑ อตฺตโน ผลนํปฺผาทนตฺถํ หิโนติ
ปวตฺตตฺติติ เหตุ ๑ หนฺท นํ คณฺหถาติ ทสฺเสนตฺถํ วีย อตฺตโน
ผลํ นิเทตฺติติ นิตานํ ๑ เอตฺตฺมา ผลํ สมภวตฺติติ สมภโว ๑
ปภวติ ผลํ เอตฺตฺมาติ ปภโว ๑ สมภูจฺจติ เอตฺถ ผลํ เอเตน
วา สมภูจฺจตฺติติ สมภูจฺจานํ ๑ อตฺตโน ผลํ อหฺรตฺติติ อหฺราโร ๑
อปฺปฏิกฺขิปปิตพฺพญฺเณ อตฺตโน ผลํ อารเมตฺติติ อารมฺมณํ ๑ เอตฺ
ปฺปฏิจฺจ อปฺปฏิกฺขิปปิตฺวา ผลํ เอตฺตฺมา(๑)เอติ ปวตฺตตฺติติ ปจฺจโย ๑
เอตฺตฺมา ผลํ สมุเทตฺติติ สมุทโยติ เอวเมเตตํ ปทานํ วจนตฺถโถ
เวทิตพฺโพ ๑ ตํ สนฺชาย กลหฺสฺส จ วิวาทสฺส จ มฺลํ
ปุจฺจตฺติติอาทินา นเยน เทสฺนา วุตฺตา ๑

ปิยปฺปหูตฺตาติ ปิยวตฺถุโต ชาตา ๑ มจฺจเรยฺยวตฺถุตา กลหา
วิวาทาติ อิมินา กลหวิวาทาทินํ น เกวลํ ปิยวตฺถุเมว
มจฺจริยมฺปิ ปจฺจยํ ทสฺเสติ ๑ กลหวิวาทสึเสน เจตฺถ สพฺเพปิ
เต ฐมฺมา วุตฺตาติ เวทิตพฺพา ๑ ยถา จ เอเตสํ มจฺจริยํ ตถา
เปสฺสณานญจ วิวาทํ ๑ เตนาห วิวาทชาเตสฺส จ เปสฺสณานํติ ๑
อิมิสฺสา คาถาย นิกฺกเทโส อุตฺตานตฺถโถเยว ๑

ปิยา สฺว โลกสฺมี กุโตนิตานา เย วาปี (๒) โลกา

๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ๑ ๒. ม. จาปี ๑

วิจฺรณฺติ โลกฺเกติ ปิยปฺปหฺรุตฺตา กลฺหาติ เย เอตฺถ วุตฺตา
เต ปิยา สุ โลกสุมี กุโตนินฺทานา น เภวตฺถจฺ ปิยา
เย วาปี ขตฺติยาทโย โลก(๑) วิจฺรณฺติ โลกฺเหตุ โลกฺณนาภิภูตา
วิจฺรณฺติ เตสํ โส โลกฺ จ กุโตนินฺทานนฺติ เทว อตฺถ
เอกาย ปุจฺฉาย ปุจฺฉติ ฯ กุโตนินฺทานนฺติ เจตฺถ กีนินฺทานา
กึเหตุกาติ ปจฺจตฺตวจฺนสฺส โตอาทโส เวทิตฺตฺตโป สฺมาเส
จสฺส โลปาภาโว ฯ อถ วา นินฺทานนฺติ กุโโต ชาตา อุปฺปนฺนาติ
อตุโถ ฯ ตสฺมา กุโโต (๒)นินฺทานา กุโโต(๒) ชาตา กุโโต อุปฺปนฺนาติ
วุตฺตํ โหติ ฯ อาสา จ นี จาติ อาสา จ ตสฺสา
อาสาย สมิทฺธิ จ ฯ เย สฺมปรายาย นรฺสฺส โหนฺตฺติติ เย
นรฺสฺส สฺมปรายนา(๓) โหนฺติ ปรายนา โหนฺตฺติติ วุตฺตํ โหติ ฯ
เอกาเอวามฺปิ ปุจฺฉา ฯ

ทีปา โหนฺตฺติติ ปติภูจฺจา ภวณฺติ ฯ สรณฺนา โหนฺตฺติติ
ทุกฺขนาสนา โหนฺติ ฯ นิภูจฺจา (๔)ปรายนา โหนฺตฺติติ (๔) สมิทฺธิ-
ปรายนา โหนฺติ ฯ

ฉนฺทานินฺทานนินฺติ กามจฺฉนฺทาทีฉนฺทานินฺทานนินฺติ ฯ เย วาปี (๕)
โลภา วิจฺรณฺตฺติติ เย วาปี ขตฺติยาทโย โลกฺา วิจฺรณฺติ
เตสํ โลกฺปิ ฉนฺทานินฺทานนินฺติ เทวปี อตฺถ เอกโต วิสฺสชฺเชติ ฯ
๑. ม. โลก ฯ ๒. ม. อิม ปาจา นตฺถิ ฯ ๓. ม. สฺมปรายาย ฯ
๔. ม. ปรายนา โหนฺติ ฯ ๕. ม. จาปี ฯ

อิโตนิทานาติ ฉนฺทนิทานา เอวาติ วุตฺตํ โหติ ฯ อิโตนิทานาติ
หิ ฉนฺทํ สนฺธยาห ฯ ฉนฺทนิทานา หิ โลภาทโย ฯ อิโต-
นิทานาติ สทฺทสัทฺธิ เจตฺถ กุโตนิทานาติ เอตฺถ วุตฺตนเยเนว
เวทิตพฺพา ฯ อาสาย สมิตฺธิ วุจฺจติ นิฏฺฐาติ อชฺฌาสมณิพฺพตฺติ
ปฏฺฐิตาโก กถียติ ฯ

วินิจฺฉยาติ ตณฺหาทิกฺขิวิญฺฉยา ฯ เย จาปี ฌมฺมา
สมณฺเนน วุตฺตาติเย จ อณฺเณปี โกธาทีหิ สมฺปยุตฺตา ตถารูปา
วา อกุสลา ฌมฺมา พุทฺธสมณฺเนน วุตฺตา เต กุโตปฺพุตฺตาติ ฯ

อณฺเณชาติกาติ อณฺเณสภาวา ฯ อณฺเณวิทฺกาทิ อณฺเณนา-
กาเรน จิตฺตา ฯ สมิตปาเป นาติ นิพฺพุตปาเปเน ฯ (๑) พาหิตปาป-
ฌมฺเมนาติ ปหีนลามกฌมฺเมเน ฯ กิณฺนิกิเลสมฺมูเลนาติ กิเลสมฺมูลานิ
กิณฺนิตฺตฺวา จิตฺเตน ฯ สพฺพากุสฺลพฺนฺธนา (๒) ปมฺมุเตนาติ ทฺวาทสา-
กุสฺลพฺนฺธนํ โมเจตฺตฺวา จิตฺเตน ฯ วุตฺตาติ กถิตา ฯ ปวุตฺตาติ
ปกาเรน กถิตา ฯ

ตมฺพนิสฺสาย ปโหติ ฉนฺโทติ ตํ สุขทฺถุขเวทนํ ตทฺถุข-
วตฺตฺตฺสงฺขาตํ สาทาสาตํ อุปนิสฺสาย สํโยคฺวิโยคฺปตฺถนาวเสน ฉนฺโท
ปโหติ ฯ เอตฺตฺวาตา ฉนฺโท นฺุ โลกสฺมี กุโตนิทานาติ อัย
ปโยห วิสฺสชฺชิตฺโต โหติ ฯ รูเปสุ ทิสฺวา วิภวํ ภวญฺจาติ รูเปสุ
วยญฺจ อุปฺปาทญฺจ ทิสฺวา ฯ วินิจฺฉยํ กุรุเต (๓) ฌนฺตฺ โลเกติ
๑. ม. นิพฺพวาปีตปาเปเน ฯ ๒. ม. สพฺพากุสฺลมฺมูเลพฺนฺธนา ฯ
๓. ม. กุพฺพติ ฯ

อปายาทิเก โลกเ อัย ชนฺตุ โภคาธิคมตฺถิ ตณฺหาวินิจฺจนฺย
อตุตฺตา เม อุปฺปนฺโนติอาทินา นเยน ทิฏฺฐิวินิจฺจนฺยจฺจ กุรุเต ฯ
เอตฺตาวตฺตา วินิจฺจนฺยา จาปี กุโตนฺนุตาติ อัย ปโยห วิสฺสชฺชิตฺโต
โหติ ฯ

สาตาสาตี นิสฺสายาติ มชฺชรณฺจ อมชฺชรณฺจ อุปฺนิสฺสยฺ
กตฺวา ฯ อิกฺขฺจานิกฺขฺจนฺติ อิกฺขฺจารมฺมณฺณจฺจ อนิกฺขฺจารมฺมณฺณจฺจ ฯ
สุราเมรยฺมชฺชปฺมาทฺฏฺจานานฺนุโยคนฺติ เอตฺถ สุราติ ปิฏฺฐสุรา
ปฺวสุรา โอทนฺสุรา กิณฺณปฺกฺขิตฺตา สมฺภารสํยฺตุตฺตาติ ปณฺจ
สุรา ฯ เมรยฺนฺติ ปุปฺปาสโว ผลาสโว มชฺชวาสโว กุพาสโว
สมฺภารสํยฺตุโตติ ปณฺจ อาสวา ฯ ตํ สพฺพมฺปิ มทกฺรณฺวเสน
มชฺชํ ฯ ปฺมาทฺฏฺจานนฺติ ปฺมาทการณฺมฺ ยาย เจตนาถ ตํ
มชฺชํ ปิวติ ตสฺเสตํ อธิวณฺนํ ฯ อนฺนุโยคนฺติ ตํ สุราเมรยฺมชฺช-
ปฺปฺมาทฺฏฺจานานฺนุโยคํ [๑] อนฺนุอาโยคํ ปฺนฺนปฺนฺนํ กรณฺมฺ ฯ ยสฺมา จ ปนฺ ตํ
อนฺนุยฺตุตฺตสฺส เม อุปฺปนฺนา เจว โภคา ปรีหาณฺติ อนฺนุปฺปนฺนา
จ นฺนุปฺปชฺชนฺติ ตสฺมา เม โภคา ปรีกฺขยฺมฺ จิณฺภาวํ กจฺจนฺตีติ
ชานาติ ฯ เอวํ สพฺพตฺถจฺจ วิกาลวิสิขาจฺริยานฺนุโยคนฺติ อเวลาย
วิสิขาสฺ จฺริยานฺนุยฺตุตฺตํ ฯ สมชฺชชาภิจฺรณฺนฺติ นจฺจาทิตฺสสนฺวเสน
สมชฺชชาภิคมนฺมฺ ฯ อาลสฺยานฺนุโยคนฺติ กายาลสฺยฺตุตฺตปฺยฺตุตฺตํ ฯ (๒)
อปายมฺุขานิ น เสวตีติ โภคานํ วินาสทฺวารานิ น เสวติ ฯ

๑. ม. เอตฺถนฺนฺตเร อนฺนุอาโยคนฺติ ทิสฺสตี ฯ

๒. ม. กายาลสฺยิตาย ยฺตุตฺตปฺยฺตุตฺตํ ฯ

กสิยา วาติ กสิกมฺเมน วา ฯ วนิชฺชาย วาติ ฌมฺมิก-
วาณิชกมฺเมน วา ฯ โครกฺเขน วาติ โคปาลกมฺเมน วา ฯ
อิสฺสตุเถน วาติ ฌนฺสีปฺเปน วา ฯ ราชโปริเสน วาติ ราช-
เสวกกมฺเมน วา ฯ สีปฺปลยฺตเรน วาติ กุมฺภการาทิสิปฺปานํ
อณฺตเรน วา ฯ ปฏิปชฺชตีติ ปโยคํ กโรติ ฯ จกฺขุสฺมี อุปฺปนฺเน
ชานาตีติ สสมฺภารจกฺขุสฺมี อุปฺปนฺเน ชานาติ ฯ อตุตา เม
อุปฺปนฺโนติ ทิฏฺฐี ฌนฺหาติ ฯ จกฺขุสฺมี อนุตฺรหิตฺเตติ ตสฺมี
วินฺนฺเจ ฯ อตุตา เม อนุตฺรหิตฺเตติ มม อตุตา วินฺนฺโจติ ทิฏฺฐี
ฌนฺหาติ ฯ วิคโต เม อตุตาติ วิตฺติกนฺโต (๒) มม อตุตาติ ฯ
โสตฺตสมฺมิตฺตอาทิสฺสปี เอเสว นโย ฯ

เอเตปี ฌมฺมา ทวยเมว สนฺเตติ เอเต โกธาทโย ฌมฺมา
สาตาสาททวย สนฺเต เอว โหนฺติ อุปฺปชฺชนฺติ ฯ เอตฺตาวตา
ตติยปฺโยหปี วิสฺสชฺชิตฺโต โหติ ฯ อิทานิ โย เอว วิสฺสชฺชิตฺเตสุ
เอเตสุ ปญฺเฬสุ กถํกถิ ภาเวยฺย ตสฺส กถํกถาปหานฺนฺปายํ ทสฺเสนฺโต
อาห กถํกถิ ฌาณฺปถาย สิกฺขเติ ฌาณฺทสฺสนฺฌาณาธิ-
คมนฺตถํ ติสฺโส สิกฺขา สิกฺขเยยฺยาติ วุตฺตํ โหติ ฯ กิการณํ ฯ
ลตฺวา ปวฺตฺตา สมฺเณน ฌมฺมา ฯ พุทฺธสมฺเณน หิ ลตฺวา
ฌมฺมา วุตฺตา นตฺถิ ตสฺส ฌมฺเมสุ อณฺถาณํ อตุตฺตโน ปน
ฌาณานฺภาเวน เต อชานนฺโต น ชานเยยฺย น เทสนา-
โทเสน ฯ ตสฺมา กถํกถิ ฌาณฺปถาย สิกฺขเ ลตฺวา
๑. สี. อติกนฺโต ฯ

ปวฺตฺตา สมณน ฐมฺมาติ ฯ

ปกฺเขปพฺนฺชเนน วา (๑)พทฺโธติ พฺนฺชนาคาริกพฺนฺชเนน(๑)
วา พทฺโธ ฯ ปริกฺเขปพฺนฺชเนน วาติ วติปริกฺเขปพฺนฺชเนน
วา ฯ ความพฺนฺชเนนาติอาทิสฺส ตสฺมา ตสฺมา จานโต นิกฺขมิตฺตํ
อลภนฺโต ความพฺนฺชนาทิสฺส พทฺโธ นาม โหติ ฯ ตสฺส
พฺนฺชนสฺส โมกฺขตถายาติ เอตสฺส วุตฺตปฺปการสฺส พฺนฺชนสฺส
โมจนตฺถํ ฯ

ฅาณมฺปิ ฅาณปโถติ ปฺเร อุปฺปนฺนฅาณํ อปฺราปรูป-
ปฺนฺนสฺส ฅาณมฺปิ ฅาณสฺส สลฺยจรณมฺคฺโคติ ฅาณมฺปิ ฅาณปโถ ฯ
ฅาณสฺส อารมฺมณมฺปิ ฅาณปโถติ ฅาณสฺส ปจฺจโยปี ตํ
อาลมฺพิตฺวา อุปฺปชฺชนโต ฅาณปโถ ฯ ฅาณสทฺทฺทฺโนปี ฐมฺมา
ฅาณปโถติ ฅาณน สหุปฺปนฺนา อวเสสา จิตฺตเจตฺติกา ฐมฺมาปี
ฅาณปโถ ฯ อิทานิ อุปฺมาย สาเชนฺโต ยถา อริยมฺคฺโค
อริยปโถติอาทิมหา ฯ

กถํถิ ปุคฺคโลติ วิจิกฺจฺจวณฺโต ปุคฺคโล ฯ สกฺงฺโขติ
สทฺทฺพฺทฺโก ฯ สวิเลโขติ จิตฺตราชิวณฺโต ฯ สทฺทฺพฺทฺโกติ
กงฺขวณฺโต ฯ สวิจิกฺจฺจโถติ สนฺเทหวณฺโต ฯ ฅาณาธคฺมายาติ
ฅาณปฺฐิตาทถาย ฯ ฅาณมุสฺสนายาติ (๒) ฅาณปฏฺวิชฺฅนตถาย ฯ
อถวา ฅาณวินฺทนตถาย ฯ (๑) ฅาณสจฺฉนิกิริยาติ ฅาณสฺส
ปจฺจกฺขกรณตถาย ฯ

๑. ม. พทฺโธติ นาคริกพฺนฺชเนน ฯ ๒. ม. ฅาณมุสฺสนายาติ ฯ

๓. ส. ฅาณนิปฺพาทนตถาย ฯ

สนิทานาหนฺติ อหิ สนิทานํ สປປจฺจยํ กตฺวา ฌมฺม-
เทสนํ กโรมิ ฯ สປປาฎิหาริยนฺติ นียฺยานิกํ กตฺวา ฯ โน
อปປาฎิหาริยนฺติ อนียฺยานิกํ อกตฺวา ฌมฺมเทสนํ กโรมิ ฯ

สาตํ อสาดญจ กุโตนิทานาติ เอตฺถ สาดาสาดนฺติ
สุขทฺถุขเวทนา เอว อธิປປေตา ฯ น ภวนฺติ เหตุติ น ภวนฺติ
หิ (๑) เอเต ฯ วิภวํ ภวญฺจาปี ยมตฺมตฺถํ เอตํ เม ปพฺรุหิ
ยโตนิทานนฺติ สาดาสาดานํ วิภวํ ภวญฺจ เอตมฺปิ ยํ อตฺถํ ฯ
ลึงฺคพฺยตฺตโย เอตฺถ กโธ ฯ อิทมฺปน วุคฺคํ โหติ สาดาสาดานํ
วิภโว ภโว จาติ โย เอส อตฺถโถ เอตมฺเม ปพฺรุหิ ยโตน-
นิทานนฺติ ฯ เอตฺถ จ สาดาสาดานํ วิภวภวคฺคฺกา วิภวภว-
ทิจฺจโย เอว วิภวภวาติ อตฺถโถ เวทิตพฺพา ฯ ตถา หิ อิมสฺส
ປလฺหสฺส วิสฺสชฺชนປกฺเข ภวทิจฺจปี ผสฺสนิทานา วิภวทิจฺจปี
ผสฺสนิทานาติ อฺุปริ นิทฺเทเส (๒) วกฺขติ ฯ อิมาย คาลาย นิทฺเทเส
วคฺคพฺพํ นตฺถิ ฯ

อิโตนิทานนฺติ ผสฺสนิทานํ ฯ อิมายปี วคฺคพฺพํ นตฺถิ ฯ

กิสฺมี วิญฺเฒ น ผฺสนนฺติ ผสฺสาติ กิสฺมี วิดีวตฺเต จกฺขุ-
สมฺผสฺสาทโย ปลฺลจ ผสฺสา น ผฺสนนฺติ ฯ อิมายปี วคฺคพฺพํ
นตฺถิ ฯ

นามญจ รูปญจ ปฏิจฺจาติ สมฺປยฺตฺตกนามญจ

๑. ม. หีสทฺโท น ทิสฺสติ ฯ ๒. ขุ. มหา. ๒๕/๔๘๔/๓๒๕ ฯ

วตฺถารมฺมณรูปญจ ปฏิจฺจ ๗ รูปे วิภูเต น ผุสนฺติ ผุสฺสาติ

รูปे วิตีวตฺเต ปญจ ผุสฺสา น ผุสนฺติ ๗

ติณฺณํ สงฺกฺติ ผุสฺโสติ จกฺขุรูปวิญญาณานิ ตินฺณนฺนํ

สงฺกฺติยา ผุสฺโส ชาติ ๗ จกฺขุญจ รูปา จ รูปสฺมินฺติ

ปสาทจกฺขุญจ รูปารมฺมณานิ จ รูปภาเค รูปโกฏฺฐาเส ฐเปตฺวา(๑) ๗

จกฺขุสมฺผุสฺสํ ฐเปตฺวาติ ตินฺณํ สงฺกฺติยา อุปฺปนฺนผุสฺสํ

มฺลจิตฺวา ๗ สมฺปยุตฺตกา ฐมฺมา นามสฺมินฺติ อวเสสา เวทนาทโย

ผุสฺเสน สหชาติ ฐมฺมา นามภาเค ๗ โสตฺถจ ปฏิจฺจาติอาทิสฺสปี

เอเสว นโย ๗ จตุหากาเรหิ รูปิ วิภูตํ โหตีติ จตุหิ การเณหิ

รูปิ วิตีวตฺตํ โหติ ๗ ฌาตวิภูเตนาติ ปากฺกํ กตฺวา วิตีวตฺเตน ๗

ตีรณวิภูเตนาติ อนิจฺจาทิตโต ตีเรตฺวา วิตีวตฺเตน ๗ ปหาน-

วิภูเตนาติ ฌนฺทรากปฺปหานโต วิตีวตฺเตน ๗ สมตฺติกุมวิภูเตนาติ

จตุณฺนํ อรูปสมาปตฺตินํ ปฏฺฐิตาภวเสน วิตีวตฺเตน ๗

กถํ สมตฺตสฺสาติ กถํ ปฏฺฐิตนฺนสฺส ๗ วิภคฺติ รูปนฺติ รูปิ

วิภวติ น ภเวยฺย วา ๗ สฺขํ ทุกฺขํ วาติ (๒) อิกฺขฺยานิกฺขฺยรูปเมว

ปฺจุจฺจติ ๗

ชานเนยฺยามาติ ชานิสฺสาม ๗ อาชานเนยฺยามาติ วิเสเสน

ชานิสฺสาม ๗ วิชานเนยฺยามาติ อนเภาเวเชน ชานิสฺสาม ๗

ปฏฺฐิวิชานเนยฺยามาติ สมฺมา ชานิสฺสาม ๗ ปฏฺฐิวิชฺเฌยฺยามาติ

๑. ส. ม. กตฺวา ๗ ๒. ม. พุชฺญจาทิ ๗

จิตเตน พุชฌิตุสาม ฯ

น สลยสลยณิตติ ยถา สเมตสส วิโกติ รูป โส ปกติ-
สลยาย สลยณิปี น โหติ ฯ น วิสลยสลยณิตติ วิสลยายปี
วิรูปาย สลยาย วิสลยณิ น โหติ อุมมตตโก วา จิตตจิตโต
วา ฯ โนปี อสลยณิตติ สลยณาวิริหิตปี น โหติ นิโรธ-
สมาปนโน วา อสลยสตุโต(๑) วา ฯ น วิภูตสลยณิตติ สพพโส
รูปสลยณานนุติอาทินา (๒) นเยน สมตีกกนตสลยณิปี น โหติ
อรุปชฌมานลาถิ ฯ เอวั สเมตสส วิโกติ รูปนุติ เอตสุมิ
สลยสลยณิตตาทิกาวะ อฏฐตวา ยเทต วุตตัง โส เอวั สมหิเต
จิตเต ฯเปฯ อากาसानญายคนสมาปตติปฏิลาภตถาย จิตตัง
อภินิหเรตติ เอวั สเมตสส อรูปมคคสมงคิโน (๒) วิโกติ รูปัง ฯ
สลยณานิทานา หิ ปปลยจสงขาทิ เอวั ปฏิปนุนสสาปี จ ยา
สลยณานิทานา (๓)ตณหาทิกุจิปปลยจาสส อปปหีนา(๓) ว โหนตติ
ทสเสติ ฯ

อสลยณิโน วุจจนุติ นิโรธสมาปนนาติ สลยณาวะทนา
นิโรธะตวา นิโรธสมาปนนา สลยณากาเวน อสลยณิโนติ
กถิยนุติ ฯ อสลยสตุตาทิ สพเพน สพพิ สลยณากาเวน
อสลยณเว นิพพตตา ฯ

๑. ม. อสลยสตุโต ฯ ๒. อภि. วิ. ๓๕/๕๓๕/๓๓๐ ฯ

๓. ม. ตณหาทิกุจิปปลยจาสสอปปหีนาว ฯ

โส เอวํ สมหิตเต จิตฺเตติ ตตฺถ โสติ โส ภิกฺขุ ฯ
เอวนฺติ จตฺตถฺชฺฆานกุกมฺนิตฺสสนเมตํ อิมินานุกฺกเมน จตฺตถฺชฺฆานํ
ปฏฺฐิตภิตฺวาติ วุตฺตํ โหติ ฯ สมหิตเตติ อิมินา จตฺตถฺชฺฆาน-
สมาธิना สมหิตเต ฯ ปริสฺสทฺธเรตฺวาทีสุ ปน อุเปกฺขาสติปาริ-
สฺสทฺธิภาเวน ปริสฺสทฺธเร ฯ ปริสฺสทฺธตฺตาเยว ปริโยทาเต ปกฺสฺสเรติ
วุตฺตํ โหติ ฯ สุขาทีนํ ปจฺจยानํ ฆาเตน วิหตฺราคาทิสฺสจฺจตฺตา
อนงฺกณเณ ฯ อนงฺกณตฺตาเยว จ วิคฺคฺตูปกฺกิลเส ฯ องฺกณเณน हि
จิตฺตํ อุปกฺกิลิสฺสตี ฯ สฺสทฺธาวิตฺตฺตา มุทฺทฺเต วสีภาวปฺปตฺเตติ
วุตฺตํ โหติ ฯ วเส วตฺตमानํ हि จิตฺตํ มุทฺทฺติ วุจฺจติ ฯ
มุทฺตฺตาเยว จ กมฺมฺนียे กมฺมกฺขเม กมฺมโยกฺकेติ วุตฺตํ
โหติ ฯ มุทฺทฺตฺติ จิตฺตํ กมฺมฺนียํ โหติ สฺสทฺธนฺตมิว สุวณฺณํ ฯ
ตทฺทฺทฺมปปี จ สฺสทฺธาวิตฺตฺตาเยว ฯ ยถาห นานํ ภิกฺขเว อณฺเณ
เอกธมฺมปปี สมนฺุสฺสสามิ ยํ เอวํ ภาวित्तํ (๑) พหุสฺสีกํ มุทฺทฺตฺจ
โหติ กมฺมฺนียญฺจ(๑) ยถยิทํ ภิกฺขเว จิตฺตฺนฺติ ฯ (๒)

เอเตสฺสุ हि ปริสฺสทฺธภาวาทิสฺสุ จิตฺตฺตา จิตฺเต ฯ จิตฺตฺตาเยว
อานนฺชฺชปฺปตฺเต(๓) อจฺเจ นิริลฺลชฺเชเนติ วุตฺตํ โหติ ฯ มุทฺทฺกมฺมณฺณภาเวน
วา อตฺตโน วเส จิตฺตฺตา จิตฺเต ฯ สทฺธาทีหิ ปริคฺคฺหิตฺตฺตา
อานนฺชฺชปฺปตฺเต ฯ สทฺธาปริคฺคฺหิตฺตฺติ จิตฺตํ อสฺสทฺธธิเณน น
อิลฺลชฺชติ วีริยปริคฺคฺหิต्तํ โกสฺชเชน น อิลฺลชฺชติ สติปริคฺคฺหิต्तํ

๑. ม. กมฺมฺนียํ โหติ ฯ ๒. ม. องฺ. เอก. ๒๐/๒๓/๖ ฯ

๓. ม. อานนฺชฺชปฺปตฺเต ฯ เอวมฺปฺริปี ฯ

ปมาเทน น อัญชติ สมาธิปริคฺคหิต์ อุตฺตจฺเจน น อัญชติ
ปลุณฺวปริคฺคหิต์ อวิชฺชายน น อัญชติ โสภาสปริคฺคหิต์ (๑)
กิลฺเลสฺนฺกรารเณ น อัญชติ ฯ อิมหิ นหิ ฐมฺเมหิ ปริคฺคหิต์
อาเนญชฺปฺปตฺตํ โหติ ฯ เอวํ อฏฺฐจฺงคสมนฺนาคตฺ อิจฺจตฺ อภินีหา-
รคฺขมํ โหติ อากาसानญฺจายตฺนสมฺปตฺติปฏฺฐิตาทฺถาย ฯ

อปโร นโย จตฺตตฺถชฺฌมานสมาธิना समाहिते ฯ नीवरณ-
ทुरीภาเวน प्रित्तुत्ते ฯ वित्कर्थातिस्मतिकुम्भेन प्रियोत्ताते ฯ
ฉानपฏฺฐิตาทฺถปจฺจณีนิกานि पापकानि अज्ञावज्जरानญจ อภาเวन
อนञ्जणे ฯ अज्ञावज्जराननुत्ति अज्ञाय अवजरानि अज्ञावसेन
โธตฺติณฺณนํ ปวตฺตํ นานปฺปการานि โกรธอปฺปจฺจยाननुत्ति(๒) อตฺถโธ ฯ
อภิชฺฌาทีนญจ จิตฺตฺตฺถกฺกิลฺเสสัน(๓) विकम्भे विकत्तुपग्गิลेसे ฯ อุกฺขมฺปิ
เจตํ อนञ्जณฺณสฺสจฺจตฺตตฺต
มฺก
ปณฺธิตภาวฺก
อาเนญชฺปฺปตฺตํ โหติ เอวํ จิตฺเตติ อตฺถโธ ฯ เอวมฺปิ อฏฺฐจฺงค-
สมนฺนาคตฺ (๖) จิตฺตํ อภินีหารคฺขมํ โหติ อากาसानญฺจายตฺน-
สมฺปตฺติปฏฺฐิตาทฺถาย ปาทกํ ปทฺฐจฺจานญฺจํ ฯ

- # ๑. ม. โสภาสคตํ ฯ ๒. ม. โกปอปฺปจฺจยานนฺนติ ฯ
- # ๓. ม. จิตฺตฺตฺถกฺกิลฺเสสัน ฯ ๔. ม. ม. ๑๒/๕๓/๔๒ ฯ
- # ม. อञ्जณฺณสฺสจฺจตฺตตฺต
- # ๕. ม. วลีปฺปตฺติยา ฯ ๖. ม. อฏฺฐจฺงคสมนฺนาคเมเน ฯ

อรุปรคคสมงคิตี (๑) อรุปรสมปรตุตติยง คมนมคเคน อปรหีนโน ๑
ปรปญจเอว ปรปญจสงขงติ ตณฺหททปรปญจเอว ปรปญจสงขง ๑

เอตฺตวตคคํ นุ วทนฺติ เหเก ยคฺขสฺส(๒) สฺทฺธิ อธิ
ปรนฺทิตงเส ๑ อุทงอ อณฺณมปี วทนฺติ เอตฺโตติ เอตฺตวตง
นุ อธิ ปรนฺทิตง สมณพฺรหฺมณงอคคํ สฺทฺธิ สตุตฺตสฺส
วทนฺติ อุทงอ อณฺณมปี เอตฺโต อรุปรสมปรตุตติโต อธิกํ จ วทนฺตติ
ปรุจฺจติ ๑ เอตฺโต อรุปรโตติ (๓) เอตฺตมอ อรุปรสมปรตุตติโต ๑

เอตฺตวตคคฺมปี วทนฺติ เหเกติ เอเก สฺสสฺตวทง
สมณพฺรหฺมณง ปรนฺทิตมณินโน เอตฺตวตงปี อคคํ สฺทฺธิ
วทนฺติ ๑ เตสํ ปเนเก สมยํ วทนฺตติเตสณฺเวย เอเก
อฺจฺเจทวทง สมยํ อฺจฺเจทํ วทนฺติ ๑ อนฺุปรททเทเส กุสลา-
วทงนงติ อนฺุปรททเทเส กุสลวทง สมงนง ๑

ภวตชฺชิตงติ ภวโต ภิตง ๑ วิภवं อภินนฺทนฺตติ อฺจฺเจทํ
ปรุจฺจ คฺคฺสนฺติ ๑ เต สตุตฺตสฺส สมนฺติเต อฺจฺเจทวทงทินโน
ปรุคคคสฺส สมํ อนฺุปรตุตติ(๔) วทนฺติ ๑ อฺปรสมนฺติ อตีว สมํ ๑
วฺปรสมนฺติ สนฺติ ๑ (๕) นิโรชนฺติ อนฺุปรทท ๑ ปรุปรสฺสทฺธินฺติ
อนฺุปรตุตติ ๑ (๖)

เอเต จ ฅตฺวอ อฺปรนิตฺตงติ เอเต จ ทิฏฺฐิตคเก

- # ๑. ม. ออรุปรคคสมงคิตี ๑ ๒. ส. สตุตฺตสฺส ๑
- # ๓. ม. ออรุปรสมปรตุตติโตติ ๑ ๔. ส. อฺปรปรตุตติ ๑ ๕. ม. สนฺติ ๑
- # ๖. ส. อฺปรนฺุปรตุตติ ๑ ม. อฺปรนฺุปรตุตติ ๑

สสฺสจฺเจททิกฺกุชโย นิสฺสิตาติ ฌตฺวา ฯ ฌตฺวา มฺนี นิสฺสเย โส
วิมฺสึติ นิสฺสเย จ ฌตฺวา โส วิมฺสึ ปณฺชฺชิตฺโต พุทฺทมฺนี ฯ
ฌตฺวา วิมฺตฺโตติ ทฺถขานิจฺจาทีโต ธมฺเม ฌตฺวา วิมฺตฺโต ฯ
ภวาทาย น สเมตีติ ปฺนปฺปฺนํ อฺปตฺตฺติยา น สมากจฺจติ ฯ
อฺปรามสนฺติ อฺปรามสนฺโต ฯ ปรามาสิ นاپชฺชนฺโตติ อตฺโต ฯ
กลหวิวาทสฺสจฺจตฺตนิทฺเทสวณณนา นิกฺกุชิตา ฯ
เอกาทสฺมํ ฯ

จุฬวิยฺหสฺสจฺจตฺตนิทฺเทสวณณนา

ทฺวาทสเม จุฬวิยฺหสฺสจฺจตฺตนิทฺเทส สกํ สกํ ทิกฺกุชฺ-
ปริพฺพसानาติ อิทมฺปิ ตสฺมีเยว มหาสมเย สพฺเพปิเม ทิกฺกุชฺคตฺติกา
สาธฺมฺมปามฺหาติ คณฺหนฺติ(๑) กิณฺนุ โข สาธฺมฺมปาว อิเม อตฺตโนเอว
ทิกฺกุชฺชา ปตฺติกฺกุชฺหนฺติ อฺทาทุ อลฺลวมฺปิ ทิกฺกุชฺ คณฺหนฺตีติ
อฺปฺปฺนฺนจิตฺตานํ เอกจฺจํ เทวตํ ตมตฺถํ ปกาเสตฺถํ ปฺริม-
นเยเนว นิมฺมิตฺตพฺพเรน อตฺตํ ปุจฺจาทฺตฺวา วุตฺติ ฯ ตตฺถ
อาทีโต เทวปี คธา ปุจฺจาทฺตฺวาเยว ฯ

ตาสุ สกํ สกํ ทิกฺกุชฺปริพฺพसानาติ อตฺตโน อตฺตโน
ทิกฺกุชฺชา วสฺมานา ฯ วิคฺคยฺห นานํ(๒) กุสลา วทฺนฺตีติ ตํ ทิกฺกุชฺ
พลลฺลคฺคาหํ คเหตุวา ตตฺถ กุสลาฯ มหาติ ปฺฏิชานฺมานา ปุถุ
๑. ม. ภณฺนฺติ ฯ ๒. สී. นานา ฯ

*เล่มที่ 39 จุฬาทุเทสวณณา หน้า 73

ปฤ วทนต์ เอกัน วทนต์ โย เอวัง ชานาติ สเวท
ชมม อิท ปฏิกโกสมเกวลี โสติ ตยจ ทิกฺขี สนุชาย โย
เอวัง ชานาติ โส ชมม เวทีย อิท ปน ปฏิกโกสนโต
หีนโน โหติติ จ วทนต์ ฯ

พาโลติ หีนโต อกฺขโลติ อจฺเจโก (๑) ฯ นานา วทนต์ิติ
นानาการณ ภณฺนติ ฯ วิวิธ วทนต์ิติ นานาวิธ ภณฺนติ ฯ
อณฺโณณฺณ วทนต์ิติ เอกัน อวตฺวา อณฺณ อณฺณ คเหตุวา
วทนต์ ฯ อเกวลี โสติ โส (๒) อกฺขโล อยฺ ฯ อสมตฺโตติ น ปริปุโร ฯ
อปฺริปฺณฺโนติ น สมฺปฺณฺโน ฯ [๗]

อิทานิ ติสฺโส วิสฺสชฺชนกาธา โหนฺติติ ฯ ตา ปฺริมตฺเถน (๔)
วุดตฺมตฺถํ ปจฺฉิมตฺเถน (๕) ปฏฺิพฺยฺหิตฺวา จิตา ฯ เตน พฺยฺเหน อุตฺตร-
สฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส อิตฺ สฺสฺสฺส จุฬาทุหนฺติ นามํ ลภฺติ ฯ

ตตฺถ ปจฺมกาธยํ ตาว ปฺรฺสฺส เจ ชมฺมณฺติ ปฺรฺสฺส
ทิกฺขี ฯ สพฺเพวิเม พาลาติ เอวัง สนฺเต สพฺเพเว อิเม พาลา โหนฺติติ
อิทฺปฺปาโย ฯ ก็ การณ (๖) ฯ สพฺเพวิเม ทิกฺขิปฺริพฺพฺสานาติ ฯ

สนฺทิกฺขียา เจว น วีวาทาตา สฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส กุสลา
มตีมาติ (๗) สกาย ทิกฺขียา อนวีวาทาตา อโวทาทา

- # ๑. ม. อิเม ปาจา นตฺถิ ฯ ๒. ม. โย ฯ ๓. ม. เอตฺถนฺตฺเร พาโลติ
- # หีนโน ฯ อกฺกฺขโลติ อวิทฺวาติ ทิสฺสฺสฺส ฯ ๔. ส. ปฺริมตฺเถน ฯ
- # ๕. ส. ปจฺฉิมตฺเถน ฯ ๖. ม. ก็การณ ฯ ๗. ม. มตีมาติ ฯ

ต้กิลิกุจาว สมานา สัฏฐุทปณณา จ กุสลาถ จ (๑)มติมนุโต
จ เต โหนุติ(๑) เจ ฯ อถ วา สนุทิกุจียา เจ วทาตาตีปี (๒) ปาโจ
ตสฺสตุโธ สกาย ปน ทิกุจียา โวทาตา สัฏฐุทปณณา
กุสลา มติมนุโต โหนุติ เจ น เตสั กอจิติ เอวั สนุเต
เตสั เอโกปี นินีนปณโณ น โหติ กิการณา ทิกุจึ
หิ เตสมปิ ตถา สมตฺตา ยถา อิตเรสนุติ ฯ

น วาหเมตฺนติ คากาย สงฺเขปตุโธ ยั เต มิถุ เทว (๓)
ชนา อณฺณมณฺณั พาลอติ อาหุ อหิ เอตติ ตถิยฺนุติ ตจฺจนุติ
เนว พุรุมิ ฯ กิการณา ยสฺมา สพฺเพว เต สกั สกั
ทิกุจึ อิทเมว สจฺจํ โมจฺมณฺณณฺติ อกัสนุ เตน จ การณฺณ
ปรี พาลอติ ทหนุติ ฯ

เอตฺถ จ ตจฺจํ ตเถวณฺติ (๔) เทวปี ปาจา ฯ ตจฺจนุติ
อตุจฺจํ ฯ ตถนุติ อวิปรีตํ ฯ กุตฺนุติ สนุตํ ฯ ยถาวณฺติ
สัวิชฺชมานํ ฯ อวิปรีตฺนุติ น วิสงฺเกตํ ฯ

ยมาหุติ ปุจฺจกาคากาย ยั ทิกุจิสจฺจํ ตถิยฺนุติ(๕) เอเก
อาหุ ฯ เอกั หิ สจฺจนุติ วิสฺสชฺชนคากาย เอกั สจฺจํ นินโรโร
มคฺโค วา ฯ ยสฺมี ปชา โน วิวเท ปชานนุติ ยสฺมี สจฺเจ
ปชานนุโต ปชา โน วิวเทยฺยํ ฯ สยั ถุนนุตีติ อตุตฺนา วทฺนุติ ฯ

๑. ม. มุติมนุโต จ เต โหนุติ เจ ฯ ๒. ส. เจ ปน วิวทาตาตีปี ฯ

๓. ม. เทว เทว ฯ ๔. ม. ตถิยั ตเถวณฺติ ฯ ๕. ม. ตถิยั ฯ

๖. ม. ปชาโน วิวเทยฺยํ ฯ

*เล่มที่ 39 จุฬวิยหุตตนิทุเทสวณณนา หน้ 75

กสุมมา นูติ ปุจจกถาย ปวาทียาเสติ วาทินอ ๑
อุทาทุ เต ตกุกมมสุสรนุตีติ เต วาทินอ อุทาทุ อุตตโน ตกุกมตต
อนุกจุนุติ ๑ ตกุกปริยาหญนุติ วิตกุกเกน สมมุตโต อาหญ ๑
วิมंसานุจริตनुติ อุตตโน อุปญุจิตปญญาวย วิจิริติ ๑ สย
ปฏิภานนุติ อุตตโน ปฏิภาน ๑

นเหวาทิ วิสสชชนกถาย อญญตฺร สญญาวย นิจจันตี
จเปตฺวา สญญามตฺเตน นิจจันติ กหิตกุกหนณานิ ๑ ตกุกญจ
ทิกุจิสฺส ปกปป์ยิตฺวาติ อุตตโน นิจจสงกปป์มตตฺ ทิกุจิสฺส ชเนตฺวา ๑

ยสุมมา ปน ทิกุจิสฺส วิตกุกํ ชเนนุตา ทิกุจโยปี ชเนนุติ
ตสุมมา วุตตํ ทิกุจิกถานิ ชเนนุติ สญชเนนุตีติอาทิ ๑ ชเนนุตีติ
อุปฺรฺปริ ทิกุจิสฺส อุปฺปาเทนุตา ชเนนุติ ๑ สญชเนนุตีติอาทิ
อุปฺสกุควเสน ปทํ วทฺฒเตตฺวา วุตตานิ ๑ มยฺหํ สจจันุติ มม
วจันํ ตจฺจันํ ๑

อิทานิ เอวํ นานาสจฺเจสฺส อสนฺเตสฺส ตกุกมตต
อนุสรนุตนัน ทิกุจิกถิกานัน วิปป์ปฏิปตตี ทสฺเสตฺตุ ทิกุจ
สฺสเตติอาทิกถา กถาโย อภาสิ ๑

ตตฺถ ทิกุจเตติ ทิกุจันํ ทิกุจิสฺสทฺธินุติ อธิปฺปาโย ๑ เอส นโย
สฺสตาทีสฺส ๑ เอเต จ นิสฺสาย วิมานทสฺสีตี เอเต ทิกุจิสฺสมเม
นิสฺสยิตฺวา สฺสทฺธิอภาวสฺสงฆาตํ (๑) วิมานํ อสมมมานํ ปสฺสนุโตปี ๑
๑. สี. สฺสทิกุจิสฺสทฺธิวชฺย ๑ ม. สฺสทฺธิอภาวสฺสงฆาตํ ๑

วิญฺญเย จตฺวา ปหสฺสมานโน พาโล ปโร อกุสโลติ จาหาติ
เอวํ วิมานทสฺสีปี ตสฺมี ทิฏฺฐิวิญฺญเย จตฺวา ตฺถุจฺฉาโต
หาสชาโต หุตฺวา ปโร หีโน จ อวิทฺธา(๑) จาติ เอวํ
วทติเยว ฯ

น สมฺมานตฺตีปี วิมานทสฺสีติ น พหุมานํ กโรตฺติ
เอวมปิ วิมานทสฺสี น พหุมานทสฺสี. โทมฺนสฺสํ ชเนตฺตีปีติ (๒)
ปจฺมํ ทิฏฺฐินิสฺสยํ อลลฺลียิตฺวา โทมฺนสฺสํ ปตฺวา ปจฺฉา ทิฏฺฐิ-
วิญฺญเย จิตฺกาเล โสมนสฺสํ อุปฺปาเทตฺติ อตุโธ ฯ

วิญฺญิตฺทิฏฺฐิยา (๓) จตฺวาติ สมนฺนิฏฺฐานํ กตฺวา กหิตฺทิฏฺฐิยา
จตฺวา ฯ

เอวํ สนฺเต เยเนวติ กาธา ฯ

ตตฺถ สยฺมตฺตนาติ สยฺเมว อตฺตานํ ฯ วิมานตฺตีติ ครหติ ฯ
ตเทว ปาวาติ ตเทว วจฺนํ ตํ วา ทิฏฺฐี วทติ ตํ วา
ปุกฺคํ ฯ

อติสฺสารทิฏฺฐิยาติ กาถายตฺถ โส เอวํ ตาย ลกฺขณาติ-
สาร์นินฺยา อติสฺสารทิฏฺฐิยา อุทฺธมฺมาย(๔) สมตฺโต ปริปฺปฺนฺโณ
อุทฺธมาโต เตน จ ทิฏฺฐิมาเนน สมตฺโต(๕) ปริปฺปฺนฺโณ อหํ
เกวลีติ เอวํ ปริมฺณณฺมานิ ฯ สยฺเมว อตฺตานํ มนสา อหํ
๑. ม. อวิทฺธา ฯ ๒. ม. ชเนตฺตี ฯ ๓. ม. วิญฺญิตฺทิฏฺฐิยา ฯ
๔. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ ๕. ม. มตฺโต ฯ

*เล่มที่ 39 จุฬวิยหุตฺตนิทฺเทสวณณนา หน้า 77

ปณฺหิโตติ อภิสถิตฺติ ฯ กิการณา ทิฏฺฐิ หิ สทฺตสฺส
ตถา สมตฺตตติ

สพฺพา ตา ทิฏฺฐิโย ลกฺขณตฺติกฺกนฺตตติ ตา สพฺพา
ทฺวาสทฺฐิติฏฺฐิโย ลกฺขณํ อตีตา อตฺตยนฺตตีติ (๑) อตฺติกฺกนฺตตา ฯ
อนโมติ อนุโน ฯ

ปรสฺส เจติ กาถาย สมฺพนฺโร อตฺโต จ กิณฺจ(๒)
ภฺยโย โส (๓) วินิจฺฉเย จตฺวา ปหสฺสมาโน พาลो ปโร
อกุสลฺลิตฺติ จาห ตสฺส ปรสฺส เจ หิ วจฺสา โส เตน
วฺจจฺมาโน นินฺหิโน โหติ ตฺโม สหา โหติ นินฺหิโนปฺลฺโยติ
โสปี เตนว สห นินฺหิโนปฺลฺโย โหติ ฯ โสปี หิ ตํ พาลิตฺติ
วทติ ฯ อถ ตสฺส วจฺนํ อปฺปมาณํ โส ปน สยเมว
เวทฺฐุ จ ชีโร จ โหติ ฯ เอวํ สนฺเต น โภจฺติ พาลो
สมณฺเสสุ อตฺติ ฯ สพฺเพปิ หิ เต อตฺตโน อิจฺฉาย ปณฺหิตา ฯ

วาทายาติ กถเนน ฯ วจเนนาติ ภาสิเตน ฯ นินฺหิตการณาติ
ครหเหตุนา ฯ ครหิตการณาติ อวณฺณตเหตุนา (๔) ฯ อุปวทิตการณาติ
อุปวาทเหตุนา ฯ

อณฺณํ อิตฺติ กาถาย สมฺพนฺโร อตฺโต จ อถ เจ สยํ
เวทฺฐุ โหติ ชีโร ฯ น โภจฺติ พาลอ สมณฺเสสุ อตฺถิตฺติ เอวํ
หิ วุตฺเตปี สฺยา กสฺสจฺจ กสฺมาติ ฯ ตตฺถ วฺจจเตยฺสฺมา
๑. ม. อตฺติสรนฺตตีติ ฯ ๒. ม. กิณฺจ ฯ ๓. ม. โย โส ฯ
๔. ม. อวณฺณตเหตุนา ฯ

อณฺณํ อิตฺตํ ยถาวิทฺตํ ฐมฺมํ อปรทฺธา สทุทุมเกวลี เต ฯ
เอวมฺปิ ติตฺถยา ปุณฺโส วทฺตํ ยํ อิตฺตํ อณฺณํ ทิฏฺฐี อภิทฺตํ
เต อปรทฺธา วิทฺธา สทุทุมคฺคํ อเกวลีโน จ เตติ เอวํ
ปุณฺณตฺถิยา ยสฺมา วทฺตํ วุตฺตํ โหติ ฯ กสฺมา ปนฺนํ
วทฺตํ เจ สนนฺทิจฺราเคน ทิ ตฺยาภิรตฺตา (๑) ยสฺมา สเคน
ทิฏฺฐิจฺราเคน เต อภิรตฺตาติ วุตฺตํ โหติ ฯ

เต สทุทุมคฺคณฺติ เต อณฺณตฺถิยา อภิทฺฐมคฺคํ ฯ
วิสทุทุมคฺคณฺติ นิทฺโทสมคฺคํ ฯ ปริสทุทุมคฺคณฺติ สุกมคฺคํ ฯ
โวทาทมคฺคณฺติ ปณฺฑิตมคฺคํ ฯ ปริโยทาทมคฺคณฺติ ปภาวนตมคฺคํ ฯ
วิทฺธาติ วุตฺตวิธินา มคฺเคน วิชฺฌิตฺวา จิตฺตา ฯ อปรทฺธาติ
อปรชฺฌิตฺวา จิตฺตา ฯ ขลิตฺตาติ ปริหีนํ ฯ กตฺตาติ ตโต ภฺภูจฺจา ฯ
อณฺณายาติ อณฺณายเนน ฯ อปรทฺธาติ ปราชยมาปนฺนา ฯ อถวา
ณายาปรทฺธาติปิ ปาโธ ฯ ฌายเนน มคฺเคน วิทฺธาติ อตฺถโธ ฯ
เอวํ อภิรตฺตาปี จ ฯ

อิเชว สทุทุมฺนิติ คธา ฯ ตตฺถ สกายเนติ สกมคฺเค ฯ
ทพฺพํ วทฺนาติ ทพฺพวาทา ฯ ธิรวาทาติ สนนฺทิจฺรานวาทา ฯ
พลิกวาทาติ พลวณฺตวาทา ฯ อวฺภูจิตวาทาติ ปติฏฺฐหิตฺวา
กตฺตวาทา ฯ

เย เอวมฺจ ทพฺพวาทา เตสุ โย โภจํ ติตฺถิโย สกายเน
๑. ม. เต อภิรตฺตา ฯ

*เล่มที่ 39 จุฬวิยหุตฺตนิทฺเทสวณณนา หน้า 79

วาปี ทพฺหํ วทาโน กเมตฺถ พาโลติ ปรี ทเหยยชาติ (๑)สงฺเขปโต
ตตฺถ สสฺสจฺจุเจทสงฺขาเต วิตุถารโต นตฺถิกอเหตุกอกิริยาตีอาทิเกเท(๒)
สเก อยเน อิทเมว สจฺจนฺติ ทพฺหํ วทาโน กํ ปรี
เอตฺถ ทิฏฺฐิกเต พาโลติ สห ฐมฺเมน ปสฺเสยฺย นนฺ สพฺโพปี
ตสฺส มเตน ปณฺฑิโต เอว สฺวปฺปฏิปนฺโน เอว จ ๑ เอวํ สนฺเต
สยเมว โส เมธคํ อวเหยย ปรี วทํ พาลมสฺสทฺธิฐมฺมํ
ปรี พาลํ จ อสฺสทฺธิฐมฺมํ วทนฺโต(๓) โส ทิ ปรี พาโล จ
อสฺสทฺธิฐมฺโม (๔) จ อยนฺติ วทนฺโต อตฺตนาถ กถํ อวเหยย ๑
กสฺมา ยสฺมา สพฺโพปี ตสฺส มเตน ปณฺฑิโตเยว
สฺวปฺปฏิปนฺโนเยว จ ๑

เอวํ สพฺพถาปี วินิจฺเจเย จตฺวา สยํ ปมาย อฺทฺธิ
ส โลกสฺมี วิวาทเมตฺติ ทิฏฺฐิยํ จตฺวา สยํ [๕] ปมฺนิตฺวา
โส ภิชฺโย วิวาทเมตฺติ ๑ เอวํ ปน วินิจฺเจยฺสุ อาทินวํ ถตฺวา
อริยมกฺเคน หิตฺวาน (๖) สพฺพานิ วินิจฺเจยานิ น เมธคํ กุรุเต (๗)
ชนฺตุ โลกเกติ อรหตฺตนิทฺฐเณน เทสนํ นิทฺฐาเปสิ ๑

สยํ ปมายาตี อตฺตนา มินิตฺวา ๑ ปมฺนิตฺวาตี ปมาณํ
กตฺวา ๑ ปจฺฉินิตฺวาตีปี (๘) ปาโจ ตํ น สฺนฺทริ ๑ อฺทฺธิ วาเทน
๑. ม. ทเหยย ๑ ๒. ม. นตฺถิกอเหตุกอกิริยาตีอาทิเกเท ๑
๓. อณฺเณสฺส โปตฺถเกสฺส นตฺถิ ๑ ๔. ม. อสฺสทฺธิฐมฺโม ๑
๕. สී. ม. เอตฺถนฺตเร สตฺถาราทินฺติ ทิสฺสตี ๑
๖. ม. หิตฺวาน ๑ ๗. ม. กุพฺพาทิ ๑ ๘. ม. ปวิเนตฺวาตีปี ๑

สทฺธิณฺติ อตฺตโน อุปริ กถนฺเตน สห ฯ

เทสณาปริโยसानะ ปุราเภทสุตฺเต (๑) วุคฺตสทฺธิโส เอวาภิสมฺโย
อโหสีติ ฯ

จุฬวิยฺหสุตฺตนิทฺตเทสวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ
ทฺวาทสมํ ฯ

มหาวิยฺหสุตฺตนิทฺตเทสวณฺณา

เตรสเม มหาวิยฺหสุตฺตนิทฺตเทเส เย เกจิเม ทิฏฺฐิ-
ปริพฺพसानาติ อิทมฺปิ กิ นฺ โข อิมะ ทิฏฺฐิปริพฺพसानา
วิญฺญันํ สนฺตिका นิทฺตเมว ลภนฺติ อุทาทุ ปัสสมฺปิติ อุปฺปนฺน-
จิตฺตานํ เอกจฺจานํ เทวตานํ ตมตฺถํ อาวิกาตุํ ปุริมฺนเยเนว
นิมฺมิตฺตพฺพเชน อตฺตानํ ปุจฺฉาเปตฺวา วุคฺตํ ฯ

ตตฺถ อนฺวายนฺนตฺติติ อนฺ อานยนฺติ ปฺนปฺปนํ อานฺรฺนติ ฯ
นิทฺตเมว อนฺวณฺตฺติติ ครหเมว อุปฺกจฺจนฺติ ฯ

อิทานิ ยสฺมา เต อิทเมว สจฺจนฺติ วทนฺตาปี ทิฏฺฐิคติ-
กฺวาทีโน กทาจิ กตฺถจิ ปัสสมฺปิ ลภนฺติ ยเอนฺตํ ปัสสาสงฺขาตํ
วาทผลํ ตํ อุปฺปึ ราคาทินํ สมาย สมตฺถํ น โหติ โภ
ปฺน วาโท ทฺติเย นิทฺตทาผล เตสฺมา เอตมตฺถํ ทสฺเสนฺโต
อิมิ ตาว วิสฺสชฺชนคาคํ อาท อุปฺปึ หิ เอนฺตํ น อถิ สมาย

๑. ขุ. มหา. ๒๕/๓๗๔/๒๕๑ ฯ

*เล่มที่ 39 มหาวิทยาลัยสุตตนิเทศวณณา หน้า 81

ทฺเว วิวาทสฺส ผลานํ พุรุมฺติอาทิจฺ(๑) ฯ ตตฺถ ทฺเว วิวาทสฺส
ผลานํติ นินฺทา จ ปัสฺสา จ ชยปฺราชยาทีนํ วา ตํสภาคานํ ฯ
เอตมฺปิ ทิสฺวาติ นินฺทา อนิฏฺฐาเอว อปฺปี(๒) นาลํ สมายาติ
เอตมฺปิ วิวาทผล อาทินํ ทิสฺวา ฯ เขมาภิปสฺสํ อวิวาทภูมิมฺติ
อวิวาทภูมํ นินฺพานํ เขมมฺติ ปสฺสมานํ ฯ

อปฺปกนฺติ มนฺทํ ฯ ปริตฺตกนฺติ โถกํ ฯ โอมกนฺติ เหฏฺฐิมกํ ฯ
ลามกนฺติ ปาปกํ ฯ สมายาติ รากาทีนํ สมมตฺถาย ฯ อุปสมายาติ
อุปรูปริ สมมตฺถาย ฯ วุปสมายาติ สนนีสํทาปนตฺถาย ฯ
นินฺพานายาติ อมตฺมทานินฺพานตฺถาย ฯ ปฏฺฐินิสฺสคฺคฺกายาติ
มคฺเคน กิเลสํ นิสฺสชฺชนตฺถาย ฯ ปฏฺฐิปสฺสทฺธิยาติ ผลน
ปฏฺฐิปสฺสทฺธานํ อนุปฺปชฺชนตฺถาย นาลํ ฯ เอวํ ทิ อวิวาทมานํ

ยา กาจิมฺมาติ คาคา ฯ ตตฺถ สมฺมตฺติโยติ (๑) ทิฏฺฐิจโย ฯ
ปฺลฺลชฺชาติ ปฺลฺลชฺชนสมฺภวา ฯ โส อุปฺปํ กิเมยฺยาติ โส อุป-
คนฺตพฺพญฺเจน อุปฺปํ รุปาทีสุ เอกมฺปิ ชมฺมํ กิ อุปฺเปยฺย เกน
วา การณฺน อุปฺเปยฺย ฯ ทิฏฺฐเจ สฺส เต ขนฺติมกฺกพฺพมานนฺติ
ทิฏฺฐสฺสทฺฐีสุ ขนฺตี (๔) อกโรนฺโต ฯ

ปฺลฺลชฺชนเนหิ ชนิตา วาติ ปฺลฺลชฺชนเนหิ อุปฺปาทิตา วา ฯ
ตา สมฺมตฺติโยติ เอตา ทิฏฺฐิจโย ฯ ปฺลฺล นานาชนเนหิ ชนิตา วาติ

๑. ม. อาทิสทฺโท น ทิสฺสติ ฯ ๒. ส. ม. ปัสฺสา ฯ

๓. ม. สมฺมตฺติโยติ ฯ เอวมฺปฺริปี ฯ ๔. ม. เปมํ ฯ

อนเนกวิเชหิ ทิฏฺฐิจฺฉิตฺตเกหิ อุปฺปาติตา วา ฯ เนตฺติ น เอตฺติ ฯ

น อุเปตฺติ สมิปฺปํ น เอตฺติ ฯ น อุปฺกจฺจนฺตฺติ นินฺวตฺตติ ฯ

นาภินิวิสฺตฺติ ปวิสฺสุวา น ปตฺติฏฺฐาติ ฯ (๑)

อิโต พาหิรา ปน สึลฺลุตฺตมาติ คาธา ฯ ตสฺสตุโถ สึลฺลเมว
อุตฺตมนฺตฺติ มลฺลณมานา สึลฺลุตฺตมาติ เอเก โภณฺโต สลฺลณมฺมตฺเตน
สุทฺธิ วทนฺติ หตฺถิวตฺตาทิวตฺตํ(๒) สฺมาทาย อุปฺกฺกฺชิตฺตาเส ฯ อิเชว
ทิฏฺฐิชฺชํ อสฺส ตตฺถ โน(๓) สุทฺธิ ภวฺปฺนิตา ภวฺชฺโฆสิตา สฺมานา
วทนฺติ อปี จ เต กุสลาวทานา กุสลา มยฺนฺติ เอวฺวาทา ฯ

เอวํ สึลฺลุตฺตเมสุ จ เตสุ ตถา ปฏฺฐิปนฺโน โย โภจฺจิ สเจ
จุโตติ คาธา ฯ ตสฺสตุโถ สเจ (๔) จุโต สึลฺลพฺพตฺโต(๕) ปฺรวิจฺฉินฺนทเนน
วา อสฺมกฺกณฺนฺโต(๕) วา จุโต โหติ โส ตํ สึลฺลพฺพตฺกมฺมํ
ปฺลฺลณฺณาสงฺขาราทิกมฺมํ วา วิราชยิตฺวา เวธฺตี ภวฺลฺลจ(๖) เวธฺตี
อปี จ โข ตํ สึลฺลพฺพตฺสุทฺธิ ชปฺปติ(๗) จ วิปฺปลปฺติ จ ปตฺถเถติ(๘)
จ ฯ กิมิว สตฺถาว หิโน ปวสฺสํ ฆรฺมฺมหาติ ฆรฺมฺมหา ปวสฺสนฺโต
สตฺถโต หิโน ยถา ตํ ฆรฺมํ วา สตฺถํ วา ปตฺถยฺตีติ ฯ
ปฺรวิจฺฉินฺนทนาย วาติ ปเรณ วาริชฺมาโน วา ฯ อนภิสฺมกฺกณฺนฺโต
วาติ ตํ ปฏฺฐิปฺตฺติ อสฺมปาเทนฺโต วา ฯ

๑. ม. นปฺปตฺติฏฺฐติ ฯ ๒. ม. หตฺถิวตฺตาทิณฺจ วตฺติ ฯ

๓. สึ. อสฺส ตโต ฯ ๔. ม. ตโต สึลฺลวตฺโต ฯ ๕. ม. อภิสฺมกฺกณฺนฺโต ฯ

๖. ม. น เกวลฺลจ ฯ ๗. ม. ปชปฺปติ ฯ ๘. ม. ปตฺถยฺตีติ ฯ

*เล่มที่ 39 มหาวิทยาลัยสุตตนิเทศวณณนา หน้า 83

ฌายาปรทฺโชติ(๑) นิพฺพานน ปรีหิโน มคฺคโต วา ๑ ตํ วา
สตถํ อนุพฺนชฺตีติ ตํ วา สตถํ สพฺพตฺถ ปจฺจโต กจฺจติ ๑

เอวํ ปน สึลฺลุตฺตมานํ ปเวชนการณํ อริยสาวโก สึลฺลพฺพตํ
วาปี ปหาย สพฺพนฺติ คาถา ๑ ตตฺถ สาวชฺชานวชฺชนฺติ สพฺพพา-
กฺสํ โลกียกฺสลฺลจ ๑ เอตํ สฺทฺธิ อสุทฺธินฺติ อปตฺถยาโนติ
ปฺลจกามกฺุณาทีเกทํ สฺทฺธิ อกฺุสลาทีเกทํ อสุทฺธิลฺลจ อปตฺถย-
มาโน ๑ วิโรโต จเรติ สฺทฺธิยา อสุทฺธิยา จ วิโรโต จเรยฺย ๑ สนฺติ-
มนฺนุคฺคหยาติ ทิฏฺฐิ อคฺคเหตุวา ๑

กณฺ्हํ กณฺ्हวิปากนฺติ อกฺุสลกมฺมํ อกฺุสลวิปากทายกํ ๑
สฺกํ สฺกวิปากนฺติ โลกียกฺุสํ อตฺตนา สทิสํ สฺกวิปากทายกํ ๑

นียามาวกนฺตินฺติ มคฺคปวิสนํ ๑ เสกฺขาติ สตฺต เสกฺขา ๑
อคฺคธมฺมนฺติ อุตฺตมธมฺมํ อรหตฺตผลํ ๑

เอวํ อิตฺโต พาทิรเก สึลฺลุตฺตเม สึยเมเน วิสฺทฺธิวาเท
เตสฺลจ วิฆาตํ (๒) สึลฺลพฺพตปฺปหายิโน อรหโต จ ปฏฺิปตฺตี
ทสฺเสตฺวา อิทานิ อณฺณถาปี สฺทฺธิวาเท พาทิรเก ทสฺเสนฺโต
ตมฺปนีสฺสาธาติ คาถมาห ๑ ตสฺสตฺโต สนฺตลฺลเยปี
สมณฺพฺราหฺมณา เต ชิกฺุจฺจิตํ อมรฺนตฺปี (๓) วา ทิฏฺฐิสฺทฺธิอาทีสุ
วา อณฺณตฺรี (๔) อฺุปนีสฺสาธ อกิริยทิฏฺฐิยา วา อฺุทฺธึสฺรา
๑. ม. อณฺณาย อปรทฺโชติ ๑ ๒. ม. วิปากํ ๑ ๓. สึ. อมรฺนตฺปี ๑
๔. ม. อณฺณตฺรณฺณตฺรี ๑

หุตฺวา ภวภเวสุ อวิตตณฺหา สุทุธิ อฺนุตฺถนฺนฺติ วทฺนฺติ
กเถนฺตฺติ ฯ

ตโปชฺคฺจฺจวาทติ กายปีพนาทิตเปน ปาปหิริยนวาทา ฯ
ตโปชฺคฺจฺจสาราติ เตเนว ตเปน หิริยนสารวฺนฺโต ฯ อฺทุธิ-
สรวาทาติ ตํสฺสเรณฺ สุทุธิ กถยฺนฺตา ฯ

เอวํ เตสํ อวิตตณฺหานํ สุทุธิ อฺนุตฺถนฺนฺตานํ โยปี สุทุธิป-
ปตฺตเมว อตฺตานํ มณฺเฑยฺย ตสฺสาปี อวิตตณฺหตฺตา ภวภเวสุ
ตํ ตํ วตฺถุํ ปตฺถยฺมานสฺส หิ ชปฺปีตานิ ปฺนปฺปฺนํ โหนฺติเยวาทิ
อธิปฺปาโย ฯ ตณฺหา หิ อาเสวิตา ตณฺหา วทฺนฺตยเตว น
เกวลลฺย ชปฺปีตานิ ปเวธิตํ วาปี ปกปฺปีเตสุ ตณฺหาทิกฺกฺขิตฺติ
จสฺส ปกปฺปีเตสุ วตฺถุสฺส ปเวทิตมฺปิ โหติตี วุตฺตํ โหติ ฯ ภวภเวสุ
ปน วิตตณฺหตฺตา आयตี จุตฺตปฺปาโต อธิ ยสฺส นตฺถิ สเกน
เวเธยฺย กุหิว ชปฺเปติ อยเมตฺตสฺสา กายสมฺพนฺนโร ฯ

อาคมนฺนฺติ ปฺน อาคมํ ฯ คมนนฺติ อิตฺโต อลฺยตฺถ
คมนํ ฯ คมนาคมนนฺติ อิตฺโต คนฺตฺวา ปฺน นีวตฺตํ ฯ กาลนฺติ
มรณํ ฯ คตฺติ คมนวเสน คตฺติยา คนฺตพฺพํ ฯ

ยมาหุ ฐมฺมฺนฺติ ปุจฺจกาคาธา ฯ

อิทานิ ยสฺมา เอโกปี เอตฺถ วาทอ สจฺจํ นตฺถิ เกวลํ
ทิกฺกฺขิมตฺตเกน หิ เต วทฺนฺติ ตสฺมา ตมตฺถํ ทสฺเสนฺนฺโต สกํ
หิติ อิมํ ตาว วิสฺสชฺชนคฺคาถมาห ฯ ตตฺถ สมฺมุตฺตินฺติ ทิกฺกฺขิตฺติ ฯ

อโนมนฺติ อุนฺนํ ฯ

เอวเมเตสุ สกํ ชมฺมํ ปริปฺพณฺณํ พุทฺธาเนเตสุ(๑) อณฺณสฺส ชมฺมํ
ปน หีนนฺติ วทฺนฺเตสุ ยสฺส กสฺสจฺจึ ปฺรสฺส เจ วมฺภยิตฺเตน
หีนฺติ คธา ฯ ตสฺสโต ยทิ ปฺรสฺส นินฺทิตการณา หีน
ภเวยฺย น โกจฺจึ ชมฺเมสุ วิเสสิ อคฺโค ภเวยฺย ฯ กิการณา
ปฺปฺถุ หิ อณฺณสฺส วทฺนฺติ ชมฺมํ นินฺทิต [๒] สพฺเพว เต สมฺหิ ทพฺหิ
วทานา สกชฺชเม ทพฺหวาทา เอว ฯ

วมฺภยิตการณาติ ชฺชิตการณา ฯ ครหิตการณาติ ลามก-
กตการณา ฯ อุปวทิตการณาติ อุกฺโกสิตการณา ฯ สกายนนฺติ
สกมคฺคํ ฯ กิณฺจฺจ (๓) กิโย ฯ

สทฺธมฺมปฺชชาติ คธา ฯ ตสฺสโต เต จ ติตฺถิยา
ยถา ปัสฺสนฺติ สกายนานิ สทฺธมฺมปฺชชาติ เตสํ ตเถว วตฺตติ ฯ
เต หิ อติวีย สตุถาราทินิ สกุกโรนฺติ ฯ ตตฺถ ยทิ เต
ปมาณา สियฺ อเว สนฺเต สพฺเพว วาทา ตถิวา (๔) ภเวยฺย ฯ
กิการณา สฺพุทธิ หิ เตสํ ปจฺจตฺตเมว ฯ น สา อณฺณตฺถ
สิชฺชตฺติ นาปี ปรมตฺถโต อตฺถิ ฯ (๕) อตฺตนิ ทิฏฺฐิกาหมตฺตเมว หิ ตํ
เตสํ ปฺรเนยฺยพฺพุทฺธินํ ฯ (๖) ปจฺจตฺตเมวาทิ ปาญฺญกเมว ฯ
๑. สกชฺชมฺมํ ปริปฺพณฺณนฺติ วทฺนฺเตสุ ฯ ม. สกํ ชมฺมํ ปริปฺพณฺณํ
พุทฺธาเนเตสุ ฯ ๒. ม.เอตฺถนฺตเร สพฺเพว เตติ ทิสฺสติ ฯ
๓. ม. กิณฺจฺจ ฯ ๔. ม. ตถิยา ฯ ๕. ม.อตฺตนิ ฯ
๖. ม.ปฺรปจฺจยเนยฺยพฺพุทฺธินํ ฯ

โย ปน วิปริตโต(๑) พาหิตปาปตฺตา พุราหุมนโณ ตสฺส น
พุราหุมนสฺส ปฺรเนยฺยมตฺถิติ คาทาฯ ตสฺสตฺโถ พุราหุมนสฺส
หิ สพุเพ สงฺขารา อนิจฺจาติอาทินา (๒) นเยน สุทฺธิจฺจตฺตา
ปฺเรน เนตพุทฺ ฌาณํ นตฺถิฯ ทฺธิจฺจธมฺเมสุ อิทเมว สจฺจนฺติ
นิจฺฉินฺติว สมนฺคฺคหิตมฺปิ นตฺถิฯ ตํการณา โส ทฺธิจฺจกฺลหานิ
อติกฺ กนฺโต น หิ โส เสฏฺฐโต ปสฺสตี ฐมฺมมณฺณํ อณฺณตฺร
สตีปฺภูจฺานาทีหิฯ

น ปฺรเนยฺโยติ ปฺเรน เนตพุทฺ ฆานาเปตพุทฺ น
โหติฯ น ปฺรปตฺติโย น ปฺรปจฺโยติ ปเรตี ปจฺเจตพุทฺ น
โหติฯ น ปฺรปฏฺิพทฺชฺคฺติ ปเรตี ปฏฺิพทฺชฺคมโน น โหติฯ

ฆานามิตี คาทาย สมนฺพนฺโธ อตฺโถ จ เอวํ ตาว
ปฺรมตฺถพุราหุมนโณ น หิ เสฏฺฐโต ปสฺสตี ฐมฺมมณฺณํ อณฺณ
ปน ติตฺถิยา ปฺรจฺิตตฺตวณฺนาทีหิ ฆานนฺตฺตาปี ปสฺสนฺตฺตาปี ฆานามิ
ปสฺสามิ ตเถว เอตฺนฺติ เอวํ วทฺนฺตฺตาปี จ ทฺธิจฺจิยา สุทฺธี
ปจฺเจนฺติฯ กสฺมา ยสฺมา เตสุ เอโกปี อทฺทกฺขิ เจ อทฺทส
เจปี เตน ปฺรจฺิตตฺตวณฺนาทินา ยถากฺตมตฺถํ กิณฺหิ ตฺมสฺส
เตน ตสฺส เตน ทสฺสเนน ก็ กตํ ก็ ทฺกฺขปฺริณฺญา
สาธิตา อุทฺทาหุ สมนฺทยปฺปหฺานาทีนํ อณฺณตฺรํ ยโต สพุทฺถาปี

๑. สี่. ปรมตฺถโตฯ ๒. ที. มหา. ๑๐/๑๘๕/๒๒๗ฯ

สี่. ส. ๑๕/๒๕/๘/๖๒๓/๒๓๒ฯ พุ. เถร. ๒๖/๔๐๐/๔๒๗ฯ

อติกกมิตฺวอ อริยมคฺคํ เต ติตฺถิยอ อณฺเณเนว วทนฺติ สฺทฺธิ
อติกกมิตฺวอ วา เต ติตฺถิเย พุทฺธาทโย อณฺเณเนว วทนฺติ
สฺทฺธินฺติ ฯ

ปสฺสํ นโรติ คถาย สมฺพนฺโธ อตฺถโถ จ กิณฺจ(๑)
ภิชฺโย ยวอัยํ ปรีจิตฺตณณนทิตฺติ อทฺทกฺขิ ฯ โส ปสฺสํ นโร
ทกฺขติ นามรูปํ น ตโต ปรี ทิสฺวาน วอ ณฺสฺสติ ตานิเมว
นอมรูปานิ นิจฺจโต สฺขโต วอ น อณฺณถอ โส เอวํ
ปสฺสนฺโต กอम्मํ พหุํ ปสฺสตุ อปฺปกํ วอ นามรูปํ นิจฺจโต
สฺขโต จ อตฺถสฺส เอวรूपेณ ทสฺสเนน น ทิ เตน สฺทฺธิ
กฺสลา วทนฺติ ฯ

นิวิสฺสวาทิตฺติ คถาย สมฺพนฺโธ อตฺถโถ จ เตน จ
ทสฺสเนน สฺทฺธิยอ อสฺติยอปี โย ชานามิ ปสฺสอามิ ตเถว
เอตฺนฺติ เอวํ นิวิสฺสวาทิ เอตํ วอ ทสฺสนํ ปฏิจฺจ ทิฏฺฐิยอ
สฺทฺธิ ปจฺเจนฺโต อิทเมว สจฺจนฺติ เอวํ นิวิสฺสวาทิ โส
สฺพฺพิณโย น โหติ ตํ ตถอ ปกปฺปิตํ อภิสงฺขตํ ทิฏฺฐิ-
ปฺรกฺขรอนฺ ฯ (๒) โส ทิ ยํ สตฺถอราทิตฺติ นิสฺสิโต ตตฺถเอว สฺกํ
วทอนฺ สฺทฺธิ วโท (๓) ปรีสฺทฺธิวาทิ ปรีสฺทฺธิทสฺสโน วอ อหนฺติ
อตฺถนํ มณฺณมอโน ตตฺถ ตถทฺทสอ โส ตตฺถ สกอย ทิฏฺฐิยอ
๑. ม. กณฺจ ฯ ๒. ม. ทิฏฺฐิ ปฺรกฺขรอนฺ ฯ กตฺถจ. ทิฏฺฐิปฺรกฺขรอนฺ ฯ
๓. สี. ม. สฺกํ วทอนฺ สฺทฺธิ วโท ฯ กตฺถจ. สฺทฺธิ วทอนฺ สฺทฺธิวาทิ ฯ

อวิปริตเมว โส อทฺทส ๑ ยถา สทา ทิฏฺฐิ ปวตฺตติ ตเถว

ตํ อทฺทส น อณฺเณตา ปสฺสิตํ อิจฺฉตีติ อธิปฺปาโย ๑

นิวิสฺสวาทีติ ปติฏฺฐหิตฺวา กเถนฺโต ๑ ทุพฺพินโยติ วินนฺตุ
ทุกฺโข ๑ ทุปฺปญฺญาปโยติ ญาเปตฺตุ จิตฺเตน ลพฺภาเปตฺตุ ทุกฺโข ๑
ทุนฺนิชฺฌาปโยติ จิตฺเตน วิมฺบิตฺวา กหณตฺถํ ปุณฺปุณฺ
นิชฺฌาปยิตฺตุ ทุกฺโข ๑ ทุปฺเปกฺขาปโยติ อิกฺขาปยิตฺตุ ทุกฺโข ๑
ทุปฺปสาทโยติ จิตฺเต ปสาทํ อุปฺปาเทตฺตุ ทุกฺโข ๑ อปสฺสตีติ
ถาเนน ปฏฺวิเร ๑ ปาปฺณิ ๑ ปฏฺวิวิชฺฌิติ จิตฺเตน อวโพธิ
ปาปฺณิ ๑ เอวํ ปกปฺปิตํ ทิฏฺฐิปรุกฺขราเนสุ(๑) ติตฺถิเยสุ ๑

น พฺราหฺมโณ กปฺปมฺเปติ สงฺขาทิ (๒) คาถา ๑ ตตฺถ
สงฺขาทิ สงฺขาย ชานิตฺวาติ อตฺถโธ ๑ นปี ญาณพฺนฺชฺติ
สมาปตฺติญาณาทีนา อกตตณฺหาทิฏฺฐิพฺนฺชฺ ๑ ตตฺถ วิคฺคโห
นาปี อสฺส ญาเนน กโต พนฺชฺ อตฺถิติ นปี ญาณพฺนฺชฺ ๑
สมฺมุติโยติ ทิฏฺฐิสมฺมุติโย ๑ ปุณฺชฺชาติ ปุณฺชฺชนสมฺภวา ๑
อุคฺคหณฺนฺติ มณฺเณติ (๓) อุคฺคหณฺนฺติ อณฺเณ อณฺเณ ตา
สมฺมุติโย อุคฺคหณฺนฺตีติ วุตฺตํ โหติ ๑ อุเปกฺขตีติ อุปฺปตฺติโต
อปฺกฺขปติโต หุตฺวา ปสฺสตี ๑

กิลฺยจิ กิลฺโย วิสฺสชฺช คณฺถานีติ คาถา ๑ ตตฺถ
อนุคฺคโหติ อุคฺคหณฺนฺตฺวิโรโต โสปี นาสฺส อุคฺคโหติ
๑. ม. ปุณฺชฺราเนสุ ๑ ๒. ม. สงฺขาทิ ๑ ๓. ม. อุคฺคหณฺนฺติ อณฺเณ ๑
อณฺเณ ๑

อนุกฺคโห ๑ น วา อุกฺคณฺหาตีติ อนุกฺคโห ๑

คนฺเถ โวสุสชฺชิตฺวา วาติ อภิขณฺมาทิกเก คนฺเถ จชิตฺวา ๑

วิสุสชฺชาติ ปฺน อนาถิยนวเสน ชหิตฺวา ๑ คชิตฺติ (๑)

ฉณฺฑิตฺ ๑ คนฺถิตฺเตติ สุตฺเตน สงฺกหิตฺเต วิย คนฺถิตฺ ๑ พนฺเชติ

สุญฺจฺ พนฺเช ๑ วิพนฺเชติ วิวิธา พนฺเช ๑ ปลิพนฺเชติ(๒) สมฺนตฺโต

พนฺชเนน พนฺเช ๑ พนฺชเนติ กิเลสพนฺชเน ๑ โฝญฺยิตฺวาติ

ปปฺโฝญฺตฺวา ๑ สจฺจํ วิสุสชฺชํ (๓) กโรนฺตีติ วิสงฺขริตฺวา(๔) อปฺริโกกํ

กโรนฺติ ๑ วิโกเปนฺตีติ จุณฺณวิจฺจณฺณํ กโรนฺติ ๑

กิลฺยจิ กิโยโย โส เอวรฺูโป ปุพฺพพาสเวติ คาธา ๑

ตตฺถ ปุพฺพพาสเวติ อตีตฺรปาทีนึ อารพฺภ อูปฺปชฺชนธมฺมกิเลส ๑

นเวติ ปจฺจุปฺปนฺนรฺูปาทีนึ อารพฺภ อูปฺปชฺชนธมฺเม(๕) ๑ น

ฉนฺทกฺคฺติ ฉนฺทาถิวเสน น คจฺจติ ๑ อนตฺตครหิตี กตาทก-

วเสน อตฺตทานํ อครนฺโต ๑

เอวํ อนตฺตครหิ จ ส สพฺพธมฺเมสุติ คาธา ๑ ตตฺถ

สพฺพธมฺเมสุติ ทฺวาสนฺนิจิทิฏฺฐิธมฺเมสุ ยํ กิลฺยจิ ทิฏฺฐิ วาติ

เอวํ ปภเวตฺสุ ๑ ปนฺนภาโรติ ปตฺตภาโร ๑ น กปฺเปตีติ น

กปฺปิโย ทฺวิธมฺปิ กปฺปํ น กโรตีติ อตฺถโถ ๑ นฺุปรโตติ

ปฺนุชฺชนกฺลฺยาณกเสกฺขา วิย อฺุปรตฺตสมฺกฺคีปิ โน โหติ ๑

๑. ม. คชิตฺติ ๑ ๒. ม. ปลิพนฺเชติ ๑ ๓. สฺยา. สจฺจํ วิสุสชฺชํ ๑

กตฺถจิ. สชฺชํ วิสชฺชํ ๑ ๔. ส. วิสฺสริตฺวา ๑ ๕. ม. อูปฺปชฺชนธมฺมกิเลส ๑

น ปตฺถิโยติ นิตฺตโณห ๑ คณฺหา หิ ปตฺถยตีติ ปตฺถิยา ๑
นาสฺส ปตฺถิยาติ น ปตฺถิโย ๑ อิตฺโต ปฺรณฺจ เหนฺจฺจา จ
ตตฺถ ตตฺถ วุคฺคณฺยตฺตา อุตฺตानตฺถเมว ๑ เอวํ อรหตฺตนิฏฺเณ
เทสนํ นิฏฺฐาเปตี ๑

เทสนาปรีโยसानํ ปุราเภทสุตฺเต (๑) วุคฺคตฺทิสฺโส เอวาภิสมฺโย
อโหสีติ ๑

มหาวิยฺหสุตฺตนิทฺเทศวณณนา นิฏฺฐิตา ๑
เตรสมี ๑

ตฺวฏฺกสุตฺตนิทฺเทศวณณนา

จุทฺทสเม ตฺวฏฺกสุตฺตนิทฺเทศํ ปุจฺจามิ ตฺนฺติ อิทฺมปี
ตฺสมีเยว มหาสมเย กา นฺ โข อรหตฺตปฺปตฺติยา ปฏฺิปตฺตีติ
อฺปฺปนฺนจิตฺตानํ เอกจฺจानํ เทวตฺานํ ตมตฺถํ ปกาเสตฺถุ
ปุริมนเยเนว นิมนฺิตพฺพุเรน อตฺตานํ ปุจฺจาเปตฺวา
วุคฺคํ ๑

ตตฺถ อาทิปุจฺจาคาถาย ตาว ปุจฺจามิตฺติ เอตฺถ อทิฏฺฐ-
โชตฺนาทิวเสน ปุจฺจา วิภชิตา ๑ อาทิจฺจนฺนุชฺฐิติ อาทิจฺจสฺส
โคตฺตพฺนฺนุ ๑ วิเวกํ สฺนฺติปทฺญจาทิ วิเวกญฺจ สฺนฺติปทฺญจ ๑
กถํ ทิสฺวาติ เณ การเณน ทิสฺวา กถํ ปวตฺตทสฺสโน
หุตฺวาติ วุคฺคํ โหตี ๑

๑. ขุ. มหา. ๒๕/๒๗๔/๒๕๑ ๑

ติสฺโส ปุจฺฉาติ คณนปริจฺเจโท ฯ อธิฏฺฐโชตนาติ ยํ น
ทิจฺฉํ น ปฏิวิทฺธิํ ตสฺส ปากฏกรณตฺถาย ปุจฺฉา ฯ ทิจฺฉ-
สํสนฺทนาติ ยํ ฅาณจกฺขุณา ทิจฺฉํ ตสฺส ฅมฺภฺนตฺถาย ฯ
วิมตฺติจฺเจตนาติ ยา กงฺขา ตสฺสา เจตทนตฺถํ ฯ (๑) ปกตฺติยา ลกฺขณํ
อณฺเฏตฺถนฺติ ฅมฺมานํ ตถลกฺขณํ ปกตฺติยา น ฅาตํ ฯ อธิฏฺฐนฺติ
น ทิจฺฉํ ฯ น ทิจฺฉนฺติปี ปาโธ ฯ อตฺถลิตนฺติ ตฺถาย ตฺถลิตํ
วียน ตฺถลิตํ ฯ อตฺถีริตฺถนฺติ ตฺถีรณาย น ตฺถีริตํ ฯ อวิฏฺฐนฺติ
น ปากฏํ ฯ อวิภาวิตนฺติ ปณฺณาย น วทฺธิตํ ฯ ตสฺส
ฅาณายาติ ตสฺส ฅมฺมตฺถสฺส ลกฺขณชานนตฺถาย ฯ ทสฺสนายาติ
ทสฺสนตฺถาย ฯ ตฺถนายาติ ตฺถนตฺถาย ฯ ตฺถีรณายาติ ตฺถีรณตฺถาย ฯ
วิภาวนายาติ วิภาวกรณตฺถาย ฯ อณฺเฎหิ ปณฺเฎหิตฺถีติ อณฺเฎหิ
พุทฺธิสฺสมฺปนฺเนหิ ฯ สํสยปกฺขนฺโทติ สนฺเทหํ ปวิฏฺฐโธ ฯ

มนุสฺสปุจฺฉาติ มนุสฺสชานํ ปุจฺฉา ฯ อมนุสฺสปุจฺฉาติ นาค-
สุปฺณฅาติ นํ ปุจฺฉา ฯ กทฺฐจฺฉาติ อวเสตคทฺฐจฺฉา ฯ ปพฺพชิตาติ
ลึงฺควเสน วุตฺตา ฯ นาคาติ สฺพสฺสาทโย นาคา ฯ สุปฺณฅาติ
สุปฺณฅลฺยตฺถวเสน ฯ (๒) ยกฺขาติ ยกฺขลฺยตฺถวเสน (๓) จ เวทิตพฺพา ฯ
อสุรชาติ ปหาราทาทโย ฯ คณฺฐพฺพาติ ปณฺจลึงฺกคณฺฐพฺพปุตฺตาทโย ฯ
มหาราชานนฺติ จตฺตารโ มหาราชานนฺ ฯ อหีนินฺทริยนฺติ สณฺจาน-
วเสน อวิกฺลินฺทริยํ ฯ โส นิมฺมิโตติ โส ภควตา นิมฺมิโต
พุทฺโธ ฯ

๑. ม. ตสฺสาจเจตทนตฺถํ ฯ ๒. ตี. ข. ๑๓/๕๓๐/๓๐๕ ฯ

๓. ตี. ต. ๑๕/๘๐๒/๓๐๓ ฯ

โวทานตฺถปฺจฺจาทิ วิเสสธมฺมปฺจฺจนา ฯ อตีตปฺจฺจาทิ อตีเต
ธมฺเม อารพฺภ ปฺจฺจนา ฯ อนาคตาทีสุปี เอเสว นโย ฯ กุสล-
ปฺจฺจาทิ อนวชฺชธมฺมปฺจฺจนา ฯ อกุสลปฺจฺจาทิ สาวชฺชธมฺมปฺจฺจนา ฯ
อพฺยาคตปฺจฺจาทิ ตทฺถกยวิปริตธมฺมปฺจฺจนา ฯ

อชฺเชสามิ ตฺนฺติ ตํ อายาจามิ ฯ (๑) กถยสุเมติ มยฺหํ
กเถหิ ฯ โคตฺตถวาทโกติ โคตฺเตน ถวาทโก ฯ โคตฺตพฺนฺชฺฐติ
โคตฺตชฺชตฺตโกติ ฯ เอเคนากาเรนาติ เอเคน โกฏฺฐาเสน ฯ

สนฺติปฺทนฺติ สนฺติสฺงฺขาทํ นิพฺพานปํทํ ฯ เย ธมฺมา
สนฺตาริคมายาติ เย สติปฺญฺจนาทโย ธมฺมา นิพฺพานปฺญฺ-
ลาภตฺถาย ฯ สนฺติสฺสนายาติ ฅาณสฺสเสน นิพฺพานสฺสนตฺถาย ฯ
สจฺฉิกริยาयाติ ปฺจฺจกฺขกรณตฺถาย ฯ มหนฺตํ สึลกฺขนฺชนฺติ มหนฺตํ
สึลราสี ฯ สมาริกฺขนฺธาทีสุปี เอเสว นโย ฯ สึลกฺขนฺธาทโย
โลกิยโลกุตฺตรรา วิมุตฺติฅาณทสฺสนํ โลกิยเมว ฯ

ตโมกายสฺส ปทาสนนฺติ อวิชฺชาราสึส วิทฺธฺสนํ ฯ
วิปลฺลาสสฺส เกทนฺนฺติ จตฺตพฺพิชวิปลฺลาสสฺส เกทนํ ฯ ตณฺหา-
สฺลลสฺส อพฺพุหนนฺติ ตณฺหากณฺณกสฺส ลฺลยจฺฉํ ฯ อภิสงฺขารสฺส
วูปสมนฺติ ปฺลยฺวาทีอภิสงฺขารสฺส นิพฺพาปนํ ฯ ภารสฺส นิกฺเขปนนฺติ
ปฺลยจฺกนฺธการสฺส จปนํ ฯ สึสสารวฏฺฐสฺส อฺปฺจฺเจทนนฺติ สึสสารป-
ปวตฺตสฺส เกทนํ ฯ สนฺตาปสฺส นิพฺพาปนนฺติ กิเลสสนฺตาปสฺส
๑. ม. อาณาเปมิ ฯ

*เล่มที่ 39 ตวฏกสูตตนิทุเทสวณณา หน้าที่ 93

นิพพุติ ๑ ปริพาหสูส ปฏิปสูสทุธินุติ กิเลสทรธสูส สนนีสีนัน ๑
เทวเทโวติ เทวานัน อติเทโว ๑

อถ ภควา ยสุมา ยถา ปสูสนุโต กิเลส อุปนุทธิ(๑)
ตถา ทิสฺวา ตถา ปวตฺตทสูสโน หุตฺวา ปรีนินุพพาทิ ตสุมา
ตมตฺถํ อวิกโรนุโต นานปฺปกาเรน ตํ เทวปรีสํ กิเลสป-
ปหานเน นินโยเชนุโต มฺถํ ปฺปญฺจสงฺขายาติ อารกิตฺวา ปญฺจ
กาถา อภาสี ๑

ตตฺถ อาทิกถาย ตาว สงฺเขปตฺโต ปฺปญฺจสงฺขาทิ(๒)
ปฺปญฺจาทิ สงฺขาทตฺตทา ปฺปญฺจา เอว ปฺปญฺจสงฺขา ๑
ตสุสา อวิชฺชาทโย กิเลสา มฺถํ ตํ ปฺปญฺจสงฺขาย มฺถํ
อสูมีติ ปวตฺตมานญฺจ สพฺพิ มนฺตาย อุปรฺนุเช (๓) ยา กาจิ
อชฺฉตฺตตฺตณฺหา(๔) อุปฺปชฺเชยฺยํ ตาสํ วินยาย ปหานาย
สทา สโต สิถฺเข อุปฺภูจิตฺสูสติ หุตฺวา สิถฺเขยฺยทาติ ๑

อชฺฉตฺตตฺตมฺภูจฺจนา วาติ จิตฺเต อุปฺปนฺนา วา ๑
ปฺปรกตฺตฺตฺตนิ ทิวาภตฺตโต ปฺปรกถํ ๑ อจฺจนฺตลโยคตฺถ อุปโยค-
วณฺณํ อตฺถโต ปน ภูมฺมเมว ปฺปรกตฺเตติ เอส นโย
ปฺจฺจภทฺตฺตาทิสฺสุ ๑ ปฺจฺจภทฺตฺตฺตนิ ทิวาภตฺตโต ปฺจฺจภทฺตํ ๑
ปฺริมยมนฺติ รตฺติยา ปจฺมโกฏฺจาสํ ๑ มชฺฉิมยมนฺติ รตฺติยา
๑. สี่. ม. อุปรฺนุเชติ ๑ ๒. สฺยา. ปฺปญฺจสงฺขายาติ ๑
๓. สี่. อุปรฺนุเช ๑ ๔. ม. อชฺฉตฺตํ ตฺตณฺหา ๑

ทุติยโกฏฐาสี ๑ ปจฺฉิมยามนฺติ รตฺติยา ตติยโกฏฐาสี ๑ กาเพติ
กาพปกฺเข ๑ ชฺเชหฺติ สฺกุกปกฺเข ๑ วสฺเสติ จตฺตารโ วสฺसान-
มาเส ๑ เหมนฺเตติ จตฺตารโ เหมนฺตมาเส ๑ ทิมฺหฺติ จตฺตารโ
ทิมฺหฺนมาเส ๑ ปฺริเม วโยชนฺเชติ ปจฺเม วโยโกฏฐาสฺ ปจฺมเวติ
อตุโธ ๑ ตีสุ จ วยสุ วสฺสสตาชฺคสฺส ปฺริสสฺส เอเกกสฺมี
วเย จตฺตมาสาริกานิ เตตฺตีสฺ วสฺसानิ โหนฺติ ๑

เอวํ ปจฺมคาลายํ ตาว ตีหิ สิกฺขาหิ ยุตฺตํ (๑) เทสนํ อรหฺตฺต-
นิกฺุณฺเณ เทเสตฺวา ปฺนฺ มานปฺปหฺนาวเสน เทเสตฺยํ ยํ ทิลฺยจฺิติ
คาลมาห ๑ ตตฺถ ยํ ทิลฺยจิ ฐมฺมมภิชฺฌณฺวา อชฺฌตฺตฺนฺติ ยงฺกิลฺยจิ
อฺจฺจาทฺลีนตาทิกิ อตฺตโน คฺฉนฺ ชาเนยฺย ๑ อถ วาปี พหิทฺฐาติ
อถ วา พหิทฺฐาปี อารฺจฺยฺปชฺฌายานํ คฺฉนฺ ชาเนยฺย ๑ น เตน
ถามํ กุพฺเพถาติ เตน คฺฉนฺ มานํ น กรเยย ๑

สฺตทานนฺติ สฺนตฺคฺฉนฺวณฺตํ (๒) ๑ สฺนตฺทานนฺติ นีพฺพุตฺสฺนตํ ๑ (๓)
น วุตฺตาทิ น ทิตฺตา ๑ นปฺปวุตฺตาทิ น วิสฺสชฺชิตา ๑

อิทานิสฺส อกรณฺวิธี ทสฺเสนฺโต เสยฺโย น เตนาติ
คาลมาห ๑ ตสฺสตุโธ เตน จ มาเนน เสยฺโยหนฺติ วา
นีจฺจหนฺติ วา สฺริกฺโขหนฺติ วา น มณฺเฑยฺย ๑ เตหิ จ
อฺจฺจาทฺลีนตาทิหิ คฺฉนฺหิ สฺมุจฺโจ อเนกรูเปหิ อหิ อฺจฺจาทฺลิตา
๑. สฺยา. ม. ตีหิ สิกฺขาหิ ยุตฺตํ ๑ ๒. สฺ. มหฺนตฺทานนฺติ
มหฺนตฺคฺฉนฺวณฺตํ ๑ ๓. สฺ. ม. นีพฺพุตฺสฺนตํ ๑

ปพฺพชฺโติตฺติอาทินา นเณน อตฺตทานํ วิกปฺเปนฺโต น ติญฺเจยฺยาติ ฯ

เอวํ มานปฺปหานวเสนปี เทเสตฺวา อิทานิ สพฺพกิลेषฺป-
สมวเสน ทเสตฺตุ อชฺฌตฺตเมวาทิ คาทมาห ฯ ตตฺถ อชฺฌตฺตเมว
อุปฺสเมติ อตฺตนิเยว ราคาทิสพฺพกิลเส อุปฺสเมยฺย ฯ น อณฺเวยโต
ภิกฺขุ สนฺติเมเสยฺยาติ จเปตฺวา จ สติปฺญฺจานาทินิ อณฺเณน อุปาเยน
สนฺตี น ปริเยเสยฺย ฯ กุโธ (๑) นีรตฺตํ วาติ นีรตฺตํ (๑) กุโธเยว ฯ
น เอเสยฺยาติ สิลพฺพตาทินิ น มกฺกเยยฺย ฯ น กเวเสยฺยาติ น
โอโลเกยฺย ฯ น ปริเยเสยฺยาติ ปฺนปฺปฺนํ น อิกฺกเยยฺย ฯ

อิทานิ อชฺฌตฺตํ อุปฺสนตฺตสฺส ชีณาสวสฺส ตาทิภาวํ
ทสฺเสนฺโต มชฺฌเยยฺยาติ คาทมาห ฯ ตตฺสฺสโต ยถา มหา-
สมฺมทฺทสฺส อุปฺริเหตุจิมภากานํ เวมชฺฌสงฺขาเต จตุโยชน-
สทฺสสฺสปฺปมาเณ มชฺฌเยยฺย ปพฺพตฺตเนเร จิตฺตสฺส วา มชฺฌเยยฺย
สมฺมทฺทสฺส อุมิ โน ชายติ จิตฺตว โส โหติ อวิกมฺปมาโน
เอวํ อนเนชฺช ชีณาสวํ ตาทาทิสฺส จิตฺตอสุส อวิกมฺปมาโน
โส ตาทิสฺส ราคาทิสฺสทํ ภิกฺขุ น กรเยยฺย กุหฺลิจิตฺติ ฯ

อุพฺเพชฺเณนาคิ เหนฺจฺจาทิภาเคน ฯ คมฺภีโรติ อุทกปฺญฺจิจิตฺโต
ปฺญฺจาย จตฺตราสฺสิตฺติโยชนสทฺสสถานิ คมฺภีโร ฯ (๒) อุพฺเพชฺโติปิ ปาโจ
ตํ น สุนฺทริ ฯ เหนฺจฺจาทิ อนฺโตอุทกํ ฯ อุปฺริติ อุทฺธํ
อุทกํ ฯ มชฺฌเยยฺย เวมชฺฌเยยฺย ฯ น กมฺปตีติ จิตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
๑. ม. นีรตฺตวา วาติ นีรตฺตวา ฯ ๒. ม. จตฺตราสฺสิตฺติโยชนสทฺสสถานิ
คมฺภีโร ฯ

จลติ ฯ น วิกรมปตฺติ อิตฺโต จิตฺโต จ น จลติ ฯ น จลตฺติ
นิจฺจลฺ โหติ ฯ น เวรตฺติ น ผนฺทติ ฯ น ปฺปเวรตฺติ น
ปฺริวคฺคตฺติ ฯ น สมฺปเวรตฺติ น ปฺริพฺภมฺติ ฯ อนเริตฺติ น
เริตฺโต ฯ อมฺภูฏิตฺติ อุกฺโขโก ฯ (๑) อจฺลิตฺติ น กมฺปิโต ฯ
อพฺลิตฺติ น กลลฺลิตฺติ ฯ ตตฺตร อุมิ โน ชายตฺติ ตสฺมี
จฺานเ วิจฺิ น อฺุปฺปชฺชติ ฯ

สฺตฺตฺตฺนํ ปพฺพตฺานํ อนฺตริกาสุตฺติ ยฺขุนฺธราทํ สฺตฺตฺนํ
ปพฺพตฺานํ อนฺตรนฺตรา ฯ สฺีทฺนฺตราติ อนฺตมฺโส สฺิมฺพลีตฺตฺลมฺปิ
เตสุ ปตฺติ สฺีทฺตฺติ สฺีทา ปพฺพตฺนฺตฺเร ชาตฺตฺตา อนฺตรา ฯ (๒)
สฺีทฺนฺตราติปิ (๓) ปาโจ ฯ

อิทฺานิ เอิ อฺรหฺตฺตฺนิกฺุณฺเณ เทลิตฺติ ฐมฺมเทสํ อพฺุทฺานู-
โมทฺนฺโต ตสฺส จ อฺรหฺตฺตฺสฺส อาทิปฏิปทํ ปุจฺจนฺโต นิมฺมิต-
พฺุทฺุโ อกิตฺตฺยิตฺติ คาถมาห ฯ ตตฺถ อกิตฺตฺยิตฺติ อจฺิกฺุขิ ฯ
วิวฺุจฺจกฺุชฺติ วิวฺุญฺุหิ อนาเวรฺเณหิ ปฺลฺุจฺหิ จกฺุชฺหิ สมฺนฺนาคโต ฯ
สฺกฺุขิฐมฺมฺนฺติ ปกาสฺตฺถิ (๔) สฺยํ อภิลฺุณฺณํ อตฺตฺปจฺกฺุชฺฐมฺมํ ฯ
ปฺริสฺสยวินยฺนฺติ ปฺริสฺสยวินยฺนาย ฯ (๕) ปฏิปทํ เวทิตฺติ อิทฺานิ
ปฺฏิปตฺติ เวทิตฺติ ฯ ภาทฺนฺเตติ ภาทฺทํ ตว อตฺถฺติ ภาควนฺตํ
อาลปฺนฺโต อาห ฯ อถ วา ภาทฺทํ สฺนฺทฺรํ ตว ปฏิปทํ

๑. สฺี. อุกฺโขโกโต ฯ ๒. สฺี. สฺีทฺนฺตรา ฯ ๓. สฺี. สฺีทฺนฺตราติ ฯ

ม. อนฺตรสฺีทาติปิ ฯ ๔. สฺี. ม. สฺกายตฺตํ ฯ ๕. ม. ปฺริสฺสยวินยฺนํ ฯ

กตฺถจฺิ. ปฺริสฺสยวินยฺปฏิปทํ ฯ

*เล่มที่ 39 ตวฏฺกสฺสฺตฺตนิทฺเทสวณฺณา หน้า ๙๗

วเทหิตฺตีปี วุคฺคํ โหติ ฯ ปาติโมกฺขํ อถ วาปี สมารินฺนฺติ ตเมว
ปฏิบัติ ํนินฺนฺติวา ปุจฺฉติ ฯ ปฏิปทฺนฺติ เอเตน วา มคฺคํ
ปุจฺฉติ ฯ อิตเรหิ สํลํ สมาริณฺจ ปุจฺฉติ ฯ

มํสจกฺขุณาปีติ สสฺมภาริกมํสจกฺขุณาปี ฯ ทิพฺพจกฺขุณาปีติ
ทิพฺพสทิสฺตฺตา ทิพฺพํ ฯ เทวานํ หิ สุจฺริตกมฺมนิพฺพคฺคํ
ปีตฺตเสมฺหฺรฐิราทีหิ (๑) อปฺลิตฺพุทฺธํ อุปกฺกิลเสสฺวิมฺตฺตตฺตาย ทูเรปี
อารมฺมณฺสมฺปฏิบัติณฺสมตฺถํ ทิพฺพํ ปสาทจกฺขุ โหติ ฯ อิทฺถจาปี
วีริยภาวนาพลนิพฺพคฺคํ ฌาณจกฺขุ ตาทิสเมวาทิ ทิพฺพสทิสฺตฺตา
ทิพฺพํ ทิพฺพวิหารวเสน ปฏฺฐิตทฺธตฺตา อตฺตนา จ ทิพฺพ-
วิหารสนฺนิสฺสิตคฺคฺตาปี ทิพฺพํ อาโลกปริกฺคเหน มหาชฺติคคฺคฺตาปี
ทิพฺพํ ติโรกฺขทฺธาทิกตฺรูปทสฺสเนน มหาชฺติคคฺคฺตาปี ทิพฺพํ ฯ ตํ
สพฺพํ สทฺทสฺสถาณฺสาเรณ เวทิตฺพฺพํ ทสฺสเนนฺจกฺขุ
จกฺขุกิจฺจกรณฺเณน จกฺขุมิวาทิปี จกฺขุ ทิพฺพณฺจ ตํ จกฺขุ จาติ
ทิพฺพจกฺขุ เตน ทิพฺพจกฺขุณาปี วิวฏฺจกฺขุ ฯ อิทานิ ปฺลยจวิธํ
จกฺขุํ วิคฺคธาเรณ กเถตฺถํ กถํ ภควา มํสจกฺขุณาปี วิวฏฺจกฺขุติ-
อาทิมหา ฯ มํสจกฺขุณฺมฺหิ ภควโต ปฺลยจ วณฺณา สํวิชฺชนฺตฺตีติ
เอตฺถ สสฺมภาราทิกจกฺขุสฺมี พุทฺธสฺส ภควโต ปฺลยจ โกฏฺจาสา
ปจฺเจกํ ปจฺเจกํ อุปฺลพฺพนฺติ ฯ

นีโล จ วณฺโณติ อุมานุปฺปวณฺโณ(๒) ฯ ปีตโก จ วณฺโณติ
๑. ม. ...รฺหิราทีหิ ฯ ๒. ม. อุมานุปฺปวณฺโณ ฯ

กณฺโณการปฺปวณฺโณ ฯ โลหิตโก จ วณฺโณติ อินฺทโคปก-
วณฺโณ ฯ กโณห จ วณฺโณติ อณฺชนวณฺโณ ฯ โอทาโต จ
วณฺโณติ โอสธิตารกวณฺโณ ฯ ยตฺถ จ อกฺขิโลmani ปติภูจฺจิตานีติ
ยสฺมี จานเ อกฺขิโลmani ปติภูจฺจิตวา อุกฺกิตานี ฯ ตํ นีลํ
โหติ สฺนึลนฺติ เอตฺถ นีลนฺติ สพฺพสงฺคาหกเวสน(๑) วุตฺตํ ฯ
สฺนึลนฺติ อนฺตรวิริหิตํ สฺกฺกฺจ นีลํ ฯ ปาสาทิกนฺติ ปสาทชนกํ ฯ
ทสฺสเนยฺยนฺติ ทสฺสนียํ ฯ อุมานฺปฺปสมานนฺติ (๒) ทกฺสีตลปฺปผ-
สทิสํ ฯ ตสฺส ปฺรโตติ ตสฺส สมนฺตา พาหิรปฺสเส ฯ ปิตกนฺติ
สพฺพสงฺคาหกํ ฯ สฺนึตกนฺติ อนฺตรวิริหิตํ สฺกฺกฺจ ปิตกํ ฯ อุกฺยโต จ
อกฺกิกฺกฺกานีติ เทว จ อกฺกิกฺกฺกโย ฯ โลหิตกานีติ สพฺพสงฺคาหก-
เวสน วุตฺตํ ฯ สฺนึลลิตกานีติ อปฺณณายมานวิวรานิ สฺกฺกฺจ-
โลหิตกานี ฯ มชฺฌเ กณฺหนฺติ อกฺกีนํ มชฺฌิมกฺกฺกานํ อณฺชน-
สทิสํ กณฺหํ ฯ สฺกฺกฺกณฺหนฺติ อนฺตรวิริหิตํ สฺกฺกฺจ กณฺหํ ฯ อลฺลชนฺติ
สสฺสสิริกํ ฯ (๓) สีนฺทิทฺชนฺติ ปณฺธิตํ ฯ อพาริกฺกฺกสมานนฺติ (๔) อปฺนิตตจ-
อพาริกฺกฺกผลสทิสํ (๕) ฯ อทฺทาริกฺกฺกสมานนฺติปี ปาฬิ ฯ ตสฺสา
ตินฺตกาทสทิสนฺติ อตฺถโธ ฯ โอทาตนฺติ สพฺพสงฺคาหกเวสน
วุตฺตํ ฯ สฺนึโอทาตนฺติ อนฺตรวิริหิตํ ราชตมณฺฑลสทิสํ สฺกฺกฺจ-
โอทาตํ ฯ เสตํ ปณฺฑรนฺติ ทฺวิหิปี อติโอทาตตํ ทสฺเสติ ฯ
๑. ม. สพฺพสงฺคาหก... ฯ เอวมฺปฺริปี ฯ
๒. ม. อุมานฺปฺปสมานนฺติ ฯ ๓. สี. ภาทฺทกนฺติ สสฺสสิริกํ ฯ
ม. กาสาทิกํ ฯ ๔. สี. ม. ภาทฺทาริกฺกฺกสมานนฺติ ฯ
๕. ม. อปฺนิตตจภาทฺทาริกฺกฺกผลสทิสํ ฯ

ปากติเคน มัสจกขุณาติ ปกติมัสจกขุณา ฯ อุตตภาวปริยา-
ปนุเนนาติ อุตตภาวสนฺนิสฺสีเตน ฯ ปุริมสุจริตกมฺมาภินิพฺพตฺเตนาติ
ปุริเมสุ ตตฺถ ตตฺถุปฺปนุเนสุ อุตตภาเวสุ กายสุจริตาภิ-
กมฺมฺนา อูปาภิเตน ฯ สมฺนฺตา โยชนํ ปสฺสตีติ สมฺนฺตโต
จตุคฺวาตูปฺมาเณ โยชเน ติโรกฺขฺทาทิกคฺตํ รูปํ อวารณ-
วิริหิตํ ปกติมัสจกขุณา ทกฺขติ ฯ

ทิวา เจว รตฺตติญฺจาติ ทิวสฺภาเถ จ รตฺตติภาเถ จ ฯ
จตุรงฺกสมฺนฺนาคโตติ จตุหิ องฺเกหิ สมฺนฺนาคโต ปริปฺนฺณ-
อนฺธกาโร อาโลกวิริหิตโต ฯ สุริโย จ อตฺถงฺกมิโตติ(๑) สุรภาวํ
ชนฺยฺนโต อุกฺกฺจโต สุริโย วิคโต ฯ กภาพกฺโข จ อฺโปสโตติ
กภาพกฺখে จาตุทฺทสีอฺโปสทิวโส จ ฯ ติพฺโพ จ วนสฺมฺโหติ
คหฺโน จ รุกฺขราสี ฯ มหา จ กภาพเมโฆ (๒) อพฺภูกฺกฺจโตติ
มหนฺโต กภาพเมโฆ อพฺภปฺภฺโล(๓) จ อุกฺกฺจโต โหติ ฯ กฺกฺโข (๔) วาติ
อิฏฺฐกาจโย วา ฯ กวากฺกฺ วาติ ทฺวารวาทปานาทิกวากฺกฺ วา ฯ
ปกาโร วาติ มตฺตติกาธิปกาโร วา ฯ ปพฺพโต วาติ ปัส-
ปพฺพตาธิปพฺพโต วา ฯ คจฺฉํ วาติ ตฺรณคจฺฉํ (๕) วา ฯ ลตา
วาติ กรวิญฺญาทิลตา(๖) วา ฯ อวารณํ รูปานํ ทสฺสนายาติ
รูปารมฺมณานํ ทสฺสนตฺถาย ปฏฺฐิเสธฺนตฺถิ ฯ (๗) เอกญฺเจ ติลผลํ นิमितฺตํ
๑. ม. วา อตฺถงฺกโตติ ฯ ๒. ม. กภาพเมโฆ ฯ
๓. ม. กภาพเมโฆ อพฺภปฺภฺโล ฯ ๔. ม. กุกฺกฺโข ฯ
๕. ม. ตฺรณคจฺฉาติ ฯ ๖. ส. กรวิญฺญาทิลตา ฯ ม. กรวิญฺญาทิลตา ฯ
๗. ม. ปฏฺฐิเสธฺนตฺถิ ฯ

กตฺวาติ สเจ เอกํ ติลพีฬํ สลฺยณานิ กตฺวา ฯ ติลวาเห
ปฏฺธิเปยฺยาติ เทว สกฺญฺ(๑) ติลราสิมฺหิ จิเปยฺย ฯ เกจิ ปน วาโห นาม
กุมฺภาติเรกเทวสกฺญฺนฺติ วทฺนฺติ ฯ ตลฺยเณว ติลผลํ อุทฺธเรยฺยาติ
ตํนิมิตฺตกตํ ติลพีฬํเยว อุทฺธริตฺวา คณฺเอยฺย ฯ

ทิพฺเพน จกฺขฺนาติ อิทํ วุตฺตตฺถเมว ฯ วิสฺสุทฺธนาติ
จฺจฺอุปฺปาตทสฺสเนน ทิฏฺฐิวิสฺสุทฺธิเหตุตฺตา วิสฺสุทฺธเนน ฯ โย หิ
จฺจฺติมตฺตเมว ปสฺสตี น อุปฺปาตํ โส อจฺเจททิฏฺฐิ คณฺหาติ ฯ
โย อุปฺปาตเมว ปสฺสตี น จฺจฺตี โส นวสตฺตปาตุภาว
สสฺสตีทิฏฺฐิ คณฺหาติ ฯ โย ปน ตทฺถยํ ปสฺสตี โส ยสฺมา
ทฺวิธมฺปิ ตํ ทิฏฺฐิกตมตฺตวตฺตตี ตสฺมาสฺส ตํ ทสฺสนํ ทิฏฺฐิ-
วิสฺสุทฺธิเหตุ โหตี อุกฺยณฺเจตํ พุทฺธปฺตฺตา ปสฺสนฺติ ฯ เตน วุตฺตํ
จฺจฺอุปฺปาตทสฺสเนน ทิฏฺฐิวิสฺสุทฺธิเหตุตฺตา วิสฺสุทฺธนฺติ ฯ มนุสฺสฺสุปฺจาริ
อติกฺกมิตฺวา รุพฺทสฺสเนน อติกฺกนฺตมานุสฺสํ มานุสฺสํ วา
มํสจฺกขุ อติกฺกนฺตตฺตา อติกฺกนฺตมานุสฺสกฺนฺติ เวทิตพฺพิ ฯ

เตน ทิพฺเพน จกฺขฺนา วิสฺสุทฺธเนน อติกฺกนฺตมานุสฺสเกน
สตฺเต ปสฺสตีตี มนุสฺสํมํสจฺกขฺนา วิย สตฺเต โอลฺลเกตี ฯ
จวฺมานเณ อุปฺปชฺชมาเนตี เอตฺถ จฺจฺติกฺขณเณ อุปฺปตฺติกฺขณเณ วา
ทิพฺพจกฺขฺนา ทฺฏฺฐิ น สกฺกา ฯ เย ปน อาสนฺนจฺจฺติกา
อิทานิ จวิสฺสนฺติ เต จวฺมานา ฯ เย จ คหิตปฏฺฐิสนฺธิกา
๑. ม. เทว สกฺญฺ ฯ

สมฺปติ นิพฺพตฺตาว เต อุปฺปชฺชมานาติ อธิปฺเปตาฯ เต
เอวรูปฺเจ จวมาเน อุปฺปชฺชมานเ จ ปสฺสตีติ ทสฺเสติฯ หีนฺติ
โมหนิสฺสนฺทยฺตฺตตฺตา หีนฺฯ ตพฺพิปฺรีเต ปณฺีเตฯ สุวณฺเณติ
อโทสนิสนฺทยฺตฺตตฺตา อิกฺขกนฺตมฺนาปวณฺณยฺตฺเตฯ ตพฺพิปฺรีเต
ทพฺพณฺเณ อภิรฺูปเ วิรฺูเปติ อตุโถฯ สุกฺเตติ สุกฺตึกเต อโลภ-
นิสฺสนฺทยฺตฺตตฺตา วา อทฺเฒ มหทฺธเนฯ ทุกฺเตติ ทุกฺตึกเต
โลภนิสฺสนฺทยฺตฺตตฺตา วา ทลิตฺเท อุปฺนฺนปानेฯ ยถา-
กมฺมฺูปฺเลติ ยํ ยํ กมฺมํ อุปฺจิติ [๑] เตน เตน อุปฺกเตฯ
ตตฺถ ปฺริเมหิ จวมาเนติอาทึหิ ทิพฺพจกฺขุภิจฺจํ วุตฺติฯ อิมินา
ปน ปฺเทน ยถากมฺมฺูปฺกณณภิจฺจํฯ

ตสฺส จ ฅาณสฺส อยมฺปฺปตฺติกฺกโม อิช ภิกฺขุ เหาฐา
นिरยาภิมฺขํ อาโลกํ วทฺเฒเตวา เนรยิเก สตฺเต ปสฺสตี
มหาทุกฺขมฺนุภวมาเน ตํ ทสฺสนํ ทิพฺพจกฺขุภิจฺจเมวฯ โส
เอวํ มนสิ กโรติ กิณฺณุ โข กมฺมํ กตฺวา อิเม สตฺตาเอตํ
ทุกฺขมฺนุภวณฺตีติ อถสฺส อิทฺนฺนาม กตฺวาติ ตํ กมฺมารมฺมณฺ
ฅาณมฺปฺปชฺชติฯ ตถา อุปฺริเทวโลกาภิมฺขํ อาโลกํ วทฺเฒเตวา
นฺนทวณมิสฺสกวณปารุสกวณาทีสุ (๒) สตฺเต ปสฺสตี มหาสมฺปตฺติ-
มฺนุภวมาเนฯ ตมฺปี ทสฺสนํ ทิพฺพจกฺขุภิจฺจเมวฯ โส เอวํ
มนสิ กโรติ กิณฺณุ โข กมฺมํ กตฺวา อิเม สตฺตาเอตํ สมฺปตฺตี
๑. สึ. เอตฺถนฺตเร พลวตฺรํ ปฏฺิสฺนฺธี ทาตุ สมตฺถํ โหตีติ
ทิสฺสตีฯ ๒. ม. ...ผารุสกวณาทีสุฯ

อนุกวนฺตฺติ ๑ อถสฺส อิทนฺนาม กตฺวาติ ตํ กมฺมารมฺมณฺ
ณามฺมุปฺปชฺชติ ๑ อิทํ ยถากมฺมุปกณฺณํ ๑ นาม ๑ อิมสฺส วิสุ
ปริกมฺมํ นาม นตฺถิ ๑ ยถา จ อิมสฺส เอวํ อนาคตฺ-
สถาณสฺสาปี ๑ ทิปฺพจกฺขุปาทกาเนว हि อิมานิ ทิปฺพจกฺขุนา
สเหว อิชฺฉนฺตฺติ ๑

อิม เวต โภณฺโตติอาทิสฺส อิมติ ทิปฺพจกฺขุนา ทิฏฺฐานํ
นิตฺสสนฺวณฺนํ ๑ วตฺติ อนฺุโสจฺนตฺถे นิปาโต ๑ โภณฺโตติ ภวฺนฺโต ๑
ทฺฏฺฐ จริตํ ทฺฏฺฐ วา จริตํ กิเลสฺสปฏิกตฺตาติ
ทฺจฺจริตํ กายเณ ทฺจฺจริตํ กายโต วา อุปฺปนฺนํ ทฺจฺจริตฺนฺติ
กายทฺจฺจริตํ ๑ อิตเรสุปี เอเสว นโย ๑ สมนฺนาคตาติ
สมจฺจฺกฺกฺตา ๑

อริยานํ อุปฺวาทกาติ พุทฺธปฺจเจกพุทฺธพุทฺธสวากานํ อริยานํ
อนฺตมโส กิหิโสตาปฺนฺนํ นมฺปิ อนฺตถกามา หุตฺวา อนฺติมวตฺถุณา
วา คุณฺปริชฺสเนน วา อุปฺวาทกา อุกฺโกสกา ครหกาติ
วฺตุตํ โหติ ๑ ตตฺถ นตฺถิ อิมสฺส สมนฺนํ โม อสฺสมณฺนา
เอเตติ วทฺนฺโต อนฺติมวตฺถุณา อุปฺวาทติ ๑ นตฺถิ อิมสฺส ฌานํ
วา วิโมกฺโข วา มคฺโค วา ผลํ วาติอาทินิ วทฺนฺโต
คุณฺปริชฺสเนน อุปฺวาทตฺติ เวทิตฺตฺโป ๑ โส จ ฌานํ วา
อุปฺวาเทยฺย อฌานํ วา อุภยถาปี อริยฺอุปฺวาโทว โหติ ๑
อติภาริยํ กมฺมํ อนฺนตฺตริยกมฺมสทฺธิสฺส สกฺคาเวรณฺญจ มคฺคาเวรณฺญจ

สเทกัจฉ ปน โหติ ๑ ตสฺมา โย อริยํ อุปวทติ เตน
คนตุวา สเจ อตุตนา วุฑฒตโร โหติ อุกกุกฺกํ นิสีทิตฺวา
อหํ आयสมฺนตุํ อิทฺถจิทฺถจ อวํจํ ตมฺเม ขมาหีติ ขมา-
เปตพุโพ ๑ สเจ ปน นวกตโร โหติ วนฺทิตฺวา อุกกุกฺกํ
นิสีทิตฺวา อลฺลชลฺลํ ปคฺคเหตฺวา อหํ ฆนฺเต ตฺเมห อิทฺถจิทฺถจ
อวํจํ ตมฺเม ขมถาติ ขมาเปตพุโพ ๑ สเจปี โส นกฺขมตฺติ ทิสา-
ปกฺกนฺโต วา โหติ สยํ วา คนตุวา สทฺธิวิหาริก
วา เปเสตฺวา ขมาเปตพุโพ ๑ สเจ เนว(๑) คนตุํ น เปเสตฺ
สกฺกา โหติ เย ตสฺมี วิหารเ ภิกฺขุ วสนฺติ เตสํ สนฺตีกํ
คนตุวา สเจ นวกตรา โหนฺติ อุกกุกฺกํ นิสีทิตฺวา สเจ
วุฑฒตรา วุฑฒเ วุตฺตนเยเนว ปฏฺธิปฺชชิตฺวา อหํ ฆนฺเต
อสุกฺขนาม आयสมฺนตุํ อิทฺถจิทฺถจ อวํจํ ตํ ขมตฺเม โส
आयสมฺมาติ วตุวา ขมาเปตพุโพ ๑ สมฺมุขา อขมฺนเตปี เอตเทว
กาทพุพํ ๑ สเจ เอกจาริกภิกฺขุ โหติ เนว ตสฺส วสนฺนฺจानํ
น คตฺถจानํ ปญฺญาตฺติ เอกสฺส ปญฺทิตสฺส ภิกฺขุโน
สนฺตีกํ คนตุวา อหํ ฆนฺเต อสุกํ นาม आयสมฺนตุํ อิทฺถจิท-
ทฺถจ อวํจํ ตมฺเม อนฺนสฺสรโต อนฺนสฺสรโต วิปฺปฏิสारा โหติ
กึ กโรมีติ วุตฺตพุพํ ๑ โส วกฺขติ ตฺเมห มาจฺนิตฺยิตฺถ
เถโร ตฺเมหํ ขมตฺติ จิตฺตํ วุปฺสเมถาติ ๑ เตนาปี อริยสฺส
๑. ม. นาปี ๑

คตทิสากิมุขเน อณชลี ปคคเหตุวา ขมถาติ วตุตพุพิ ฯ
ยทิ โส ปรินิพุโต โหติ ปรินิพุตมณจภูจัน คนตุวา
ยาว สิวถิกิ คนตุวาปี ขมาเปตพุโพ ฯ เอวิ กเต เนว
สคคาวรณิ น มคคาวรณิ โหติ ปากติกเมว โหตีติ ฯ

มิจจนาทิกุจิกาคติ วิปริตทสฺสนา ฯ มิจจนาทิกุจิกมมสมาทานาติ
มิจจนาทิกุจิวเสน สมาทินุนนानาวิธกมฺมา เย จ มิจจนาทิกุจि-
มูลเกสุ กายกมฺมาทิสฺสู อณฺเณปี สมาทเปนฺติ ฯ เอตถ จ
วชิทฺวจิตคคฺคหณเนว อริยฺอุปวาทะ มโนทฺวจิตคคฺคหณน จ
มิจจนาทิกุจिया สงฺกหิตายปี อิมสฺส ทฺวินนํ ปุณ วจัน มหา-
สาวชฺชภาวทสฺสนตฺถนฺติ เวทิตพุพิ ฯ มหาสาวชฺชโช หิ อริย-
อุปวาทโธ อนนฺตริยสทิสฺโส ฯ วุตตมฺปิ เจตฺติ เสยฺยถาปี สาริปุตฺต
ภิกฺขุ สิลสมฺปนฺโน สมာธิสมฺปนฺโน ปญฺญาสมฺปนฺโน ทิกฺุจเว
ธมฺเม อณฺณ อาราเชยฺย เอวิ สมฺปทมิทํ สาริปุตฺต วทามิ ฯ
ตํ วาจํ อปฺปฬาย ตํ จิตฺตํ อปฺปฬาย ตํ ทิกฺุจิสฺส อปฺปฎิ-
นิตฺสสชฺชิตฺวา ยถาภตํ นิกฺุจิตฺโต เอวิ นิริเยติ ฯ (๑)

มิจจนาทิกุจิสฺส โท จ มหาสาวชฺชตฺริ นาม อณฺณ นตฺถิ ฯ
ยถาห นานํ ภิกฺขเว อณฺณ เอกธมฺมมฺปิ สมนฺนุสฺสสามิ ยํ
เอวิ มหาสาวชฺชํ ยถิทํ ภิกฺขเว มิจจนาทิกุจิสฺส มิจจนาทิกุจि-
ปรมานิ ภิกฺขเว วชฺชานีติ ฯ (๒)

กายสฺส เกทาติ อุปาทินฺนุกฺขนฺธปริจฺจาคา ฯ ปรมฺรณาติ

๑. ม. ม. ๑๒/๑๖๗/๑๔๕ ฯ ๒. อจ. เอก. ๒๐/๑๕๓/๔๔ ฯ

ปน วิเสโส ตตฺถ สุกฺตฺตคฺคหณฺน มนุสฺสคฺคตฺตปี สกฺกยหตี ฯ
สคฺคคฺคหณฺน เทวคฺคตฺตเยว ฯ ตตฺถ สุนฺทรา คตฺตตี สุกฺตฺต ฯ
รูปาทฺตทฺต วิสเยหิ สุกฺกจฺจ อคฺคโคตฺต สคฺคโค ฯ โส สทฺทโพปี
ลชฺชชนปฺลชฺชชนกฺกฺกเจน โลโกตฺต อัย วจฺจนคฺคโค ฯ อิตฺต ทิพฺเพน จกฺกขฺนาตฺตอาทิ
สทฺท นิคฺคมนวจฺจน ฯ

เอว ทิพฺเพน จกฺกขฺนา ปสฺสคฺคตฺตตี อยเมตฺถ สกฺกเขปคฺคโค
ทิพฺเพจกฺกขฺณาณฺณ ปรีคฺคตปจฺจอุปฺปนฺนอชฺชตฺตตพหิตฺตทฺธารมฺมณฺวเสน
จคฺคจฺจ อารมฺมณฺเส ปวคฺคตฺตตี ฯ ยถากมฺมุปคฺคณาณฺณ ปรีคฺคต-
มหคฺคคตฺตอชฺชตฺตตพหิตฺตทฺธารมฺมณฺวเสน ปณฺจจฺจ อารมฺมณฺเส
ปวคฺคตฺตตี ฯ อนาคคฺคสวณฺณ ปรีคฺคตมหคฺคคตปฺปมาณฺนคฺคคอนาคค-
อชฺชตฺตตพหิตฺตทฺธารมฺมณฺวเสน อกฺกจฺจ อารมฺมณฺเส
ปวคฺคตฺตตี ฯ

อากขฺมาโน จ ภคฺควาติ ภคฺวา อิจฺจมาโน ฯ เอกมฺปิ
โลกธาคฺค ปสฺสเสยฺยชาติ เอกํ จกฺกกวาพฺ โอลเกยฺย ฯ สทฺทสฺสิมฺปิ
จุฬนิกนฺนติ เอตฺถ

ยวตฺตา จนฺทิมสุริยา ปรีหรนฺนติ ทิสฺสา ภานฺนติ(๑) วิโรจฺจมานา
ตาว สทฺทสฺสา โลโก (๒)เอตฺถ เต วคฺคตฺตตี วโสติ
อากคฺคจฺจ (๒) เอสา สทฺทสฺสีจุฬนิกา นาม ฯ จุฬนิกนฺนติ
ขุทฺททกฺก ฯ ทฺตวิสทฺทสฺสิมฺปิ มชฺชณฺนิกํ โลกธาคฺคนฺนติ เอตฺถ สทฺทสฺจกฺก-
วาพานํ สทฺทสฺสาณฺน คณฺเฑตฺวา ทสฺสทสฺสจกฺกกวาพปรีมาณา
๑. ม. ภานฺนติ ฯ ๒. ม. อิม ปาจา นคฺคติ ฯ

*เล่มที่ 39 ตวภูกสุตตนิทุเทสวณณนา หน้ 107

ทวิสหสฺสี มชฺฉิมิกา โลกธาตุ นาม ๆ เอตตเคน พุทธานัน
ชาติกฺเขตต์ นาม ทสฺสีตํ ๆ โพธิสตุตตานิ หิ ปจฺฉิมภเว เทวโลกโต
จวิตฺวา มาตฺตูกฺฉนฺธิ ปฏฺฐิสนฺธิคฺคหณทิวเส จ มาตฺตูกฺฉนฺโต นิกฺขมณ-
ทิวเส จ มหาภินิกฺขมณทิวเส จ สมฺโพธิชฺมมจกฺกปฺปวตฺตณอายุ-
สงฺขารโวสฺสชฺชนปฺรินิพฺพานทิวเสสุ จ เอตตกั จานัน กมฺปติ ฯ

ติสสหสฺสิมฺปิ ฯ มหาสหสฺสิมฺปิ โลกธาตุนฺติ สหสฺสีโต ปฏฺฐาย
ตฺติยติสสหสฺสี(๑) ปจฺมสหสฺสี สหสฺสธา(๒) กตฺวา คณิตํ มชฺฉิมิกํ
สหสฺสธา(๓) กตฺวา คณิตตฺตมา มหนฺเตหิ สหสฺเสหิ คณิตาติ
มหาสหสฺสี ฯ เอตฺตาวตฺตา โกฏฺฐต(๔)สหสฺสจกฺกวาพฺริมาโณ โลก
ทสฺสีโต โหติ ฯ คณกปฺตฺตติสฺสตุเถโร(๕) ปน เอวมานฺ น หิ ติสสหสฺสี-
มหาสหสฺสีโลกธาตฺยา เอตํ ปฺริมาณํ ฯ อิทํ หิ อจฺริยานัน
สชฺฉณายมฺมูลกํ(๖) วาจา ย ปฺริหิณฺนุจฺจานัน ทสฺโกฏฺฐตสหสฺสจกฺก-
วาพฺริมาณํ ปน จานัน ติสสหสฺสิมหาสหสฺสีโลกธาตุ นามาติ ฯ
เอตฺตาวตฺตา หิ ภควโต อาณาภฺเขตต์ นาม ทสฺสีตํ ฯ เอตฺตสมิ หิ
อนฺตเร อาณานาญฺยปฺริ(๗)ตฺตอสิทิลิปฺริตฺ(๘)ตฺตชฺชกฺกปฺริ(๙)ตฺตโพชฺฌนฺจปฺริตฺต(๑๐)-
ขนฺธปฺริ(๑๑)ตฺตโมรปฺริตฺ(๑๒)ตฺตเมตฺตปฺริ(๑๓)ตฺตตรตฺนปฺริตฺตานิ(๑๔) อาณา ผรติ ฯ

- # ๑. สී. ทฺติยสหสฺสี ฯ ๒. สී. สหสฺสโลกธาตุ ฯ ๓. ม. ทสฺสตสหสฺสธา ฯ
- # ๔. ม. โกฏฺฐตสหสฺส... ฯ ๕. สී. คณกปฺตฺตติสฺสตุเถโร ฯ
- # ๖. ม. สชฺฉณายมฺมูลกํ ฯ ๗. ที. ปา. ๑๑/๒๐๗/๒๐๘ ฯ
- # ๘. ม. อฺ. ๑๔/๒๔๗/๑๗๕ ฯ ๙. สී. ส. ๑๕/๘๖๓/๓๒๐ ฯ
- # ๑๐. สී. มหา. ๑๕/๑๓๐๗/๓๕๕ ฯ ๑๑. พฺ. ชา. ๒๗/๒๕๕/๓๔ ฯ
- # ๑๒. จตฺตูก. ๒๑/๖๗/๕๔ ฯ ๑๓. พฺ. ชา. ๒๗/๑๖๗/๕๓ ฯ
- # ๑๔. พฺ. พฺ. ๒๕/๑๐/๑๓ ฯ พฺ. สฺ. ๒๕/๓๐๘/๓๕๓ ฯ

രെ. പൂ. പൂ. അട/നു/ടേ 1 പൂ. സ്റ്റ. അട/നെ/നെ 1

ยาวตํ(๑) วา ปน อากงฺเขยฺยาติ ยตฺตํ วา อิจฺเจยฺย ฯ
อิมินา วิสยฺกเขตฺตํ ทสฺสิตํ ฯ พุทฺธานํ หิ วิสยฺกเขตฺตสฺส
ปมาณปริจฺเจโท นาม นตฺถิ นตฺถิกภาเว จสฺส อิมํ อุปมํ
อาหฺรณฺติ โกฏิสฺตสทฺสจกฺกวาเพ (๒)หิ ยาว พุทฺหมโลกา
สทฺสเปหิ ปุเรตฺวา สเจ โกจิ ปุรฺตฺถิมาย ทิสาย เอกจกฺกวาเพ
เอกํ สทฺสปิ ปกฺขิปนฺโต กจฺเจยฺย(๓) สพฺเพปิ เต สทฺสปา
ปริกฺขยฺ กจฺเจยฺยํ น เตวว ปุรฺตฺถิมาย ทิสาย จกฺกวาพานิ ฯ
ทกฺขินาทีสุปิ เอเสว นโย ฯ ตตฺถ พุทฺธานํ อวิสโย นาม
นตฺถิ ฯ ตาวตํ ปสฺเสยฺยาติ ตตฺตํ โอโลเกยฺย ฯ เอวํ ปริสุทฺธํ
ภควโต ทิพฺพจกฺขุติ ทิพฺพจกฺขุถํ นิฏฺฐาเปสิ ฯ

กถํ ภควา ปญฺญาจกฺขุณา วิวญฺจกฺขุติ เกน ปกาเรน
ปญฺญาจกฺขุณา อปีหิตจกฺขุ ฯ มหาปญฺโล ปุณฺณปญฺโลติอาทิกํ
ตตฺถ อติโรจติ ยทิตํ ปญฺญาयाติ ปรีโยสานํ เหฏฺฐา
วตฺตตฺถเมว ฯ

พุทฺธจกฺขุณาติ อินฺทฺริยปโรปฺริยตฺตวาณน จ อาสยา-
นุสยวาณน จ ฯ อิมสฺสํ ทฺวินฺนํ ฉานานํ พุทฺธจกฺขุติ นามํ ฯ
สพฺพญฺญตฺตญฺญาณสฺส สมฺนตฺตจกฺขุติ ตินฺณํ มกฺคฉานานํ ฐมฺม-
จกฺขุติ ฯ โลกํ โวโลเกนฺโต อทฺทส สตฺเตติ สตฺเต อทฺทกฺขิ ฯ
อปฺปฺรชกฺเขตฺติอาทิสฺส
อปฺปิ เต อปฺปฺรชกฺษา ฯ ยสฺสํ ตํ มหฺนตฺเต เต มหารชกฺษา ฯ
๑. ม. ยาวตํ ฯ ๒.ม. จกฺกวาพฺมฺหิ ฯ ๓. ม. อากจฺเจยฺย ฯ

*เล่มที่ 39 ตวฏกสูตตนิเทศวณณนา หน้า 109

เยสั สททาทินิ อินุทริยานิ ติกุขานิ เต ติกุขินุทริยา ฯ เยสั
ตานิ มุทฺธิ เต มุทฺธินุทริยา ฯ เยสั เตเยว สททาทโย อาการา
สุนุทรา เต สุวารารา ฯ เย กถิตการณั สลลกุเขนติ สุเขน
สกุกา โหนติ วิณฺญาเปตฺติ เต สุวิณฺญาปยา ฯ เย ปรโลกญฺเจว
วชฺชณฺจ (๑) ภยโต ปสฺสนติ เต ปรโลกวฏฺฐ(๒)ภยทสฺสาวิโน นาม ฯ

อุปฺปลินิยฺนติ อุปฺปลวเน ฯ อิตเรสุปี เอเสว นโย ฯ อนฺโต
นิมฺกุคโปสีนิติ ยานิ อนฺโตนิมฺกุคานเว โปสีนติ ฯ อุทกั
อจฺจุคฺคมม ติกฺกฺจนฺตฺติ อุทกั อติกฺกมิตฺวา ติกฺกฺจนฺติ ฯ ตตฺถ
ยานิ ยานิ อจฺจุคฺคมม จิตานิ ตานิ สุริยรสมิสมฺพสฺสั อากมยมานานิ
จิตานิ อชฺช ปุปฺพนกานิ ฯ ยานิ สโมทกั จิตานิ ตานิ เสว
ปุปฺพนกานิ ฯ ยานิ อุทกา อนฺกุคฺตานิ อนฺโตนิมฺกุคโปสีน
ตานิ ตตฺถยทิวเสว ปุปฺพนกานิ ฯ อุทกา ปน อนฺกุคฺตานิ
อณฺณานิปี สโรคอุปฺปลานิ นาม อตฺถิ ยานิ เนว ปุปฺพิสฺสนติ
มจฺจกจฺจปภฺกขานเว ภวิสฺสนติ ตานิ ปาฬี นารุพฺพานิ
อาหริตฺวา ปน ทิเปตพฺพานิติ ทิปิตานิ ฯ

ยเถว हि ตานิ จตฺพุพิชฺชปุปฺพานิ เอวเมว อุกฺขมฺภูตฺตณฺญ
วิปฺลยจิตฺตณฺญ เนยฺโย ปทปรโมติ จตฺตาโร ปุคฺคลา ฯ ยสฺส
ปุคฺคลสฺส อุทาทฺทเวลาย ชมฺมาภิสฺมโย โหติ อัย วุจฺจติ
ปุคฺคโล อุกฺขมฺภูตฺตณฺญ ฯ ยสฺส ปุคฺคลสฺส สงฺขิตฺเตน ภาสิตฺส
วิตฺถาเรน อตฺถเถ วิภชียฺมานเ ชมฺมาภิสฺมโย โหติ อัย วุจฺจติ
๑. กตฺถจฺจิ. วฏฺฐณฺจ ฯ สพฺพตฺถ ไปตฺถเถ วชฺชณฺจจติ โหติ ฯ
๒. ม. ปรโลกวชฺช... ฯ

ปุคฺคโล วิปลจิตฺตญฺ ๗ ยสฺส ปุคฺคสฺส อุทฺเทสโต ปริปุจฺจโต
โยนิโส มนสิโกโรโต กลฺยาณมิตฺเต เสวโต ภชฺชโต ปยิริปาสโต
ชฺมฺมาภิสฺมโย โหติ อัย วุจฺจติ ปุคฺคโล เนยฺโย ๗ ยสฺส
ปุคฺคสฺส พหุํปี สฺสนโต พหุํปี ภาณโต พหุํปี ชารยโต
พหุํปี วาจโต น (๑)ตสฺสํ ชาตียํ (๑) ชฺมฺมาภิสฺมโย โหติ อัย
วุจฺจติ ปุคฺคโล ปทปรโม ๗ ตตฺถ ภควา อุปลฺลวนาทิสทิสํ
ทสฺสทสฺสํโลกธาคํ โอลเณโต อชฺช ปุปลฺนกาณี อุคฺคณฺนิตฺตญฺ
เสว ปุปลฺนกาณี วิปลจิตฺตญฺติ เอวํ สพฺพการโต(๒) ว อทฺทส ๗
ตตฺถ ตินฺนํ ปุคฺคลานํ อิมสฺมิมฺเณว อตฺตภาเว ภควโต
ชฺมฺมเทสนา อตฺถิ สาเชติ ปทปรมานํ อนาคตฺตถาย วาสนา
โหติ ๗

รากจริโตคิอาทิสฺ รชฺชนวเสน อารมฺมเณ จรณํ
เอตสฺส อตฺถิติ รากจริโต ๗ ทุสฺสนวเสน อารมฺมเณ จรณํ
เอตสฺส อตฺถิติ โทสจริโต ๗ มุยฺहनวเสน อารมฺมเณ จรณํ
เอตสฺส อตฺถิติ โมหจริโต ๗ วิตกฺกนวเสน อุहनวเสน อารมฺมเณ
จรณํ เอตสฺส อตฺถิติ วิตกฺกจริโต ๗ โอกปฺปนสทฺฐาวเสน
อารมฺมเณ จรณํ เอตสฺส อตฺถิติ สทฺฐาจริโต ๗ ฅาณเมว
จรณํ ฅาณน (๓) วา จรณํ ฅาณสฺส วา จรณํ ฅาณโต วา
จรณํ เอตสฺส อตฺถิติ ฅาณจริโต ๗ รากจริตสฺสาติ รากุสฺสทสฺส
๑. ม. ตาย ชาตียา ๗ ๒. ม. สพฺพการโต จ ๗
๓. กตฺถจฺ. ฅาณโต ๗

รากพหุลสฺส ฯ ปรีโตปี เอเสว นโย ฯ

อสุภกถิ กเถตีติ อุทฐมาตกาทิตสวริ อสุภปฏิสฺยุตติ
กถิ อากิขติ ฯ วุตตญฺเหหติ อสุภา ภาเวตพฺพา รากสฺส
ปหานายาติ ฯ (๑) เมตฺตาภาวนิ อากิขตีติ เมตฺตาภาวนิ จิตฺต-
สิเนหนิ กเถติ ฯ วุตตญฺเหหติ เมตฺตา ภาเวตพฺพา พฺยาปาทสฺส
ปหานายาติ ฯ อุทฺเทเสติ สขฺฌายเน ฯ ปรีปุจฺจนายาติ อภูจ-
กถาย ฯ กาลเน ฌมฺมสฺสวเนติ ยุตฺตปฺปตฺตกาเล อุตฺตริ ปรียตฺติ-
ฌมฺมสฺสวเน ฯ ฌมฺมสากจฺจนายาติ อญฺญเอหิ สทฺธิ สากจฺจนาย ฯ
ครุสฺวาเสติ ครุณิ ปยิริปาสเน ฯ นิเวเสตีติ อจิริยานิ สนฺตึเก
ปติฏฺฐาเปติ ฯ อานาปานสฺสตี กเถตีติ(๒) อานาปานสฺสตีสมฺปยุตฺติ
กมฺมฏฺฐานิ กเถติ ฯ วุตตญฺเหหติ อานาปานสฺสตี ภาเวตพฺพา
วิตกฺกุปฺจเจทายาติ ฯ ปสาทนฺธิย นิमितฺติ อากิขตีติ จุฬเวทล(๓)-
มหาเวทลลาทิ(๔)ปสาทชนกิ สุตฺติ กเถติ ฯ พุทฺธสฺสโปชนฺติ พุทฺธสฺส
ภควโต พุทฺธตฺตปฺปฏิเวริ ฯ ฌมฺมสฺสฌมฺมตฺนฺติ นววิธโลกุตฺตรฌมฺมสฺส
สฺวากฺขตฺติ ฯ สงฺฆสฺส
ปฺนฺนตาทิสฺส
สฺส
สฺส
กเถติ ฯ อนิจฺจการณฺติ หุตฺวา อภาวาริ ฯ ทฺกฺขการณฺติ

๑. อ. นวก. ๒๓/๒๐๕/๒๖๕ ฯ ๒. ม. อากิขตีติ ฯ
๓. ม. ม. ๑๒/๕๐๕/๕๔๓ ฯ ๔. ม. ม. ๑๒/๔๕๓/๕๒๖ ฯ

อุทฺทพฺพปฏิบัติปฺพนาการี ฯ อนตฺตาการนฺติ อวสวตฺตนาการี ฯ

เสถล ยถา ปพฺพตมฺุทฺธิจฺโติติ เสถลเย เอกคฺขมเน ปพฺพต-
มฺุทฺธิ จิโตนฺน หิตตฺถ จิตฺตฺส ทสฺสนตฺถิ(๑) รุกฺเข จ
อภฺริหฺนาทิกิจฺจํ(๑) อตฺถิ ฯ ตถฺฐปมฺนฺติ ตปฺปฏิภาคิ เสถลปพฺพตฺฐปมฺิ ฯ
อยมฺฺเนตฺถ สจฺเจปตฺโถ ยถา เสถลปพฺพตมฺุทฺธิ จิโตนฺน จกฺขุมฺา
ปฺริโส สมนฺตฺโต ชนฺติ ปสฺเสยฺย ฯ สฺเมธ
สฺนฺทรปฺลวฺล สพฺพลฺลตฺถยฺยณฺน สมนฺตจกฺขุ ภควฺา ชมฺมมยฺิ
ปฺลวฺลณมยฺิ ปาสาทมฺารุหฺ สยฺิ อเปตฺโสโก โสกาวิทฺถฺถิ(๒)
ชาติชฺราภิกฺกตฺถจ ชนฺติ อเวกฺขสฺสฺ อปฺชารยฺ อปฺปริกฺขชาติ ฯ (๓)

อยมฺฺเนตฺถ อธิปฺปาโย ยถา หิ ปพฺพตปาทสํมฺนฺตา
มฺหนฺติ เขตฺติ กตฺวา ตตฺถ เกทารปาฬิสุ กุฏฺิโย กตฺวา รตฺตี
อคฺคิ ชาลฺยฺุ(๔) จตฺรจฺกสฺมฺนฺนาคตฺถจ อนฺธการี อสฺส อถ
ตสฺส ปพฺพตสฺส มตฺถเก จตฺวา จกฺขุมฺโต ปฺริสฺสฺส ภูมฺิ
โอโลกยฺโต เนว เขตฺติ น เกทารปาฬิโย น กุฏฺิโย น
ตตฺถ สยิตมฺนฺสฺสา ปฺลวฺลณเยยฺุ กุฏฺิกาสุ ปน อคฺคิชาล-
มตฺถเมว ปฺลวฺลณเยยฺย ฯ เอวํ ชมฺมปาสาทํ อภฺริหฺน สตฺตกาຍ
โอโลกยฺโต ตถาคตฺสฺส ยฺ เต อกตฺถลฺยณฺนา สตฺตา เต
เอกวิหฺาเร ทกฺขินฺชานฺนฺปสฺเส นิสินฺนาปฺิ พุทฺธจกฺขุสฺส อปาถํ

- # ๑. สฺ. คีวฺกฺเขปฺปสฺารณาทิกิจฺจํ ฯ
- # ม. อภฺริหฺน คีวฺกฺขิปฺนปฺสฺารณาทิกิจฺจํ ฯ กตฺถจฺ.
- # สมฺปสฺารณาทิกิจฺจํ ฯ ๒. ม. โสกาวิทฺถฺถิ ฯ
- # ๓.ม. อปฺชารยฺคฺ อปฺปริกฺขคฺ ฯ ๔. ม. ชาลฺยฺย ฯ

*เล่มที่ 39 ตฺวฏฺกสฺสุตฺตนิทฺตเทสวณฺณา หน้าที่ 113

นาคจฺจนฺตฺติ รตฺตํ จิตฺตสฺรา วิย โหฺนติ ฯ เย ปน กตฺถลฺยาณา
เวเนยฺยปฺกคฺคา เต เอวสฺส ทฺูเรปฺปี จิตฺตา อาปาถํ อากจฺจนฺตฺติ
เต เอว อคฺคิ วิย หิมวณฺตฺตปฺพโต วิย จ ฯ วุตฺตมฺปิ เจตํ

ทฺูเร สนฺโต ปกาเสนฺตฺติ หิมวณฺโตว ปฺพโต
อสนฺเตตฺถ น ทิสฺสนฺตฺติ รตฺตจิตฺตยา ยถา สฺราติ ฯ (๑)

สพฺพณฺตฺตลฺยาณนฺตฺติ เอตฺถ ปณฺจเนยฺยปถปฺปเกทํ สพฺพํ
อลฺยาณสํตีติ สพฺพณฺตฺตํ ฯ สงฺขตาสงฺขตาทีเกทา สพฺพธมฺมา หิ
สงฺขารो วิกาโร ลกฺขณํ นิพฺพานํ ปณฺตฺตํตีติ ปณฺจเจว เนยฺยปถา
โหฺนติ ฯ สพฺพณฺตฺตสฺส ภาโว สพฺพณฺตฺตตา สพฺพณฺตฺตตาเอว
ณานํ สพฺพณฺตฺตลฺยาณนฺตฺติ วตฺตทฺูเพ สพฺพณฺตฺตลฺยาณนฺตฺติ
วุตฺตํ ฯ สพฺพณฺตฺตํ จ กมสพฺพณฺตฺตํ สกีสพฺพณฺตฺตํ สตฺตสพฺพณฺตฺตํ
สตฺตีสพฺพณฺตฺตํ ฅาตฺตสพฺพณฺตฺตํ ปณฺจวิธา สพฺพณฺตฺตโน สํยํ ฯ
เตสฺส กเมน สพฺพชานนกาลาสมฺภวโต กมสพฺพณฺตฺตตา น โหติ ฯ
สกีสพฺพารมฺมณฺคฺคหณฺนาภาวโต สกีสพฺพณฺตฺตตา น โหติ
จกฺขุวิญฺญาณาทีนํยตฺตารมฺมณฺจิตฺตสมฺภวโต (๒) ภาวํจกฺจิตฺตวิโรธโต
ยุตฺตํอิภาวโต จ สตฺตสพฺพณฺตฺตตา น โหติ ปรีเสสโต
สพฺพชานนสมฺตฺถตฺตยา สตฺตีสพฺพณฺตฺตตา วา สํยา วิทิตฺตสพฺพ-

ธมฺมตฺตตา ฅาตฺตสพฺพณฺตฺตตา วา (๓) สตฺตีสพฺพณฺตฺตโน สพฺพชานนตฺตํ (๓)
นตฺถิติ ตมฺปิ น ยุชฺชติ น ตสฺส อทฺทํทฺูจฺจมิรตฺถิ กิณฺจิ ฯ เป ฯ
๑. ขุ. ฐ. ๒๕/๓๑/๕๕ ฯ ๒. สํ. ม. จกฺขุวิญฺญาณาทีนํ
ยตฺตารมฺมณฺจิตฺตสมฺภวโต ฯ ๓. ม. สตฺตีสพฺพณฺตฺตโน สพฺพชานนตฺตํ ฯ
กตฺถจฺจ. สตฺตีสพฺพณฺตฺตเต สพฺพชานนํ ฯ

สมนฺตจกฺขุติ วุตตตฺตา ฅาตสพฺพญฺญตา เอว ยฺชชติ ฯ เอว
หิ สติ กิจฺจโต อสมฺโมหโต การณสฺสทฺธิโต อวชฺชนปฏฺิพฺพทฺธิโต
สพฺพญฺญตเมว โหตีติ ฯ เตน ฅาณณนาคี เตน สพฺพชานน-
ฅาณน ฯ

ปฺน อปเรณ ปรียาเยน สพฺพญฺญทฺทวสาธนตฺถิ (๑) น
ตสฺสชาติ ฅาถมาห ฯ ตตฺถ น ตสฺส อทฺธิฏฺฐมฺิรตฺถิ กิณฺจิติ
ตสฺส ตถาคตสฺส อธิ อิมสฺมี เตชาคฺคเก โลเก อิมสฺมี
ปจฺจุปฺปนฺนกาเล วา ปญฺญาจกฺขุณา อทฺธิฏฺฐิ นาม กิณฺจิ
อปฺปมตฺตกมฺปิ น อตฺถิ น สํวิชฺชติ ฯ อตฺถิติ อิทํ วตฺตมาน-
กาลิกิ อายฺยาตปฺทํ อิมินา ปจฺจุปฺปนฺนกาลิกสฺส สพฺพ-
ธมฺมสฺส ฅาตภาวํ ทสฺเสติ ฯ ฅาถาพฺนุชฺชตฺถิ ปเนตฺถ ฅกาโร
ปยฺยตฺโต ฯ (๒) อโถ อวิณฺญาตนฺติ เอตฺถ อโถติ วจโนปาทาน
นินาโต ฯ อวิณฺญาตนฺติ อตีตกาลิกิ อวิณฺญาตํ นาม กิณฺจิ
ธมฺมชาตํ นาโหสีติ ปาฐเสโส ฯ อพฺยยญฺจตสฺส อตฺถิสทฺทสฺส
คหณฺเ ปาฐเสสํ วินาปี ยฺชชติเยว ฯ อิมินา อตีตกาลิกสฺส
สพฺพธมฺมสฺส ฅาตภาวํ ทสฺเสติ ฯ อชานิตพฺพนฺติ อนาคตกาลิกิ
อชานิตพฺพิ นาม ธมฺมชาตํ น ภวิสฺสติ นตฺถิ(๓) วา ฯ อิมินา
อนาคตกาลิกสฺส สพฺพธมฺมสฺส ฅาตภาวํ ทสฺเสติ ฯ ชานน-

๑. กตฺถจฺจิ. สพฺพญฺญตฅาณทวสาธนตฺถิ ฯ

๒. สฺยา. ม. ทกาโร ปยฺยตฺโต ฯ กตฺถจฺจิ. ฅกาโร สํยฺยตฺโต ฯ

๓. ม. นตฺถิติ ฯ

กิริยาวิเสสมตตเมว วา เอตถ อกาโร ๑ สพพ์ อภิญญาสิ
ยทตฺติ เนยฺยนฺติ เอตถ ยํ เตกาลิกํ วา กาลวินิมุตฺตํ วา
เนยฺยํ ชานิตพฺพํ กิณฺจि ฐมฺมชาตํ อตฺถิ ตํ สพพ์ ตถาคโต
อภิญญาสิ อธิเคน สพฺพณฺณตฺตณฺณาณน ชานิ ปฏฺวิชฺฌิ เอตถ
อตฺถิสทฺเทน เตกาลิกสูตฺส กาลวินิมุตฺตสูตฺส จ กหณ (๑) อตฺถิ-
สทฺโท อพฺยญฺโถเยว ทฏฺฐพฺโพ ๑ ตถาคโต เตน สมฺนตฺตจกฺขุติ
กาลวเสน โโอกาสวเสน จ นิปฺปเทสตฺตา สมฺนตฺตา สพฺพโต ปวตฺตํ
ณานจกฺขุ อสุสาคิ สมฺนตฺตจกฺขุ เตน ยถาวุตฺเตน การณน
ตถาคโต สมฺนตฺตจกฺขุ สพฺพณฺณตฺติ วุตฺตํ โหติ ๑ อิมิสฺสา กาถาย
ปฺกุกลาธิฏฺฐานาย เทสนาย สพฺพณฺณตฺตณฺณาณํ สาริตี ๑

น อิติหิตินฺติ เอวํ กิร อาสิ เอวํ กิร อาสิตี น โหติ ๑

น อิติกิริยาติ เอวํ กิร เอตฺนฺติ น โหติ ๑ น
ปรมฺปรายาติ ปรมฺปรกถายปี น โหติ ๑ น ปิฏฺกสมฺปทายาติ
อมฺหากํ ปิฏฺกตฺนฺติยา สทฺธี สเมตฺนฺติ (๒) น โหติ ๑ น ตกฺกเหตุติ
ตกฺกคฺคาหนปี น โหติ ๑ น อาการปริวิตกฺเกนาติ สุนฺทรมิทํ
การณฺนฺติ เอวํ การณฺปริวิตกฺเกนาปี น โหติ ๑ น ทิฏฺฐิ-
นิชฺฌานกฺขนฺติยาติ อมฺหากํ นิชฺฌายิตฺวา ขมิตฺวา คหิตฺทิฏฺฐิยา
สทฺธี สเมตีตีปี น โหติ ๑

อถ วาปี สมารินฺติ เอตถ สมารินฺติ กุสลจิตฺเตกคฺคตา

๑. ม. คหณ ๑ ๒. ม. สเมตีตี ๑

สมาธิ ฯ เกณฺฏเจฺน สมาธิํติ สมาชานฺฏเจฺน ฯ กิมิทํ สมาชานํ
นาม เอการมฺมเณ จิตฺตเจตฺตีกานํ สมนํ สมนฺมา จ อาชานํ
จปนฺนุติ วุคฺคํ โหติ ฯ ตสฺมา ยสฺส ฐมฺมสฺส อานุกาเวน
เอการมฺมเณ จิตฺตเจตฺตีกา สมนํ สมนฺมา จ อวิกฺขิปปฺมานา
อวิปฺปกิณฺณา จ หุตฺวา ติฏฺฐนฺติ อิทํ สมาชานฺนุติ
เวทิตพฺพํ ฯ ตสฺส โข ปน สมาธิสฺส

ลภฺขณฺณํ ตฺ อวิกฺเขโป วิกฺเขปทฺธฺสนํ รโธ

(๑)อกมฺปนฺมฺปฏฺจานํ(๑) ปทฺฏฺจานํ สฺจํ อยฺ ฯ (๒)

ตํ สมาธิ (๓) อนาวิตถจลภาเวน อารมฺมเณ ติฏฺฐตีติ
จิติ ฯ ปโรโต ปททฺวยํ อุปสคฺควเสน วทฺธิตํ ฯ อปิ จ สมนฺปยุคฺต-
ฐมฺเม อารมฺมณฺมฺหิ (๔)สมนฺปิณฺเฑตฺวา ติฏฺฐตีติ สณฺจิติ ฯ อารมฺมณฺ
โธคาเหตุวา อนฺุปวิสติวา ติฏฺฐตีติ อวฺภูจิติ ฯ กุสฺลปฺกฺเข หิ
จตุตาโรว ฐมฺมา อารมฺมณฺ โธคาหนฺติ สทฺธาสตีสมาธิ-
ปญฺญา ฯ เตนฺว สทฺธา โธกปฺปนาติ วุคฺตา สติ อปีลา-
ปนฺตาติ สมาธิ อวฺภูจิติติ ปญฺญา ปรีโยคาหนฺตาติ ฯ
อกุสฺลปฺกฺเข ปน ตโย ฐมฺมา อารมฺมณฺ โธคาหนฺติ ตณฺหา-
ทิกฺขุสิ อวิชฺชาติ ฯ เตนฺเวเต โธมาติ วุคฺตา ฯ จิตฺเตกคฺคตา
ปเนตฺถ น พลวตี โหติ ฯ ยถา หิ รัชฺฏฺจานฺฏฺจานเ อุตฺเทน
๑. ม. อกมฺปนฺมฺปฏฺจานํ ฯ ๒. ม. ปน ฯ สทฺธมฺมปกาสิณี.
๑/๒๕ ฯ ๓. ม. สมาธิ ฯ ๔. ม. อารมฺมณฺมฺปิ ฯ

สลิขจิตฺวา สมมุญฺเจ โถกเมว กาลํ รัช โสนนีสีหติ สุกฺเข
สูกฺเข(๑) ปุณ ปกตภาเวเนว วุฏฺฐาติ เอวเมว อุกฺสลปกฺเข
จิตฺเตกคฺคตา น พลวตี โหติ ฯ

อุทฺทจฺจวิจิกิจฺจาวเสน ปวตฺตสฺส วิสาหารสฺส ปฏิปกฺขโต
อวิสาหาโร ฯ อุทฺทจฺจวิจิกิจฺจาวเสนเนว คจฺจนฺตํ จิตฺตํ วิกฺขิปปติ
นาม ฯ อัย ปน ตถาวิชฺ วิกฺเขโป น โหตีติ อวิกฺเขโป ฯ
อุทฺทจฺจวิจิกิจฺจาวเสนเนว จิตฺตํ วิสาหญฺํ นาม โหติ อิตฺโต
จิตฺโต จ สาริยติ (๒) อัย ปน เอวํ อวิสาหญฺมานสฺส กาว
อวิสาหญฺมานสตา ฯ สมโถติ ติวิชฺ สมโถ จิตฺตสมโถ อธิกรณ-
สมโถ สพฺพสงฺขารสมโถติ ฯ ตตฺถ อญฺฺจสุ สฺมาปฺตฺติสุ
จิตฺเตกคฺคตา จิตฺตสมโถ นาม ฯ ตํ หิ อากมฺม จิตฺตจลนํ
จิตฺตวิปฺลนฺหิตํ สมฺมตติ วุปสมฺมตติ ตสฺมา โส จิตฺตสมโถติ
วุจฺจติ ฯ สมฺมุขาวินยาทิสฺสจฺจตฺติวิชฺ สมโถ อธิกรณสมโถ นาม ฯ ตํ
หิ อากมฺม ตานิ ตานิ อธิกรณานิ สมฺมตฺติ วุปสมฺมตฺติ
ตสฺมา โส อธิกรณสมโถติ วุจฺจติ ฯ ยสฺมา ปน สพฺเพ
สงฺขารานิ พุพฺพานํ อากมฺม สมฺมตฺติ วุปสมฺมตฺติ ตสฺมา
ตํ สพฺพสงฺขารสมโถติ วุจฺจติ ฯ อิมสฺมี อตฺถे จิตฺตสมโถ
อธิปฺเปโต ฯ สฺมาธิลฺกฺขณเ อินฺทญฺฺจํ การตฺตีติ สฺมาธินฺทฺริยํ ฯ
อุทฺทจฺเจ น กมฺปตีติ สฺมาธิพลํ ฯ สฺมมาสฺมาธิติ ยถาวสฺมาธิ
๑. สี่. สฺสสนฺเต สฺสสนฺเต ฯ ม. สฺกฺขนฺเต สฺกฺขนฺเต ฯ
๒. ม. หริยติ ฯ

นิตฺตยานิกสฺมาธิ ฯ

อถ (๑) ภควา ยสฺมา อินฺทฺริยสํวโร สีสฺส รกฺขา ยสฺมา
วา อิมินานุกฺกเมน เทสิยมานา อัยฺ เทสฺนา ตาสํ เทวตานิ
สปลฺยา ตสฺมา อินฺทฺริยสํวโรโต ปภฺตฺติ ปฏฺิปปํ ทสฺเสนฺโต
จกฺขุหิตฺตอภิมารุโธ ฯ (๒) ตตฺถ จกฺขุหิ เนว โลลสฺสาติ อธิกฺก-
ทกฺขิตฺตพฺพาทิวเสน จกฺขุหิ โลโล เนว อสฺส ฯ คามกถาย
อวารเย โสตฺนฺติ ตฺริจฺฉานกถาโต(๓) โสตํ อวารเยย ฯ

จกฺขุโลลฺลิเยนาติ จกฺขุทฺวารเ อฺปฺปนฺนโลลวเสน จกฺขุ-
โลลฺลิเยน ฯ อธิกฺกํ ทกฺขิตฺตพฺพนฺติ อธิกฺกปฺพํ รุปรามมณฺํ ปสฺสิตฺตํ
ยฺตุตํ ฯ ทิกฺกํ สฺมตฺตกฺกมิตฺตพฺพนฺติ ทิกฺกปฺพํ รุปรามมณฺํ อตฺตกฺกมิตฺตํ
ยฺตุตํ ฯ อารามเน อารามนฺติ ปฺปฺฝารามาทฺอารามเน ผลารามาทฺ
วา ปฺปฺฝารามาทฺ วา ฯ ทิฆจาริกนฺติ ทิฆจเรณฺํ ฯ อนวญฺจิตจาริกนฺติ
อสฺนฺนิญฺจานจเรณฺํ ฯ อนฺนฺยฺตุโต โหติ รุปรทสฺสนายาติ รุปรามมณ-
ทสฺสนตฺถาย ปฺนปฺปนฺนํ ยฺตุโต โหติ ฯ

อนฺตรฆริ ปฺวิญฺจติ อุมฺมารพฺกนฺตรํ ปฺวิญฺจ ฯ วิถิ
ปฏฺิปปนฺโนติ อนฺตรวิถิ ออติณฺโณ ฯ ฆรมฺขานิ ออโลเกนฺโตติ
ฆรทฺวารานิ อวโลเกนฺโต ฯ อฺทฺธ อฺลโลเกนฺโตติ อฺปริทธิสํ อฺทฺธ-
มฺโข หุตฺวา วิโลเกนฺโต ฯ จกฺขุณา รุปรํ ทิสฺวาติ การณฺวเสน
จกฺขุติ ลทฺธโวหารเน รุปรทสฺสนสมตฺถเนน จกฺขุวิญฺญาเนน รุปรํ
๑. ม. อถสฺส ฯ ๒. ม. ...อาทฺ อารุโธ ฯ

๓. ม. ตฺริจฺฉานกถาย ฯ

ทิสฺวา ฯ โปราณา ปนาหุ จกฺขุ รุปํ น ปสฺสตี อจิตฺตกตฺตา
จิตฺตํ น ปสฺสตี อจกฺขุกตฺตา ฯ ทวารารมฺมณสงฺฆมฺภูเทน(๑) ปสาท-
จกฺขุเกน(๒) จิตฺเตน ปสฺสตี ฯ อีทิสฺสึ ปเนสา ธนฺนา วิชฺฌตีตฺถาทีสุ
วีย สสมฺภารกถา นาม โหตี ฯ ตสฺมา จกฺขุวิญญาเณน รุปํ
ทิสฺวาตี อยเมตฺถ อตฺโถตี ฯ นิมิตฺตคฺคาหีตี อิตฺถิปฺริสนิมิตฺตํ
วา สุภนิมิตฺตาทิกํ วา กิเลสวตฺถุญฺจํ นิมิตฺตํ ฉนฺทราควเสน
คณฺหาตี ทิฏฺฐมตฺเตเยว น สณฺจาตี ฯ อนุพฺยณฺชนคฺคาหีตี
กิเลสานํ อนุพฺยณฺชนโต (๓) ปากฏภาวกรณโต อนุพฺยณฺชนนฺติ ลทฺธ-
โวหารํ หตฺถปาทหสิตกถิตอาโลกิตวิโลกิตาทิเกทํ (๔) อากาโร คณฺหาตี ฯ
ยตฺวาธิกรณเมนนฺติอาทิมฺหิ ยํการณา ยสฺส จกฺขุณฺทริยาสํวรสฺส
เหตุ เอตํ ปุคฺคํ สติกวาเณน จกฺขุณฺทริยํ อสํวตํ อปีหิตจกฺขุ-
ทวารํ หตฺถวา วิหรนฺตี เอเต อภิขุณาทโย ธมฺมา อนุวาสุส-
เวยฺยํ อนุปฺปพฺนฺธเรยฺยํ [๕] อชฺโฆตฺถเรยฺยํ ฯ ตสฺส สํวราย น ปฏฺิปปชฺชตีตี
ตสฺส จกฺขุณฺทริยสฺส สติกวาเณน ปิทหนตฺถาย น ปฏฺิปปชฺชตี ฯ
เอวํภูโตเยว จ น รกฺขตี จกฺขุณฺทริยํ ฯ น จกฺขุณฺทริเย สํวรํ
อาปชฺชตีตีปี วุจฺจตี ฯ ตตฺถ กิณฺจาปี จกฺขุณฺทริเย สํวโร วา
อสํวโร วา นตฺถิ ฯ น หิ จกฺขุปฺปสาทํ นิสฺสาย สติ
วา มฺภูจฺสสจฺจํ วา อฺปฺปชฺชตี ฯ อปี จ ยทา รุปารมฺมณํ
๑. ม. ทวารารมฺมณสงฺฆมฺภูเนน ฯ ๒. ม. ปสาทวตฺถุเกน ฯ
๓. ม. อนุอนุพฺยณฺชนโต ฯ ๔. ม. ...สิตหสิตกถิตอาโลกิต... ฯ
๕. ม. เอตฺถนฺตเร อชฺโฆตฺถเรยฺยุนฺติ ทิสฺสตี ฯ

จกขุสฺส อปาถิ อากจฺจติ ตทา ภวฺงเค ทฺวิภฺขตฺตํ อฺปฺปชฺชิตฺวา
นินฺรุทฺเช กิริยามโนธาตฺว อวชฺชนกิจฺจํ สาธยมาณา อฺปฺปชฺชิตฺวา
นินฺรุชฺฌติ ตโต จกฺขุวิญฺญาณํ ทสฺสนกิจฺจํ ตโต วิปาก-
มโนธาตฺว (๑) สมฺปฏฺิจฺจนกิจฺจํ ตโต วิปากาเหตุกมโนวิญฺญาณธาตฺว
สนฺตฺรณกิจฺจํ ตโต กิริยาเหตุกมโนวิญฺญาณธาตฺว โวฏฺฐพฺพน-
กิจฺจํ สาธยมาณา อฺปฺปชฺชิตฺวา นินฺรุชฺฌติ ตทนนฺตรํ ชวณฺ
ชวติ ฯ

ตตฺรอาปี เนว ภวฺงคสมเย น อวชฺชนาทีนํ อณฺตรสมเย
สํวโร วา อสํวโร วา อตฺถิ ฯ ชวณกฺขณฺเ ปน สเจ ทฺสฺสึลฺลยํ
วา มฺภุจฺสสฺจํ วา อณฺญาณํ วา อกฺขนฺนฺติ วา โกสฺชชํ วา
อฺปฺปชฺชติ อสํวโร โหติ ฯ เอวํ โหนฺโต ปน โส จกฺขุณฺทฺริเย
อสํวโรติ วุจฺจติ ฯ กสฺมา ยสฺมา ตสฺมี อสํวเร สติ ทฺวารมฺปิ
อคฺคตฺตํ โหติ ภวฺงคมฺปิ อวชฺชนาทีนํปิ วิถิจิตฺตานิ ฯ ยถา
กึ ยถา นคเร จตฺตฺส ทฺวารเรสฺส อสํวเตสฺส กิณฺจาปี อนฺโต
ฉรทฺวารโกฏฺฐกคพฺภาทโย สํวตา ตถาปี อนฺโตนคเร สพฺพํ
ภณฺจํ อรฺกฺขิตํ อโคปีตเมว โหติ ฯ นครทฺวารเณ หิ ปวิสิตฺวา
โจรา ยทิจฺจกํ(๒) กเรยฺยํ เอวเมว ชวเน ทฺสฺสึลฺลยาทีสฺส
อฺปฺปนฺเนสฺส ตสฺมี อสํวเร สติ ทฺวารมฺปิ อคฺคตฺตํ โหติ
ภวฺงคมฺปิ อวชฺชนาทีนํปิ วิถิจิตฺตานิ ฯ
๑. ม. มโนธาตฺว ฯ ๒. ม. ยทิจฺจกฺกํ ตํ ฯ

สทฐาเทยยานีติ กมมณจ ผลณจ อธิโลกณจ ปรโลกณจ
สทฐหิตฺวา ทินฺนानी ฯ อัย เม ชาติติ วา มิตุโตติ วา อิทํ
วา ปฏิกิริสฺสตี อิทํ วาเนน กตปฺพุพฺพนฺตี [๑]วา เอวํ น ทินฺนानीติ
อตุโล ฯ เอวํ ทินฺนानी หิ น สทฐาเทยยานิ นาม โหนฺตี ฯ
โกชนานีติ จ เทสนาสีสมตฺตเมตํ อตุโต ปน สทฐาเทยยานิ
โกชนานิ ภูณฺชิตฺวา จีวรานิ ปารุปีตฺวา เสนาสนานิ เสวมานา
คิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขาริ(๒) ปริภุณฺชมานาติ สพฺพเมตํ วุตฺตเมว
โหตี ฯ

เสยฺยถิทนฺตี นิปาโต ฯ ตสฺสตุโต กตโม โสตี ฯ นจจํ
นาม ยํ กิณฺจิจ นจจํ [๓] ตํ มกฺกํ กจฺจนฺเตนาปี ทิวํ ปสาเรตฺวา
ทฏฺฐํ น วฏฺฐตี ฯ คีตฺนฺตี ยํ กิณฺจิจ คีตํ ฯ วาทิตนฺตี ยงฺกิณฺจิจ
วาทิตํ ฯ เปกฺขนฺตี นฏฺสมชฺชํ ฯ อกฺขานนฺตี ภารตฺรามายนาทิกํ ฯ
ยสฺมี จาเน กถิตฺตี ตตฺถ คนฺตุมฺปิ น วฏฺฐตี ฯ ปาณิสฺสรนฺตี
กัสนฺตาฬํ ปาณิตาฬนฺตีปี วทนฺตี ฯ เวตาฬนฺตี ฆนฺตาฬํ
มนฺเตน มตฺสรีรฺฐจาปนฺตีปี เอเก ฯ กุมภณฺณนฺตี จตุรฺสฺส-
อมฺพณฺกตาฬํ ภูมภสทฺทนฺตีปี เอเก ฯ โสภนฺกนฺตี (๔)นฺฏานํ
อพฺโถกิริณฺํ โสภนฺกริ(๕) [๖] ปฏิกฺขานจิตฺตฺนฺตี(๗) วุตฺตํ โหตี ฯ
๑. ม. เอตฺถนฺตเร วาตี ทิสฺสตี ฯ ๒. ม. คิลานปจฺจยเภสชฺชํ ฯ
๓. ม. เอตฺถนฺตเร ตํ มกฺกนฺตี ทิสฺสตี ฯ ๔. ม. โสภนฺกนฺตี ฯ
๕. ม. โสภนฺกริ ฯ ๖. ม. เอตฺถนฺตเร วาสทฺโท ทิสฺสตี ฯ
๗. ม. ปฏิกฺขานจิตฺตฺนฺตี ฯ

จณฺฑาลนฺติ อโยคฺพทึพา จณฺฑาลานํ สามณฺโรวณฺทึพาทิปี
วทนฺติ ฯ วัสนฺติ เวณฺณ อุตฺสาเปตฺวา กิฬนํ ฯ

โรวณฺนฺติ อฏฺฐิโรวณฺ อเอกฺจเจตฺ กิร ชนฺปเทสฺ กาลกเต
ฉาตเก น ฉาเปนฺติ นิขณฺติวฺวา จเปนฺติ ฯ อถ เตสํ
ปฺตฺติภูตํ กายํ ฌตฺวา นีหริตฺวา อฏฺฐินี โรวิตฺวา คนฺเชหิ
มกฺขตฺวา จเปนฺติ ฯ เต นกฺขตฺตกาเล เอกสฺมี จาเน อฏฺฐินี
จเปตฺวาเอกสฺมี จาเน สฺวราทีนํ จปาเปตฺวา โรทนฺตา
ปริเทวนฺตา สฺวริ ปิวณฺติ ฯ วุคฺตมฺปิ เจตํ อตฺถิ ภิกฺขเว ทกฺขิณฺเสสฺ ชนฺปเทสฺ
โรวณฺ นาม ตตฺถ พหุ(๑) อนฺนมฺปิ ปานมฺปิ ขชฺชมฺปิ โภชฺชมฺปิ
เลหมฺปิ(๒) [๓] อตฺถเตตํ ภิกฺขเว โรวณฺ เนตํ นตฺถิตฺติ วทามิตฺติ(๔) ฯ
เอกฺจเจ ปน อิทฺทชาเลน อฏฺฐิโรวณฺ โรวณฺนฺติ วทนฺติ ฯ
หตฺถิยฺทฺธาทีสุ ภิกฺขุโน เนว หตฺถิอาทีหิ สทฺธี ยฺชฺฉมิตฺตุ
น เต ยฺชฺฉมาเปตฺตุนฺ ยฺชฺฉมนฺเต ทฏฺฐจฺจ วฏฺฐนฺติ ฯ นิพฺพุทฺทฺชนฺติ
มลฺลยฺทฺธี ฯ อโยโยธิกนฺติ ยตฺถ สมนฺปหาโร ทิยฺยติ ฯ พลคฺคณฺติ
พลคณฺนฏฺจานํ ฯ เสนาพฺยุหนฺติ เสนานิวโส สกฺกพฺยุหาทิวเสน
เสนาย นิเวสนํ ฯ อนิกทสฺสนนฺติ ตโย หตฺถิ ปจฺฉิมํ หตฺถานิกนฺติ-
อาทีนา (๕) นเยน วุคฺตสฺส อนิกสฺส ทสฺสนํ ฯ

น นิमितฺตคฺคภาหิ โหตฺถิตฺติ ฉนฺทราควเสน วุคฺตปฺปการํ
๑. ม. โหติ ฯ ๒. ม. เลยฺยมฺปิ ฯ ๓. ม. เอตฺถนฺตเร เปยฺยมฺปิ
นจฺจมฺปิ คีตฺตมฺปิวาทิตฺตมฺปิตี ทิสฺสตี ฯ ๔. อจฺ. ทสก. ๒๔/๑๐๗/๒๓๑ ฯ
๕. วิ. มหาวี. ๒/๕๗๑/๓๘๐ ฯ

นิมิตตํ น คณฺหาติ ฯ เอวํ เสสปทานิปี วุตฺตปฏิปกฺขนเยน
เวทิตพฺพานิ ฯ ยถา จ เหฏฺฐา ชวเน ทฺสฺสีลยาทีสุ อุปฺปนฺเนสุ
ตฺสฺมี อสฺสเว สติ ทฺวารมฺปิ อคฺคตํ โหติ ภาวฺกมฺปิ
อวชฺชนาทีนึปี วิถิจิตฺตานีติ วุตฺตํ เอวมิธ ตฺสฺมี สีลาทีสุ
อุปฺปนฺเนสุ ทฺวารมฺปิ คฺคตํ โหติ ภาวฺกมฺปิ อวชฺชนาทีนึปี
วิถิจิตฺตานิ ฯ ยถา ก็ ยถา นกรทฺวาเรสุ สํวเตสุ กิณฺจาปี
อนฺโตนฺรทโย อสํวตา โหนฺติ ตถาปี อนฺโตนฺเร สพฺพํ
ภณฺทํ สุรฺกฺขิตํ สุโลปิตเมว โหติ นกรทฺวาเรสุ ปีหิตฺเตสุ
โจรानํ ปเวโส นตฺถิ ฯ เอวเมว ชวเน สีลาทีสุ อุปฺปนฺเนสุ
ทฺวารมฺปิ คฺคตํ โหติ ภาวฺกมฺปิ อวชฺชนาทีนึปี วิถิจิตฺตานิ ฯ
ตฺสฺมา ชวณฺกฺขณฺเ อุปฺปชฺชมาโนปี จกฺขณฺทฺริเย สํวโรติ
วุตฺโต ฯ อิตฺ ปรี เหฏฺฐา จ อุปฺริ จ วุตฺตวิปริยาเยน
อตุโถ เวทิตพฺโพ ฯ

วิสุทฺททฺสฺสนาติ ปญฺญาณีทฺสฺสนโต ฯ ความกถาติ ความวาสินํ
กถา ฯ พาทฺตีสํสาติ (๑) ทฺวตฺตีสํ ฯ อนฺนิยฺยานิกตฺตา สคฺคโมกฺขมกฺคานํ
ติรฺจฺจนาณฺฏตา กถาติ ติรฺจฺจนาณฺกถา ฯ ตตฺถ ราชานํ อารพฺภ
มหาสมฺมโต มนฺธาตฺ(๒) ฐมฺมาโสโก เอวํ มหानฺภาโวติอาทินา
นเยน ปวตฺตา กถา ราชกถา ฯ เอส นโย โจรกถาทีสุ ฯ
เตสุ อสุโก ราชา อภิรุโป ทฺสฺสนิโยติอาทินา นเยน
๑. ม. พาทฺตีสํสาติ ฯ ๒. ม. มนฺธาตา ฯ

เคหสิตถกถาว ตีรจถานกถา โหติ ฯ โสปี นาม เอว มหาภูภาโว
ขย คโตติ เอว ปวตตะตา ปน กมมฏจถานภาเว ตีฏจติ ฯ
โจเรสุปี มุตเทโว เอว มหาภูภาโว เมฆมาโล เอว มหาภูภาโวติ
เตสํ กมมํ ปฏิจจ อโห สุราติ เคหสิตถกถาว ตีรจถานกถา ฯ
ยทุเชปี ภารตยทุธาทีสุ อสุเกน อสุโก เอว มาริโต เอว
วิทุโรติ กามสุสาทวเสนว กถา ตีรจถานกถา ฯ เตปี นาม
ขย คตติ เอว ปวตตะตา ปน สพพตถ กมมฏจถานเมว โหติ ฯ

อปี จ อนนนาทีสุ เอว วณณวณตํ กนุชวณตํ รสวณตํ
ผลสสมปนํ ขาทิมห ภูณชิมห ปิวิมหา ปริภุณชิมหาติ
กามสุสาทวเสน กเถตุ น วณณติ สาตถกํ ปน กตฺวา
ปฺพุเพ เอว วณณาทีสมปนํ อนนํ ปานํ วตถํ สยนํ มาถํ
คนุชํ สีลวณตानํ อทฺมห เจตียปฺพุช อกริมหาติ กเถตุ วณณติ ฯ
ณาทิกถาทีสุ [๑] ปน อมฺหากํ ณาตกา สุรา สมตฺถาติ วา ปฺพุเพ
มยฺ เอว วิจิเตรหิ ขาเนหิ วิจริมหาติ วา อสุสาทวเสน
วตถํ น วณณติ สาตถกํ ปน กตฺวา เตปี โน ณาตกา
ขย คตติ วา ปฺพุเพ มยฺ เอวรูปา อฺปาหนา สงฺฆสฺส
อทฺมมหาติ วา กเถตพฺพ(๒) ฯ กามกถาปี สุนิวิฏฺฐทฺฐนนิวิฏฺฐ-
สุภิกขทฺฐพฺภิกขาทิวเสน อสุกคามวาสิโน สุรา สมตฺถาติ วา
เอว อสุสาทวเสน วตถํ น วณณติ สาตถกํ ปน กตฺวา
๑. ม. เอตถนฺตเร ปนาติ ทิสฺสติ ฯ ๒. ม. กเถตุ วณณติ ฯ

สทฐา ปสนุนาติ วา ขยว้ย คตาติ วา วตุตุ วฎฎติ ฯ

นิคมนตรีชนปทกธาสุปี เอเสว นโย ฯ อิตถิกธาปี
วณณสนจนาทีนิ ปฎิจจ อสุธาทวเสน น วฎฎติ สทฐา
ปสนุนา ขยว้ย คตาติ เอวเมว วฎฎติ ฯ สุรกธาปี นนุทิมิตโต
นาม โยโร สุโร อโหสีติ อสุธาทวเสน น วฎฎติ ฯ สทฐโร
อโหสี ขย(๑) คโตติ เอวเมว วฎฎติ ฯ วิสีกาธาปี อสุกา
วิสีกา สุนิวิฎฐา ทุนุวิวิฎฐา สุรา สมตธาติ อสุธาทวเสน
น วฎฎติ ฯ สทฐา ปสนุนา ขยว้ย คตาอิจเจว วฎฎติ ฯ

กมุฎฎจนาถธาติ อุทกฎฎจนาถธา (๒) อุทกติตถกธาติปี วุจจติ
กมุฎฐาสีกธา วา ส่าปี ป่าสาทีกา นจจิตุ คายิตุ เณกาติ
อสุธาทวเสน น วฎฎติ สทฐา ปสนุนาติอาทีนา นเยน
วฎฎติ ฯ ปุพพเพตกธาติ อตีตถาติกธา ฯ ตตถ วตุตมาน-
ถาติกธาสิทิสว วินิจจโย ฯ

น่านตตกธาติ ปุริมปจจิมกธาที วิมุตตะตา อวเสสา นานา-
สทฐา นีรตถกธา ฯ โลกกุขายีกาติ อัย โลโก เณ นิมมิโต
อสุเกน นาม นิมมิโต ฯ กาโกเสโต อฎฐินัน เสตตตะตา พลาภา
รตตะตา โลหิตสุส รตตตะตาติ เอวมาทีกา โลกายตวิตถฐ-
สตุลาปกา ฯ

สมุททกุกุขายีกา นาม กสุมา สมุทโท สาคโร
๑. ม. ขยว้ย ฯ เอวมุปริปี ฯ ๒. ม. อุทกฎฎจนาถธา ฯ

สาครเทเวน ขตตฺตา สาครโร ขโต เมติ หตฺถมฺมทฺธาย สยั
นิเวทิตตฺตา สมฺมุตฺโตติ เอวมาทิกา นีรตฺถกา สมฺมุตฺตฺทกฺขานกถา ฯ
ภโวติ วุฑฺฒิ ฯ อภโวติ หานิ ฯ อิติ ภโว อิติ อภโวติ
ยํ วา ตํ วา นีรตฺถกการณํ วตฺวา ปวตฺติตกถา อิติ-
ภวาภวกถา ฯ

อาวเรยฺยาติ อวารณํ กเรยฺย ฯ นิวาเรยฺยาติ อารมฺมณโต
วาเรยฺย ฯ ตํวาเรยฺยาติ(๑) สมฺมา นิสฺเสตฺถํ กตฺวา วาเรยฺย ฯ
รกฺขเยยฺยาติ รกฺขํ กเรยฺย ฯ โคเปยฺยาติ สจฺจโคเปยฺย ฯ ปีทฺเหยฺยาติ
पीทหนํ กเรยฺย ฯ ปจฺจฉินฺนฺเทยฺยาติ โสตํ ฉินฺนฺเทยฺย ฯ

เตน เตน น ตฺสฺสนฺตีติ เตน เตน อมฺพิลาทฺริเสน (๒)
น สนฺโตตฺถํ อปจฺชนฺติ ฯ อปฺราปฺริ ปฺริเยสนฺตีติ อฺปรูปฺริ
คเวสนฺติ ฯ

ผลฺลเสนาติ โรคผลฺลเสน ฯ ภวญฺจ นาภิชปฺเปยฺยาติ ตฺสฺส
ผลฺลสฺสฺส วิโนทฺนตฺถาย กามภวาภิภวญฺจ น ปตฺถเยยฺย ฯ เภรเวสุ
จ น สมฺปเวเชยฺยาติ ตฺสฺส ผลฺลสฺสฺส ปจฺจยญฺเจตฺสฺส สึหพฺยคฺคมาทิสฺส
ภเวสุ จ น สมฺปเวเชยฺย อวเสเสสุ วา ฆานินฺนฺทฺริย-
มณินฺนฺทฺริยวิสเยสุ น สมฺปเวเชยฺย(๓) ฯ เอวํ ปฺริปฺปูโร อินฺนฺทฺริยสํวโร
วตฺโต (๔) โหติ ฯ ปฺริเมหิ วา อินฺนฺทฺริยสํวโร ทสฺเสตฺวา อิมินา
๑. สฺยา. สนฺนิวาเรยฺยาติ ฯ ๒. ม. อมฺพิลาทฺรินา รเสน ฯ
๓. ม. น สมฺปเวเชยฺย ฯ ๔. สึ. คฺคฺตฺโต ฯ

*เล่มที่ 39 ตวฏกสูตตนิทุเทสวณณนา หน้า 127

อธณเว วสตา เกรวํ ทิสฺวา วา สุตฺวา วา นปฺปเวธิตพฺพนฺติ
ทสฺเสตฺติ ฯ

เอเคนากาเรนาติ เอเคน การณน ฯ ภยมฺปิ เภรวมฺปิ
ตณฺเฎวาทิ ภยนฺติ จ เภรวนฺติ จ ขุทฺทกมฺปิ มหนฺตมฺปิ
อตุตฺตาสนินิมิตฺตเมว ฯ ตเมวตถํ ทสฺเสตฺตํ วุตฺตณฺเฎหตฺตนิอาทิมาย ฯ
ภยนฺติ ตปฺปจฺจยา อุปฺปนฺนภฺยํ ฯ ภยานกนฺติ อาการนิตุเทโส ฯ
จมฺภิตตฺตนฺติ ภยวเสน คตฺตจลนํ ฯ โลมหํโสติ โลมานํ หํสนํ
อุทฺทคฺคภาโว ฯ อิมินา ปททฺวเยน กิจฺจโต ภฺยํ ทสฺเสตฺวา
ปฺนุ เจตฺโส อุพฺเพโก อตุตราโสติ สภาวโต ทสฺเสตฺติ ฯ อุพฺเพโคติ
ภฺริโก ฯ (๑) อตุตราโสติ จิตฺตโกโขโก ฯ ชาติภยนฺติ ชาตี ปฏฺิจฺจ
อุปฺปนฺนภฺยํ ฯ เสเสสฺสุปี เอเสว นโย ฯ ราชโต อุปฺปนฺนํ ภฺยํ
ราชภฺยํ ฯ เสเสสฺสุปี เอเสว นโย ฯ อตุตฺตานุวาทภยนฺติ ปาปกมฺมิโน
อตุตฺตานํ อนฺนวทนฺตสฺส อุปฺปชฺชนกภฺยํ ฯ ปรานฺนวาทภยนฺติ ปรสฺส
อนฺนวาทโต อุปฺปชฺชนกภฺยํ ฯ

ทณฺฑทภยนฺติ อาการิกสฺส รณฺเฎวา ปวตฺติตฺตทณฺฑํ
อนาคาริกสฺส วินยทณฺฑํ ปฏฺิจฺจ อุปฺปชฺชนกภฺยํ ฯ ทคฺคติ-
ภยนฺติ จตฺตาโร อปาเย ปฏฺิจฺจ อุปฺปชฺชนกภฺยํ ฯ อุมิภยนฺติ
มหาสมฺมุทฺเท อุทกํ โอรฺหนตฺตสฺส ปตฺตภฺยํ ฯ (๒) มหาสมฺมุทฺเท
กิริ มหิณฺทวิจิ นาม สภฺจฺจโยชนานิ อุคฺคจฺจลฺลติ ตฺรจฺจวิจิ (๓)
๑. สี่. อุพฺเพโคติ ตฺริโต ฯ ๒. ม. ปวตฺตภฺยํ ฯ
๓. ม. ตฺรจฺจวิจิ ฯ

นาม ปณณาส โยชนานิ โรหณวีจิ นาม จตุตาลีสโยชนานิ
อุคคจจติ ฯ เอวรูปา อุมิโย ปฏิจฺจ ปวตฺตภยฺ (๑) อุมิภยฺ ฯ
มีนกุลโต ภยฺ(๒) ภูมฺภีลภยฺ ฯ อุทกาวภฺภูโต ภยฺ อวภฺภูภยฺ ฯ
สุสุกา วุจฺจติ จณฺทมฺจฺโณ ตโต ภยฺ สุสุกาภยฺ ฯ อาชีวิกภยฺนฺติ
ชีวิตวฺตฺตโต ภยฺ อาชีวิกภยฺ ฯ อสิโลกภยฺนฺติ ครหโต ภยฺ ฯ

ลทฺธา น สฺนฺนิชฺชํ กยฺรติ เอเตถํ อนฺนาทินํ ยงฺกณฺจิ
ชฺมเมณ ลภิตฺวา อรณฺเยจ เสนาสเน วสตา ทฺลลภนฺติ
จินฺเตตฺวา สฺนฺนิชฺชํ น กเรยฺย ฯ

โอทโนติ สาลิ วิหิ ยโว โคธฺโม กงฺคุ วรโก กุทฺฐสโกติ
สฺตฺตฺตฺนํ ฐณฺณานํ ฐณฺณานฺโลมานณฺจ ตณฺฑุเลหิ นิพฺพตฺโต ฯ
กฺุมมาโสติ ยเวหิ นิพฺพตฺโต ฯ สฺตฺตฺตฺติ สาลิอาทิตฺติ กตฺสฺตฺตฺ ฯ
มจฺโณ ทกสมฺภโว ฯ มํลํ ปากฺกเมว ฯ อมฺพปानนฺติ อามฺเห
วา ปกฺเกหิ วา อมฺเพหิ กตฺปานํ ฯ ตตฺถ อามฺเห กโรนฺเตน
อมฺพตฺรณฺณานิ ภินฺทิตฺวา อุทเก ปกฺกปิตฺวา อาตเป อาทิจฺจ-
ปาเกน ปจิตฺวา ปริสุสาเวตฺวา ตทหุ ปฏิคฺคหิตฺเตหิ มรฺฐสฺกฺกร-
กปฺปฺราทิตฺติ โยเชตฺวา กาดพฺพิ ฯ ชฺมพฺพปानนฺติ ชฺมพฺพเลหิ
กตฺปานํ ฯ โจจฺปานนฺติ อญฺุจิกกทลฺลิสเลหิ กตฺปานํ ฯ โมจฺปานนฺติ
อนญฺุจิกเกหิ กทลฺลิสเลหิ กตฺปานํ ฯ มรฺฐกปानนฺติ มรฺฐกานํ
ชาตฺริเสน กตฺปานํ ฯ ตมฺปนฺ อุทกสมฺภินฺนํ วญฺุจฺติ สฺทฺธํ
๑. ม. ปวตฺตํ ฯ ๒. ม. ภูมฺภีลโต ปวตฺตํ ภยฺ ฯ

*เล่มที่ 39 ตวฏุกสูตตนิทเทสวณณนา หน้า 129

น วฏุกุติ ๑ มุททิกปานนุติ มุททิกา อุทเก มุททิตวา อมุพปานัน
วีย กตปานัน ๑ สาธุกปานนุติ รตตุปปลนีสูปปลาทีน สาธุเก
มุททิตวา กตปานัน ๑ ศารุสกปานนุติ ศารุสเกหิ อมุพปานัน วีย
กตปานัน ๑ โกสมุพปานนุติ โกสมุพผลเอหิ กตปานัน ๑ โกลปานนุติ
โกลผลเอหิ กตปานัน ๑ พทรปานนุติ มหาโกลผลเอหิ อมุพปานัน
วีย กตปานัน ๑ อิมานิ เอกาทส ปานานิ ตานิปิ อาทิจจ-
ปกุกานิปิ วฏุกุติ ๑

ฅฏุกปานนุติ สปะปิปานัน ๑ เตลปานนุติ ติลเตลาทิปานัน ๑
ปโยปานนุติ จีรปานัน ๑ ยาคูปานนุติ อมุพิลาทียาคูปานัน ๑ (๑)
รสปานนุติ สากาทิรสปานัน ๑ ปิฏุกขชุกนุติ สตตุนัน ตาว
ธลณัน ธลณันโลมานัน อปรณณานนจ ปิฏุกัจ ปนสปิฏุกัจ
ลพชปิฏุกัจ อมุพากุปิฏุกัจ สาสปิฏุกัจ (๒) จีรวลลปิฏุกัจจาติ
เอวมาทีน ปิฏุกเจหิ กต ปิฏุกขชุก ๑ ปุวชชุกมปิ เอเตหิเยว
กต ๑ มุลขชุกนุติ มุลกมุล ขารกมุล จุจจุมุลนุติ เอวมาทิง ๑
ตจขชุกนุติ อุจจุตจากทโย ๑ ปตตขชุกนุติ นิมุพปณณกุกชปณณ-
ปโฏลปณณสุลสปณณาทโย ๑ ปุปุผขชุกนุติ มุลกปุปุผขารก-
ปุปุผเสตวรุ(๓)ณสิคคอุปปลปทุมกาทโย ๑ ผลขชุกนุติ ปนสล-
พชตาลนาพิเกรอมุพากุคตินุติณิกมาตลลुकกปิฏุกผลอลาพุกุมภณ๓-
ปุสุสผลติมุพรุสคตปุสวาติงคณ โจจโมจมฐุกาทีนัน ผลานัน ขชุก ๑

๑. สี. ม. สีสลาทียาคูปานัน ๑ ๒. สี. ม. สาสปิฏุกัจ ๑

๓. ม. ...เสวณ... ๑

น กุหนายาติ น วิมหาปนาย ๑ น ลปนายาติ ปจฺจยตุถิ
น ลปนาย ๑ วิหาริ อากเต มนุสฺเส ทิสฺวา กิมตถาย โภนุโต
อากตา(๑) ภิกฺขุ นิมนฺเตตฺตุนฺติ ๑ ยทิ เอวํ คจฺจถ อหิ ปจฺจโต
คเหตุวา อากจฺจามีติ เอวํ น ลปนาย ๑ อถ วา อุตฺตานิ
อุปเนตฺวา อหิ ทิสฺโส มยิ ราชา ปสนฺโน มยิ อสุโก ราชา อสุโก
จ(๒) ราชมหามตฺโต ปสนฺโนติ เอวํ น ลปนาย ๑
น เนมิตฺติกตยาติ เยน เกนจิ ปเรตี ปจฺจยทานสฺสยฺชาชนเกน
กายวจฺจิมเมน น เนมิตฺติกตยา ๑ น นิปฺเปตฺติกตยาติ ยา สา
ปเรตี อุกโกสนาทิกิริยา ยสฺมา เวพฺุเปตฺติกา วिय อพฺุภงฺกํ ปฺรตฺส
คฺฉํ นิปฺเปเตติ นิปฺปญฺชติ(๓) ยสฺมา วา คนฺธชาตี ปิสิตฺวา
คนฺธมคฺคนา วिय ปฺรคฺเชเน นิปิสิตฺวา วิจฺจนฺเตตฺวา เอสา
ลาภมคฺคนา โหติ ตสฺมา นิปฺเปตฺติกาติ วุจฺจติ ๑ น เอวรฺูปาย
นิปฺเปตฺติกา ๑ น ลาภน ลาภํ นิชิตฺสนตยาติ (๔) เอตฺถ
นิชิตฺสนตยาติ มคฺคนา อญฺญโต ลทฺธิ หิ อญฺญตฺถ ทรณวเสน
ลาภน ลาภมคฺคนา นาม โหติ ๑ น เอวรฺูปาย ลาภน
ลาภมคฺคนาย ๑

น ทารุทานนนาติ น ปจฺจยเหตุเกน ทารุทานน วิหารเ
อญฺฺจิตฺ หิ อญฺญโต (๕) วา อahrtิตฺวา รกฺขิตโคปิตี ทารุ เอวํ
๑. ม. อากตาติ ๑ ๒. ม. ราชา ๑ ๓. ม. นิปฺปญฺชติ ๑
๔. ม. นิชิตฺสนตยาติ ๑ เอวมฺุปริปี ๑ ๕. ม. อรญฺญโต ๑

*เล่มที่ 39 ตวฏกสตุตตนิเทศวณณนา หน้า 131

เม ปจยั ทสฺสนตฺตี อุปฏจกานัน ทาตุ น วฏฏติ ฯ เอว
หิ ชีวัก กปฺเปนุโต อนนสนาย มิจฺฉาชีเวน ชีวติ โส ทิฏฺฐเจว
ธมฺเม ครหิ ปาปฺณาติ สมฺปฺราเย จ อปายปริปฺรโก โหติ ฯ
อตุตโน ปุคฺคตัก ทารุ กุลสงฺกหตฺถาย ททนุโต กุลทฺฐสททุกฺกั
อาปชฺชติ ปฺรปุคฺคตัก เถยฺยจิตฺเตน ททมาโน (๑) ภณฺฑทฺตเมน
การตพฺโพ ฯ สงฺฆิกเปี เอเสว นโย ฯ สเจ ปน ติ อิศฺสรตฺาย
เทติ ครุภณฺฑทฺตสฺสชฺชนิ อาปชฺชติ ฯ กตริ ปน ทารุ ครุภณฺฑทฺ
โหติ กตริ น โหตีติ ยํ ตาว อโรปิมํ สยํ ชาตํ ตํ สงฺฆเม
ปริจฺฉินฺนุฏฺฐาเนเยว ครุภณฺฑทฺ ตโต ปริ น ครุภณฺฑทฺ ฯ
โรปิมฺภูฏาเน(๒) จ สพฺเพน สพฺพิ ครุภณฺฑทฺ ปมาณโต สฺวจิ-
ทณฺฑทกปฺปมาณํ ครุภณฺฑทฺ ฯ

น เวพฺพทาเนนาตีอาทิสฺสปี น เวพฺพทาเนนาตี น ปจฺจย-
เหตุเคน เวพฺพทาเนนาตีอาทิสพฺพิ น ทารุทาเนนาตี เหตุ
วตุตฺตเนเยเนว เวทิตพฺพิ ฯ เวพฺ พน ปมาณโต เกลนาพิปฺปมาโณ
ครุภณฺฑทฺ น ตโต เหฏฺฐา ฯ มนุสฺสา วิหาริ กนฺตุวา
เวพฺพ ยานฺตติ ภิกฺขุ สงฺฆิกโกติ ทาตุ น วิสหนฺตติ มนุสฺสา
ปฺนปฺปฺนึ ยานฺตติ วา ตชฺเชนฺตติ วา ตทา ภิกฺขุหิ ทณฺฑทกมฺมํ
กตุวา คณฺหถาติ วตฺตุ วฏฏติ เวพฺพทานัน นาม น โหติ ฯ
สเจ เต ทณฺฑทกมฺมตฺถาย วาสิฬรสุอาทินิ วา ขาทนียํ วา โภชนียํ
๑. ม. ททนุโต ฯ ๒. ม. โรปิมฺภูฏาเน ฯ

วา เทนฺติ คเหตฺ น วฏฺฏติ ฯ

วินยฺกุกถาย ปน ททฺธเคหา มนุสฺสา คณฺหิตฺวา
คจฺจนฺตา น วาเรตฺตพฺพาติ วุตฺตํ ฯ สเจ สจฺจสฺส เวพฺพคฺมุเพ
เวพฺพทฺฐิกา อุปฺปชฺชติ ตํ อโกฏฺฐาเปนฺตานิ เวพฺพ นสฺสติ ฯ
กึ กาทพฺพนฺติ ภิกฺขาจาเร มนุสฺसानํ อัจฺจชิตฺตพฺพํ ฯ สเจ
โกฏฺฐคฺคํ น อิจฺจนฺติ สมฺภาคํ ลภิสฺสธฺตาติ วตฺตพฺพา ฯ น
อิจฺจนฺติเยว เทว โกฏฺฐาเส ลภิสฺสธฺตาติ วตฺตพฺพา ฯ เอวมฺปิ
อนิจฺจนฺเตสฺส นฏฺเจน อตฺถิ นตฺถิ คฺมุหาคํ ขณฺเ สติ ทณฺฑกมฺมํ
กริสฺสธ โกฏฺฐคฺคฺวา คณฺหธฺตาติ วตฺตพฺพา เวพฺพทานํ นาม
น โหติ ฯ เวพฺพคฺมุเพ อคฺคิมฺหิ อฏฺฐจฺเตปี อฏฺเทน วุชฺชมานเวพฺพสุปี
เอเสว นโย ฯ

ปตฺตทาเน ครุภณฺฑตฺตาย อโย วินิจฺจโย ปตฺตมฺปิ
หิ ขตฺถ วิกฺกยติ คนฺธการาทโย (๑) คนฺธปฺลิเวจฺนาทึนํ อตฺถาย
คณฺหนฺติ ตาทิเส ทฺลลภฺญจฺนาเนเยว ครุภณฺฑํ โหติ ฯ เอส
ตาว กึสฺสกปตฺตคณฺณปฺพนฺธนตฺลปตฺตาทิสฺส วินิจฺจโย ฯ ตาล-
ปณฺณมฺปิ อิมสฺมีเยว จาเน กเถตฺตพฺพํ ตาลปณฺณมฺปิ หิ
สยฺ ชาเต ตาลวเน สจฺจเมน ปรีจฺฉินฺนฏฺฐาเนเยว ครุภณฺฑํ น
ตโต ปรี ไรปฺมตฺลเส (๒) สพฺพมฺปิ ครุภณฺฑํ ตสฺส ปมาณํ
เหฏฺฐิมโกฏฺฐิยา อฏฺฐจฺจคฺคฺลปฺปมาโณปี ริดฺตโปตฺถโก ฯ ตินฺมปิ
๑. ม. คนฺธการาทโย ฯ ๒. ม. ไรปฺมตฺลเส ฯ

*เล่มที่ 39 ตวฏกสุตตนิเทศสวณณา หน้า 133

เอตเถว ปกขิปิตฺวา กเถตพฺพํ ฯ ยตฺถ ปน ติณฺฑํ นตฺถิ ตตฺถ
ปลาต(๑)นาพิเกราปณณาทีหิปี ฉาเทนฺตฺติ ฯ ตสฺมา ตานิปี ติเณเนว
สงฺกหิตานิ ฯ อิติ มุขชลาลาทีสุ ยํ กิณฺจิจิ มุฏฺจิปฺปมาณฺ ติณฺฑํ ฯ
นาพิเกราปณณาทีสุ จ เอกปณณมฺปิ สงฺฆสฺส ทินฺนํ วา ตตฺถ
ชาตํ วา พหิอาราเม สงฺฆสฺส ติณฺฑวตฺถุมฺหิ ชาตติณฺฑํ วา
รกฺขิตฺโกลิปีตํ วา กรุณฺฑํ โหติ ฯ ตํ ปน สงฺฆมมฺเม จ
เจตฺถิยมมฺเม จ กเต อติเรกํ ปุคฺคตฺถิกมมฺเม ทาตุํ วฏฺฏติ ฯ
เหฏฺฐา วุตฺตทวารูเวฬุสฺสี เอเสว นโย ฯ

ปุปฺผานเณ เอตฺตเกสฺสุ รุกฺเขสฺสุ ปุปฺผานิ วิสฺสชฺชิตฺวา ยาคู-
ภตฺตตฺถาย อุปเนนฺตฺ เอตฺตเกสฺสุ เสนาสนปฏฺิสงฺขรเณ อุปเนนฺตฺตฺติ
เอวํ นิยมิตฺถฺจฺจเณว ปุปฺผานิ กรุณฺฑานิ โหนติ ฯ ยถิ
สามเณรา ปุปฺผานิ โอจฺฉินฺตฺวา ราสี กโรนฺติ ปณฺจจฺจ-
สมนฺนาคโต ปุปฺผาชาโก ภิกฺขุ ภิกฺขุสงฺฆํ กเถตฺวา โภจฺจฺจาเส
กโรติ ฯ โส สมฺปตฺตปริสาย สงฺฆํ อนาปุจฺฉิตฺวาว ทาตุํ
ลภติ ฯ อสมฺมเตน ปน อปุจฺฉิตฺวาว ทาตพฺพํ ฯ ภิกฺขุโน(๒)
ปน กสฺส ปุปฺผานิ ทาตุํ ลพฺภติ กสฺส น ลพฺภตีติ
มาตาปีตฺถนํ เคหํ กนฺตฺวาปี(๓) เคหโต ปกฺโกสาเปตฺวาปี วตฺถุปฺปชฺ
กโรถาติ ทาตุํ ลพฺภติ ปีพฺนฺชนตฺถาย (๔) น ลพฺภติ ฯ
เสสสาตีณฺ ปน หริตฺวาน ทาตพฺพํ ปกฺโกสาเปตฺวา
๑. ม. ตาล... ฯ ๒. ม. ภิกฺขุโน ฯ ๓. ม. หริตฺวาปี ฯ
๔. ส. ม. ปีตฺถนตฺถาย ฯ

ปฺุชนตฺถาย ทาทพฺพํ ๑ เสตชนสฺส ปฺุชนญฺานํ สมฺปตฺตสฺส
อปฺุจาสีสนฺเตน ทาทพฺพํ ปฺุปฺุผานํ นาม น โหติ ๑

วิหารเ พหฺุณี ปฺุปฺุผานิ ปฺุปฺุผนฺติ ภิภฺุขฺุณา ปิณฺุทาย
จรนฺเตน มนฺุสฺเส ทิสฺวา วิหารเ พหฺุณี ปฺุปฺุผานิ ปฺุเชถาติ
วตฺตพฺพํ วจนมตฺเต โทโส นตฺถิ มนฺุสฺสา ขาทนีย โภชนีย
อาทาย อากมิตฺสฺนตฺตีติ จิตฺเตน ปน น วตฺตพฺพํ ๑ สเจ
วทติ ขาทนียโภชนีย น ปรีภฺุญฺชิตพฺพํ ๑ มนฺุสฺสา อตฺตโน
ธมฺมตฺถาย วิหารเ ปฺุปฺุผานิ อตฺถิติ ปฺุจฺฉิตฺวา อสฺุกทิวเส วิหาร
อากมิตฺสฺสาม สามณฺเธรานํ ปฺุปฺุผานิ โอิจฺฉินฺตุ มา เทถาติ
วทนฺติ ๑ ภิภฺุขฺุ สามณฺเธรานํ กเถตุ ปฺุภฺุจฺฉา สามณฺเระหิ
ปฺุปฺุผานิ โอิจฺฉิตานิ มนฺุสฺสา ภิภฺุขฺุ (๑) อฺุปฺุสฺงกมิตฺวา มยฺ คฺุมฺุหากํ
อสฺุกทิวเส เอวฺ อโรจยิมฺุห สามณฺเธรานํ ปฺุปฺุผานิ โอิจฺฉินฺตุ
มา เทถาติ กิ(๒) น วารยิตฺถาติ สติเม ปฺุภฺุจฺฉา ปฺุปฺุผานิ
โอิจฺฉินฺตมตฺตฺถาเนว น ตาว ปฺุชฺา กตฺถาติ วตฺตพฺพํ คณฺุหล
ปฺุเชถาติ น วตฺตพฺพํ ๑ สเจ วทติ อามิสฺ น ปรีภฺุญฺชิต-
ตพฺพํ ๑ อปฺุโร ภิภฺุขฺุ สามณฺเธรานํ อจฺฉิภฺุขฺุติ อสฺุกคามวาสิน
ปฺุปฺุผานิ มา โอิจฺฉินฺตฺถาติ อหฺุสฺสูติ มนฺุสฺสาปี อามิสฺ
อาหริตฺวา ทานํ ทตฺวา วทนฺติ อมฺุหากํ มนฺุสฺสา น พหฺุกา
สามณฺเระ อเมหฺุหิ สห ปฺุปฺุผานิ โอิจฺฉินฺตุ อาณาเปถาติ ๑
๑. ม. ภิภฺุขฺุ ๑ ๒. ม. สกฺุมา ๑

สามณเรหิ ภิกขา ลทฐาฯ เย ภิกขาจาร์ น คจฺจนฺติเต
สยเมว ชานิสฺสนฺติ อุปาสกาติ วุตตพฺพิฯ เอตฺตกํ นยฺ ลภิตฺวา
สามณเร ปุตุเต วา ภาติเก วา กตฺวา ปุปฺพานิ โอยฺจินาเปตุ
โทโส นตฺถิ ปุปฺพทานํ นาม น โหติฯ

ผลทานเน ผลมฺปิ ปุปฺผํ วย นียमितเมว คุรฺกณฺฑํ
โหติฯ วิหารเ พหุภุมฺหิ ผลาผลเ สติ อผาสุกมฺนุสฺสา
อาคฺนตฺวา ยาจฺนฺติ ภิกขุ สงฺฆิกนฺติ ทาตุํ น อุตฺสหนฺติ
มฺนุสฺสา วิปฺปฏิสาร์โน อุกโกสนฺติ ปรึภาสนฺติ ตตฺถ กิ
กาตพฺพนฺติ ผลหิ วา รุกฺเขหิ วา ปรึจฺฉินฺนิตฺตฺวา กติกา
กาตพฺพา อสุเกจ รุกฺเข อสุเกจ รุกฺเข เอตฺตกาณิ ผลานิ
คณฺหนฺตา เอตฺตเกสุ วา รุกฺเขสุ ผลานิ คณฺหนฺตา น
วารตพฺพาติฯ โจรา วา อีสฺสรာ วา พลกฺกาเรน คณฺหนฺตา
น วารตพฺพาฯ กุทฺธา หิ เต สกลวิหารมฺปิ นาเสยฺยํฯ
อาทึนโว ปน กเถตพฺโพติฯ

สินานทานเน สินานจฺจนฺทานิ โกฏฺฏิตานิ น
คุรฺกณฺฑานิ อโกฏฺฏิตอ รุกฺเข จิตฺว รุกฺขตโจ คุรฺกณฺฑํ จฺจนฺณํ ปน
อคิลานสฺส รชนนิปกํ วกฺกฺกฺติฯ คิลานสฺส ยํ กิณฺจิจ จฺจนฺณํ
ทาตุํ วกฺกฺกฺติเยวฯ

น จฺจนฺทานเนนาติ วุตฺตนเยน น สิริสจฺจนฺทานิํ ทานเนนฯ
มตฺติกาทานเน มตฺติกา หิ ยตฺถ ทุลฺลภา โหติ ตตฺถเว

*เล่มที่ 39 ตวภูกสตุตนิทุเทสวณณนา หน้ 137

โถกา น คจจุนุติ เอวเมว สจจาลีเกน ชีวิกกปฺปเก ปุคฺคเล
พหุ อลิกฺ โหติ อปฺปกั สจจํ ฯ ยถา วา มุคฺคสฺสฺส
อปฺปวิสณฺฐจันํ นาม นตฺถิ เอวเมว สจจาลีกวุตฺติโน ปุคฺคสฺส
อปฺปติฏฺฐจันํ นาม นตฺถิ ฯ สิงฺฆาฏกั วิย อิจฺฉิตฺติจฺฉิตฺตาราย(๑)
ปติฏฺฐาติ ฯ เตนสฺส สว มุสวาทิตา มุคฺคสฺสฺสฺส ปตฺตาติ วุตฺตา ฯ
น ปาริกฺขยฺตยาติ น ปาริกฺขมฺมภวณ ฯ ปาริกฺขสฺส หิ กมฺมํ
ปาริกฺขยฺ ตสฺส ภวโว ปาริกฺขยฺตา อลงฺการกรณาทิหิ
ทารกฺกิปาปนสฺเสตํ อธิวจันํ ฯ น ปีจฺมทุทิกตยาติ(๒) น สหสา
จฺมริ ปวิสิตฺวา ปีจเก นิสีทนกตยา ฯ

น วตฺถุวิชฺชาชาติอาทิสฺว วตฺถุวิชฺชา นาม คามนิกม-
นคฺราทินํ สุนิวิฏฺฐทฺฐนุวิฏฺฐชานนสฺตถํ ฯ ตีรจฺฉานวิชฺชา นาม
อนิยฺยานิกตฺตา สคฺคโมกฺขมคฺคานํ ตีรจฺฉานญฺตา องฺกสฺตถ-
นิมิตฺตาทิกา อวเสสา วิชฺชา ฯ องฺควิชฺชา นาม อิตฺถิปุริสจันํ
สุภกทฺฐกฺกณฺณชานนํ ฯ นกฺขตฺตวิชฺชา นาม นกฺขตฺตจันํ
โยคชานนสฺตถํ ฯ

น ทฺฐคฺมเนนาติ น ทฺฐเตยฺยํ กตฺวา คมเนน ฯ น
ปฺหิตคฺมเนนาติ น คิหีนํ (๓) สาสนํ คเหตุวา จฺมรา จฺมริ ปฺหิตสฺส
คฺมเนน ฯ น ชงฺฆเปสฺนียนาติ น (๔) คามนฺตรเทสฺนฺตราทิสฺว เตสํ
๑. ม. อิจฺฉิตฺติจฺฉิตฺตจฺฉานสฺส ฯ ๒. ปิฏฺฐิมํสฺสิกตยาติปิ ปาโง ฯ
๓. ม. น คิหีนํ ฯ ๔. ม. นสทฺโท น ทิสฺสตี ฯ

เตลั คีหีนั สาสนปฐีสานันุ หรณน ๑ อิทธิ หิ ชงมเปสนนีย
นาม อตตโน มาตาปิตุนันุ เย จสส มาตาปิตโร อุปุญจนหุตติ
เตลั สาสันุ คเหตุวา กตถจจิ คมนนวเสน วญญุตติ ๑ เจตียสส
วา สงมสส วา อตตโน วา กम्मัม กโรนุตานันุ วทตมกีนมปิ
สาสนันุ หริตุ วญญุตติ ๑ มนุสสา ทานันุ ทสสาม ปุชัง กริสสาม
ภิกขุสงมสส อจิกขถาติ จ วทนติ อสูกตเถรสส นาม เทถาติ
ปิณทปาตัม วา เกสชชัง วา จีวรันุ วา เทนุติ วิหารเ ปุชัง
กโรถาติ มาลาคนุชวิเลปนาทีนินิ วา ชชปฐากาทีนินิ วา
นินยยาเตนุติ ๑ สพพัม หริตุ วญญุตติ ชงมเปสนนีย นาม น
โหติ ๑ เสสสาสนันุ คเหตุวา กจจจนตสส ปทวารเ ปทวารเ
ทุกกมฺม ๑ (๑)

น เวชชกมเมนาติ น เวชชเชน หุตวา กายตติกิจจนาทิ-
เกสชชกรณน ๑ เกสชชัง ปน ปญจนันุ สหทธมมิกานันุ กาทพพัม
ภิกขุสส ภิกขุณินยา สิกขมานาย สามณेरสส สามณेरินยา ๑
สมลีสสทฐาปญญานันุ หิ เอเตลั ตีสสิ สิกขาสุ ยุตตानันุ เกสชชัง
อกาคันุ น ลพทติ ๑ มาตาปิตุนันุ ตทูปุญจาทานันุ อตตโน
เวยยาวจจกรสส ปณทูปลาสสชาติเอเตลั ปญจนนมปิ กาคันุ
วญญุตติ ๑ เชญจาทุ กนิญจาทุ เชญจาทุเชญจาทุคินินยา
กนิญจาทุคินินยา จุพมาตุยา มหามาตุยา จุพปิตุโน มหापิตุโน ปิตุจฉาย
๑. ส. ม. โทโส ๑

*เล่มที่ 39 ตวฏกสุตตนิทุเทศวณณนา หน้าที่ 139

มาตุจฉายาติเอเตสั ปน ทสนนุมนปี กโรนุเตน เตสัเยว สนุตกั
เกสชชั คเหตุวา เกวลั โยเชตุวา ทาทพัพพิ ๑ สเจ นปโปโหติ
อตุตโน สนุตกั ตาวกาลิกั ทาทพัพพิ ๑ เอเตสั ปุตุตปรมุปรา
ยาว สตุตมา กุลปรัวณฺญา ตาว จตุตาโร ปจฺเจเย อหฺรา-
เปเนตฺสส อกตวิณฺณตฺติ วา เกสชชั กโรนุตฺสส เวชชกมฺมึ
วา กุลทุสกาปตฺติ วา น โหติ ๑

น ปิณฺฑทปฏิปิณฺฑทเกนาติ เอตุถ ปิณฺฑทปาโต กสฺส
ทาทพัพพิ กสฺส น ทาทพัพพิ มาตาปีตฺถนั ตทุปฏฺฐากานั
เวยฺยาวจฺจกรสฺส ปณฺฑทฺปลาตฺสส สมนฺปะตฺตสฺส ทามริกโจรสฺส
อิสฺสรสฺสาปี ทาทพัพพิ ๑ เอเตสั ทตุวา ปจฺฉา ลทฺธมฺปิ
ปิณฺฑทปฏิปิณฺฑทํ นาม น โหติ ๑ น ทานานุปฺปทานนาติ
อตุตโน ทินฺนุกันนั น ปุณฺ ทานเนน ๑ ฐมฺเมนาติ ฐมฺเมน
อุปฺปนฺนั ๑ สเมนาติ กายสุจฺริตาทินา ๑ ลทฺธาติ กาเยน
ลทฺธา ๑ ลกิตฺวาติ จิตฺเตน ปาปฺณิตฺวา ๑ อธิคฺนฺตฺวาติ
สมฺปาปฺณิตฺวา ๑ วินฺทิตฺวาติ ฌาเนน วินฺทิตฺวา ๑ ปฏฺฐิลกิตฺวาติ
ปุณฺปนฺนั ลกิตฺวา ๑

อนฺนสนฺนินฺธิติ เอตุถ ทฺวิธา อนฺนกถา วินฺยวเสน จ สลฺเลข-
วเสน จ ๑ วินฺยวเสน ตาว ยั กิณฺณจึ อนฺนั อชฺช ปฏฺฐิกคฺคหิตฺ
อปรชฺชฺ สนนฺธิกรณฺ (๑) โหติ ตฺสส ปรีโกเค ปาจิตฺติยั ๑
๑. ม. สนนฺธิการกั ๑

อตตนา ลหุธิ ปน สามณเณรานัน ทตวา เตหิ ลหุธิ จปาเปตวา
ทุตยทิวเส ภูณชิตุ วฏฏติ สลเลขโข ปน น โหติ ฯ

ปานสนุนิธิมิหิปี เอเสว นโย ฯ เอตถ ปานัน นาม
อมพพานาทีนินิ อฏฐ ปานานินิ ยานินิ เจ เตสสันุโลมานินิ ฯ

วตถสนุนิธินิตินิอาทิมหิ อนนธิภูจिताวิกปิตติ สนุนิธิ จ
โหติ สลเลขณจ โกเปติ ฯ อัย ปริยาย กถาว นิปปริยายโต
ปน ติจีวรสนคฺกุเจเน ภาวิตพัพพ จตฺตถิ ลภิตฺวา อณฺณสฺส
ทาทพัพพ ฯ สเจ ยสฺส กสฺสจิททาตุ น สกโกติ ยสฺส ปน
ทาทกาโม โหติ โส อุตฺเทศตถาย วา ปริปุจฺจตถาย วา
กโต อากตมกฺเค(๑) ทาทพัพพ อทาตุ น วฏฏติ ฯ จีวร
ปน อปฺโปหนฺเต สติยา ปจฺจาสาย อนฺนลฺลวตถากาลิ จเปตฺตุ
วฏฏติ ฯ สฺวจิตฺตจิวรการกานัน อลาเภเน ตโต ปรมฺปิ วินย-
กมฺม กตฺวา จเปตฺตุ วฏฏติ ฯ อิมสฺมี ชินฺเน ปน อิทิสฺ
กฺโต ลภิตฺสสามิติ ปน จเปตฺตุ น วฏฏติ สนุนิธิ จ โหติ
สลเลขณจ วิโกเปติ ฯ

ยานสนุนิธิมิหิ ยานัน นาม วยฺหิ รโถ สกฺกั สนุทธมานิกา(๒)
สิวิกา ปาฏฺฐกิตินเต ปพฺพชิตสฺส ยานัน ฯ อุปาหนา
ปน [๓] ปพฺพชิตสฺส ยานันเยว ฯ เอกภิกฺขุสฺส หิ เอโก อรณฺณตถาย เอโก
โรตปาทกตถายาติ อุกกัสมโต เทว อุปาหนสงฺฆมาฏฺฐา วฏฏนฺติ

๑. ม. อากตมตฺเต ฯ ๒. ม. สนุทธมานิกา ฯ

๓. ม. เอตถนฺตเร ปพฺพชิตสฺสชาติ ทิสฺสตี ฯ

*เล่มที่ 39 ตวฏกสุตตนิเทศวณณนา หน้า 141

ตติยิ ลภิตฺวา อณฺณสุส ทาทพฺโพ อิมสฺมี ชิณฺเณ อณฺณํ
กุโธ ลภิสฺสามิตฺติ หิ จเปตฺถ น วฏฺฏติ สนนฺธิ จ โหติ สลฺเลขณฺจ
วิโกเปติ ฯ

สยนสนนฺธิมฺหิ สยนนฺติ มณฺโจอ ฯ เอกสุส ภิกฺขุโน เอโก
คพฺเพ เอโก ทิวาฏฺฐาเนติ อุกกํสโต เทว มณฺจา วฏฺฏนฺติ
ตโต อุตฺตริ ลภิตฺวา อณฺณสุส ภิกฺขุโน วา คณฺสุส วา
ทาทพฺโพ อทาทฺถ น วฏฺฏติ สนนฺธิ เจว โหติ สลฺเลขณฺจ
กุปฺปติ(๑) ฯ

คณฺธสนนฺธิมฺหิ ภิกฺขุโน คณฺฑกฺกจฺจฺฉนฺวิโทสาทิวาพาธ สติ
คณฺโธ วฏฺฏติ ฯ เตน คณฺธเนน ตสฺมี โรเค วุปฺสนฺเต อณฺณเณสํ
วา อาพาธิกานํ ทาทพฺโพ ฯ ทวารเ ปณฺจจฺกุลมฺรฐูปนาทิสฺสุ วา
อุปฺเนตพฺโพ ฯ ปฺน โรเค สติ ภวิสฺสตีติ จเปตฺถ น วฏฺฏติ
คณฺธสนนฺธิ จ โหติ สลฺเลขณฺจ โโกเปติ ฯ

อามิสฺนฺติอาทิวุตฺตาวเสสํ(๒) ทฏฺฐพฺพิ ฯ เสยฺยถิตํ
อิเรกฺโข ภิกฺขุ ตถารูเป กालเ อุปฺการาย ภวิสฺสตีติ
ติลตณฺฑมฺกคฺคมาสนาพิเกโร โลณฺมจฺ(๓)มฺสวตฺตฺตฺรสปฺปีเตลคฺคพฺภาชนาทินิ
อาหฺราเปตฺวา จเปติ ฯ โส วสฺสกาเล กาลสุเสว สามเณเรหิ
ยาคฺุ ปจาเปตฺวา ปรีภฺยชิตฺวา สามเณเร อุกกทฺทเม ทุกฺขํ
คามํ ปวิสฺสตีติ คจฺฉน อสุกฺกถึ คณฺธฺวา มยฺหํ วิหารเ นิสินฺนภาวํ
๑. ม. โโกเปติ ฯ ๒. ม. อนฺนาทิวุตฺตาวเสสํ ฯ

๓. ม. ...มจฺฉนํส... ฯ

อาโรเจหิ อสุกกุโลโต ทธิตาทีนึ อหฺรธาติ เปเสติ ฯ กิกฺขุหิ
กี ภูนฺเต คามํ ปวิสธาติ วุตฺเตปิ ทุปฺปเวโส อาวุโส
อิทานิ คาโมติ วทติ ฯ เต โหตุ ภูนฺเต อจฺจถ ตุมฺเห
มยํ กิกฺขํ ปรีเยสีตุวา อหฺริสฺสามาติ คจฺจนฺติ ฯ อถ สามเณโร
ทธิตาทีนึ อหฺริตุวา ภตฺตลฺลจ พุชฺชชฺชนฺลจ สมฺปาเทตฺวา
อุปนฺเตติ ตํ ภูชฺชนฺตสฺเสว อุปฺภุจฺจา กตฺตํ ปหิณฺนฺติ
ตโตปิ มนาปํ มนาปํ ภูชฺชติ ฯ อถ กิกฺขุ ปิณฺฑปาตํ คเหตฺวา
อาคจฺจนฺติ ตโตปิ มนาปํ มนาปํ คีวายามกํ ภูชฺชติเยว ฯ
เอวํ จตฺมาสมฺปิ วิตฺตินาเมติ ฯ อयํ วุจฺจติ กิกฺขุ มุณฺฑกฺกุณฺฑมฺพิก-
ชีวิกํ ชีวติ น สมณชีวิกนฺติ ฯ เอวฺรูโป อามิสฺสนฺนิธิ นาม
โหติ ฯ

กิกฺขุโน ปน วสฺนญฺจาเน เอกา ตณฺฑลนาฬิ เอโก
กุพฺปิณฺโฑ จตฺถากมตฺตํ สบฺปีติ เอตฺตํ นิเรตฺตุ วญฺญฺติ อกาเล
สมฺปตฺตโจรานํ อตฺถาย ฯ เตหิ เอตฺตกมฺปิ อามิสฺปฺภิสฺสนฺถารํ
อลภฺนฺตา ชีวิตาปิ โวโรเปยฺยํ ตสฺมา สเจปิ เอตฺตํ นตฺถิ
อาหฺราเปตฺวาปิ จเปตฺตุ วญฺญฺติ ฯ อผาสูกกาเล จ ยเทตฺถ กปฺปิยํ
ตํ อตฺตนาปิ ปรีภฺยชิตฺตุ วญฺญฺติ ฯ กปฺปิยกฺกุณฺฑิ ปน พหุ
จเปนฺตสฺสาปิ สมนฺนิธิ นาม นตฺถิ ฯ

ณายี น ปาทโลลสฺสาติ ฌานาภฺริโต จ น จ ปาทโลโล
อสฺส ฯ วิรเม กุกฺกจฺจา นปฺปมชฺเชยฺยาติ หตฺถกุกฺกจฺจาติ กุกฺกจฺจํ

วินนททย สกุกจการิตาย(๑) เจตถ นปมชเชย ๑

เอกคณนยุตโตติ เอภิภาว อนุยตุโต ๑ สทตถครุโกติ (๒)

อตุตมตถครุโก ๑ สทตถครุโกติ วา ปาโจ ๑

ปฏิสตุลานารามติ อารมณ อาราม ตโต ตโต

อารมมณโต ปฏิสตุลิตวา เอภิภาเว ปฏิสตุลาน อาราม ยสส

โส ปฏิสตุลานาราม ๑ อสสาติ ภเวย ๑ ตสมี รโตติ

ปฏิสตุลันรโต ๑ เอเตหิ สีสเสสิ ปริปรการิติ ทสเสติ ๑ ต

กิสส เหตุ สีสวิปนุสส เอกคตาปี น สมปชชติ ๑ อชมตติ

เจโตสมถมนยุตโตติ อตุตโน จิตตสมถे युตุโต ๑ เอตุถ หิ

อชมตตุนติ วา อตุตโนติ วา เอต อตุตถิ พุชชชเนว

นान ๑ ภูมมตถे ปเนตติ อูปโยควจัน ๑ อนุติ อิมินา อุปสกุเคน

โยเสสิทุธิ ๑

อนิรากตชฎาโนติ พหิ อนิहतชฎาโน อวินาสิตชฎาโน

วา ๑ นิหรณวินาสตถิ หิ อิท นิรากกรณ นาม ๑ ถมภิ

นิรจตุวา (๓) นิवादวตุตติ(๔)อาทิส จ(๕) ปโยโค ทฎุจพุโพ ๑ วิปสสุนาย

สมนุณาคโตติ สตุตวิธาย อนุปสสุนาย युตุโต ๑ สตุตวิธา

อนุปสสุนา นาม อนิจจานุปสสุนา ทุกขานุปสสุนา อนตุตานุ-

ปสสุนา นิพพิทานุปสสุนา วิราคานุปสสุนา นิโรชานุปสสุนา

๑. ม. สกุกจการิตาย ๑ ๒. ม. ปรมตถครุโกติ ๑

๓. สีส. นิรากตุวา ๑ ๔. ขุ. ส. ๒๕/๓๒๖/๓๘๘ ๑

๕. สีส. ปสส (ปี - อสส) ๑

ปฏินิสฺสคฺคานุปสฺสนาติ ฯ ตา วิสฺสุทฺธิมคฺเค (๑) วิตฺถาริตา ฯ
พฺรุเหตา สฺสญฺญาคารานนฺติ วฑฺฒเตตา สฺสญฺญาคารานํ ฯ เอตฺถ
จ สมถวิปสฺสนาวเสน กมฺมญฺ्ञานํ คเหตุวรา รตฺตินฺทิวํ สฺสญฺญา-
การํ ปวิสิตฺวา นิสิตฺมาโน ภิกฺขุ พฺรุเหตา สฺสญฺญาคารานนฺติ
เวทิตฺตพฺโพ ฯ เอกญฺมกาทิเกเท ปาสาเท กุรฺมาโนปี สฺสญฺญา-
การานํ พฺรุเหตาติ ทญฺจพฺโพ ฯ

สทฺกจฺจการีตีอาทิสฺสุ ทานาทินํ กุสลชฺมมํ ภาวนาย
ปฺกคฺคสฺส วา เทยฺยชฺมมสฺส วา สทฺกจฺจการีตาเวเสน สทฺกจฺจ-
การี ฯ อสฺสาติ ภาเวยฺย ฯ สตตภาโว สาทจฺจํ สาทจฺจ-
การีตาเวเสน สาทจฺจการี ฯ นีรนฺตรการิตาย อญฺจิตการี ฯ ยถา
นาม กกณฺฎโก โถกํ คนฺตฺวา โถกํ ติญฺจติ น นีรนฺตรํ
คจฺจติเอวเมว โย ปฺกคฺคโล เอกทิวสํ ทานํ ทตฺวา
ปฺชฺชํ วา กตฺวา ชมฺมํ วา สุตฺวา สมณชฺมมํ วา
กตฺวา ปฺน จิรสฺสํ กโรติ ตํ น นีรนฺตรํ ปวตฺเตติ ฯ โส อสาทจฺจการี
จิตการีติ วุจฺจติ ฯ โย ปฺน เอวํ น โหติ โส อญฺจิตการี ฯ
อนิสฺนวุตฺติโกติ นีรนฺตรกรณฺสงฺขาตสฺส วิปฺพารสฺส อตฺถิตาย
น โอิสฺนวุตฺติโก ฯ อนิกฺขิตตจฺจนฺโทติ กุสลกิริยาย วิริยจฺจนฺทสฺส
อนิกฺขิตตภาเวเน อนิกฺขิตตจฺจนฺโท ฯ อนิกฺขิตตฐโรติ วิริยฐรฺสฺส
อนโรปโก อนิสฺกุกิตฺมานโสติ อตฺถโธ ฯ

๑. วิสฺสุทฺธิมคฺค. ๓/๒๖๑ ฯ

อปปฏิวานิติ อนินุตตนิ ฯ อธิภูจันนุติ กุสลกรณ
ปติภูจาทาโว ฯ อนุโยโคติ อนุยุณชนิ ฯ อปปมาโทติ สติยา
อวิปวาโส ฯ

ตุนุที มายิ หลั (๑) จิฑุฑนุติ อาลสิยณจ มายณจ หสณจ
กายิกั วาจสิกั จิฑุฑณจ ฯ สวิภูสนุติ สทุธิ วิภูสาย ฯ

รตตนิทุวิ นโกภูจาสั กริตุวาติ ปุริมยามมชฌิมยาม-
ปจฌิมยามวเสน รตตี ตโย ตถา ทิวาติ นพพิธิ โภภูจาสั
กตุวา ฯ ปณจโภภูจาสั ชกุเคยยาติ (๒) รตตี มชฌิมยามั วิสชชิตุวา
อวเสนปณจโภภูจาสเสน นินุทำ โอกุกเมยยุ ฯ เอก โภภูจาสั
นิปชชเยยยาติ เอกั มชฌิมยามโภภูจาสั สโต สมปชาโน
นิปชชิตุวา นินุทำ โอกุกเมยยุ ฯ

อิช ภิกขุ ทิวสมปิ ปุพพะณเห มชฌเนนุห สายเนหติ
ตโยปิ ทิวสโภภูจาสา คหิตา ฯ จงกเมน นิสชชายาติ สกั
ทิวสั อิมินา อิริยาปถทุเวณ วิหรนุโต(๓) จิตตสุต อวารณโต
อวารณิเยหิ ฐมเมหิ ปณจหิ นีวรณหิ สพุพากุสลฐมเมหิ
วา ฯ จิตตั ปริโสเชยยาติ เตหิ ฐมเมหิ จิตตั วิโสเชยยุ
ปริโสเชยยุ(๔) ฯ จานั ปเนตถ กิณจาปี น คหิตั จงกม-
นิสชชาสนุ นิสสิตั ปน กตุวา คเหตุพพเมว ฯ ปจมั ยามนุติ
๑. ม. หลัสิ ฯ เอมุปริปี ฯ ๒. ม. ปุชชกุเคยยาติ ฯ
๓. ม. วิหรนุโต ฯ ๔. ม. อัย ปาโจ นตถิ ฯ

สกลสุมิมปี ปจฺมยาเม ฯ

เสยฺยนฺติ เอตฺถ กามโภทีเสยฺยา เปตเสยฺยา สีสเสยฺยา
ตถาคตเสยฺยาคิ จตฺสฺโส เสยฺยา ฯ ตตฺถ เยภฺยฺเยน ภิกฺขเว
กามโภที วาเมน ปสฺเสน เสนตฺติ (๑) อัย กามโภทีเสยฺยา ฯ เตสํ
หิ เยภฺยฺเยน ทภฺจิมปสฺเสน สยาโน นาม นตฺติ ฯ เยภฺยฺเยน
ภิกฺขเว เปตา อุตฺตนา เสนตฺติ อัย เปตเสยฺยา ฯ อปฺปมฺส-
โลหิตตฺตา หิ อภฺจิสงฺฆาภฺจิมภฺจิตา (๒) เอเกน ปสฺเสน สยิตฺ น
สภฺโกนฺติ อุตฺตนาเว เสนตฺติ ฯ สีสโ ภิกฺขเว มิกฺราชา
ทภฺจิมปสฺเสน เสยฺยํ กปฺเปติ ฯเปฯ อตฺตมโน โหตฺติ อัย
สีสเสยฺยา ฯ เตชฺสฺสทตฺตา หิ สีสโ มิกฺราชา เทว ปฺริมปาเท
เอกสุมิ ปจฺจิมปาเท เอกสุมิ จาเน จเปตฺวา นงฺคฺจฺจ อฺนฺตร-
สตฺถิมหิ ปภฺจิปิตฺวา ปฺริมปาทปจฺจิมปาทนงฺคฺจฺจจัน จิตฺกาสํ
สฺลลภฺเขตฺวา ทฺวินฺนํ ปฺริมปาทานํ มตฺถเก สีสํ จเปตฺวา สยติ ฯ
ทิวสฺมปี สยิตฺวา ปพฺพชฺชมาโน น อฺตรสฺโต (๓) ปพฺพชฺชติ สีสํ
ปน อภฺจิปิตฺวา ปฺริมปาทาที่นํ จิตฺกาสํ สฺลลภฺเขตฺติ ฯ สเจ
ภิกฺขเว จานํ วิชฺหิตฺวา จิตํ โหติ นยิทํ ตฺยหํ ชาตฺยา น สุรภาวสฺส
อนฺรูปนฺติ อนตฺตมโน หุตฺวา ตตฺถเว สยติ น โคจฺราย
ปภฺกมตฺติ ฯ อวิชฺหิตฺวา จิตฺเต ปน ตฺยหํ ชาตฺยา จ สุรภาวสฺส
จ อนฺรูปมิตฺติ หภฺจจฺจฺจ อภฺจจาย สีสหวิชฺมภฺจิตํ วิชฺมภฺจิตฺวา

๑. อ.จ. จตฺตก. ๒๑/๒๔๖/๓๓๑ ฯ

๒. ม. อภฺจิสงฺฆาภฺจิมภฺจิตา ฯ ๓. ม. อฺตรสฺโต ฯ

เกสรภาริ วิฐนิตุวา ติกุขตตุ สีนหาทำ นทิตุวา โคจราย
ปกุภมตี ๑ จตุตถชฎานเสยยา ปน ตถาคตเสยยาตี วุจติ ๑
ตาสู อิช สีนเสยยา อาคตา ๑ อัย หิ เตชสุสทอิริยาปถตดา
อุตตมเสยยา นาม ๑

ปาเท ปาทนติ ทกุฉินปาเท วามปาทำ ๑ อจจาธายาตี
อติอาธาย อีสกั อติกุกุมม จเปตวา ๑ โคปผเกน หิ โคปผเก
ชาณนา วา ชาณุมหิ สงฆฎฎิยามาเน อภินหิ เวทนา
อุปปชชติ จิตตุ เอกคัค น โหติ เสยยา อผาสู โหติ ๑
ยถา ปน น สงฆฎฎิติ เอวั อติกุกุมม จปีเต เวทนา
นุปปชชติ จิตตุ เอกคัค โหติ เสยยา ผาสู โหติ ๑ เตน
วุตตุ ปาเท ปาทำ อจจาธายาตี ๑ สโต สมปชานโนติ สติยา
เจว สมปชานปญญาช จ สมนุทธาคโต หุตวา ๑ อิมินา
สุปริคคหิตสตีสมปชณณั (๑) กถิตั ๑ อุฎฐานสณณั มนสิกริตวาตี
อสุกเวลาย นาม อุฎฐหิสสามิติ เอวั อุฎฐานเวลาปริจเจทกั
อุฎฐานสณณั จิตเต จเปตวา ๑ เอวั กตวา นิปนโน หิ
ยถาปริจฉินนกาเลเยว อุฎฐาตี ๑

วีริยิษฐิยนิทุเทเส เจตสิโกติ อิทั วีริยสุส นิยมโต
เจตสิภวาทีปนตถั วุตตุ อิทั หิ วีริยั ยทปี ภิกุขเว กายิกั
วีริยั ตทปี วีริยสมุโพชณงุโก ยทปี เจตสิกั วีริยั

๑. ม. สุปริคคาหกั สตีสมปชณณั ๑

ตทปิ วีริยสมุโพชฌงฺโกติ ฯ อิติหิทำ อุตฺเทสํ คจฺจตฺตติ เอวมาทิสฺสุ
สฺสุดเตสฺ (๑) จงฺกมาทีนึ กโรนฺตสฺส อฺปฺปชฺชนตาย กายิกนฺติ
วฺจจฺमानมฺปิ กายวิญญาณํ วิย กายิกํ นาม นตฺถิ เจตสิกเมว
ปเนตฺนตฺติ ทีเปตฺตุ เจตสิโกติ วฺจตฺตํ ฯ วีริยารมฺโกติ วีริยสงฺขาโต
อามฺโก ฯ อํยํ หิ อามฺภสทฺโท กมฺเม อปฺตตฺติยํ กิริยาย
วีริเย หีสายํ วิโกปเนตฺติ อนเนเกสฺส อตฺถเตสฺส อากโต ฯ

ขํ กิลฺยจฺ ทุกฺขํ สมฺโกติ สพฺพํ อามฺภปจฺจยา
อามฺภานํ นิโรเธน นตฺถิ ทุกฺขสฺส สมฺภโวติ (๒)

เอตฺถ หิ กมฺมํ อามฺโกติ อากตฺตํ ฯ อามฺภตฺติ จ วิปฺปฏิสํวารี
จ โหตฺตีติ (๓) เอตฺถ อปฺตตฺติ ฯ มหายนฺญา มหามฺภาน น
เต โหนฺติ มหปฺผลาติ (๔) เอตฺถ ยฺยฺยสฺสาปนาทิกิริยา(๕) ฯ อามฺภ
นิกกมถ ยฺยฺยชถ พุทฺธสํสเนตฺติ (๖) เอตฺถ วีริยํ ฯ สมณํ โคตมํ
อฺทฺทิสฺส ปาณํ อามฺภนฺตฺติติ (๗) เอตฺถ หีสํ ฯ พิชคามภฺตคาม-
สมามฺภาน ปฏฺวิโรโต โหตฺตีติ (๘) เอตฺถ เจทฺนภณฺชนาทิกํ
วิโกปนํ ฯ อธิ ปน วีริยเมว อธิปฺเปตฺตํ ฯ เตนาห วีริยา-
รามฺโกติ วีริยสงฺขาโต อามฺโกติ ฯ วีริยํ หิ อามฺภนฺวเสน

- # ๑. ส. มหา. ๑๕/๕๖๒/๑๕๔ ฯ ๒. พุ. ส. ๒๕/๔๐๐/๔๗๘ ฯ
- # ๓. อ. ป. ๒๒/๑๔๒/๑๘๕ ฯ อ. ป. ๓๖/๑๔๑/๒๒๐ ฯ
- # ๔. ส. ส. ๑๕/๓๕๑/๑๑๐ ฯ อ. จ. ๒๑/๓๕/๕๔ ฯ
- # ๕. ส. ม. ยฺยฺยสฺสาปนาทิกิริยา ฯ ๖. ส. ส. ๑๕/๖๑๗/๒๓๐ ฯ
- # อ. ก. ๓๗/๖๒๑/๒๒๓ ฯ ๗. ม. ม. ๑๓/๕๖/๔๘ ฯ
- # ๘. ที. ส. ๕/๕/๗ ฯ ม. ม. ๑๒/๓๓๓/๓๔๓ ฯ

อารมโภติ วุจจติ ฯ อิทมสฺส สภาวปทํ ฯ โกสชฺชโต นิกุขมน-
วเสน นิกุกโม(๑) ฯ ปรี ปรี จานํ อุกุขมนวเสน ปรงุกโม ฯ
อุคฺคณฺตุวา ยมนวเสน อุยฺยาโม ฯ วายมนวเสน วายาโม ฯ
อุสฺสหนวเสน อุสฺสาโห ฯ อธิมตฺตฺสฺสหนวเสน อุสฺโสฬฺหี ฯ
ถิรภาวภูเจน ธาโม ฯ จิตฺตเจตฺตีสกานํ ธารณวเสน อวิจฺเจทโต
วา ปวตฺตณวเสน กุสลสนฺตานํ ธารเตีติ ธิติ ฯ

อปโร นโย นิกุกโม เจโส กามานํ ปนฺุทนาย ฯ
ปรงุกโม เจโส พนฺุชฺชนจฺเจทาย ฯ อุยฺยาโม เจโส โอมสฺส
นิตฺตฺตรณาย ฯ วายาโม เจโส ปารี คมนฺุภูเจน ฯ อุสฺสาโห
เจโส ปุพฺพกมฺภูเจน ฯ อุสฺโสฬฺหี เจโส อธิมตฺตฺภูเจน ฯ ธาโม
เจโส ปลิฆุคฺฆาตฺนตาย ฯ ธิติ เจสา (๒) อฏฺฐิจิตฺตการิตายาติ ฯ

กามํ ตโง จ นฺุหารุ จ อฏฺฐิจิ จ อวสฺสิสฺสตุติ (๓) เอวํ ปวตฺตติกาเล
อสิถิลปรงุกมวเสน อสิถิลปรงุกมตา ถิรปรงุกโม ทพฺพปรงุกโมติ
อตุโถ ฯ ยสฺมา ปเนตํ วิริยํ กุสลกมฺมกรณฺุจฺจาเน ฉนฺุทํ น
นิกฺุขิปติ ชฺุรํ น นิกฺุขิปติ น โอตารเตติ น วิสฺสชฺเชติ อโนสฺสกิต-
มานสฺตํ อวาทติ ตสฺมา อนิกฺุขิตฺตจฺฉนฺุทตา อนิกฺุขิตฺตชฺุรตาติ
วุตฺตํ ฯ ยถา ปนฺุ คณฺุคาคีเร (๔) อุทกสมฺภินฺุณฺุจฺจาเน ชฺุรวาหโคณฺุ
คณฺุหถาติ วทฺนติ โส ชาณฺุณา ภูมึ อุปฺปิเพตฺวาปี ชฺุรํ

๑. สฺยา. สී. ม. นิกุกโม ฯ เอวมฺปรีปี ฯ ๒. ม. เจโส ฯ

๓. อญฺ. ทุก. ๒๐/๒๕๑/๖๔ ฯ ๔. สී. นชฺุชาทิกเก ฯ ม. ตชฺุฉาทิกเก ฯ

วหติ ภูมียิ ปติตุ น เทติ เอวเมว วีริยิ กุสลกมมกรณภูจนาเน
ฐุริ น นิกุขิปติ(๑) ปคคณหาคิ ตสุมา ฐุรสุมปคคาโหติ วุตตุ ๑
ปคคหลกขณเ อินุทภูจ การะตีติ วีริยินุทริยิ ๑ โกสชเช
น กมปตีติ วีริยพลั ๑ ยถาวนियานิกกุสลวายมตาย
สมุมวาวายาโม ๑

ตनुทีติ อาลสิยิ (๒)๑ ตनुทियนาติ ตनुทियนากาโร ๑ ตनुทิมนกดาคิ
ตनुทिया อภิกุตจิตตต๑ อลสสุส ภาโว อาลสุยิ (๓) ๑ อาลสุย-
นากาโร อาลสุยายนา ๑ อาลสุยายิตสุส (๔) ภาโว อาลสุยายิตตุต (๕)๑
อิติ สพเพหิปี อิมหิ ปเทหิ กิเลสวเสน กายาลสิยิ กถิติ ๑

วณจนิกา จริยาคิ วณจนิกา(๖) กิริยา ๑ มา มั ชณณาคิ
วัจ ภาสตีติ ชานเฆว ปณณตติ วีติกกมมโนโต ภิกขุ ภารियิ
กโรติ อุมุหาคั ปน วีติกกมมภูจนาณ นาม นตถิติ อุปสนโนโต
วिय ภาสติ ๑ กายเนน ปรกุกมตีติ มยา กตัม อิทั ปาปกมมัม
มา เกจิ ชานีสูติ กายเนน กุตุต(๗) กโรติ ๑ วิชชมานโทส-
ปฏิจจาทนโต จกขุโมहनมายา วียาคิ มายา มายาวิโน ภาโว
มายาวิต๑ กตวา ปาปี ปุณ ปฏิจจาทนโต อติ อสุสรติ
เอตาย สตุโตติ อจจสรา ๑ กายวาจากิริยาหิ(๘) อณณถา ทสุสนโต
วณเจตีติ วณจนา ๑ เอตาย สตุตา นิกโรนุตีติ นิกติ มิจจนา
๑. ม. ฐุริ อุกุขิปติ ๑ ๒. ม. ชาติอาลสิยิ ๑ ๓. ม. อาลสุยิ ๑
๔. ม. อาลสุยายิตสุส ๑ ๕. ม. อาลสุยายิตตุต ๑
๖. ม. วณจนิกา ๑ ๗. ม. วตุต ๑ ๘. ม. ตถกิริยาหิ ๑

กโรนุตีติ อตุโธ ฯ นานํ เอวํ กโรมีติ ปาปานํ นิกุขิปนโต (๑)
นิกิรณา ฯ นานํ เอวํ กโรมีติ ปริวชชนโต ปริหรณา ฯ
กายาทีหิ สัวรรณโต คูหนา ฯ สพุพโต ภาเคน คูหนา
ปริคูหนา ฯ ตินปณเณหิ วีย कुถํ กายวจีกรมเมหิ ปาปี
ฉาทียตีติ ฉาทนา ฯ สพุพโต ภาเคน ฉาทนา ปริจุฉาทนา ฯ
น อุตตทานํ กตุวา ทสเสตีติ อนุตตทานิกรมํ ฯ น ปากภู
กตุวา ทสเสตีติ อนาวิกกรมํ ฯ สฎฐจ ฉาทนา โวจฉาทนา ฯ
กตปาปปฏิจุฉาทนเวน ปุนปี ปาปสส กรณโต ปาปกิริยา ฯ
อัย วุจจตีติ อัย กตปฏิจุฉาทนลกขณา มายา นาม วุจจติ ฯ
ยาย สมนนาคโต ปุคคโต ภสฺมาปฏิจฺจนฺโน วีย องฺคาโร
อุทกปฏิจฺจนฺโน วีย ขาณฺ ปิโลติกาปติเวจตีติ วีย จ สตุถํ
โหติ ฯ อติเวลํ ทนฺตวิทํสํ หสตีติ ปมาณาติกฺกนฺตํ ทนฺตํ
วिवริตุวา ปเรสํ ทสเสตุวา หาสํ โสมนสฺสํ อุปาเตตุวา
หสติ ฯ

กายิกา จ จิตฺตาทติ กายเนน ปวตฺตา กิฬา ฯ เอเสว
นโย วาจสิกายปิ ฯ หตุถิหิปี กิพนฺตีติ หตุถิหิ กิพิตตถาย
ปุโรโต ธาวนอาธาวนปิฏฺจนิสินฺนาทิกิฬาย กิพนฺติ ฯ เอส (๒)
นโย อสฺสรเถสุปี ฯ อฏฺฐปเทปี กิพนฺตีติ เอเกกาย สนฺติยา(๑)
อฏฺฐ อฏฺฐ ปทานิ อสฺสาติ อฏฺฐปทํ ตสฺมี อฏฺฐปเท ฯ

๑. ม. นิกุขิปนโต ฯ กตุถจ. วิกุขิปนโต ฯ

๒. ม. เอเสว ฯ ๓. ส. ม. ปนฺติยา ฯ

ทสเปหิ เอเสว นโย ฯ อากาเสปีติ อฏฐปททสเปทสุ วिय
อากาเสเยว กิพนฺติ ฯ ปรีหารปเถปีติ ภูมียิ นานาปถิ มณฺทล
กตุวา ตตฺถ ปรีหริตพฺพ(๑) ปรีหรนฺตา กิพนฺติ ฯ สนฺติกายปิ
กิพนฺตีติ สนฺติกกิพาย กิพนฺติ เอกขณฺณิ จปีตา สารियो
วา ปาสาณสกุขราโย วา อจาเลนฺตนา นเขเนว อปเนนฺติ
จ อุปเนนฺติ จ ฯ สเจ ตตฺถ กาจิ จลติ ปราชโย โหติ ฯ (๒)
ขลิกายาติ ชุตผลเก ปาสกกิพาย กิพนฺติ ฯ ฆฏิกายาติ
ฆฏิกา วุจฺจติ ทิมทณฺทเกน รสฺสทณฺทกั ปหรณฺทกิพา ตาย
กิพนฺติ ฯ สลากหตฺถเณนาติ ลาขาย วา มณฺชฏจฺจียา วา
ปิฏฺโฆทเกน วา สลากหตฺถิ เตเมตฺตวา กิ โหตฺติ ภูมียิ
วา กิตฺติยิ วา ตั ปรีหริตฺวา หตฺถิอสุสาทิสฺรูปานิ ทสฺเสนฺตา
กิพนฺติ ฯ อุกฺเขนาติ กุเพน ฯ ปงฺกจีเรนาติ ปงฺกจีริ วุจฺจติ
ปณฺณนาพิกา ตั ชมนฺตา กิพนฺติ ฯ วงฺกเกนาติ คามทารกานั
กิพนฺทเกน ขุทฺทกนงฺกเลน ฯ โมกฺขจิกายาติ สมฺปรีวตฺตกกิพาย ฯ
อากาเส วา ทณฺทกั คเหตุวา ภูมียิ วา สีสั จเปตฺวา
เหฏฺฐุปรียภาเวน ปรีวตฺตนฺตา กิพนฺตีติ วุจฺจติ โหติ ฯ
จิงฺกุลเกนาติ จิงฺกุลกั วุจฺจติ ตาลปณฺณาทิหิ กตฺ วาตปฺปหารเณ
ปรีพฺภมณจกั เตน กิพนฺติ ฯ ปตฺตาพฺพเกนาติ ปตฺตาพฺพกั
วุจฺจติ ปณฺณนาพิ ตาย วาลิกาทินิ มินฺนฺตา กิพนฺติ ฯ
รทเกนาติ ขุทฺทกเรณ ฯ ธนฺนเกนาติ ขุทฺทกธฺนฺนา ฯ อุกฺขริกายาติ
๑. ม. ปรีหริตพฺพปถิ ฯ ๒. ม. โหตีติ ฯ

อกุชริกา วุจติ อากาเส วา ปิฏฺฐิยํ วา อกุชชานนกีฬา
ตาย กีพนฺติ ฯ มเนสิกาชาติ มเนสิกา วุจติ มนสา จินฺตติ-
ชานนกีฬา ตาย กีพนฺติ ฯ ยถาวชฺเชนาติ ยถาวชฺชํ วุจติ
กาณฺณกฺขิณฺชาทีนํ (๑) ยํ ยํ วชฺชํ ตํ ตํ ปโยเชตฺวา ทสฺสนกีฬา
ตาย กีพนฺติ ฯ มุขเกริกนฺติ(๒) มุขสทฺเทน เกรี วีย วาหนํ ฯ
มุขาลมฺพฺรนฺติ(๓) มุขานฺตุตฺตเกริสทฺทกฺรณํ ฯ มุขเทณฺฑิมกนฺติ(๔) มุขเน
ปฺहतเกริสทฺทกฺรณํ ฯ มุขวลิมกนฺติ โอิฏฺฐมํเส (๕) ชิมฺหํ (๖) กตฺวา
สทฺทกฺรณํ ฯ มุขตฺลิกนฺติปี (๗) ปาโจ มุขํ ปรีวตฺเตตฺวา ฐมนํ ฯ
มุขเกรฺพกนฺติ มุขเน เกรียวาหนํ ฯ นาฏกนฺติ อภินยํ ทสฺเสตฺวา
อุกฺกณฺหาปนํ ฯ นฏกนฺติปี ปาโจ ฯ ลาปนฺติ (๘) อุกฺกณฺจิตกฺรณํ ฯ
กิตฺนฺติ คายนํ ฯ ทวกมฺมนฺติ หสฺสกีฬากรณํ ฯ อัย วาจสิกา
จิทฺทชาติ อัย กีฬา วาจา ยชตา วจิตฺวาเร อุปฺปนฺนา ฯ

เกสา จ มสฺสุ จาติอาทีสุ เกसानํ กตฺตริกาย จานานิ
ริตฺตานิ อกตฺวา กตฺตริกาย เชนํ มสฺสุนํ ทาจิกํ
จเปตฺวา กปฺปนํ (๙) จ เอกโต วณฺฑิกาทิมาลา จ มุลคฺนฺธาที-
คฺนฺธา จ ฉวิราคฺรณฺวิเลปนา จ ฯ คีวาทีสุ ปิพนฺชนอากรณา
จ สีเส ปฏิมุญฺจนปฺสาธนปิพนฺชนา จ สรีรนิวาสนวิจิตฺตร-

๑. ม. ...ขุชฺชาทีนํ ฯ ๒. ม. มุขเกริกนฺติ ฯ

๓. สี. ม. มุขาลมฺพฺรนฺติ ฯ ๔. สี. ม. มุขเทณฺฑิมกนฺติ ฯ

๕. สี. โอิฏฺฐมํเส ฯ ม. โอิฏฺฐมํเส ฯ ๖. ม. ชิมฺหํ ฯ

๗. สี. มุขจาลิกนฺติปี ฯ ม. มุขตฺลิกนฺติปี ฯ ๘. ม. ลาปนฺติ ฯ

๙. กตฺถจ. กปฺปาสนฺนจ ฯ ๑๐. ม. ฉวิรคฺรณฺวิเลปนา ฯ

วตุธา จ สัเวลลียพนุชนปสาธนญจ ฯ ปราสนนุติปี (๑) ปาโจ ฯ
สี่สเวจนปฏสงฆาตเวจนญจ ฯ

อุจฺจนานาทีสุ มาตุจฺจฺจโโต นิทฺทมนุททารกานัน สรียรคฺคฺนุโร
ทฺวาทสมตฺตวสุตฺกาเล นสุตฺติ เตสึ สรียรคฺคฺนุทรณตฺถาย
หฺลิตฺทจฺจนฺนาทีหิ (๒) อุจฺจนาทนฺติ เอวรูปึ อุจฺจนานัน น วฏฺฏติ ฯ
ปฺลยฺจฺจวณฺเต ปน ทารเก อูรูสุ นิปชฺชาเปตฺวา เตเลน มกฺเขตฺวา
หฺตถปาทอูรฺนาภิอาทีนิน สณฺจฺจนสมปาทนตฺถํ ปริมทฺทนฺติ
เอวรูปึ ปริมทฺทนัน น วฏฺฏติ ฯ

นฺหาปนฺนฺติ เตสึเยว ทารกานัน คฺคฺนฺชาทีหิ นฺหาปนัน ฯ
สมฺพาहनฺนฺติ มหามลฺลนัน วिय หฺตถปาทมฺ มุคฺคราทีหิ ปหฺริตฺวา
พาหฺวทฺทมนัน ฯ อาทาสนฺติ ยํ กิณฺจฺจิ อาทาสัน ปหฺริตฺตุน
วฏฺฏติ ฯ อญฺชนัน อลงฺการณฺชนเมว ฯ มาลาติ พุทฺธมาลา
วา อพฺพุทฺธมาลา(๓) วา ฯ วิเลปนฺนฺติ ยํ กิณฺจฺจิ นฺวิราคฺคฺรณฺนํ ฯ
มุขจฺจนฺณกํ มุขเลปนฺนฺติ มุขกภาพิปปกาทีนิน หฺรณตฺถาย
มตฺตติกากกํ เทนฺติ ฯ เตน โลหิตฺเต จลิตฺเต สาสปกฺกํ เทนฺติ
เตน โทเส ขาทิตฺเต ติลกกํ เทนฺติ เตน โลหิตฺเต สนฺนิสินฺเน
หฺลิตฺททิกกํ เทนฺติ เตน นฺวิวณฺณเณ อารูเพหฺ มุขจฺจนฺณเกน
มุขํ จฺจนฺณนฺติ [๔] ฯ

๑. สี่. รสนนุติปี ฯ ๒. สี่. ม. คฺคฺนฺจฺจนฺนาทีหิ ฯ

๓. สี่. คฺคฺนฺถิตฺมาลา วา อคฺคฺนฺถิตฺมาลา วา ฯ

ม. พุทฺธมาลา วา อพฺพุทฺธมาลา วา ฯ

๔. ม. เอตฺถนฺตเร ตํ สพฺพํ น วฏฺฏติตฺติ ทิสฺสตี ฯ

หตุทพนุชาทีสุ หตุเถ วิจิตรสงขกปาลาทีนิ พนุชิตวา
วิจรรนุติ ตัม วา อณณัม วา สพพมปิ หตุถาภรณัม น
วฏฏติ ๑ อปเร สิบ พนุชิตวา วิจรรนุติ สุวณณจิร์กมุตตา-
วลีอาทีหิ จ ตัม ปริกขิปนุติ ตัม สพพัม น วฏฏติ ๑
อปเร จตุหตุททณฺฑํ วา อณณัม วา ปน อลงกตทณฺฑํ คเหตุวา
วิจรรนุติ ตถา อิตฺติปฺริสฺสรูปาทิวิจิตฺตํ เกสชชนาฟักิ์ สุปริกขิตฺตํ
วามอเสเยว (๑) โอลกเคนฺติ อปเร อนนิกจิตฺรโกถั อติตฺติณณิ
อสี ปณฺจวณณสุตฺตสิพฺพิตฺ มกรทนฺตกาทีวิจิตฺตํ (๒) นตฺตํ สุวณณ-
รชทาทีวิจิตฺรา โมรปิลฺลาทีปริกขิตฺตา อูปาหนา เกจิริตน-
มตฺตายามํ จตุรงฺกุลวิตฺตตํ เกสนนฺตปฺริจฺเจทํ ทสฺเสตฺวา เมมฺมุเข
วิษฺขลตฺตํ วิย นลาญฺ อุนฺนํหิสนฺนํ พนุชิตวา จูพามณฺธิ ชาเรนฺติ
จามรวาลวิชนี ชาเรนฺติ ตัม สพพัม น วฏฏติ ๑

อิมสฺส วา ปุตฺติกายสฺสชาติ อิมสฺส จาคุมหาญตมยสฺส
กฺุณปสฺริรสฺส ๑ เกพนาติ กิพปาปนา ๑ ปริกเกพนาติ สพพโต
ภาเคน กิพปาปนา ๑ เจริตฺตาคติ อภิกงฺขิตฺตา ๑ เจริตฺตตฺนุติ
คิทฺทภาโว อภิกงฺขิตฺตาโว ๑ จปฺลตฺตาคติ อลงฺการภรณัม ๑
จปฺลยฺนุติ จปฺลภาวํ ๑

สวิกฺกสนฺตฺติอาทีสุ วิญฺญาย สห สวิกฺกสํ ๑ นววิราคภรณ-
สงฺขาเตน ปรีวาเรน สห สปรีวาริ ๑ ปริกณฺเทน สห
สปริกณฺฑํ ๑ ปริกขารเณน สห สปริกขาริ ๑

๑. ม. วามปสุเสเยว ๑ ๒. ม. มกรทนฺตกาทีวิจิตฺตํ ๑

อาถัพพนฺติ อาถัพพณิกมนฺตปโปยํ ๑ สุปฺน-
นฺติ สุปฺนสฺตํ ๑ ลกฺขณนฺติ มณฺธิลกฺขณาที ๑ โน วิทฺเทติ นปโปยเชยฺย ๑
วิรุตฺตจฺจาติ(๑) มิกาทินํ ฏฺเณตฺวา วสฺสตี ๑

อาถัพพณิกาทิ ปฺรฺุปรฺมาตมนฺตชานนกา ๑ อาถัพพณฺ
ปโปยเชนฺตีติ อาถัพพณิกา กิร สฺตฺตาทํ อโณถํ ฏฺเณชิตฺวา
ทพฺเพ อตฺถริตฺวา ปจฺวิยํ สยมาณา ตปฺ จริตฺวา สฺตฺตเม ทิวเส
สุสานญฺมึ สชฺเชตฺวา สฺตฺตเม ปเท จตฺวา หตฺถํ ฏฺเณตฺวา
ฏฺเณตฺวา มุขเณ วิชฺชํ ปฺริชฺชปฺนฺติ อถ เตสํ กมฺมํ สมิชฺชติ ๑ เอวรूपํ
สนฺธาย อาถัพพณฺ ปโปยเชนฺตีติ อาห ๑ ตตฺถ ปโปยเชนฺตีติ
ยฺตุตฺตปฺยฺตุตฺตา โหนฺติ ๑ นคเร วา รุทฺเชติ นคเร สมนฺตโต
รฺุณฺธิตฺวา อวาริตฺวา กหิเต ๑ สงฺคามे วา ปจฺจุปฺญฺจิตฺติ
รณฺเ วา(๒) อฺุปกนฺตฺวา จิตฺ ๑ ปจฺจุตฺถิเกสุ ปจฺจามิตฺเตสุติ
ปจฺจนิกฺกุเตสุ(๓) เวรึสุ ๑ อีตี อฺุปฺปาเทนฺตีติ สริรจลนํ กมฺปนํ
ตสฺส อฺุปฺปาทนํ กโรนฺติ ๑ อฺุปฺททวนฺติ กายปิปฺนํ กโรนฺติ ๑
โรคนฺติ พฺยาธี ๑ ปชฺชรกนฺติ ชรี ๑ สฺถฺลนฺติ อฺุทฺธฺมาตกํ ๑
วิสุจิกนฺติ วิชฺฌนํ ๑ ปกฺขนฺทิทกนฺติ โลหิตปกฺขนฺทิทกํ ๑ กโรนฺตีติ
อฺุปฺปาเทนฺติ ๑

สุปฺนปฺาจกาทิ สุปฺนพฺยากรณกา ๑ อาทิสนฺตีติ
พฺยากรโรนฺติ ๑ โย ปฺุพฺพณฺหสมยํ สุปฺนํ ปสฺสตีติอาทิสฺ
๑. ม. วิรุตฺตจฺจาติ ๑ ๒. ม. วาสทฺโท น ทิสฺสตี ๑
๓. สී. ม. ปฺญาณีกฺกุเตสุ ๑

อจจนตัสโยเค อุปโยควจัน ปุพฺพณฺหสมเยติ อตุโถ ฯ เอว
วิปาโก โหติติ อัญฺจานัญฺจวเสน เอวรูป วิปาโก โหติ ฯ
อวกฺขชฺช นิปนฺโนติ อโรมุโข หุตฺวา นิปนฺโน ปสฺสตี ฯ เอว
สุปฺนปจกา สุปฺนํ อาทิสฺนตี ฯ

ตถจ ปน สุปฺนํ ปสฺสฺนฺโต จตฺตฺหิ การณฺเหติ ปสฺสตี
ชาตฺตฺกโฆภโต วา อนุญฺตปุพฺพโต วา เทวโตปสฺสฺหารโต วา
ปุพฺพนิมิตฺตโต วาติ ฯ ตตฺถ ปิตฺตาทินํ โฆภน(๑)ปจฺจยโยเคน
ชฺุภิตชาตฺตฺโก ชาตฺตฺกโฆภโต สุปฺนํ ปสฺสตี ปสฺสฺนฺโต จ
นानาวิธํ สุปฺนํ ปสฺสตี ฯ อนุญฺตปุพฺพโต ปสฺสฺนฺโต ปุพฺเพ
อนุญฺตปุพฺพํ อารมฺมณํ ปสฺสตี ฯ เทวโตปสฺสฺหารโต ปสฺสฺนฺโต
เทวตानํ อานฺุภาเวน อารมฺมณานิ ปสฺสตี ฯ ปุณฺณนิมิตฺตโต
ปสฺสฺนฺโต ปุณฺณปาปุณฺณวเสน อุปฺปชฺชิตฺตฺกามสฺส อตฺถสฺส วา
อนตฺถสฺส วา ปุพฺพนิมิตฺตญฺตํ สุปฺนํ ปสฺสตี ฯ ตตฺถ ยํ
ชาตฺตฺกโฆภโต อนุญฺตปุพฺพโต จ สุปฺนํ ปสฺสตี น ตํ สจฺจํ
โหติ ฯ ยํ เทวโตปสฺสฺหารโต ปสฺสตี ตํ สจฺจํ วา โหติ
อลิกํ วา ฯ กุฑฺธา หิ เทวตา อุปาเยน วินาสตฺตฺกามา
วิปริตฺมปิ กตฺวา ทสฺสฺเนตี ฯ ยํ ปน ปุพฺพนิมิตฺตโต ปสฺสตี
ตํ เอกนตฺสจฺจเมว โหติ ฯ เอเตสํ จตฺตฺนํ มฺลการณานิ สํสคฺค-
เภทโตปิ สุปฺนเกโท โหติเยว ฯ ตถจ ปเนตํ จตฺตฺพิธิ สุปฺนํ
๑. ม. โฆภกกรณ... ฯ

เสกฺขปฺลุชฺชนา ปสฺสนฺติ อปฺปหีนวิปฺลฺลาสฺตฺตาฯ อเสกฺขาน น
ปสฺสนฺติ ปหีนวิปฺลฺลาสฺตฺตาฯ

กี ปเนตฺติ ปสฺสนฺโต สฺตฺโต ปสฺสตี อุทาหุ ปฏฺิพฺพุโธ
อุทาหุ เนว สฺตฺโต น ปฏฺิพฺพุโธติ กิณฺเจตฺถ ยถิ ตาว
สฺตฺโต ปสฺสตี อภิธมฺมวิโรโธ อาปชฺชตีฯ กวญฺจจิตฺเตน หิ สฺปตี
ตํ รุปนํมิตฺตาทิอารมฺมณํ รากาติสมฺปยุตฺตํ วา น โหตี สฺปินํ
ปสฺสนฺตสฺส จ อิทิสานิ จิตฺตานิ อุปชฺชนฺตีฯ อถ ปฏฺิพฺพุโธ
ปสฺสตี วินยวิโรโธ อาปชฺชตีฯ ยํ หิ ปฏฺิพฺพุโธ ปสฺสตี ตํ
สพฺโพหาริกจิตฺเตน ปสฺสตี สพฺโพหาริกจิตฺเตน จ กเต วิติกฺกเม
อนาปตฺติ นาม นตฺถิ สฺปินํ ปสฺสนฺเตน ปน กเต วิติกฺกเม
เอกนฺตมฺนาปตฺติ เอวฯ อถ เนว สฺตฺโต น ปฏฺิพฺพุโธ ปสฺสตี
น โกจิ (๑) นาม ปสฺสตีฯ เอวญฺจ สตี สฺปินสฺส อภาโว จ
อาปชฺชตี น อภาโวฯ กสฺมา ยสฺมา กปฺนิทฺทาปเรโต
ปสฺสตีฯ วุตฺตญฺเหดฺดี กปฺนิทฺธปเรโต(๒) มหาราช [๓] สฺปินํ
ปสฺสตีตีติฯ

กปฺนิทฺทาปเรโตตี(๔) มกฺกญฺนิทฺทาญฺตฺโตฯ ยถา หิ มกฺกญฺสฺส
นิทฺทา ลหุปริวตฺตา โหตี เอวํ ยา นิทฺทา ปุณฺปุณฺนี กุสลาภิ-
จิตฺตวอกิณฺณตฺตา ลหุปริวตฺตาฯ ยสฺสา ปวตฺติยํ ปุณฺปุณฺนี
๑. ม. โโกฯ ๒. ม. มชฺฌปคฺโตฯ ๓. ม. เอตฺถนฺตเร
กปฺนิทฺทาปเรโตตี ทิสฺสตีฯ ๔. ม. กปฺนิทฺทาปเรโตตีฯ

ภวญโคโต อุตฺตรณั โหติ ตาย ยุตฺโต สุปินั ปสฺสตี ฯ เตนายั
สุปิโน กุสโลปิ โหติ อกุสโลปิ อพฺยาคโตปิ ฯ ตตฺถ สุปินนฺเต
เจติยวฺทนธมฺมสุตฺตวณณมฺมเทสนาทินิ กโรนฺตสฺส กุสโล ปาณาติ-
ปาตาทินิ กโรนฺตสฺส อกุสโล ทวีหิ อนฺเตหิ มุตฺโต อวชฺชน-
ตทารมฺมณฺทกฺขณ อพฺยาคโตติ เวทิตพฺโพ ฯ สุวายั ทพฺพลตฺตา(๑)
[๒] ปฏฺฐิสนฺธิ์ อากกฺขณฺติ อสมตฺโต ปวตฺเต ปน อณฺเณหิ
กุสลากุสเลหิ อุปตฺตมฺภิโต วิปากั เทติ ฯ

มณฺเฑกฺขณาทีสุ เอวฺรุโป มณฺเฑ ปสฺสโต เอวฺรุโป อปฺปสฺสโต
สามิโน อาริทยุสฺสริยาทีนั เหตุ โหติ น โหตีติ เอว
วณณสณฺจานาทิวเสน มณฺเฑอาทีนั ทกฺขณฺ อาทิสนฺตีติ อตฺโต ฯ
ตตฺถ อวฺรทกฺขณนฺติ จเปตฺวา อสีอาทีนิ อวเสสฺสิ อวฺรุหิ ฯ
อิตฺถิลกฺขณาทีนปิ ยมฺหิ กุเล อิตฺถิปฺริสาทโย วสนฺติ ตสฺส
วฺทกฺขณานิวเสนเวทิตพฺพานิ ฯ อชฺลกฺขณาทีสุ ปน เอวฺรุปานั
อชาทีนั มัสฺส ชาทิตพฺพึ เอวฺรุปานั น ชาทิตพฺพณฺติ อยมฺปิ
วิเสโส เวทิตพฺโพ ฯ

อปิ เจตฺถ โคธาทกฺขณ จิตฺตกมฺมปีพฺนฺธนาทีสุปิ เอวฺรุปาย
โคธาย สติ อิทํ นาม โหตีติ อยมฺปิ วิเสโส เวทิตพฺโพ ฯ
กณฺเฑกกาลกฺขณั ปีพฺนฺธนกณฺเฑกกายปิ เคาทกณฺเฑกกายปิ วเสน
เวทิตพฺพึ ฯ กจฺจปฺลกฺขณมฺปิ โคธาทกฺขณสทิสเมว ฯ มิคลกฺขณั
๑. ม. ทพฺพลตฺตูกตฺตา ฯ ๒. ม. เอตฺถนฺตเร เจตฺตนาชาติ ทิสฺสตี ฯ

สพฺพสงฺคาหิกํ สพฺพจตุปฺปทานํ ลกฺขณวเสน วุตฺตํ ฯ เอวํ
ลกฺขณปาจกา ลกฺขณํ อาทิสฺนฺตฺติ เอวํ ลกฺขณสตฺถวาจกา
ลกฺขณํ อาทิสฺนฺตฺติ กเถนฺตฺติ ฯ

นภฺจตุตฺตานีติ กตฺติกาทีนํ อภฺจวิสฺตํ นภฺจตุตฺตานี ฯ อิมินา
นภฺจตุเตน ฆรปฺปเวโส กาทพฺโพติ เคาปฺปเวสมงฺคลํ กาทพฺพํ ฯ
มกฺกํ พนฺธิตพฺพนฺติ ปสาธนมงฺคลํ กาทพฺพํ ฯ วาเรยฺยนฺติ อิมสฺส
ทารกสฺส อสฺสกฺกฺโต อสฺกนภฺจตุเตน ทาริกํ อาเนถาติ อาวาห-
กรณญจ อิมํ ทาริกํ อสฺสกฺส นาม ทารกสฺส อสฺกนภฺจตุเตน
เทถ เอวํ เอเตสํ วุฑฺฒิ ภฺวิสฺสตีติ วิวาทกรณญจ วตฺวา
วาเรยฺยสงฺขาตํ อาวาหวิวาทมงฺคลํ กาทพฺพนฺติ อาทิสฺนฺตฺติ ฯ
พีชนิหาริตฺติ พีชานํ วปฺปตฺถาย พหิ นีหฺรณํ ฯ นีหโรตฺติปี (๑)
ปาติ ฯ

มิกจกุกฺกนฺติ (๒) อิทํ สพฺพสงฺคาหิกนามํ สพฺพสฺกฺกจตุปฺปทานํ
รุตฺถาณวเสนเว วุตฺตํ ฯ มิกจกุกปาจกาติ (๓) สกฺกจตุปฺปทานํ
สทฺทพฺพยากรณกา ฯ มิกจกุกํ อาทิสฺนฺตฺติ เตสํ สทฺทํ สุตฺวา
พฺพยากรณนฺติ ฯ รุตฺนฺติ(๔) สทฺทํ ฯ รุตฺนฺติ(๕) วา ปาฬิ ฯ วสฺสิตนฺติ
วํจํ ฯ คพฺพกรณียาติ วินสฺสमानสฺส คพฺพสฺส ปฺน อวินาสาย
โอสฺสทานเนน คพฺพสฺสจฺจานการกา ฯ คพฺโภา หิ วาเตน
๑. ม. นีหโรตฺติปี ปาติ ฯ ๒. ม. มิกจกุกนฺติ ฯ เอวมฺปฺริปี ฯ
๓. ม. มิกจกุกปาจกาติ ฯ ๔. ม. รุตฺนฺติ ฯ
๕. ม. รุตฺนฺติปี ปาติ ฯ

ป้าณเกหิ กมฺมุนา จาติ ตีหิ การณฺเหหิ วินสฺสติ ๑ ตตฺถ วาเตน
วินสฺสนฺเต วาตวินาสนํ สีตลํ เกสขฺชฺ เตติ ๑ ป้าณเกหิ นสฺสนฺเต
ป้าณกานํ ปฏฺฐิกมฺมํ กโรติ ๑ กมฺมุนา วินสฺสนฺเต ปน พุทฺธาปี
ปฏฺฐิพาหิตฺตํ น สกฺโกนฺติ ๑ ตสฺมา น ตํ อิธ คหิตํ ๑ สาลากิยฺนฺติ
สลาเกวชฺชกมฺมํ ๑ สลลกตฺตฺติยฺนฺติ สลลกตฺตเวชฺชกมฺมํ ๑ กาย-
ติกฺกิณฺนํ มุลเกสขฺชาทีนํ โยเชตฺวา กายติกฺกิณฺนเวชฺชกมฺมํ ๑
ภูตฺติยฺนฺติ ภูตเวชฺชกมฺมํ ๑ โกมารเกวชฺชนฺติ (๑) โกมารเกวชฺชกมฺมํ ๑

กฺุหาติ วิมฺหาปกา ๑ กฺุทฺธาติ ทารุกฺขณฺฑํ วิย กฺุทฺธ-
สรีรา ๑ ลปาติ ปจฺจยปฏฺฐิพทฺทวจนกา ๑ สิงฺกิติ มณฺฑ-
นปคฺติกา ๑ อุนฺนพาติ อุกคตมานนพา ๑ อสม่าหิตาติ อุปจารป-
ปนาสมาธิวิริหิตา ๑

น กณฺเฬยฺยาติอาทิสฺสุ อุกฺุทฺเสกฺกหณฺวเสน น กณฺเฬยฺย ๑
สขฺฆายวเสน น อุกฺุคณฺเฬยฺย ๑ จิตฺเต จปนวเสน น ชาเรยฺย ๑
สมิปี กตฺวา จปนวเสน น อุปฺชาเรยฺย ๑ ห อุปฺปริกฺขาวเสน
น อุปฺลเกยฺย ๑ อณฺเฬลํ วาจนวเสน นปฺปโยเชยฺย ๑

เปสฺุณฺณยฺนฺติ (๒) เปสฺุณฺณํ ๑ เสสนิทฺเตโส จ วุตฺตตฺโตเยว ๑
กยวิกฺกเยติ ปณฺจหิ สทฺธมฺมิเกหิ สทฺธี วณฺจนวเสน วา
อฺุทฺยปตฺถนาวเสน วา น ติกฺุเจยฺย ๑ อฺุปวาทํ กิกฺุชฺช น
กเรยฺยาติ อฺุปวาทเกเร กิเลเส อนิพฺพตฺเตนฺโต อตฺตนิ ปเรหิ
๑. ม. โกมารเกวชฺชนฺติ ๑ ๒. ม. เปสฺุณฺณยฺนฺติ ๑

สมณพฺรหฺมณฺเหหิ อุปฺวาทำ น ชนฺเยย ๑ คาเม จ นากิสฺชเชยฺยาติ
คาเม จ ทิหิสํสคฺคาทึหิ นากิสฺชเชยฺย ๑ ลากมฺยุชา ชนํ น
ลปเยยฺยาติ ลากมฺยุตฺยา (๑) ชนํ น ลปเยยฺย ๑

เย กยวิกุกยา วินเย ปฏิกฺขิตฺตฺตาติเย ทานปฏิกฺคหณฺวเสน
กยวิกุกยสิกฺขาปเท (๒) น วฏฺฏตีติ ปฏิกฺขิตฺตฺตา อิทฺธาธิปฺเปตํ
กยวิกุกยํ ทสฺเสตฺตํ ปณฺจณฺนํ สทฺธิ ปตฺตํ วา จีวรํ วาติ-
อาทิมฺมาห ๑

ตตฺถ ปณฺจณฺนํ สทฺธิชฺนฺติ ปณฺจทฺธิ สทฺธมฺมิเกหิ สท ๑ ปณฺจ
สทฺธมฺมิกา นาม กิกฺขุภิกฺขุณีสิกฺขมฺมานสามณฺเระสามณฺเระโย ๑
วณฺจณฺนํ วาติ ปฏฺฐิรูปํ ทสฺเสตฺตฺวา วณฺจณฺนํ วา ๑ อุทฺถํ วา
ปตฺถยณฺุโตติ วุทฺธํ ปตฺถยณฺุโต วา ๑ ปรีวตฺเตตีติ ปรีวตฺตณฺํ
กโรตี ๑

อิทฺธิมณฺุโตติ อิชฺฌนปฺปภาวณฺุโต ๑ ทิพฺพจกฺขุกาติ ทิพฺพ-
สทิสฺสวณฺจกฺขุกา ๑ อถฺวา ทิพฺพวิหารสนฺนํ สฺสเยน ลทฺธ-
วณฺจกฺขุกา ๑ ปรีจิตฺตฺวิทฺโนติ อตฺตโน จิตฺเตน ปเรสํ จิตฺต-
ชานนกา ๑ เต ทฺฐโรโตปี ปสฺสณฺุตีติ เอกโยชนโรโตปี (๓) โยชนสฺตโรโตปี
โยชนสทฺสโรโตปี โยชนสทฺสโรโตปี(๔) จกฺกวาพโรโตปี เทว ตีณิ
จตฺตาริปณฺจทสฺวิสฺตจตฺตาลีสทฺสโรโตปี ตโรโต อติเรกโรโตปี

๑. ม. ลากกามตฺยา ๑ ๒. วิ. มหาวี. ๒/๑๑๓/๕๕ ๑

๓. ม. เอกโยชนโรโตปี ทสโยชนโรโตปี ๑ ๔. ม. โยชนสทฺสโรโตปี

โยชนทสทฺสโรโตปี ๑

จกกวาพโต ปสฺสนฺติ ทกฺขณฺติ ฯ อาสนฺนาปี น ทิสฺสนฺตีติ
สมีเป จิตาปี นิสินฺนาปี น ปญฺญาณฺติ ฯ เจตสาปี จิตฺตํ
ปชานนฺตีติ อตฺตโน จิตฺเตนปี ปเรสฺสํ จิตฺตํ ปชานนฺติ ฯ เทวตาปี
โฆ สนฺติ อิทธิมนฺตนิโยติ เทวตาปี เอวํ สํวิชฺชนฺติ อิชฺฌนป-
ปภาวณฺตนิโย ฯ ปรจิตฺตวิทฺฐนิโยติ ปเรสฺสํ จิตฺตํ ชานนฺติโย ฯ
โอฬาริเกหิ วา กิเลเสหิตี กายทฺวจฺจริตาทีเกหิ วา อุปตาเปหิ ฯ
มชฺฌิเมหิ วาติ กามวิตกฺกาทีเกหิ วา ฯ สุขุเมหิ วาติ ฉาติ-
วิตกฺกาทีเกหิ วา ฯ กายทฺวจฺจริตาทโย กมฺมปถวเสน กาม-
วิตกฺกาทโย วฏฺฐมฺลกกิเลสวเสน เวทิตพฺพา ฯ

ฉาติวิตกฺกาทีสุ มยฺหํ ฉาตโย สุขชีวิโน สมฺปตฺติยฺตฺตาติ
เอวํ ปญฺจกามคฺคณฺสนฺนิสฺสิตเปเมน [๑] ฉาตเก อารพฺก อุปฺปนฺน-
วิตกฺโก ฉาติวิตกฺโก ฯ [๒] มยฺหํ ฉาตโย ขยํ คตา วยํ คตา สทฺธา ปสนฺนาติ
เอวํ ปวตฺโต ปน ฉาติวิตกฺโก นาม น โหติ ฯ

อมฺหากํ ชนปโท สุกฺโก โข สมฺปนฺนสฺสฺโสติ ตฺถจฺจมานสฺสฺส
เลหสฺสฺสิตเปมวเสนเนว อุปฺปนฺนวิตกฺโก ชนปทวิตกฺโก นาม ฯ
อมฺหากํ ชนปเท มนุสฺสา สทฺธา ปสนฺนา ขยํ คตา วยํ
คตาติ เอวํ ปวตฺโต ปน ชนปทวิตกฺโก นาม น โหติ ฯ

อมรตฺตาย วิตกฺโก อมโร วา วิตกฺโกติ อมรวิตกฺโก ฯ

๑. ม. เอตฺถนฺตเร เคหสนฺนิสฺสิตเปเมนาติ ทิสฺสตีติ ฯ

๒. ม. เอตฺถนฺตเร มยฺหํ ฉาตโยติ ทิสฺสตีติ ฯ

ตตถ อุกกุฏิกปฺปชานาทีหิ (๑) ทุกฺเข นิชิณฺเณ (๑) สมฺปฺราเย อตฺตา
สุชี โหติ ฯ อมโรติ ทุกฺกรการิกํ กโรนฺตสฺส ตาย ทุกฺกรการิตาย
ปฏิสํยุตฺโต วิตฺกโก อมฺรตฺตาย วิตฺกโก นาม ฯ ทิฏฺฐิคติโก
ปณ สสฺสํ วเทสิตฺถาทีนํ ปุณฺโณ เอวมฺปิ (๒) เม โน อณฺเณถาปี
เม โน อณฺเณถาปี เม โน โนติปี เม โน โนติปี เม โนติ วิกุเขปํ
อาปชฺชติ ตสฺส โส ทิฏฺฐิคติปฏิสํยุตฺโต วิตฺกโก ยถา อมโร
นาม มจฺจุ อุกฺเก กเหตุวา มารตฺตํ น สกฺกา อิตฺโต จิตฺโต
จ ชาวติ คาทํ น คจฺจติ เอวมฺว เอกสฺมี ปกฺเข
อสนฺจหนฺโต น มรฺตติ อมโร นาม [๓] ตํ ทุวิธมฺปิ เอกโต
กตฺวา อมฺรวิตฺกโกติ วุตฺตํ ฯ

ปรานุทฺทตฺตาปฏิสณฺยุตฺโตติ อนุทฺทตฺตาปฏฺฐิรูปเกน เกห-
สฺสิตเปเมน ปฏิสํยุตฺโต ฯ อฺปฺภูจฺจาเกสฺ นนฺทเกสฺ โสจฺนเตสฺ จ
เดหิ สทฺธิ ทฺวิกุณฺ (๔) นนฺทติ ทฺวิกุณฺ โสจฺติ เตสฺ สุขิตฺเตสฺ
ทฺวิกุณฺ สุขิตฺโต โหติ ทฺกฺขิตฺเตสฺ ทฺวิกุณฺ ทฺกฺขิตฺโต โหติ ฯ อฺปฺปนฺเนสฺ
กิจฺจกรณฺเญสฺ อตฺตนา โวโยคํ อาปชฺชติ ฯ ตานิ ตานิ กิจฺจานิ
สาเรณฺโต ปณฺณตฺตี วิตฺกุกมฺติ สลฺเลขํ โกเปติ ฯ โย ตสฺมี
สํสฺญจฺวิหारे ตสฺมี วา โวโยคาปชฺชเนน เกหสฺสิตฺโต วิตฺกโก อຍ
ปรานุทฺทตฺตาปฏิสํยุตฺโต วิตฺกโก นาม ฯ

๑. สี่. นิตุทฺทฺเข นิชฺชิณฺเณ ฯ ม. ทุกฺเข นิชิณฺเณ ฯ

๒. ม. เอวมฺปิ ฯ ๓. ม. เอกถนฺตเร โหติติ ทิสฺสติ ฯ

๔. ม. ทิคุณฺ ฯ เอวมฺปริปี ฯ

ลาภสฺสกาเรตีโลกปฏิสฺสณฺตุโตติ จีวราทิตาเกน เจว สกฺกาเรน
จ กิตฺติสทฺเทน จ สทฺธี อารมฺมณกรณวเสน ปฏิสฺสฺยฺตุโต ฯ
อนวณฺตุตฺติปฏิสฺสณฺตุโตติ อโห วต มํ ปเร น อวชานเยยฺยํ น
โจเทตฺวา วิเหเตตฺวา (๑) กเถยฺยฺนฺติ เอวํ อนวณฺญาตภาวปฺตถนาย
สทฺธี อุปฺปชฺชนกวิตกโก ฯ โส ตสฺมี มา มํ ปเร อวชานีสฺสูติ
อุปฺปนฺนจิตฺเต (๒) ปณฺจกามคฺคณฺสงฺขาตเคหนิสฺสฺยฺโต หุตฺวา อุปฺปนฺน-
วิตกโก อนวณฺตุตฺติปฏิสฺสฺยฺตุโต วิตกโก ฯ

ตตฺถ (๓) ตตฺถ (๓) สชฺชตีติ เตสฺ เตสฺ อารมฺมณฺเตสฺ ลกฺคฺติ ฯ
ตตฺร ตตฺร คณฺหาตีติ วุคฺตปฺปการี อารมฺมณฺ ปวิสฺติ ฯ พชฺฌตีติ
เตหิ เตหิ อารมฺมณฺเห สทฺธี พชฺฌติ เอกีภวติ ฯ อนยพฺยสนฺนฺติ
ตตฺถ ตตฺถ อวทฺถวีวินาสี (๔) ฯ อาปชฺชตีติ ปาปฺณาติ ฯ

อามิสจกฺขุคฺสฺสาติ จีวราทิอามิสโลลสฺส ฯ โลภมฺมกรฺ-
กฺสฺสาติ โลภคฺตฺรธมฺมํ มุณฺจิจฺตฺวา รูปาทีโลกมฺมเมว คจฺจํ กตฺวา
วทฺนตฺสฺส (๕) ฯ อาลปฺนาติ วิหารี อากเต มนฺุสฺเส ทิสฺวา กิมตฺถาย
โกณฺโต อากตา ที ภิกฺขุ นิมฺนเตตฺถํ ยที เอวํ คจฺจถ อหํ
ปจฺจโต ภิกฺขุ กเหตฺวา อากจฺจามิตี เอวํ อาทิโตว ลปฺนา ฯ
อถ วา อตฺตานํ อุปฺเนตฺวา อหํ ติสฺโส มยิ ราชา ปสฺนฺโน
มยิ อสฺสโก จ อสฺสโก จ ราชมหามตฺโต ปสฺนฺโนติ เอวํ
๑. สี. เวเหตฺวา วิเหเตตฺวา ฯ ม. โสเหตฺวา วิโสเหตฺวา ฯ
๒. ม. อุปฺปนฺเน วิตกเก ฯ ๓. ม. ตตฺร ตตฺร ฯ
๔. ม. อวทฺถวี วินาสี ฯ ๕. ม. จรฺนตฺสฺส ฯ

อุตฺตฺปนายิกา ลปนาติ อาลปนาฯ ลปนาติ ปุฏฺฐสฺส สโต
วุตฺตปฺปการเมว ลปนํ ฯ

สลลปนาติ คหปติกานํ อุกฺกณฺฐนีสิตฺตฺส(๑) ภัตฺตสฺส โอิกาสิํ ทตฺวา
สุฏฺฐ ลปนาฯ อุลลปนาติ มหากฺกณฺฐมฺพิโก มหानาวิโก มหา-
ทานปฺตีติ เอวํ อุตฺถิ กตฺวา ลปนาฯ สมฺมุลลปนาติ สพฺพโต
ภาเคน อุตฺถิ กตฺวา ลปนาฯ อุนฺนหนาติ อฺปาสกา ปุพฺเพ
อิทิสฺส กาลเ นวทานํ เทถ อิทานิ กิ น เทถาติ เอวํ
ยาว ทสฺสาม ฆนฺเต โอิกาสิํ น ลภามาติอาทีนํ วทนฺติ ตาว
อุตฺถิ (๒) นหนา เวจฺจนาติ วุตฺตํ โหติฯ อถ วา อฺจฺจุหตฺถํ
ทิสฺวา กฺโต อากฺกํ อฺปาสกาติ ปุจฺจติฯ อฺจฺจุเขตฺตโต
ฆนฺเตติฯ กิ ตตฺถ อฺจฺจุ มธฺรฺรฺนฺติฯ ขาทิตฺวา ฆนฺเต
ชานิตพฺพนฺติฯ น อฺปาสกา ภัคฺขุสฺส อฺจฺจุํ เทถาติ วตฺตุ
วณฺณตีติ ยา เอวรฺูปา นิพฺเพเจนตฺตฺสสาปี นิเวจฺจนกฺกถา सा
อุนฺนหนาฯ สพฺพโต ภาเคน ปฺนปฺปฺนํ อุนฺนหนา สมฺนฺนหนาฯ
อฺกฺกาจนาติ เอตํ กฺลํ มํเขว ชานาติ สเจ เอตฺถ เทยฺยธฺมโม
อฺปฺปชฺชติ มยฺหํเขว เทตีติ เอวํ อฺกฺขิปิตฺวา กาจนา อฺกฺกาจนาฯ
อฺกฺขิปนาติ วุตฺตํ โหติฯ สพฺพโต ภาเคน ปน ปฺนปฺปฺนํ อฺกฺกาจนา
สมฺกฺกาจนาฯ อฺนุปฺปิยภาณิตาติ ปจฺจยวเสน ปฺนปฺปฺนํ
ปิยวจนภณฺนาฯ สณฺหวาจตาติ มฺทวจนตาฯ สขิลวาจตาติ
๑. ส. ม. อุกฺกณฺฐเน ภัตฺตฺสฯ ๒. ม. อุตฺถิ อุตฺถิ ฯ

มนุทปุปมาณยุตตวจนตา สติถวจนตา วา ฯ ลิตตววจตาคี (๑)

อลุถียวจนตา ฯ อฬรุตววจตาคี มฐรวจนตา ฯ

โปราณิ (๒) มาตาเปตติกนุติ ปุเร อุปุปนุณิ มาตาปีตุนิ
สนุตกิ ฯ อนนฺตรหิตนุติ ปฏิจจนุณิ ติโรภูตํ ฯ ฌายามีติ ปากโณ
โหมมิ ฯ อสุกสฺส กุลุปโกติ อสุกสฺส อมจฺจสฺส กุลปยิริปาสโก ฯ
อสุกายาติ อสุกาย อุปาสิกาย ฯ มํ อุตฺตชฺชิตฺวาติ (๓) มํ
วิสฺตชฺชิตฺวา ฯ

ปยุตฺตนุติ จีวราก็หิ สมฺปยุตฺตํ ตทตถํ วา ปโยจิติ ฯ

อิมิสฺสา คากาย นิทฺเทโส สพฺโพ เหฏฺฐา วุตฺตนโยว ฯ

โมสวชฺเช น นียเยถาติ มุสวาทน น นียเยถ ฯ ชีวิตฺเนาติ
ชีวีกาย ฯ

สโรจติ อสนฺตคฺคณทีปนโต น สมฺมา ภาสิตา ฯ สพฺพโต

ภาเคน สโร ปริสโร ฯ ยํ ตตฺถาติ ยํ ตสฺมี ปุคฺคเล ฯ

สจฺนุติ อสนฺตคฺคณทีปนํ เกรวภูยิ ฯ สจฺตาคี สจฺจกาโร ฯ

สาเรยฺยนุติ สจฺภาโว ฯ กกฺกรตาคี ปทุมนาพสฺส วิย อปราม-

สนกฺขโม ฬรุตฺภาโว ฯ กกฺกรียนุติปี ตสฺเสว เววจัน ฯ

ปริกฺขตฺตตา ปาริกฺขตฺตียนุติ ปททฺเวน นิชณฺติว จปีตํ วิย

ทพฺพฺเหกรวภูยิ วุตฺตํ ฯ เกจิ ปน กกฺกรตาคี สมฺภาวยิตฺวา วจัน ฯ

๑. สฺยา. เมตฺตววจตาคี ฯ ม. สติถววจตาคี ฯ

๒. ม. อนนฺตรหิตนุติ ฯ ๓. ม. อุตฺตชฺชิตฺวาติ ฯ

กกุกรียนติ สมภาวยิตฺวา วจนภาโว ๑ ปริกขตฺตตาดิ อลงกรณา-
กาโร ๑ ปาริกขตฺตียนฺติ อลงกรณภาโวติ อตฺถํ วณณยนฺติ ๑
อิทํ วุจฺจตีติ อิทํ อตฺตโน อวิชฺชมานคฺคณปฺปกาสนลฺกขณํ
สาเจยฺยํ นาม วุจฺจติ ๑ เยน สมฺนุนาคตฺตสฺส ปุคฺคตฺตสฺส กุจฺฉิ
วา ปิฎฺฐี วา ชานิตฺตํ น สกฺกา ๑

วามน สฺกโร โหติ ทกฺขิณฺน อชามิโก
สเรณ เอฟโก (๑) โหติ วิสาณฺน ชรคฺคโวติ (๒)

เอวํ วุคฺตยฺกขสฺสกรสฺสทิสฺส โหติ ๑ อติมฺลฺลตีติ อติกฺกมิตฺวา
มณฺณตี ๑

กี ปนายํ พหุลาชีโวติ อยํ ปน ปุคฺคโล โก นาม
พหุลาชีวโก ๑ สพฺพิ สมฺภกฺเขตฺตีติ ลทฺธิ ลทฺธิ สพฺพิ ขาทติ ๑
อปฺปปฺปฺลฺโยติ มนฺทปฺปฺลฺโย ๑ อปฺเปสฺกโขติ ปรีวารวิริทฺโต ๑
ปฺลฺลฺยาสมฺปนฺโนติ สมฺปนฺนปฺลฺโย ปรีปฺปฺณปฺลฺโย ๑ ปฺลฺลฺยํ
วิสฺสชฺเขตฺตีติ ปฺลฺลฺยํ กเถติ พุยากรโรติ ๑

สุคฺวา ทฺฐิตฺโต (๓) พหุ วาจํ สมณานํ วา ปุคฺชนานนฺติ
จฺมฺภูติโต ปเรหิ เตสํ สมณานํ วา ขตฺตียาทิเกทานํ
วา อณฺเณสํ ปุคฺชนานํ พหุเมปฺปิ อนิฎฺฐวาจํ สุคฺวา ๑ น
ปฺปฺภิวชฺชาติ น ปฺปฺภิวเทยฺย ๑ กี การณํ (๔) น หิ สนฺโต
๑. ม. เนลโก ๑ ๒. สุมงฺคล. ๑ สมฺโมห. ๑
๓. ม. รุสฺสิตฺโต ๑ เอวมฺปรีปฺปิ ๑ ๔. ม. กิการณา ๑

ปฏิเสณี กโรนติ ฯ

กกุขเพนาติ ทารุณน ฯ สนุโตติ นิพพุตกิลเส ฯ
ปฏิเสนินุติ ปฏิสตุตฺ ฯ ปฏิมถลนุติ ปฏิโยธํ ฯ ปฏิกณฺฏกนฺติ(๑)
ปฏิเวรี ฯ ปฏิปกฺขนุติ กิลเสปฏิปกฺขํ กิลเสวเสน สงฺคํ น
กโรนฺตีติ อตุโถ ฯ

เอตถจ ชมมมณฺเวยายติ สพฺพเมตํ ยถาวุตฺตํ ชมมํ
ถตฺวา ฯ วิจฺฉินฺนุติ วิจฺฉินฺนุโต ฯ สนฺตีติ นิพฺพุตี ถตฺวาติ
นิพฺพุตี รากาทีนํ สนฺตีติ ถตฺวา ฯ

สมณฺจาทิ กายสุจฺริตาที ฯ วิสมณฺจาทิ กายทฺวจฺริตาที ฯ
ปถณฺจาทิ ทสกุสลกมฺมปถํ ฯ วิปถณฺจาทิ ทสอกุสลกมฺมปถํ ฯ
สาวชฺชณฺจาทิ อกุสลถจ ฯ อนวชฺชณฺจาทิ กุสลถจ ฯ หีนปฺปณฺธิต-
กณฺหสุกฺกวิญญฺครหิตวิญญฺปสตุถนฺติ อิทมฺปิ กุสลากุสละเมว ฯ ตตฺถ
กายสุจฺริตาที สมกรณฺโต สมํ ฯ กายทฺวจฺริตาที วิสมกรณฺโต
วิสมํ ฯ ทสกุสลกมฺมปถา สุกฺคิคมนปถตฺตา ปถํ ฯ ทสอกุสลกมฺมปถา
สุกฺคิคมนปฏฺธิปกฺขตฺตา อปายคมนปถตฺตา วิปถํ ฯ อกุสลํ
สโทสตุตฺตา สาวชฺชํ ฯ กุสลํ นิตฺโทสตุตฺตา อนวชฺชํ ฯ ตถา
โมเหณ วา โทสโมเหณ วา โลกโมเหณ วา สมฺปยุตฺตตฺตา
หีนํ ฯ อโลกอโทสอโมสมฺปยุตฺตตฺตา ปณฺธิตํ ฯ กณฺหวิปากตฺตา
กณฺหํ ฯ สุกฺกวิปากตฺตา สุกฺกํ ฯ พุทฺธาทีหิ วิญญฺหิ ครหิตตฺตา
๑. ม. ปฏิกณฺฏกนฺติ ฯ

วิญญูกรหิตํ ฯ เตหิ เอว โถมิตตฺตา วิญญูปสฺตถฺนฺติ ฅาตพฺพํ ฯ

กัการณา นปฺปมชฺเชยฺย อิติ เจ อภิกฺขุ หิ โสติ

กาถา ฯ

ตตฺถ อภิกฺขุติ รุปาทีนํ อภิกฺขุตา ฯ อนภิกฺขุโถติ เตหิ

อนภิกฺขุโถ ฯ (๑)สทฺธิชฺมมํ อนัณฺโตนํทสฺสีติ (๑) ปจฺจกฺขเมว อนัณฺโตนํ ชฺมมํ

อทฺทกฺขิ ฯ สทา นมสฺสมนฺนุสิกฺเขติ สทา นมสฺสนฺโต ติสฺโส

สิกฺขาโย สิกฺขเยยฺย ฯ

เกหิจิ กิเลเสหิติ เกหิจิ ราคาทิอุปฺตาปฺกเรหิ กิเลเสหิ ฯ

อภิกฺโกสิ(๒) เนติ เต กิเลเส อภิกฺขุ ฯ เสสํ สพฺพตฺถ ปาณฺณเมว ฯ

เกวลํ ปนฺ เอกฺถ จกฺขุหิ เนว โลโลตฺติอาทีหิ อินฺทฺริย-

สํวโร อนฺนํนํมโถ ปานานนฺตฺติอาทีหิ สนฺนฺธิปฺปฏิกฺเขปฺมฺเจน

ปจฺจยปฺปฏิเสวณฺสีลํ (๓)โมสวชฺเชน นียฺเยถาติ (๓) ปาติโมกฺขสํวรสีลํ

อาถพฺพณฺํ สุปินํ ลกฺขณนฺตฺติอาทีหิ อาชีวปาริสฺสุทฺธิสีลํ ฅายี

อสุสฺสาติ (๔) อิมินา สมาริ วิจันํ ภิกฺขุติ อิมินา ปญฺญา ฯ

สทา สโต สิกฺขเติ อิมินา ปนฺ สงฺเขปฺโต ติสฺโสปี สิกฺขา

อถาสเนสุ สยเนสุ อปฺปสทฺเทสุ ภิกฺขุ วิหเรยฺย นิตฺถํ น

พหุสิกฺขเรยฺยาติอาทีหิ สีลสมาริปฺปญฺญานํ อุปการสงฺคณฺหน-

วิโนทฺธานิ (๕) วุตฺตานิติ ฯ เอวํ ภควา นิมฺमितฺตสฺส ปรีปฺปญฺณปฺปฏิปฺปํ

๑. ม. สิกฺขิชฺมมมนัณฺโตนํทสฺสีติ ฯ ๒. ม. อภิกฺโกสิ ฯ

๓. สี่. ม. เมถุนโมสวชฺชเปสฺสุณฺยาทีหิ ฯ กตฺถจฺจิ. โมสวชฺเชน

นียฺเยถาติ ฯ ๔. ม. ปาทโลลสุสฺสาติ ฯ กตฺถจฺจิ. อสุสฺสาติ ฯ

๕. ม. อุปการานุปการสงฺคณฺหนวิโนทฺธานิ ฯ

วตฺวา อรหตฺตนิทฺฎเณน เทสนํ นิทฺฐาเปตี

เทสนาปรีโยसानะ ปุราภทสุตฺเต (๑) วุคฺตสทิสฺสเยวาทิสฺสมโย
อโหสีตี ฯ

สทุทธมมปชฺโชติกาย มหานิทฺเทศกุกกถาย
ตฺวภูทสุตฺตนิทฺเทศวณณนา นิทฺฐิตา ฯ
จุทฺทสมํ ฯ

อุตตทณฺทสุตฺตนิทฺเทศวณณนา

ปณฺณรสมะ อุตตทณฺทสุตฺตนิทฺเทศะ อุตตทณฺทา ภยํ
ชาตฺนติ ปจฺมคากายมตฺโต ยํ โลกสฺส ทิฏฺฐจฺจรมํกํ วา
สมุปรายิกํ วา ภยํ ชาตํ สพฺพนฺตํ อุตตทณฺทา ภยํ ชาตํ
อุตตโน ทฺวจฺจริตการณา ชาตํ เอวํ สนฺเตปี ชนํ ปสฺสถ
เมธกํ อิมํ สากิยาทิสฺสนํ ปสฺสถ อลฺลณฺมณฺณํ เมธกนฺติ(๒) ฯ
เมธกํ ปฏฺวิวิรุทฺธํ วิปฺปฏิปนฺนํ ชนํ ปรีภาสิตฺวา(๓) อุตตโน
สมฺมาปฏฺธิปตฺติทสฺสเนน ตสฺส สํเวกํ ชเนตฺถุ อาท

สํเวกํ กิตฺตยิสฺสสามิ ยถา สํวิชิตํ มยาคี ฯ

ปุพฺเพ โพธิสฺสเตเนว สตาติ อธิปฺปาโย ฯ

ตโยติ คณฺนปรีจฺเจโท ฯ ทณฺฑาทิ ทฺวจฺจริตา ฯ กาย-
ทณฺฑโฑติ กายทฺวจฺจริตํ ฯ วจฺิทณฺฑาทิสฺสุปี เอเสว นโย ฯ ติวริ
กายทฺวจฺจริตนฺติ ปาณาติปาตาทิกายโต ปวตฺตํ ทฺภูสฺสุ จริตํ

๑. ขุ. มหา. ๒๕/๓๓๔/๒๕๑ ฯ ๒. ม. เมธกํ หีสกํ พาทกนฺติ ฯ

๓. ม. ปรีภาสิตฺวา ฯ

กิลสปฏิกคตฺตา วา ภูทฺฐ จริตฺตฺนฺติ ลทฺฐนํ ติวริํ ภูจฺจริตฺตํ
กายภูจฺจริตฺตํ ๑ จตฺตฺพิชฺชนฺติ มุสฺวาทาทิจตฺตฺพิชฺชํ ๑ ติวริชฺชนฺติ
ทิกฺกุชฺชมฺมิภนฺติ ทิกฺกุเชว ชฺมฺเม อิมสฺมีเยว อตฺตภาเว ปฏฺฐิสฺสเวทณฺิยํ ๑
สมฺปรายิกภนฺติ อนาคเต อตฺตภาเว ปฏฺฐิสฺสเวทณฺิยํ ๑ อาคฺจฺจารีติ
ปาปการี อปฺราชการี ๑ ตเมนนํ ราชฺวา ปรีภาสตีติ ปาปการี
ราชฺวา ปรีภาสตี ภิยฺ อูปฺปาเทติ ๑ ทฺกขํ โทมนสฺสํ ปฏฺฐิสฺสเวทตีติ
กายิกํ ทฺกขํ เจตสิกํ โทมนสฺสํ วินฺทตี ๑ เอตํ ภิยฺ ทฺกขํ
โทมนสฺสนฺติ เอวรूपํ ภิยฺจ ทฺกขฺจจ โทมนสฺสจจ ๑ กฺโต
ตสฺสชาติ ตสฺส จอฺรสฺส กฺโต อูปฺปนฺนํ ๑ อตฺตทณฺฺทโต ชาตฺนฺติ
อตฺตนา กตฺตฺจจริตฺโต อูปฺปนฺนํ ๑

อนฺตมสฺสตี เหฏฺฐิมโต ๑ สวจฺนียมฺปิ กโรตี น เต
ลพฺภา อิตฺโต ปกฺกมิตฺตฺนฺติ อิตฺโต อิมฺมหา คามาทินา กนฺตฺตํ
น ลพฺภา ๑ น สกฺกา พหิ นิกฺขมิตฺตฺนฺติ ปฺลิโพชฺชํ สจฺจ
กโรตี ๑ ชนฺชานิปจฺจยาปีติ ชนฺปรีหานิการณาปี ๑ ราชฺวา
ตสฺส วิวิธา กมฺมการณา การาเปตี ๑ กสาหิปี ตาเพนฺตีติ
กสาทณฺฺทเกหิ โปเถนฺติ ๑ เวตฺเตหิปี ตาเพนฺตีติ สกณฺฺฏก-
เวตฺตลตาหิ โปเถนฺติ ๑ อจฺจตฺตทณฺฺทเกหิตีอาทโย เหฏฺฐา
วตฺตฺตฺนยาเยว ๑ สุนฺเขหิปี ขาทาเปนฺตีติ กตฺติปยานิ ทิวสานิ
อาหาเร อทฺตฺวา ฉาตฺตฺนฺเขหิ ขาทาเปนฺติ ๑ เต มฺหุตฺเตน อฏฺฐิก-
สจฺจลิกเมว กโรนฺติ ๑ สฺสเถ อุตฺตฺตาเสนฺตีติ สฺสํ อโรเปนฺติ ๑

ราชา อิมสํ จตฺตุนํ ทณฺฑานํ อิสฺสโรติ อิมสํ จตฺตุนํ
อาณานํ กาคํ ราชา สมตฺโต ฯ

สเกน กมฺเมนาติ สยํ กเตน กมฺเมน ฯ ตเมนํ นิรยฺปาลาติ
เอตฺถ เอกฺขเจ เถรา นิรยฺปาลา นาม นตฺถิ ยนฺตรูปํ วย
กมฺมเมว การณํ การตฺตีติ วทนฺติ ฯ [๑] เตสํ ตํ อตฺถิ นิรเย
นิรยฺปาลาติ อามนฺตา ฯ อตฺถิ จ การณิกาทิอาทินา
นเยน อภิธมฺเม (๒) ปฏฺิเสธิตเมว ฯ ยถา หิ มนุสฺสโลเก
กมฺมการณการกา(๓) อตฺถิ เอวเมว นิรเยสฺสุ นิรยฺปาลา อตฺถิตฺติ ฯ
ตตฺตํ อโยจิลนฺติ ติกาวุตฺตํ อตฺตภาวํ สมปฺชชฺชิตาย โลห-
ปจฺจวิยา อุตฺตทานกํ นิปฺชชฺชาเปตฺวา ทกฺขิณฺหตฺเถ ตาลปฺปมาณํ
อยสฺสํ ปเวเสนฺติ ตถา วามหตฺถาทิสฺสุ. ยถา จ อุตฺตทานกํ
นิปฺชชฺชาเปตฺวา เอวํ อูเรนปี วามปฺสฺเสนปี ทกฺขิณฺปฺสฺเสนปี
นิปฺชชฺชาเปตฺวา ตํ กมฺมการณํ กโรนฺติเยว ฯ

สํเวเสตฺวาติ ชลิตาย โลหปจฺจวิยา ติกาวุตฺตํ อตฺตภาวํ
นิปฺชชฺชาเปตฺวา ฯ กุจฺจาริหิตฺติ มหตฺตีหิ เคหจฺจนาทนฺตฺส เอกปฺกฺข-
มตฺตาทิ กุจฺจาริหิ ตจฺจเนนฺติ ฯ โลหิตํ นทฺติ หุตฺวา สนฺทติ ฯ
โลหปจฺจวิโต ชาลา อุกฺกฺขหิตฺวา ตจฺจนิทฺฏฺจานํ คณฺหาติ มหาทกฺกํ
อุปฺปชฺชติ ตจฺจนฺตฺตา ปนฺ สุตฺตาทตฺตํ กริตฺวา ทารุ วย
อุกฺกฺขสมฺปิ จปฺสฺมปิ กโรนฺติ ฯ วาสีหิตฺติ มหาสุปฺปมาณาหิ

๑. ม. เอตฺถนฺตฺเร เตสนฺติ ทิสฺสติ ฯ

๒. อภิ. ก. ๓๓/๑๘๑๕/๖๒๘ ฯ

๓. ม. การณิกา ฯ

วาสีหิ ฯ รเถ โยเชตฺวาติ สทฺธิ ยุกโยตฺตอุปฺกษร(๑)จกฺกกุพฺพร-
ปาชเนหิ สพฺพโต ปชฺชติเต รเถ โยเชตฺวา ฯ มหนฺตฺนติ มหาภูฏา-
การปฺปมาณํ ฯ อาโรเปนฺตีติ สมฺปชฺชติเตหิ อยมุคฺคเรหิ โปเถนฺตา
อาโรเปนฺติ ฯ สกิมฺปิ อุตฺชนฺติ สุปฺกุกฺกุตฺตาย (๒) อุกฺขลฺยา ปกฺขิตฺต-
ตณฺฑุลา(๓) วีย อุกฺขํ อโร ติริยญฺจ กจฺจติ ฯ มหานิรเยติ
อวิจิมหานิรยมฺหิ ฯ

จตุกฺกณฺโณติ จตฺรสุสมณฺชฺสาสทิสฺโส ฯ วิภตฺโตติ จตฺตวฺวาร-
วเสน วิภตฺโต ฯ ภาคโส มิโตติ ทวฺวารวีนํ วเสน (๔) ภาคโส
มาเปตฺวา วิภตฺโต ฯ (๔) ปริยฺนฺโตติ(๕) ปริกฺขิตฺโต ฯ อยฺสาติ อุปฺริ
นวโยชนิเกน อยฺปตฺเตน ฉาทิตฺโต ฯ สมฺนฺตา โยชนสฺตํ ผริตฺวา
ติฏฺฐตีติ เอวํ ผริตฺวา ติฏฺฐติ ยถา สมฺนฺตา โยชนสฺเต จตฺวา
โอโลเกนฺตสฺส อุกฺขินิ ยมกโคพฺกา วีย นิกฺขมฺนฺติ ฯ กทฺริยาต-
ปนาติ สพฺเพปิ เต อฺสุสฺเทหิ สทฺธิ อญฺจ มหานิรยา กทฺริยา
นิจฺจํ ตปฺนฺตีติ กทฺริยาตปนา ฯ พฺลวทฺกฺขตฺตาย โฆรฺยา ฯ กปฺปญฺจิตานํ
อจฺจินํ อตฺถิตฺตาย อจฺจิมฺนฺโต ฯ อาสาเทคฺคํ ญฺญฺญฺคฺคํ ทฺกฺกรตฺตาย
ทฺรฺราสทา ฯ ทิฏฺฐมตฺตา วา สุตฺมตฺตา วา โลมานิ หํเสนฺตีติ
โลมฺหํสนฺรฺปา ฯ ภูสฺนตฺตาย ภูสฺมา(๖) ฯ ภูยชนนตฺตาย ปฏฺธิยา ฯ

๑. สี่. ยุกโยตฺตปฺกษร... ฯ ม. ยุกโยตฺตอุปฺกษรจกฺก... ฯ

๒. ม. สุปฺกุกฺกุตฺตาย ฯ ๓. ม. ปกฺขิตฺตตณฺฑุลํ วีย ฯ

๔. ม. ภาค จเปตฺวา จเปตฺวา วิภตฺโต ฯ

๕. ม. ปริยฺนฺโตติ ฯ ๖. ม. ภูสฺมา ฯ

สุขาภาเวน ทฺวา ฯ

ปฺรตฺถิมาย จ(๑) ภิตฺติยาติอาทิกถานํ เอวํ อวีจिनฺโรยติ
ปฺริยนฺตํ กถฺวา อัยฺย สงฺเขปฺตฺโต อคฺคิชาลาณํ วา ปน
สฺตฺตานํ วา เตสํ ทฺกฺขสฺส วา วีจิ อนฺตรํ นตฺถิ เอตฺถาติ
อวีจิ ฯ ตฺตฺร หิ ปฺรตฺถิมาทึหิ ภิตฺตีหิ ชาลาธาสิ อฺกฺกฺหิตฺวา
ปาปกมฺมิโน ปุคฺคเเล ฆาเปนฺโต ปจฺฉิมาทิสฺส ภิตฺตีสฺส ปฏฺิหฺลฺลตฺติ
ปฺหฺรติ ตา จ ภิตฺติโย วินิวิชฺฉิตฺวา ปฺรโต โยชนสฺตํ
คณฺหาติ เหนฺจฺจา อฺกฺกฺจิตฺตา อฺปฺริ ปฏฺิหฺลฺลตฺติ อฺปฺริ อฺกฺกฺจิตฺตา
เหนฺจฺจา ปฏฺิหฺลฺลตฺติ ฯ เอวํ ตาเวตฺถ ชาลาณํ วีจิ นาม
นตฺถิ ฯ ตสฺส ปน อนฺโต โยชนสฺตฺถฺจฺจานํ จีรฺวลฺลิปฺปฺกฺกฺส
ปฺริตฺนาพิ วีย สฺตฺเตหิ นฺรินฺตรํ ปฺริตํ จตฺถิ อิริยาปเถหิ
ปจฺจฺจฺจานํ สฺตฺตานํ ปฺมาณํ นตฺถิ น จ อลฺลมฺลลํ
ทฺยาพาเชนฺติ สกฺกฺกฺจฺจานเวยฺว ปจฺจฺจฺจฺจํ เอวเมตฺถ สฺตฺตานํ
วีจิ นาม นตฺถิ ฯ ยถา ปน ชิวฺหคฺเค ฆ มธฺพิณฺฑุณี สฺตฺตมฺสฺส
ตมฺพโลหฺพิณฺฑุโน อนฺทฺทหนฺพลวตฺตาย อพฺโพหาริกานิ โหนฺติ
ตถา ตตฺถ อนฺทฺทหนฺพลวตฺตาย เสสา ฆ อฺกฺกฺสลฺวิปากฺกฺเพกฺขา
อพฺโพหาริกา โหนฺติ ทฺกฺขเมว นฺรินฺตรํ ปฺลฺลยฺยติ ฯ เอวเมตฺถ
ทฺกฺขสฺส วีจิ นาม นตฺถิ ฯ นฺริสฺสาทฺถฺเจเน นฺริโย ฯ

ตตฺถ สฺตฺตา มหาลฺลทฺทาติ ตสฺมี นฺิพฺพตฺตา สฺตฺตา

๑. ม. จสทฺโท นตฺถิ ฯ

มหนฺตา ลุฑฺทา ฯ มหาคิพฺพิสการิโนติ มหนฺตทารุณกมฺมาริโน ฯ
อจฺจนฺตปาปกมฺมนฺตาติ เอกํเสน ปาปกมฺมิโน ฯ ปจฺจนฺติ น
จ มียฺยเรติ ฉนฺนํ ซาลานมนฺตเร (๑) ปจฺจนฺติ น จ มียฺนฺติ ฯ ซาต-
เวทสโม กาโยติ เตสํ สรีริ อคฺคิสทิสํ ฯ เตสํ นิรยวาสินฺนฺติ
เตสํ ปาปกมฺมานํ นิรยวาสินํ ฯ ปสฺส กมฺมานํ ทพฺพหฺตฺตฺนฺติ
ปาปกมฺมานํ ติรภาวํ โอลเกหิ ฯ น ภสฺมา โหติ นปี
มสฺสิติ ฉาริกาปี น โหติ องฺคาโรปี ฯ ปฺรฺตฺติเมนาติ ยทา
ตํ ทวารํ อปารุตํ โหติ อถ ตทภิมฺขา ซาวนฺติ เตสํ
ตตฺถ ฉวฺวาทีนํ ฉายนฺติ ฯ ทวารสมปี ปตฺตานญจ เตสํ
ตํ ปีถยติ (๒) ปจฺฉิมํ อปารุตํ วิย ซายติ ฯ เอส นโย
สพฺพตฺถ ฯ อภินิกฺขมิตาสา(๓) เตติ นิรยา นิกฺขมิตุํ อาสา
เอเตสนฺติ นิกฺขมิตาสา ฯ โมกฺขคเวสิโนติ มฺญจฺนุปายํ เอสนฺตา
คเวสนฺตาปี ฯ น เต ตโต นิกฺขมิตุํ ลภนฺติ กมฺมปจฺจยาติ เต
สฺตฺตา นิรยโต นิกฺขมฺนทวารํ ปาปกมฺมปจฺจยา นาริศจฺฉนฺติ ฯ
เตสญจ ปาปกมฺมนฺตํ อวิปกํ กตํ พหฺนฺติ เตสญจ สฺตฺตานํ
ลามกํ ทารุณํ กมฺมํ อวิปากํ พหฺวิริ นานปฺปการํ
อทินฺนวิปากํ กตํ อุปจฺติ อตฺถิ ฯ

สํเวคนฺติ วินิตนํ ฯ (๔) อฺพฺเพคนฺติ จิตฺตฺจฺจานโต กมนํ ฯ

๑. ส. ม. ฉนฺนํ ซาลานมนฺตเร ฯ ๒. ม. ปรีชยติ ฯ

๓. ม. อภินิกฺขมิตาสา ฯ ๔. ส. หิริยนํ ฯ

*เล่มที่ 39 อุตฺตทณฺฑสฺสุตฺตนิทฺเตสวณฺณา หน้าที่ 177

อุตุราสนฺติ อุพุเพชนํ อสนฺนิฏฺจํ ๑ ภยฺนฺติ จิตฺตฺตฺราสนํ ๑
ปีพนฺติ ฌฏฺฏํ ๑ ฌฏฺฏนฺติ ปีพากรณํ ๑ อุปทฺทวฺนฺติ อีตี ๑
อุปสคฺคณฺติ รุณฺธํ ๑

อิทานิ ยถาเนน สํวชิตฺตํ ตํ ปการํ ทสฺเสนฺโต
ผนฺทมานนฺติอาทิมาย ๑ ตตฺถ ผนฺทมานนฺติ ตณฺหาทีหิ (๑)
กมฺปมานํ ๑ อปฺโปทฺเทติ อปฺเป อฺทเท ๑ อณฺณมณฺเณหิ พฺยารุทฺเท
ทิสฺวาติ นานาสตฺเต จ อณฺณมณฺเณหิ สทฺธี วิรุทฺเท ทิสฺวา ๑
มํ ภยฺมาวิสีติ มํ ภยํ ปวิฏฺจํ ๑

กิลฺลสผนฺทนาย ผนฺทมานนฺติ ราคาทิกิลฺลจลฺลนาย
จลฺลมานํ ๑ ปโยโคติ กายวจิมโนปโยโค ๑

วิรุทฺธาติ วิโรธมาปฺนฺนา ๑ ปฏฺวิวิรุทฺธาติ ปฏฺมิขํ หุตฺวา
วิโรธมาปฺนฺนา สฏฺจฺจ วิรุทฺธา วา ๑ อาหตฺตาติ โภเชน อาหตฺตา
ปฺหตฺตา ๑ ปจฺจอาหตฺตาติ ปฏฺมิลฺลตา หุตฺวา อาหตฺตา ๑ อาฆาตฺตาติ
ฌฏฺฏิตฺตา ๑ ปจฺจอาฆาตฺตาติ วิเสเสน ฌฏฺฏิตฺตา ๑ ปาณฺนีหิปี
อุปกฺกมฺนฺตีติ หตฺถฺเทหิปี ปฺหรนฺติ ๑

สมนฺตมสาโร โลโกติ นิริยํ อาที กตฺวา สมนฺตโต
โลโก อสฺสาวโร นิจฺจสฺราทฺริทฺโต ๑ ทิสฺวา สพฺพา สมฺริตฺตาติ
สพฺพา ทิสฺวา อนิจฺจตฺตาย กมฺปิตฺตา ๑ อิจฺฉํ ภาวนมตฺตโนติ อตฺตโน
ตาณฺณํ อิจฺฉนฺโต ๑ นาทฺทสฺสาสี อโนสิตฺนฺติ กิลฺลจฺจํ ชราทีหิ
๑. ม. ตณฺหาทีฏฺฐีหิ ๑

อนชฌาวุฏฺฐิ นาทุทกชินฺติ ฯ

อสาโรติ น สาโร สารวิริหิตो वा॑ निसฺสาโรติ
สพฺเพน สพฺพํ สารวิริหิตो॑ ฯ สารाप्लोत्ति सारोत् ओप्लोत्ति॑
นิजฺจสารสารेण वाति สत्तसारสงฺขาเตण สารेण वा॑ อุปริ
ปททฺเวยฺปิ ऐसेव नโย॑ ये प्रुत्तिमाय तिसाय संगฺขाराति
ये प्रुिमतिसाय (๑) ปจฺเจยฺหิ สงฺกมฺม สมาคมฺม กตา संगฺขारा॑
เตปิ ऐरिताति เตपि संगฺขारा गम्पिता॑ ฯ समेरिताति समा
गम्पिता॑ ฯ जलित्ताति जलन् कता॑ १ ञ्णुत्ताति उथयपुพฺเพण
पिपिता॑ १ अनिज्जतायाति हुत्वा अभावताय॑ १ चाटिया अनुकताति
निपुत्तคฺคिया अनुปริฎฺฐา॑ १ (๒) ชฺรราย अनुสฺภาติ ปรีปกกตฺตาย अनु-
पคฺคฺฐา॑ १ พฺยาธินา อภิภูตฺตาติ ธาตุวิสเมน อุปฺปนฺนพฺยาธินา
อชฺโฆตฺตฺฐา॑ १ มรณฺเณน อพฺภาหตฺตาติ มจฺจฺจฺนา อภิอาหตา
ปหตา॑ ๑ อตฺตภาติ รกฺขวิริหิตา॑ ๑ อเลณฺนาติ เลณฺวิริหิตา॑ ๑
อสรณฺนาติ นคฺคฺติ ऐเตสํ สฺรณฺนคฺคฺติ อสรณฺนา॑ ๑ อสรณฺณิภูตฺตาติ สยํ
สฺรณฺนิกิจฺจํ น กโรนคฺคฺติ อสรณฺณิภูตฺตา॑ ๑

อตุตฺตโน ภาวนนคฺคฺติ นิตุเทศปทสฺส อุทฺเทศปทํ ๑ ตาณนคฺคฺติ
पालนํ ๑ เลณนคฺคฺติ เลณนุฏฺฐานํ ๑ สฺรณนคฺคฺติ ทฺกฺขนาสนํ ๑ คคฺคฺติ
ปคฺคฺฐิ ๑ ปฺรายนนคฺคฺติ ปรี อยนํ ปฺรายนํ(๓) ๑ อชฺโฆสคฺคฺติเยว
อทฺทสนคฺคฺติ ชฺรธาทีหิ มทฺทคฺคฺติเยว อทฺทกฺคฺติ ๑ สพฺพํ โยพฺพณฺณนคฺคฺติ
๑. ม. ปฺรุตฺติมาย ทิสาย ๑ ๒. ม. अनुปคฺคฺฐา ๑
๓. ม. อยํ ปาโจ นคฺคฺติ ๑

โยพฺพนภาโว โยพฺพณฺณํ สเจตฺตานํ สพฺพํ โยพฺพณฺณํ ฯ
ชฺราย โอสิตฺตํ ปริปปากาย ชฺราย อวสิตํ มทฺทิตํ ฯ เอวํ
สพฺพตฺตํ ฯ

โอสานเ เตวว พฺยารุทฺเธ ทิสฺวา เม อรฺตี อหฺุตฺติ
โยพฺพณฺณาทินํ โอสานเยว อตฺตงฺกเมยว(๑) วินาสเกเอว ชฺราทิหิ
พฺยารุทฺเธ อาหตฺตจิตฺเต สตฺเต ทิสฺวา อรฺตี เม อโหสิ ฯ
อเถตฺตํ สลฺลนฺติ อถ เอเตสฺส สตฺเตสฺส รากาทิสลฺลํ ฯ หทย-
นิสฺสิตฺตํ จิตฺตนิสฺสิตํ ฯ

โยพฺพณฺณํ ชฺรอา โวสาเปตฺติชฺรอา (โยพฺพณฺณํ)(๒) อตฺตงฺกเมตฺติ
วินาสเตติ ฯ เอวํ สพฺพตฺตํ ฯ

กถานุภาวํ(๓) สลฺลนฺติ เจ เยน สลฺเลน โอสิตฺตํ โสณฺติ
กถา ฯ ตตฺตํ ทิสฺวา สพฺพา วิชฺวาตฺติ สพฺพา พุจฺจริตฺติสฺวาปี
ปฺรตฺตฺติมาทิสฺวาปี คตฺติสฺวาปี (๔) วิชฺวาติ ฯ ตเมว สลฺลํ อพฺพุชฺช
น ชฺรวาติ น สิทฺตีติ ตเมว สลฺลํ อพฺพุชฺชริตฺวา ตา จ
ทิสฺวา น ชฺรวาติ จตฺตโรเม จ น สิทฺติ ฯ

อณฺณณนฺตฺติอาทิสฺส ฅานทสฺสนปฺปฏิปกฺขโต อณฺณณนํ
อทสฺสนํ ฯ อภิมุโข หุตฺวา ฅมฺเมน น สเมตฺติ น สมากจฺจตฺติ
อนภิสฺมโย ฯ อนฺนรูปโต ฅมฺเม พุชฺชตฺติ อนฺนโปโร ฯ ตปฺปฏิ-

๑. ม. อนฺตคฺมเก เอว ฯ กตฺตจฺจิ. อตฺตงฺกคฺมเก เอว ฯ

๒. อิมินา ปเทน ภวิตฺตํ ฯ ๓. ม. กถํ อานฺนภาวํ ฯ

๔. ม. วิทิสฺวาปี ฯ

ปกฺขตาย อนนุโพโธ ๑ อนิจฺจาทีหิ สทฺธี โยเชตฺวา น พุชฺฌตีติ
อสมฺโพโธ ๑ อสนฺตํ อสมณฺจ พุชฺฌตีติปิ อสมฺโพโธ ๑ จตุ-
สจฺจธมฺมํ น ปฏฺวิชฺฌตีติ อปฺปฏิเวโธ ๑ รูปาทีสุ เอก-
ธมฺมมฺปิ อนิจฺจาทีสามณฺณโต น สงฺกณฺหาตีติ อสงฺกาหณา ๑
ตเมว ธมฺมํ น ปริโยคาหตีติ อปริโยคาหณา ๑ น สเมน (๑)
เปกฺขตีติ อสมเปกฺขนา ๑ ธมฺมานํ สภาวํ ปติ น อเปกฺขตีติ (๒)
อปัจฺจเวกฺขณา ๑

กุสลากุสलगมฺเมสุ วิปริตฺวตฺติยา สภาวคฺคหณาภาเวน วา ๑
เอกมฺปิ กมฺมํ เอตฺสฺส ปัจฺจกฺขํ นตฺถิ สยํ วา กสฺสจฺจิ กมฺมสฺส
ปัจฺจกฺขกรณํ นาม น โหตีติ อปฺปัจฺจกฺขกมฺมํ ๑ ยํ เอตฺสฺมี
อนุปฺปชฺชมาเน จิตฺตสนฺตानํ เมชฺฌํ ภเวยฺย สฺสิจิ โวทานํ ตํ
ทฺฐจฺจ เมชฺฌํ อิมินาติ ทฺมเมชฺฌํ ๑ พาลานํ ภาโว พาลยํ ๑
มฺยฺยหตีติ โมโห ๑ พลวตโร โมโห ปโมโห ๑ สมฺนตฺโต มฺยฺยหตีติ
สมฺโมโห ๑ วิชฺชขาย ปฏฺปิปกฺขภาวโต น วิชฺชชาติ(๑) อวิชฺชชา ๑
โอมโยคฺคโต วุตฺโตเยว ๑ ถามคตฺถฺเจเน อนุเสตีติ อนุสโย ๑
จิตฺตํ ปริยฺยฺยฺยชาติ อภิกฺวาตีติ ปริยฺยฺยฺยจฺจานํ ๑ หิตคฺคหณาภาเวน
หิตาภิมฺขี (๔) คนฺตุนํ สกฺโกติ อณฺณทตฺถฺถฺ ลงฺกติเยวาติ ลงฺกติ
ขณฺชตีติ(๕) อตฺถโถ ๑ ทฺรฺรคฺคมาณฺณเจเน วา ลงฺกติ ๑ ยถา หิ
๑. ม. น สมฺ ๑ ๒. ม. น อเวกฺขติ ๑ ๓. ส. วิทตีติ ๑
๔. ม. หิตาภิมฺขี ๑ ๕. ส. น สชฺชตีติ ๑

มหาปถิมสงฆาตา ลุงคิ ทुरुคฺฆาญา โหติ เอวมยฺมปี ลุงคิ

วียาติ ลุงคิ ฯ เสถิ อุตตทานตฺถเมว ฯ

ยา เอวรูปฺปา กงฺขาติ เอตฺถ กงฺขนฺวเสน กงฺขา ฯ กงฺขํ
อายตฺตี(๑) กงฺขายนา ฯ ปุริมกงฺขา หิ อุตฺตรกงฺขํ อานยติ นาม ฯ (๒)
อาการวเสน วา เอตํ วุตฺตํ ฯ กงฺขาสมฺภวิจิตฺตํ กงฺขาย
อายิตตฺตา กงฺขายิตํ นาม ตสฺส ภาโว กงฺขายิตตฺตํ ฯ
วิมตฺตี วิคตา มติ(๓) วิจิกฺกมาติ วิคตา จิกฺกมา วิจิกฺกมา
สภาวํ วา วิจินฺนุโต กิจฺจติ กิลมฺติ เอตายาติ วิจิกฺกมา ฯ
สา สํสยลกฺขณา กมฺปนฺรสา อนิจฺฉยปจฺจุปฺภูจฺจนา อนนฺกํ-
สคฺคาหปจฺจุปฺภูจฺจนา วา อโยนิโสมนสสิการปฺทฺภูจฺจนา ฯ
ปฏฺธิปตฺติยา อนุตฺตรายกราคิ ทฺภูจฺจพฺพา ฯ

กมฺปนฺภูเจน ทฺวิธา เอพฺยตฺตีติ เทวพฺพหํ ฯ ปฏฺธิปตฺติ-
นิวารณฺน ทฺวิธาปโถ วียาติ เทวธาปโถ ฯ นิจฺจํ วา
อิทํ อนิจฺจํ วาติอาทิปวตฺติยา เอกสฺมี อากาเร สณฺจาคฺคํ
อสมตฺถตฺตาย สมนฺนุโต เสตฺตีติ สํสโย ฯ เอกํสํ คเหตุํ อสมตฺถตฺตาย
น เอกํสคฺคาโหติ อนนฺกํสคฺคาโห ฯ นิจฺจเหตุํ อสฺกโกนฺนตี
อารมฺมณฺโต โอสกฺกตฺตีติ อาสฺปฺปนา ฯ โอคาคิเหตุํ อสฺกโกนฺนตี
ปรีสมนฺนุโต สฺปฺปตฺตีติ ปรีสฺปฺปนา ฯ ปรีโยคาคิเหตุํ อสมตฺถตฺตาย
อปรีโยคาคินา ฯ นิจฺฉยวเสน อารมฺมณฺเน ปวตฺติตฺตํ อสมตฺถตฺตาย
๑. ม. อานยตฺตีติ ฯ ๒. ม. อุตฺตรกงฺขํ อานยติ นาม ฯ
๓. ส. ม. วิคตา มติ วิมตี ฯ

ณฺมภิตตํ จิตฺตสฺส ฅทฺธภาโวติ(๑) อดฺโถ ๑ วิจิจฺจนา หิ
อุปฺปञฺชิตฺวา จิตฺตํ พนฺธํ(๒) กโรติ ยสฺมา ปน สฺวา อุปฺปञฺชมานา
อารมฺมณฺ์ คเหตุวา มนฺ์ ลิกฺขติ(๓) วีย ตสฺมา มโนวิเลโขติ
วุดฺดา ๑

วิทฺโธติ สลฺเลน ลทฺธปฺปหาโร ๑ ผุฏฺโธติ ฅณฺฺฏิตฺโต ๑
ปเรโตติ ปิฬิตฺโต ๑ ชาวตีติ ปุโรโต ฅจฺฉนฺติ ๑ วิชฺชาวตีติ อเนกวิเชน
ฅจฺฉนฺติ ๑ สนฺชาวตีติ เวเคน ชาวตี ๑ สฺสรตีติ อิตฺโต จิตฺโต
จ จรตี ๑

อเจตโกติ นิจฺจโธโล นกฺโธติ อดฺโถ ๑ มุตฺตจาจาโรติ วิสญฺจา-
จาโร อุจฺจารกมฺมาทิสฺสุ โลกียกฺลปฺตฺตจาจาเรน วิรหิตฺโต จิตฺโก ว
อุจฺจารํ กโรติ ปสฺสวํ กโรติ ขาทติ ฅณฺฺชติ ๑ หตฺถาว-
เลขโณติ (๔) หตฺถเอ ปิณฺฑมฺหิ นิฏฺฐิจฺเต(๕) ชิวฺหาย หตฺถํ อวลิกฺขติ (๖)
อุจฺจารํ วา กตฺวา หตฺถสฺมีเยว ทณฺฺชกสณฺฺณิ หตฺวา หตฺถเณ
อวลิกฺขติ ๑ เต กิร ทณฺฺชกํ สตฺโตติ(๗) ปณฺฺณเปนฺติ ๑ ฅกฺขา-
คหณฺฺตถํ เอหิ ฅทฺนฺเตติ วุดฺโต น เอตีติ น เอหิฅทฺนฺติโก ๑
เตน หิ ตฺถิฏฺฐ ฅทฺนฺเตติ วุดฺโตปี น ตฺถิฏฺฐตีติ น ตฺถิฏฺฐ-
ฅทฺนฺติโก ๑ ตทฺถกฺมปฺปี กิร โส เอตฺสฺส วจฺนํ กตฺถํ ฅวิสฺสตีติ
น กโรติ ๑

- # ๑. ม. ฅทฺธภาโวติ ๑ ๒. ม. ฅทฺธํ ๑ ๓. ม. วิลิกฺขนฺตี ๑
- # ๔. ม. หตฺถาปเลขโณติ ๑ ๕. ม. จิตฺเต ๑ ๖. ม. อปฺลิกฺขติ ๑
- # ๗. กตฺถจฺจ. ปตฺโตติ ๑

*เล่มที่ 39 อุตตทณทสุตตนิทุเทศวณณนา หน้า 183

อภินุณติ ปุเรตริ คเหตุวา อาหุฏิ ภิกุขั ๑ อุททิสสุ กตตติ
อิทัง ตุมเมห อุททิสสุ กตตติ เอวั อาโรจิตัง ภิกุขั ๑ น นิมนตตติ
อสุกั นาม กุลั วา วีสสิ วา คามัง วา ปวิเสยยาถาติ
เอวั นิมนตติตภิกุขมปิ น สาทิตติ น คณฺหาติ ๑ น กุมภิมุขาทิ
กุมภิตโต อุททริตฺวา ทิยมานัง (๑) ภิกุขั น คณฺหาติ ๑ น
กโฬปีมุขาทิ กโฬปีติ อุกฺขลิ วา ปจฺฉิ วา ตโตปี น
คณฺหาติ ๑ กสฺมา กุมภิกโฬปีโย มัง นิสฺสาย กญฺจจฺญา
ปหาริ ลกฺขณตีติ ๑ น เอพกมตฺตรนติ อุมฺมาริ อนตฺริ กตฺวา
ทิยมานัง น คณฺหาติ ๑ กสฺมา อัย มัง นิสฺสาย อนตฺตรกรณั
ลภตีติ ๑ ทณฺฑมฺสเสสุปี เอเสว นโย ๑

ทฺวินนตติ (๒) ทฺวิสสุ ภูณฺชมาเนสุ เอกสฺมี อุกฺกจาย เทนฺเต
น คณฺหาติ ๑ กสฺมา กพพตฺตราโย โหตีติ ๑ น
คพฺภินิยาติอาทิสฺส ปน คพฺภินิยา กุจฺฉิยั ทารโก กิลมตีติ ๑
ปายนฺติยาปี ทารกสฺส ชีรตฺตราโย โหตีติ ปุริสตฺตรคตฺตาย
รติอนตฺตราโย โหตีติ น คณฺหาติ ๑ น สงฺกิตฺตีสุติ สงฺกิตฺเตตฺวา
กตภตฺเตสุ ๑ ทฺพุกฺกุขสมเย กิร อเจลกสาวกา อเจลกานัง อตฺถาย
ตโต ตโต ตณฺฑุลาทีนึ สมาทเปตฺวา ภตฺตัง ปจฺนติ อุกฺกญฺจา-
เจลกโก ตโตปี น ปฏิกฺคณฺหาติ ๑ น ยตฺถ สาทิ ยตฺถ สุนโข
ปิณฺฑัง ลภิสฺสามีติ อุปฺภูจิสฺส โหติ ตตฺถ ตสฺส อทตฺวาอาหุฏิ
๑. ม. ทิยมานัง ๑ ๒. ม. น ทฺวินนตติ ๑

น คณฺหาติ ฯ กสฺมา เอตฺสส ปิณฺฑนฺตราโย โหตีติ ฯ
สณฺทสณฺทจารินีติ สมหสมฺมหารินี ฯ สเจ หิ อเจลกํ ทิสฺวา
อิมสฺส ภิกฺขุํ ทสฺสามาติ มนุสฺสา ภคฺตเคหํ ปวิสฺนฺติ เตสฺ จ
ปวิสฺนฺเตสฺ กโปกฺปมฺขาทิสฺ นิสินมกฺขิกา อุปฺปติตฺวา สณฺทสณฺทา
จรฺนฺติ ฯ ตโต อาหุํ ภิกฺขุํ น คณฺหาติ ฯ กสฺมา มํ นิสฺสาย
มกฺขิกานํ โคจรฺนฺตราโย ชาโตติ ฯ ธุโสทกนฺติ สพฺพสฺส-
สมฺภาเรหิ กตํ โสจิริกํ ฯ (๑) เอตฺถ จ สฺราปานเมว สวชฺชํ
อัย ปน สพฺเพสุปี สวชฺชสณฺณี ฯ

เอกาการิโกติ โย เอกสฺมีเยว เกहे ภิกฺขุํ ลภิตฺวา
นิวตฺตติ ฯ เอกาโลปีโกติ โย เอเกเนว อาโลเปน ยาเปติ ฯ
ทฺวาการิกาทีสุปี เอสฺว นโย ฯ เอกิสฺสาปี ทตฺติยาติ เอกาย
ทตฺติยา ฯ ทตฺติ นาม เอกา ขุทฺทกปาติ โหติ ยตฺถ อกฺค-
ภิกฺขุํ ปกฺขิปีตฺวา จเปนฺติ ฯ เอกาหิกนฺติ เอกทิวสนฺตริกํ ฯ
อฑฺฒมาสิกนฺติ อฑฺฒมาสนฺตริกํ ฯ ปริยายภคฺตโกชนนฺติ วารภคฺต-
โกชนํ เอกาหฺวาเรน ทฺวิหฺวาเรน สตฺตาหฺวาเรน อฑฺฒมาส-
วาเรนาติ เอวํ ทิวสฺวาเรน อากตํ (๒) ภคฺตโกชนํ ฯ

สากภกฺโขติอาทีนํ วตฺตตฺถาเนว ฯ อุพฺภกฺโขติ อุทฺธํ
จิตฺโก ฯ อุกฺกุกฺโขปฺปธานมฺนุยฺตุโตติ อุกฺกุกฺโข วิริยํ อนุยฺตุโต ฯ
คจฺจนฺโตปี อุกฺกุกฺโขโกว หุตฺวา อุปฺปติตฺวา อุปฺปติตฺวา คจฺจติ ฯ กณฺฐกา-
๑. ม. โสวีริกํ ฯ ๒. ม. อากตํ ฯ

ปสฺสยโโกติ อยกณฺณเก วา ปกตีกณฺณเก วา ภูมียํ โกฏฺเฏตฺวา
ตตฺถ จมฺมํ อตฺถริตฺวา จานจงฺกมาทีนึ กโรติ ฯ เสยฺยนฺติ
สยฺนุโตปิ ตตฺถเวว เสยฺยํ กปฺเปติ ฯ ผลกเสยฺยนฺติ รุกฺขผลเก-
เสยฺยํ ฯ ถณฺฑิลเสยฺยนฺติ ถณฺฑิลเ อจฺเจ ภูมิจฺจฺจฺจเน เสยฺยํ ฯ
เอกปสฺสยโโกติ เอกปสฺสเนว สยติ ฯ รโฆชฺลลฺลโรติ สรีริ เตเลน
มกฺเขตฺวา รชฺชฺจฺจฺจเน ติจฺจฺจฺจติ อตฺสฺส สรีเร รโฆชฺลลํ
ลคฺคตฺติ ตํ ชาเรติ ฯ ยถาสนฺนตฺติโกติ ลทฺธํ อาสนํ อโกเปตฺวา
ยเทว ลกฺติ ตตฺถเวว นิสิตฺนสึโล ฯ เวกฺกฺโกติ เอตฺถ(๑) [๒]วิกฺกนฺติ
คฺคํ วุจฺจติ ฯ อปานโกติ ปฏิกฺขิตฺตสึตฺทกปาโน ฯ สายํ ตติย-
มสฺสชาติ สายตติยํ ฯ ปาโต มชฺชนฺนํเก สายนฺติ ทิวสฺส
ติกฺขตฺตํ ปาปํ ปวาเสสฺสามิติ อุตฺโกโรหณานุโยคํ อนฺนฺตฺโต
วิหริติ ฯ

เต สลฺลเ อภิสงฺขโรตฺติเต เต รากาทิสฺลตฺสลฺลเ อภิ-
นิพฺพตฺเตติ ฯ อภิสงฺขโรนฺโตติ อภินิพฺพตฺเตนฺโต ฯ สลฺลภา-
สงฺขารวเสนาคี สลฺลภาภินิพฺพตฺตาปนการณา ฯ ปุรฺตฺถิมํ ทิสฺ
ชาวตฺติ ปุริมํ ทิสฺ กจฺจติ ฯ เต สลฺลภาสงฺขารา อปฺปหีนาคี
เอเต รากาทิสฺลตฺปโยคา นปฺปหีนาคี ฯ สลฺลภาสงฺขารานํ
อปฺปหีนตฺตาคี สลฺลตฺปโยคานํ อปฺปหีนภาเวน ฯ คตฺติยา ชาวตฺติ
คตฺติย ชาวติ ฯ คตฺติยา คตฺตินฺติ คตฺติโต คตฺตี ฯ

๑. ม. อัย ปาโจ นตฺติ ฯ ๒. ม. เอตฺถนฺตเร วิกฺกขาทนสึโลติ
ทิสฺสติ ฯ

น สัทธิติ น นิมุชชติ ๑ น สัทธิติติ น สมนุตโต
นิมุชชติ(๑)๑ น โอสัทธิติ น โอสกุกติ ๑ น อวสัทธิติ น
ปจุโจสกุกติ ๑ น อวคจุนตีติ น เหฎฐา คจุนติ ๑

เอวั มหานุภาเวณ สลเสณ โอตินุณเสสุ จ สตุเตสุ
ตตุถ สิกขานุคิยนุติ ยานี โลก คชิตานีติ คธา ๑ ตตุสตุโถ
เย โลก ปญจกามคูนคชิตาย(๒) คิชุนนุตีติ กตุวา คชิตานีติ
วูจุนุติ จิรกาลเส คชิตตุตา (๓) วา คชิตานีติ วูจุนุติ ๑ ตตุถ
ตํ นิมิตตุตํ หตุตติสิกขาทิกา อนเกา สิกขา กถิยนุติ อุกคยหนุติ
วา ๑ ปตุสตุ ยาว ปตุโต จายิ (๔) โลก โยโต ปณชิตโต
กตุปตุโต เตสุ วา คชิตเสสุ ตาสู วา สิกขาสู อธิมุตุโต
น สिया อณนทตุถุ อนิจจาทิตตุสเนน นินุพิชณ สพุทโส
กาม ๑ อตุตโน นินุพานเมว สิกขเขตติ ๑

ปฏิวิชณิตุวาติ ฌาณน นิกขमितุวา วา นินุพิชณิตุวา
วา ๑

อิทานิ ยถา นินุพานาย สิกขิตพุพิ ตํ ทตุสเนนโต
สจุโจ สियाตอิทาห ๑ ตตุถ สจุโจติ วาจาสจุเจณ ฌาณสจุเจณ
มคคสจุเจณ จ สมนนาคโต ๑ วิตตุเปสุโณติ ปหีนเปสุโณ ๑
เววิจุนุติ มจุนริยิ ๑

๑. ม. มุชชติ ๑ ๒. ส. ม. ปญจกามคูนปฏิตาภาย ๑

๓. ส. ม. จิรกาลเสวิตตุตา ๑ ๔. ม. สมนตุโถ วายิ ๑

*เล่มที่ 39 อุตตทณฺทสุตฺตนิทฺเทศวณณนา หน้า 187

นิทฺทํ ตนฺทํ สเห ถินฺนติ ปจฺฉายิกา จ(๑) กายาลสิยจ
จิตฺตาลสิยจจาติ อิเม ตโย ชมฺเม อภิกเวยฺย ฯ นิพฺพานมาน โสติ
นิพฺพานนินฺนจิตฺโต ฯ

กายสุส อกฺลยตาติ ขนฺธตฺตยสงฺฆาตสุส นามกายสุส
คิลาณาโว ฯ คิลาโน หิ อกฺลโกติ วุจฺจติ ฯ วินเยปี (๒) วุตฺตํ
นาหํ ฆนฺเต อกฺลโกติ ฯ อกมฺมณฺณตาติ กายเคถณฺณสงฺฆาโต ว
อกมฺมณฺณตากรอ ฯ เมโฆ วีย อากาสํ กายํ โอนฺยหฺตฺติ
โอนาโห ฯ สพฺพโต ภาเคน โอนาโห ปรีโยนาโห ฯ อพฺพนฺตเร
สโมรฺนฺชฺชิตฺติ อนฺโตสโมโรชฺช ฯ เมชฺชิตฺติ มิทฺธํ อกมฺมณฺณภาเว
นวิหฺสฺชิตฺติ อตุโธ ฯ สุปฺนฺติ เตนาติ สุปฺปี ฯ อกฺขิตฺลาทินฺนํ ปจฺฉภาวํ
กโรตฺติ ปจฺฉายิกา ฯ สุปฺปนา สุปฺปีตฺตตฺตฺนติ อาการภาวนิทฺเทศโส ฯ
โอสฺยนาติ โอสฺยนากรอ ฯ ทฺตฺติยํ อฺปสฺสกุวเสน วทฺตฺติตํ ฯ ถินฺนติ
อวิปฺฝาริกตฺตย ปฏิกฺกฺกฺกิตฺตํ ฯ (๓) อิตฺเร เทว อาการภาวนิทฺเทศา ฯ
ถินฺนติ สุปฺปิปีณฺโง วีย อวิปฺฝาริกตฺตย ฆนฺนภาเว น จิตฺตํ ฯ
ถิยนฺนติ อาการนิทฺเทศโส ฯ ถิยิตฺตฺส ภาโว ถิยิตฺตฺตํ อวิปฺฝาร-
วเสน กทฺชฺชตาติ (๔) อตุโธ ฯ

สพฺพสงฺฆารชฺชาตฺตยาติ [๕] โย (๖) โส นิพฺพานนินฺนมานโส(๖)

๑. ม. ปจฺฉายิกญจ ฯ ๒. วิ. มหาวิ. ๑/๑๕๒/๑๑๖ ฯ

๓. สී. ปฏิกฺกฺกฺกิตฺตํ ฯ ม. ปฏิกฺกฺกฺกิตฺตํ ฯ ๔. สී. พนฺชนาติ ฯ ม. กทฺชฺชตาติ ฯ

กตฺถจฺจ. พทฺชฺชตาติ ฯ ๕. ม. เอตฺถนฺตเร นิพฺพานนินฺนมานโสติ ทิสฺสตี ฯ

๖. สී. ม. อิเม ปาจา นตฺถิ ฯ

สพพเตภูมิภสงฆาตธาตุยา ๑ จิตต์ ปรุฎิวาเปตุวาติ จิตต์ นินวตฺตา-
เปตฺวา ๑ เอตฺ สนฺตฺนฺติ เอตฺ นินพฺพานํ ๑ กิลลสฺนฺตตาย สนฺตํ ๑
อตฺตฺปรุฎุเจน(๑) ปณฺธิตํ ๑ [๒] อุปรุชิสฺส
กามสฺซสฺสฺสฺส การณา ทานานิน น ททฺนฺติ ๑ กามญฺจ เต
อุปรุชิปรุภฺกขยชาติ เอกังเสน เต ปณฺชิตฺตา กามกฺขยย กามกฺข-
ปนฺตถํ ทานานิน เทนฺติ ๑ อปฺนฺพุกวายตี นินพฺพานตฺถาย ๑
ณานานิน ภาเวนฺตีติ ปจฺมชฺฌานานาทีนิน วจฺเจนฺติ ๑ ปฺนฺพุกวายตี
ปฺนฺพุกวการณา ๑ เต ปณฺชิตฺตา นินพฺพานํ อภิมุขํ หุตฺวา [๔]
ททฺนฺติ ๑

สาหสฺสชาติ รตฺตสฺสฺส รากจฺริตาทีเกทา สาหสฺส การณา ๑
นินทเทโส อุตฺตฺตฺนตฺโถเยว ๑

ปฺรูราณํ นานินนฺทเยชาติ อตีตํ รุปาที นานินนฺทเยย ๑
นเวตี ปจฺจุปฺนฺเน ๑ ทิยมาเนตี วินสฺสฺสมาเน ๑ อากาสํ(๕) น
ลีโต ลียาตี ตณฺหานิสฺสิโต น ภาเวยฺย ๑ ตณฺหา หิน รุปาทีนิน
อากาสนฺโต อากาโสตี(๖) วุจฺจตี ๑

เวมาเนตี อภวมาเน ๑ วิกจฺจมาเนตี อปฺกจฺจมาเน ๑
อากาสตีตี อากสฺสตีตี จ ทฺวิโร ปาโโจ ๑

๑. ม. อตฺตฺปรุฎุเจน ๑ ๒. ม. เอตฺถนฺตเร น ปณฺชิตฺตาตี ทิสฺสตี ๑
๓. ม. ทพฺพชาตีกา ๑ กตฺถจฺจ. ทพฺพชาตีกา ๑ ๔. ม. เอตฺถนฺตเร
ทานนฺติ ทิสฺสตี ๑ ๕. สฺย. ม. อากาสํ ๑ ๖. ม. อากาสนฺโต
อากาโสตี ๑

ก็การณา อากาสํ น สีโต สียาติ เจ ฯ (๑)อหํ
หิ อิมํ(๑) เฌฐํ พุฐุมิติ คธา ฯ ตสฺสตุโธ อหํ หิ อิมํ
อากาสสงฺขาตํ (๒) ตณฺหํ ฐปาทีสุ คิซณฺโต เฌฐํ พุฐุมิ เฌฐิติ
วทามิ ฯ กิจฺจ กิโย อวหนนฺนุเจน โธโฆติ จ (๓)อาชวณฺนุเจน
อาชวณฺติ จ อิมํ มยฺหํ อิทํ มยฺहनฺติ ชปฺปการณโต(๔) ชปฺปนนฺติ จ
ทุมฺโฆจนฺนุเจน (๕) อารมฺมณฺติ จ กมฺปกรณฺนุเจน(๖) ปมฺปนนฺติ(๗)
จ พุฐุมิ เอสาว โลกสฺส ปติโพชฺนุเจน ทุฐติกฺกมฺนียฺนุเจน
จ กามปงฺโก ทุฐจฺโยติ ฯ

อาชวณฺติ(๘) อาปฐิสฺนฺธิโต (๙)จมติ อากจฺฉิตฺติ อางมฺ(๙) ฯ ฐฎฺฎ-
มฺลตาย ปฺนพฺกเว ปฐิสฺนฺธิทานตณฺหาเยตํ อธิวณฺํ ฯ ชปฺปนนฺติ
ปตฺถนา ตณฺหาเยตํ อธิวณฺํ ฯ อารมฺมณฺมปี วุจฺจติ ตณฺหาติ
ฐปาทีสุ อารมฺมณฺเส อปฺปนนฺตณฺหา มุจฺจติ อสกฺกณฺเยยฺนุเจน
อารมฺมณฺมาติ กถียติ ฯ กามปงฺโกติ โธสีทณฺนุเจน กลลํ ฯ
กทฺทโมติ ลกฺคนฺนุเจน (๑๐) กทฺทโม ฯ ตาปณฺนุเจน กิเลโส ฯ
นียฺยาสํ วิย ลกฺคาปณฺนุเจน ปติโป ฯ ฐนฺธิตฺวา ฐารณฺนุเจน
ปติโร ฐ(๑๑) ฯ เอวเมตํ เฌฐาธิปริยายํ อากาสํ อนิสฺสีโต ฯ

- # ๑. ม. อิม ปาจา นตฺถิ ฯ ๒. ม. อากาสสงฺขาตํ ฯ
- # ๓. สී. ม. อาชวณฺนุเจน อาชวณฺติ ฯ ๔. ม. ชปฺปการณโต ฯ
- # ๕. ม. ทุมฺมุจฺจนฺนุเจน ฯ ๖. ม. กมฺปกรณฺนุเจน ฯ
- # ๗. ม. กมฺปนนฺติ ฯ ๘. สී. ม. อาชวณฺติ ฯ ๙. ม. ชวติ ฐาวตฺติ
- # อาชวํ ฯ ๑๐. ม. สกฺกณฺเจน ฯ ๑๑. สී. พพิโส ฯ ม. ปติโร ฐ ฯ

สจจา อโวกกมฺมุตติ คธา๑ ตสฺสตุโถ ปุพฺเพ วุตฺตา
ตฺวิธาปี สจจา อโวกกมฺ (๑) โมนยฺยปตฺติยา มุนีติ สงฺขํ คโต
นิตฺตพฺพานถเถ ตฺถุจฺจติ พุราหุมนโณ ส เว เอวรูโป สพฺพานิ
อายตฺนานิ นิสฺสชฺชิตฺวา สนฺโตติ วุจฺจติ ๑ นิตฺตเส วตฺตพฺพิ
นตฺถิ ๑ กิณฺจ กิโยโย ส เว วิทฺวาติ (๒)คธา๑ ตตฺถ ฌตฺวา
ธมฺมมฺมุตติ อนิจฺจาทีนยฺน สงฺขตฺธมฺมํ ฌตฺวา (๓) สมฺมา โส โลก
อิริยาโนติ อสมฺมาอิริยนฺกรานํ กิเลसानํ ปหานา สมฺมา โส
โลก อิริยาโน ๑

เอวํ โหเนโต(๔) จ โยธ กามตฺติ คธา๑ ตตฺถ
สงฺกนฺติ ตตฺตฺวิธํ สงฺกํ โย อจฺจตฺริ ๑ นาชฺฌตฺติ น
อภิชฺฌายติ ๑

ตสฺมา ตฺมฺหสฺสุปี โย เอวรูโป โหตฺตฺมิจฺจตฺติ ตํ วทามิ ๑
ยํ ปุพฺเพตฺติ คธา๑ ตตฺถ ยํ ปุพฺเพตฺติ อตฺเตตฺตํ สงฺขารํ อารพฺภ
อุปฺปชฺชนธมฺมํ กิเลสชาตํ อตฺตํกมฺมญฺจ ๑ ปจฺจทา เต มาหุ
กิณฺจณนฺติ อนาคเตปี สงฺขารํ อารพฺภ อุปฺปชฺชนธมฺมํ
ราคาทิกิณฺจณํ มา อหุ ๑ มชฺฌเ เจ โน คหฺสฺสสฺสีติ
ปจฺจบุปฺปนฺนรูปาทิธมฺมเป (๔) น คหฺสฺสสฺสี เจ ๑ เอวํ อุปฺสนฺโต
จริตฺสฺสี ๑

อพิชฺชํ กโรหิติ มคฺคณาณฺน น พิชฺชํ กโรหิ ๑

๑. กตฺถจฺ. อโวกกมฺม ๑ ๒. ม. วิทฺวาติ ๑

๓. ม. อญฺญา ๑ ๔. ม. เอวํ อปีเนโต ๑

*เล่มที่ 39 อุตตทณทสุตตนิทุเทศวณณนา หน้า 191

รากลิกจนนติ รากผนุหนั ๑ (๑) โทสทิกจนนาทิสูปีเอเสวน โนโย ๑

เอวั อรหตุตปปลตตี ทสเสตวา อิทานิ อรหโต กุติวเสน
อิโต ปรา คาถาโย อภาสี ๑ ตตุถ สพุพโสติ คาถาย ๑
มมายิตนติ มมตตกรณั ๑ มม อิทนติ คหิตั วา วตุถ ๑
อสตา จ น โสจตีติ อวิชชมานการณา อสนุตการณา(๒) น
โสจติ ๑ น ชัยตีติ ชานี นาธิคจจติ ๑

อหุ วต เมติ มยหุ อโหสิ วต ๑ ตั วต เม นตุถิตี
ยั อตีเต อโหสิ ตั มยหุ อิทานิ นตุถิตี ๑ (๓) สียา วต
เมติ ยั มยหุ ภาวิสสุติ ตั วตาหุ น ลภามีติ(๔) อิทานิ
อหุ เอกันเสน น ปาปญามิ ๑ กิจจ กิจโย ยสฺส นตุถิตี
คาถา ๑ ตตุถ กิจจนนติ กิจจิจ รุปาทิธมมชาต ๑

อภิสงฺขตนติ กมฺเมน สงฺโกปีต(๕) ๑ อภิสณฺเจตยิตนติ จิตฺเตน
ราสีกต ๑ อวิชชาย เตววาติ อวิชชาย ตฺ เอว ๑ อเสสวिरาก-
นโรธาติ วิรากลสงฺขาเตน มกฺเคน นรเวสสนโรธา ๑

สุณฺณโต โลกั อเวกขสฺสุติ อวสวตฺตีสลฺลกฺขณวเสน(๖)
วา ตฺจจฺสงฺขารสมนุสฺสนวเสน วาติ ทูวิหากาเรหิ สุณฺณโต
โลกั ปสฺส ๑ อุตตทานุทิกฺกุสี อูหจฺจาติ (๗)สกฺกายทิกฺกุสี อุทฺชริตฺวา ๑

๑. ม. รากผนุหนั ๑ ๒. สี่. อัย ปาโจ นตุถิ ๑

๓. ม. น สนุติ ๑ ๔. ม. ลภามีติ ๑ ๕. สี่. สงฺขาริต ๑

ม. สงฺขริต ๑ ๖. สี่. อวสวตฺตนาติ ๑ ม. อวสวตฺตีสลฺลกฺขณวเสน ๑

๗. ม. อูหจฺจาติ ๑

เอว มจจุตโร สียาติ เอว มรณสุส ตโรณ ภาเวย ๑ เอว
โลก อเวกขนุนตติ เอว ขนุชโลก ปสฺสนุต ๑ มจจุราชา น
ปสฺสตีติ มรณราชา น โอลเกติ น ทกขติ ๑

นาณณ ปตฺถยเต กิณฺจิติ อณณ อปฺปมตฺตกมฺปิ น
ปตฺถยติ น ปิหยติ ๑ อณณตฺร อปฺปปฏิสนฺธิยาติ นิพฺพาน
จเปตฺวา ๑ อณณตฺรอปฺปปฏิสนฺธิยาติ เอกํ ปทํ กตฺวาปี
ปจฺนติ ๑ กิณฺจ กิยโย อนิฏฺฐริตี คาถา ๑ ตตฺถ อนิฏฺฐริตี
อนิสฺสุกึ ๑ อนิฏฺฐริตีปี (๒) เกจิ ปจฺนติ ๑ สพฺพธิ
สโมติ สพฺพตฺถ สโม อูปกขโกติ อธิปฺปาโย ๑ ก็ วุตฺตํ โหติ โย โส
นตฺถิ เมติ น โสจติ ตมํ อวิกมฺปิ น ปุคฺคํ ปุณฺโณ
สมาโน อนิฏฺฐริ อนนฺนุกิทุโธ อนเนโช สพฺพธิ สโมติ อิมํ
ตสฺมี ปุคฺคเก จตฺตฺพิชฺมานิสฺสํ พุริตี ๑

นิฏฺฐริโยติ อิสฺสุกึ ๑ นิฏฺฐรภาโว นิฏฺฐริยํ ตํ นิสฺสาย
เอตฺตกมฺปิ นตฺถิติ เขพฺปาตฺนติ อตฺถิ ๑ นิฏฺฐริยกมฺมนติ
นิฏฺฐริยกรณํ ๑ คหฺนุจ วา หิ คหฺนุจํ ภิกฺขุ วา ภิกฺขุ
นิสฺสาย วสนฺโต อปฺปมตฺตเกเนว กุชฺฉิตฺวา ตํ นิสฺสาย
เอตฺตกมฺปิ นตฺถิติ เขพฺ ภาเตตฺวา ภาเทน มทฺทนฺโต วिय
นิฏฺฐริยํ นาม กโรติ ๑ ตสฺส ตํ กมฺมํ นิฏฺฐริยกมฺมนติ
ววจฺติ ๑ อิสฺสาติ สภาวนิทฺเทโส ๑ ตโต ปฺรา เทว อาการ-
ภาวนิทฺเทสา ๑ อิตฺรตฺตยํ ปริยายวณฺ ๑ ลกฺขณาทีโต ปเนสา
๑. สี่. ภวิสฺสตี ๑ ๒. สี่. อนุทฺธริตีปี ๑

ปรสมปตติัน อุตุนลกฤษณา อิศฐา ตตถ จ อนนิตริตฐา ตโต
วิมุขทวปจจุปฏฐานา ปรสมปตติปฏฐานา ฯ

ลาภปี น อัญชตีติ ปจจุยลาภ น จลติ ฯ อลาภปีติ
ปจจุยानัน อลาภปี ฯ กิญจ ภियโย อนนชสฐาติ คธา ฯ
ตตถ นิสงขตีติ ปุณณภิสงขาราทิสฺ โย โกจิ สงขารอฺ ฯ
โส หิ ยสฺมา นิสงขริยติ นิสงขโรติ วา ตสฺมา นิสงขตีติ
วุจฺจติ ฯ วิยารมฺภาติ วิวิธา ปุณณภิสงขาราทิกา อารมฺภา ฯ
เขมฺม ปสฺสตี สพฺพฐีติ สพฺพตฺถ อภยเมว ปสฺสตี ฯ

อารมฺภาติ กมฺมานัน ปจมารมฺภา ฯ วิยารมฺภาติ อุปฺรุปริ
วิวิธอารมฺภนวเสน วิวิยารมฺภา(๑) ฯ ติสฺ ภเวสฺ ปฏิสฺนุชชนก-
กมฺมานัน เอตฺ อธิวณฺนํ ฯ ตสฺมา วิยารมฺภา อารโต ฯ เอว
ปสฺสสนฺโต น สเมสฺสุติ คธา ฯ ตตถ น สเมสฺสุติ(๒) สทิสฺโสมสฺมีติ
อาทินามานวเสน สเมสฺสุปี อุตฺตานัน น วทติ โอมสฺสุปี
อฺสฺเสสฺสุปี ฯ นาทเทติ น นิสฺสชฺชตีติ ฐปาทิสฺ กณฺจ ฐมฺมํ น
คณฺหาติ น นิสฺสชฺชตีติ ฯ เสสฺ สพฺพตฺถ ตตถ ตตถ วุคฺตุนยตฺตา
ปาทกฺกเมว ฯ เอว อรหตฺตุนิกฺกฺเณว เทสนัน นิกฺกฺจาเปสฺตีติ ฯ

อุตตทณฐตตุนิตุเทสวณณนา นิกฺกฺจिता ฯ
ปณฺณรสมฺมํ ฯ

๑. ม. วิยารมฺภา ฯ ๒. ม. วทฺเตติ ฯ

สาริปุตตสูตรนิกายเทสวณณนา(๑)

โสฬสเม น เม ทิฏฐโจิติ สาริปุตตสูตรนิกายเทโส ๑ ตตถ
อิโต ปุพฺเพติ อีโต สงฺกสฺสนนเร โอิตรณโต ปุพฺเพ ๑ วคฺควโทติ
สุนฺทรวโท ๑ ตฺสิตา คณฺนิมาคโตติ ตฺสิตา กายา จวิตฺวา
มาตฺตฺจฺฉี อากตฺตฺตา ตฺสิตา อากโต ๑ คณฺนจฺริยตฺตา คณฺ ๑
สนฺตฺตฺจฺฉน วา ตฺสิตตฺสงฺขาตา เทวโลกา คณฺ อากโต ๑
ตฺสิตานํ วา อรหนฺตฺานํ คณฺ อากโตติ ๑

อิมินา จกฺขุณาติ อิมินา อตฺตภาวปริยาปนฺเนน ปกฺติ-
มํสจกฺขุณา ๑ อิมินา อตฺตภาเวนฺนาติ อิมินา ปจฺฉินฺเนน อตฺต-
ภาเวน ๑ ตาวตฺตีสภวเนติ ตาวตฺตีสเทวโลกे ๑ ปาโรจฺฉตฺตกมฺมุเลติ
โกวิพารรฺกขตฺส เหฏฺฐา ๑ ปณฺฑิตกมฺมุผลสฺสลายนฺติ รตฺตกมฺมุผล-
สทิสปาสาณปฺปิฏฺเฐ ๑ วสฺสํ วุฏฺฐโจิติ วุฏฺฐวตฺสโส ๑ เทวคณ-
ปริวฺโจิติ เทวสงฺฆเมน ปริวาริโต ๑ โอิคฺฉนฺโณติ อวคฺฉนฺโณ ๑
อิมํ ทสฺสนํ ปุพฺเพติ อณฺยตฺร อิมมฺหา ทสฺสนา ปุพฺเพ ๑
น ทิฏฺฐโจิติ อณฺยทา น ทิฏฺฐปุพฺโพ ๑

ขตฺตฺิยสฺส วาติ ขตฺตฺิยสฺส วทนฺตฺส น สฺสูโต ๑
พฺุราหฺมณฺนาทิสฺสูปิ เอเสว น โย ๑

มชฺฐรวโทติอาทิสฺสู พฺุยฺยชนสมฺปนฺนํ มชฺฐริ วทตฺติติ มชฺฐรวโท ๑
เปมชนกํ เปมารหํ วทตฺติติ เปมณฺิยวโท ๑ หทยงฺกมํ จิตฺเต

๑. ม. สาริปุตตนิทเทสวณณนา ๑

จปนโยคัย (๑) วทตติ หทยงคฺมวโท ฯ กรวิกสกุณสทโท วีย
มฐุโรโฆโส อสฺสาติ กรวิกฐมณฺชฺสโร(๒) ฯ วิสฺสกุโฆ จาติ
อปฺลิตฺพุทฺโฆ ตตฺถ ตตฺถ อตฺถคฺมาโน ฯ (๓) วิญฺญโย จาติ
สฺวินฺนโย จ ฯ มณฺชฺ จาติ มฐุโร จ ฯ สวณฺนโย จาติ
กณฺณสฺสโย จ ฯ พินฺนุ จาติ ฆนฺน จ ฯ อวิสารี จาติ
น ปตฺถโณ จ ฯ คมฺภีโร จาติ น อุตฺตานิ จ ฯ นินฺนนาท
จาติ โฆสวณฺโถ จ ฯ อสฺสาติ อสฺส สตฺถโน ฯ พหิตฺธา
ปฺริสยาติ ปฺริสโต พหิ ฯ น นิจฺจเรตฺติ น นิกฺขมตี ฯ
กัการณาเอวรูป มฐุสทฺโท นิกฺการณา มา วินสฺสตุตี ฯ
พฺรหฺมสฺสโรติ อณฺเณ ฉินฺนสฺสราปี ฆินฺนสฺสราปี กากสฺสราปี
โหนตี อัย ปน มหาพฺรหฺมโน สรสฺสเสน สเรณ สมณฺนา-
คโต ฯ มหาพฺรหฺมโน หิ ปิตฺตเสเมหฺหิ อปฺลิตฺพุทฺชฺตฺตา สโร
วิสฺสกุโฆ โหติ ภควตฺตาปี กตฺถมฺมํ ตสฺส (๔) วตฺถุ โสเชตี
วตฺถุโน สฺทฺชฺตฺตา นาภิตฺโต ปญฺจาย สมฺภูจฺหนฺโต สโร วิสฺสกุโฆ
อญฺจกสมณฺนาคโตว สมฺภูจฺจาติ ฯ กรวิกโก วีย ฆณฺตติ กรวิก-
ภาณิ มตฺตกรวิกฐมณฺชฺโรโฆโสติ อตฺถโถ ฯ

ตฺวาเรตฺติ อเขมณฺตํ จานํ อตฺถิกฺกามาติ ฯ อุตฺตฺวาเรตฺติ
เขมณฺตญฺมิ ปาเปณฺโต (๕) ตฺวาเรตี ฯ นิตฺตฺวาเรตฺติ อเขมณฺตญฺจฺจานโต
๑. ม. จปนโยคัย ฯ ๒. ม. กรวิกฐมณฺชฺโรโฆโส ฯ
๓. ส. ม. อปฺกฺขลโน ฯ ๔. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ
๕. ม. อุปเนนฺโต ฯ

นิกขามนุโต ตาเรติ ฯ ปตาเรตีติ ปริกุกเหตฺวา ตาเรติ
หตุเถน ปริกุกเหตฺวา วีย ตาเรตีติ อตุโถ ฯ สพพเมตํ
ตารณุตตารณาทีเขมนุตฺตฺวานเน จปนเมวาติ อห เขมนุตฺตฺวมี
สมปาเปตีติ ฯ สตุเตติ เวเนยฺยสตุเต ฯ มหาคหนตาย
มหานตฺตตาย ทุนฺนิตฺตฺตริยตาย (๑) จ ชาติเยว กนฺตารโ
ชาติกนฺตารโ ตํ ชาติกนฺตาริ ฯ

คณฺสฺส สฺสฺสฺสตีติ คโณ อสฺส วจัน สฺสฺสฺสตี สฺสฺสตี
อุปลกฺเขตฺติ ฯ โสตํ โอทหตีติ โสตุกมฺยตาย โสตํ อวทหตี ปติฏฺ-
จําเปตี ฯ อญฺเฐ จิตฺตํ อุปฏฺจเปตีติ ฌาตุกามจิตฺตํ ปณฺทหตี ฯ
คณฺ อกฺสลา วุฏฺจําเปตฺวาติ ชนสมฺมุหํ อโกสลลสมฺมุตา อกฺสลา
อุฏฺจําเปตฺวา ฯ (๒) กฺสเล ปติฏฺจําเปตีติ โกสลลสมฺมุเต กฺสเล จเปตี ฯ
สงฺฆีติ ราสิวเสน สงฺโฆ อสฺส อตฺถีติ สงฺฆี ฯ ปริสวเสน
คโณ อสฺส อตฺถีติ คณฺิ ฯ คณฺฺสฺส อจฺริโยติ คณฺจฺริโย ฯ

ทฺุคฺยคาลาย สทฺทวกฺสฺส โลกฺสฺส ยถา ทิสฺสตีติ สทฺทวกฺสฺส
โลกฺสฺส วีย มนฺุสฺสานมฺปิ ทิสฺสตี ฯ ยถา วา ทิสฺสตีติ ตจฺจโต
อวิปรีตโต ทิสฺสตี ฯ จกฺขุมาติ อุตฺตมจกฺขุมา ฯ เอโกติ ปพฺพชฺชา-
สงฺฆาตาทีหิ เอโก ฯ รตฺนินฺติ เนกฺขมฺมรตฺยาที ฯ

ปติรูปโกติ สฺวณฺณปติรูปโก กฺุณฺทโล ฯ มตฺติกา-
กฺุณฺทโลวาติ มตฺติกาย กตฺกฺุณฺทโล วีย ฯ โลหฺทฺตมาโสว

๑. ม. ทุนฺนิตฺตฺตริยตาย ฯ ๒. สฺยา. อุฏฺจําเปตฺวา ฯ

สฺวณฺณจฺจนฺโนติ สฺวณฺณเณน ปฏฺิจฺจนฺโน โลหมาสโก วีย ฯ
ปริวารจฺจนฺนาติ ปริวารเณ ฉาติตา ฯ อนฺโตะ อสฺสทฺธาติ อพฺกนฺตเร
ราคาทีหิ อปริสฺสทฺธา ฯ พหิ โสภฺมานาติ จีวราทีหิ พาหิโรโต
สฺนุทฺธา ฯ

อกปฺปิตฺตอิริยาปถา จาติ อสฺสชฺชิตฺตอิริยาปถา ฯ (๑) ปณฺธิ-
สมฺปนฺนาติ ปรีปนฺณปตฺถนา ฯ

วิสฺสทฺธสทฺโทติ ปรีสฺสทฺธกิตฺตีสทฺโท ยถาภูตตฺตฺติโฆโสติ
อตุโถ ฯ คตฺตกิตฺตีสทฺทสิโลโกติ(๒) กิตฺตีสทฺทญฺจ สึโลกญฺจ คเหตุวา
จธมฺมสิโล ฯ กตฺถ (๓) วิสฺสทฺธสทฺโทติ เจ นาคภวเน จ สฺสฺปนฺณ-
ภวเน จาติอาทินา นเยน วิตฺถาเรตฺวา วุตฺตภูจฺจเน ฯ ตโต
จ ภฺยโยติ ตโต วุตฺตปฺปการโต จ เวเนยฺยวเสน อติเรกตโรปี
ทิสฺสตี ฯ

สพฺพิ รากตมฺนฺติ สกฺลํ รากนฺธการํ ฯ โทสฺตมาทิสฺสปี
เอเสว นโย ฯ อนฺธกรณฺนฺติ ปญฺญาโลกนฺิวารณฺกรณฺํ ฯ อจฺกขุ-
กรณฺนฺติ ปญฺญาจฺกขุโน อกรณฺํ ฯ อญฺญาณกรณฺนฺติ ญาเณน
อชานนกรณฺํ ฯ ปญฺญานนฺิวโรชฺกนฺติ ปญฺญานยนฺนาสํ ฯ วิฆาต-
ปฏฺิจกนฺติ ปีพาโกฏฺฐาสิกํ ฯ อนฺนิพฺพานสํวตฺตนิกนฺติ อปฺจย-
อมตนิพฺพานตฺถาย น สํวตฺตนิกํ ฯ

สพฺพนฺตํ เตน โปชฺชิตฺตเณน พุชฺชิตฺติ ตํ สกฺลํ เตน

๑. สฺยา. อสฺสชฺชิตฺตอิริยาปถา ฯ ๒. ม. คตฺตกิตฺตีสทฺทสิโลโกติ ฯ

๓. สึ. กตฺถจฺจิ ฯ

จตุรคคณาณวเสน พุชฌิ ๗ ปฐมคคควเสน ชานิ อนุพุชฌิ ๗
ทุติยคคควเสน ปุณ อณณาสี ปฏิวิชฌิ ๗ ตติยคคควเสน ปฏิเวธ
ปาปณิ สมพุชฌิ ๗ จตุตถคคควเสน นิสเสสปฏิเวธเนน สมมา
พุชฌิ ๗ อธิคจฉิ สเสตี (๑) สจจนากาตีติ เอตติ ตยัผลวเสน
โยเชตพุพ ๗ ปฐมทุติยวเสน ปฏิลภิ ๗ ตติยวเสน ฌาณผลสุเสน
สุตี ๗ จตุตถวเสน ปจจกัขั อกาตี ๗ อถ วา เอเกกผลสุส ตโยปี
ลพุกนุติ เอว ๗

เนกขมมรตตินุติ ปพพชชาตินิ นิสสาย อุปปนุนรตี ๗
วิเวกรตตินุติ กายวิเวกาทิมหิ อุปปนุนรตี ๗ อุปสมรตตินุติ
กิลตวอุปสม รตี ๗ สมโพธิรตตินุติ มคคั ปจจเวกขนตตส
อุปปนุนรตี ๗

ตติยคาถาย พหุณนมิช ปฏจจานนุติ (๒) อธิ พหุณนั
ขตติยาทีนั สิสสานั ๗ สิสสา หิ อจจริยปฏิพทฐวตติตตคา
พทฐาติ วุจจนุติ ๗ อตติ ปญเหน อากมนุติ อตติโก ปญเหน
อากโตมหิ อตติกานั วา ปญเหน อากมนั ปญเหน
อตติ อากมนั วาติ ๗

พทฐโรติ ปทสส อภาเวปี ตั พทฐนุติ ปเท โย โส
พทฐโร ตั นิตุทิสิตุกาเมน พทฐโรติ วุตต ๗ สยมภูติ อุปเทสั
วินา สยมเวว ภูโต ๗ อนาจจริยโกติ สยมภูปทสส อตถวิวรรณั ๗
๑. ม. ผลเสตี ๗ ๒. สญา. พทฐานนุติ ปาโจ ๗

โย หิ อัจฉริยั วิณา สามั (๑) สัจฉานิ ปฐุวิชฌติ โส สยมภู
นาม โหติติ ฯ ปุพเพ อนนุสสุเตสูติอาทิ อนาฉริยกภาวสุส
อตุลปฺปกาสนั ฯ อนนุสสุเตสูติ อัจฉริยโต (๒) อนนุสสุเตสุ สามนฺติ
สยเมว ฯ อภิสมฺพุชฌิติ ภูสั สมฺมา ปฐุวิชฌิ ฯ ตตุถ จ
สพฺพณฺณตฺตํ ปาปฺณิติ เตสุ จ สจฺเจสุ สพฺพณฺณภาวึ ปาปฺณิ ฯ
ยถา สัจฉานิ ปฐุวิชฌนฺตา สพฺพณฺณ โหหนฺติ ตถา สัจฉานั
ปฐุวิทฺตตฺตา เอวึ วุตฺตํ ฯ สพฺพณฺณตฺตํ ปตฺโตติปิ ปาโจ ฯ
พลฺลสุ จ วสัฎฐานฺติ ทสฺสุ จ ตถาคตฺพลฺลสุ อิตฺตฺรภาวึ
ปาปฺณิ ฯ โย โส เอวึภูโต โส พุทฺโธติ วุตฺตํ โหติ ฯ
ตตุถ สพฺพชฺมเมสุ อปฺปฏิหตฺตวณฺณนิมิตฺตานุตฺตรวิโมกฺขาธิคฺม-
ปริภาวิตกฺขนฺรสนฺตานิ อฺปาทาย ปณฺณตฺติโก สพฺพณฺณต-
ปทฺฐจฺฉานั วา สจฺฉาภิสมฺโพธิมฺปาทาย ปณฺณตฺติโก
สตุตฺตวิเสโส พุทฺโธ ฯ เอตฺตวตฺตา อตุถโต พุทฺธวิภาวนา
กตา โหติ ฯ

อิทานิ พุชฌนฺโต วิภาเวนฺโต พุทฺโธติ เกนญฺเณ
พุทฺโธติอาทิมาห ฯ

ตตุถ ยถา โลเก อวคฺนฺตา อวคฺโตติ วุจฺจติ เอวึ พุชฌิตา
สัจฉานิติ พุทฺโธ ฯ ยถา ปณฺณโสสา วาตา ปณฺณสุสาติ
วุจฺจนฺติ เอวึ โพเชตา ปชฺชายาติ พุทฺโธ ฯ สพฺพณฺณตฺตาย พุทฺโธติ
๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ ๒. สึ. อัจฉริยั ฯ

สพฺพมมพฺพชฺฌนสมตฺถาย พุทฺธิยา พุทฺธิโรติ วุตฺตํ โหติ ฯ
สพฺพทสฺสวิตาย พุทฺธิโรติ สพฺพมมมานํ ฌาณจกฺขุณา ทิฏฺฐตฺตา
พุทฺธิโรติ วุตฺตํ โหติ ฯ อนนฺยเนยฺยตฺตา พุทฺธิโรติ อณฺเณน
อโพรณียโต สยเมว พุทฺธตฺตา พุทฺธิโรติ วุตฺตํ โหติ ฯ วิสฺวิตาย(๑)
พุทฺธิโรติ นานาคุณฺวิกสนฺโต (๒) ปทุมมิมฺว วิกสนฺนุเจเน พุทฺธิโรติ วุตฺตํ
โหติ ฯ จินฺนสวสงฺขาเตน พุทฺธิโรติอาทึหิ จฺวิ ปริยาเยหิ
จิตฺตสงฺกัจจกรมฺมปฺปหานเนน นิทฺททาย วิพุทฺโธ ปฺริโส วิย
สพฺพกิลฺลนิทฺททาย วิพุทฺธตฺตา พุทฺธิโรติ วุตฺตํ โหติ ฯ สงฺขา
สงฺขาคณฺติ อตฺถโต เอกตฺตา สงฺขาเตนาคิ วจนฺตสฺส โกฏฺฐา-
เสนาคิ อตฺถโต ฯ ตณฺหาเลปฺติฏฺฐิลฺลปภาเวน นินฺรูปเลปฺตสงฺขาเตน
สวาสนํ สพฺพกิลฺลสํ ปหีนฺตฺตา เอกนฺตวจนเนน วิเสเสตฺวา
วุตฺตํ ฯ เอกนฺตนิกฺกิลฺลโสติ รากโทสโมหาวเสเสหิ สพฺพกิลฺลเสหิ
นิกฺกิลฺลโส ฯ

เอกายนฺมคฺคํ คโตติ พุทฺธิโรติ คมนฺตฺถานํ ชาตฺถนํ
พฺพชฺฌนตฺถตฺตา พฺพชฺฌนตฺถาปี ชาตฺถโย คมนฺตฺถา โหนฺนเตว ตสฺมา
เอกายนฺมคฺคํ คตฺตฺตา พุทฺธิโรติ วุตฺตํ โหติ ฯ เอกายนฺมคฺโค
เจตฺถ

มคฺโค ปนฺโถ ปโถ ปชฺโช อณฺชสิ วฏฺฐมายนํ
นาวา อุตฺตรเสตฺถ จ กุลฺโล จ ภิสฺสิ สงฺกโมติ (๓)

๑. สฺยา. วิกฺสิตายา ฯ ๒. สฺยา. นานาคุณฺวิกสนฺโต ฯ

๓. พุ. จุฬ. ๓๐/๕๖๘/๒๗๗ ฯ

มคคสูส พหุสู นามะสู อยณนามะน วุตตมคคณามะน วุตโต ๑
ตสูมา เอกมคคภูโต มคโค น เทวธาปถภูโตติ อตุโถ ๑
อถ วา เอเกน อยิตพุโพ มคโคติ เอกายนมคโค ๑ เอเกนาติ
คณสงคณิกั ปหาย ปวีวิตเตน ๑ อยิตพุโพติ ปฏิปชชิตพุโพ
อยนุติ วา เอเตนาติ อยโน สัสารโต นิพพานั คจจณตีติ
อตุโถ ๑ เอเกถั อยโนติ เอกายโน ๑ เอเกสนุติ เสฏฐจัน ๑
สพพสตุตเสฏฐจา จ สมมาสมพุทฐา ตสูมา เอเกถั (๑) มคคภูโต
สมมาสมพุทฐานั อยณภูโต มคโคติ วุตตั โหติ ๑ อยตีติ วา
อยโน คจจติ ปวตตตีติ อตุโถ ๑ เอกสูมี อยโน มคโคติ
เอกายนมคโค ๑ เอกสูมีเขว พุทฐสาสนะน ปวตตมาโน มคโค
น อลลตถาติ วุตตั โหติ ๑ อปี จ เอกั อยตีติ เอกายโน ๑
ปัพพททาเค นานามุขทาวานานยปวตโตปี อปรททาเค เอกั
นิพพานะว คจจตีติ วุตตั โหติ ตสูมา เอกายนมคโคติ
เอกนิพพานคณนมคโคติ อตุโถ ๑

เอโก อนุตุตถั สมมาสมโพธิ อภิสสมพุทฐอติ น
ปเรหิ พุทฐตถา พุทฐอ กิ ตู สยะเมว อนุตุตถั สมมาสมโพธิ
อภิสสมพุทฐตถา พุทฐอติ วุตตั โหติ ๑ อพุทฐวิหตตถา (๑) พุทฐิ-
ปฏฐิทา(๒) พุทฐอติ พุทฐิ พุทฐิ โพธิติ ปรียาวยจณเมถั ๑
ตตุถ ยถา นีลระตุตคณโยคา นีโล ปญ्ञุ ระตุโต ปญ्ञุติ วุจจติ
๑. ม. เอเกถั ๑ ๒. ม. พุทฐิปฏฐิทาทถา ๑

เอวํ พุทฺธคุณโยคา พุทฺโธติ ฌาเปตฺตํ วุตฺตํ โหติ ฯ (๑)

ตโต ปรี พุทฺโธติ เนตํ นามนฺตืออาทึ อตฺถมฺนุคฺตา อัย
ปฺลยฺตฺตึติ ฌาปนตฺถํ วุตฺตํ ฯ ตตฺถ มิตฺตา สหายา ฯ อมฺจจา
ภจฺจา ฯ ฌาตี ปิตฺตฺตฺกฺกิกา ฯ สาโลหิตา มาตฺตฺกฺกิกา ฯ สมณฺา
ปพฺพชฺชูปคฺตา ฯ พุราหฺมณฺา โภวาทีโน สมิตฺตปาปพาหิตปาปา วา ฯ
เทวตา สกฺกาทโย พุรหฺมาโน จ ฯ วิโมกฺขนฺตฺิกนฺตึ วิโมกฺโฆ
อรหตฺตมฺคฺโค วิโมกฺขสฺส อนฺโต อรหตฺตผลํ ตสฺมี วิโมกฺขนฺเต
ภวํ วิโมกฺขนฺตฺิกํ นามํ ฯ สพฺพพฺลยฺญภาโว หิ อรหตฺตมฺคฺเคน
สิชฺฆตฺติ อรหตฺตผลโลทเย สิทฺธํ โหติ ฯ ตสฺมา สพฺพพฺลยฺญภาโว
วิโมกฺขนฺเต ภโว โหติ ฯ ตํ เนมิตฺตฺิกมฺปิ นามํ วิโมกฺขนฺเต
ภวํ นาม โหติ ฯ เตน วุตฺตํ วิโมกฺขนฺตฺิกเมตฺตํ พุทฺธานํ
ภควนฺตฺานนฺตึ ฯ โพธิยา มฺูเล สห สพฺพพฺลยฺญตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
ปฏฺฐิตาภาติ มหาโพธิรฺกฺกขมฺูเล ยถาวุตฺตฺกฺกขณฺเ สพฺพพฺลยฺญต-
ตฺต
ปฏฺฐิตาภณ สห ฯ สจฺฉนิกา ปฺลยฺตฺตึติ อรหตฺตผล-
สจฺฉนิกิริยาเย สพฺพพฺรหฺมสจฺฉนิกิริยาเย วา ชาตา ปฺลยฺตฺตึติ ฯ ยทึทํ
พุทฺโธติ ปฺลยฺตฺตึติ ฯ อัย พุยฺยชนฺโต พุทฺธวิภาวนา ฯ อิตฺโต
ปรี วหสฺเสตํ ภารนฺตึ ปรีโยสานํ ตตฺถ ตตฺถ วุตฺตนยตฺตา
ยถาปาพิเมว นียยาติ ฯ

จตฺตฺตฺกถาย วิชฺคฺจฺจตฺตติ ชาตืออาทึหิ อญฺญิยโต ฯ

๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ

ริตฺตมาสนนฺติ วิวิตฺตํ มณฺจปี้จํ ๑ ปพฺพตานิ คฺหาสุ วาติ

ปพฺพตคฺหาสุ วา ริตฺตมาสนํ ภาชโตติ สมฺพนฺชิตพฺพิ ๑

ชาติยา วิชฺคฺจฺจโตติ ชาตี วิชฺคฺจฺจโต ๑ ชราย ๑ พฺยาธินาติ-
อาทิสฺส เอเสวน โนโย ๑ ภาชโตติ ภาชโตติ ภาชนฺตสฺส ๑ เสวโตติเอวมาทิสฺส ๑
เสวนตฺสส ๑ สํเสวโตติ ปุณฺปุณฺนิ เสวนตฺสส ๑ ปฏฺฐิสฺสโตติ
ปุณฺปุณฺนิ เสวนตฺสส ๑ ปฏฺฐิสฺสโตติ อุปกนฺตฺวา เสวนตฺสส ๑
ปพฺพตปพฺพการาติ(๑) ปพฺพตคฺจฺจโย ๑

ปญฺจกถาย อุจฺจาวเจสฺสูติ หีนปฺปณฺเฑสฺสุ ๑ สยเนสฺสูติ(๒)
วิหาราทิสฺส เสนาสนเนสฺสุ ๑ กิวนฺโตติ กุชนฺโต ๑ กิวนฺโตติปิ ปาโจ ๑
กิตฺตกา ตตฺถ ภาชการณา ๑ จสฺส อตฺโถ (๓) ๑ กุริวนฺโตติ(๔) สทฺทา-
ยนฺโต ๑ กุชนฺโตติ อปฺปสทฺทํ(๕) กโรนฺโต ๑ กตฺติติ ปุจฺจมา ๑
กิตฺตกาติ ปมาณปุจฺจมา ๑ กิวดกาติ ปริจฺเจทปุจฺจมา ๑ กิวดพฺพกาติ
ปมาณปริจฺเจทปุจฺจมา ๑ เต เภรวาติ เอเต ภาชนฺนปทฺทวา
ภยารมฺมณา ๑ กิวดพฺพกาติ ปุจฺจมิเต อารมฺมณเ ทสฺเสตฺถํ สีหา
พฺยคฺจฺจมา ทิปิตฺติอาทิตฺติ วิสฺสชฺชเชสิ ๑

นฏฺฐกถาย กตฺติ ปริสฺสยาติ กิตฺตกา อุปทฺทวา ๑

๑. สฺยา. ปพฺพตคพฺพการาติ ๑ ๒. สี. ม. สยเนสฺสูติ ๑

๓. ม. กิวนฺโต ตตฺถ เภรวาติ กิตฺตกา ตตฺถ ภาชการณา ๑

กุวนฺโตติปิ ปาโจ กุชนฺโตติ จสฺส อตฺโถ ๑

๔. ม. กุวนฺโตติ ๑ ๕. สี. ม. อพฺยตฺตสทฺทํ ๑

อคตฺ ทิสฺนุติ นิพฺพานํ ฯ ตํ หิ อคตปฺพุพฺพตฺตา อคตฺนฺติ(๑)
นิทฺทิสฺตีตฺตพฺพโต ทิสฺสา จาติ ฯ เตน วุตฺตํ อคตฺ ทิสฺนุติ ฯ
อมตฺ ทิสฺนุติปิ ปาโโจ ฯ อภิสมฺภเวติ อภิสมฺภเวยฺย ฯ ปนฺตมฺหีติ
ปริยนฺเต ฯ

อคตปฺพุพฺพา สฺวา ทิสฺวาติ ยํ ทิสฺวา สฺวาปิ นฺนฺเตนปิ อคต-
ปฺพุพฺพา ฯ (๒) น สฺวา ทิสฺวา คตฺตปฺพุพฺพาติ เอสฺวา ทิสฺวา วุตฺตนฺนฺยเณ
อคตปฺพุพฺพา ฯ อิมินา ทิเณน อทฺฐนาติ อนฺนทิมกาเลน ฯ

สมตฺตติคฺคณฺติ อนฺโถมฺขวณฺณิเลขํ ปาเปตฺวา สมภริตํ ฯ
อนวเสกนฺติ อนวสิณฺจณํ อปริสิณฺจณํ กตฺวา ฯ เตนปตฺตนฺติ
ปฏฺจิตฺตเตตํ เตนปตฺตํ ฯ ปรีหเรยฺยาติ หเรยฺย อาทาย คจฺเจยฺย ฯ
เอวํ สจฺจิตฺตมนฺรฺกฺเขติ ตํ เตนภริตํ ปตฺตํ วิย อตฺตโน จิตฺตํ
กายคตฺตย สติยา โภจเร เจว สมฺปยุตฺตสติยา จาติ อุกฺกิณฺนํ
อนฺตเร ปฏฺจิปิตฺวา ยถา มฺหุตฺตมฺปิ พหิทฺฐา โภจเร น วิกฺจิปติ
ตถา ปณฺจํโต โยคาวจโร รกฺเขยฺย โภปฺเยยฺย ฯ (๓) กิการณฺนา
เอตฺตฺส หิ

ทฺฐนฺนิกฺคหสฺส ลหุโน ยตฺถกามนฺิปาติโน

จิตฺตฺสฺส ทมโถ สาทฺฐ จิตฺตํ ทนฺตํ สุขาวหํ ฯ (๔)

ตสฺมา

๑. ม. อิตฺตฺทโท นตฺถิ ฯ ๒. ม. น คตฺตปฺพุพฺพา ฯ

๓. ม. โภปฺเยยฺย ฯ ๔. บ. ๒๕/๑๓/๑๕ ฯ

ขุททกนิกายภูจกถา จุฬนิตุเทศวณณนา (สทุทธมมปฐโชติกา) - หน้าที่ 205
*เล่มที่ 39 สาริปุตตสูตรนิตุเทศวณณนา หน้า 205

สุทททสิ สุนิปลัณิ   ยตถกามนิปาตินิ
จิตติ รกเขต เมธาวิ   จิตติ कुत्ति สุขาวहि ๑

อิทธิ हि

ทुरुจุมมิ เอกจริ   อสิริริ कुहास्यि
เย จิตติ สลุลเมสสันติ   โมกขุนติ มารพन्ธนา ๑

อิตรสส ปน

อนวภูจิตติจิตตสส   สทุทธมมิ อวิชานโต
ปริปลวปสาทสส   ปลุณาน परिปุริติ ๑ (๑)

อิธกมมภูจानสหายสส ปน

อนวสสจติจิตตสส   อนนุवाहतเจตโส
ปลุณปาปพหिनสส   นตถิ ชาकरโต ภยि ๑

ตสุมมา เอตติ

พุนุทนั จปลั จิตติ   ทुरुกัขิ (๒) ทุนุนิวารยि
อุขุ กโรติ เมธาวิ   อสุกาโรว เตชนั ๑ (๓)

เอว อุขุ กโรนุโต สจितตมनुรुके ๑

ปตถยาโน ทิสสิ อคตปुพुพุนติ อิมสมิ กายคตาสติ-
กมมภูจानเน กम्मि อารภิตวา อนมตคเค สัसारเอ อคตปुพुพु
ทิสสิ ปตถेनुโต วุตตนयेन สกจितติ รกเขยยาติ อตุโล ๑ กา
ปเนสา ทิสานาม

๑. พุ. ฐ. ๒๕/๑๓/๒๐ ๑ ๒. ม. ทुरुกัขิ ๑ ๓. พุ. ฐ. ๒๕/๑๓/๑๕ ๑

มาตาปีตา ทิสสา ปุพฺพทา อัจริยา ทกฺขิณา ทิสสา
ปุตฺตทารา ทิสสา ปจฺจนา มิตุตามจฺจา จ อุตฺตฺตรา ฯ
ทาสกมฺมกรา เหมจฺจา อุทฺธํ สมนฺพฺราหฺมณา
เอตา ทิสสา นมสฺเสยฺย อลฺมตฺโต กุเล คิหิตี (๑)

เอตฺถ ตาว มาตาปีตาทโย ทิสาติ วุตฺตา ฯ
ทิสสา จตฺสฺโส วิทิสสา จตฺสฺโส
อุทฺธํ อโธ ทส ทิสสา อีมาโย
กตมํ ทิสํ ติฏฺฐติ นาคราชา
ยมทฺทสา สฺปิเน นพฺพิสาณฺนติ (๒)

เอตฺถ ปฺรตฺถิมาทิเกทา ทิสาว ทิสาติ วุตฺตา ฯ
อการิโน อนฺนทปानวตฺถทา
อวฺหายิกาตมฺปิ ทิสํ วทฺนติ
เอสา ทิสสา ปฺรมา เสตเกตุ
ยํ ปตฺวา ทกฺขิ สฺปิโน ภวณฺตีติ (๓)

เอตฺถ นิพฺพานํ ทิสนฺติ วุตฺตํ ฯ อิธาปี ตทฺเว อธิปฺเปตํ ฯ
ตณฺหกฺขยํ วิราคนฺติอาทิหิ ทิสฺสติ อปทิสฺสติ ตสฺมา ทิสาติ
วฺจฺจติ ฯ อนมตฺกฺเค ปน สํสาเร เกนจิ พาลปฺลฺลชฺชเนน
สฺปิเนนปิ อคตปฺพพฺตาย อคตปฺพพฺทา ทิสสา นามาติ วฺจฺจติ ฯ
ตํ ปตฺถยณฺเตน กายคตาสติยา โยโค กรณฺนีโย ฯ (๔) วชโตติ-
๑. ที. ปา. ๑๑/๒๐๕/๒๐๖ ฯ ๒. พ. ขา. ๒๓/๒๓๓๔/๔๕๒ ฯ
๓. พ. ขา. ๒๓/๘๓๘/๑๘๘ ฯ ๔. ม. กรณฺนีโยติ ฯ

อทิสฺ อตุถ มคฺคูปปทโต สมิปฺ วชฺโต ๑ จิตฺกฺขณฺ คจฺจโต ๑
ผลทสฺสนโต (๑) อติกกมโต ๑ (๒)

อนฺเตติ อนฺตมฺหิ จิตฺ ๑ ปนฺเตติ วนคหนคมฺภีเร จิตฺ ๑
ปริยนฺเตติ ทูรภเวณ ปริยนฺเต จิตฺ ๑ เสถนฺเตติ ปพฺพตณฺ
อนฺเต ๑ วนนฺเตติ วนณฺณณฺ อนฺเต ๑ นทนฺเตติ นทินฺ อนฺเต ๑
อฺทกนฺเตติ อฺทกณฺ ปริยนฺเต ๑ ยตุถ น กสิยติ น วปียตีติ
ยสฺมี กสนนฺจ วปนนฺจ น กรียติ ๑ ชนฺนฺตฺ (๓) อติกกมิตฺว
จิตฺ ๑ มนฺสฺสณฺ อนฺอุปจเวติ กสนวปนวเสน มนฺสฺเสหิ
อนฺอุปจริตพฺเพ เสนนสเน ๑

สตุตมคคถย กฺยสฺส พฺยปฺปโย อสฺสูติ กิทิสณิ
ตสฺส วจนณิ อสฺสู ๑

มฺสวาทฺ ปหยทติ อตุถ มฺสทติ วิสฺวททนฺปฺเรกขรทสฺ
อตุถภณฺชนโก วจิปปโยโก กยปฺปโยโก ว ๑ วิสฺวททนทปฺปเณ
ปนสฺส ปรวิสฺวททกยวจิปปโยคสมฺภูจกปิกง เจตณง มฺสวาทท ๑
อปโร นโย มฺสทติ อกฺกฺตฺ อตจฺจํ วจตุ วาทติ ตสฺส
กฺกฺโต ตจฺจโต วิณฺณปณฺ ๑ ลกฺขณโต ปน อตถํ วจตุ
ตถโต ปรี วิณฺณปตฺกมสฺส ตถวิณฺณตฺติสมฺภูจกปิกง เจตณง
มฺสวาทท ๑ โส ยมตถํ ภณฺชติ ตสฺส อปฺปตย อปฺปสวชฺโช
มหนฺตตย มหสวชฺโช ๑ อปี จ คหฺภูจณฺ อตฺตโน สนฺตกํ
อททคกมตย นคฺลิตฺติอทินยปฺปวตุโต อปฺปสวชฺโช สกฺขินง
๑. สฺ. ผลทสฺสนโต ๑ ม. ผลททยโต ๑

๒. ม. อติกกมโต ๑ ๓. สฺ. วนนฺตฺ ๑

หุตฺวา อตฺตภณฺชนตฺถํ วุตฺโต มหาสวชฺโช ๑ ปพฺพชิตานํ
อปฺปกมฺปิ เตลํ วา สปฺปี วา ลภิตฺวา หสาธิปฺปาเยน
อชฺช คามे เตลํ นที มณฺเฒे สนฺทตฺตี ปุรณกถานเยน ปวตฺโต
อปฺปสวชฺโช อทิกฺกุจฺเจว ปน ทิกฺกุจนฺตืออาทินา นเยน วทนฺตานํ
มหาสวชฺโช ๑

ตสฺส จตฺตาริ สมฺภารา โหนฺติ อตฺถํ วตฺถุ วิสฺสวาทน-
จิตฺตํ ตชฺโช วายาโม ปฺรตฺส ตทตฺถวิชานนฺนติ ๑ เอโก ปโยโค
สาหตฺถิโกว ๑ โส จ กายเณ วา กายปฏฺิพฺพทฺเรน วา วาจา
วา ปฺรวิสฺสวาทกิริยากรณฺเ ทฏฺจพฺโพ ๑ ตาย เจ กิริยาย
ปโร ตทตฺถํ (๑) ชานาติ อัยฺ กิริยสมฺภูจฺจาปีกาเจตนา กุขณฺเยว
มุสวาทกมฺมุนา พชฺฉติ ๑

สจฺจํ วทตฺตี สจฺจวาที ๑ สจฺจเณ สจฺจํ สนฺททติ อมฺเฏตฺตี
สจฺจสนฺโธ น อนฺตรนฺตฺตรา มุสา วทตฺตี อตฺถโถ ๑ โย หิ ปฺริโส
กทาจิ มุสา วทติ กทาจิ สจฺจํ ตสฺส มุสวาทเณ อนฺตริกตฺตาย
สจฺจํ สจฺจเณ น อมฺภฺยติ ตสฺมา น โส สจฺจสนฺโธ ๑
อัยฺ ปน น ตาทิโส ชีวิทฺเหตุปี มุสา อวตฺวา สจฺจเณ
สจฺจํ สนฺททติเยวาทิ สจฺจสนฺโธ ๑

เถตฺติ ติโร ๑ จิตฺกโถติ(๒) อตฺถโถ ๑ เอโก ปุคฺคโล
หฺลิตฺทฺทฺธาโค วิย อุตฺตราสิมฺหิ นิจาตฺขานฺ วิย อสฺสปีฏฺเฐ
๑. ม. ตมตฺถํ ๑ ๒. ม. ติรกโถติ ๑ เอวมฺปฺริปี ๑

จปีตกฺกมฺภณฺฑมิว จ น ธิรฺกโถ โหติ ฯ เอโก ปาสาณเสขา
วีย อินฺทขีโล วีย จ ธิรฺกโถ โหติ อสิฺนา (๑)สีลํ ฌินฺทนฺเตปี(๑)
เทวฺกถา น กเถติ ฯ อัย วุจฺจติ เถโถ ฯ

ปจฺจยิโกติ ปฏฺยียิตฺตพฺโพ (๒) สทฺธายิโกติ(๓) อตุโถ ฯ เอกจฺโจ
หิ ปุคฺคโล น ปจฺจยิโก โหติ อิํ เกน วุตฺตํ อสุเกนาติ
วุตฺเต มา ตสฺส วณฺํ สทฺทหถาติ วุตฺตพฺพตํ อาปชฺชติ ฯ
เอโก ปจฺจยิโก โหติ อิํ เกน วุตฺตํ อสุเกนาติ วุตฺเต
ยฺหิ เตน วุตฺตํ อิทเมว ปมาณํ อิทานิ อุปฺปริกฺขิตพฺพํ นตฺถิ
เอวเมว อิทนฺติ วุตฺตพฺพตํ อาปชฺชติ อัย วุจฺจติ ปจฺจยิโก ฯ
อวิสฺวาทโก โลกสฺสาติ ตาย สจฺจวาติตาย โลกํ น วิสฺวาเทติติ
อตุโถ ฯ

ปีสุณฺํ วาจํ ปหายาติอาทิสฺสุ ยาย วาจา ยสฺส ตํ
วาจํ ภาสติ ตสฺส หทยे อตฺตโน ปิยภาวํ ปรสฺส จ
สุณฺณภาวํ กโรติ सा ปีสุณฺวจา ฯ ยาย ปน อตฺตानมฺปิ
ปรมฺปิ ฆรฺสํ กโรติ ยา วา(๔) สยมฺปิ ฆรฺสา เนว กณฺณสุขา
น หทยสุขา(๕) วาจา อัย ฆรฺสวาจา ฯ येन สมฺผํ ปลปฺติ
นिरตฺถกํ โส สมฺพปลไป ฯ เตสํ มุลกฺุตาปี เจตนาปี ปีสุณ-
วาจาทินามเมว ลภติ सा เอว จ อิธ อธิปฺเปตาติ ฯ

๑. ม. สีลํ ฌินฺทนฺเตปี ฯ ๒. ม. ปตฺติยียิตฺตพฺโพ ฯ

๓. ม. สทฺธายิตฺตพฺโพติ ฯ ๔. ม. วาจา ฯ ๕. ม. หทยงฺคมา ฯ

ตตฺถ สงฺกิลิฏฺฐจิตฺตสฺส ปเรสํ วา เกทาย อตฺตโน ปิยกมฺมตฺตาย
วา กายวจีปโยคสมฺภูจฺจาปีกา เจตนา ปิสฺสนวจาฯ สายสฺส
เกทํ กโรติ ตสฺส อปฺปคฺคตฺตาย อปฺปสวาชฺชา มหาคฺคตฺตาย
มหาสวาชฺชา ฯ

ตสฺสา จตฺตารโ สมนฺการา โหนฺติ ภินฺทิตพฺโพ ปโร
อิติ อิม นานา ภวิสฺสนตฺติติ (๒) เกทปฺปรกฺขารตา
วา อิติ อหํ ปิโย ภวิสฺสามิ วิสฺสาสิโกติ ปิยกมฺมตฺตา วา
ตชฺโช วายาโม ตสฺส ตตฺถตฺถวิชานนฺนตฺติ ฯ

อิมสํ เกทายาติ เยสํ อิโตติ วุตฺตानํ สนฺตฺติเก สุตฺติ
เตสํ เกทายฯ ภินฺนानํ วา สนฺธาตฺตาติ ทฺวินนํ มิตฺตानํ วา
สมานุปชฺฌายกาทีนํ วา เกนจิเทว การเณน ภินฺนानํ เอกเมกํ
อุปสงฺกมิตฺวา ตุมฺหากํ อีทิสฺเส กุเล ชาตฺตานํ เอวํ พหุสฺสุตฺตานํ
อิทํ น ยุตฺตตฺตฺติอาทีนํ วตฺวา สนฺธานํ กตฺตาฯ อนุปฺปทตฺตาติ
สนฺธานานุปฺปทตฺตา เทว ชเน สมนฺคฺเค ทิสฺวา ตุมฺหากํ
เอวฺรูเป กุเล ชาตฺตานํ เอวฺรูเปหิ คฺุณฺเหหิ สมนฺนาคตฺตานํ
อนฺุจฺจวิกเมตฺตตฺติอาทีนํ วตฺวา ทพฺุทฺทิกมฺมํ กตฺตาติ อตฺถโถ ฯ

สมนฺคฺโค อาราโม อสฺสาติ สมนฺคฺการาโม ยตฺถ สมนฺคฺคา
นตฺถิ ตตฺถ วสิตุมฺปิ น อิจฺจตฺติติ อตฺถโถฯ สมนฺคฺคราโมติปิ
ปาฬิ อยเมวตฺถโถฯ สมนฺคฺครโตติ สมนฺคฺเคสุ รโต เต ปหาย
อณฺุตร คนฺตุมฺปิ น อิจฺจตฺติติ อตฺถโถฯ สมนฺคฺเค ทิสฺวาปี

*เล่มที่ 39 สาริปุตุตสุตตนิทุเทศวณณนา หน้า 211

สุตฺวาปี นนุทตติ สมนุคณนุที ๗ สมนุคกกรณิ วาจํ ภาสิตาติ
ยา วาจา สตุเต สมนุคเคเยว กโรติ ตํ สามคฺคิกุณปริทีปิกเมว
วาจํ ภาสตี น อิตฺรนุติ ๗

ปรสฺส มมุจฺเจทกกายวจิปโยคสมุญฺจาปีกา เอกนุตฺพรุส-
เจตนา ปรุสฺวาจา ๗ มมุจฺเจทโกปี ปโยโค จิตฺตสณฺหตาย
ปรุสฺวาจา น โหติ ๗ มาตาปีตโร หิกทาจิ ปุตุตเก เอวมุปี
วทฺนติ โจรา โว ขณฺฑาขณฺฑํ (๑) กโรนฺตุติ อูปลปตฺตมปิ จ
เนตํ อูปริ ปตฺนุตํ น อิจฺฉนฺติ ๗ อัจริยุปชฺฌายา จ กทาจิ
นิสฺสิตเก เอว วทฺนติ ที อิเม อหิริกา อนฺตตฺตปิโน จรฺนติ
นิตุขมถ เนติ ๗ อถ จ เนตํ อากมาธิกมสมฺปตฺตี อิจฺฉนฺติ ๗
ยถา จ จิตฺตสณฺหตาย ปรุสฺวาจา น โหติ เอว วจนสณฺหตาย
อปรุสฺวาจาปี น โหติ ๗ น หิ มาราเปตุกามสฺส อิมํ สุขํ
สยาเปถาติ วจัน อปรุสฺวาจา โหติ จิตฺตปรุสฺตาย ปเนสา
ปรุสฺวาจาว สา ยํ สนุชย ปวตฺติตา ๗ ตสฺส อปฺปคฺคตาย
อปฺปสวชฺชชา มหาคฺคตาย มหาสวชฺชชา ๗ ตสฺสา ตโย
สมุภารา อุกโกสิตพุโป ปโร กุปีตจิตฺตํ อุกโกสนาติ ๗

เนลาติ เอลํ วุจฺจติ โทโส นาสฺสา เอลนฺติ เนลา ๗
นิตุโทสาติ อตุโถ ๗ เนลฺงฺโก เสตปจฺฉนาโทติ (๒) เอตฺถ วุตุตฺตีสํ(๓)
วีย ๗ กณฺณสุขาติ พุยฺยชนมฺรุตฺตาย กณฺณานํ สุขา
๑. ม. ขณฺฑาขณฺฑิกํ ๗ ๒. พุ. อ. ๒๕/๑๕๑/๒๐๑ ๗
๓. ม. วุตุตฺตเนตํ ๗

สุจิมฺขวิชฌนํ(๑) วย กณฺณสุถํ น ชเนติ ฯ อตุณฺมชฺรตฺยา สกฺล-
สรีเร โภปี อชเนตฺวา เปมํ ชเนตฺติ เปมนิยา ฯ ททฺยํ กจฺจติ
อปฺปฏิหณฺณมาณา สุเชน จิตฺตํ ปวิสฺตีติ ททฺยงฺกมา ฯ กุณ-
ปรีปฺนุณฺตยา ปฺเร ภวติ โปรี ฯ ปฺเร สํวทฺตนาเร วย
สุกุมารตฺปิ โปรี ฯ ปฺรสฺส เอสตฺปิ โปรี นกรวาสินํ
กถาติ อตุโธ ฯ นกรวาสินํ หิ ยุตฺตกถา โหนฺติ ปิติมตฺตํ
ปิตาติ ภาติมตฺตํ ภาตาทิ วทฺนฺติ ฯ เอวรूपิ กถา พหุโน
ชนสฺส กนฺตา โหตฺตีติ พหุชนกนฺตา ฯ กนฺตภาเวเนว พหุโน
ชนสฺส มนาปา จิตฺตวฺจฺฉิกรตฺติ พหุชนมนาปา ฯ

อนตฺถวิญญาปิกายวจีปโยคสมฺภูจฺจาปิกา อกฺุสฺสเจตนา
สมฺภปฺปลาโป ฯ โส อาเสวนมนฺทตฺยา อปฺปสวาชฺโช อาเสวน-
มหนฺตตฺยา มหาสวาชฺโช ฯ ตสฺส เทว สมฺภารา ภารตฺยทฺธ-
สึตฺทาหรณาทีนฺรตฺตกถา ปฺเรกฺขารตา ตถารูปิ กถากถนฺนจฺจ ฯ

กาเลน วทฺตีติ กาลวาที วตฺตพฺพยุตฺตกถํ สลฺลกฺเขตฺวา
วทฺตีติ อตุโธ ฯ ภูตํ ตจฺจํ สภาวเมว วทฺตีติ ภูตวาที ฯ
ทิกฺุจฺจมฺมิกสมฺปรายิกอตุณฺสนฺนิสฺสิตเมว กถวา วทฺตีติ อตุถวาที ฯ
นวลอกฺุตฺตรมฺมสนฺนิสฺสิตํ กถวา วทฺตีติ ฐมฺมวาที ฯ สํวร-
วินยฺปหานวินยสนฺนิสฺสิตํ กถวา วทฺตีติ วินยวาที ฯ นิธานํ
วฺจฺจติ จปโนกาโส นิธานมฺสฺสา อตุถิตฺติ นิธานวตี ททฺเย
๑. ม. สุจิวิชฌนํ ฯ

*เล่มที่ 39 สาริปุตุตสุตฺตนิทฺเทศวณณนา หน้า 213

นิธาดพฺพยุตฺตํ วาจิ ภาสิตาติ อตุโถ ฯ กาลเณนาติ เอวรूपิ
ภาสมานปิ จ อหิ นิธานวตี วาจิ ภาสิตฺตาสามีติ น อกาเลน
ภาสตี ยุตฺตกาลิ ปน อเวกฺขิตฺตวาว (๑) ภาสตีติ อตุโถ ฯ
สาปเทสนฺติ สอุปมํ สการณฺนฺติ อตุโถ ฯ ปริยฺนตฺตวตฺตินฺติ ปริจฺเจทํ
ทสฺเสตฺตวาว ยถาสฺสา ปริจฺเจโท ปญฺญาติ เอว ภาสตีติ
อตุโถ ฯ อตฺตสฺส
อสฺส
วทตี เตน อตฺตเณน สหิตฺตฺตวาว อตฺตสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
อณฺณํ นิกฺขิปีตฺตวาว อณฺณํ ภาสตีติ วุตฺตํ โหติ ฯ

จตุหิ วจิสฺส
วุตฺเตหิ จตุหิ วาจาหิ ยุตฺเตหิ สฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
อปริหิโน ฯ จตุทฺทสาปคตํ วาจิ ภาสตีติ อปฺปียาตีหิ จตุหิ
โทเสหิ อปคตํ ปริหิโน วาจิ ภาสตีติ ฯ

อตุลฺลิตฺติ อโศจโรติ กิลฺยจาปี เถโร สมนฺณาจาริ สมนฺนโศจริ กเถตฺตกาโม
อตุลฺลิตฺติ อโศจโร อตุลฺลิตฺติ โศจโรติ ปทํ อุตฺตฺตริ ยถา ปน
มคฺคกฺกฺส
คณฺหาติ ปจฺมํ มุญฺจิตฺตพฺพํ สภยมคฺคํ (๒) อฺอุปฺปถมคฺคํ อจฺจิตฺติ
ปจฺจนา กเถตฺตพฺพํ เขมมคฺคํ อฺอฺอฺมคฺคํ เอวเมว มคฺคกฺกฺสฺสฺสฺส
ทิสฺส
๑. ม. อเปกฺขิตฺตวาว ฯ ๒. ส. ม. สภยมคฺคํ ฯ

อาจิขิตฺวา ปจฺจนา โคจโร อาจิขิตฺกามาโม กตโม อโคงโรติ-
อาทิมานะ ฯ ปุริเสน หิ อาจิขิตฺมคฺโค สมฺปञฺชเชยฺย วา น
วา ตถาคเตน อาจิขิตฺมคฺโค อปณฺณโก อินฺทวิสฺสฏฺฐัง
วชิโร วีย อวิรัชฺฌนโก นิพฺพานนคฺริเยว สโมสฺสรติ ฯ เตน
วุตฺตํ ปุริโส มคฺคกฺกุสโลติ โข ติสฺส ตถาคตฺสเสตํ อธิวณฺโณ
อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺสชาติ(๑) ฯ

ยสฺมา วา สตีลํ นุหानเนน ปหีนเสทฺมลชฺชลฺลิกสฺส มาลา-
คณฺฐวิเลปนาทิวินฺทสนวิธานํ วีย ปหีนปาปชฺมมสฺส กฺลฺยาณ-
ชฺมมสฺมาโยโค สมฺปนฺนรูป โหติ ตสฺมา เสทฺมลชฺชลฺลิกํ วีย
ปหาตพฺพิ ปจฺจมิ อโคงโร อาจิขิตฺวา ปหีนเสทฺมลชฺชลฺลิกสฺส
มาลาคณฺฐวิเลปนาทิวินฺทสนวิธานํ วีย ปจฺจนา โคจโร อาจิขิตฺ-
กามาโมปี กตโม อโคงโรติอาทิมานะ ฯ

ตตฺถ โคจโรติ ปิณฺฑปาตาทีนํ อตฺถาย อุปสงฺกมิตฺตุ
ยุตฺตญฺจานํ ฯ อุตฺตญฺจานํ อโคงโร ฯ เวสียา โคจโร อสฺสชาติ
เวสียาโคงโร มิตฺตสนฺถวเวสเนน อุปสงฺกมิตฺตพฺพญฺจานนฺติ อตฺถโถ ฯ
ตตฺถ เวสียเณ นาม รูปฺปชีวินิโย เชน เคนจิทเวว (๓) สฺส-
ภชฺชมาจารา ตา(๓) มิตฺตสนฺถวเวสเนน อุปสงฺกมณฺโถ เวสียา-
โคงโร นาม โหติ ฯ ตสฺมา เอวํ อุปสงฺกมิตฺตุ น วญฺญติ ฯ
กึการณา อารกฺขวิปตฺติโต ฯ เอวํ อุปสงฺกมณฺตสฺส หิ

๑. ส. ข. ๑๓/๘๔/๘๓ ฯ ๒. ม. เวสียา ฯ

๓. ม. สุตภชฺชมาจารา ฯ

*เล่มที่ 39 สาริปุตตสุตฺตนิทเทศวณณนา หน้า 215

จิรรกฺขิตโคปีโตปี สมณชฺมโม กติปาเหนว นสุตฺติฯ สเจปี น
นสุตฺติ ครหิ ลกฺติฯ ทกฺขินาวเสน ปน อุปสงฺกมนฺเตน สตี
อุปฺภุจเปตฺวา อุปสงฺกमितพฺพิ ฯ

วิธวา วุจฺจนฺติ มตฺตปติกา วา ปวฺภูจปติกา วาฯ ถูล-
ลกฺกุมาริโยติ (๑) มหฺลลิกา อนิวิฏฺฐกฺกุมาริโยฯ (๒) ปณฺฑิตกาติ โลกามิส-
นีสฺตีตถาพฺหุลา อฺสุสนฺนิกิเลสา อวฺปสนฺตฺปริพาหา นปฺปสกาฯ
เตลฺลํ สพฺเพสมฺปิ อุปสงฺกมเน อาทิโนโว วุตฺตฺนเยเนว เวทิตฺตพฺโพฯ
ภิกฺขุณีสุปี เอสฺว นโยฯ อปี จ ภิกฺขุ นาม อฺสุสนฺนพฺรหฺม-
จริยา โหนฺติ ตถา ภิกฺขุณีโยฯ เต อณฺณมณฺณํ สนฺถวเวเสน
กติปาเหนว รกฺขิตโคปีตสมณชฺมมํ นาสฺนฺติฯ คิลานปฺจุจฺเจน
ปน คนฺตุ วฏฺฏติฯ ภิกฺขุณา ปุปฺพานิ ลกฺติวา ปุชฺชนตฺถายปี
โไอวาททานตฺถายปี คนฺตุ วฏฺฏติเยว ฯ

ปานาคารนฺติ สุราปานจฺริ (๓) ตํ พฺรหฺมจฺริยนฺตฺรายํ กโรติ(๔)
สุราโสณฺฑเทหิ อวิวิตฺตํ โหติฯ ตตฺถ เตหิ สทฺธี สนฺถวเวเสน
อุปสงฺกมิตฺตํ น วฏฺฏติ พฺรหฺมจฺริยนฺตฺรายो โหติฯ สฺสฏฺโฐ วิหฺรติ
ราชฺวหิตฺตาทิสฺสุ ราชานฺติ อภิสิตฺตา วา โหนฺตุ อนภิสิตฺตา วา
เย รชฺชมนฺุสาสนฺติฯ ราชมฺหามตฺตาทิ ราชฺชนํ อฺสุสฺริยสฺทิสาย
มฺหติยา อฺสุสฺริยมตฺตาย สมณฺนาคตาฯ ติตฺถียาติ วิปริตฺตสฺสุสนา
๑. สී. ม. ถูลลฺกฺกุมาริโยติฯ ๒. ม. อนิพฺพิทฺทกฺกุมาริโยฯ
๓. ม. สุราปานจฺริฯ ๔. สී. ม. พฺรหฺมจฺริยนฺตฺรายกฺเรหิ ฯ

พาหิรปริพพาชกา ฯ ติตถียสาวกาติ ภคติวเสน เตสํ ปจฺจย-
ทายกา เอเตหิ สทฺฐีํ สํสคฺคชาโต โหตีติ อตุโถ ฯ

อนนฺุโลมิเกน สํสคฺคเณนาติ อนนฺุโลมิกสํสคฺคโค นาม ติสฺสนนฺุ
สิกฺขานํ อนนฺุโลโม ปจฺจนิกสํสคฺคโค ฯ เยน พุรหฺมจฺริยนฺุตรายํ
ปญฺจตฺตวิตฺติกมฺมิ สลฺเลขปริหานิณฺุจ ปาปฺปณาติ ฯ เสยฺยถิทํ
ราชราชมหามตฺเตหิ สทฺฐีํ สหโสภิตา สหนฺุทธิตา สมสฺสุขทฺทุกฺชตา
อุปฺปนฺุเนสฺสุ กิจฺจกรณฺิเยสฺสุ อตฺตนา โวโยคํ(๑) อาปฺชชฺชตา ติตถีย-
ติตถียสาวเกหิ สทฺฐีํ เอกจฺจนฺุทฺรุจิสมาจฺจรตา เอกจฺจนฺุทฺรุจิสมาจฺจร-
ภาวาวโห วา สีนฺุหพฺพหฺมานสนฺุถโว ฯ ตตฺถ ราชราชมหามตฺเตหิ
สทฺฐีํ สํสคฺคโค พุรหฺมจฺริยนฺุตรายกโร อิตฺเตหิ [๒] ลทฺฐิคฺคหณฺุณฺุ ฯ
เตสํ ปน วาทํ ภินฺุทิตฺวา อตฺตโน ลทฺฐิ คณฺุหาเปตฺตุ สมตฺถเณน
อุปฺสงกมิตฺตุ วฏฺฏติ ฯ

อิทานิ อปฺเรนปี ปริยาเณน อโศจฺริ ทสฺเสตฺตุ ยานิ วา
ปน ตานิ กุลาณิตีอาทิ อารทฺฐํ ฯ ตตฺถ อสฺสทฺฐาตีติ พุทฺฐาทีสฺสุ
สทฺฐาวีรหิตานิ ฯ ตานิ พุทฺฐโร สพฺพพญฺุญ ฐมฺโม นิยฺยานิโก สงฺโข
สุปฺปฏิปฺปนฺุโนติ น สทฺฐทฺหฺนฺุติ ฯ อปฺปสฺสนฺุณานิตี จิตฺตํ ปสฺสนฺุณํ
อนาวิลิ กาคฺตุ น สกฺโกนฺุติ ฯ อกฺโกสกปริภาสกาณิตี อกฺโกสกาณิ
เจว ปริภาสกาณิ จ ฯ โจโรสิ พาโลสิ มฺุโพหสิ โอฏฺุจโรสิ โคณฺุเอสิ
คทฺฐโรสิ อาปายิโกสิ เนรยิโกสิ ตีรจฺจนฺุคโตสิ
๑. ม. โยคํ ฯ ๒. ม. เอตฺถนฺุตฺเตเร ติตถียสาวเกหิ เตสฺสนฺุติ ทิสฺสตีติ ฯ

*เล่มที่ 39 สาริปุตตสูตรตนิเทศสวณณนา หน้า 217

นตฺถิ ตฺยหํ สฺกตฺติ ทฺกคฺคิเยว ตฺยหํ ปาฎิกงฺขาติ เอวํ ทสฺหิ
อกุโกสวตฺถุหิ อุกุโกสนฺนติ โหตฺถ อิทานิ ตํ ปหริสฺสาม พนฺธิสฺสาม
วธิสฺสามาติ เอวํ ภัยทสฺสเนน ปริภาสฺนติ จาติ
อตฺโต ๑

อนตฺถกามาณีติ อตฺถํ น อิจฺฉนฺติ อนตฺถเมว อิจฺฉนฺติ ๑
อหิตกามาณีติ อหิตเมว อิจฺฉนฺติ หิตํ น อิจฺฉนฺติ ๑ อผาสฺ-
กามาณีติ ผาสฺกํ น อิจฺฉนฺติ อผาสฺกเมว อิจฺฉนฺติ ๑ อโยคก-
เขมกามาณีติ จตฺถุหิ โยเคหิ เขมํ นิพฺภยํ (๑) น อิจฺฉนฺติ สภยเมว(๒)
อิจฺฉนฺติ ๑ ภิภฺขุณฺนติ เอตฺถ สามเณฺรปิ สงฺกหํ กจฺฉนฺติ ๑
ภิภฺขุณฺนินฺนติ เอตฺถ สิกฺขมาณา สามเณฺริโยปิ ๑ สพฺเพสมฺปิ หิ
ภควนฺตํ อุทฺทิสฺส ปพฺพชิตานญฺเจว สรณฺคตानญฺจ (๓) จตฺนฺนํปิ
ปริสํนํ ตานิ อนตฺถกามาณีเยว ๑ ตถารูปานิ กุลานิตี เอวรูปานิ
ขตฺติยกุลาทินิ กุลานิ ๑ เสวตีติ นิสฺสาย ชีวติ ๑ ภาชตีติ
อุปฺสงฺกมฺติ ๑ ปยิริปาสตีติ ปุณฺปฺปนํ อุปฺสงฺกมฺติ ๑ อยํ วุจฺจตีติ
อยํ เวสียาธิโคจรสฺส เวสียาธิโก ราชาทิสฺสฏฺฐสฺส ราชาทิโก
อสฺสทฺฐกุลาทิสฺสวทฺส อสฺสทฺฐกุลาทิโก จาติ ติปฺปกาโรปิ
อฺยตฺตโคจโร อโคจโรติ เวทิตพฺโพ ๑

ตสฺส อิมินาปิ ปริยาเยน อโคจรตา เวทิตพฺพา ๑
เวสียาธิโก ตาว ปญฺจกามคฺคณฺนิสฺสยโต อโคจโร เวทิตพฺโพ ๑

๑. ม. นิพฺพานํ ๑ ๒. ม.สมฺปฺรายนเมว ๑ ๓. สฺยา.

สรณฺคตानญฺจ ๑

ยถาห โกจ ภิกขเว ภิกขุโน อโจะโร ปรวิสัยโย ยทิตฺ
ปะญจกามคฺคาติ ฯ (๑) ราชาทิโก ฉานานุโยคสฺส (๒) อุนุปะนิสฺสยโตะ
ลาภสกุการาสนิจกุกนิปะผาทนโตะทิกฺกฺจวิปะตฺติเหตุโตะ(๓) จ อสฺสทุร-
กฺลาทิกโก สทุธาหานิจิตฺตปะโทสาวหนโตะ (๔) อโจะโร ฯ

อนฺตรมรปะเวสาทิกโก จ จกฺขุนา รูปี ทิสฺวา
นิมิตฺตคฺคาหาทิกโก จ สทุธาเทຍยานิ โภชนานิ ภูณฺชิตฺวา
วิสูกทสฺสนานุโยโค จ ปญจ กามคฺคา จากิ จตุพฺพิโรปิ ปน
กิลेषุปฺปะตฺติวเสน อโจะโรติ เวทิตฺพโพ ฯ

มา ภิกขเว อโจะเร จรธาติ จริตุํ อุตฺตภูจฺจาเน มา
จรธ ฯ ปรวิสัยเถติ สत्ตฺตฺวิสเย ฯ อโจะเร ภิกขเว จรตฺนฺติ
อุตฺตภูจฺจาเน จรนฺตานิ ฯ จรนฺติปิ ปาโจ ฯ ลจฺจตฺติติ ลภิสฺสติ
ปะสฺสิสฺสติ ฯ มาโรติ เทวปะตฺตมาโรปิ มจฺจมาโรปิ ฯ โอตารนฺติ
รณฺธี นิทฺทํ วิวริ ฯ

โจจรนิตุเทเส น เวสัยาโจะโร โหตฺติอาทินิ วุตฺตปะภฺภิ-
ปะกฺขวเสน เวทิตฺพพานิ ฯ อัย ปน วิเสโส จตฺตาโร สติ-
ปะภูจฺจาณา โจจโรติ จริตุํ อุตฺตภูจฺจานวเสน จตฺสตีปะภูจฺจาณา-
โจะโร ฯ สเกติ อุตฺตโน สนฺตเก ฯ ปेतฺติเก วิสเยติ ปิตีโต
อาคตฺวิสเย ฯ

- # ๑. ส. มหา. ๑๕/๓๗๒/๑๒๘ ฯ ๒. ส. ชาตานุโยคสฺส ฯ
- # ๓. ส. ...สत्ตฺตฺตฺตฺติกุกนิปะผอนโตะ ฯ ม. ...สนิจกุกนิปะผาทนโตะ ฯ
- # ๔. ม. สทุธาหานิจิตฺตปะโทสาวหนโตะ ฯ

อารทฐวีสสุตติ สุมมาอุปฐจิตจตุสมมปฐานวีสสุ-
วณตสูต ๑ ถามวโตติ (๑) พลปุตตสูต ๑ ทพหปรกุกมสูตติ ถิร-
วีสสุต ๑ ยสูตตถาย เปสีโตติ เยน อรหตตถาย อตตภาโว
ปริจจตุโต ๑ อตตตถเถ จาติ อตตโน อตเถ อรหตตผล จ ๑
ถายเ จาติ อริเย อฏฐงุกิเก มกเถ จ ๑ ลกขณเ จาติ
อนิจจาติลกขณปฏิเวธ จ ๑ การณเ จาติ เหตุมุหิ จ ๑
จนาจนาเน จาติ จาเน จ อฏฐาเน จ การณาการณ
จาติ อตุโธ ๑ อิทานิ วิตถาเรตฐวา ทสเสตฺถุ สพเพ สงฺขารา
อนิจจาติอาทิมหา ๑

[๑๕๗] อฏฐมกาถาย เอโกทิ นิปโกติ เอกกุกจิตฺโต ปณฺหิโต ๑
ชาตฺรฐปฐส โอพาริกมฺปิ มลฺล ฐมตีติ สุวณฺณสูต ฐลฺล มลฺล (๒)
อุกฺกิสฺสโยเคน นีหฺรติ ๑ สนฺฐมตีติ สุมมา นีหฺรติ ๑ นิตฺฐมตีติ
อปฺนภวปฺปตฺติกฺ (๑) กตฺฐวา นีหฺรติ ๑ ฉาเปตีติ เกจิ วทฺนฺติ ๑
มชฺฉิมกมฺปิตี ตโต สุขุมตฺรมฺปิ ๑ สุขุมกมฺปิตี อติสุขุมตฺรมฺปิ ๑
เอวเมวาทิ โอปมมสมฺปฐิปาหนฺ ๑ อตฺตโน โอพาริกเปปี กิเลเส
ฐมตีติ กายทฺฐจฺริตาทิกเ ฐลฺลกิเลเส วิริยาตเปน นีหฺรติ ๑
มชฺฉิมกเปปี กิเลเสติ กามวิทกฺกาทิกเ โอพาริกสุขุมานํ มชฺฉิมกเปปี
กิเลเส ๑ (๔) สุขุมกเปปีตี ฌาติวิทกฺกาทิกเ อติสณฺหกเปปี กิเลเส ๑
๑. ม. ถามกตสูตติ ๑ ๒. ม. ชลฺล ๑ ๓. สฺยา. อปฺนภวปฺปตฺติกฺ ๑
สี. อปฺนภวณฺตกฺ ๑ ม. อปฺนภวปฺปตฺติกฺ ๑ ๔. ม. อัย ปาโจ
นตฺถิ ๑

สมมาทิฏฐิยา มิจฺฉาทิฏฐี ฌมตีติ สห วิปัสสนาย มคฺค-
สมปยุตฺตาย สมมาทิฏฐิยา วิปริตสงฺขาตํ มิจฺฉาทิฏฐี นีหฺรติ ฯ
สมมาสงฺกปฺปาทีสุปี เอเสว นโย ฯ

เอวํ อายสมฺมตา สารีปฺตฺเตน ตีหิ คาคาหิ ภควนฺตํ
ถวิตฺวา(๑) ปณฺจหิ คาคาหิ ปณฺจสตาณํ สีสฺตฺตาณํ อตฺถาย จ
เสนาสนโศจรสีลวตาทีนฺ(๒) ปุจฺฉนฺโต (๓) ตมตฺถํ ปกาเสตฺถุ วิชฺคฺจฺจ-
มานสฺสาติอาทินา นเยน วิสฺสชฺชนมารทฺธํ ฯ (๔) ตตฺถ ปจฺมคาคาย
ตาวตฺถุโธ ชาติอาทินิ วิชฺคฺจฺจฺจมานสฺส (๕) วิตฺตาสนํ สยนํ เสวโต
เว สมฺโพธิกามสฺส สารีปฺตฺต กิกฺขุโน ยทิตฺถํ ฬาสฺ โย
ฬาสฺวิหาโร ยถานุชฺชมํ โย จ อนุชฺชมโม ตนฺเต ปวกฺขามิ
ยถา ปชานํ ยถา ปชานนฺโต วเทยฺย เอวํ วทามิตฺติ ฯ ยํ
ฬาสฺวิหารนฺตฺติ ยํ สุขวิหารํ ฯ อสปฺปายรูปทสฺสเนนาติ อิตฺถิ-
รฺูปาทิสมณฺาสปฺปายรูปทสฺสเนน ฯ ตํ โพธิํ พุชฺฉิตฺตฺกามสฺสาติ
ตํ จตฺตมกฺกถาณสงฺขาตํ โพธิํ พุชฺฉิตฺตํ อิจฺฉนฺตสฺส ฯ อนุพุชฺฉิตฺต-
กามสฺสาติ อนุรฺูปาย ปฏฺธิปคฺติยา พุชฺฉิตฺตฺกามสฺส ฯ ปฏฺธิวิชฺฉิตฺต-
กามสฺสาติ อภิมฺมุเข กตฺวา นิพฺพิชฺฉิตฺตฺกามสฺส ฯ สมพุชฺฉิตฺต-
กามสฺสาติ ปหีนฺกิลเส อปฺจจาคนนฺวเสน สมมา พุชฺฉิตฺตํ
อิจฺฉนฺตสฺส ฯ (๖) อธิคนฺตฺกามสฺสาติ ปาปฺณิตฺตฺกามสฺส ฯ สจฺฉิกาค-
๑. ม. โถเมตฺวา ฯ ๒. ม. ...สีลวตาทีนํ ฯ ๓. กตฺถจฺจิ. ปุจฺฉนฺตฺวา ฯ
๔. สී. ม. วิสฺสชฺชนมารทฺธํ ฯ ๕. ม. ชฺคฺจฺจฺจมานสฺส ฯ
๖. กตฺถจฺจิ. พุชฺฉิตฺตฺกามสฺส ฯ

*เล่มที่ 39 สารีปุตตสูตตนิทุเทศวณณนา หน้ 221

กามสูสชาติ ปฏิสากสูจสิริยา ย ปตุตูกามสูส ๑ อถ วา พุชฌิตู-
กามสูสชาติ สไตปาตตุติมคคณณัน ฌาตุกามสูส ๑ อนุพุชฌิตู-
กามสูสชาติ สกทากามิมคคณณัน ปุณ ฌาตุกามสูส ๑ ปฏิวิชฌิตู-
กามสูสชาติ อนุคากามิมคคณณัน ปฏิวะธวเสน ฌาตุกามสูส ๑
สมพุชฌิตูกามสูสชาติ อรหตุตมคคณณัน สมมา ฌาตุกามสูส ๑
อธิคณตุกามสูสชาติ จตุพุพิธมปี อธิคณตุกามสูส ๑ สุตติูกามสูสชาติ(๑)
ฌาณสุสนาย สุตติูกามสูส ๑ สจสิกาตุกามสูสชาติ ปจจเวกขณาย
ปจจกขั กตุตูกามสูส ๑

จตุณัน มคคณัน ปุพุพภาค วิปสูสนาติ จตุณัน อริย-
มคคณัน ปุริมโกฏฐาเส อุปปุณนอุทยพุพยาทวิปสูสนาฌาณานิ ๑

ทุติยคากาย สปริยณตุจารีติ สีลาทิสู จตุสู ปริยณเตสู
จธมาโน ๑ ทังสาธิปาตานุติ ปังคลมกขิกานญจ เสส-
มกขิกานญจ ๑ เต หิ ตโต ตโต อธิปติตุวา ขาทนติ ตสูมา
อธิปาตาคติ วุจจนติ ๑ มนุสูสผลสูสานนติ โจธาทิสูสานัน ๑

จตุตาโร ปริยณตาคติ จตุตาโร มริยาทา ปริงเจทา ๑
อนุโตปุตติกาวัถ ปจจเวกขมาโนติ อพุณนุเตร กุจสิคกาวั
สีลวิริทิตกาวั โอลอกขมาโน ๑ อนุโต สีลสัวรปริยณเต จธตีติ
สีลสัวรปริงเจทพุณนุเตร จธติ วิจธติ ๑ มริยาทัง น กิณุทตีติ
สีลมริยาทัง สีลปริงเจทัง น โกเปติ ๑

๑. ม. สุตติูกามสูสชาติ ๑

อาทิตฺตปริยายํ(๑) ปจฺจเวกฺขมาโนติ อาทิตฺตเทสนํ โอลเณนุโต ฯ
อกฺขพุทฺถชวณฺณปฏิจฺจาทนปฺตฺตมํสุปมํ ปจฺจเวกฺขมาโนติ สากฺกิ-
กสฺส อกฺขพุทฺถชวณฺณอุปมณฺจ กุฏฺฐพฺยาริโน วณฺณํ ปฏิจฺจาทน-
เตลปิโลตติกอุปมณฺจ กนฺตารปฏฺธิปนฺนํ ชายมฺปตฺติกาณํ (๒) ปฺตฺตมํส-
ชาทนอุปมณฺจ (๓) โอลเณนุโต ฯ ภาทฺเทกรตฺตวิหารี ปจฺจเวกฺขมาโนติ

อตีตํ นานวาคเมยฺย นปฺปฏฺธิกฺงฺเข อนาคตํ

ตํ เว ภาทฺเทกรตฺตโติ สนฺโต อาจิกฺขเต มฺนีติ (๔)

เอวํ วุตฺตํ ภาทฺเทกรตฺตวิหารี โอลเณนุโต ฯ ตา อุปฺปตฺติตฺวา อุปฺปตฺติตฺวา
ชาทนฺตฺติ นปฺปตฺติตฺวา นปฺปตฺติตฺวา ชาทนฺติ ฯ

ตตฺติยคาถาย ปรรชมฺมิกา นาม สตฺต สหรรชมฺมิกวชฺชา
สพฺเพปิ เต พาหิรกา ฯ กุสลานฺนุเอสีติ กุสลชฺรเม อนฺนฺวสมาโน ฯ

สตฺต สหรรชมฺมิเก จเปตฺวาติ ภิกฺขุภิกฺขุณีสิภฺขมานา-
สามณฺเรสามณฺเรอุปาสกอุปาสิกาโย วชฺเชตฺวา ฯ อถาปรานิปิ
อตุถิ อภิสมฺโภตฺตพฺพานิตี อปรานิปิ มทฺทิตฺตพฺพานิ อตุถิ
สํวิชฺชนฺติ ฯ

จตุตฺถคาถาย อาตงฺกผลฺเสสนาติ โรคผลฺเสสน ฯ สิตํ
อถฺนฺนฺนฺติ สิตฺถจฺ อถฺนฺนฺจ ฯ โส เตหิ สฺมุจฺโจ พุทฺธาติ
โส เตหิ อาตงฺกาทีหิ อนเณเกหิ อากาเรหิ สฺมุจฺโจ สมานิ ฯ

๑. วิ. มหา. ๔/๕๕/๖๒ ฯ สํ. ข. ๑๓/๑๓๓/๘๘ ฯ

๒. สํ. ชยมฺปตฺติกาณํ ฯ ม. ชยมฺปตฺติกาณํ ฯ ๓. สํ. นี. ๑๖/๒๔๑/๑๑๕ ฯ

๔. ม. อุ. ๑๔/๕๕๒/๓๖๐ ฯ

อโนโกติ อภิสงฺขารวิญญาณาทีนํ อโนกาสภูโต ฯ อพฺภนฺตร-
ชาตฺสุงโกปวเสน (๑) วาติ สรฺรพฺภนฺตรเ อาโปชาตฺกฺโขภวเสน วา
อณฺณตรชาตฺกฺโขภวเสน (๒) วา ฯ อณฺหนฺติ สรฺรพฺภนฺตรเ เตโช-
ชาตฺสุงโกปวเสน (๓) อณฺหํ ภวติ ฯ อภิสงฺขารสทฺทวิญญาณสฺสาติ
กฺสลาทฺสลาเจตนาสมฺปยุตฺตจิตฺตสฺส ฯ โอกาสิ น กโรตีติ อวกาสิ
ปฺติฏฺฐํ น กโรติ ฯ อวตฺถิตสมาทาโนติ โอตฺริตฺวา คาหโก ฯ

เอวํ ภิกฺขุโน วิชฺชิจฺจโตติอาทีหิ ตีหิ คาทาหิ ปฺภุจฺมตฺถํ
วิสฺสชฺเชตฺวา อิทานิ กฺยาสฺส พฺยปฺปลโยติอาทีนา นเยน ปฺภุจฺ
วิสฺสชฺเชนฺโต เถยฺยํ น การฺติ(๔)อาทีมาห ฯ

ตตฺถ ผสฺเสติ ผุเสยฺย ฯ ยทาวิทตฺถํ มนโส วิชฺชณฺวาติ ยํ
จิตฺตสฺส อาวิทตฺถํ วิชานเยยฺยํ ตํ สพฺพํ กณฺหสฺส ปกฺโขติ
วิโนทเยยฺย ฯ

อทินฺนาทานํ ปหาชาติ เอตฺถ อทินฺนสฺส อาทานํ
อทินฺนาทานํ ปฺรสฺสฺ ทรณฺ(๕) เถยฺยํ โจริกาติ วุคฺคํ โหติ ฯ
ตตฺถ อทินฺนฺนฺติ ปฺปริคุคฺคหิตํ ยตฺถ ปโร ยถากามการิตํ
อาปชฺชนฺโต อทณฺฑาทโร อนฺุปวชฺโช จ โหติ ตสฺมี ปฺปริคุคฺคหิตเ
ปฺปริคุคฺคหิตสฺสณฺโน ตทาทยากอฺปกกมสมฺภูจฺาปีกา เถยฺยเจตนา
อทินฺนาทานํ ฯ ตํ หีเน ปฺรสฺส สนฺตเก อปฺปสวชฺชํ ปณฺเเต

๑. ม. ...ปโกปวเสน ฯ ๒. ม. อณฺณตรชาตฺกฺโขภวเสน ฯ

๓. ม. เตโชชาตฺกฺโขภวเสน ฯ ๔. ม. การฺติ ฯ ๕. สී. ม. ปฺรสิทฺรณฺ ฯ

มหาสาวชฺชํ ๑ กสฺมา วตฺถุปณฺีตตฺยา ๑ วตฺถุสมตฺเต สติ
คุณาธิกานํ สนฺตเก วตฺถุสฺมี มหาสาวชฺชํ ตํ ตํ คุณาธิกํ
อุปาทาย ตโต ตโต หีนคุณสฺส สนฺตเก วตฺถุสฺมี อปฺป-
สาวชฺชํ ๑

ตสฺส ปณฺจ สมฺภารา โหนฺติ ปรปรฺคฺคหิตํ ปรปรฺคฺคหิต-
สณฺณิตฺตา เถยฺยจิตฺตํ อุปกฺกโม เตน ทรณฺนฺติ ๑ ปหายติ อิมํ
อทินฺนาทานเจตนาสงฺขาตํ ทุสฺสีลฺยํ ปชฺหิตฺวา ๑ ปฏฺิวิริโตติ
ปหีนกาลโต ปฏฺุจาย ตโต ทุสฺสีลฺยโต โอรโต วัริโต จ ๑
ทินฺนเมว อาทฺยตีติ ทินฺนาทฺยํ ๑ จิตฺเตนปี ทินฺนเมว ปฏฺุิกงฺขตีติ
ทินฺนปฏฺุิกงฺขํ ๑ เถเนตีติ เถโน น เถเนน อเถเนน ๑
อเถนตฺตาเยว สฺวจิณฺเฑน ๑ อตฺตนาติ อตฺตภาเวน อเถนํ
สฺวจิณฺเฑนํ อตฺตภาวํ กตฺวา วัหฺรตีติ วุตฺตํ โหติ ๑ อิตฺ ปรี
วุตฺตนยเมว ๑

เมตฺตายนวเสน เมตฺติ ๑ เมตฺตกาโร เมตฺตายนนา ๑
เมตฺตาย อยิตสฺส เมตฺตาสมฺงฺคิโน จิตฺตสฺส ภาโว เมตฺตา-
ยิตตฺตํ ๑ อนฺุทยตีติ อนฺุทยา รกฺขตีติ อคฺโถ ๑ อนฺุทยา-
กาโร อนฺุทยนา ๑ อนฺุทยิตสฺส ภาโว อนฺุทยิตตฺตํ ๑
หิตสฺส เอสนวเสน หิตเตสฺสิตา ๑ อนฺุทมฺปนวเสน อนฺุทมฺปา ๑
สพฺุเพหิปี อิมฺหิ ปเทหิ อุปจารปฺปนาปฺปตฺตาว เมตฺตา วุตฺตา ๑
วิปฺุเลนาคิ เอตฺถ ฝรณฺวเสน วิปฺุลตา ทฏฺุจพฺุพา ๑ ภูมฺิวเสน

*เล่มที่ 39 สาริปุตตสุตตนิเทศสวณณา หน้า 225

ปน ตัม มหคัคคัม ฯ ปคณวเสน อปฺปมาณัม ฯ สตตารมมณ-
วเสน จ อปฺปมาณัม ฯ พุยาปาทปจฺจตฺถิกปฺปหานเนน อเวรี ฯ
โทมนสฺสปฺปหานโต อพฺยาปชฺฉัม (๑) นิตฺตทฺทกฺขนฺตฺติ วุคฺคตฺติ โหติ ฯ

อาวิตฺตนฺตฺติ อปฺปสนฺนํ ฯ ลฺลิตฺตนฺตฺติ กถลลํ ฯ เอิริตฺตนฺตฺติ
อสนฺนินฺทฺตฺติ ฯ อมฺมฏฺฐิตฺตนฺตฺติ อารมฺมณเนน อมฺมฏฺฐนมาปาทิตฺติ ฯ
จลิตฺตนฺตฺติ กมฺปมานํ ฯ ฆนฺตฺตนฺตฺติ วิพฺพฆนฺตฺติ ฯ อวฺวปฺสนฺตฺตนฺตฺติ
อนิพฺพุตฺติ ฯ

โย โส มาโรติ เอิมาทิสฺสุ มหาชนํ อนตฺเต นโยเชตฺวา
มาเรตีติ มาโร ฯ กณฺหนกมฺมตฺตทา กโณห ฯ กามาจฺจริสฺสรตฺตทา
อธิปตี ฯ มรณํ ปาปนโต อนตฺตญฺ ฯ มุญฺจิจิตฺตํ อปฺปทานญฺเจเน
นมุจิจิ ฯ มารสฺส พพิสฺสนฺตฺติ มารพพิสฺสํ ฯ วฏฺฐสฺสนนฺตฺติสฺสิตฺตญฺเจเน
มารสฺส อามิสฺสนฺตฺติ มารามิสฺสํ ฯ วสวตฺตทาปนญฺเจเน (๒) มารสฺส
วิสโยติ มารวิสโย ฯ โคจฺรญฺเจเน มารสฺส (๓) นินฺวาโสติ มาร-
นินฺวาโส ฯ กามจาร์ จรณญฺเจเน (๔) มารสฺส โคจโรติ มาร-
โคจโร ฯ ทฺวปฺปมุญฺจณญฺเจเน มารสฺส พนฺธนฺตฺติ มารพนฺธนํ ฯ
ทฺวทฺททฺทโยติ ทฺวทฺททฺทโน ฯ

มุทฺตมฺปิ เตสํ ปฺลิตฺตญฺเจเน ตฺติญฺเจติ เตสํ โทธาติมานานํ
ยํ อวิชฺชาทิกํ มุทฺตํ ตมฺปิ ปฺลิตฺตนิตฺตวา ตฺติญฺเจยฺย ฯ อทฺธา
๑. ม. อพฺยาปชฺฉํ ฯ ๒. ม. วสวตฺตตฺตญฺเจเน ฯ
๓. ม. นินฺวาโสติ มารนินฺวาโส ฯ ๔. ม. จรณญฺเจเน ฯ

ภวนุโต อภิสมฺภเวยฺยาติ เอตํ ปิยาปิยํ อภิกฺวณฺุโต เอกํเสเนว
อภิกเวยฺย (๑) ตตฺถ ปิยมนฺทริเมยฺย อปฺปิยํ น โรเสยฺยาติ
อธิปฺปาโย ฯ

อวิชฺชามฺลนฺติอาทโย อวิชฺชา โภชสฺส อฺปนฺนิตฺตสย-
สทฺธาตาทิวเสน มฺลํ โหติ ฯ อนุปายมนฺตีกาโร จ อสฺมิมาโน
จ อิม เทว อฺปนฺนิตฺตสยเสเนว ฯ อหิริกอโนตตปฺปอฺทฺทจฺจา
อิม ตโย อฺปนฺนิตฺตสยสทฺธาตาทิวเสน มฺลानิ โหนฺติ ตถา
อติมานสฺสาปิ ฯ

ปฺลณฺํ ปฺรกฺขตฺวาติ ปฺลณฺํ ปฺพพฺงคฺมํ กตฺวา ฯ
กฺลฺยาณปฺีตฺติ กฺลฺยาณปฺีติยา สมนฺนาคโต ฯ จตุโร สเทถ
ปฺริเทวธมฺเมติ อนนฺตรคฺาถาย วุจฺจมานे ปฺริเทวนิยธมฺเม
สเหยยฺ ฯ

วิจยพฺุโลติ ปฺริวํสนพฺุโล ฯ ปวิจยพฺุโลติ วิเสเสน
วํสนพฺุโล ฯ โอกฺขายนพฺุโลติ(๒) อิกฺขนพฺุโล ฯ สเมกฺขายน-
พฺุโลติ เอสนพฺุโล ฯ วิภูตวิหารีติ ปากฺกํ กตฺวา ฅาตวิหารี ฯ

อภิกฺกนฺเต ปฺฏิกฺกนฺเตติ เอตถ ตาว อภิกฺกนฺตํ วุจฺจติ
คมนํ ฯ ปฏิกฺกนฺตํ นีวตฺตนํ ฯ ตทฺถยมฺปิ จตฺตฺส อิริยาปฺเถสฺ
ลพฺุติ ฯ คมเน ตาว ปฺุโรโต กายํ อภิหรนฺุโต อภิกฺกมฺติ

๑. ม. น ตตฺถ สิลฺลํ ปฺรกฺกเมยฺยาติ อธิปฺปาโย ฯ

๒. ส. เปกฺขายนพฺุโลติ ฯ ม. เปกฺขนพฺุโลติ ฯ

*เล่มที่ 39 สาริปุตตสูตรนิตเทสวณณา หน้า 227

นาม ฯ ปฏินิวตเตนุโต ปฏิกุกมติ นาม ฯ จาเนปี จิตโต(๑) ว กายั
ปุโรโต โอนเมนุโต อภิกุกมติ นาม ฯ ปจฺจนโต อปณามเณนุโต
ปฏิกุกมติ นาม ฯ นิสชชายปี นิสินฺนโกว อาสนสฺส ปุริมงฺคากิ-
มุโข สัทรนุโต (๒) อภิกุกมติ นาม ฯ ปจฺจิมิ องฺคปฺปเทสั ปจฺจนา
สัทรนุโต ปฏิกุกมติ นาม ฯ นิปชชายปี เอเสว นโย ฯ

สมฺปชานการี โหตีติ สมฺปชณฺเณน สพฺพกิจฺจการี
สมฺปชณฺณสฺเสว (๓) วา การี โหติ ฯ โส หิ อภิกุกนฺตาทิสฺสุ
สมฺปชณฺณํ กโรเตว น กตฺถจि สมฺปชณฺณวิริหิตो โหติ ฯ
อาโลกิตฺเต วิโลกิตฺเตติ เอตฺถ ปน อาโลกิตฺตํ นาม ปุโรโต เปกฺขณํ ฯ
วิโลกิตฺตํ นาม อนฺุทิสฺสาเปกฺขณํ ฯ อณฺุณานิปี เหฏฺฐา อฺุปริ
ปจฺจนโต เปกฺขณวเสณ โอลอกิตฺตอฺุโลกิตฺตอปโลกิตฺตานิ นาม
โหนติ ฯ ตานิ อิท น คหิตฺตานิ ฯ สารุปฺปวเสณ ปน อิมานเว
เทว คหิตฺตานิ อิมินา วา มุขเณ สพฺพพานิ คหิตฺตานวาทิ ฯ

สมฺมิชฺชิตฺเต ปสฺสริเตติ องฺคานํ (๔) สมฺมิชฺชนปสฺสารเณ ฯ
สงฺฆมาฏิปุตฺตจิวรชารเณติ เอตฺถ สงฺฆมาฏิจิวรานํ นิवासนปารุปน-
วเสณ ปุตฺตสฺส ภิกฺขวาปฏิกุกคหณาทิวเสณ ปรีโถโค ชารณํ นาม ฯ
อสิตาทิสฺสุ อสิเตติ ปิณฺุชปาทโกชเน ฯ ปิเตติ ยาคฺุอาทิปาเน ฯ
ขายิเตติ ปิณฺุชชชกาทิขาทเน ฯ สายิเตติ มรฺุผาณิตาทิสายเน ฯ
๑. สฺยา. จิตโกว ฯ ๒. ม. สัสรนุโต ฯ เอวมฺปริปิ ฯ
๓. ม. สมฺปชณฺณเมว ฯ ๔. สี. ม. ปพฺพานํ ฯ

อุจฺจารปสฺสาวกมฺเมติ อุจฺจารสฺส จ ปสฺสาวสฺส จ กรณฺเ ๗
คตาทิสฺส กตฺเตติ คมเน ๗ จิตฺเตติ จาเน ๗ นิสินฺเนติ นิสชฺชาย ๗
สฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส ๗ ชากริตฺเตติ ชาครณฺเ ๗ ภาสิตฺเตติ กถเน ๗
ตตฺถ อุปาหารูปสฺส สทฺทหายตฺนสฺส อปฺปวตฺเต สติ ภาสิตา
นาม น โหติ ตสฺมี ปวตฺตฺนฺเต โหตีติ ปรีกฺคาหโก ภิกฺขุ
ภาสิตฺเต สมฺปชานการี นาม โหติ ๗ วิมุตฺตตายตฺนสีเสน ฌมฺม
เทเสนฺโตปี ทวตฺตีสฺตฺริจฺจานกถา (๑) ปหาย ทสฺกถาวตฺถุนิสฺสตีติ
กถิ กถเนฺโตปี ภาสิตฺเต สมฺปชานการี นาม ๗ ตฺถุณีภาเวติ
อกถเน ๗ ตตฺถ อุปาหารูปสฺส สทฺทหายตฺนสฺส ปวตฺตฺย
ตฺถุณีภาโว นาม นตฺถิ อปฺปวตฺตฺย โหตีติ ปรีกฺคาหโก ภิกฺขุ
ตฺถุณีภาเว สมฺปชานการี นาม โหติ ๗ อฏฺฐตฺตีสอาร์มฺมณฺเส
จิตฺตรุจฺยิ กมฺมฏฺฐานิ กเหตุวา นิสินฺโนปี ทุตฺยชฺฌานิ
สมาปฺนโนปี ตฺถุณีภาเว สมฺปชานการี นาม ๗ เอตฺถ จ
เอโก อิริยาปโถ ทฺวีสุ จาเนสุ อากโต ๗ โส เหฏฺฐา อภิกฺกนฺเต
ปฏิกฺกนฺเตติ เอตฺถ ภิกฺขาจารคามิ คจฺฉโต อากจฺฉโต จ
อทฺธานคฺมนวเสน กถิโต ๗ กเต จิตฺเต นิสินฺเนติ(๒) เอตฺถ วิหารเ
จฺจณฺณิกปาทุทฺธารวเสน กถิโตติ เวทิตฺตฺโป ๗ พุทฺธานุสฺสตี-
วเสนาดิอาทโย เหฏฺฐา ตตฺถ ตตฺถ ปกาสิตา เอว ๗
อรตีติ รติปฏิกฺเขโป ๗ อรตีตาติ อรมนากาโร ๗ อนภฺริตีติ
๑. ม. พวตฺตีสฺตฺริจฺจานกถิ ๗ ๒. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ๗

*เล่มที่ 39 สาริปุตฺตสุตฺตนิทฺตสวณฺณา หน้า 229

อนภฺรตภาโว ๑ อนภฺรมนาติ อนภฺรมนาภาโร ๑ อุกฺกณฺจิตาติ
อุกฺกณฺจนภาโร ๑ ปฺริตสฺสิตาติ อุกฺกณฺจนวเสเนว ปฺริตสฺสนา ๑

กีสฺสู อสฺสิสฺสามิติ (๑) กีสฺสู ภูณฺชิสฺสามิ ๑ กุว วา อสฺสิสฺสนฺตฺติ
กุหีสฺสู วา อสฺสิสฺสามิ ๑ ทุกฺขํ วัตฺเต สฺเสตฺถ กุวชฺช สฺเสตฺสนฺตฺติ อิมํ
รตฺตํ ทุกฺขํ สยีสฺสู อคฺคมนรตฺตํ กตฺถ สยีสฺสํ ๑ เอเต
วิตฺกเกติ เอเต ปิณฺฑปาตนิสฺสิตเต เทว เสนาสนนิสฺสิตเต เทวติ
จตฺตวโร วิตฺกเก ๑ อนิเกตจาริตฺติ อปฺลิโพทจาริ นิตฺตณฺหจาริ ๑

ผลเก วาติ วุฑฺฒาติผลกปิเจ จ ๑ อากาไมรตฺตินฺตฺติ
อากาไมนียํ รตฺตฺติยํ(๒) ๑ อาเทวนยฺเยติ วิเสเสน เทวนียเย ๑
ปฺริเทวนยฺเยติ สมนฺตโต เทวนียเย ๑

กาเลติ ปิณฺฑปาตกาเล ปิณฺฑปาตสงฺขาตํ อนฺนํ วา
จิวรกาเล จิวรสงฺขาตํ วสนํ วา ลทฺฐา ฐมฺเมน สเมนาติ
อธิปฺปาโย ๑ มตฺตํ ส ชญฺญาติ ปฏฺฐิคุทฺเท(๑) จ ปฺริโกเค จ
โส ปมาณํ ชานนฺตฺติ ๑ อธิชาติ สาสเน นิปาตมตฺตเมว วา
เอตํ ๑ โตสนตฺตฺติ สนฺโตสฺตํ เอตทตฺตํ มตฺตํ ชานนฺตฺติ
วตฺตํ โหติ ๑ โส เตสฺสุ คุตฺโตติ โส ภิกฺขุ เตสฺสุ ปจฺจเยสฺสุ
คุตฺโต ๑ ยตจาริตฺติ สณฺณตวิหาโร รกฺขิตอิริยาปโป รกฺขิต-
กายวจิมโนทฺวาโร จาติ วตฺตํ โหติ ๑ ยตจาริตฺติปิ ปาโง ๑
เอโสเยวตฺโต ๑ รุสฺสีโตติ โรสฺสีโต ฆณฺฑฺฐิตฺติ วตฺตํ โหติ ๑

๑. ม. กีสฺสู อสฺสิสฺสนฺตฺติ ๑ ๒. ม. อากาไมรตฺตินฺตฺติ

อากมนิรตฺตฺติยํ ๑ ๓. ม. ปฺริคุทฺเท ๑

ทฺวิหิ การณฺเหหิ มตฺตํ ชานนฺยยาติ ทฺวิหิ ภาเคหิ ปมาณํ
ชานนฺย ๑ ปฏิกฺคหณโต วาติ ปเรหิ ทิยมาณคฺคหณกาลโต
วา ๑ ปรีโภคโต วาติ ปรีภูณฺชนกาลโต วา ๑ โถเกปี ทิยมาเนติ
อนฺปเปปี ทิยมาเน ๑ กุณฺนุทฺทยาติ กุณฺนํ อนฺนุทฺทยา ๑
กุณฺนุทฺทยาติ กุณฺนํ อนฺนุทฺทยา ๑ ปฏิกฺคณฺหาตีติ โถกมฺปิ
คณฺหาติ ๑ พหุเกปี ทิยมาเนติ อนฺปเปปี ทิยมาเน ๑
กายปรีหาริกํ(๑) จีวรํ ปฏิกฺคณฺหาตีติ เอตฺถ กายํ ปรีหริติ
โปเสตีติ กายปรีหาริกํ ๑ กุณฺณิปรีหาริกนฺติ กุณฺณิ ปรีหริติ
โปเสตีติ กุณฺณิปรีหาริกํ ๑ อิตฺริตรปฺปจฺจยสนฺโตเสน สมณฺนาคตฺส
ภิกฺขุโน อญฺจ ปรีกฺขารา วญฺญนฺติ ติณฺณิ จีวรานิ ปตฺโต
ทนฺตกญฺจจฺเจทวาสิ เอกา สฺวจิ กายพนฺธนํ ปรีสุสวานนฺติ ๑
วตฺตมฺปิ เจตํ

ติจิวรญฺจ ปตฺโต จ วาสิ สฺวจิ จ พนฺธนํ
ปรีสุสวานเนน อญฺเจเต ยุตฺตโยคฺสฺส ภิกฺขุโนติ ๑ (๒)

เต สพฺเพ กายปรีหาริกาปี โหนฺติ กุณฺณิปรีหาริกาปี ๑
กถํ ติจิวรํ ตาว นินฺวาเสตฺวา จ ปารุปีตฺวา จ วิจฺรณฺกาล
กายํ ปรีหริติ โปเสตีติ กายปรีหาริกํ โหติ ๑ จีวรณฺณ
อุทกํ ปรีสุสวาเวตฺวา ปิวณฺกาล ชาทิตพฺพผลาผลคฺคหณกาล จ
กุณฺณิ ปรีหริติ โปเสตีติ กุณฺณิปรีหาริกํ โหติ ๑

๑. ม. กายปรีหาริกํ ๑ เอมฺมปรีปี ๑ ๒. ปปญฺจ. ๒/๓๕๔ ๑

มโนรธ. ๓ ๑

*เล่มที่ 39 สาริปุตฺตสุตฺตนิทฺตสวณฺณนา หน้า 231

ปตฺโตปี เตน อุทกั อุทฺธิริตฺวา นุหฺนกาเล กุกฺกิ-
 ปริกฺกษฺกรณกาเล จ กายปฺริหาริโก โหติ ฯ อาหารั คเหตุวา
 กุกฺกษฺนกาเล กุกฺกิปฺริหาริโก ฯ วาสิปี ตาย ทนฺตกุกฺกจฺเจทฺนกาเล
 มณฺจปีจัน องฺกปาท(๑)จิวฺรกุกฺกิทฺตฺตสขฺชนกาเล จ กายปฺริหาริยา
 โหติ ฯ อุจฺจฺเจทฺนนาฬิ(๒)เกราทิตฺตจฺจนกาเล กุกฺกิปฺริหาริกา ฯ สฺตฺติ
 จิวฺรสิพฺพนกาเล กายปฺริหาริกา โหติ ฯ ปฺว วา ผลั วา วิชฺฌิตฺวา
 ขาทนกาเล กุกฺกิปฺริหาริกา ฯ กายพนฺธัน พนฺธิตฺวา
 วิจฺรณกาเล กายปฺริหาริกั ฯ อุจฺจฺอาทีนึ พนฺธิตฺวา คหณกาเล
 กุกฺกิปฺริหาริกั ฯ ปฺริสฺสาวนั เตน อุทกั ปฺริสฺสาวตฺวา นุหฺน-
 กาเล เสนาสนปฺริกฺกษฺกรณกาเล จ กายปฺริหาริกั ปานึย-
 ปานกปฺริสฺสาวนกาเล เตเนว ติลคณฺฑลปฺฤกาทีนึ คเหตุวา
 ขาทนกาเล จ กุกฺกิปฺริหาริกั ฯ

ปฏิสฺงขา โยนิโสติ อุปาเยน ปเถน ปฏิสฺงขาย ฉตฺวา
 ปจฺจเวกฺขิตฺวาติ อตฺโต ฯ เอตฺถ จ สิตฺสฺส ปฏิมฺมาตยาติอาทินา
 นเยน วุตฺตปจฺจเวกฺขณเมว โยนิโส ปฏิสฺงขาติ เวทิตพฺพิ ฯ
 ตตฺถ จิวฺรนฺติ อนฺตรวาทกาทีสุ ยั กิณฺจึ ฯ ปฏิสฺสวตฺติ ปฺริกฺกษฺชติ
 นิวาเสติ วา ปารุปฺติ วา ฯ ยาวเทวติ ปโยชนาวธิปฺริจฺเจท-
 นิยมวจัน ฯ เอตฺตคเมว หิ โยคิโน จิวฺรปฏิสฺสวเนน ปโยชนั
 ยทิตฺ สิตฺสฺส ปฏิมฺมาตยาติอาทิน อิตฺโต กิณฺโย ฯ สิตฺสฺสชาติ

- # ๑. สี่. องฺกปาท... ฯ ม. องฺกปาท... ฯ
- # ๒. ม. ...เกราทิตฺตจฺจนกาเล ฯ

อชฺมตฺตชาตฺตกุโฆภวเสน วา พหิทฺธา อุตฺตปริณามนฺวเสน วา
อุปฺปนฺนสฺส ยสฺส กสฺสจฺจ สีสฺสสฺส ฯ

ปฏฺิฆาตยาติ ปฏฺิฆนฺนตฺถํ ฯ ยถา สรีเร อาพาธํ น
อุปฺปาเทติ เอวํ ตสฺส วิโนทฺนตฺถํ ฯ สีสฺสพฺภาหเต หิ สรีเร
วิกฺขิตฺตจฺจิตฺโต โยนิโส ปทหิตฺตํ น สกฺโกติ ฯ ตสฺมา สีสฺส
ปฏฺิฆาตยา จีวรํ เสวิตพฺพนฺติ ภควา อญฺญณฺาสิ ฯ เอส นโย
สพฺพตฺถ ฯ เกวถฺ หेतฺถ อญฺญสฺสาติ อกฺกิสฺนตาปฺสสฺ ฯ
ตสฺส วนทาหาทิสฺส สมภโว เวทิตฺตพฺโพ ฯ อํสมกสฺวาตาทป-
สิริสฺสปสมฺมสฺसानนฺติ เอตฺถ ปน อํสชาติ อํสนมกฺขิกา ฯ
อนฺุชมกฺขิกาคิปี วุจฺจนฺติ ฯ มกฺสาติ มกฺสา เอว ฯ วาตาคิ
สรชชอระชาทิวาตา ฯ (๑) อาตโปติ สุริยตโป ฯ สิริสฺสปาติ (๒) เย เกจิ
สรนฺดา คจฺจนฺติ ทิฆชาติกา สปฺปาทโย เตสํ ทญฺจ-
สมฺมสฺโส จ มฺญฺจสมฺมสฺโส จาติ ทฺวิโธ สมฺมสฺโส โสปี จีวรํ
ปารุปีตฺวา นิสินฺนํ น พาธติ ฯ ตสฺมา ตาทิสฺส จาเนสฺ
เตสํ ปฏฺิฆาตฺตถาย ปฏฺิเสวติ ฯ ยาวเทวติ ปฺน เอตฺสสฺ วจฺนํ
นียตปฺปโยชนาวธิปฺริจฺเจททสฺสนตฺถํ ฯ หิริโกปินปฏฺิฆาทนฺ (๓) หิ
นียตปฺปโยชนํ อิตฺรานิ กทาจิ โหนฺติ ฯ ตตฺถ หิริโกปินนฺติ
ตํ ตํ สมฺพาธญฺจานํ ฯ ยสฺมี ยสฺมี หิ อญฺเเก วิวริยมาเน หิริ
กฺุปฺปติ วินสฺสติ ตํ ตํ หิริ โกปนโต หิริโกปินนฺติ วุจฺจติ ฯ
๑. ม. สรชชอระชาทิเกทา ฯ ๒. ม. สิริสฺสปาติ ฯ
๓. ม. หิริโกปินปฏฺิฆาทตฺถนฺติ ฯ

*เล่มที่ 39 สาริปุตุตฺตสูตฺตนิทฺตเสวณณนา หน้า 233

ตสฺส จ หิริโกป็นสฺส ปฏิจฺฉาทนตฺถนฺตฺติ หิริโกป็นปฏิจฺฉาทนตฺถํ ๑

หิริโกป็น ปฏิจฺฉาทนตฺถนฺตฺติปี (๑) ปาโง ๑

ปีณฺทปาตฺนฺตฺติ ยํ กิณฺจิจิ อหฺหารํ ๑ โย หิ โกจิจิ อหฺหาโร
ภิกฺขุโน ปีณฺโฑเลยน ปตฺเตเต ปตฺติตฺตฺตา ปีณฺทปาโตตฺติ วุจฺจติ ๑
ปีณฺทานํ วา ปาโตตฺติ (๒) ปีณฺทปาโต ตตฺถ ตตฺถ ลทฺธานํ
ภิกฺขุขานํ สนนฺนิปาโต สมนฺโหติ วุตฺตํ โหติ ๑ เสถํ เหนฺจฺจา
วุตฺตฺตนยเมว ๑

เสนาสนนฺตฺติ สยฺนณฺจ อาสนณฺจ ๑ ยตฺถ ยตฺถ หิ เสติ
วิหาเร วา อทฺตโยคาทิมฺหิ วา ตํ เสนํ ๑ ยตฺถ ยตฺถ อาสติ
นีสิตฺติ ตํ อาสนํ ตํ เอกโต กตฺวา เสนาสนนฺตฺติ วุจฺจติ ๑
อฺตุปริสฺสยวิโนทฺนปฏิสฺสลาณารามตฺถนฺตฺติ ปรีสหนฺนุเจณ (๓) อฺตุยฺเว
อฺตุปริสฺสโย ๑ อฺตุปริสฺสยวิโนทฺนตฺถณฺจ ปฏิสฺสลาณารามตฺถณฺจ ๑
โย สรริราพาธจิตฺตวิกฺเขปกโร (๔) อสฺปฺปาโย อฺตุ เสนาสนปฏิสฺเสวเนน
วิโนทฺตพฺโพ โหติ ตสฺส วิโนทฺนตฺถํ เอกีภาวสุขตฺถณฺจจาติ
วุตฺตํ โหติ ๑ กามณฺจ สิตฺตปฏิจฺฉาทาทินาว อฺตุปริสฺสยวิโนทฺนํ
วุตฺตเมว ๑ ยถา ปน จีวรปฏิสฺเสวเน หิริโกป็นปฏิจฺฉาทนํ หิ (๕)
นียตฺตปฺปโยชนํ อิตฺรานํ กทาจิ กทาจิ ภวณฺตีติ วุตฺตํ เอวมฺธาปิ
นียตฺตอฺตุปริสฺสยวิโนทฺนํ สนฺธาย อิทํ วุตฺตนฺตฺติ เวทิตพฺพํ ๑

๑. สี. หิริโกป็นปฏิจฺฉาทนตฺถนฺตฺติ ๑ ๒. ม. อิตฺสทฺโท น ทิสฺสติ ๑

๓. ม. ปรีสยสนฺนุเจณ ๑ ๔. ม. สรริราพาธจิตฺตวิกฺเขปกโร ๑

๕. ม. หิสฺทฺโท น ทิสฺสติ ๑

อถ วา อัย วุตตปโปกาโร อุตฺ อุตฺเยว ๆ ปริสฺสโย ปน
ทฺวิโร ปากฺกฺปริสฺสโย จ ปฏฺิจฺจนฺนปฺริสฺสโย จ ๆ ตตฺถ
ปากฺกฺปริสฺสยา(๑) สึหพฺยคฺฆมาทโย ปฏฺิจฺจนฺนปฺริสฺสยา(๑) จ
ราคโทสาทโย ๆ เต ยตฺถ อปฺริคฺคฺติยา จ อสฺปฺปาย
รูปทสฺสนาทีนา จ อาพาธึ น กโรนฺติ ตึเสนาสนึ เอวั
ชานิตฺวา ปจฺจเวกฺขิตฺวา ปฏฺิเสวนฺโต ภิกฺขุ ปฏฺิสงฺขา โยนิโส
เสนาสนึ อุตฺปริสฺสยวิโนทฺนตฺถึ ปฏฺิเสวตีติ เวทิตฺพุโป ๆ

คิลานปจฺจยเกสชฺชปฺริกฺขารนฺติ เอตฺถ โรคฺสฺส ปฏฺิ-
ยอนฺนฺเจน ปจฺจโย ปจฺจนิกฺกมฺนฺนฺเจนาติ อตฺโถ ๆ ยสฺส กสฺสจึ
สฺปฺปายสฺเสตึ อธิวณฺึ ๆ ภิสฺกฺกสฺส กมฺมึ เตน อนฺนฺณวาทตฺตฺตาติ
เกสชฺชึ ๆ คิลานปจฺจโยว เกสชฺชึ คิลานปจฺจยเกสชฺชึ ยงฺกิลฺลจึ
คิลานสฺส สฺปฺปายึ ภิสฺกฺกกมฺมึ เตนมฺชฺชฺชาณิตาทึติ วุตฺตึ โหติ ๆ
ปฺริกฺขาโรติ ปน สตฺตฺหึ นคฺรปฺริกฺขารเหที สฺปฺริกฺขตฺตึ โหตีติ-
อาทีสุ (๒) ปฺริวาโร วุจฺจติ ๆ โรถึ สึลปฺริกฺขาโร(๓) ฉานกฺโข จกฺก-
วีริโยติอาทีสุ (๔) อลงฺกาโร ๆ เย จ โข อิเม ปพฺพชิตฺน ชีวิตปฺริกฺขารา
สมฺภูทานตพฺพชาติอาทีสุ (๕) สมฺภาโร ๆ อธิ ปน สมฺภาโรปี ปฺริวาโรปี
วณฺณฺนฺติ ๆ ตณฺจ คิลานปจฺจยเกสชฺชึ ชีวิตสฺส ปฺริวาโรปี โหติ
ชีวิตนาสกาพารุปฺตฺติยา อนฺตรึ อทฺตฺวา รกฺษณฺโต สมฺภาโรปี ๆ

๑. ม. ...ปริสฺสโย ๆ ๒. องฺ. สตฺตฺก. ๒๓/๔๖/๑๐๗ ๆ

๓. ม. สึลปฺริกฺขาโร ๆ ๔. สึ. มหฺ. ๑๕/๒๔/๗ ๆ

๕. ม. มฺ. ๑๒/๑๕๒/๑๖๓ ๆ

*เล่มที่ 39 สาริปุตตสตุตตนิทเทสวณณนา หน้ 235

ยถา จิริ ปวตตติ เอวมสฺส การณภาวโต ตสฺมา ปริกฺขาโรติ
วฺจจติ ฯ เอวํ คิลานปฺจฺจยภสชฺชณฺจ ตํ ปริกฺขาโร จาติ
คิลานปฺจฺจยภสชฺชปริกฺขาโร ตํ คิลานปฺจฺจยภสชฺชปริกฺขาริ ฯ
คิลานสฺส ยํ กิลฺยจि สปฺปายํ ภิสกฺกานฺณณฺณตํ เตลมฐผาณิตาทิ
ชีวิทปริกฺขารนฺติ วุตฺตํ โหติ ฯ

อุปฺปนฺนानนฺติ ชาตานิ ภูตานิ นิพฺพตฺตานิ ฯ เวยฺยาพาธิ-
กานนฺติ เอตฺถ พฺยาพาโชติ ธาตุกฺโขโก คํสมฺภูจฺจนา จ
กฺกุฏจณฺฑปฺพิภกาทโย พฺยาพาธโต อุปฺปนฺนตฺตา เวยฺยาพาธิกา ฯ
เวทฺถนानนฺติ ทฺกฺขเวทฺถนา อฺกฺสฺสวิปากเวทฺถนา ตาสิ เวยฺยาพาธิกานํ
เวทฺถนानํ ฯ อพฺยาปชฺฌปรมตฺยาติ (๑) นิตฺทฺกฺขปรมตฺยา ฯ ยาว
วา(๒) ทฺกฺขํ สพฺพํ ปหิณํ โหติ ตาวาติ อตฺถโ ๑

สนฺตุญฺโ จ โหตีติ ปฺจฺจยสนฺโตเสน สนฺตุญฺโ จ โหติ ฯ
อิตริตฺเรน จิวเรนาติ ญฺลฺลสฺซุมลฺลฺลปฺปณฺนิตฺธิรชฺฌณฺณานํ เยน
เกนจิ ฯ อถ โข ยถาลทฺธาทีนํ อิตริตฺเรน เยน เกนจิ (๓) สนฺตุญฺโ จ
โหตีติ อตฺถโ ๑ จิวรสฺมี หิ ตโย สนฺโตสา ยถาลากสนฺโตโส
ยถาพลสนฺโตโส ยถาสารูปฺสนฺโตโสติ ฯ ปิณฺฑปาตาทิสฺสปี เอเสว
นโย ฯ

วณฺณวาทีติ เอโก สนฺตุญฺโ จ โหติ สนฺโตสฺสว วณฺณํ
น กเถติ เอโก น สนฺตุญฺโ จ โหติ สนฺโตสฺสว วณฺณํ

๑. ม. อพฺยาปชฺฌ... ๑ ๒. ม. ตํ ๑ ๓. ส. อฺจฺจเยน ปวิจเยน ๑

กเถติ เอโก เนว สนตุญโจ โหติ น สนโตสสุต จ
 วณณํ กเถติ เอโก สนตุญโจ จ โหติ สนโตสสุต จ
 วณณํ กเถติ ตํ ทสฺเสตฺถํ อิตฺริตรจิวรสนตุญจฺยิยา จ วณณวาทีติ(๑)
 วุตฺตํ ๑ อนนสนนฺติ ทูเตยฺยปหีนคมนานุโยคปฺปเกทํ นานปฺปการํ
 อนนสนํ ๑ อปฺปติรฺรฺปนฺติ อยฺยตฺตํ [๒] ๑ ลทฺฐา จาติ ชมฺเมน สเมน
 ลภิตฺวา ๑ อคฺชิโตติ วิคตโลภวานุโต ๑ อมฺจฺฉิโตติ อธิมตฺต-
 ตณฺหาช อมฺจฺฉิโต [๓] ๑ อนชฺฉมาปฺนโนติ ตณฺหาช อนฺตถโฏ
 อปริโยนทฺโร ๑ อาทินวทสฺสาวิตฺติ อนนสนาปฺตฺติยลจ กฺชิต-
 ปริโกเค จ อาทินวํ ปสฺสฺมาโน ๑ นิสฺสรณปฺลโยติ ยาวเทว
 สิตสฺส ปฏฺิฆาตยาติ (๔) วุตฺตนิสฺสรณํเอว ปชานนุโต ๑ อิตฺริตร-
 จิวรสนตุญจฺยิยาติ เยน เกนจิจิวเรน สนตุญจฺยิยา ๑ เนวตฺตา-
 นุกกํเสตีติ อหํ ปสฺสุกฺกิลโก มยา อฺปสมปฺทมาเพเชว ปสฺสุกฺกิลกํ
 กฺหิตํ โภ มยา สทฺธิโส อตฺถิติ อตฺตฺกํสนํ น กโรติ ๑
 น ปริ วมฺภเตตีติ อิมํ ปนญญเย ภิกฺขุ น ปสฺสุกฺกิลกาติ วา
 ปสฺสุกฺกิลกมตฺตมฺปิ เอเตสํ นตฺถิติ วา เอวํ ปริ น วมฺภเตตี ๑

โย หิ ตตฺถ ทกฺโขติ โย ตสฺมี จิวรสนฺโตเส

- # ๑. ขุ. มหา. ๒๕/๕๖๕/๖๑๒ ๑ ๒. ม.เอตฺถนฺตเร อลทฺฐา
- # จาติ อลภิตฺวา ๑ ยถา เอกจฺโจ กถํ นุ โข จิวรํ ลภิสฺสามีติ
- # ปุณฺณวณฺเตหิ ภิกฺขุหิ สทฺธิเอกโต หุตฺวา โภหณฺณํ กโรนุโต
- # อุตฺตสฺสตี ปริตสฺสตี สนตุญโจภิกฺขุ เอวํ อลทฺฐา จ
- # จิวรํ น ปริตสฺสตีติ ทิสฺสตี ๑ ๓. ม. เอตฺถนฺตเร
- # มฺจฺฉิ อนาปฺนโนติ ทิสฺสตี ๑ ๔. ม. ม. ๑๒/๑๔/๑๗ ๑

*เล่มที่ 39 สาริปุตุตสุตตนิทุเทศวณณนา หน้ 237

วณณนาที่ตาสุ(๑) วา ทกุโช เณโก พุยุตุโต ๑ อนลโสติ สาดจ-
 กิริยาย อาลสิยวิริหิโต ๑ สมุปชาโน ปฐิสุสโตติ สมุปชาน-
 ปณณาย เจว สติยา จ ยุตุโต ๑ โปราณติ น อฐนุปุตติเก ๑ (๒)
 อคคณณติ อคโคติ ชานิตพุเพ ๑ อริยวเส จิโตติ อริยานัน
 วเส ปติฐุจิโต ๑ อริยวโสติ จ ยถา หิ ขตุติยวโส พุราหุณ-
 วโส เวสสุวโส สุตทวโส สมณวโส กุลวโส ราชวโส เอว
 อยมปิ อฏจโม อริยวโส อริยตุนติ อริยปเวณิ นาม โหติ ๑
 โส โช ปนายิ อริยวโส อิมลั วสานัน มุลคณฐาทีน กापานุ-
 สาริคณฐาทย วิย อคคณกขายติ ๑ เก ปน เต อริยา
 เยลลั เอโส วโสติ อริยา วุจจนติ พุทฐา จ ปจเจกพุทฐา
 จ ตถาคตสาวกา จ เอเตลลั อริยานัน วโสติ อริยวโส ๑
 อิตอ ปุพุเพ หิ สตสทสทกปฐาธิกานัน จตุนัน อสงเขยยยานัน
 มตุลเก ตณ्हงโร เมรขงโร สรณงโร ทีปงโรโรติ จตุตทาโร
 พุทฐา อูปปณนา เต หิ อริยา เตลลั อริยานัน วโสติ
 อริยวโส ๑ เตลลั พุทฐานัน ปรินิพุพานโต อปรภาเค เอกัง
 อสงเขยยยั อติกุกมิตวา โกณทญโย นาม พุทฐโ อูปปณโน
 อิมลัมี กปเป กกุสนุโ โกณาคมนโน กสุสโป อมุหากัง ภควา
 โคตโมติ จตุตทาโร พุทฐา อูปปณนา เตลลั อริยานัน วโสติ
 อริยวโส ๑ อปี จ อตีตนาคตปจจูปปณนานัน สพุพพุทฐปจเจก-
 # ๑. สยา. วณณนาที่ ตาสุ วา ๑ ม. วณณนาที่ตาสุ วา ๑
 # ๒. ม. อนวูปุตติเก ๑

พุทฺธสาวกานํ อริยานํ วิโสติ อริยวิโส ตสฺมึ อริยวิเส
ปติญฺจโติ ฯ

อิตริตเรน ปิณฺฑปาเตนาติ เยน เกนจิ ปิณฺฑปาเตน ฯ
เสนาสนาที่สุปี เอเสว นโย ฯ आयตनेसुति जग्गुवाति सु
आयतनेसु ฯ

ยโตติ สณฺณโต ฯ (๑)ยตุโตติ ยตุตฺวา(๑) ฯ ปฏฺยิตฺโตติ
อติวिय ยตุตฺวา ฯ กุตุโตติ รกฺขิตฺโต ฯ โภปีโตติ มลฺลชฺสา
วिय ปฏฺจปีโต ฯ รกฺขิตฺโตติ ปฏฺจสามิตฺโต ฯ สํวโตติ ทวาร-
สํวรณฺน ปิหิตฺโต ฯ ขขลิตฺโตติ กรหิตฺโต ฯ วมฺภิตฺโตติ อปฺสาทิตฺโต ฯ
ฆมฺภิตฺโตติ ฆมฺภณฺนมาปาทิตฺโต ฯ กรหิตฺโตติ อวมลฺลิตฺโต ฯ อุปฺวาทิตฺโต
อกุโกสิโต ฯ

ผรุเสนาติ มมฺมจฺเจทฺทวจนฺน ฯ กกฺขเพนาติ ทารุณฺน ฯ
นปฺปฏฺวีวชชาติ ปฏฺวีพรฺตฺวาน กเถยฺย ฯ

ฉานานฺนฺยตุโตติ อนฺนฺปฺปนฺนฺปฺปาทเนน อุปฺปนฺนเสวเนน จ
ฉานเนน อนฺนฺยตุโต ฯ อุเปกฺขมารพฺภ สฺมาหิตฺตุโตติ จตุตฺถชฺฉาน-
เปกฺขํ อุปฺปาเทตฺวา สฺมาหิตฺตฺโตติ ฯ ตกฺกาสยฺยํ กุกฺกฺจฺจฺย-
ปจฺฉินฺนเทติ (๒) กามวิตกฺกาทิตฺตฺกฺกฺกฺจฺจ กามสณฺณาทิกํ วิตกฺกฺส
อาสยญฺจ หตฺถกุกฺกฺจฺจาทิกุกฺกฺจฺจญฺจ (๓) อุปจฺฉินฺนเทยฺย ฯ

๑. ม. ยตุโตติ ยตุตฺวา ฯ เอวมฺปฺริปี ฯ ๒. ม. กุกฺกฺจฺจญฺจปจฺฉินฺนเทติ ฯ

๓. ม. หตฺถกุกฺกฺจฺจาทิกุกฺกฺจฺจญฺจ ฯ

อนุปฺปนฺนสฺส วา ปจฺมชฺฌานสฺส อูปฺปาทายาติ ตสฺมี
อตุตฺถาเว อนุปฺปนฺนสฺส วา อูปฺปชฺชิตฺวา ปริหีนสฺส วา
ปจฺมชฺฌานสฺส อูปฺปาทนฺตํ อตุตฺถโน สนนฺตานิ ปฏิทาภตฺถํ ฯ
อูปฺปนฺนํ วา ปจฺมชฺฌานํ อาเสวตีติอาทิสฺส เอตฺถ อาทเรณ เสวตี
ปคฺคณํ กโรติ ภาเวติ วทฺเฒติ พหุลิกรโรติ ปฺนปฺปนํ กโรติ ฯ

อูปฺเภกฺขาติ จตุตฺถชฺฌานเณ อูปฺปนฺนา ตตรมฺมชฺฌตฺตูปฺเภกฺขา ฯ
อูปฺเภกฺขาติ สภาวปทํ ฯ อูปฺเภกฺขนาติ อูปฺปตฺติโต อิกฺขนากาโร ฯ
อชฺฌมฺเภกฺขนาติ อธิกา หุตฺวา อิกฺขนา ฯ จิตฺตสมฺมาติ จิตฺตสฺส
สมฺมา จิตฺตสฺส อฺนาติริตฺตํ วชฺเชตฺวา สมฺภาโว ฯ จิตฺต-
ปฺปสฺสทฺธตฺตาติ จิตฺตสฺส อปฺปกพฺภตา อตฺตภาโวติ อตฺโต ฯ
มชฺฌตฺตภาโวติ อตฺโต ฯ จตุตฺถเณ ฌานเณ อูปฺเภกฺขํ อารพฺภาติ
จตุตฺถสฺมี ฌานสฺมี อูปฺปนฺนํ ตตรมฺมชฺฌตฺตูปฺเภกฺขํ ปฏิจฺจ ฯ
เอกคฺคจิตฺโตติ เอการมฺมเณ ปวตฺตจิตฺโต ฯ อวิกฺขิตฺตจิตฺโตติ
อฺทฺทจฺจวิโรติ น วิกฺขิตฺตจิตฺโต ฯ

นว วิตฺกกา วุตฺตนยา เอว ฯ กามวิตฺกกาณํ กามสฺสยาสโยติ
กามวิตฺกเกณ(๑) วิตฺกเกณฺตสฺส อูปฺปนฺนา กามสฺสยวา เตสํ วิตฺกกาณํ
อาสโย วสโนกาโสติ กามสฺสยาสโย ฯ พฺยาปาทวิตฺกกาทิสฺสุปี
เอเสว นโย ฯ

๑. ม. กามวิตฺกุกํ ฯ

จุทิตอ วจิติ สติมทินนุเทติ อุปชฌายาทิหิ วาจาหิ
โจิติตอ สมานโน สติมา หุตุวา ตั โจอทนั อทินนุเทยย ๑
วาทัง ปมุลเจ กุสลนุติ ฌาณสมุจฺจิตัง วาทัง ปมุลเจยย ๑
นาติเวลนุติ อติเวลัง ปน วาทัง กาลเวลลยจ สีสเวลลยจ อติกุกนุติ
นปุปมุลเจยย ๑ ชนวาทชฌมมายาติ ชนปริวาทกถาย ๑ น
เจตเยยยาติ เจตณั น อุปปาเทยย ๑

อิทัง เต อุปปตฺตนุติ อิทัง ทว น ปตฺตัง ๑ อสารูปปนุติ
ตว ปโยคัง อสารูปป ๑ อสีตญฺจนุติ ตว ปโยคัง น สีเล
ปติญฺจิตนุติ (๑) อสีตญฺจ สึเล จิตตสฺส ปโยคัง น โหติติ วุตฺตัง
โหติ ๑ เกจิจ อสีตญฺจนุติ ปจฺจนุติ อมญฺจวจนนุติ (๒) อตฺถัง
วณฺณยนุติ ๑

นิธินนุติ ตตฺถ ตตฺถ นิตฺติทฺวา จปิตานัง หิรณฺณ-
สุวรรณณาทิปุรานัง นิธิกฺมฺภินัง ๑ ปวตฺตารนุติ กิจฺจชีวิเก ทุกฺกต-
มนุสฺเส อนุกมฺป กตฺวา เอหิ สฺสเวน เต ชีวนุปายั ทสฺเสสฺสามิติ
นิธิญฺจานัง เนตฺวา หตฺถัง ปสาเรตฺวา อิมิ คเหตฺวา สฺขัง ชีวาติ
อจฺจิกฺขิตาริ วีย ๑ วชฺชทสฺสินนุติ เทว วชฺชทสฺสินโน อิมินา
นั อสารูปเปน วา ขลิตฺเตน วา สจฺจมชฺเชน นิคฺคณฺหิตฺสามิติ
รนฺธกเวสโก จ อญฺญาตัง ฌาปนตฺถาย ฌาตัง อนุกคณฺหนตฺถาย
สีลาทินา จสฺส วุฑฺฒิกามตฺตาย ตัง ตัง วชฺชัง โโอโลกเนน
๑. ม. ปติญฺจิตนุติ ๑ ๒. ส. น ปญฺจิตวจนนุติ ๑

*เล่มที่ 39 สาริปุตตสูตรตนิเทศสวณณา หน้า 241

อุลลปนสภาวสณฺสีโต(๑) จ ฯ อัย อธิ อธิปเปโต ฯ ยถา หิ
ทุกคตมฺนุสฺโส อิมํ คณฺหาหิติ ตชฺเชตฺวา โปตฺเตตฺวาปี นิธิ
ทสฺเสนฺเต โกปี น กโรติ ปมฺหิโตว โหติ เอวเมว เอวรูป
ปฺกฺคเต อสารูปปี วา ขลิตํ วา ทิสฺวา อัจฺจขณฺเต โกโป
น กาดพฺโพ ตฺถฺเจเนว ภวิตพฺพํ ฯ ภนฺเต มหนฺตํ โว กมฺมํ
กตํ (๒) มยฺหํ อัจฺจรูปฺชฺฌายญฺจฺจเน จตฺวา โววทณฺเตหิ ปฺนปี มํ
วทฺยยาถาติ ปวเรตพฺพเมว ฯ นิกฺคยฺหฺวาทีนฺติ เอกจฺโจ หิ
สทฺธิวิหริกาทีนํ อสารูปปี วา ขลิตํ วา ทิสฺวา อัย เม
มฺโขทกทานาทีหิ สกฺกจฺจํ อฺปฺญฺจฺหติ สเจ นํ วกฺขามิ น
มํ อฺปฺญฺจฺหิสฺสตี เอวํ เม ปรีหามิ ภวิสฺสตีติ วคฺตุํ อวิสหนฺโต
น นิกฺคยฺหฺวาที นาม โหติ โส อิมสฺมี สาสเน กจฺวาริ
อากริติ ฯ โย ปน ตถารูปํ วชฺชํ ทิสฺวา วชฺชานฺนรูปํ ตชฺเชตฺวา
ปณฺนามนฺโต ทณฺทกมฺมํ กโรนฺโต วิหารา นีหฺรนฺโต สิกฺขาเปติ
อัย นิกฺคยฺหฺวาที นาม เสยฺยถาปี สมนฺมาสมฺพฺพุโร ฯ วุคฺตญฺเหดํ (๓)
นิกฺคยฺห นิกฺคยฺหาหํ อานนฺท วกฺขามิ (๔)ปฺคฺคยฺห ปฺคฺคยฺหาหํ (๔)
อานนฺท วกฺขามิ โย สาโร โส จสฺสตีติ ฯ เมธาวินฺติ
ธมฺโมชฺปถฺถาย สมนฺนาคตํ ฯ ตาทิสฺนฺติ เอวรูปํ ปณฺจทิตํ ภเชยฺย
ปยฺริปาเสยฺย ฯ ตาทิสํ หิ อัจฺจริยํ ภชฺมานสฺส อนฺเตวาสิกฺส
๑. ม. อุลลปนสภาวสณฺสีโต ฯ ๒. ม. กตํ กมฺมํ ฯ
๓. ม. อ. ๑๔/๓๕๖/๒๔๕ ฯ ๔. ม. ปวฺยฺห ปวฺยฺหาหํ ฯ

เสยฺโยว โหติ น ปาปิโย วุฑฺฒิเยว โหติ โน ปริหานีติ ฯ

โอมเทยฺยาติ อุปฺปนฺเน วตฺถุสฺมี วทฺนฺโต โอมทติ นาม
อนุปฺปนฺเน อยฺโสปี เต สียาติอาทิวเสน อนาคตํ ทสฺเสนฺโต
อนุสาสติ นาม ฯ สมฺมุขา วทฺนฺโตปี โอมทติ นาม ปรมฺมุขา
ทฺตํ วา สาสนํ วา เปเสนฺโต อนุสาสติ นาม ฯ สกึ วทฺนฺโตปี
โอมทติ นาม ปฺนฺปฺนํ วทฺนฺโต อนุสาสติ นาม ฯ โอมทฺนฺโตเอว
วา อนุสาสติ นามาติ เอวํ โอมเทยฺย อนุสาเสยฺย ฯ อสพฺภาติ
อกุสฺลทฺมฺมา นิวาเรยฺย กุสฺลทฺมฺเม ปติญฺญาเปยฺยาติ(๑) อตฺโถ ฯ
สตี หิ โส ปิโย โหตีติ โส เอวฺรฺโป ปุคฺคโถ พุทฺธาทีนํ
สปฺปริสํ ปิโย โหติ ฯ เย ปน อทิญฺจทฺมฺมา วิติณฺณ-
ปรโลกา(๒) อามิสกฺขุกา ชีวิกตฺถาย ปพฺพชิตา เตสํ อสตี
โส โอมวาทโก อนุสาสโก น ตวํ อมฺหากํ อุปฺชฺมาโย น
อาจริโย กสฺมา อเมห (๓) โอมทสีติ เอวํ มุขสตฺตีหิ วิชฺฌนฺตานํ
อปฺปิโย โหตีติ ฯ

เอกกมฺมนฺติ อปฺโลกนกมฺมาทิกํ เอกกมฺมํ ฯ เอกุทฺเทโสติ
นิตานุทฺเทสาทิกโ เอกุทฺเทโส ฯ สมสติกฺขตาติ สมานสติกฺขตา ฯ
อาหตจิตฺตตฺนฺติ โกเชน ปหฺนฺจิตฺตภาวํ ฯ ชิลชาตตฺนฺติ ถทฺธ-
ภาวํ ฯ ปญฺจปี เจโตชิลฺเลติ พุทฺธทฺมฺมสงฺฆสติกฺขาสพฺรหฺมจารีสุ
ปญฺจสุปี จิตฺตสฺส ถทฺธภาเว ฯ

๑. ม. ปติญฺญาเปยฺยาติ ฯ ๒. ม. อวิตฺริณฺปรโลกา ฯ

๓. ม. อมฺหากํ ฯ

*เล่มที่ 39 สาริปุตตสุตตนิเทศวณณนา หน้า 243

ฅาณสมมุจิจิตัง วาจนุติ ฅาณสมมุยุตตจิจิตเต(๑) อุปปาทิตัง
วากุญ์ ๑ มุญเจยยาติ วิสสุชเชยเย ๑ อตฺถุปลั้หิตนุติ อตฺถสหิตัง
การณสหิตัง ๑ ฅมมุปลั้หิตนุติ ฅมเมน ยุตฺตัง ๑ กาลาติกุกนุติ วาจัน
น ภาเสยยาติ กาลาตีตัง วาจัน น กถเยย ตสฺส กาลสฺส
อติกุกนุตฺตตา ๑ เวลาติกุกนุตฺตนาติ มรียาทาตีตัง วาจัน น ภาณเยย
วจนมรียาทสฺส อติกุกนุตฺตตา ๑ อุภยวเสน กาลเวลา ๑

โย จ (๒) กาลเ อสมมุปตฺเตติ อตฺตโน วจนกาลเ อสมมุปตฺเต ๑
อติเวลนุติ เวลาติกุกนุติ กตฺวา อติเรกปฺปมาณัง ภาสตี ๑ นินฺหโต
เสตีติ นิกฺขมาติโต สยตี ๑ โกกิลาเยว อตฺรุชิตี กากิยา
ปฏฺิขกฺกิตโต โกกิลาเยว อพุกนุตฺเร ชาโต โกกิลโปตโก วิย ๑

อถาปรนุติ อถ อิทานิ อิตโต ปรมุปี ๑ ปญจ รชานีติ
รูปราคาทีนินิ ปญจ รชานินิ ๑ เยสํ สตีมา วินยาย สิกฺกเขตติ
เยสํ อุปฏฺุจิจิตสฺสตี หุตฺตวาว วินยณตฺถัง ติสฺโส สิกฺกา สิกฺกเขยเย ๑
เอวํ สิกฺกขณฺุโต หิ รูปเปสฺ. เป ๑ สสฺเสสฺ สเทถ รากัน น
อญฺเณติ ๑ (๓)

รูปฺรชิตี รูปารมมณัน ปฏฺุจจ อุปฺปนฺโน รากาทรช ๑
สทฺทรชาทิสฺปิ เอเสว นโย ๑

ตโต โส เตสํ วินยาย สิกฺกขณฺุโต อนุกุกเมน เอเตสฺ
ฅมเมสฺสูติ กาลา ๑ ตตฺถ เอเตสฺสูติ รูปาทิสฺ. กาลเณ โส

๑. ม. ฅาณสมมุยุตตจิจิตเตน ๑ ๒. ม. โย เว ๑

๓. ม. อญฺเณติ ๑

สมฺมา ฐมฺมํ ปรีวีสฺมาโนติ โส ภิกฺขุ ยวํ อุตฺตเต
จิตฺเต สมถสฺส กาโลติอาทินา (๑) นเยน กาโล วุตฺโต เตน
กาเลน สพุพฺ สขุตฺตฐมฺมํ อนิจฺจาทินเยน ปรีวีสฺมาโน ๑
เอโกทิกฺกุโต วิหเน ตมฺ โสติ โส เอกกฺกจิตฺโต สพุพฺโมหาทิตมฺ
วิหเนยฺย นตฺถิ เอตฺถ สํสโย ๑

อุตฺตเต จิตฺเตติ วีริยฺนทฺริยวเสน จิตฺเต อวฺปสนฺเต ๑
พลววีริยํ หิ มนฺทสฺมาธี วีริยสฺส อุตฺตจฺจปฺกขตฺตา อุตฺตจฺจ
อภิกฺวติ ๑ เอวํ อุตฺตเต จิตฺเต ๑ สมถสฺส กาโลติ สฺมาธิสฺส
ภาวนาเยน กาโล ๑ สฺมาหิตเต จิตฺเตติ อวฺปจฺรปฺปนาหิ จิตฺเต
สฺมาหิตเต ๑ พลวสฺมาธิ หิ มนฺทวีริยํ สฺมาธิสฺส โกสขฺชปฺกขตฺตา
โกสขฺช อภิกฺวติ ๑ สฺมาธิ วีริเยน สลฺยโลเชติ โกสขฺเช ปติตฺถํ
น ลภติ ๑ วีริยํ สฺมาธินา สลฺยโลเชติ อุตฺตจฺเจ ปติตฺถํ น
ลภติ ๑ ตสฺมา ตทฺถกฺยํ สมฺ กาคพุพฺ ๑ อุกฺยสมตฺตาย หิ อวฺปนา
โหติ ๑ วิปฺสฺสนาย กาโลติ เอวํ สฺมาหิตเต อนิจฺจาทิวเสน วีริยาย
วิปฺสฺสนาย (๒) กาโล สฺมาธิกมฺมิกสฺส พลวตีปฺปี สทฺธา วฏฺฏติ ๑
เอวํ สทฺทหนฺโต โอบุพฺเปนฺโต อวฺปนํ ปาปฺณาติ ๑ สฺมาธิ-
ปญฺญาสุ ปน สฺมาธิกมฺมิกสฺส เอกกฺกตา พลวตี วฏฺฏติ ๑
เอวํ หิ โส อวฺปนํ ปาปฺณาติ ๑ วิปฺสฺสนากมฺมิกสฺส ปน ปญฺญา
พลวตี วฏฺฏติ ๑ เอวํ หิ โส ลกฺขณปฏฺฐิเวธํ ปาปฺณาติ ๑
อุภินฺนํ ปน สมตฺเตปฺปี อวฺปนา โหติเอว ๑

๑. ส. มหา. ๑๕/๕๗๒/๑๕๘ ๑ ๒. ม. ปสฺสนาย ๑

กาเล ปคฺคณฺหติ จิตฺตฺนฺติ ยสฺมี สมเย อตฺติลลิตฺตวิริยตาทิหิ
ลีนํ จิตฺตํ โหติ ตสฺมี สมเย ฐมฺมวิจฺยวิริยปีติสมฺโพชฺฌงฺค-
สมฺภูจาปนฺเน ตํ จิตฺตํ ปคฺคณฺหติ ฯ นิคฺคณฺหตีติ ยสฺมี สมเย
อจฺจารทฺฐวิริยตาทิหิ อุทฺธตํ จิตฺตํ โหติ ตสฺมี สมเย ปสฺสทฺฐิตสมาธิ-
อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺคสมฺภูจาปนฺเน ตํ จิตฺตํ นิคฺคณฺหติ ฯ
สมฺปหํสฺติ กาเลนาติ ยสฺมี สมเย จิตฺตํ ปณฺญาปโยคฺมนฺทตฺตาย
วา อุปสมฺสุขาณฺวิคฺคเมน (๑) वा นิสฺสุสาํ โหติ ตสฺมี สมเย
อภฺยัสสํเวคฺคตฺต
นาม ชาตฺติชฺราพุยาธิมฺรณานิ จตฺตาริ อปายํทุกฺขํ ปณฺจมํ อตีเต
วฏฺฏมฺูลกํ ทุกฺขํ อนาคเต วฏฺฏมฺูลกํ ทุกฺขํ ปจฺจบุปฺนเน อาหาร-
ปฺริเยญฺจิมฺูลกํ ทุกฺขนฺติ ฯ (๒) รตนตฺต
ปสาํ ฐนฺเต ฯ อयํ วุจฺจติ สมฺปหํสฺติ กาเลนาติ ฯ กาเล
จิตฺตํ สฺมาทฺเตติ ยสฺมี สมเย สทฺธาปณฺญานํ สฺมาธิ-
วิริยานฺนฺจ สฺมาทฺตวํ ตสฺมี กาเล จิตฺตํ สฺมาทฺเตยฺย (๑) อปฺปนํ
ปาเปยฺย (๑) ฯ

อชฺฌนฺเปกฺขติ กาเลนาติ ยสฺมี สมเย สมฺมาปฺฏิปตฺตี
อากมฺม อลีนํ อนฺุทฺธตํ อนฺิสฺสุสาํ อารมฺมณฺเ สมฺปปวตฺตํ
สฺมาธิวິถิ ปฺฏิปฺนฺนํ (๔) จิตฺตํ โหติ ตทาสุส ปคฺคหนิคฺคคหสมฺปหํสฺเนสุ
น พฺยาปาริ อปชฺชติ สาทฺธิ วิย สมฺปปวตฺเตสุ อสุเสสุ

๑. ม. อุปสมฺสุขานํ วิคฺคเมน ฯ เอวมฺปริปิ ฯ

๒.ม. รตนตฺต
๓. ม. อิมฺ ปาจา นตฺติ ฯ

๔. ส. สฺมาธิวິถิปฺฏิปฺนฺนํ ฯ ม. สฺมถวິถิปฺฏิปฺนฺนํ ฯ

เอเตน เมวปาเยนาติ เอเตน วุตตอุปาเยนเอว ฯ มกาโร
ปทสนุริวเสน วุตโต ฯ อชฺฌเปกฺขเยย ตาวเทติ ยทา
อุปจารุปฺปนาหิ ตํ จิตฺตํ สฺมาหิตํ ตทา สฺมาหิตํ จิตฺตุนฺติ
ชานิตฺวา ปคฺคหฺนิกฺคหสมฺปหฺสเนสุ พฺยาปารี อกตฺวา ตสฺมี
ขณฺเ อชฺฌเปกฺขณเมว กเรยฺย ฯ

อิทานิ กิเมหิ กาลเมหิ ปคฺคาโหติ ปุฏฺฐกาถํ นิกฺเมนฺโต
เอวํ กาลวิฑู ธีโรติอาทิมาห ฯ กาลน กาลํ จิตฺตสฺส
นิมิตฺตมฺปลกฺขเยติ กาลานุกาลํ สฺมาธิสมฺปยุตฺตจิตฺตสฺส
อารมฺมณฺํ สลฺลกฺขเยย อุปปริกฺขเยยาคิ อตฺโถ ฯ เสถํ สพฺพตฺถ
ปาทกฺกเมว ฯ เอวํ อรหตฺตนิกฺกฺเขน เทสนํ นิฏฺฐาเปสีติ ฯ

สาริปุตตสูตรนิตุเทศสวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

โสฬสมํ ฯ

มหานิตุเทศ อฏฺฐกาวคฺควณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

มหานิตุเทศสวณณา สมตฺตา ฯ

จุพนิทเทสวณณา

ปารายนวคฺควณณา

อชิตมาณวสุตฺตนิทเทสวณณา

ปารายนวคฺคสุตฺต ปจฺเจ อชิตสุตฺตนิทเทเส ฯ

เกนสุสุ นิวุโต โลโก (อิจฺจายสุมา อชิโต)

..... เกนสุสุ นปฺปกาสติ

กิสฺสาภิลปนํ พุรุสึ (๑) กิสฺสุ ตสฺส มหพฺภยณฺติ

อชิตมาณวสุตฺต ปุจฺฉิตฺเต ปจฺมปญฺเห จ อุปรุปรึ ปญฺเห จ

นิทเทเสสุ จ วุตฺตณฺจ อุตฺตानณฺจ วชฺเชตฺวา วิเสสเมว

วกฺขาม ฯ ตตฺถ นิวุตฺติ ปญฺ्ञุณาทิตฺติ ฯ กิสฺสาภิลปนํ พุรุสึตี

กี อสุตฺต โลกสุตฺต อภิลปนํ วเทสิ ฯ

อววุตฺติ อวาริตฺติ ฯ นิวุตฺติ ปญฺ्ञุณาทิตฺติ ฯ โอสุญฺญติ (๒)

เหญฺจ ปญฺ्ञุณาทิตฺติ ฯ ปิหิตฺติ อุปริภาเคน ฉาทิตฺติ ฯ

ปญฺ्ञุณฺโนติ อวิวญฺเญ ฯ ปญฺ्ञุชฺชิตฺติ อโรมฺขํ ฉาทิตฺติ ฯ

นปฺปกาสตีติ นปฺปกาสโต โหติ ฯ นปฺปกาสตีติ ฉานนปฺปกาสฺ

น กโรติ ฯ น ตปตีติ ฉานตปฺ (๓) น กโรติ ฯ น วิโรจตีติ

ฉานวิโรจนํ น กโรติ ฯ น ฉายตีติ (๔) น ชานียติ ฯ

น ปญฺฉายตีติ นปฺปญฺฉายเต ฯ

๑. กตฺถจฺจิ. พุรุหิ ฯ ๒. ม. โอสุญฺญติ ฯ ๓. ม. ฉานตปฺ ฯ

๔. ม. ฉายตีติ ฯ

*เล่มที่ 39 อชิตมาณวสุตตนิเทศวณณนา หน้า 249

เกณ ลิตฺโตติ เณ ลิมปิโต ฯ (๑)ปลิตฺโต อุปลิตฺโตติ (๑) อุปสกุเณ
ปทํ วฑฺฒิตฺติ ฯ อัจจุขาหิ นิตฺเทศวเสน(๒) ฯ เทเสหิ
ปฏินิตฺเทศวเสน ปญฺญเปหิ (๑) เตน เตน ปกาเรน ฯ อตุถิ
โพเชนฺโต ปญฺญเปหิ ฯ ตสฺส ตสฺสตฺตสฺส การณํ ทสฺเสนฺโต วิวรสิ ฯ
พฺยณฺชนภาวํ ทสฺเสนฺโต วิฆาหิ ฯ นิกฺกชฺชิตภาวํ คมฺภีรภาวญจ
หริตฺวา โสตฺถนํ ฌาณสฺส ปตฺติญฺจ ฌนยนฺโต อุตฺตานิกรฺโรสิ ฯ
สพฺเพหิปี อิมฺเห อากาเรหิ โสตฺถนํ อญฺญาณนฺธการํ วิธเมนฺโต
ปกาสเหีติ เอวมตฺโต ทญฺจพุโป ฯ

เววิจฺจา ปมาทา นปฺปกาสตีติ มจฺจริยเหตุ จ ปมาทเหตุ
จ นปฺปกาสติ ฯ มจฺจริยํ หิสฺส ทานาทีหิ กุณฺเหิ ปกาสิตฺติ
น เทติ ปมาโท สีลาทีหิ ฯ ชปฺปาภิเลปนฺนติ ตณฺหา
อสฺส โลกสฺส มกฺกญฺเจโป วิย มกฺกญฺส อภิเลปนํ ฯ พุกฺขนฺติ
ชาติอาทิกํ ทุกฺขํ ฯ

เยสํ ฐมฺมานนฺติ เยสํ ฐปาธิฐมฺมานํ ฯ อาทิตฺโต สมฺมทาคมนํ
ปญฺญาตตีติ ปรมโต อุปฺปาโท ปญฺญาตติ ฯ อตฺถงฺกมโต นิโรโธ (๔)
ปญฺญาตตีติ ภงฺกโต นิรุชฺฌนํ ปญฺญาตติ ฯ กมฺมสนฺนิสฺสีโต วิปาโกติ
กฺุสลา กฺุสลวิปาโก กมฺมํ อมฺมญฺจิตฺวา ปวตฺตนฺโต กมฺมสนฺนิสฺสีโต
วิปาโกติ วุจฺจติ ฯ วิปากสนฺนิสฺสีตํ กมฺมมฺนฺติ กฺุสลา กฺุสลกมฺมํ
๑. ม. ลิตฺโตติ อุปลิตฺโตติ ฯ ๒. ม. อัย ปาโธ นตฺถิ ฯ
๓. ม. ปญฺญเปหิ ฯ ๔. ม. นิโรโธ ปญฺญาตตีติ ภงฺกโต ฯ

*เล่มที่ 39 จุฬนิตฺเตสวณฺณนา หน้า 250

วิปากสุส โอภาสํ กตฺวา จิตฺตฺตา วิปากสนฺนิสฺสิตํ กมฺมนฺติ
วฺจฺจติ ฯ นามสนฺนิสฺสิตํ ฐปนฺติ ปญฺจโวกาเร ฐปํ นามํ
อมฺลฺจิตฺวา ปวตฺตฺนโต นามสนฺนิสฺสิตํ ฐปนฺติ วฺจฺจติ ฯ
ฐปนฺนิสฺสิตํ นามนฺติ ปญฺจโวกาเร นามํ ฐปํ อมฺลฺจิตฺวา
ปวตฺตฺนโต ฐปนฺนิสฺสิตํ นามนฺติ วฺจฺจติ ฯ

สวณฺติ สพฺพธิ โสตาติ สพฺเพสุ ฐปาทีอายตเนสุ
ตณฺหาทิกา โสตา สนฺทนฺติ ฯ โสตานํ(๑) ก็ นีวารณฺนฺติ เตสํ
ก็ อวารณํ กา รกฺษา ฯ สํวรํ พุรฺุหิตํ เตสํ นีวารณฺสงฺขาตํ
สํวรํ พุรฺุหิ ฯ เอเตน สวเสสฺสปฺพานํ ปุจฺจติ ฯ เกน โสตา
ปิตฺธิยเรติ (๒) เกน ฐมฺเมน เอเต โสตา ปิตฺธิยนฺติ (๓) ปุจฺจชฺชนฺติ ฯ
เอเตน อนวเสสฺสปฺพานํ ปุจฺจติ ฯ

สวณฺตีติ อฺุปฺชฺชนฺติ ฯ อาสวณฺตีติ อโชคามิโน หุตฺวา
สวณฺติ ฯ สนฺทนฺตีติ นีรณฺตรคามิโน หุตฺวา สวณฺติ(๔) ปวตฺตฺนฺติ ฯ
ปฺนปฺปฺนํ วตฺตฺนฺติ ฯ

สตี เตสํ นีวารณฺนฺติ วิปฺสฺสนายุตฺตา(๕) กุสลา-
กุสลฐมฺมานํ คติโย สมเนวสมานา สตี เตสํ โสตานํ
นีวารณํ ฯ โสตานํ สํวรํ พุรฺุหิตํ ตเมวาทํ สตี โสตานํ
สํวรํ พุรฺุหิตํ อธิปฺปาโย ฯ ปญฺญาเยเต ปิตฺธิยเรติ ฐปาทีสุ

๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ ๒. ม. ปิตฺธิยเรติ ฯ เอวมฺปริปี ฯ

๓. ม. ปิตฺธิยนฺติ ฯ เอวมฺปริปี ฯ ๔. ม. หุตฺวา สนฺทมฺมานา ปวตฺตฺนฺติ ฯ

๕. ม. วิปฺสฺสนายุตฺตา ฯ

*เล่มที่ 39 อธิตมาณวสุตตนิทฺเทศวณฺณนา หน้า 251

ปน อนิจฺจตาทิจฺฉิเวธสาธิกาย มคฺคปณฺณาย เอเต โสตา
สพฺพโส ปิถียนฺติ ฯ

ปจฺฉิขฺชนฺตฺติ อจฺฉิขฺชนฺติ ฯ สมุทฺยญฺจาติ ปจฺจยญฺจ ฯ
อตุณฺงคฺมญฺจาติ อูปฺปนฺนํ อภาวคฺมณฺจ อฺนุปฺปนฺนํ
อฺนุปฺปาทํ วา ฯ อสฺสาทญฺจาติ อาณิสฺสญฺจ ฯ อาทินวญฺจาติ
โทสญฺจ ฯ นิสฺสรณญฺจาติ นิกฺคมนฺญฺจ ฯ

ปณฺณา เจวาติ ปณฺหาคาถาย ยา จายํ ตยา วุตฺตา
ปณฺณา ยา จ สติ ยญฺจ ตทวเสสํ นามรูปํ เอตํ สพฺพมฺปิ
กตฺถ นิสฺรชฺชติ ฯ เอตํ เม ปณฺหํ ปุณฺโจ ปพฺรหฺมิจฺฉิ เอวํ
สงฺเขปคฺุโธ เวทิตพฺโพ ฯ

กตฺถเอตํ อฺปรชฺชตฺติ เอตํ นามรูปํ กตฺถ น ภวาติ ฯ
วูปสมตฺติ นิสฺรชฺชติ ฯ อตุณฺงคฺจจฺฉตฺติ อภาวํ คจฺฉติ ฯ
ปจฺฉิปฺปสฺสมภฺตฺติ สนฺนินิสฺสทฺติ ฯ

วิสุตฺตชฺชนคาถาย ปนฺสฺส ยสฺมา ปณฺณาสติโย นามเนว
สงฺคหํ คจฺฉนฺติ ฯ ตสฺมา ตา วิสฺสุ น วุตฺตา ฯ อยํ เหตุถ (๑)
สงฺเขปคฺุโธ ยํ มํ ตวํ อชิต เอตํ ปณฺหํ อปฺจฺฉนฺติ กตฺถเอตํ
อฺปรชฺชตฺติ ยเทตํ (๒) ยตฺถ นามญฺจ รูปญฺจ อเสสํ อฺปรชฺชตฺติ
ตฺนฺเต วทามิ ฯ ตสฺส ตสฺส หิ วิญฺญาณสฺส นิสฺโรเชน สเหว
อปฺพุพฺพํ อจฺฉริมํ เอตฺถเอตํ อฺปรชฺชตฺติ เอตฺถเอว วิญฺญาณนฺนิโรเช(๓)
๑. ม. อยเมตฺถ ฯ ๒. ม. ตเทตํ ฯ ๓. ม. วิญฺญาณนโรเชน ฯ

*เล่มที่ 39 จุฬนิตฺตสวณฺณา หน้า 252

นโรชฺฌนฺติ เอตํ (๑) ปจฺจิมวិณฺญาณนโรชา (๑) ตสฺส ตสฺส นโรชฺ โหติ
ตํ นาทิวตฺตตีติ วุตฺตํ โหติ ฯ

โสตฺยาปตฺตติมคฺคณาณน อภิสงฺขารวิณฺญาณสฺส นโรชฺเณนติ
โสตฺยาปตฺตติมคฺคสมฺปยุตฺตปณฺณาย กุสลาकुสลเจตนาสมฺปยุตฺตจิตฺตสฺส
อภพฺพุปฺตติกเวสณ นโรชฺฌเนน ฯ ตตฺถ ทฺวิโร นโรชฺ
อนุปาทีนฺนกันโรชฺ อุปาทีนฺนกันโรชฺติ ฯ โสตฺยาปตฺตติมคฺเคน หิ
จตฺตารี ทิฏฺฐิสมฺปยุตฺตานิ วิจิกิฉฺฌาสหคตฺนติ ปณฺจ จิตฺตานิ
นโรชฺฌนฺติ ตานิ รุปี สมฺภูจฺจาเปนฺติ ฯ ตํ อนุปาทีนฺนก-
รูปกฺขนฺโร ตานิ จิตฺตานิ วิณฺญาณกฺขนฺโร ตํสมฺปยุตฺตา
เวทนาสณฺณาสงฺขารา ตโย อรูปกฺขนฺธา ฯ ตตฺถ สเจ
โสตฺยาปนฺนสฺส โสตฺยาปตฺตติมคฺโค อภาวิโต อภวิสฺสา ตานิ ปณฺจ
จิตฺตานิ ฆสฺ อารมฺมณฺสฺส ปริยฺภูจฺจันํ ปาปฺุณฺณยฺยํ ฯ โสตฺยา-
ปตฺตติมคฺโค ปนฺ เนสํ ปริยฺภูจฺจันุปฺตตี วารยมาโน เสตฺ-
สมฺภุจฺมาตํ อภพฺพุปฺตติกภาวํ กุรฺรมาโน อนุปาทีนฺนกันํ นโรชฺเตติ
นาม ฯ สกทาคามิมคฺเคน จตฺตารี ทิฏฺฐิวิปฺปยุตฺตานิ เทว
โทมนสฺสสหคตานิติ โอปาริกกามราคพฺยาปาทวเสณ ฆ จิตฺตานิ
นโรชฺฌนฺติ อนาคามิมคฺเคน อณฺุสหคตกามราคพฺยาปาทวเสณ
ปนฺ ตานิ เอว ฆ จิตฺตานิ นโรชฺฌนฺติ ฯ อรหตฺตมคฺเคน
จตฺตารี ทิฏฺฐิวิปฺปยุตฺตานิ อุทฺทจฺจสหคตญฺจาติ ปณฺจ อกุสล-
๑. ม. เอตํ วิณฺญาณนโรชา ฯ

*เล่มที่ 39 อชิตมาณวสุตตนิทเทศวณณนา หน้า 253

จิตฺตานิ นิรุชฌนฺติ ฯ ตตฺถ สเจ เตสํ อริยานํ เต มคฺคา
อภาวิตา อสฺส ตานิ จิตฺตานิ ฌสฺ อารมฺมณฺสฺ ปริยฺญฺจํ
ปาปุณฺเอยฺยํ ฯ เต ปน เตสํ มคฺคา ปริยฺญฺจํปฺปตฺตี วารยมานา
เสตฺตสมุคฺฆาตํ อภพฺพุปฺปตฺติกาว่า กุรฺมานา อนุปาทีนฺนํ
นิโรเชนฺติ นาม ฯ เหวํ อนุปาทีนฺนํนิโร โช เวทิตฺตํโพ ฯ

สเจ ปน โสตาปนฺนสฺส โสตาปตฺติมคฺโค อภาวิตอ อภาวิสฺส
จเปตฺวา สตฺต ภาเว อนมตฺตฺเต สํสารวฏฺเฏ อุปาทีนฺนํกขฺนุชฺช-
ปฺปตฺตํ ปวตฺเตยฺยํ กสฺมา ตสฺส ปวตฺติยา เหตุํนํ อตฺถิตาย ฯ
ตีณิ สลฺยโลชนานิ (๑) ทิฏฺฐจํนุสฺสโย วิจิจฺจํนุสฺสโยติ อิเม ปน
ปญฺจ กิเลสฺ โส มคฺโค อุปฺปชฺชมาโนว สมุคฺฆาเตติ ฯ อิทานิ
กุโตะ โสตาปนฺนสฺส สตฺต ภาเว จเปตฺวา อนมตฺตฺเต สํสาร-
วฏฺเฏ อุปาทีนฺนํกขฺนุชฺชปฺปตฺตํ ปวตฺติสฺสตี ฯ เหวํ โสตาปตฺติมคฺโค
อุปาทีนฺนํกขฺนุชฺชปฺปตฺตํ อปฺปวตฺตํ กุรฺมาโน อุปาทีนฺนํ นิโรเชติ
นาม ฯ

สเจ สกทาคามิสฺส สกทาคามิมคฺโค อภาวิตอ อภาวิสฺส
จเปตฺวา เทว ภาเว ปญฺจสฺ ภาเวสฺ อุปาทีนฺนํกขฺนุชฺชปฺปตฺตํ
ปวตฺเตยฺยํ กสฺมา ตสฺส ปวตฺติยา เหตุํนํ อตฺถิตาย ฯ
โอฬาริกานิ กามราคปฏฺธิสมุคฺฆโลชนานิ โอฬาริกอ กามราคา-
นุสฺสโย ปฏฺธิจํนุสฺสโยติ อิเม ปน จตฺตารอ กิเลสฺ โส มคฺโค
อุปฺปชฺชมาโนว สมุคฺฆาเตติ ฯ อิทานิ กุโตะ สกทาคามิสฺส เทว

*เล่มที่ 39 จุฬนิตุเทศวณฺณนา หน้า 254

ภเว จเปตฺวา ปณฺจสุ ภเวสุ อุปาตินฺนกปฺปวตฺตํ ปวตฺติสฺสตี ฯ
เอวํ สกทาคามิมฺคฺโค อุปาตินฺนกปฺปวตฺตํ อปฺปวตฺตํ กุรฺมาโน
อุปาตินฺนํ นโรเชติ นาม ฯ

สเจ อนาคามิสฺส อนาคามิมฺคฺโค อภาวิทอ อภวิสฺสา
จเปตฺวา เอกํ ภวํ ทุตฺติภเว อุปาตินฺนกปฺปวตฺตํ ปวตฺเตยฺย ฯ
กสฺมา ตสฺส ปวตฺตฺติยา เหตุํ อตฺถิตาย ฯ อณฺุสทคตานิ
กามราคปฏฺิฆณฺุสโยชนานิ อณฺุสทคโต กามราคานุสโย
ปฏฺิฆานุสโยติ อิมํ ปน จตฺตารอ กิเลสํ โส มคฺโค
อุปฺปชฺชมาโนว สมฺมุขมาเตติ ฯ อิทานิ กุโต อนาคามิสฺส เอกํ
ภวํ จเปตฺวา ทุตฺติภเว อุปาตินฺนกปฺปวตฺตํ ปวตฺติสฺสตี ฯ
เอวํ อนาคามิมฺคฺโค อุปาตินฺนกปฺปวตฺตํ อปฺปวตฺตํ กุรฺมาโน
อุปาตินฺนํ นโรเชติ นาม ฯ

สเจ อรหโต อรหตฺตมคฺโค อภาวิทอ อภวิสฺสา รูปรูปร-
ภเวสุ อุปาตินฺนกปฺปวตฺตํ ปวตฺเตยฺย ฯ กสฺมา ตสฺส ปวตฺตฺติยา
เหตุํ อตฺถิตาย ฯ รูปราโค อรูปราโค มาโน อุทฺธจฺจํ อวิชฺชา
มานานุสโย ภวราคานุสโย อวิชฺชานุสโยติ อิมํ ปน อฏฺุจ
กิเลสํ โส มคฺโค อุปฺปชฺชมาโนว สมฺมุขมาเตติ ฯ อิทานิ กุโต
จีณาสวสฺส ปุณฺนพฺภเว อุปาตินฺนกปฺปวตฺตํ ปวตฺติสฺสตี ฯ เอวํ
อรหตฺตมคฺโค อุปาตินฺนกปฺปวตฺตํ อปฺปวตฺตํ กุรฺมาโน อุปาตินฺนํ
นโรเชติ นาม ฯ

*เล่มที่ 39 อชิตมาณวสุตฺตนิทฺตสวณฺณนา หน้า 255

โสตฺยาปคฺคติมคฺโค เจตฺต อปายภวํ นิโรเชติ ฯ สกทาคามี-
มคฺโค สุกตฺติกาภเวกเทสํ ฯ อนาคามีมคฺโค กามภวํ ฯ อรหตฺต-
มคฺโค รูปรูปภวํ สพฺพภเวปี นิโรเชติ เอวาติ วทนฺติ ฯ เอวํ
อุปาทินฺนกนิโรโธ เวทิตฺตพฺโพ ฯ

ตตฺต อภิสงฺขารวิญฺญาณสฺส นิโรเชนาติ เอเตน อนุปา-
ทินฺนกนิโรธํ ทสฺเสติ ฯ ยะ อุปฺปชฺเชยฺยํ นามญฺจ รูปญฺจ เอตฺเถเต
นิรฺุชฺฌนฺตฺติ อิมินา ปน อุปาทินฺนกนิโรธํ ทสฺเสติ ฯ

ตตฺต สตฺต ภเว จเปตฺวาติ กามภวโต กามภวํ
สํสฺรณตฺสสฺส สตฺต ภเว วชฺเชตฺวา ฯ อนมตฺตคฺเค สํสฺราเรติ

ขนฺุชานญฺจ ปฏฺิปาฎฺิ ชาตฺตอายุตฺนนาน จ

อพฺโพจฺฉินฺนํ วตฺตมานา สํสฺราโรติ ปวฺจจฺตฺติ (๑)

เอวํ วณฺณิตฺเต สํสฺรารวณฺเณ ฯ ยะ อุปฺปชฺเชยฺยํ นามญฺจ
รูปญฺจชาติ นมฺนลกฺขณํ จตฺตฺกขนฺุชฺสงฺขาตํ นามญฺจ รูปฺปน-
ลกฺขณํ ภูโตปาทายสงฺขาตํ รูปญฺจ เอเต ฐมฺมา อุปฺปชฺเชยฺยํ ฯ
เอตฺเถเต นิรฺุชฺฌนฺตฺติ เอตฺตฺสมี โสตฺยาปคฺคติมคฺเค เอเต นามรูป-
ฐมฺมา อภพฺพุปฺคตฺติกวเสน นิโรธํ กจฺฉนฺติ ฯ สกทาคามีมคฺค-
ณานาติ เอตฺต ปฏฺิสนฺุชฺวเสน สกฺกียะ อิมํ โลกํ อากจฺฉตฺติ
สกทาคามี ตสฺส มคฺโค สกทาคามีมคฺโค ฯ เตน มคฺเคน
สมฺปยุตฺตฺตฺตฺตนาณ ฯ เทว ภเว จเปตฺวาติ กามชาตฺตยาเยว (๒)

๑. วิสฺุทฺธิมคฺค. ๓/๑๔๕ ฯ มโนรธ. ๒/๖๔๕ ฯ

๒. ม. กามชาตฺตยาเยว ฯ

*เล่มที่ 39 จุฬนิตุเทศวณฺณนา หน้า 256

ปฏิสนฺธิวเสน เทว ภเว วชฺเชตฺวา ฯ ปณฺจสุ ภเวสุติ ตทวสฺสิญฺเจสุ
ปณฺจสุ ภเวสุ. เอตฺเถเต นิรุชฺฌนฺตฺติติ เอตฺถ สกทากามิมฺคฺเคน (๑)
เอเต ชมฺมา วุตฺตนเยน นิรุชฺฌนฺติ ฯ เอกํ ภวํ จเปตฺวาติ
อูกฺกญฺจวเสน รูปรชฺชาตฺยา วา อรูปรชฺชาตฺยา วา เอกํ ภวํ
วชฺเชตฺวา ฯ รูปรชฺชาตฺยา วา อรูปรชฺชาตฺยา วาติ ทฺติยภเว
รูปรชฺชาตฺยา เจว อรูปรชฺชาตฺยา จ ฯ นามญฺจ รูปรญฺจาติ เอตฺถ
รูปรภเว นามรูปํ อรูปภเว นามเมว ฯ เอตฺเถเต นิรุชฺฌนฺตฺติติ เอตฺถ
อนากามิมฺคฺเค เอเต นามรูปชฺมฺมา วุตฺตนเยน นิรุชฺฌนฺติ ฯ

อรหโตติ กิเลสฺหิ อารกตฺตา อรหาคิ ลทฺชฺนามสฺส
จิณฺทาสวสฺส ฯ อนุปาทิสฺเสสย นิพฺพานรชฺชาตฺยาติ ทฺวิธา หิ
นิพฺพานรชฺช สอุปาทิสฺเสสา จ อนุปาทิสฺเสสา จ ฯ ตตฺถ
อุปาทิยฺติ อหํ มมาติ ภฺงฺสํ คณฺหิยฺตฺติติ อุปาทิ ขนฺธปณฺจ-
กสฺเสตํ อธิวณฺํ ฯ อุปาทิเยว เสโส อวสฺสิญฺโจะ อุปาทิสฺเสโส
สห อุปาทิสฺเสเสน วตฺตตฺติติ สอุปาทิสฺเสสา ฯ นตฺถเอตฺถ อุปาทิสฺเสโสติ
อนุปาทิสฺเสสา ฯ อัย ปน อนุปาทิสฺเสสา (๒) ตาย อนุปาทิ-
เสสย นิพฺพานรชฺชาตฺยา ฯ ปรินิพฺพายนตฺตฺสชาติ นิรินฺทรนสฺส วิย
ชาตเวทสฺส นิพฺพายนตฺตฺส อปฺปวตฺตํ ปวิสฺนตฺตฺส(๓) ฯ จริม-
วิญฺญาณสฺส นิโรธนาติ เอตฺถ อสฺสาสปฺสสาสํ นโรชฺวเสน ฯ
๑. สฺยา. ม. สกทากามิมฺคฺเค ฯ เอวมฺปฺริปี ฯ ๒. ม. อิม ปาจา
นตฺถิ ฯ ๓. อปฺปวตฺตยฺนตฺตฺสชาติปี ปาโจะ ฯ

*เล่มที่ 39 อชิตมาณวสุตตนิเทศวณณนา หน้า 257

ตโย จริมา ภวจริโม ฉานจริโม จุติจริโมติ ฯ ภเวสุ หิ
กามภเว อสสาตปสสาตา ปวตตุนติ รูปารูปภเวสุ นปฺปวตตุนติ ฯ
ตสฺมา โส ภวจริโม ฯ ฉานเนสุ ปฺริมชฺฉานตฺตเยว ปวตตุนติ
จตุตฺเถ นปฺปวตตุนติ ฯ ตสฺมา โส ฉานจริโม ฯ เย ปน
จุติจิตตสฺส ปฺโรโต โสพสเมน จิตฺเตน สหุปฺปนฺนา เต จุติจิตฺเตน
สทฺห นินฺรุชฺฉนฺติ ฯ อัย (๑) จุติจริโม นาม ฯ อัย อิทฺ จริโมติ
อธิปฺเปโต ฯ เย หิ เกจิ พุทฺธา วา ปจฺเจกพุทฺธา วา
อริยสาวกา วา อนตฺมโส กุณฺถกิปฺปิลิกิ อฺปาทาย สพฺเพ
ภวฺจจิตฺเตเนว อพฺยาคเตน ทฺกขสจฺเจน กาลิ กโรนฺติ ฯ ตสฺมา
จริมฺวิญฺญาณสฺส นโรเรนฺติ จุติจิตตสฺส นโรเรนฺติ อตุโถ ฯ

ปญฺญา จ สติ จ นามญฺจาติ เอเตหิ จตฺนุํ

อรุปกฺขนฺธานิ กหณิ ปจฺเจตพุํ ฯ รูปญฺจาติ เอเตน จตฺนุํ
มหาภูตานิ จตฺวิสตฺติอฺปาทารูปานญจ(๒) กหณิ ปจฺเจตพุํ ฯ
อิทานิ ตสฺส นินฺรุชฺฉนฺนฺปายิ ทสฺเสนฺโต วิญฺญาณสฺส นโรเรน
เอตฺเถตฺติ อฺปรุชฺฉตฺติ อาท ฯ ตตฺถ วิญฺญาณนฺติ จริมฺวิญฺญาณมฺปิ
อภิสงฺขารวิญฺญาณมฺปิ ฯ อภิสงฺขารวิญฺญาณสฺส ปหิณฺนโรเรน
เอตฺเถตฺติ อฺปรุชฺฉตฺติ นินฺรุชฺฉตฺติ ทิปฺสฺขา วิย อปฺณตฺตติกาวิ
ยาติ จริมฺวิญฺญาณสฺส อนฺนปฺปาทปจฺจยตฺตา อนฺนปฺปาทนิโรเรน
อนฺนปฺปาทวเสเนว อฺปรุชฺฉตฺติติ ฯ (๓)

๑. ม. โส ฯ ๒. ม. จตฺวิสตฺติอฺปาทารูปานญจ ฯ

๓. สุมงฺกถ. ๑/๕๔๐ ฯ

*เล่มที่ 39 จุฬนิตุเทศวณฺณนา หน้า 258

เอตตาวตฺตา จ ทุกฺขมสฺส มหพุกฺขนฺตุ อิมินา ปกาสิตํ
ทุกฺขสจฺจํ ยานิ โสทานีติ อิมินา สมฺมทสจฺจํ ปญฺญาเยเต
ปิตฺติยเรติ อิมินา มกฺกสจฺจํ อเสถํ อุปรุชฺฌตีติ อิมินา
นิโรธสจฺจนฺตุ เอวํ จตฺตารี สจฺจานิ สุตฺวาปี อริยญฺมึ อนนฺทโกโต ฯ
ปฺนุ เสกฺขาเสกฺขปฺปฏิปทํ ปุจฺจนฺตุ เต ย จ สงฺฆาตฺตมฺมาเสติ
คาถมาห ฯ ตตฺถ สงฺฆาตฺตมฺมาติ อนิจฺจาทิวเสน ปรีวิมฺลิต-
ตฺตมฺมา อรหนฺตานุเมตํ อธิวจัน ฯ เสกฺขาติ สีลาทีนึ ลิกฺขมมานา
อวเสสา อริยปฺกคฺลา ฯ ปุณฺณติ พหุ สตฺตชฺรนา ฯ เตสํ เม
นิปโก อิริยํ ปุณฺโณ ปพฺรุหีติ เตสํ เม เสกฺขาเสกฺขานํ นิปโก
ปณฺฑิโต ตวํ ปุณฺโณ ปฺปฏิปตฺตี ปพฺรุหิ ฯ (๑)

เตสํ ขนฺธา สงฺฆาตฺตาติ เตสํ ปญฺจกฺขนฺธา อปฺปฏิสนฺธิกํ
กตฺวา เขปีตา (๒) สงฺเขปํ กตฺวา จปีตา วา ฯ ธาตุอาทิสฺสปี
เอเสว นโย ฯ อิริยนฺตุ ปโยคํ ฯ จริยนฺตุ กิริยํ ฯ วุตฺตินฺตุ ฯ
ปาปฺปนํ (๓) อัจรณฺติ จรณฺ ฯ โคจรณฺติ ปจฺจยํ ฯ วิหารนฺตุ
อิริยาปถปฺปวตฺตณํ ฯ ปฺปฏิปทนฺติ วิปสฺสนํ (๔) ฯ

อถสฺส ภควา ยสฺมา เสกฺเขน กามจฺจนฺทนีวเรณํ อาที
กตฺวา สพฺพกิเลสา ปหาตพฺพา เอว ตสฺมา กามเสฺวติ อุปทฺตคฺคาถาย
เสกฺขปฺปฏิปทํ ทสฺเสสิ ฯ (๕) ตสฺสตุ โถ วตฺตกาเมสฺส กิเลสกาเมน
นาภิกฺขุฌเมยฺย กายทฺวจฺริตาทโย จ มนฺโส อาวิทภาวเกเร ชมฺเม

๑. ม. ปพฺรุหีติ ฯ ๒. ม. เทสิตา ฯ ๓. ม. ปวตฺตี ฯ

๔. ม. วิปสฺสนํ ฯ ๕. ม. ทสฺเสติ ฯ

*เล่มที่ 39 อชิตมาณวสุตตนิเทศวณณนา หน้า 259

ปชหนุโต มนสา อนาวิโล สียาติ ฯ ยสุมา ปน อเสกโฆ
อนิจจาทิวเสน สพฺพสงฺขาราทีนํ ปริตฺถิตตฺตฺตา กุสโล สพฺพ-
ชมฺเมสุ กายานุปฺสฺสนาสติอาทีหิ จ สโต สกฺกายทิกฺขิอาทีนํ
ภินฺนตฺตฺตา ภิกฺขุภาวํ ปตฺโต หุตฺวา สพฺพอิริยาปฺเภสุ
ปริพฺพชติ ตสฺมา กุสโลติ อุปฺพทฺตคาถาย อเสกฺขปฺปฏิปํ
ทสฺเสติ ฯ

นาภิกฺขุฌเยยฺยาติ เกรฺ นปชฺเชยฺย ฯ น ปฺลิกฺขุฌเยยฺยาติ
โลภํ นปชฺเชยฺย ฯ น ปฺลิกฺขุฌเยยฺยาติ (๑) โลกฺวเสน น
อลฺลึเยยฺย ฯ

อาวิลกเร กิเลสฺ ปชฺเหยฺยาติ จิตฺตาลุพฺกเร อุปฺตาป-
สงฺขาเต กิเลสฺ ปชฺเหยฺย ฯ

สพฺเพ ชมฺมา อนตฺตาติ นิพฺพานํ อนฺโต กริตฺวา
วุตฺตํ ฯ ยํ ภิกฺขุจิ สมฺมทฺยชฺมฺมนฺนํ ยํ ภิกฺขุจิ สปฺปจฺจยสฺภาวํ ฯ

สทฺ คาถาปริโยสานาติ คาถาวสานเนว สทฺธิ ฯ เย เต
พฺรหฺมณฺเณ สทฺธิ เอกจฺจนฺทาติ เย เอเต อชิตมาณเวน
กฺลฺยาณจฺจนฺเทน เอกชฺฌาเสยฺยา ฯ เอกปฺปโยคาติ กายวจิมโน-
ปโยเคหิ เอกปฺปโยคา ฯ เอกาธิปฺปายาติ เอโก อธิปฺปายो รุจิ
เอเตสนฺติ เอกาธิปฺปายา เอกรุจิกาติ อตฺโต ฯ เอกวาสน-
วาสิตาติ อตฺตพฺพทฺธสฺสเน เตน สทฺธิ ภาวิตภาวนา ฯ อเนเกสฺส-
ปาณสทฺสฺสานนฺติ(๒) อเนเกสฺส เทวมฺนุสฺสสงฺขาตานํ ปาณสทฺสฺสานํ ฯ
๑. ม. น ปฺลิกฺขุฌเยยฺยาติ ฯ ๒. ม. อเนกปาณสทฺสฺสานนฺติ ฯ

*เล่มที่ 39 จุฬนิตุเทศวณฺณนา หน้า 260

วิรัช วิตมฺลนฺติ ราคาทฺรชวฺริหิตํ ราคาทิมลวฺริหิตญจ ๑

ธมฺมจกฺขุณฺติ อธิ โสตาปตฺติมคฺโค อธิปเปโต ๑ อณฺยตฺถ
เหฏฺฐามคฺคตฺตยํ ๑ ตสฺส อุปฺปตฺติการณทสฺสนตฺถํ ยงฺกิญฺจิ
สมุทฺยธมฺมํ สพฺพนฺตํ นิโรธธมฺมนฺติ อาห ๑ ตํ ทิ นิโรธํ
อารมฺมณฺํ กตฺวา กิจฺจวเสน เอวํ สพฺพสงฺขตํ ปฏฺวิชฺฌนฺตํ
อุปฺปชฺชติ ๑ ตสฺส จ พฺร่าหฺมณฺสฺส อนุปาทาย อาสเวหิ จิตฺตํ
วิมุจฺจิติ ตสฺส จ อชิตพฺร่าหฺมณฺสฺส อนุเตวาสิกสทสฺส(๑) จ
ตณฺหาทํหิ อคฺคเหตฺวา กามาสวาทํหิ มคฺคกฺขณฺเ จิตฺตํ วิมุจฺจ-
มานํ ผลกฺขณฺเ วิมุจฺจิ ๑ สห อรหตฺตปฺปตฺตาติ อรหตฺตปฺปตฺติยา
จ สหเว อายสฺมโต อชิตตสฺส จ อนุเตวาสิกสทสฺส อชินชฎาวาก-
จิริตฺทณฺฑทกมณฺฑลฺลอาทโย อนุตฺตรชาธิสฺสุ. สพฺพเพว อิทฺธิมยปตฺต-
จิวรรธา ทวงฺกุลเกสา เอหิกิภฺขุ หุตฺวา ภควนฺตํ นมสฺสมานา
อณฺชลิกา(๒) นิสิตฺธิสฺสุ ๑ ปาฬิยํ ปน อชิตตฺถโรว ปณฺญาติ ๑
ตตฺถ อนุวตฺถปฏฺิปตฺติยาติ สยํ ปจฺจาสีตลทฺฐปฏฺิปตฺติยา (๓)
นิพฺพานํ ลทฺฐภาเวนาติ อตฺถโถ ๑ เสลฺลํ สพฺพตฺถ ปากฺกเมว ๑

เอวํ ภควา อรหตฺตนิฏฺเฏน เทสนํ นิฏฺฐาเปสฺสิติ ๑

อชิตมาณวสฺสตฺตนิฏฺเฏสวณฺณนา นิฏฺฐิตา ๑

ปจฺจํ ๑

๑. ม. อนุเตวาสิสทสฺสานญจ ๑ ๒. ม. ปณฺชลิกา ๑

๓. ม. สจฺจาสีตลทฺฐปฏฺิปตฺติยา ๑

ติสฺสเมตฺเตยฺยมาณวสุตฺตนิทฺเทสวณณนา

ทฺติเย ติสฺสเมตฺเตยฺยสุตฺตนิทฺเทส โกธ สนฺตุสิโตติ
นิฏฺฐิตึ ปน อชิตฺตฺเต กถํ โลกํ อเวกฺขนฺตํ มจฺจุราชา น
ปฺสฺสตีติ (๑) เอวํ โมฆราชา ปุจฺฉิตฺตํ อารภี ๗ น ตาวสฺส
อินฺทุริยานิ ปรีปํ กตานิติ ฌตฺวา ภควา ติฏฺฐ ๓
โฆฆราช อญฺโฆ ปุจฺฉตฺตํ ปฏิกฺขิปี ๗ ตโต ติสฺสเมตฺเตยฺโย
อตุตฺตโน ตํสยํ ปุจฺฉนฺโต โกธาคิ ฌาตฺมาห ๗ ตตฺถ โกธ
สนฺตุสิโตติ โภ อิช สตฺโต ตฺถุโธ ๗ อิลฺลชิตฺตํ ตณฺหาทิฏฺฐิ-
วิปฺสนฺทิตานิ ๗ อุภนฺตมภินฺนํยาติ อุโภ อนฺเต อภิขานิตฺวา ๗
มนฺตํ น ลิมฺปตีติ (๒) ปญฺญา น ลิมฺปตี ๗

ปรีปฺญฺณสฺงกปฺโปติ เนกฺขมฺมาทิวิตฺกเกหิ ปรีปฺญฺณ-
สฺงกปฺปตฺตา(๑) ปรีปฺญฺณมโนโร ๗

ตณฺหิณฺชิตฺตํ ตณฺหาจลิตํ ๗ ทิฏฺฐิณฺชิตฺตํ สฺปิ
เอเสว นโย ๗ กามิณฺชิตฺตํ กิเลสกาเมหิ อิลฺลชิตฺตํ สนฺทิตํ ๗
กมฺมิณฺชิตฺตํ ปาโธ ตํ น สฺนุทฺธํ ๗

มหนฺโต ปรีโสติ มหาปรีโส ๗ อตุตฺตโม ปรีโสติ อคฺค-
ปรีโส ๗ ปธาโน ปรีโสติ เสฏฺฐปรีโส ๗ อลามโก ปรีโสติ
วิสิฏฺฐปรีโส ๗ เขฏฺฐโก ปรีโสติ ปาโมกฺขปรีโส ๗ อเหฏฺฐิมโก (๔)

๑. พ. ส. ๒๕/๔๓๘/๕๔๘ ๗ พ. จุฬ. ๓๐/๕๐๓/๒๔๕ ๗

๒. ม. น ลิมฺปตีติ ๗ เอวมฺปรีปี ๗ ๓. ม. ปรีปฺญฺณสฺงกปฺโป ๗

๔. ม. น เหฏฺฐิมโก ๗

*เล่มที่ 39 จุฬนิตุเทศวณณนา หน้า 262

ปุริโสติ อุตตมปุริโส ฯ ปุริสถาน โกฏิปุตโต ปุริโสติ ปธาน-
ปุริโส ฯ สพะเพสิ อิจฺฉิตโต ปุริโส ปวรปุริโส ฯ

สิพฺพินิมจฺจกาติ ตณฺหํ อติอคา อติกุกมิตฺวา จิตฺโต ฯ
อุปจฺจกาติ ภูสิ อติอคา ฯ

ตสฺสเสตมตฺถํ ภควา พุยากรโธนฺโต กามเสฺฐติ คธา-
ทวยมาห ฯ ตตฺถ กามเสฺฐ พุรหฺมจฺริยวาติ กามนิมิตฺตํ
พุรหฺมจฺริยวา กามเสฺฐ อาทีนํ ทิสฺวา มกฺคพุรหฺมจฺริเยน
สมนฺนาคโตติ วุตฺตํ โหติ ฯ เอตฺตาวตา สนฺตุสฺสิตตํ ทสฺเสสิ ฯ
วิตตโณหฺตืออาทีนํ อเนชฺตํ(๑) ฯ ตตฺถ สงฺขาย นิพฺพุโตติ อนิจฺจา-
ทิวเสน ฌมฺเม วิมฺลิตฺวา รากาทีนิพฺพานนฺน นิพฺพุโต ฯ

อสททมมสมาปตฺติยาติ นิจฺจมฺมสมาโยคโต ฯ อารตีติ อารกา
รมณฺ ๑ วิรตีติ ตาย วิรมณฺ ๑ (๒) ปฏฺวิรตีติ ปฏฺวินวตฺติคฺวา ตาย
วินา รมณฺ ๑ เวรมณฺตีติ เวรวินาสนํ อกิริยาติ กิริยาปจฺฉินฺนทนํ ๑
อกรณฺนุติ กรณฺปจฺฉินฺนทนํ(๓) ๑ อนชฺฌาปตฺตีติ อนาปชฺชนตา ฯ
เวลาอนตฺติกุโมติ สีมานตฺติกุโม ๑ เสสิ ตตฺถ ตตฺถ วุตฺตนยตฺตา
ปากฺกเมว ฯ

เอวํ ภควา อิมมฺปิ สุตฺตํ อรหฺตตฺตนิฏฺเณเนว เทเสสิ ฯ
เทสนาปรีโยसानเ อยมฺปิ พุราหฺมโณ อรหฺตเต ปตฺติจฺจาสิ สทฺธิ
๑. ม. อนิลฺลชิตฺตํ ๑ ๒. ม. วินา รมณฺ ๑ เอวมฺปรีปี ๑
๓. สී. กิริยาปจฺฉินฺนทนํ ๑ ม. กรณฺปจฺฉินฺนทนํ ๑

*เล่มที่ 39 ติสฺสเมตเตยฺยมาณวสุตฺตนิทฺเทสวณณนา หน้า 263

อนฺเตวาสิกสหัสเสน อณฺเณสยฺจ อนฺนสสฺสทานิ ฐมฺมจกฺขุ

อุทฺปาที ฯ เสถิ ปุพฺพสทิสเมว ฯ

ติสฺสเมตเตยฺยมาณวสุตฺตนิทฺเทสวณณนา นิฏฺฐิตา ฯ

ทฺตฺติยํ ฯ

ปฺรณฺณกมาณวสุตฺตนิทฺเทสวณณนา

ตฺตฺติเย ปฺรณฺณกสุตฺตนิทฺเทเส อนฺนชฺนฺติ อิทฺมปิ ปฺริมนฺเยเนว
โมฆราชานํ ปฏิกฺขิปปิตฺวา วุตฺตํ ฯ ตตฺถ มฺลทสฺสวินฺติ อุกฺกสฺลมฺล-
ทิตฺสวาวี ฯ อีสโยติ อีสินามกา ชฎิลลา ฯ ยถฺยณฺติ เทยฺยฐมฺมํ ฯ
อกปฺปิสฺสูติ ปฺริเยสึสุ ฯ

เหตุทสฺสวาวีตีอาทีนึ สพฺพานิ การณเววจฺจนาเนว ฯ การณํ
หิ ยสฺมา อตฺตโน ผลตฺถาย หีโนติ ปวตฺตติ ตสฺมา เหตุติ
วฺจฺจติ ฯ ยสฺมา ตํ ผลํ นินฺเทติ หนฺท คณฺหถ นนฺติ อปฺเปติ(๑)
วฺย ตสฺมา นินฺทานนฺติ วฺจฺจติ ฯ สมฺภวทสฺสวาวีตีอาทีนึ ปญฺจ
ปทานิ เหฏฺฐจา ทสฺสิตนฺยานิ เอว ฯ ยสฺมา ตํ ปฏิกฺขจฺจ เอติ
ปวตฺตติ ตถฺจ ผลํ ตโต สมฺมุเทติ อุปฺปชฺชติ ตสฺมา ปจฺจโยติ
จ สมฺมุทโยติ จ วฺจฺจติ ฯ

ยา วา ปนฺณณฺยาปี กาจิ สฺสคฺติโยติ จตฺตอปาเย-
วินิมนฺตกา อุตฺตรมาตาทโย อปฺเปสฺสกา กปณฺมนฺนุสฺสา จ
๑. กตฺถจฺจ. ทสฺสเสติ ฯ

*เล่มที 39 จุฬนิตุเทศวณฺณนา หน้า 264

ทูลลภมาสจฺจาทนา ทุกฺขปีพิทา เวทิตพฺพา ฯ ยา วา
ปนณฺณปิ กาจิ ทุกฺคตโยติ ยมราชนาคสุปนฺณเปตมहिทธิ(๑)-
กาทโย ปจฺเจตพฺพา ฯ อตฺตภาวาทินิพฺพตฺติยาติ ตีสฺส จานีสฺส
ปฏิสนฺธิวเสน อตฺตภาวปฏิลาภตฺถาย ฯ ชานาตีติ สพฺพณฺณต-
ณฺณาณน ชานาติ ฯ ปสฺสตีติ สมนตจกฺขุณา ปสฺสตี ฯ

อกุสลาติ อโกสลตสมฺภูตา ฯ อกุสลํ ภษนฺตีติ (๒) อกุสล-
ภากิยา ฯ อกุสลปกฺเข ภวาติ อกุสลปกฺจิกา ฯ สพฺเพ เต
อวิชฺชา มฺถึ การณํ เอเตสนฺติ อวิชฺชามูลกา ฯ อวิชฺชาย
สโมสฺรณฺติ สมนฺมา โอสฺรณฺติ กจฺจนฺตีติ อวิชฺชาสโมสฺรณา ฯ
อวิชฺชาสมุคฺฆาตาตาติ(๓) อรหตฺตมกฺเคน อวิชฺชาย หตฺตาย ฯ สพฺเพ
เต สมุคฺฆาตํ กจฺจนฺตีติ วุตฺตปฺปการา อกุสลา ชมนฺมา เต
สพฺเพ หตฺถาว่า ปาปฺณนฺติ ฯ

อปฺปมาทมูลกาติ สติอวิปฺปวาโส อปฺปมาโท มฺถึ การณํ
เอเตสนฺติ อปฺปมาทมูลกา ฯ อปฺปมาเทสฺส สมนฺมา โอสฺรณฺติ
กจฺจนฺตีติ อปฺปมาทสโมสฺรณา ฯ อปฺปมาโท เตสํ ชมนฺมานํ
อคฺคมกฺขายตีติ สยํ กามาจโรปี สมานโน จตฺตุมกฺชมนฺมานํ
ปติฏฺฐาภาเวน อคฺโค นาม ชาโต ฯ

(๔)อลมตฺโตติ สมนตฺโต(๔) ฯ มยา ปุจฺฉิตฺตฺนฺติ มยา ปุจฺฉํ ฯ
วหฺสเสตํ ภารนฺติ เอตํ อภตฺถารํ วหฺสฺส ฯ เย เกจิ
๑. ม. เปตาติ นตฺถิ ฯ ๒. ม. อกุสลาภาเค ภวนฺตีติ ฯ
๓. ม. อวิชฺชาสมุคฺฆาตาติ ฯ ๔. ม. อลมตฺโตติ สมนตฺถิจิตฺโต ฯ

*เล่มที่ 39 ปุณฺณกมาณวสุตฺตนิทฺเทศวณฺณนา หน้ํา 265

อิสิปฺพพชฺชํ ปฺพพชิตา ฯ อิสิปฺพพชฺชา ปฺพพชิตาติปิ ปาโจ ฯ

อาชีวกสาวกานํ อาชีวกา เทวตาติ เย อาชีวกวงนํ
สุณฺณติ สฺสสุสนฺติ เต อาชีวกสาวกา เตสํ อาชีวกสาวกานํ ฯ
อาชีวกา จ เตสํ เทยฺยธมฺมํ ปฏิคฺคณฺหนฺติ เต เอว อาชีวกา
เทวตา ฯ เอวํ สพฺพตฺถ ฯ เย เยสํ ทกฺขิณฺเยยาติ เย เย
อาชีวกาทโย ทิสาปรีโยसानา เยสํ ขตฺติยาทีนํ เทยฺย-
ธมฺมานุจฺฉวิกา ฯ เต เตสํ เทวตาติ เต อาชีวกาทโย
เตสํ ขตฺติยาทีนํ เทวตา ฯ

เยปี ยณฺณํ เอสนฺตีติ เทยฺยธมฺมํ อิจฺฉนฺติ กเวสนฺตีติ
โธโลเกนฺติ ฯ ปรีเยสนฺตีติ อฺปฺปาเทนฺติ ฯ ยณฺณา วา เอเต
ปฺปฺนฺติ ยณฺณา เอว วา เอเต ปฺปฺนฺกา ฯ ยณฺณยชกา วา
เอเต ปฺปฺนฺติ เทยฺยธมฺมสฺส ยาชนกา เอว วา เอเต ปฺปฺนฺ(๑) ฯ
ทกฺขิณฺเยยา วา เอเต ปฺปฺนฺติ เทยฺยธมฺมานุจฺฉวิกาเอว วา เอเต
ปฺปฺนฺกา ฯ เต วิตฺถารโธ ทสฺเสตฺถํ กถํ ยณฺณา วา เอเต ปฺปฺนฺติ-
อาทีนา นเยน วิตฺถาเรน ทสฺเสติ ฯ (๒)

อาสีสมานาติ รูปาทีนํ ปตฺถยมาณา ฯ อิตฺถตฺตนฺติ
อิตฺถภาวณฺจ ปตฺถยมาณา มนุสฺสชาติภาวํ อิจฺฉนฺตาติ วุตฺตํ
โหติ ฯ ชริ สิตาติ ชริ นิสฺสิตา ฯ ชรามฺเขน เจตฺถ สพฺพํ
วณฺณทุกฺขํ วุตฺตํ ฯ เตน วณฺณทุกฺขนิสฺสิตา ตโธ อปรีมฺจฺจมาณาเยว
กปฺปยีสฺสูติ ทีเปติ ฯ

๑. ม. ปุณฺชา ฯ เอวมฺปรีปี ฯ ๒. ย. ทีเปติ ฯ

*เล่มที่ 39 จุฬนิตฺตเสวณฺณนา หน้า 266

รูปปฏิลาภํ อาสีสมานาติ วนฺณายตฺนสมฺปตฺติลาภํ

ปตฺถยมาณา ฯ สทฺทาทีสุปี เอเสว นโย ฯ ขตฺติยมหาสาถฺกุลเอ
อตฺตภาวปฏิลาภนฺติ สารปฺปตฺเต ขตฺติยานํ มหาสาถฺกุลเอ อตฺต-
ภาวลาภํ ปฏิสนฺธิํ ปตฺถยมาณา ฯ พุราหุณฺนมหาสาถฺกฺลาทีสุปี
เอเสว นโย ฯ พุราหุณฺนกาเยสุ เทเวสุติ เอตฺถ ปุพฺพภาวํ (๑) สฺนุชฺชาย
วฺจตุตํ ฯ เอตฺถาติ ขตฺติยกฺลาทีสุ ฯ

ชฺรานิสุตฺตาทิ ชฺริ นิสฺสิตา(๒) ฯ พฺยาธินิสฺสิตาติอาทีสุปี เอเสว
นโย ฯ เอเตหิ สพฺพิ วณฺณทุกฺขํ ปริยาทียิตฺวา ทสฺสิตํ โหติ ฯ

กจฺจิสฺสุ เต ภควา ยณฺณปฺเถ อปฺปมตฺตา อตารุ ชาติณฺจ
ชฺรณฺจ มาริสฺสาคิ เอตฺถ ยณฺโณ เอว ยณฺณปฺโถ ฯ อิํ วฺจตุตํ
โหติ กจฺจิ เต ยณฺเณ อปฺปมตฺตา หุตฺวา ยณฺณํ กปฺปยฺนฺตา
วณฺณทุกฺขมฺตฺตรีสฺสูติ ฯ

เยปี ยณฺณํ เทนฺติ ยชนฺตีติ เทยฺยชฺรณฺมทานวเสน ยชนฺติ ฯ
ปริจฺจชนฺตีติ วิสฺสชฺเชนฺติ ฯ

อาสีสมนฺตีติ รูปปฏิลาภาทโย ปตฺถนฺติ ฯ โถมยฺนฺตีติ อตฺถิ (๓)

ทินฺนนฺติอาทินา นเยน ยณฺณาทินิ ปัสฺสนฺติ ฯ อภิชฺปฺนฺตีติ
รูปาทิปฏิลาภาย วาจํ ภณฺนฺติ ฯ (๔) ชฺหนฺตีติ เทนฺติ ฯ กามา-
ภิชฺปฺนฺติ ปฏิจฺจ อากนฺติ รูปาทิลาภํ ปฏิจฺจ ปุณฺนปฺนํ
กามเอ เอว อภิชฺปฺนฺติ อโห วตฺมฺหากมฺปิ สฺยฺนฺติ วทฺนฺติ

๑. ม. ปุพฺพภาวํ ฯ ๒. ม. อสฺสิตา ฯ ๓. ม. สฺวํ ฯ

๔. ม. คีรณฺติ ฯ

*เล่มที่ 39 ปุณณกมาณวสุตตนิทเทสวณณา หน้า 267

ตณฺหฬจ ตตฺถ วฑฺฒนุติติ วุตฺตํ โหติ ฯ ยาชโยคาคิ ยาคาธิ-
มุตฺตา ฯ ภวราครตฺตาติ เอวมิเมหิ อาสีสนาทีหิ ภวราเคนเว
รตฺตา ภวราครตฺตา วา หุตฺวา เอตานิ อาสีสนาทีนิ กโรนฺตา ฯ
นาตรีสุติ ชาติอาทิวณฺฑุกุขํ น อุตฺตรีสุ ฯ

ยณฺณํ วา โถเมนุติติ ทานํ วา วณฺณนุติ ฯ ผลิ
วาติ รูปาธิปฏิลาภํ ฯ ทกฺขิณฺเยยฺย (๑) วาติ ชาติสมปฺนนาทีสุ ฯ
สุจี ทินฺนุนฺติ สุจี กตฺวา ทินฺนํ ฯ มนาปฺนฺติ มนฺวฑฺฒนํ ฯ
ปณฺธิตฺนฺติ โอชวณฺตํ ฯ กาเลนาคิ ตตฺถ ตตฺถ สมฺปตฺตกาเล ฯ
กปฺปิยนฺติ อกปฺปิยํ วชฺเชตฺวา ทินฺนํ ฯ อนวชฺชนฺติ นิทฺโทสิ ฯ
อภิณฺหนฺติ ปฺนปฺปนํ ฯ ททํ จิตฺตํ ปสาทิตฺนฺติ ททโต มุณฺจ-
จิตฺตํ ปสาทิตฺนฺติ ฯ โถเมนุติ กิตฺเตนุติติ กุณฺณํ ปากฺกํ กโรนฺติ ฯ
วณฺณนุติติ วณฺณํ ภณฺนฺติ ฯ ปัสสนฺติติ ปสาทํ ปาเปนฺติ ฯ

อิโตนิทานนฺติ อิโต มนุสฺสโลกโต ทินฺนการณา ฯ
อชฺฌายกาติ มนฺเต ปรีวตฺเตนฺตา ฯ มนฺตฺตราติ มนฺเต
ธารณฺตา ฯ ตินฺณํ เวทานนฺติ อิรุเวทชฺชเวทสามเวทานํ
โอฏฺฐปฺหฏฺฐกรณฺวเสน (๒) ปารี คตฺตาติ ปารุญฺ ฯ สห นิฆณฺฑุณา
เจว (๓) เกฏฺฐเกณ จ สนิฆณฺฑุเกฏฺฐกาณํ ฯ นิฆณฺฑุติ รุกฺขาทีนํ
เววจนฺปฺปกาสกํ ฯ (๔) เกฏฺฐนฺติ กิริยาทฺปฺวิกปฺโป กวินฺ
๑. ม. ทกฺขิณฺเยยฺย ฯ ๒. สී. โอฏฺฐปฺหระณฺวเสน ฯ
๓. ม. จ ฯ ๔. ม. นิฆณฺฑุรุกฺขาทีนํ เววจนฺปฺปกาสกํ สตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 39 จุฬนิตฺตสวณฺณนา หน้า 268

อุปการาวหิ (๑) สตุถิ ฯ สห อกฺขรปฺปเกเทน สากฺขรปฺปเกทานิ ฯ
อกฺขรปฺปเกโทติ สิกฺขา จ นีรุตฺติ จ ฯ อิติหาสปลฺยจมานนฺติ
อาถพฺพนเวทํ จตุตฺถํ กตฺวา อิติห อาส อิติห อาสาติ อีทิส-
วจนปฺภิตฺตฺยตฺตปฺราณกถาสงฺขาโต อิติหาโส ปลฺยจโม เอเตสนฺติ
อิติหาสปลฺยจมา เตสํ อิติหาสปลฺยจมานํ เวทานิ ฯ

ปทํ ตทวเสสลฺยจ พฺยากรณํ อธิยฺนฺติ เวเทนฺติ วาติ
ปทกา เวยฺยากรณา ฯ โลกายตํ วุจฺจติ วิตฺตญฺทวาทสตุถิ ฯ
มหาปฺริสฺตลฺกฺขณนฺติ มหาปฺริสฺทานํ พุทฺธาทีนํ ลกฺขณทีปํ
ทฺวาทสสทฺสคณฺณปฺปมาณํ สตุถิ ฯ ยตฺถ โสฬสสทฺสคณฺณปท-
ปฺริมาณา พุทฺธมนฺดา นาม อเหตุํ ฯ เยสํ วเสน อิมินา
ลกฺขณเณ สมฺนฺนาคตา พุทฺธา นาม โหนฺติ อิมินา ปจฺเจก-
พุทฺธา อคฺคสวกา อสฺตีมหาสวกา (๒) พุทฺธมาตา พุทฺธปีตา
อคฺคปฺภุจฺจาโก อคฺคปฺภุจฺจาเยกา ราชา จกฺกวตฺตฺติติ อัย วิเสโส
ณายติ ฯ อนวยาติ อิเมสุ โลกายตมฺมหาปฺริสฺตลฺกฺขณेषु อญฺญา
ปฺริปฺรการิโน อวยา น โหนฺตฺติ วุตฺติ โหติ ฯ อวยา นาม
เย ตานิ อตฺถโต จ คณฺณโต จ สนฺธาเรตฺตํ น สกฺโกณฺติ ฯ
วितฺตราคติ ปหีนฺราคา ฯ เอเตน อรหฺตฺตผลฺกฺกฺชา วุตฺตา ฯ
ราควินยาย วา ปฺภิปฺนฺนาติ เอเตน อรหฺตฺตมคฺคกฺกฺชา ฯ
วितฺตโทสาติ อนาคามิผลฺกฺกฺชา ฯ โทสวินยาย วา ปฺภิปฺนฺนาติ เอเตน
อนาคามิมคฺคกฺกฺชา ฯ วิตฺตโมหาติ อรหฺตฺตผลฺกฺกฺชา โมหวินยาย
๑. ส. ม. อุปการาวหิ ฯ ๒. ปรมตฺถทีปนี. ๒/๘๓๑ ฯ

*เล่มที่ 39 ปุณณกมณวสุตตนิทุเทศวณณนา หน้ 269

วา ปฏิปนุนาติ อรหตตมคกุฎจาฯ สีสมาธิปณณาวิมุตติ-
สมุปนุนาติ เอเตหิ จตุหิ โลกียโลกุตตรमितุสเกหิ สีลาทีหิ
สมุปนุนาฯ วิมุตติวณทสุสนสมุปนุนาติ เอเตน ปจจเวกขณ-
วณสมุปนุนา วุตตาทิ ฌาตพพิ ตณจ โข โลกียเมวฯ
อภิขปนุตีติ ปตเถนุติฯ ขปนุตีติ ปจจาสี่สนุติฯ ปชปนุตีติ
อตีว ปจจาสี่สนุติ(๑)ฯ (๒)ยาเก ยุตตาทิ อนยาเก(๒) เทยขมเม ทิยยามเน
อภิโยควเสน ยุตตาฯ

อถ โก จรหีติ อถ อิทานิ โก อณโณ อตาริฯ

สงุขายาติ ฌาณน วิมัสิตวาฯ ปโรปรานีติ ปรานิ จ
โอปรานิ จ ปรัตถภาวสทตถภาวาทีนิ ปรานิ จ โอปรานิ
จาติ วุตตัม โหติฯ วิฐุโมติ กายทุจจริตาทีฐุมวิริหิโตฯ อนิโฆติ
รภาทิโอฆวิริหิโตฯ อตาริ โสติ โส เอวฐุโป อรหา ชาติขริ
อตาริฯ

สกรูปาติ อตตโน รูปาฯ ปรรูปาติ ปเรสั รูปาฯ
กายทุจจริตัม วิฐุมิตนุติ ติวิธิ กายทุจจริตัม วิฐุม กตัมฯ
วิฐุมิตนุติ นาสิตัมฯ

มาโน หิ เต พุราหุณน ขาริภาโรติ ยถา ขาริภาโร
ขนุเรน วหิยามาโน (๓) อูปริ จิตปี อุกนตกุกนตกุฎจาเน(๔) ปจวิยา
ปรีผลเสติ (๕) วิย เอว ชาติโกตตตกุลาทินี มานวตถุณี นิสสาय

๑. ม. อตีว ปจจาสี่สนุติฯ ๒. ม. ยาชโยเกสุ ยุตตาทิ อณโณเยฯ

๓. ม. วยหามาโนฯ ๔. ม. ...จันนัมฯ ๕. ม. สทุธิ ผลเสติฯ

*เล่มที่ 39 จุฬนิตุเทศวณณนา หน้า 270

อุสุสาปีโต มาโน ๗ ตตถ ตตถ อีสสิ อุปปาเทนโต จตุสุ
อปาเยสุ สีสทาเปติ ๗ เตนาห มาโน หิ เต พุราหุณณ
ขาริกาโรติ ๗ โกโธ ฐโมติ ตว ฌาณคฺคิสฺส อุปกฺกิลเสฏฺฐเณ
โกโธ ฐโม ๗ โส เตน [๑] อุปกฺกิลิฏฺโฐ ฌาณคฺคิน วิโรจติ ๗
ภสฺสมนิ โมสวชฺชนฺติ นิโรชฏฺฐเณ (๒) มุสวาวิท ฌาริกา นาม ๗
ยถา หิ ฌาริกาย ปฏฺิจฺจนฺโน อคฺคิน โชตติ เอวฺ เต
มุสวาเวเน ปฏฺิจฺจนฺนํ ฌาณนฺติ ทสฺเสติ ๗ ชิวฺหา สุชาติ
ยถา ตฺยหํ สุวณฺณรชตโลหกฺกุจรมตฺติกาสุ อณฺณตรมยา ยาค-
ยชนตฺถาย สุชา โหติ เอวฺ มยฺหํ ฌมฺมยาคยชนตฺถาย
ปฺหุตชิวฺหา สุชาติ วทติ ๗ ททฺยํ โชติฏฺฐจฺานนฺติ ยถา ตฺยหํ
นทิตฺติเร ยชนฏฺฐจฺานํ เอวฺ มยฺหํ ฌมฺมยาคยชนฏฺฐจฺานเณ
สตุตฺตจฺานํ ททฺยํ โชติฏฺฐจฺานํ (๓) ๗ อตฺตจฺาติ จิตฺตํ ๗

ชาติติ ขายนกวเสณ ชาติ ๗ อิทเมตฺถ สภาวปจฺจตฺตํ ๗
สญฺขายนวเสณ สญฺชาติ อุปสฺสเณ ปทํ วทฺธิตํ ๗
โอกฺกมนวเสณ โอกฺกนฺติ ๗ ขายนเณ วา ชาติ ๗ ส
อปริปฺณณายตฺนวเสณ ยุตฺตา ๗ สญฺขายนเณ สญฺชาติ ๗ ส
ปริปฺณณายตฺนวเสณ ยุตฺตา ๗ โอกฺกมนเณ โอกฺกนฺติ ๗ ส
อณฺทชฺชลาพฺพวเสณ ยุตฺตา ๗ เต หิ อณฺทโกสญฺจ

๑. ม. เอตฺถนฺตเร หิ เตติ ทิสฺสติ ๗ ๒. ม. นิโรชฏฺฐเณ ๗

๓. ม. วทติ ๗ ยถา ตฺยหํ นทิตฺติเร ยชนฏฺฐจฺานํ เอวฺ

ฌมฺมยาคยชนเณ ททฺยํ โชติฏฺฐจฺานํ ๗

*เล่มที่ 39 ปุณณกมาณวสุตตนิทุเทศวณณนา หน้า 271

วตฺถิโกสณฺจ โอกุมนฺติ ปวิสฺสนฺติ โอกุมนฺตา ปวิสฺสนฺตา วิย ปฏิสฺสนฺตี
คณฺหนฺติ ฯ อภินิพฺพุตฺตนภูเจณ อภินิพฺพุตฺติ สํ สํเสทช-
โอบปฺปาทิกวเสน ยุตฺตา ฯ เต หิ ปากฺกฺกา เอว หุตฺวา
นิพฺพุตฺตนฺติ ฯ อโย ตาว สมฺมุติกา ฯ

อิทานิ ปรมตฺถกถา โหติ ฯ ขนฺธา เอว หิ ปรมตฺถโต
ปาทุกวนฺติ น สตฺตา ตตฺถ จ ขนฺธานนฺติ เอกโวการภเว
เอกสฺส จตุโวการภเว จตฺตุนฺนิ ปณฺจโวการภเว ปณฺจนฺนํปิ
กหณฺติ เวทิตพฺพิ ฯ ปาทุกาโวติ อุปฺปตฺติ ฯ आयตฺนानนฺติ เอตฺถ
ตตฺร ตตฺร อุปฺปชฺชमानายตฺนानํ สงฺกโห เวทิตพฺโพ ฯ
ปฏฺฐิตาโกติ ปฏฺฐิสฺสนฺธิ(๑) ปาทุกาโวเยว ฯ ปาทุกวนฺตฺตานเว หิ
ตานิ ปฏฺฐิตทฺธานิ นาม โหนฺติ ฯ สํ ปเนสํ ตตฺถ ตตฺถ
ภเว ปจฺจมาภินิพฺพุตฺติลภฺขณา ชาติ นียฺยาตฺนรสา อตีตภาวโต
อิธ อุมฺมุชฺชนปจฺจุปฏฺฐานา ผลวเสน ทฺถุขวิจิตฺตตฺตาปจฺจุ-
ปฏฺฐานา วา ฯ

ชราติ สภาวปจฺจตฺตํ ฯ ชีรณฺตาติ อาการภานิทฺเทโส ฯ
ขณฺฑิจฺจนฺติอาทโย ตโย กาลาติภฺกเม กิจฺจนิทฺเตสา ปจฺจิมํ
เทว ปกฺคินิทฺเตสา ฯ อโย หิ ชราติ อิมินา ปเทณ สภาวโต
ทีปิตา ฯ เตนสฺสา อิํ สภาวปจฺจตฺตํ ฯ ชีรณฺตาติ อิมินา
อาการโต เตนสฺสายํ อาการนิทฺเทโส ฯ ขณฺฑิจฺจนฺติ อิมินา
๑. ส. ม. สนฺตติยา ฯ

*เล่มที่ 39 จุฬนิตฺตสวณฺณนา หน้า 272

กาลาติกุกเม ทนฺตนขานํ ขณฺฑิตภาวกรณกัจจโต ฯ ปาลีจฺจนฺติ
อิมินา เกสโลมานํ ปลิตภาวกรณกัจจโต ฯ วลิตฺตจตฺตติ อิมินา
มํสํ มิลาเปตฺวา ตเจ วลิตภาวกรณกัจจโต ทีปิตา ฯ (๑) เตนฺสฺสา
อิมเ ขณฺฑิตฺตจฺจนฺติอาทโย ตโย กาลาติกุกเม กิจฺจนิตฺตสวณฺณนา ฯ
เตหิ อิมสํ วิการานํ ทสฺสนวเสน ปากฏฺฐิตา ปากฏฺฐรา
ทสฺสิตา ฯ ยถเว หิ อุกทสฺส วา วาตสฺส วา อคฺคิโน วา
ติณฺรูกฺขาทีนํ สมฺภกฺคปฺลิกฺคตฺตาย วา ฉามตฺตาย วา คตฺมคฺโค
ปากโฏ โหติ น จ โส คตฺมคฺโค เนว (๒) อุทกาทีนํ เอวเมว
ชฺรราย ทนฺตาทีสุ (๓) ขณฺฑิตฺตจฺจาทีวเสน คตฺมคฺโค ปากโฏ จกฺขุ
อุมฺมีเลตฺวาปี คยฺหติ น จ ขณฺฑิตฺตจฺจาที เนว ชฺรรา ฯ น
หิ ชฺรรา จกฺขุวิญญฺเญยฺยา โหติ ฯ

อายุโน สํหานี อินฺทฺริยานํ ปรีปาโกติ อิมหิ ปน ปเทหิ
กาลาติกุกเมเยว อภิปฺพยตฺตาย อายุกฺขยจกฺขุวาทีอินฺทฺริยปรีปาก-
สฺงฺขตฺตาย ปกตฺติยา ทีปิตา เตนฺสฺสึเม ปจฺฉิมา เทว
ปกตฺตินิตฺตสวณฺณนา เวทิตพฺพานิ ฯ ตตฺถ ยสฺมา ชฺรํ ปตฺตสฺส
อายุ หายติ ตสฺมา ชฺรรา อายุโน สํหานีติ ผลฺลูปจฺวารน
วตฺตฺตา ฯ ยสฺมา จ ทหฺรกาเล สฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
วิสยํ สฺส
ปตฺตสฺส ปรีปกฺกานี อาลฺลพิตานี อวิสฺถานี (๔) โอปาริกมฺปิ
๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ ๒. ม. ตาเนว ฯ ๓. ส. ม. ทนฺตาทีนํ ฯ
๔. ม. อวิสฺถานี ฯ

*เล่มที่ 39 ปุณณกมาณวสุตตนิทุเทศวณณนา หน้า 273

อตุตโน วิสยั กเหตุ อสมตถานิ โหนติ ฯ ตสุมา อินทุรียานัน
ปริปาโกติ ผลุปจารเนว วุตตา ฯ

สา ปเนสา เอว นิตุทิกฐา สพุพาปี ชรา ปากฐา
ปฏิจจนุนาติ ทูริชา โหติ ฯ ตตุถ ทนุตาทีสุ ขณุทาทีภาว-
ทสุสนโต รูปชมเมสุ ชรา ปากฐชรา นาม ฯ อรูปชมเมสุ
ปน ชรา ตาทีสสุส วิการสุส อทสุสนโต ปฏิจจนุนชรา
นาม ฯ ตตุถ ยวายั ขณุทาทีภาโว ทิสสุติ โส ตาทีसानัน
ทนุตาทีนิน สฺวัญญเยยตุตา วณฺโณเยว ฯ ตลจ จกขุณา ทิสฺวา
มโนทวารเนน จินุเตตฺวา อิเม ทนุตา ชราย ปหฺฐาติ ชริ
ชานาติ ฯ อุกทกฐาเน พทฺธานิ โคสิงคาทีนิน โอลเกตุวา เหฐฐา
อุกทสุส อตุถิกาวชานนิน วिय ฯ

ปุณ อวีจ สวีจิติ เอวมปิ อัย ชรา ทูริชา โหติ ฯ
ตตุถ มณิกนกรชตปวาพจนุทสุริยาทีนิน มนุชธาตาสกุกาทีสุ (๑)
ปาณินิน วिय จ ปุปุผลปลลวาทิสฺ อปาณินิน วिय จ อนุตรนุตรา
วณฺณวิเสสาทีนิน ทุพุพิญญเยยตุตา ชรา อวีจชรา นาม ฯ
นินุตรชราติ อตุโถ ฯ ตโต อญญเยสุ ปน ยถาวตุเตสุ
อนุตรนุตรา วณฺณวิเสสาทีนิน สฺวัญญเยยตุตา ชรา สวีจชรา
นาม ฯ

ตตุถ สวีจชรา อูปาทีนุนกอนุปาทีนุนกวเสน(๒) เอว ทีเปตพุพา
๑. ม. มนุททสกาทีสุ ฯ ๒. ม. อูปาทีนุนกอนุปาทีนุนกวเสน ฯ

*เล่มที่ 39 จุฬนิตุเทสวณณนา หน้า 274

ทหรรกุมารกานัน หิ ปจรมเมว ชีรทนุตา นาม อฏฺฐหนฺติ น
เต ธิราฯ เตสุ ปน ปติเตสุ ปฺน ทนฺตา อฏฺฐหนฺติ
เต ปจรมเมว เสตา โหนฺติฯ ชรราวาเตน ปน ปหฏฺฐกาเล
กาพกา โหนฺติฯ เกสา ปน ปจรมเมว นีลาปี(๑) โหนฺติ กาพกาปี
เสตกาปีฯ ฉวิ ปน สโลหิตกา โหติ วฑฺฒนฺตานัน วฑฺฒนฺตานัน
โอทาทานัน โอทาทภาโว กาพกานัน กาพกภาโว ปญฺญาติฯ
ชรราวาเตน ปหฏฺฐกาเล จ วลี คณฺหาติฯ (๒)สมฺมุปี วิปีตกาเล(๒) เสตฺ
โหติ ปจฺจมา นีลํฯ ชรราวาเตน ปน ปหฏฺฐกาเล ปญฺฑริ โหติฯ
อมฺพงฺกุเรนาปี ทีเปตฺตุ วฏฺฐติเยวฯ สวา ปเนสา ขนฺธปริปาก-
ลกฺขณา ชรา มรณฺณปนฺนรสา โยพฺพนวินาสปจฺจปฏฺฐานาฯ
เสตฺ สพฺพตฺถ ปากฏฺเมวฯ

เอวํ ภควา อิมฺมุปี สุตฺตํ อรหตฺตนิฏฺเฐเนว เทเสสิฯ

เทสณาปริโยसानเ อยมฺปิ พุราหุมนเ อรหตฺเต ปติฏฺฐาสิ
สทฺฐี อนฺเตวาสิกสทฺฐเสนฯ อญฺเฆสจฺจ อนนฺกสทฺฐสานัน ฐมฺม-
จกฺขุ อุกฺทปาทีฯ เสตฺ วุตฺตสทิสเมวฯ

ปฺนุณฺณกมาณวสุตฺตนิฏฺเทสวณณนา นิฏฺฐิตาฯ

ตติยํฯ

๑. สี. ตุมฺพาปีฯ ม. ตุมฺพาปีฯ ๒. ม. สพฺพมฺปิ สสุตฺ วิปีตกาเลฯ

*เล่มที่ 39 ปุณณกมาณวสุตตนิทเทศสวณณนา หน้า 275

เมตตคฺคมาณวสุตตนิทเทศสวณณนา

จตุตฺเถ เมตตคฺคสุตฺเต มณฺเฒามี ตํ เวทกํ ภาวิตตฺตฺนํ
อัย เวทกฺขติ จ ภาวิตตฺโตติ จ เอวํ ตํ มณฺเฒามี ฯ

อปริตฺโตติ น อปโป ฯ มหนฺโตติ น ขุทฺทโก ฯ คมภีโรติ
น อุตฺตานิ ฯ อปฺปเมยฺโยติ มินิตุํ น สกฺกณฺเอยฺโย ฯ
ทฺวปฺปรีโยคาโพหติ อวคาหิตฺตุํ โอตฺตริตุํ ทฺวโข ฯ พหุรตฺโน สาคฺคฺรูปโมติ
พหุณฺํ ฌมฺมรตฺนानํ อากฺรตฺตา อนนฺทวิชรตฺนสมฺปนฺโน สมฺพุทฺโธ
วिय พหุรตฺโน สาคฺคฺสทิสฺโส ฯ

น มงฺก โหติติ น วิกฺขิตฺตฺมฺโข โหติ ฯ อปฺปติฏฺฐจฺฉิน-
จิตฺโตติ(๑) โทสวเสน น ฌนฺนิฏฺฐจิตฺโต ฯ (๒) อถินมนฺโสติ (๓) น สงฺกฺขจิต-
จิตฺโต ฯ อพฺยาปฺนฺนเจตฺโสติ น ปฺปฺติจิตฺโต(๔) ฯ

ทิกฺขฺเจ ทิกฺขฺมตฺโตติ จกฺขุวิสเย รฺูปารมฺมณฺเ ทิกฺขฺจ-
มตฺโตติเวว ตํ อารมฺมณฺํ ภาวิสฺสติ กตฺตา วา กาทฺเรตา
วา นตฺถิ ฯ ยํ จกฺขุณา ทิกฺขฺจํ วณฺณายตฺนเมว ฯ สฺตฺวาทีสุปี
เอเสว นโย ฯ อปฺปิจ ทิกฺขฺเจติ ทสฺสนโยเคน วณฺณายตฺนํ
สวณโยเคน สทฺททายตฺนํ มุตโยเคน ฌานชิวฺหากายายตฺนानิ
ทสฺเสติ ฯ ฌานสฺส กนฺธายตฺนํ ชิวฺหาย รสฺสายตฺนํ กายสฺส
ปฺจวี เตโช วายูติ โฝฏฺฐพฺพายตฺนํ วิณฺณายตฺนโยเคน ฌมฺมายตฺนํ
๑. ม. อปฺปติฏฺฐจฺฉิตฺโตติ ฯ ๒. ส. หตฺติฏฺฐจฺฉิตฺโตติ ฯ
ม. ฌนฺนิฏฺฐจฺฉิตฺโตติ ฯ ๓. สฺยา. อาทินมนฺโส ฯ ม. อถินมนฺโสติ ฯ
กตฺถจฺฉิ. อทินนมนฺโส ฯ ๔. ม. ทฺวสฺติจิตฺโตติ ฯ

*เล่มที่ 39 จุฬนิตุเทศวณณนา หน้า 276

ทสเสติ ฯ ทิฏฺเฐ อนฺนปโยติ จกฺขุวิญญาณน ทิฏฺเฐ รากุปฺย-
วิรหิตो ฯ อนฺนปโยติ (๑) โภจวิรหิตो อปฺปฏิโฆ ฯ อนิสฺสิตฺติ ตณฺหยา
อนลฺลีนो ฯ อปฺปฏิพฺทฺชโรติ มาเนน น พทฺชโร วิพฺทฺชโร ฯ (๒)
วิปฺปมฺตฺตฺติ สพฺพารมฺมณฺโต มฺตฺตฺโต ฯ วิสณฺณตฺตฺติ กิเลเสหิ
วิยฺตฺตฺโต หุตฺวา จิตฺโต ฯ

ถัวิชฺชติ ภควโต จกฺขุติ (๓) พุทฺธสฺส ภควโต ปกฺคิมฺสจกฺขุ (๔)
อุปลพฺภติ ฯ ปสฺสตีติ โอลเกติ ฯ จกฺขุณา รุปนฺติ
จกฺขุวิญญาณน รุปรามฺมณฺโณ ฯ ฉนฺนทราโคติ ตณฺหาฉนฺนโท ฯ

ทนฺตํ นยฺนฺติ สมิตินฺติ อุตฺตยานกัฟามณฺทลาทีสุ หิ
มหาชนมฺชณฺโณ จจฺฉนฺตา ทนฺตเมว โคณฺโณ วา ทนฺตํ อสฺสาชานียํ
วา ยานเ โยเชตฺวา นยฺนฺติ ฯ ราชาติ ตถารุปาเนว จานานิ
จจฺฉนฺโต ราชาปิ ทนฺตเมว อภิรฺหติ ฯ มนฺนุสฺเสสฺสุติ มนฺนุสฺเสสฺสุปี
จตุหิ อริยมคฺเคหิ ทนฺโต นิพฺพิเสวโนว เสฏฺโฐจฺจ ฯ โยติวากฺยนฺติ
โย เอวรूपํ อติกฺกมวจฺฉนํ ปุณฺนปฺปุนํ วุจฺจมานมฺปิ ติตฺติกฺขติ น
ปฺปฏิปฺพรติ น วิหฺลยฺติ เอวรูโป ทนฺโต เสฏฺโฐจฺจ อตฺถโล ฯ

อสฺสตราติ วพฺวาเย คทฺรเณน ชาตา ฯ อสฺสา(๕) ฯ อาชานียาติ
ยํ อสฺสทมฺมสารถิ การณฺโณ การเถติ ตสฺส จิปปํ ชานน-
สมตฺถา ฯ สินฺชวาติ สินฺชวรฺกฺกฺเฐ ชาตา อสฺสา ฯ มหานาคาติ
๑. ม. อนฺนปโยติ ฯ ๒. ม. อยฺ ปาโจ นตฺถิ ฯ ๓. ม. จกฺขุติ ฯ
๔. ม. ปกฺคิมฺสจกฺขุ ฯ ๕. ม. อยฺ ปาโจ นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 39 เมตตคฺคฺมาณวสุตฺตนิทฺเทศวณณนา หน้า 277

กฺุณฺชรสงฺฆาตา มหาหตฺถิโน ๑ อตฺตทนฺโตติ เอเต อสฺสตรา
วา สินฺธุวา วา กฺุณฺชรา วา (๑)ทนฺตาวรา(๑) น อทนฺตา ๑
โย ปน จตฺตมกฺกสงฺฆาเตน อตฺตโน (๒) ทนฺตตาย อตฺตทนฺโต
นิพฺพิเสวโน อัย ตโตปิ วริ สพฺเพหิปี เอเตหิ อตฺตริตโรติ
อตฺโถ ๑

น หิ เอเตหิ ยานะหิติ ยานิ เอตานิ หตฺถิยานาทินิ
อตฺตมยานานิ น หิ(๓)เอเตหิ ยานะหิ โกจิ ปุคฺคโล สุปีนนฺเตนปี
อคตปุพฺพตฺตา อคตนฺติ สงฺฆาตํ นิพฺพานทิสํ ตถา น กจฺเจยฺย ๑
ยถา ปุพฺพภาเก อินฺทริยทเมน ทนฺเตน อปรภาเก อริย-
มกฺกภาวนาย สุทนฺเตน ทนฺโต นิพฺพิเสวโน สปรปลฺโย ปุคฺคโล
ตํ อคตปุพฺพํ ทิสํ กจฺจติ ทนฺตญฺมึ ปาปุณฺณาติ ตสฺมา
อตฺตทมนเมว วรตฺตรนฺติ อตฺโถ(๔) ๑

วิธาสฺ น วิกมฺปนฺติติ นววิธมานโกฏฺฐาเสสฺ น จลนฺติ
น เวเรนฺติ ๑ วิปฺปมุตฺตา ปุณฺพภวาทิ กมฺมกิลเสโต สมฺมุจฺเจท-
วิมุตฺติยา สฺกฺุจฺ มุตฺตา ๑ ทนฺตญฺมึ อนฺุปรตฺตาทิ อรหตฺตผลํ
ปาปุณฺณิตฺวา จิตา ๑ เต โลเก วิชิตาวิโนติ เต วุตฺตปฺปการา
จีณาสวา สตฺตโลเก วิชิตวิชยา (๕) นาม ๑

ยสฺสินฺทริยานิ ภาวิตานิติ ยสฺส จีณาสวสฺส สทฺธาติ-

๑. สี. ทนฺตาวรา ๑ ม. ทนฺตาว ๑ ๒. ม. อตฺตโน ๑

๓. ม. หิสทฺโท นตฺถิ ๑ ๔. ฐมฺมปทญฺจ. ๒/๔๕๔ ๑

๕. ม. วิชิตวิชยา ๑

*เล่มที่ 39 จุฬนิตุเทศวณฺณนา หน้า 278

ปลฺยจินฺทริยานิ อรหตฺตผลํ ปาเปตฺวา วฑฺฒิตานิ ฯ อชฺฌตฺตณฺจ
พหิทฺธา จาติ จกฺขฺวาทีอชฺฌตฺตายนานิ จ รูปาทีพหิทฺธา-
ตฺตานิ จ นิพฺพิเสวนานิ กตฺตานิ ฯ สพฺพโลเกติ สกฺลเตชาตุเก
โลเก จ ฯ นิพฺพิชฺฌ อิมํ ปรณฺจ โลกนฺติ อิมณฺจ อตฺตภาวํ
ปรโลเก จ อตฺตภาวํ อติกฺกมิตฺวา จิโต จีณาสโว ฯ กาลิ
กนฺจติ ภาวิโต ส ทนฺโตติ โส จีณาสโว จกฺขฺวาทีโต ทนฺโต
วฑฺฒิตจฺจิตฺโต มรณกาลิ ปตฺเตติ ฯ

เยถิ ฌมฺมานิ อาทีโต สมฺทากมฺนํ ปลฺยณายตีติ เยถิ
ขนฺธาทีฌมฺมานิ อูปฺปตฺติ ปลฺยณายติ ฯ อตฺตณฺจกมฺโต นิโรโรติ
อตฺตณฺจกมฺนวเสน เตสฺสเยว อภาโว ปลฺยณายติ ฯ กมฺมสนฺนิสฺสีโต
วิปาโกติ กุสลากุสลกมฺมสนฺนิสฺสีโต (๑) วิปาโก กมฺมํ อมฺลจฺจิตฺวา
ปวตฺตนโต วิปาโกปิ กมฺมสนฺนิสฺสีโตว นาม ฯ นามสนฺนิสฺสีติ
รูปนฺติ สพฺพิ รูปิ นามิ คเหตฺวา ปวตฺตนโต นามสนฺนิสฺสีติ
นาม ชาตํ ฯ ชาติยา อนฺุคตฺนฺติ สพฺพิ กมฺมาทีกํ ชาติยา
อนฺุปวิญฺจํ ฯ ฆราย อนฺุสณฺฺนฺติ ฆราย ปตฺตณฺฺ ๑ พฺยาธินา
อภิกฺกตฺนฺติ พฺยาธิทฺกฺเขน อภิมทฺทิตํ ฯ มรณฺน อพฺภาหตฺนฺติ
มจฺจนา อภิตํ ปหฺนํ ๑ อตาณฺนฺติ ปฺตฺตาทีหิปี ตายนฺุส
อภาวโต อตฺตายนํ อนารกฺขํ อลพฺกเนยฺยเขมิ วา ๑ อเลณฺนฺติ
อลฺลียิตฺตุํ นิสฺสยิตฺตุํ อสฺหิ (๒) อลฺลีนานมฺปิ น เลณฺกิจฺจกรณิ ฯ
๑. ม. กมฺมสนฺนิสฺสีโต ๑ ๒. ม. อนรฺหิ ๑

*เล่มที่ 39 เมตตคฺคฺมาณวสุตฺตนิทฺเทศวณณนา หน้า 279

อสรณฺนุติ นิสฺสิตานํ น ภยหารกํ (๑) น ภยวินาสกํ ๑ อสรณฺ-
ญตฺตฺนุติ ปุเร อุปฺปตฺตฺติยา อตฺตโน อภาเวเนว อสรณฺ อุปฺปตฺติ-
สมกาลเมว อสรณญตฺตฺนุติ อตุโถ ๑น

อปฺจุจฺจสฺสิติ เอตฺถ ออิติ ปทปฺปฺรณฺมตฺเต นิปาโต ปฺจุจฺจสฺสิตฺเวว
อตุโถ ๑ ปวกฺขามิ ยถา ปชานนฺนุติ ยถา ปชานนฺนุโต อจฺจิกฺขติ
เอวํ อจฺจิกฺขิสฺสามิ ๑ อุปฺธินิทานา ปภวณฺนุติ ทฺกฺขชาติ ตณฺหาทิ-
อุปฺธินิทานา ชาติอาทิตฺกฺขวิเสสา ปภวณฺนุติ ๑

ตณฺหฺรูปฺฐิติ ตณฺหา เอว ตณฺหฺรูปฺฐิ ๑ สสฺสฺตฺจฺเจททิจฺญฺจเวย
ทิจฺญฺจรูปฺฐิ ๑ ราคาทิกิเลสสา เอว กิเลสฺรูปฺฐิ ๑ ปฺญฺญาทิกมฺมานิเอว
กมฺมฺรูปฺฐิ ๑ ติวริทฺทฺจฺจริตานิ เอว ทฺจฺจริตฺรูปฺฐิ ๑ กพฺพีการาทโย
อาหารา เอว อาหารฺรูปฺฐิ ๑ โทสฺปฺปฏิโฆ เอว ปฺปฏิจฺรูปฺฐิ ๑ กมฺม-
สมฺภูจฺจานา กมฺเมเนว คหิตา ปจฺวาทโย จตฺสฺโส ชาติโย ว
จตฺสฺโส อุปาทินฺนฺชาตฺรูปฺฐิ ๑ (๒) จกฺขฺวาทิจฺจอชฺชตฺตฺตฺกานิ อายตฺนานิ-
เอว จ อชฺชตฺตฺตฺกานิ อายตฺนฺรูปฺฐิ(๓) ๑ จกฺขฺวิญฺญาณาทิจฺจวิญฺญาณกาเย ว
วิญฺญาณกาเยรูปฺฐิ ๑ สพฺพมฺปิ ทฺกฺขํ ทฺกฺขมฺนญฺเจนาติ สพฺพํ
เตญฺมกํ ทฺกฺขํ ทฺสฺสทฺนญฺเจเนว อุปฺธิ ๑

เอวํ อุปฺธินิทานโต ปภวณฺนฺเตสฺ ทฺกฺกฺเขสฺ โย เว อวิทฺวาติ
คาถา ๑ ตตฺถ ปชานนฺนุติ สงฺขเร อนิจฺจาทิวเสน ชานนฺนุโต ๑

๑. สี่. อนนฺภยการกํ ๑ ๒. ม. อุปาทินฺนฺชาตฺโย อุปฺธิ ๑

๓. ม. จ อชฺชตฺตฺตฺกานิ อายตฺนานิ อุปฺธิ ๑

*เล่มที่ 39 จุฬนิตุเทศวณฺณนา หน้า 280

ทฺทกฺขสฺส ชาตีปฺปภวานุสฺสึตี ฏฺฐทฺทกฺขสฺส ชาตีการณฺ อฺปฺรึตี
อนุสฺสฺสนฺโต ฯ อิมิสฺสา กาถาย นิตฺุเทศ วัตฺตพฺพํ นตฺถิ ฯ

โสกปรินุทฺทวณฺจาตี โสกณฺจ ปรีเทวณฺจ ฯ ตถา หิ เต
วิทฺโต เอส ฐมฺโมตี ยถา ยถา สตฺตา ชานนฺตี ตถา
ตถา ฅาปนวเสน (๑) วิทฺโต เอส ตยา ฐมฺโมตี ฯ

ตตฺถ ตรนฺตีตี ปจฺมมกฺเคน ทิฏฺฐโฆมฺมํ ตรนฺตี ฯ อุตฺตรนฺตีตี
ทฺติยมกฺเคน กาโมมฺมํ ตนฺนฺกรณวเสน อุกฺกนฺตฺวา ตรนฺตี ฯ
ปตฺรนฺตีตี ตเมว นีรวเสนปฺปหानวเสน ตติยมกฺเคน วิเสเสน
ตรนฺตี ฯ สมตฺติกฺกมนฺตีตี ภาโวมวอิชฺโชชฺมปฺปหानวเสน จตฺตฺถ-
มกฺเคน สมฺมา อตฺติกฺกมนฺตี ฯ วิทฺติวตฺตฺนฺตีตี ผลํ ปาปฺณิตฺวา
ติฏฺฐนฺตี ฯ

กิตฺตฺยิสฺสํ เต ฐมฺมนฺตี นินฺุพานฐมฺมํ นินฺุพานคามินี-
ปฺปฺปทาฐมฺมณฺจ เต เทสยิสฺสํ ฯ ทิฏฺฐเจ ฐมฺเมตี ทิฏฺฐเจ ว
ทฺทกฺขาธิฐมฺเม อิมสฺมีเยว วา อตฺตภาเว ฯ อนฺตีหนฺตี อตฺตปจฺจกฺกํ ฯ
ยํ วิทฺติวตฺติ ยํ ฐมฺมํ สพฺเพ สงฺขารานินฺุจจาตีอาทินา (๒)
นเยน สมฺมสนฺโต วิทฺติวาท ฯ

ตตฺถ อาทิกฺลฺยาณนฺตี หิตฺวาปี อนฺตฺตรํ วิเวกสฺสํ ฐมฺมํ
ตว กิตฺตฺยิสฺสํ ตณฺจ โข อปฺปํ วา พหุํ วา กิตฺตฺยนฺโต

๑. ม. ฅาปนวเสน ฯ ๒. พ. ฐ. ๒๕/๓๐/๕๑ ฯ

พ. เถร. ๒๖/๓๘๓/๓๖๖ ฯ อภ. ก. ๓๓/๖๔๕, ๑๖๕๘/๒๓๓, ๕๖๓ ฯ

*เล่มที่ 39 เมตตุคณาณวสุตตนิทุเทสวณณนา หน้ 281

อาทิกลยาณาทูปการเมว กิตตุยิสสุสามิ ฯ อาทิมหิปี กลยาณั
ภททกั อนุวชชเมว กตุวา กิตตุยิสสุสามิ ฯ มชฺเณปี ฯ ปรีโยसानปี
ภททกั อนุวชชเมว กตุวา กิตตุยิสสุสามิติ วุตตั โหติ ฯ ยั(๑)
หิ ภควา เอกกาลมปี เทเสสิ สว สมนุตภททกตุตา ฐมมสุส
ปจฺมปาเทน อาทิกลยาณา ทุตติยตติเยหิ(๒) มชฺเณกลยาณา
ปจฺฉิมปาเทน ปรีโยसानกฺลยาณา ฯ เอกานุสนุธิกั สุตตั
นิตาเนน อาทิกลยาณั นิคมนเนน ปรีโยसानกฺลยาณั เสเสน
มชฺเณกลยาณั ฯ นานานุสนุธิกั สุตตั ปจฺมานุสนุธินา อาทิก-
กฺลยาณั ปจฺฉิมเนน ปรีโยसानกฺลยาณั เสเสหิ มชฺเณกลยาณั ฯ

อปิจ สนิทานอุปฺตติตุตา(๓) อาทิกลยาณั เวเนยฺยานั
อนุรูปโต อตุสสุ อวิปรีตตาย จ เหตุทาหรณยตุตโต จ
มชฺเณกลยาณั โสตุณั สทฐาปฏิลาภชนเนน นิคมนเนน จ
ปรีโยसानกฺลยาณั ฯ

สกลโ หิ สวสนฐมโม อตุตโน อตุตญฺเตน สีเลน อาทิก-
กฺลยาโณ สมนวิปสุสนามคฺคผลหิ มชฺเณกฺลยาโณ นิตุพานเนน
ปรีโยसानกฺลยาโณ ฯ สีสสมาธิหิ วา อาทิกฺลยาโณ วิปสุสนา-
มคฺเคหิ มชฺเณกฺลยาโณ ผลนิตุพานเนหิ ปรีโยसानกฺลยาโณ ฯ
พุทฺธสุโพธิตาย วา อาทิกฺลยาโณ ฐมมสุฐมมตาย มชฺเณ-
กฺลยาโณ สจฺจสมุปฏิปตฺติยา ปรีโยसानกฺลยาโณ ฯ ตั สุตฺวา

๑. ม. ยสุมี ฯ ๒. ม. ทุตติยตติยปาเทหิ ฯ

๓. ม. สนิทานอุปฺตติตุตา ฯ

*เล่มที่ 39 จุฬนิตุเทศวณฺณนา หน้ 282

ตถตถาย(๑) ปฎิปนฺเนน อธิคนฺตพฺพาย อภิสมุโพธิยา วา อาทิก
กลุยาโณ ปจฺเจกโพธิยา มชฺฌกฺกลุยาโณ สวากโพธิยา
ปริโยสานกฺกลุยาโณ ฯ

สุยฺยมาโน เจส นีวรณฺวิภฺขมฺภนโต สวเนนปี กฺลฺยาณเมว
อวหตีติ อาทิกกลุยาโณ ปฎิปชฺชียมาโน สมถวิปสฺสนา-
สุขาวหนโต ปฎิปตฺติยาปี กฺลฺยาณเมว อวหตีติ มชฺฌกฺกลุยาโณ
(๒)ตถา ตถา ปฎิปนฺนสฺส (๒)จ ปฎิปตฺติผลे นิฏฺฐิตे ตาทิกาววหนโต
ปฎิปตฺติผลเณปี กฺลฺยาณเมว อวหตีติ ปริโยสานกฺกลุยาโณติ ฯ (๓)

ยํ ปเนส ภควา ฐมฺมํ เทเสนฺโต สาสนพฺรหฺมจริยํ
มคฺคพฺรหฺมจริยญฺจ ปกาเสติ นานานเยหิ ทีเปติ ฯ ตํ ยถานูรูปํ
อตุลสมฺปตฺติยา สาคถํ ฯ พุยฺยชนสมฺปตฺติยา สพุยฺยชนํ ฯ
สงฺกาสนปกาสนวีวรณฺวิภฺชนอตุตตานีกรณปฺลฺยตฺติอตุลปท-
สมาโยคโต สาคถํ ฯ อกฺขรปทพุยฺยชนาการนิรุตฺตินิกุเทส-
สมฺปตฺติยา สพุยฺยชนํ ฯ อตุลคฺมฺภีรตাপฎิเวธคฺมฺภีรตาทิ สาคถํ ฯ
ฐมฺมคฺมฺภีรตาทเสนาคฺมฺภีรตาทิ สพุยฺยชนํ ฯ อตุลปฎิภาณ-
ปฎิสมฺภิทาวิสยโต สาคถํ ฯ ฐมฺมนิรุตฺติปฎิสมฺภิทาวิสยโต
สพุยฺยชนํ ฯ ปณฺฑิตเวทนียโต สริกฺขกฺขนปฺปสาทกฺนฺติ(๔) สาคถํ ฯ
สทุธเยยโต โลกียชนปฺปสาทกฺนฺติ สพุยฺยชนํ ฯ คฺมฺภีรธาธิปฺปายโต
๑. ม. ตทตถาย ฯ ๒. ม. ตถापฎิปนฺโน จ ฯ
๓. สมฺนต. ๑/๑๖๐ ฯ ๔. ม. สริกฺขกฺขนปฺปสาทกฺนฺติ ฯ

*เล่มที่ 39 เมตตุคณาณวสุตตนิทุเทสวณณา หน้าที่ 283

สาตถุํ ๑ อุตตทานปทโต สพุยณชนุํ ๑ อุนเนตพุพสุส อภาวโต
สกลปริปฺปนุณณาเวน เกวลปริปฺปนุณุํ ๑ อุนเนตพุพสุส อภาวโต
นิทุโทสภาเวน ปริสุทฺธิ ๑

อปิจ ปฏฺิปปตฺติยา อธิคมพุยตฺติโต สาตถุํ ๑ ปริยตฺติยา
อาคมพุยตฺติโต สพุยณชนุํ ๑ สีลาทิปญจธมฺมกขนุชยุตฺติโต เกวล-
ปริปฺปนุณุํ ๑ นิรุปกฺกิเลสโต นิตฺถรณตฺถาย ปวตฺติโต โลกามิส-
นिरเปกฺขโต จ ปริสุทฺธิ ๑ สิกฺขตฺตยปริกฺคหิตตฺตา พุรหฺมภูเตหิ
เสฏฺฐเจหิ จริตพุพโต เตสญจ จริยภาวโต พุรหฺมจริยํ ๑ (๑)

เอวํ ปริยตฺติธมฺมํ ทสฺเสตฺวา อิทานิ โลกุตฺตรธมฺมํ ทสฺเสตฺตุ
จตฺตาโร สติปฏฺฐาเนติ อาห ๑ สตตตฺตฺตีสโพธิปฺกขิยธมฺเม
ทสฺเสตฺวา นิพุพตฺติตโลกุตฺตรํ ทสฺเสตฺตุ นิพุพานญจาทิ อาห ๑
นิพุพานคามินิญจ ปฏฺิปปทฺนติ ปุพุพภาคสีลสมาธิวิปฺสสนา-
ธมฺมญจ กิตฺตยิสฺสามิ ๑

ทูกฺเข ทิฏฺฐเจติ ทูกฺขสจฺเจ สรสลกฺขณฺเนน ทิฏฺฐเจ ทูกฺขสจฺจํ
ปกาเสสฺสามิ ๑ สมุทฺยาทิสฺสุปี เอเสว นโย ๑

ตญฺจาทิ อภินฺนทามิตี ตํ วุตฺตปฺปการธมฺม ชานิตฺตุ (๒)
ตว วจฺนํ อหิํ ปตฺถยามี ๑ ธมฺมมุตฺตมนฺติ ตญฺจ ธมฺมมุตฺตมํ
อภินฺนทามิ ๑

ตตฺถ มหโต ตโมกายสุส ปทาลนฺนติ มหโต อวิชฺชาราสิสฺส
๑. สมนฺต. ๑/๑๖๑ ๑ ๒. ม. วุตฺตปฺปการธมฺมโชตฺกํ ๑

*เล่มที่ 39 จุฬนิตุเทศวณฺณนา หน้า 284

เกทน์ ๑ อนิจฺจลกฺขณวเสน เอสี ทุคฺคลกฺขณวเสน คเวสี อนตฺต-
ลกฺขณวเสน สมฺมุตโต ปริเยสี มหโต วิปลุลาสฺส ปภทฺทนฺติ
มฺहनฺตฺส อสุภะ สุภฺนฺติอาทินา ทสฺวิธฺส(๑) วิปลุลาสฺส เกทน์ ๑
มหโต ตณฺหาสลลฺลสฺส อพฺพหฺนฺติ(๒) มฺहनฺตฺส อนฺโตตฺตทฺนฺนุเจน
ตณฺหากณฺณกฺกสฺส ลุณฺจัน ๑ ทิฏฺฐิสงฺฆาฏฺส วิณีเวจฺนนฺติ ทิฏฺฐิยา(๓)
อพฺโพจฺฉินฺนปฺปวตฺติโต สงฺฆฏฺฐิเจน สงฺฆาโฏ ตสฺส ทิฏฺฐิ-
สงฺฆาฏฺส นีวตฺตณฺ ๑ (๔) มานทฺชชฺส ปาตฺนนฺติ อสุสฺสิตฺตเจน
อุนฺณตฺตลกฺขณฺส มานทฺชชฺส ปาตฺน ๑ อภิสงฺขารสฺส วุปฺสมนฺติ
ปฺลฺลวาทิอภิสงฺขารสฺส อฺปฺสมนฺ ๑ โอมสฺส นิตฺถรณฺนฺติ วฏฺเฏ
โอสฺสิทาปฺนสฺส กาโมฆาติโอมสฺส นิตฺถรณฺ นิกฺขมฺน (๕) ภาวสฺส
นิกฺเขปนฺนฺติ รุปาทิปฺลฺลจกฺขณฺชการสฺส จิปนฺ นทฺทณฺ ๑ สํสาร-
วฏฺฐสฺส อฺปฺจเจทฺนฺติ ขนฺธาทิปฺปฏิปาฏฺฐิสํสารวฏฺฐสฺส เหตุนา
นเยน (๖) อฺจฺฉิขณฺ ๑ สนฺดาปฺสฺส นีพฺพาปนฺนฺติ กิเลสฺสนฺดาปฺสฺส
นีพฺพุตี ๑ ปริพาหสฺส ปฺปฏิปฺสฺสทฺทฺนฺติ กิเลสฺปริพาหสฺส วุปฺสมํ
ปฺปฏิปฺสฺสมฺนํ ๑ ฐมฺมทฺชชฺส อฺสุสาปนฺนฺติ นววิธโลกฺกตฺตรมฺมสฺส
อฺสุสาเปตฺวา (๗) จปนฺ ๑ ปรมตฺถํ อมตํ นีพฺพานนฺติ อฺจฺจตฺตมฺเจน
ปรมตฺถํ ๑ นตฺถิ เอตฺสฺส มรณฺสงฺฆาตํ มตฺนฺติ อมตํ ๑
กิเลสฺวิสปฺปฏิปฺกฺขตฺตา อคทฺนฺติปิ อมตํ ๑ สํสารทฺกฺขปฺปฏิปฺกฺขทฺตฺตา(๘)
๑. ม. อาทิตฺวาทสฺวิธฺส ๑ ๒.ม. อพฺพหฺนฺติ ๑ ๓.ม. ทิฏฺฐิเยว ๑
๔. กตฺถจฺจิ. นีวฏฺฐณฺ ๑ ๕. ม. นิกฺขมฺน ๑ ๖. ม. เหตุณฺสฺสเนน ๑
๗. ม. อฺสุสาเปตฺวา ๑ ๘. ม. สํสารทฺกฺขปฺปฏิปฺกฺขทฺตฺตา ๑

*เล่มที่ 39 เมตตคฺคฺมาณวสุตฺตนิทฺเทศวณณนา หน้า 285

นิพฺพุตฺตนิ นินฺพฺพานํ ฯ นตฺเตตฺตล ตณฺหาสขฺขาตํ วานนฺตปิ

นินฺพฺพานํ ฯ

มฺหเสทฺกฺเขหิ สตฺเตหิตี มฺหานุภาเวหิ สกฺกาทีหิ สตฺเตหิ ฯ

ปริเยสฺสิตฺตติ ปริยฺญูโ จ กํ เทวเทโวติ เทวานํ อติเทโว กุหิ(๑) ฯ

กตฺถ นราสโกติ อุตฺตมปฺริโส ฯ

อุทฺธํ อโ ช ติริยญฺจาปี มชฺฌเมติ เอตฺถ อุทฺธนฺตติ

อนาคตทฺธา วุจฺจติ ฯ อโชติ อตีตทฺธา ฯ ติริยญฺจาปี มชฺฌเมติ

ปจฺจุปฺปนฺนทฺธา ฯ เอเตสุ นนฺทิลฺลจ นินฺเวสนลฺลจ ปนฺนชฺช

วิลฺลณณนฺตติ เอเตสุ อุทฺธาทิสฺส ตณฺหลฺลจ ทิฏฺฐินินฺเวสนลฺลจ

อภิสงฺขารวิลฺลณณลฺลจ ปนฺนเทหิ ฯ ปนฺนทิตฺวา จ ภเว น ติฏฺฐเจติ

เอวํ สนฺเต ทฺวิเชปี ภเว น ติฏฺฐเจยฺย ฯ เอวํ ตาว ปนฺนชฺช-

สทฺทสฺส ปนฺนเทหิติ อิมสฺมี อตฺถวิกปฺเป สมนฺนโร ฯ ปนฺนทิตฺวาติ

เอตสฺมี ปน อตฺถวิกปฺเป ภเว น ติฏฺฐเจติ อยเมว สมนฺนโร ฯ

เอตานิ นนฺทินินฺเวสนวิลฺลณณานิ ปนฺนทิตฺวา ทฺวิเชปี ภเว น

ติฏฺฐเจยฺยติ ฯ

*ตตฺถ กุสลา ฐมฺมาติ อปายํ มุญฺจิตฺวา อุปริ ปฏฺิ-

สนฺธิทานโต กุสลา ฐมฺมา อุทฺธนฺตติ วุจฺจนฺตติ ฯ อกุสลา ฐมฺมา

อปายेषฺส ปฏฺิสนฺธิทานโต อโชติ ฯ ตทฺถยวิมุตตตฺตา อพฺยาทตา

ฐมฺมา ติริยญฺจาปี มชฺฌเมติ วุจฺจนฺตติ ฯ สโหกาเสน เทวโลโก

อุทฺธํ ฯ อปายโลโก อโช ฯ มนุสฺสโลโก มชฺฌเม กายจิตฺตา-

๑. ม. กํ ฯ

*เล่มที่ 39 จุฬนิตฺตเสวณฺณนา หน้า 286

พาชนนวเสน สุขา เวทนา อุทฺธิ ๑ ทุกฺขาปนวเสน ทุกฺขา
เวทนา อโห ๑ อทุกฺขมสุขวเสน อทุกฺขมสุขา เวทนา มชฺเฌ
สพฺโพปฺปวิเสณ อรูปชาตฺ อุทฺธิ ๑ สพฺพอโหวเสน กามชาตฺ
อโห ๑ ตทฺถกฺยนฺตรวเสน รูปชาตฺ มชฺเฌ ๑ กายจิตฺตพาชนนวเสน
ปริจฺเจทํ ทสฺเสนฺโต อุทฺธนฺติ อุทฺธิ ปาทตลาติอาทิมาน* ๑
ตตฺถ อุทฺธิ ปาทตลาติ ปาทตลโต อุปฺริ ๑ อโห เกสมตฺถกาติ
เกสมตฺถกโธ อโห ๑ มชฺเฌติ ทฺวินฺนมนฺตรํ ๑

ปฺลฺลณฺณาสงฺขารสทฺทํ วิญฺญาณนฺติ เตรสฺวิธปฺลฺลณฺณาสง-
สงฺขารสมฺปยุตฺตํ กมฺมวิญฺญาณํ ๑ อปฺลฺลณฺณาสงฺขารสทฺทํ
วิญฺญาณนฺติ ทฺวาทสฺวิธอปฺลฺลณฺณาสงฺขารสมฺปยุตฺตํ กมฺม-
วิญฺญาณํ ๑ อาเนญฺชาภิสงฺขารสทฺทํ วิญฺญาณนฺติ จคฺคฺพิช-
อาเนญฺชาภิสงฺขารสทฺทํ กมฺมวิญฺญาณํ ๑ นุชฺชาติ จิปี ๑
ปนุชฺชาติ อตีว จิปี ๑ นุทฺทาติ ลฺลฺลจ ๑ ปนุทฺทาติ อตีว
ลฺลฺลจ ๑ ปชฺหาติ ฉกฺกเทหิ ๑ วิโนเทหิติ ทฺริ กโรหิ ๑
* มรฺมมโปตฺถเก สโหกาสวเสน เทวโลโก อุทฺธิ ๑ อปายโลโก อโห ๑
มสฺสสฺสโลโก มชฺเฌ ๑ ตตฺถ กุสลา ฅมฺมาติ อปายํ มฺลฺลจิตฺวา อุปฺริ
ปฺรฎฺฐิสฺนุชฺชิตานโต กุสลา ฅมฺมา อุทฺธนฺติ วุจฺจนฺติ ๑ อกุสลา ฅมฺมา
อปาเยสฺส ปฺรฎฺฐิสฺนุชฺชิตานโต อโหติ ๑ ตทฺถกฺยวิมุตฺตตฺตา อพฺยาถตา
ฅมฺมา ติริยญฺจาปี มชฺเฌติ วุจฺจนฺติ ๑ สพฺโพปฺปวิเสณ อรูปชาตฺ
อุทฺธิ ๑ สพฺพอโหวเสน กามชาตฺ อโห ๑ ตทฺถกฺยนฺตรวเสน รูปชาตฺ
มชฺเฌ ๑ กายจิตฺตพาชนนวเสน สุขา เวทนา อุทฺธิ ๑ ทุกฺขมฺนวเสน
ทุกฺขา เวทนา อโห ๑ อทุกฺขมสุขา เวทนา มชฺเฌ ๑ อตฺตภาววเสน
ปริจฺเจทํ ทสฺเสนฺโต อุทฺธนฺติ อุทฺธิ ปาทตลา อโห เกสมตฺถกาติอาทิมาน ๑

*เล่มที่ 39 เมตตคฺคฺมาณวสุตฺตนิทุเทศสวณณา หน้า 287

กมฺมภวจาติ ปุณฺณาทิสงฺขารเจตนาฯ ๑ ปุณฺณิกณฺจ
ปฺนพฺภวณฺติ ปุณฺณิกฺขา รุปาทิปฺนพฺภวณฺจ ๑ ปชฺชนฺโต
ปจฺมมคฺเคน วิโนเทนฺโต ทุตฺติมคฺเคน พุณฺตีกโรนฺโต ตติย-
มคฺเคน อนภาวํ คมนฺโต จตฺตมคฺเคน ๑ กมฺมภเว น
ติฏฺฐเยยฺยาติ ปุณฺณาทิสงฺขารे น ติฏฺฐเยย ๑

เอตานิ วิโนเทศฺวา ภเว อติฏฺฐนฺโต เอโส เอวํ วิหารีติ
กาถา ๑ ตตฺถ อิเชวติ อิมสฺมีเยว สาสเน อิมสฺมีเยว วา
อตฺตภาเว ๑ อิมิสฺสา คาทาย นิตฺเทโส อุตฺตानตฺโต ว ๑

สุกฺกิตฺติํ โคตม นฺุปรีกนฺติ เอตฺถ อนฺุปรีกนฺติ นีพฺพานํ
ตํ สนฺุชย ภควนฺตํ อาลปฺนฺโต อาห สุกฺกิตฺติํ โคตม
นฺุปรีกนฺติ ๑

นิตฺเทเส ตตฺถ(๑) กิเลสฺสา จาติ อฺุปฺตาปนฺุฏฺเฐน ราคาทโย
กิเลสฺสา จ ราสฺนฺุฏฺเฐน วิปากฺกฺตา ปณฺุจกฺขนฺุชา จ กุสฺลาทิ-
อภิสงฺขารเจตนา จ อฺุปรีติ วุจฺจนฺุติ กถียนฺุติ ๑ อฺุปรีปฺพานํ
ตทงฺคปฺพานเนน อฺุปรีวฺุปฺสํ วิกฺขมฺภนปฺพานเนน อฺุปรี-
ปฺปฏินิสฺสคฺคํ สมฺุจเจทปฺพานเนน อฺุปรีปฺปฏิปฺสฺสทฺธํ ฝเลนาติ ๑

น เกวลํ ทฺุภฺเขว ปหาสิ เต จาปีติ กาถา ๑ ตตฺถ
อฏฺุจิตนฺุติ สกฺกจฺจํ อาทฺริ(๒) วา ๑ ตนฺุติ นมฺสฺสามีติ ตสฺมา
ตํ นมฺสฺสามิ ๑ สเมจฺจาติ อฺุปคฺนฺุตาฯ ๑ นาคาติ ภควนฺตํ
๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ๑ ๒. ม. สทา ๑

*เล่มที่ 39 จุฬนิตุเทศวณณนา หน้ 288

อาลปนุโต อาห ๆ

นิตุเทศ สเมจจาติ ชานิตุวา เอกโต หุตฺวา วา ๆ
อภิสมจจาติ ปฐุวิชฌิตฺวา ๆ สมากนุตฺวาติ สมมุขา หุตฺวา ๆ
อภิสมากนุตฺวาติ สมีปี คนุตฺวา ๆ สมมุขาติ สมมุখে ๆ อาคฺ
น กโรตฺติ ปาปี น กโรติ ๆ

อิทานิ นํ ภควา อทฺธา หิ ภควา ปหาสิ ทุกฺขนฺติ
เอวํ เตน พฺราหฺมณฺน วิทิตฺปี อุตฺตานํ อนุปนฺตฺวา ว
ปหีนทุกฺเขน ปุคฺคเลน โววทนฺโต ยํ พฺราหฺมณฺนฺติ คาทมาห ๆ
ตสฺสโต ยนฺตํ อภิขานนฺโต อัย พาหิตปาปตฺตา พฺราหฺมโณ
เวเทหิ คตตฺตา เวทฺฐ กิณฺจนภาวา (๑) อภิณฺจโน กามสฺ จ
ภเวสฺ จ อสฺตตฺตา กามภเว อสฺตโตติ ชนฺญา ชานเยยาสี ๆ
อทฺธา หิ โส โอมมิมี อตาริ ตินฺโน จ ปารี อจิโล
อกฺโข ๆ

นิตุเทศ ตตฺถ (๒) รากภิณฺจนนฺติ รากปฺลิโพธิ์ ๆ โทส-
ภิณฺจนนฺติอาทิสฺปี (๓) เอเสว นโย ๆ กาโมฆํ ตินฺโน อนาคามี-
มคฺเคน ๆ ภโวฆํ ตินฺโน อรหฺตฺตมคฺเคน ๆ ทิฏฺโฐฆํ ตินฺโน
โสตาปตฺติมคฺเคน ๆ อวิชฺโชฆํ ตินฺโน อรหฺตฺตมคฺเคน ๆ สพฺพิ (๔)
สํสารปถํ ตินฺโน กุสลากุสลกมฺมสฺส เณเทนาคี ๆ (๕) อุตฺตตินฺโน
๑. ม. กิณฺจนภาวา ๆ ๒. ม. อัย ปาโฐ นตฺถิ ๆ
๓. ม. ...อาทิสฺปี ๆ ๔. ม. อัย ปาโฐ นตฺถิ ๆ
๕. ม. กุสลากุสลกมฺมปฺปเณเทนาคี ๆ

*เล่มที่ 39 ไชตกมณวสุตตนิทุเทศวณฺณนา หน้ํา 289

ปจฺมมคฺเคน ๑ นิตฺตติณฺโณ ทุตฺติยมคฺเคน ๑ อติฏฺกนฺโต ตติย-
มคฺเคน ๑ สมตฺติฏฺกนฺโต จตฺตมคฺเคน ๑ วิตฺติวตฺโต ผลน ๑
กิญจ กิยฺโย วิทฺวา จ โยติ กถา ๑ ตตฺถ อธิธาติ
อิมสฺมี สาสเน อตฺตภาเว วา ๑ วิสฺสชฺชชาติ โวสฺสชฺชิตฺวา ๑
นิตฺุเทศ สชฺชนฺติ มุญจัน ๑ วิสฺสชฺชนฺติ โวสฺสชฺชนํ ๑
เสถํ สพฺพตฺถ ปากฺกเมว ๑ เอวํ ภควา อิทมฺปิ สุตฺตํ อรหตฺต-
นิกฺุณฺเณว เทเสติ ๑ เทสนาปริโยสานे จ วุตฺตสทฺิโสเอว
ชฺมมาภิสฺมโย อโหสิตี ๑

เมตฺตคฺคฺมณวสุตตนิทุเทศวณฺณนา นิกฺุจิตา ๑

จตฺตถิ ๑

ไชตกมณวสุตตนิทุเทศวณฺณนา

ปญฺจเม ไชตกสฺสฺเต วาจาภิกงฺขามิตี วาจํ อภิกงฺขามิ ๑
สิกฺุเข นิตฺุพานมตฺตโนตี อตฺตโน ราคาทีนํ นิตฺุพานตฺถาย
อธิสิลาทีนํ สิกฺุเขยฺย ๑ นิตฺุเทศ อปฺุพฺพิ นตฺถิ ๑
อิโตติ มม มุขโต ๑ นิตฺุเทศ อาตปฺุปฺนติ กิเลสตาปํ ๑
อุสฺสาหนฺติ อสฺงโกจํ ๑ อุสฺโสพฺุหิณฺติ ทพฺุหวิริยํ ๑ (๑) ถามนฺติ
อสิถิลํ ๑ ฐิตินฺติ ฐารณํ ๑ วิริยํ กโรหิตี ปรกฺกมํ กโรหิ ๑
จฺนทํ ชเนหิตี รุจี อุปฺุปาเทหิ ๑
๑. ม. อุสฺโสพฺุหิณฺติ พทฺุวิริยํ ๑

*เล่มที่ 39 จุฬนิตฺเทศวณฺณนา หน้า 290

เอวํ วุฑฺเต อุตฺตมโน โชตโก ภควนฺตํ อภิตฺถวมาโน
กถํกถาปโมกฺขํ ยาจนฺโต ปสฺสามหนฺติ คาถมาห ๑ ตตฺถ ปสฺสามหํ
เทวมนุสฺสโลเกติ ปสฺสามิ อหํ เทวมนุสฺสโลเก ๑ ตนฺตํ นมสฺสามีติ
ตํ เอวรूपํ ตํ นมสฺสามิ ๑ ปมฺลจชาติ ปโมเจหิ ๑

นิตฺเทศ ปจฺเจกสมฺพุทฺธาติ (๑) ตนฺตํ อารมฺมณํ ปาฎิเยกุกํ
จตุสจฺจํ สยเมว พุทฺธา ปฎิเวธปฺปตฺตาติ ปจฺเจกสมฺพุทฺธา
สีหสี โหติ อจฺจมฺภิตฺถุเจน สีหानํ อติสีโห ๑ นาคนาโคติ
นิกฺกิลเสฏฺฐเจน มหนตฺถุเจน วา นากานํ อตินาโค ๑ คณฺนิคณฺตี
คณฺวณฺตานํ อตีว คณฺวา ๑ มุณิมนฺตี ฅาณวณฺตานํ อตีว
ฅาณวา ๑ ราชราชาติ อุตฺตมราชา ๑ มุญฺจ มนฺติ โมเจหิ
มํ ๑ ปมฺลจ มนฺติ นานาวิเชน มุญฺเจหิ มํ ๑ โมเจหิ มนฺติ
สิถิลํ กโรหิ มํ ๑ ปโมเจหิ มนฺติ อตีว สิถิลํ กโรหิ มํ ๑
อุทฺทธ มนฺติ มํ สํสารปงฺกา อุทฺทธริตฺวา ฅเล ปติฏฺฐาเปหิ ๑
สมฺพุทฺทธ มนฺติ สมฺมา อุทฺทธริตฺวา ฅเล ปติฏฺฐาเปหิ มํ ๑
วุฏฺฐาเปหิติ วิจิกิจฺจาสลฺลโต อปเนตฺวา วิสฺสุ กรณฺวเสน
อุฏฺฐาเปหิ ๑

อถสฺส ภควา อุตฺตาธินเมว กถํกถาปโมกฺขํ โอฆตฺรณ-
มุเขน ทสฺเสนฺโต นานนฺติ คาถมาห ๑ ตตฺถ นานํ สหิสฺสามีติ(๒)
อหํ น สหิสฺสามิน สกฺโกมิ น วายมิสฺสามีติ วุฑฺตํ
๑. ม. ปจฺเจกพุทฺธาติ ๑ ๒. ม. สหิสฺสามีติ ๑

*เล่มที่ 39 โธตกมาณวสุตตนิทุเทศวณณนา หน้า 291

โหติ ฯ ปโมจนายาติ ปโมเจตุ ฯ กถกถินนุติ สกงขัม ฯ ตเรสีติ
ตเรยยาสิ ฯ

นิทุเทศ น อีหามีติ ปโยคัม น กโรมิ ฯ น สมีหามีติ
อตีว ปโยคัม น กโรมิ ฯ อสสทุเช ปุคฺคเลติ รตนตฺตเย
สทุททวิริเต ปุคฺคเล ฯ อจฺจนฺทิกเกติ มคฺคผลตฺถํ รุจิวิริเต ฯ
กุสีเตติ สมาริวิริเต ฯ หีนวิริเยติ นิพฺพิริเย ฯ อปฺปฏิปชฺชมานเนติ
ปฺปฏิปตฺตติยาน ปฺปฏิปชฺชมานเน ฯ

เอวํ วุตฺเต อตฺตมนโน (๑) โธตโก ภควนฺตํ อภิตฺถวมาโน
อนุสาสนึ ยาจฺนฺโต อนุสาส พุรฺหมติ กาถมาห ฯ ตตฺถ
พุรฺหมติ เสฏฺฐจฺจนเมตฺติ ฯ เตน ภควนฺตํ อามนฺตยมาโน อาห
อนุสาส พุรฺหมติ ฯ วิเวกธมฺมนฺติ สพฺพสงฺขารวิเวกํ นิพฺพาน-
ธมฺมํ ฯ อพฺยาปชฺชมาโนติ นานปฺปการกํ อนาปชฺชมาโน ฯ อิเชว
สนฺโตติ อิเชว สมานโน ฯ อสิโตติ อนิสฺสิโต ฯ

อิโต ปรา เทว กาถา เมตฺตกุสุตฺเต (๒) วุตฺตนยาเอว ฯ
เกวลํ หิ ตตฺถ ธมฺมํ อิธ สนฺตินฺติ อัย วิเสโส ฯ ตติย-
กาถายมฺปิ ปุพฺพพฺพตฺมํ ตตฺถ วุตฺตนยเมว ฯ อปรทฺตเม สงฺโกติ
สชฺชนญฺจานํ ลกฺคนนฺติ วุตฺตํ โหติ ฯ เสถํ สพฺพตฺถ
ปากฺกเมว ฯ

เอวํ ภควา อิทมฺปิ สุตฺตํ อรหตฺตนิฏฺเฐเนว เทเสสิ ฯ

๑. ม. อตฺตมนนฺตโร ฯ ๒. พุ. จุฬ. ๓๐/๑๔๖/๖๗ ฯ

*เล่มที่ 39 จุฬนิตุเทศวณฺณนา หน้า 292

เทศนาปริโยสานเ จ วุคฺคตฺทิสฺส เอว ฐมฺมาภิสฺสมโย อโหสิตี ฯ

โธตฺกมาณวสุตฺตนิทฺเทศวณฺณนา นิฏฺฐิตา ฯ

ปญฺจมี ฯ

อุปสัิวมาณวสุตฺตนิทฺเทศวณฺณนา

ณฺฐเจ อุปสัิวสุตฺเต มหนฺตโมฆนฺติ มหนฺตํ โอฆํ ฯ

อนิสฺสิติโตติ ปุคฺคถํ วา ฐมฺมํ วา อนลฺลิสฺสโน ฯ โน วิสฺทหามิตี

น สกฺโกมิ ฯ อารมฺมณฺนติ นิสฺสยํ ฯ ยํ นิสฺสิติโตติ ยํ ฐมฺมํ

วา ปุคฺคถํ วา นิสฺสิติโต ฯ

นิทฺเทศ กามोฆนฺติ อนาคามิมกฺเคน กามอฆํ ฯ

อรหตฺตมกฺเคน ภโวฆํ ฯ โสตาปตฺติมกฺเคน ทิฏฺฐโฆฆํ ฯ อรหตฺต-

มกฺเคน อวิชฺโชฆํ ตเรยฺยํ ฯ (๑) สกฺยกฺกุลา ปพฺพชฺชิตฺติ ภควโต

อุจฺจากุลปริทีปนวเสน(๒) วุคฺคตํ ฯ อาลมพฺพนฺติ อวตฺถริตฺวา ฐานํ ฯ

นิสฺสยนฺติ อลฺลิสฺสนํ ฯ อุปนิสฺสยนฺติ อปสฺสยนํ ฯ (๓)

อิทานิ ยสฺมา โส (๔) พฺราหฺมโณ อากิณฺจณฺญาตฺนลาภี

ตสฺส (๕) สนฺตมฺปิ นิสฺสยํ น ฐานาติ ฯ เตนสฺส ภควา ตณฺจ นิสฺสยํ

อุตฺตริณฺจ นิยฺยานปถํ ทสฺเสนฺโต อากิณฺจณฺณนฺติ กาลมาห ฯ ตตฺถ

เปกฺขมาโนติ ตํ อากิณฺจณฺญาตฺนสฺมาปตฺตี สโต สฺมาปชฺชิตฺวา

๑. ม. ตเรยฺยนฺติ ยุตฺตตฺตริ ฯ ๒. ม. อุจฺจากุลปริทีปนวเสน ฯ

๓. ม. อปสฺสยนํ ฯ ๔. ม. อยํ ปาโจ นตฺถิ ฯ ๕. ม. ตณฺจ ฯ

*เล่มที่ 39 อุปสีวมาณวสุตตนิทุเทศสวณณนา หน้า 293

วภูจหิตฺวา จ อนิจฺจาทิวเสน ปสฺสมาโน ๑ นตฺถิติ นิสฺสายาติ
ตํ นตฺถิ กิณฺจิติ ปวตฺตํ สฺมาปตฺตี อารมฺมณํ กตฺวา ๑
ตฺรสฺสุ โอมฺนติ ตโต ปภฺวติ ปวตฺตาย วิปสฺสนาย ยถานูรูปํ
จตฺพุพฺพิมฺปิ โอมํ ตฺรสฺสุ ๑ กถาหิติ กถํกถาหิ ๑ ตณฺหกุขยํ
รตฺตมฺหาภิปสฺสชาติ (๑) รตฺตนิทิวํ นิพฺพานํ วิภูตํ กตฺวา ปสฺส ๑
เอเตนสฺส ทิฏฺฐจรมฺมสุขวิหารี กเถสิ ๑ (๒)

นิทุเทศ ตณฺเฏว วิญฺญาณํ อภาเวตีติ ตํ (๓) (๔)อาภาสา-
นญฺจายตฺนํ อาลมฺพนํ (๕) กตฺวา ปวตฺตมฺหคฺคตวิญฺญาณํ อภาเวติ
อภาวํ คเมติ ๑ วิภาเวตีติ วิวิธา อภาวํ คเมติ ๑ อนตฺตรธาเปตีติ
อทสฺสนํ คเมติ ๑ นตฺถิ กิณฺจิติ ปสฺสตีติ อนตฺมโส ภงฺกมตฺตมฺปิสฺส
นตฺถิติ ปสฺสตี ๑

อิทานิ กามे ปหายาติ สุตฺวา วิภฺขมฺภนฺวเสน อตฺตนา
ปหิเน กามे สฺมปสฺสมาโน สพฺเพสุติ คาถมาห ๑ ตตฺถ
หิตฺวามณฺณนฺติ (๕) อณฺณํ ตโต เหฏฺฐา จพฺพิมฺปิ สฺมาปตฺตี หิตฺวา ๑
สณฺณาวิมฺภุเส ปฺรเมติ สตฺตสฺส สณฺณาวิมฺภุเสสุ อุตฺตเม
อาภิณฺจณฺณายตฺเน ๑ ติฏฺฐเจ นุ โส ตตฺถ อนานูยาตีติ โส
ปฺกคฺคโล ตตฺถ อาภิณฺจณฺณายตฺนพฺรหฺมโลเก อวิกฺจจฺจมาโน
ติฏฺฐเจยฺย ๑ นฺนติ ปุจฺจติ ๑

๑. ม. นตฺตมฺหาภิปสฺสชาติ ๑ ๒. ม. กเถสิ ๑ ๓. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ๑

๔. ม. อาภาสาลมฺพนํ ๑ ๕. ม. หิตฺวา มณฺณนฺติ ๑

*เล่มที่ 39 จุฬนิตฺเตสวณฺณา หน้า 294

นิตฺเตส อเวรฺมาโนติ อวิชฺชมาโน ๑ (๑) อวิจฺจมาโนติ
วิโยคํ อนาปชฺชมาโน ๑ อนนฺตรชยมาโนติ อนฺตรชานํ
อนาปชฺชมาโน ๑ (๒)อปฺริหายมาโนติ อนฺตรา ปฺริหานํ
อนาปชฺชมาโน ๑

อตฺตส ภควา สฏฺฐิกปฺปสทฺสสมตฺถเกว (๓) จานํ อนุชานนฺโต
ตติยํ (๔) กถมาห ๑ เอวํ ตตฺถ ตตฺถ จานํ สุตฺวา อิทานิสฺส
สสฺสตุจฺเจทภาวํ ปุจฺจนฺโต ติฏฺฐเ จติ กถมาห ๑ ตตฺถ ปุคฺคปิ
วสฺसानนฺติ อนนฺทสุมฺปิ (๕) วสฺसानํ (๖)คณฺนํ ราสินฺติ (๖) อตฺโถ ๑
ปุคฺคปิ วสฺसानนฺติปิ ปาโง ๑ ตตฺถ วิทฺตติพฺยตฺตเยน สามิวจฺนสฺส
ปจฺจตฺตวจฺนํ กถพฺพิ ปุคฺคนฺติ วา เอตฺตส พฺหุณีติ อตฺโถ
วตฺตพฺโพ ๑ ปุคฺคานนฺติ วาปิ ปจฺจนฺติ ปุริมปาโงเยว สพฺพ-
สุนฺทโร ๑ ตตฺถเอว โส สิตฺติ สียา วิมฺตฺโตติ โส ปุคฺคโล
ตตฺถเอวากิณฺจณฺญาตเน นานาทุกฺเขหิ วิมฺตฺโต สิตฺติภาวํ ปตฺโต
ภเวยฺย นิตฺตพฺพานปฺปตฺโต สสฺสโต หุตฺวา ติฏฺฐเยยติ
อธิปฺปาโย ๑ จเวก วิณฺณณํ ตถาวิชฺสสชาติ อุทาทุ ตถาวิชฺส
วิณฺณณํ อนุปาทาย ปฺริณิตฺตพฺพาเยยฺยติ อุจฺเจทํ ปุจฺจติ
ปฏฺฐิสฺสทฺธิคฺคทฺถกํ วาปิ ภเวยฺยติ ปฏฺฐิสฺสทฺธิมฺปิ ตตฺถ ปุจฺจติ ๑

ตตฺถ วิณฺณณํ จเวยฺยติ ตตฺถ อากิณฺจณฺญาตเน

๑. ม. อวิจฺจมาโนติ อวิชฺชมาโน ๑ ๒. ม. อปฺริหายมาโนติ

อนนฺตรชยมาโนติ ๑ ๓. ม. ...มตฺถกํเยว ๑ ๔. ม. จตฺตํ ๑

๕. ม. อนนฺทสุมฺปิ ๑ ๖. ม. คณฺนราสินฺติ ๑

*เล่มที่ 39 อุปสัิวมาณวสุตตนิทุเทศวณณนา หน้า 295

อุปปนุณสุส วิณณานิ จุติ ปาปุณเอย ๑ อุจฺฉิเชยฺยาติ อุจฺเจทํ
ภเวยฺย ๑ วินสุเสยฺยาติ วินาสํ ปาปุณเอย ๑ น ภเวยฺยาติ
อภาวํ คเมยฺย ๑ อุปปนุณสุสชาติ ปฏิสนุริวเสน อุปปนุณสุส ๑

อถสุส ภควา อุจฺเจทสสุตฺตํ อนุปคम्म ตตฺถ อุปปนุณสุส
อริยสาวกสุส อนุปาทาย ปรีนิพพานํ ทสฺเสนโต อจฺฉิ ยถาติ
คาถมาห ๑ ตตฺถ อตฺถํ ปเลตฺติติ อตฺถํ กจฺฉติ ๑ น อุเปติ
สงฺขนฺติ อสุกํ นาม ทิสํ คโตติ โวหาริ น กจฺฉติ ๑
เอวํ มุณี นามกาเย วิมุตฺโตติ เอวํ ตตฺถ อุปปนุโน เสกฺขมฺมุ
ปกตฺติยา ปุพฺเพว รูปกายา วิมุตฺโต ตตฺถ จตฺตมคฺคํ
นิพฺพตฺเตตฺตวา นามกายสุส (๑) ปรีณณตตฺตา ปุณ นามกาเยปิ
วิมุตฺโต อุภโตภาควิมุตฺโต ชีณาสโว หุตฺตวา อนุปาทานิพฺพาน-
สงฺขชาติ อตฺถํ ปเลติ น อุเปติ สงฺขํ ขตฺติโย วา พุราหฺมโณ
วาติ เอวมาทิกํ ๑

นิตุเทศ ขิตฺตชาติ จลิตา ๑ อุภุขิตฺตชาติ อติจลิตา ๑
นุณฺนาติ ปปฺโปตฺติญา ๑ (๒) ปนุณฺนาติ (๓) ทูริกตา ๑ ขมฺภิตฺตชาติ
ปฏิกฺกมาปิตา ๑ วิภขมฺภิตฺตติ น สนฺติเก กตา ๑

อิทานิ อตฺถํ ปเลตฺติติ สุตฺตวา ตสุส โยนิโส อตฺถม-
สฺลลภฺเขนโต อตฺถงฺคโต โสติ คาถมาห ๑ ตสุสตุโธ โส
อตฺถงฺคโต อุทาหุ นตฺถิ อุทาหุ เว สสุสตีเย สสุสตภาเวน
๑. ม. ฐมฺมกายสุส ๑ ๒. ม. ปปฺโปตฺติญา ๑ ๓. ม. ปนุณฺนาติ ๑

*เล่มที่ 39 จุฬนิตุเทศวณฺณนา หน้า 296

อโรโค อวิปริณามธมฺโม โสติ เอวํ ตมฺเม มุณี สาธุ
พฺยากรโหหิ(๑) กิการณา ตถา หิ เต วิทิตฺเต เอส ธมฺโมติ ฯ

นิตุเทศ นินฺรุทฺโชนฺติ นินฺรุชฺชํ ปตฺโต ฯ อจฺฉินฺนินฺติ
อจฺฉินฺนสนฺตานิ ฯ วินฺนฺชฺชโชนฺติ วินาสํ ปตฺโต ฯ

อถสฺส ภควา ตถา อวตฺตพฺพตํ ทสฺเสนฺโต อตฺถงฺกตฺสสาติ
กาถมาห ฯ ตตฺถ อตฺถงฺกตฺสสาติ อนฺุปาทาย ปรีนินฺพุตฺสส ฯ
น ปมาณมตฺถิติ รุปาทีปฺปมาณํ นตฺถิ ฯ เยน นํ วชฺชุนฺติ
เยน รากาทีนา ตํ วเทยฺยํ สพฺเพสุ ธมฺเมสุติ สพฺเพสุ
ขนฺธธาทีธมฺเมสุ ฯ

นิตุเทศ อธิวจนา (๒) จาติ สิริวฑฺฒโก ธนวฑฺฒโกติ-
อาทโย หิ วจนมตฺตํเยว (๓) อธิการํ กตฺวา ปวตฺตา อธิวจนา
นาม ฯ อธิวจนา นํ ปถา อธิวจนา ปถา นาม ฯ อภิสงฺขโรนฺตฺติ
โฆ ภิกฺขเว ตสฺมา สงฺขาราติ (๔) เอวํ นิตุธาเรตฺวา (๕) สเหตุกํ
กตฺวา วุจฺจมานา อภิลาปา นินฺรุตฺติ นาม ฯ นินฺรุตฺตินํ ปถา นินฺรุตฺตินํ ปถา
นาม ฯ ตกฺโก วิตกฺโก สงฺกปฺโปติ (๖) เอวํ เตน
เตน ปกาเรน ปญฺญาปนโต ปญฺญตฺติ นาม ฯ ปญฺญตฺตินํ
ปถา ปญฺญตฺติปถา (๗) นาม ฯ เสสํ สพฺพตฺถ ปากฺกเมว ฯ

๑. ม. พฺยากรโหหิ ฯ ๒. ม. อธิวจนา นํ ฯ ๓. ม. วจนมตฺตํเยว ฯ

๔. ส. ข. ๑๗/๑๕๕/๑๐๖ ฯ ๕. ม. นิตุธาริตฺวา ฯ

๖. อภि. สจ. ๓๔/๒๒/๑๑ ฯ ๗. อญฺจสาถินิ. ๑/๑๔๖ ฯ

*เล่มที่ 39 นนุทมาณวสุตตนิทุเทศวณณนา หน้า 297

เอวํ ภควา อิทมปิ สุตตํ อรหตตนิฏเฐเนว เทเสสิ
เทศนาปริโยसानะ จ วุตตสทิสโสว ฐมมาภิสมโย อโหสิตี ฯ

อุปสีวมาณวสุตตนิทุเทศวณณนา นิฏฐิตา ฯ

ฉฏฐิ ฯ

นนุทมาณวสุตตนิทุเทศวณณนา

สตุตมเม นนุทสุตเต ปฐมคากายตุโถ โลเก ขตุติยาทโย
ชนา อาชีวกนิกคณฐาทิเก สนุชาย สนุติ โลเก มุนโยติ
วทนุติ ฯ ตยิทํ กถํ สุตติ กิ นุ โข เต สมาเป็นตุติถาณาทินา
ถาณน อุปนุนตตุตา ถาณูปนุณํ มุนิ โน วทนุติ เอวํวิธึ
นุ วทนุติ อุทาทุ เว นานปฐการเกน ลุขชีวิตสงุขาทน
ชีวิตนุอุปนุณนุติ ฯ

นิทุเทศ อฏฐสมาเป็นตุติถาณน วาติ ปฐมชฎานาโทอฏฐ-
สmeenปฐตีสมปยุตตถาณน วา ฯ ปญจาภิกขุถาณน วาติ
ปฐเพนิวาสาทิสานนถาณน วา ฯ

อถสส ภควา ตทุภยมปิ ปฏิกุขิปิตุวา มุนี ทสเสนุโต
น ทิฏฐิยาติ คากมาห ฯ

อิทานิ ทิฏฐาทิหิ สุตฐิติ วทนุทานํ วาเท กงุขา-
ปทานตุถํ ยะ เกจิมะติ ปุจจติ ฯ ตตุถ อนะกรุเปนาติ
โกตุหลมกคากาทินาปิ ฯ ตตุถ ยตา จรณุตาติ ตตุถ สกุกาย

*เล่มที่ 39 จุฬนิตุเทศวณณนา หน้ 298

ทฎฐิยา คุดตา วิหรนุตา ฯ

อดสุส ตถา สทุธิอภาวํ ทีเปนุโต ภควา จตุตถํ

คากมาห ฯ

เอวํ (๑)นาตรีสุเตติ(๑) สตุวา อิทานิ โย อตาริ ตํ

โสตุกาโม เย เกจิเมติ ปุจจติ ฯ

อดสุส ภควา โอมติณณมุเขน ชาติชราติณเณ ทสเสนุโต

ณฎุจํ คากมาห ฯ

ตตุถ นินุตาติ โอยูฎา (๒) ปรีโยนทุธา ฯ เย

สีชาติ เย สอุธิช เอตถ จ สอุติ นิปาตมตฺตํ ฯ ตณ्हํ ปรีณญาติ

ตีหิ ปรีณญาหิ ตณ्हํ ปรีชานิตฺวา ฯ เสถํ สพุพตถ ปุพุเพ

วุดตฺนยตฺตา ปากฎเมว ฯ

เอวํ ภควา อรหตฺตนิฎเณว เทสนํ นิฎจาเปสิ

เทสนาวसाने ปน นนุโท ภควโต ภาสิตํ อภินนุทมาโน

เอตภินนุทามิติ คากมาห ฯ อิชาปี จ ปุพุเพ วุดตฺสทิสเอาว

ธมฺมาภิสมโย อโหสีติ ฯ

นनुทมาณวสุตฺตนิฎเทศวณณนา นิฎจिता ฯ

สตุตมํ ฯ

๑. ม. นาตรีสุติ ฯ ๒. ม. โอยูตา ฯ

เหมกมาณวสุตตนิทุเทสวณณนา

อฏฐเม เหมกสุตเต เย เม ปุพเพ วียากัสติเย
พาวริอาทโย ปุพเพ มยหิ สกั ลทฐิ วียากัสสุฯ หุริ โคตม-
สาสนาติ โคตมสาสนโต ปุพพตริฯ สพพนตติ ตกุกวทตมณนติ
สพพิ ตั กามวิตกุกาทิวทตมณนฯ

เย จณเณ ตสส อาจริยาติ เย จ อณเณ ตสส
พาวริยสส อาจเร สิกขาปกา อาจริยาฯ เต สกั ทิฏฐินนติ
เต อาจริยา อตตโน ทิฏฐิฯ สกั ขนตตินนติ อตตโน ขมนนฯ
สกั รุจिनนติ อตตโน โรจนนฯ วิตกุกวทตมณนติ กามวิตกุกา-
วิตกุกานน อุปปาทนน ปุนปฺปนน ปวตตनนฯ สกุกปฺปวทตมณนติ
กามสกุกปฺปาทินน วทตมณนฯ อิมานิ เทว ปทานิ สพพ-
สกุกาหิกวเสน วุตตทานิฯ อิทานิ กามวิตกุกาทิเก สรูปโต
ทสเสตฺตุ กามวิตกุกวทตมณนติอาทินานน เยน นว วิตกุก
ทสเสสิฯ

ตณฺหานิกุมาตมณนติ ตณฺหาวินาสนนฯ

อถสส ภควา ตั ฐมมฺ อาจิกุขนโต อิทาติ คาธา-
ทวยมาหฯ ตตถ เอตทถณฺณาย เย สตาติ เอตฺติ นิพพานน
ปทมจจุตฺติ สพเพ สงฺขารา อนิจฺจาติอาทินานน (๑) นเยน วิปสฺสนตา
อนุปฺพเพน ชานิตฺวา เย กายานุปสฺสนาสติอาทีหิ สตาฯ

๑. พุ. ฐ. ๒๕/๓๐/๕๑ฯ พุ. เถร. ๒๖/๓๘๓/๓๖๖ฯ

อภิ. ก. ๓๗/๖๔๕, ๑๖๕๘/๒๓๓, ๕๖๓ฯ

*เล่มที่ 39 จุฬนิตฺตเสวณณนา หน้า 300

ทิกฺขุชฺชมฺมาภินิพฺพุตาติ วิทิตชฺชมฺมุตฺตา ทิกฺขุชฺชมฺมา จ ราคาทิ
นิพฺพุพานเนน จ อภินิพฺพุตา ฯ เสสิ สพฺพุตฺถ ปากฺกฺกเมว ฯ
เอวํ ภควา อิทมฺปิ สุตฺตํ อรหตฺตนิทฺถุเนว เทเสสิ ฯ
เทสนาปริโยสานेณ จ ปุพฺพสทฺธิโส เอว ชฺชมฺมาภิสฺสมโย อโหสิตี ฯ
เหมกมาณวสุตฺตนิทฺตเสวณณนา นิทฺถุจฺจิตา ฯ
อภฺจฺจิมํ ฯ

โตนฺททยฺยมาณวสุตฺตนิทฺตเสวณณนา

นวมเม โตนฺททยฺยสุตฺเต วิโมกฺโข ตสฺส กิทฺธิโสติ ตสฺส
กิทฺธิโส วิโมกฺโข อิจฺฉิตฺตพฺโพติ ปุจฺฉติ อิทานิสฺส อณฺณ-
วิโมกฺขาภาวํ ทสฺเสนฺโต ภควา ทุตฺติยํ คาถมาห ฯ ตตฺถ
วิโมกฺโข ตสฺส นาปโรติ ตสฺสญฺโวย วิโมกฺโข นตฺถิ ฯ
เอวํ ตณฺหกฺขโย เอว วิโมกฺโขติ วุตฺเตปิ ตมตฺถํ
อสฺสลลกฺเขนฺโต นิราสโส โส อุตฺท อาสสาโนติ ปุณฺณ ปุจฺฉติ ฯ
ตตฺถ อุตฺท ปณฺณกปฺปีติ อุตฺทาทุ สฺมาปตฺติธฺยานาทินา ฌาเนน
ตณฺหากปฺปํ วา ทิกฺขุจิกปฺปํ วา กปฺปยติ ฯ
อถสฺส ภควา ตํ อาจิกฺขนฺโต จตฺตถํ คาถมาห ฯ ตตฺถ
กามภเวติ กามे จ ภเว จ ฯ
รูเป นาสีตฺตีติ จตฺตสมฺภูจฺฉานิกเก รูปรามฺมเณ ฉนฺนทฺราควเสน
น ปตฺเตติ ฯ สทฺทาทิสฺสุปิ เอเสว นโย ฯ ปติโพชฺชญฺเณ ราโคเอว

*เล่มที่ 39 กปป์มาณวสุตตนิทุเทศวณณนา หน้า 301

กิลุจัน รากกิลุจัน มทนญฺเจน วา ฯ โทสกิลุจนาทีสุปี เอเสว
นโย ฯ เสสิ สพุพตถ ปากญเมว ฯ

เอวํ ภควา อิทมฺปิ สุตฺตํ อรหตฺตนิฏฺเฐเนว เทเสสิ ฯ
เทศนาปริโยสานเ จ ปุพฺพสทิสเ เอว ธมฺมาภิสมโย อโหสีติ ฯ
โตะทยมมาณวสุตตนิทุเทศวณณนา นิฏฺฐิตา ฯ
นวมํ ฯ

กปป์มาณวสุตตนิทุเทศวณณนา

ทสเม กปป์สุตตนิทุเทศ มชฺเฒ สรสมฺนินฺติ ปุริมปจฺฉิม-
โกฏฺฐิปญฺญาณาภาวโต มชฺเฒญฺเจเต สํสาเรติ วุตฺตํ โหติ ฯ
ติฏฺฐตฺตนิทุติ ติฏฺฐจมานานํ ฯ ยถยิทํ(๑) นาปริ สียาติ ยถา อิทํ
ทุกุขํ ปุณฺน น ภเวยฺย ฯ

อาคมมนฺนฺติ ปุพฺพพฺนตฺโต อิทากมนํ ฯ คมนนฺนฺติ อิตฺโต
ปรโลกคมนํ ฯ คมนากมนนฺนฺติ ตทฺถกยวเสน วุตฺตํ ฯ กาลนฺนฺติ
มรณกาลํ ฯ คตฺตีติ นิพฺพตฺติ ฯ ภวาทฺตวาทฺติ ภวาทฺตวาทฺติ ภวาทฺตวาทฺติ
จาทิ ภวาทฺตวาทฺติ จวณฺญจ ฯ อุปฺปตฺติ จาทิ จุตฺตสฺส อุปฺปตฺติ จ ฯ
นิพฺพตฺติ จาทิ ปาตฺตภาวโ จ ฯ เภโท จาทิ ขนฺธเภโท จ ฯ
ชาติ จาทิ ขนฺธญจ ฯ ชรา จาทิ ขนฺธานํ (๒) หานิ จ ฯ
มรณญจาทิ ชีวิตินฺทริยสฺส จาโค จ ฯ ปุริมปิ โกฏฺฐิน
๑. ม. ยถยิทํ ฯ ๒. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 39 จุฬนิตฺตสวณฺณา หน้า 302

ปญฺญาตฺตติ ปุพฺพปิ โภฏี นตฺถิ น สํวิชฺชติ ฯ ตถา ปจฺจิมปิ
โภฏี ฯ

เอตตฺถา ชาตโยติ เอตปรมา ชาตโย ฯ ฆฏฺฐิ วตฺตตีติ
(๑) สํสารถฺตติ ปวตฺตติ(๑) ตโต ปรี น วตฺตตีติ ตโต อุทฺธ
นปฺปวตฺตติ ฯ เหวํ นตฺถิตฺติ เอวํ นตฺถิ น สํวิชฺชติ ฯ หอติ
นินฺปาโต ฯ อนมตฺตคฺโคยฺนตฺติ อัย สํสารถฺ อวิทฺตโภฏี ฯ (๒)

อวิชฺชานีวณฺณนตฺติ อวิชฺชชย อวาริตานํ ฯ ตณฺหาสณฺโณ-
ชนานตฺติ กามราลสงฺฆาตตณฺหาพนฺธนพฺพชานํ ฯ สนฺชวตฺนตฺติ
กามชาตฺตยา ปุณฺปุณฺนิ ชวณฺตานํ ฯ สํสารถฺนตฺติ รูปารูปชาตฺตยา
สํสารถฺนตฺติ ฯ ทุกฺขํ ปจฺจนฺนตฺนตฺติ กายิกเจตฺตติกทุกฺขํ อนฺนตฺติ
วินฺนตฺติ ฯ ติพฺพนตฺติ พหฺลํ ฯ พุยฺสนตฺติ อวฺจฺจตฺติ (๓) วินาโส ฯ
กฏฺฐีวจฺจตฺตฺนตฺติ (๔) สุตฺตานวจฺจตฺตฺติ ฯ อลเมวาทิ ยุตฺตเมว ฯ สพฺพ-
สงฺฆาเรตฺตติ เตฏฺฐมกสงฺฆาเรตฺตฺติ (๕) นินฺนตฺนตฺติ อุกกณฺจตฺตฺติ ฯ
วิรชฺชตฺนตฺติ วิรชฺคํ อฺปฺปาเทตฺตฺติ ฯ วิมฺจจตฺนตฺติ โมเจตฺตฺติ ฯ ฆฏฺฐิ
วตฺตติสฺสตีติ สํสารถฺปวตฺตตฺติ เตฏฺฐมกํ ฆฏฺฐิ อนาคเต ปวตฺตติสฺสตีติ ฯ
ตโต ปรี น วตฺตติสฺสตีติ ตโต อุทฺธ อนาคเต สํสารถฺปวตฺตตฺติ
นปฺปวตฺตติสฺสตีติ ฯ ชาตฺติกเยติ ชาตฺตี ปฏฺิจฺจ อฺปฺปชฺชนกภเย ฯ
ชราภยาทิสฺสปี เอเสว นโย ฯ

๑. ม. สํสารถฺปวตฺตติ ฯ ๒. ม. อวิทฺตคฺโค ฯ ๓. ม. อวจฺจตฺติ ฯ

๔. ม. กฏฺฐี วจฺจตฺตฺตติ ฯ ๕. ม. เตฏฺฐมิกสงฺฆาเรตฺตฺติ ฯ

*เล่มที่ 39 กปปมณวสุตตนิทุเทศวณณนา หน้ 303

อถสุส ภควา ตมตถั พุยากรโรรนุโต อุปรูปริ คธาโย
อภาสิ ๗ ทุตติยคธา วุตตตถาเยว ๗ ตตติยคธาย อถิณจนนุติ
ถิณจนปฐุภุขั ๗ อนาทานนุติ อาทานปฐุภุขั ถิณจนาทานานั
วูปสมนุติ วุตตั โหติ ๗ อนาปรนุติ อปรปฐุภุคสทิสวริหิตั(๑) ๗
เสฐฐนุติ วุตตั โหติ ๗

จตุตถคธาย น เต มารสุส ปทุฐฐุติ (๒) เต มารสุส
ปทุฐฐรา ปริจาริกา เปลียา(๓) น โหนุติ ๗

มหาชนั ปาเป(๔) นียเชตุวา มาระตีติ มาโร ๗ อถุสถกมเม
นียุตตตธา กโณห ๗ ฉสุ เทวโลเกสุ อธิปติตธา อธิปติ ๗
อถุสถกมมานั (๕) อนุติ คตตธา อนุตถุ ๗ มหาชนั (๖) น มุณจตีติ
นมุจิ ๗ สติวิปฺปวาสปฺมคตปฺคกณน (๗) ฅาตโกติ ปมตตพนุ ๗
เสลั สพุพตถ ปากฐเมว ๗

เอว ภควา อิทมปิ สุตตั อรหตตนิญญเนว เทเสสิ ๗
เทสนาปรีโยसानะ จ ปุพุพสทิสว ฐมมาริสมโย อโหสิตี ๗

กปปมณวสุตตนิทุเทศวณณนา นินุจिता ๗

ทสมั ๗

๑. ม. อปรมฐุคาคทิปวริหิตั ๗ ๒. ม. ปทุฐฐุติ ๗ ๓. ม. สิสสา ๗

๔. ม. ปาเป ๗ ๕. ม. อถุสถานั ฐมมานั ๗ ๖. ม. ปาปชนั ๗

๗. ม. ...ปฺคกถานั ๗

ชตุกณณัฒมาณวสุตตนิทุเทศสวณณนา

เอกาทสเม ชตุกณณัฒสุตเต สุตวานหิ วัร อกามกามินุตติ
อหิ อติปิ โส ภควาติอาทินา (๑) นเยน วัร กามานิ อกามนโต
อกามกามิ พุทธิ สุตวา ๑ อกามมากมณุตติ นิกุกามิ ภควนุตติ
ปฺจุจิติ อากโตมฺหิ ๑ สหชเนตฺตาทิ สหชาตสพฺพณฺตณฺณณณ-
จกฺขุ ๑ ยถาตจฺจนฺตติ ยถาตถิ ๑ พุทธิ เมติ ปฺน ยาจนฺโต
ภณฺตติ ๑ ยาจนฺโต หิ สหสฺสกฺขตฺตุมฺปิ ภณฺนเยย โภ ปน
วาโท ทฺวิกฺขตฺตุมฺ ๑

อติปิ โส ภควา อรหิ สมฺมาสมฺพุทฺโธติ อิมสฺส ปทานิ
อตุโถ เหนฺจฺจา วุตฺโตว ๑ (๒) วิชฺชาหิ ปน จรณฺน จ
สมฺปนฺนตฺตา วิชฺชาจรณฺสมฺปนฺโน ๑ ตตฺถ วิชฺชาติ ติสฺโสปี
วิชฺชา อญฺจปี วิชฺชา ๑ ติสฺโส วิชฺชา ภยภเวรวสุตเต (๓) วุตฺตนเยเนว
เวทิตฺพุพา อญฺจ อมฺพญฺจสุตเต ๑ (๔) ตตฺถ หิ วิปฺสฺสนาณาณฺน
มโนมยิทฺธิยา จ สห น อภินฺญา ปรีคฺคเหตฺวา อญฺจ วิชฺชา
วุตฺตา ๑ จรณฺนติ สีสฺสวโร อินฺทฺริเยสุ กุตฺตทฺวารตา โภชเน
มตฺตณฺณตฺตา ชาคริยานุโยโค สตฺต สทฺธมฺมา จตฺตาริ รูปา-
วจรชฺฌานานีติ อิม ปณฺณรส ฐมฺมา เวทิตฺพุพา ๑ อิมเยว
๑. วิ. มหาวิ. ๑/๑/๑ ๑ ที. สี. ๕/๕๒/๖๔,๓๕๒/๒๘๔ ๑
ม. อ. ๑๔/๖๓๖/๔๓๕ ๑ สี. มหา. ๑๕/๑๔๑๒/๔๒๘ ๑
๒. ม. วุตฺโตว ๑ ๓. ม. ม. ๑๒/๒๓-๕๒/๒๘-๔๑ ๑
๔. ที. สี. ๕/๑๔๒-๑๖๑/๑๑๔-๑๒๘ ๑

*เล่มที่ 39 ชุดกณณิมาณวสุตตนิทเทสวณณา หน้า 305

หิ ปณฺณรส ฐมา ยสุมา เอเตหิ จรติ อริยสาวโก คจฺจนฺติ
อมตํ ทิสํ ตสุมา จรณฺนฺติ วุจฺจตาฯ ยถาห อธิ มหानาม
อริยสาวโก สีลวา โหตีติฯ สพฺพํ มชฺฌิมปณฺณาสเก (๑) วุจฺจนฺตเยน
เวทิตพฺพํฯ ภควา อิมานิ วิชฺชาหิ อิมินา จ จรณฺน
สมนฺนาคโต เตน วุจฺจติ วิชฺชาจรณสมฺปนฺโนติฯ ตตฺถ วิชฺชา-
สมฺปทา ภควโต สพฺพณฺณตํ ปุเรตฺวา จิตฺตา จรณสมฺปทา
มหาการุณิกตํฯ โส สพฺพณฺณตาย สพฺพสฺสตาณํ อตฺถานตฺถํ
ณตฺวา มหาการุณิกตาย อนตฺถํ ปรีวชฺเชตฺวา อตฺถे นโยเชติ
ยถาคํ วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน ค(๒)ฯ เตนสฺส สาวกา สุปฺปฏิปนฺนา
โหนติ โน ทุปฺปฏิปนฺนา วิชฺชาจรณวิปนฺนानํ (๓) สาวกา
อตฺถนตฺปาทย (๔) วียฯ

โสภณํ กมนตฺตา(๕) สุนฺทริ จานํ คตฺตฺตา สมฺมา คตฺตฺตา
สมฺมา จ กทตฺตา กทตฺตา สุกโตฯ กมนมฺปิ หิ คตฺนฺติ วุจฺจติฯ
ตลฺยจ ภควโต โสภณํ ปรีสุทฺถมนวชฺชํฯ กิ ปนฺ คตฺนฺติ
อริยมคฺโคฯ เตน เหส กมนฺน เขมํ ทิสํ อสชฺชมาโน คโตติ
โสภณกมนตฺตา สุกโตฯ สุนฺทรณฺเจส จานํ คโต อมตํ
นิพฺพานนฺติ สุนฺทริ จานํ คตฺตฺตาปิ สุกโตฯ สมฺมา จ
คโต เตน เตน มคฺเคน ปหิเน กิเลสํ ปุณ อปจฺจา-
๑. ม. ม. ๑๓/๒๗/๒๖ฯ ๒. ม. อิติสทฺโท นตฺถิฯ
๓. ม. วิชฺชาจรณวิปนฺนानนฺตฺหิฯ ๔. สมฺนต. ๑/๑๔๔ฯ
๕. ม. โสภณกมนตฺตาฯ

*เล่มที่ 39 จุฬนิตฺตสวณฺณา หน้า 306

คจฺจนฺโต ฯ วุตฺตญฺเหหํ

โสตฺยาปตฺติมคฺเคน เย กิเลสฺส ปหีนา เต กิเลสฺส น
ปฺเนติ น ปจฺเจติ น ปจฺจกจฺจตีติ สฺสคฺโต ฯเปฯ อรหตฺตมคฺเคน
เย กิเลสฺส ปหีนา เต กิเลสฺส น ปฺเนติ น ปจฺเจติ น
ปจฺจกจฺจตีติ สฺสคฺโตติ ฯ (๑)

สมฺมา วา คฺโต ทีปฺงฺกรปาทมฺลโต ปภฺตติ ยาว โปธิ-
มณฺฑา ตาว สมตฺตีสปารมีปฺริตฺตาย สฺสทฺธาย (๒) สมฺมาปฏฺิปตฺติยา
สพฺพโลกสฺส หิตสฺสขเมว กโรนฺโต สสฺสจฺจเจทํ กามสฺสํ
อตฺตกิลมณฺหิ อิมํ จ อนฺเต อนฺปคจฺจนฺโต คฺโตติ สมฺมา
กตฺตตฺตาปี สฺสคฺโต ฯ สมฺมา เจส กทฺติ ยุตฺตญฺจฺจเนสฺส ยุตฺตเมว
วาทํ ภาสตีติ สมฺมา กตฺตตฺตาปี สฺสคฺโต ฯ ตตฺริทํ สาธก-
สฺสคฺตํ

ยํ ตถาคฺโต วาทํ ชานาติ อภฺตํ อตฺจํ อนตฺถสญฺหิตํ
สา จ ปเรสํ อปฺปิยา อมฺนาปา น ตํ ตถาคฺโต วาทํ
ภาสตี ฯ ยมฺปิ ตถาคฺโต วาทํ ชานาติ ภฺตํ ตจฺจํ อนตฺถสญฺหิตํ
สา จ ปเรสํ อปฺปิยา อมฺนาปา ตมฺปิ ตถาคฺโต วาทํ
น ภาสตี ฯ ยญฺจ โข ตถาคฺโต วาทํ ชานาติ ภฺตํ ตจฺจํ
อตฺถสญฺหิตํ สา จ ปเรสํ อปฺปิยา อมฺนาปา ตตฺร กาลญฺญ
ตถาคฺโต โหติ ตสฺสา วาจา ยเวยฺยากรณาย ฯ ยํ ตถาคฺโต
๑. บ. มหา. ๒๕/๑๘๐/๑๓๗ ฯ บ. จุฬ. ๓๐/๑๕๒/๕๕ ฯ
๓. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 39 ชุดคุณนิมิตตวสุตตนิเทศวณฺณนา หน้า 307

วางฺ ฆานาติ อฏฺถํ อตฺตจฺณํ อนตฺตสฺสยฺหิตํ ฯ สฺวา จ ปเรสฺสํ
ปิยา มนาปา น ตํ ตถาคโถ วาจํ ภาสตี ฯ ยมฺปิ ตถาคโถ
วางฺ ฆานาติ ฏฺถํ ตจฺณํ อนตฺตสฺสยฺหิตํ สฺวา จ ปเรสฺสํ
ปิยา มนาปา ตมฺปิ ตถาคโถ วาจํ น ภาสตี ฯ ยถจ
โฆ ตถาคโถ วาจํ ฆานาติ ฏฺถํ ตจฺณํ อตฺตสฺสยฺหิตํ สฺวา
จ ปเรสฺสํ ปิยา มนาปา ตตฺตร กาลญฺญ ตถาคโถ โหติ
ตสฺสา วาจา ย เวยยากรณายาติ ฯ (๑) เอวํ สมฺมา กทฺตฺตาปี
สุคฺโคตฺติ เวทิตฺตฺวา โฟ ฯ

สพฺพธา วิทิตฺตโลคฺตฺตา ปน โลกวิฑู ฯ โส หิ ภควา
สภาวโถ สมฺมทฺยโถ นิโรธโถ นิโรธฺปายโถติ สพฺพธา โลกํ
อเวทิตฺติ อญฺญาสิ ปฏฺวิวิชฺฌิตฺติ ฯ ยถาห

ยตฺถ โฆ อวฺุโส น ฆายติ น ฆียติ น มียติ
น จวติ น อฺุปฺปชฺชติ ฯ นานํ ตํ คมเนน โลกสฺสฺนตฺติ ฅาเตยฺยํ
ทฺธิญฺเจยฺยํ (๒) ปตฺเตยฺยนฺตฺติ วทามิ ฯ น จานํ อวฺุโส อฺุปฺปตฺตฺวา
โลกสฺสฺนตฺติ ทฺถกฺขสฺสฺนตฺตฺทิริยํ วทามิ ฯ อปฺปิ จานํ อวฺุโส อิมสฺสมิเฆว
พฺยามมตฺเต กเพวเร สสฺสญฺมฺหิ สมเนก โลกญฺจ ปญฺญเปมิ
โลกสมฺมทฺยญฺจ โลกนิโรธญฺจ โลกนิโรธคามินิญฺจ ปฏฺธิปํทํ ฯ

คมเนน น ปตฺตฺตฺวา โฟ โลกสฺสฺนตฺติ กุทาจํ
น จ อฺุปฺปตฺตฺวา โลกนฺตํ ทฺถกฺขา อตฺถิ ปโมจํ ฯ

๑. ม. ม. ๑๓/๕๔/๕๒ พุยากรณาย ฯ ๒. ม. ทญฺเจยฺยํ ฯ

*เล่มที่ 39 จุฬนิตุเทศวณณนา หน้ 308

ตสุมา หเว โลกวินุ สุมะโ
โลกนตคฺ วุสิตพฺรหฺมจฺริโย
โลกสฺส อนตฺ สมิติวិ ฃตฺวา
นาสีสตี โลกมิมิ ปรณฺจาทิ (๑)

อปิจ ตโย โลกา สงฺขารโลโก สตฺตโลโก โอกาส-
โลโกติ ๑ ตตฺถ เอโก โลโก สพฺเพ สตฺตา อหฺารภุจิติกาติ (๒)
อากตฺฏจฺานเ สงฺขารโลโก เวทิตพฺโพ ๑ สสฺสโต โลโกติ วา
อสสฺสโต โลโกติ วาติ (๓) อากตฺฏจฺานเ สตฺตโลโก ๑

ยวตา จนฺทิมสุริยา ปริหรนฺติ ทิสฺา ภนฺติ วิโรจมานา (๔)

ตาว สหสฺสธา โลโก เอคฺถ เต วตฺตตี วโสตี (๕)

อากตฺฏจฺานเ โอกาสโลโก ๑ ตมปิ ภควา สพฺพธา อเวทิต ๑
ตถาหิ (๖) เอโก โลโก สพฺเพ สตฺตา อหฺารภุจิติกา ๑ เทว โลกา
นามนฺจ รูปนฺจ ๑ ตโย โลกา ติสฺุโส เวทนา ๑ จตฺตารโ
โลกา จตฺตารโ อหฺารา ๑ ปนฺจ โลกา ปนฺจอุปาทานกฺขนฺธา ๑
ณ โลกา ณ อชฺฐตฺติกานิ อายตฺนานิ ๑ สตฺต
โลกา สตฺตวียนฺณภุจิติโย ๑ อภุจ โลกา อภุจ โลกธมฺมา ๑ นว โลกา
นว สตฺตาวาสา ๑ ทส โลกา ทสายนฺนิ ๑ ทฺวาทส โลกา

๑. ส. ส. ๑๕/๒๕๘/๘๕ ๑ องฺ. จตฺก. ๒๑/๔๕/๖๒ ๑

๒. ปุ. ปฏฺิ. ๓๑/๒๖๕/๑๖๕ ๑ ๓. ทิ. ส. ๕/๒๕๔/๒๓๔ ๑

ม. ม. ๑๒/๓๐๕/๓๐๘ ๑ ๔. ม. วิโรจมานา ๑

๕. ม. ม. ๑๒/๕๕๔/๕๕๔ ๑ ๖. ม. ตถาหิสฺส ๑

*เล่มที่ 39 ชุดกณณิมาณวสุตตนิทุเทศวณณนา หน้า 309

ทวาทสายตนาณิ ฯ อฏฺจารส โลกา อฏฺจารส ธาตุโยติ (๑) อัย
สงฺขาร โลโกปี สพฺพธา วิทิตฺ ฯ

ยสุมา ปเนส สพฺพเสมฺปิ สตฺตนาณิ อาสยิ ชานาติ
อนฺุสยิ ชานาติ ฯ จริตฺ ชานาติ อธิมฺคฺติ ชานาติ อปฺปรชกฺเข
มหารชกฺเข ติกฺขินฺุทฺริเย มุทินฺุทฺริเย สุวาการเ ทฺวากาเร
สุวิณฺญาปเย ทฺพพิณฺญาปเย ภาพฺเพ อภพฺเพ สตฺเต ชานาติ ฯ
ตฺสฺมาสฺส สตฺตโลโกปี สพฺพธา วิทิตฺ ฯ ยถา จ สตฺตโลโก
เอวํ โอกาสโลโกปี ฯ ตถาหเส เอกจกฺกวาฬิ आयामโต จ
วิทฺถารโต จ โยชนานํ ทวาทส สตฺสหฺสฺसानิ จตฺสฺตฺตานิ(๒)
จ ปณฺณาสณฺจ โยชนานิ ฯ ปริกฺเขปโต

สพฺพิ สตฺสหฺสฺसानิ   จตฺตีส ปริมณฺฑลํ
ทส เจว สหฺสฺसानิ   อจฺจุฏฺฏฺฏฺฏานิ สตฺตานิ จ ฯ

ตฺตฺถ

ทฺเว สตฺสหฺสฺसानิ   จตฺตาริ นฺุฏฺฏานิ จ
เอตฺตํ พฺลตฺเตน   สงฺขาทาย วสุณฺุชฺรา ฯ

ตฺสฺสาเยว สนฺุชฺรารํ

จตฺตาริ สตฺสหฺสฺसानิ   อฏฺุเจว นฺุฏฺฏานิ จ
เอตฺตํ พฺลตฺเตน   ชลํ วาเต ปติฏฺุจิติ ฯ

ตฺสฺสาปี สนฺุชฺรโก

๑. บ. ปฎิ. ๓๑/๓๘๖/๒๖๒ ฯ ๒. ม. จตฺตีส สตฺตานิ จ ฯ

*เล่มที่ 39 จุฬนิตฺตเสวณฺณนา หน้า 310

นว สตฺตสทฺสทานิ   มาตุโต นภมฺกฺกโต
สฏฺฐิ เจว(๑) สทฺสทานิ   เอสา โลกสฺส สณฺจิติ ฯ
เอวํ สณฺจิตฺเต เจตฺถ โยชนานํ
จตุราสีติ สทฺสทานิ   อชฺโฆคาโพห มหณฺณเว
อจฺจุคฺคโต ดาวเทว   สีนฺรุ ปพฺพตฺตโม ฯ
ตโต อฺปทฺตฺตฺตฺตฺตฺต   ปมาณฺน ยถากุณฺม
อชฺโฆคาพฺหุคฺคตา ทิพฺพา   นานารตฺนจิตฺติตา ฯ
ยฺกนฺธโร อีสฺนฺธโร (๒)   กรวิโก สทฺสสโน
เนมฺนฺธโร วินตโก   อสฺสกณฺโณ คิริพฺรหา ฯ
เอเต สตฺต มหาเสลา   สีนฺรุสฺส สมนฺตโต
มหาราชานมาวาสา   เทวยฺกขนิเสวิตา ฯ
โยชนานํ สตานฺจฺโจ   หิมวา ปญฺจ ปพฺพโต
โยชนานํ สทฺสทานิ   ตินฺนิ อายมวิตฺถโต ฯ (๓)
จตุราสีติสทฺสเสหิ   กุณฺเณี ปฏฺฐิมณฺฑิโต
ติปฺญจโยชนกฺขณฺธ-   ปริกฺเขปา นควฺหยา ฯ
ปญฺญาสโยชนกฺขณฺธ-   สาขายามา สมนฺตโต
สตโยชนวิตฺถินฺณา   ดาวเทว จ อฺคฺคตา
ชมฺพุยฺสทานุภาเวน   ชมฺพุทฺธิโป ปกาสิโต ฯ (๔)

๑. ม. สฏฺฐิ เจว ฯ ๒. ม. อีสฺนฺธโร ฯ ๓. ม. . อายตวิตฺถโต ฯ

๔. วิสฺสุทฺธิมคฺค. ๑/๒๖๓ ฯ สมนฺต. ๑/๑๔๘-๑๔๙ ฯ

*เล่มที่ 39 ชุดกณณิมาณวสุตตนิทุเทศวณณนา หน้า 311

ยณเจตํ ชมพูยา ปมาณํ เอตเทว อสุรานํ จิตตปาณฺฐลียา
ครุพานํ สิมฺพลีรุกฺขสุส อมรโคยาน(๑) กทมฺพสุส อุตฺตรกรูสุ
กปฺปรุกฺขสุส ปุพฺพวิทเทห สิริสสุส ตาวตีเสสุ ปาริจตฺตกสุสชาติ ฯ
เตนาหุ โปราณา

ปาตลฺลี สิมฺพลี ชมพู เทวานํ ปาริจตฺตโก
กทมฺโพ กปฺปรุกฺโข จ สิริเสน ภาวตี สตฺตมฺ(๒) ฯ
เทวอตีตฺตีสหฺสฺสานิ อชฺโฆคาโพห มหณฺณเว
อจฺจุคฺคโต ตาวเทว จกุกฺวาฬลฺลิจฺจโย
ปริกฺขิปปิตฺวา ตํ สพฺพิ โลกธาตุมยณฺจิตฺติ ฯ

ตตฺถ จนฺทมณฺฑลํ เอณฺนปฺลยณาสโยชนํ สุริยมณฺฑลํ
ปฺลยณาสโยชนํ ตาวตีสภานํ ทสฺสสหฺสฺสโยชนํ ตถา อสุรภานํ
อวิจิมหานิรโย ชมพูทีโป จ ฯ อมรโคยานํ สตฺตสหฺสฺสโยชนํ ฯ ตถา
ปุพฺพวิทเทโห ฯ อุตฺตรกรู อฏฺฐสหฺสฺสโยชนโน ฯ เอกเมโก เจตฺถ
มหาทีโป ปฺลยจสตปฺลยจสตปฺริตฺตทีปปริวารो ฯ ตํ สพฺพมฺปิ เอกํ
จกุกฺวาฬํ เอกา โลกธาตฺ ฯ ตทนฺตเรสุ โลกนฺตริกนिरยา ฯ เอวํ
อนนฺตานิ จกุกฺวาฬานิ อนนฺตา โลกธาตฺโย ภควา อนนฺเตน
พฺพุทฺธนาณฺเนน อเวทฺติ อณฺณาสี ปฏฺวิชฺฌิ ฯ เอวมฺสุส โโอกาสโลโกปี
สพฺพธา วิทฺติโต ฯ เอวมฺปิ สพฺพธา วิทิตฺโลกตฺตา โลกวิทฺ ฯ

อตุตฺโน ปน กุณฺเฬหิ วิสิฏฺฐตฺตรสุส กสุสจฺจิ อภาวโต
๑. ม. อปร... ฯ เอวมฺปฺริปี ฯ ๒. ม. อิตฺตสทฺโท นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 39 จุฬนิตุเทศวณณนา หน้า 312

นคฺฉิ เอตสฺส อุตฺตโรติ อนุตฺตโร ฯ ตถาหสฺส สีสฺสคฺคณนาปี
สพฺพโลกํ อภิภวติ สมาริปลญฺญาวิมุตฺติวิมุตฺติฉานทสฺสน-
คฺคณนาปี(๑) ฯ สีสฺสคฺคณนาปี อสโม อสมสโม อปฺปฎฺฐิโม อปฺปฎฺฐิภาโค
อปฺปฎฺฐิปุคฺคโล ฯเปฯ วิมุตฺติฉานทสฺสนคฺคณนาปี ฯ ยถาห น
โฆ ปนาหํ ปสฺสสามิ สทเวเก โลเก ฯเปฯ สทวมนุสฺสาย
อตุตฺตนา สีสฺสสมฺปนฺนตรนฺติ ฯ (๒) วิตุตฺตาโร ฯ

เอวํ อคฺคปฺปสทาตสฺสตุตฺตาทีนํ (๓) น เม อจาริโย อตุตฺถิ-
อาทีนํ (๔) คากาโย จ วิตุตฺตารตพฺพา ฯ

ปฺริสทมฺเม สารตฺถิตฺติ ปฺริสทมฺมสารถิ ทเมติ วินตฺติติ
วุตฺตํ โหติ ฯ ตตฺถ ปฺริสทมฺมาติ อทฺนุตฺตา ทเมตฺถํ ยุตฺตนา
ติรจฺจ
ภควตฺตา ติรจฺจ
มโหทโร อคฺคสิโฆ ชฺฐมสิโฆ อรฺวาโผ นาคฺคราชา ชนปาลโก
หตุตฺถิตฺติ เอวมาทโย ทมิตฺตา นิพฺพิสฺสา กตฺตา สรณฺณสฺสุ จ สีสฺสเลสฺสุ จ
ปติจฺจ
โปกฺขรฺสชาติโสณทฺน(๖)ตฺถกฺกทฺนตาทโย ฯ อมฺนุสฺสปฺริสทาปี อาพวก-

๑. ม. สมาริ ฯ เป ฯ ปญฺญา ฯ วิมุตฺติ... ฯ

๒. สฺ. ส. ๑๕/๕๖๐/๒๐๔ ฯ อจฺ. จตุกฺก. ๒๑/๒๑/๒๖ ฯ

๓. อจฺ. จตุกฺก. ๒๑/๓๔/๔๔ ฯ ปุ. อิติ. ๒๕/๒๗๐/๒๕๘ ฯ

๔. วิ. มหา. ๔/๑๑/๑๔ ฯ ม. มุ. ๑๒/๒๒๕/๓๒๕ ฯ

อภิ. ก. ๓๗/๕๘๓/๓๑๕ ฯ ๕. ม. อปฺปิโฆปาโล ฯ

๖. ม. ... โสณทฺน... ฯ

*เล่มที่ 39 ชุดคุณนิมาณวสุตตนิทุเทสวณณนา หน้า 313

สูจิโลมขรโลมยกุขสกุทเทวราชาทโย ทมิตา วินีตา วิจิเตรหิ
วินยูปาเยหิ ฯ อหิ โข เกสิ ปุริสทมเม สณฺเฬนปี วินेमิ
พรุเสนปี วินेमิ ฯ สณฺหพรุเสนปี วินेमิติ อิทํ เจตถ สุตฺตํ(๑)
วิตถารตพพํ ฯ อปัจ ภควา วิสุทฺธสีลาทีนํ ปจฺมชฺฌานาทินิ
โสตาปนฺนาทินญจ อุตฺตริมคฺคปฏิปทํ อัจฺจขนฺโต ทนฺเตปี
ทเมติเยว ฯ

อถ วา อนฺุตฺตโร ปุริสทมมสารถิตติ เอกเมวิทํ อตฺถปทํ ฯ
ภควา หิ ตถา ปุริสทมเม สารถติ ยถา เอกปลฺลงฺเกเนว
นินฺนุณา อญฺจ ทิสสา อสชฺชมานา ชาวนฺติ ฯ ตสฺมา อนฺุตฺตโร
ปุริสทมมสารถิตติ วุจฺจติ ฯ

(๒)ปหฺตุติ ปญฺญ ฯ วิสฺวีติ ปฺรสนฺตฺตานเ วิริยฺบุปฺปาทโก ฯ
อลมตฺโตติ สมตฺถจิตฺโต ฯ วิรโตติ อริยมคฺเคน สพฺพปาปเกหิ
วิรโต ฯ อริยมคฺเคนเว วิรตฺตฺตา आयตี อปฺปฏิสฺนฺธิโก ฯ
สพฺพปาปเกหิ นิริยทฺกฺขมตฺติจฺจาทิ आयตี อปฺปฏิสฺนฺธิตาย นิริยทฺกฺขมตฺติจ
จิตฺ(๒) ฯ วิริยวาโสติ วิริยนิกโต ฯ โส วิริยวาทิ โส ชินฺนสโว
วิริยวาทิ วตฺตพฺพตํ อรหติ ฯ ปฺรชานวา วิโร ตาทิตติ อิมานิ

๑. อญฺ. จตฺก. ๒๑/๑๑๑/๑๕๐ ฯ ๒. ม. หตฺถิทมเกน ภิกฺขเว หตฺถิ

ฌโมโม สาริโต เอกิเยว ทิสํ ชาวตีติอิตฺถเจตถ สุตฺตํ วิตถารตพพํ ฯ

วิริยวาทิ อริยมคฺเคน สพฺพปาปเกหิวิรโต ฯ ปหฺตุติ ปญฺญ วิสฺวีติ ปฺรสนฺตฺตานเ

วิริยฺบุปฺปาทโก ฯ อลมตฺโตติ สมตฺถจิตฺโต วิรโตติ อริยมคฺเคน วิรตฺตฺตา

आयตี อปฺปฏิสฺนฺธิโก ฯ สพฺพปาปเกหิ นิริยทฺกฺขํ อตฺติจฺจาทิ आयตี

อปฺปฏิสฺนฺธิตาย นิริยทฺกฺขํ อตฺติจ จิตฺ ฯ

*เล่มที่ 39 จุฬนิตฺตสวณฺณนา หน้า 314

ปนฺสฺส อุตฺตวณฺณานิ ฯ โส หิ ปชานวา มคฺคชฺฌานปฺปชานเนน
วีโร กิเลสาร์วิทุรฺรสนสมตฺตตาย ตาที นินฺพิการตาย ฯ ปวฺจฺเจเต
ตตฺตตฺตตี ตถารูโป วีริยวาทิ ปวฺจฺเจติ ฯ

เต กามกามิโนติ เอเต รูปาทิวตฺตฺตกาเม อิจฺจนฺตา ฯ
รากราคิโนติ รากเนน รณฺชิตา ฯ สลฺยาสลฺยนิโนติ รากสลฺยาย
สลฺยนิโน ฯ น กาม กามตฺตีติ รูปาทิวตฺตฺตกาเม น ปตฺตฺเถติ ฯ
อกาโมติ กามมฺหิ วิรฺหิตฺโต ฯ นิกฺกามโมติ นิกฺกขนฺตฺกามो ฯ

สพฺพญฺญตฺตญฺญานฺนฺติ ตฺยทฺธคตฺติ สพฺพํ เนยฺยปถํ ชานาตีติ
สพฺพญฺญ ตสฺส ภาโว สพฺพญฺญตา สพฺพญฺญตา เอว ฌาณํ
สพฺพญฺญตฺตญฺญานํ สพฺพญฺญตฺตญฺญานสงฺขาตํ เนตฺตญฺจ วาสนาย
สทฺท กิเลสํ ปฺราเชตฺวา ชิตฺตฺตา ชินฺภาโว จ อปฺพุพฺพํ อจฺริมํ
อปฺปุเร อปฺจุณา เอกสฺมึ ขณฺเณ เอกสฺมึ กาลे อปฺปฺนฺนา (๑)
ปฺพุพฺพตฺโต อฺพุทฺธํ ปฺนฺนาตี อฺปฺปฺนฺนา ฯ (๒)

เตชึ เตชฺสาตี เตเชน สมฺนฺนาคโต เตชฺสา อภิภฺยฺย ฯ
ยมํหิ วิชฺญลฺลํ ชาตีชฺราย อธิ วิปฺปฺหานนฺติ ยมํหิ ชาตีชฺราย
ปฺหานนฺตฺติ ฐมฺมํ อธิเชว ชานเนยฺยํ ฯ

ชคฺคิตฺติ ปจฺวี(๓) ฯ สพฺพํ อากาสคตฺนฺติ สกฺลํ อากาเส ปวตฺตํ
ปตฺตฺถํ ฯ ตมคตฺนฺติ ตมเมว ตมคตฺติ อนฺธการํ ยถา อุตฺตคตฺติ
มุตฺตคตฺนฺติ ฯ อภิวิหฺจฺจาตี นาสฺเตตฺวา ฯ อนฺธการํ วิธมิตฺวาตี
๑. ม. อฺปฺปฺนฺโน ฯ ๒. ม. ปฺนฺโนติ อฺปฺปฺนฺโน ฯ

๓. ม. ปฺถวี ฯ

*เล่มที่ 39 ชุดคุณนิมาณวสุตตนิทุเทสวณณนา หน้า 315

จกขุวิณณานุปตตนิวารกั อนุชการั ปทาเลตวา ฯ (๑) อาโลกั
ทสฺสยิตฺวาติ สุริยาโลกั ทสฺสยิตฺวา ฯ อากาเสติ อชฎากาเส ฯ
อนุตฺถิกฺเขตติ (๒) อนุตฺตราคฺสมตฺเถ ตฺจุโลกาเส (๒) ฯ คมนปเถติ (๓) เทวตานั
คมนมคฺเค กจฺจติ ฯ สพฺพิ อภิสงฺขารสมุทฺยนฺติ สกฺลั กมฺมึ
สมุทฺยั อุปฺปาทั ตณฺหนฺติ อตฺโถ ฯ กิเลสตมึ อวิชฺชนุชการั
วิธมิตฺวาติ กิเลสตมฺสงฺขาตึ อณฺณณั อวิชฺชนุชการั นีหริตฺวา
นาเสตฺวา ฯ ฌานาโลกนฺติ ปญฺญาโลกั ทสฺสยิตฺวา ฯ วตฺตุกาเม
ปริชานิตฺวาติ รูปาทิวตฺตุกาเม ฌาตตีรณฺปริณฺญาเย ชานิตฺวา ฯ
กิเลสกาเม ปหาชาติ อุปฺตาปนฺสงฺขาเต กิเลสกาเม ปหาน-
ปริณฺญาเย ปชหิตฺวา ฯ

อถสฺส ภควา ตั ฌมฺมึ อจิกฺขณฺโต อุปฺฐปฺริ คาถาโย
อภาสิ ฯ ตตฺถ เนกขมฺมึ ทฏฺฐุ เขมโตติ นิพฺพานญจ
นิพฺพานคามินิญจ ปฏฺธิปทึ เขมฺนฺติ ทิสฺวา ฯ อุกฺกหิตนฺติ
ตณฺหาวเสน ทิฏฺฐิวเสน คหิตึ ฯ นิสฺสํ วาติ นิสฺสํตฺตพฺพิ
วา มุญฺจิตฺตพฺพนฺติ วุตฺตึ โหติ ฯ มา เต วิชฺชิตฺถาติ มา เต
อโหสิ ฯ กิณฺจนฺนฺติ รากาติกิณฺจนฺนํ ตมฺปิ เต มา วิชฺชิตฺถ ฯ

มุญฺจิตฺตพฺพนฺติ มุญฺจิตฺวา น ปฺน คเหตุพฺพิ ฯ (๔) ปชหิตฺตพฺพนฺติ
วชฺชิตฺตพฺพิ ฯ (๑) วินฺเตตฺตพฺพนฺติ จิปิตฺตพฺพิ ฯ พุณฺตีกาตพฺพนฺติ
๑. ม. ปลาเปตฺวา ฯ ๒. ม. อนฺเต ลีขิตฺตมฺสมตฺถตฺจุโลกาเส ฯ
๓. ม. คคนปเถติ ฯ ๔. ม. วิชิตฺตพฺพนฺติ จชิตฺตพฺพิ ฯ

*เล่มที่ 39 จุฬนิตุเทศวณณนา หน้า 316

วิคตุนต์ กาดพพิ ๑ อนภาว คเมตพพุนติ อนุ อนุ อภาว

คเมตพพิ ๑

ปุพฺเพติ อตีเต สงฺขารे อารพฺภ อุปฺปนฺนิกิเลสา ๑ (๑)

พฺร่าหฺมณาติ ภควา ชตุกณฺณี อาลปฺติ ๑ เสถํ สพฺพตฺถ

ปากฎเมว ๑

เอวํ ภควา อิทฺมปี สุตฺตํ อรหฺตฺตนิฏฺเฐเนว เทเสถิ ๑

เทสนาปริโยसाने จ ปุพฺพสทฺธิโส เอว ฐมฺมาภิสมโย อโหสีติ ๑

ชตุกณฺณีมาณวสุตฺตนิฏฺเฐวณณนา นิฏฺฐิตา ๑

เอกาทสมํ ๑

ภทฺรารุชฺชมาณวสุตฺตนิฏฺเฐวณณนา

ทฺวาทสเม ภทฺรารุชฺชสุตฺเต โอกณฺชหนฺติ อาลยํ ชหํ ๑

ตณฺหจฺฉิทฺตํ ตณฺหากายจฺฉิทฺตํ ๑ อเนชนฺติ โลกฐมฺเมสุ นิกฺกมฺปํ ๑

นนฺทิลฺลชฺชนฺติ อนาคตรูปาถิ ปตฺถนาชหํ ๑ เอกา เอว หิ สทา

ตณฺหา ถฺฉิวเสน อิธ นานปฺปการโต วุตฺตา ๑ กปฺปณฺชหนฺติ

ทฺวริชฺชํ กปฺปชหํ ๑ อภฺยจาเจติ อตฺตวิย ยาจามิ ๑ สุตฺวาน

นาคสฺส อปฺนมิสฺสนฺติ อิตฺติ นาคสฺส ตว ภควโต วจัน

สุตฺวา อิตฺโต ปาสาณกเจตฺยโต พุชฺชนา ปกฺกมิสฺสนฺตีติ

อธิปฺปาโย ๑

๑. ม. อุปฺปนฺนิกิเลสา ๑

*เล่มที่ 39 ภัทรวรรณวสุตตนิเทศวณณนา หน้า 317

เย อุปายุปาทานาติ (๑) ตณฺหาทิกฺขีหิ อุปคณฺตุวา กหิตา ฯ
เจตโส อธิฏฺฐานาติ จิตฺเต ปติฏฺจिता ฯ อภินิเวसानุสยาติ
อธิฏฺจหิตฺวา (๒) อาคณฺตุวา สยิตา ฯ

ชนปเทหิ สงฺกตาติ องฺกาทีหิ ชนปเทหิ อธิ สมกตา ฯ
วียากโรหิตี ฌมฺมํ เทเสหิ ฯ

สงฺกตาติ เอเต ขตฺติยาทโย เอภิกฺกตา ฯ สมกตาติ
วุตฺตปฺปการเหหิ ชนปเทหิ อากตา ฯ สโมหิตาติ ราสีฏฺฐา ฯ
สนฺนิปติตาติ อวิโยกา ฯ (๓)

อถสฺส อาสยานุโลเมน ฌมฺมํ เทเสนฺโต ภควา อุปฺรุปริ
กาถาโย อภาสิ ฯ

ตตฺถ อาทานตณฺหนฺติ รูปาทีนํ อาทายิกํ กหณตณฺหํ ฯ
ตณฺหุปาทานนฺติ วุตฺตํ โหติ ฯ ยํ ยํ หิ โลกสฺมี อุปาทิยนฺตฺติ
เอเตสฺส อุปาทาทิภเตสฺส (๔) ยํ ยํ คณฺหนฺติ ฯ เตเนว มาโร
อนฺเวติ (๕) ชนฺตฺนฺติ เตเนว อุปาทานปจฺจยนิพฺพตฺตกมฺมาภิสงฺขาร-
วเสน (๖) (๗) ปฏฺิสนฺธิกขณฺธมาโร (๘) ตํ สตฺตํ อนฺุคจฺจติ ฯ

ตสฺมา ปชานนฺติ ตสฺมา เอตมาทีนํ อนิจฺจาทิวเสน วา
สงฺขारे ปชานนฺโต ฯ อาทานสฺส เต อิติ เปกฺขมาโน ปชํ อิมํ

๑. ม. อุปายุปาทานาติ ฯ ๒. ม. ปติฏฺจिता ฯ ๓. ม. อธิโยกา ฯ

๔. ม. อุทฺธาติภเตสฺส ฯ ๕. อนฺุเอตฺติ ทุณฺฺทรตฺรํ ฯ

๖. ม. ...กมฺมาภิสงฺขารนิพฺพตฺตวเสน ฯ ๗. ม. ปฏฺิสนฺธิกขณฺธมาโร ฯ

*เล่มที่ 39 จุฬนิตฺตสวณฺณนา หน้า 318

มจฺจุเชยฺเย วิสตุตฺตนิ ตฺวาตตพฺพภูเจเน อาทานเสสุ รูปาทิสฺส สตุเต
สพฺพโลเก อิมํ ปชํ มจฺจุเชยฺเย ลคฺคํ เปกฺขมาโน อาทานสตุเต
วา อาทานาภินิวิฏฺเฐ ปุคฺคเต อาทานสงฺกเหตุญฺจ อิมํ ปชํ
มจฺจุเชยฺเย ลคฺคํ ตโต วิตฺตกมิตฺตํ อสมตฺถํ (๑) อิติ เปกฺขมาโน กิณฺจณํ
สพฺพโลเก น อุปาทิเยถาติ ฯ เสถํ สพฺพตฺถ ปากฺกเมว ฯ

เอวํ ภควา อิทมฺปิ สุตฺตํ อรหตฺตนิฏฺเฐเนว เทเสถิ ฯ
เทสณาปริโยसानเ จ ปุพฺพสทฺธิโส เอว ธมฺมาภิสมโย อโหสีติ ฯ

ภทฺทวารุชฺฌาณวสุตฺตนิฏฺเทสวณฺณนา นิฏฺฐิตา ฯ

ทฺวาทสมํ ฯ

อุทฺทมาณวสุตฺตนิฏฺเทสวณฺณนา

เตรสเม อุทฺทสุตฺเต อณฺณาวิโมกฺขนฺติ อณฺณานุกาว-
นิชฺฌานํ(๒) ตํ วิโมกฺขํ ปุจฺจติ ฯ

ปรจฺเมนปี ฌาเนน ฌายีติ วิตฺตกวิจฺจารปีติสุขจิตฺเตกคฺคตา-
สมฺปยุตฺเตน ปญฺจกิเณน ปจฺมชฺฌาเนน ฌายีติ ฌายี ฯ
ทฺติเยนาติ ปีติสุขจิตฺเตกคฺคตาสมฺปยุตฺเตน ฯ ตติเยนาติ สุข-
จิตฺเตกคฺคตาสมฺปยุตฺเตน ฯ จตฺตเถนาติ อุปฺเปกฺขาจิตฺเตกคฺคตา-
สมฺปยุตฺเตน ฯ สวิตฺตกสฺวิจฺจาเรนปี ฌาเนน ฌายีติ จตฺตก-
นยปญฺจกนฺเยสุ ปจฺมชฺฌาเนน สวิตฺตกสฺวิจฺจาเรนปี ฌาเนน

๑. ม. มจฺจุเชยฺเย ลคฺคํ ฯ เอวมฺปริปี ฯ

๒. ม. ปญฺณานุกาวนิชฺฌานํ ฯ

*เล่มที่ 39 อุทยมาณวสุตตนิเทศวณณนา หน้ 319

ณายตีติ ฌายี ๑ อวิตกกวจารมตเตนาคี ปญจนเย ทุตียเณ
ณานเน ๑ อวิตกกอวจารเณนาคี ทุตียตติยาทิวเสสชฌานเน ๑
สปปิตีเณนาคี ปิตีสมปยุตเตน ทุกตีกชฌานเน ๑ นีปปิตีเณนาคี
ปิตีวิริเทเน ตทวเสสชฌานเน ๑ สาทสทคเตนาคี สุกสทคเตน
ตีกจตุกกชฌานเน ๑ อุเปกขาสทคเตนาคี จตุกกปญจนเน ๑ (๑)
สุลลเตนปิตี สุลลตวิโมกขสมปยุตเตน ๑ อนิมิตเตนปิตี นิจจ-
นิमितต์ (๒) ฐุนิมิตต์ อตตนิमितต์ลจ (๓) อุกขมาญเฐว ปฎิลทุเชน
อนิมิตเตนปี ฌานเน ฌายตีติ ฌายี ๑ อปปณิเทเนปิตี มกคา-
กมนวเสน ปณิธี โสเชฐว ปรียาทียิตฐว ผลสมปตติวเสน
อปปณิเทเนปี ๑ โลกิเเนปิตี โลกิเเน ปจมทุตียตติยจตุตเตน ๑

โลกุตเตเรเนปิตี เตเนว โลกุตเตรสมปยุตเตน ๑ ฌานรโตติ
ณานesu อภีรโต ๑ เอกตตมณยุตโตติ เอกตต์ เอกีภาว์ อนยุตโต
ปยุตโต ๑ สทตถครุโกติ สกตถครุโก กการสุสาย์ ทกาโร
กโต ๑ สทตถโกติ จ อรหตต์ เวทิตพัพ ๑ ต์ หี อตตุป-
นิพทฐุเจเน อตตान์ อวิขหนญุเจเน อตตโน ปรมตเตน(๔) จ
อตตโน อตตตทา สกตถโกติ วุจติ ๑ ผลสมปตติสมาปชชนวเสน
สกตถครุโก นีพพานครุโกติ เอเก ๑ อรชิตี นิกุกิเลโส ๑
วिरชิตี วิคตกิเลโส ๑ นีรชิตี อปนีตกิเลโส วิตรชิตีปี ปาโจ ๑

๑. ม. จตุกกปญจนเน ๑ ๒. ม. อนิจจนิमितต์ ๑

๓. ม. อนิมิตต์ลจ ๑ ๔. ม. ปรมตถญุเจเน ๑

*เล่มที่ 39 อุทยมาณวสุตตนิทุเทศวณณนา หน้า 321

สนุทธาเรตุ อสกุโกนตุ รุกเข วุกคูลิ วिय ชีเล ลกุกิตผาณิต-
วารโก วिय จ โอลียติ ตสฺส ตํ อาการํ สนุทธาย โอลียนาติ
วุตตุตํ ๑ ทุติยปทํ อุปสกุเคน(๑) วฑฺฒิตํ ๑ ลีนนติ (๒) อวิปฺฝาริกตายน
ปฏิกุกฺกิตํ ๑ (๓) อิตเร เทว อาการภวานิทุเทศา ๑ ถินนติ สปฺปิ-
ปิณฺโฑ วिय อวิปฺฝาริกตายน ฆนภาวณ จิตํ ๑ ถियนาติ อาการ-
นิทุเทโส ๑ ถียิตภวาโว ถียิตตตุตํ ๑ อวิปฺฝารวเสนเนว พทุทธตาดิ
อตฺโถ ๑

อุเปกฺขาสติสํสุทฺทฺษนฺติ จตุตถฆฺฆมานอุเปกฺขาสตีหิ สํสุทฺธิ ๑
ฆมฺมตกฺกปฺเรชนฺติ อิมินา ตสฺมี จตุตถฆฺฆมานวิโมกฺเข จิตฆฺฆมา-
นงฺกานิ (๔) วิเสตีตฺวา(๕) อติคตํ อรหตฺตวิโมกฺขํ วทติ ๑ อรหตฺต-
วิโมกฺขสฺส หิ มกฺกสมฺปยุตฺตสมฺมาสงฺกปฺปาทีเกโท ฆมฺมตกฺโก
ปฺเรชโว โหติ ๑ เตนนาห ฆมฺมตกฺกปฺเรชนฺติ ๑ อวิฆฺชายน
ปภทฺทนฺติ เอตเมว จ อณฺณาวิโมกฺขํ อวิฆฺชายนปภทฺทนฺตฺย(๖)
นิพฺพานํ นิสฺสาย ชาติตฺตทา การโณปจารณ อวิฆฺชายน
ปภทฺทนฺติ พุรุณีติ ๑

ยา จตุตถเถ ฆานเน อุเปกฺขาคิ เอตถ อุปปตฺติโต อิกฺขตีติ
อุเปกฺขาสฺมि ปสฺสตี อุปกฺขปตฺติตา หุตฺวา ปสฺสตีติ อตฺโถ ๑
อุเปกฺขนาติ อาการนิทุเทโส ๑ อฆฺฆมฺมเปกฺขนาติ อุปสกุควเสน ปทํ
๑. ม. อุปสกุควเสน ๑ เอวมฺปริปี ๑ ๒. ม. ลีนนาติ ๑
๓. ม. ปฏิกุกฺกิตํ ๑ ๔. ม. จตฺวา ฆานงฺกานิ ๑ ๕. ม. วิปฺฝาสตีตฺวา ๑
๖. ม. อวิฆฺชายนปภทฺทนฺตฺย ๑

*เล่มที่ 39 จุฬนิตฺตสวณฺณนา หน้า 322

วฑฺฒิตํ ๑ จิตฺตสมโถติ (๑) จิตฺตสเสกกุกกาโว ๑ จิตฺตปฺปวตฺติตาติ (๒)
จิตฺตสฺส อุณาติริตฺตวชฺชิตกาโว ๑ มชฺฌตฺตตาติ จิตฺตสฺส มชฺฌ
จิตกาโว ๑

เอวํ อวิชฺชาปเภทวจนฺน วุตฺตํ นิพฺพานํ สุตฺวา ตํ
กิสฺส วิปฺปหานนฺน วุจฺจตีติ ปุจฺจนฺโต กิสฺส สลฺโยชโนติ
คาถมาห ๑ ตตฺถ กิสฺส สลฺโยชโนติ กิ สลฺโยชโน ๑ วิจารณนฺติ
วิจารณการณํ ๑ (๓) กิสฺสสฺส วิปฺปหานนาติ กีนามกสฺส อสฺส ฌมฺมสฺส
วิปฺปหานน ๑

อถสฺส ภควา ตมตฺถํ พุยากรโธนฺโต นนฺทิสลฺโยชโนติ
คาถมาห ๑ ตตฺถ วิตกฺกสฺสาติ กามวิตกฺกาทีโก วิตกฺโก อสฺส ๑

อิทานิ ตสฺส นิพฺพานสฺส มกฺกํ ปุจฺจนฺโต กถํ สตฺสฺสาติ
คาถมาห ๑ ตตฺถ วิญฺญาณนฺติ อภิสงฺขารวิญฺญาณํ ๑

อถสฺส มกฺกํ กถนฺโต ภควา อชฺฌตฺตญฺจาติ คาถมาห ๑
ตตฺถ เอวํ สตฺสฺสาติ เอวํ สตฺสฺส สมฺปชานสฺส ๑ เสถํ สพฺพตฺถ
ปากฺกเมว ๑

เอวํ ภควา อิทมฺปิ สุตฺตํ อรหตฺตนิฏฺเฐเนว เทเสถิ ๑
เทสนาปรีโยसानฺน จ ปุพฺพสทฺธิโสว ฌมฺมาภิสมโย อโหสีติ ๑

อุทฺยมาณวสุตฺตนิทฺตสวณฺณนา นิฏฺฐิตา ๑

เตรสมี ๑

๑. ม. จิตฺตสมตฺตาติ ๑ ๒. ม. จิตฺตปฺปสฺสทฺชตฺตาติ ๑

๓. ม. วิจารณการณํ ๑

ไปศาลมาณวสุตตนิเทศวณณนา

จุททสเม ไปศาลสุตเต โย อตีต อทิสตีติ โย ภควา
อตุตโน จ ปเรตญจ เอกมปิ ชาตินติอาทิเกทอ อตีต อทิสติ ฯ
เอกมปิ ชาตินติ เอกมปิ ปฏิสนธิมูลกัม จุติปริโยสานัม
เอกภวปริยาปนัน ขนุชสนุทานัม ฯ เอส นโย เทวปิ ชาติโยติ-
อาทิสู ฯ อนเนกปิ สัฎฐกุปเปติอาทิสู ปน ปริหายมาโน กปโป
สัฎฐกุปโป ตทา สัพเพสั พุรัมหมโลกे สนุnipตนโต ฯ (๑)
วิฎฐมาโน (๒) กปโป วิฎฐกุปโป ตทา พุรัมหมโลกโต สตุตทานัม
วิฎฐกุปโป ตตุต สัฎฐกุปโป สัฎฐกุปโป คหิตโต โหติ
ตมมุตกตุตา วิฎฐกุปโป จ วิฎฐกุปโป ฯ เอวํ หิ สติ ยานิ
ตานิ ฯ จตุตาริมาณิ ภิกขเว กปโปสสุ อสงเขยยยานิ กตมานิ
จตุตาริ สัฎฐกุปโป สัฎฐกุปโป วิฎฐกุปโป วิฎฐกุปโปติ (๓) วุตทานิ
ตานิ ปริกคหิตานิ โหนติ ฯ สัฎฐกุปโป วิฎฐกุปโป จ
กปโปสสุ อทธี คเหตุวา วุตติ ฯ สัฎฐกุปโปวิฎฐกุปโปติ สกล-
กปโป คเหตุวา วุตติ ฯ กถํ อนุสสุตตีติ เจ อมุตตราสินติ-
อาทินา นเยน ฯ ตตุต อมุตตราสินติ อมมฺหิ สัฎฐกุปโป อหํ
อมมฺหิ ภเว वा โยนिया वा คติยา वा วิญญาณญจิติยา वा
สตุตทาวาเส वा สตุตตนิกาเย वा อาสี ฯ เอวณฺนาโมติ ติสฺโส
๑. ม. สนุnipตนโต ฯ กตุตจ. ปฏิสนธิวตุตตนโต ฯ
๒. ม. วตุตทมาโน ฯ ๓. อจ. จตุก. ๒๑/๑๕๖/๑๕๑-๒ ฯ

*เล่มที่ 39 จุฬนิทเทสวณฺณา หน้า 324

วา ปุสฺโส (๑) วา ฯ เอวํโคตฺโตติ กจฺจาโน วา กสฺสโป วา ฯ
อิทฺมสฺส อตีตภเว อตฺตโน นามโคตฺตานุสฺสรณวเสน วุตฺตํ ฯ
สเจ ปน ตสฺมี กาลเ อตฺตโน วณฺณสมฺปตฺตี วา ลฺลขปฺปณฺตี-
ชีวิตภาวํ วา สุขทฺถกฺขพฺหุลตํ วา อปฺปายุกทึฆายุกภาวํ วา
อนุสฺสรตฺติกาโม ตมฺปิ อนุสฺสรตฺติเยว ฯ เตนานฺท เอวํวณฺโณ
เอวมายฺปริยฺนฺโตติ ฯ ตตฺถ เอวํวณฺโณติ โอทาทิต วา สามี
วา ฯ เอวมาหาโรติ สาลิมฺโสทนาหาโร วา ปวตฺตผลโกชโน
วา ฯ เอวํสุขทฺถกฺขปฺปฏิสฺสเวทิตี อนกปฺปการเณ กายิกเจตสีگانํ
สามิสฺนiramิสาทิปฺปเภทานํ (๒) วา สุขทฺถกฺขานํ ปฺปฏิสฺสเวทิตี ฯ เอวมายฺ-
ปริยฺนฺโตติ เอวํ วสฺสสทฺปรมาณฺยาปริยฺนฺโต(๓) วา จตุราสีติ-
กปฺปสทฺสทฺปรมาณฺยาปริยฺนฺโต(๔) วา ฯ

โส ตโต จฺโต อมฺุตร อฺุทปาทีนฺติ โส อหํ ตโต ภวโต
โยนฺโต คตฺโต วิญฺญาณญฺจิตฺโต สตฺตาวาสโต สตฺตนิกายโต วา
จฺโต ปฺน อมฺุทสฺมี นาม ภเว โยนฺยา คตฺติยา วิญฺญาณญฺจิตฺติยา
สตฺตาวาส สตฺตนิกาเย วา อฺุทปาที ฯ ตตฺตราปาทีนฺติ อถวา (๕)
ตตฺราปี ภเว โยนฺยา คตฺติยา วิญฺญาณญฺจิตฺติยา สตฺตาวาส
สตฺตนิกาเย วา ปฺน อโหสี ฯ เอวณฺนาโมตฺติอาทิต วุตฺตณฺยเมว ฯ

อปิจ ยสฺมา อมฺุตราสีนฺติ อิทํ อนฺุทฺทพฺเพน อารโหนตฺสส

๑. ม. พุสฺโส ฯ ๒. ม. สามิสฺนiramิสาทิปฺปเภทานํ ฯ

๓. ม. ...ปรมาณฺยาปริยฺนฺโต ฯ ๔. ม. ...ปรมาณฺยาปริยฺนฺโต ฯ

๕. ม. อถ ฯ

*เล่มที่ 39 ไปศาลมาฉนวนสุดตนิทเทสวณฺณา หน้า 325

ยวาทิจจกั อุนฺสฺสรณั ๑ โส ตโต จุโตติ ปฏินิวตฺตนฺตสฺส
ปจฺจเวกฺขณั ๑ ตสฺมา อิธูปปฺนฺโนติ [๑] สุวาทั ตโต อนนฺตรูป-
ปตฺติฎฺฐานโต จุโต อิธ อมฺกสฺมี นาม ขตฺติยกฺกุเล วา
พฺรหฺมณฺกุเล วา นีพฺพตฺโต ๑

อิติติ (๒) เอว ๑ สาการั สอฺทฺตสฺนฺติ นาม โคตฺตวเสน สอฺทฺตสฺ
วณฺณาทิวเสน สาการั ๑ นาม โคตฺเตน หิ สตฺโต ติสฺโส
กสฺสโปติ อฺทฺทิสฺยติ วณฺณาทีหิ สามี โอทาทิตฺติ นานตฺตโต
ปฺลยฺยติ ๑ ตสฺมา นาม โคตฺตํ อฺทฺทโส อิธเร อาการาทิ ๑
ปฺพเพนิวาสนฺติ ปฺพเพ อตฺตชาตีสฺสู นีวฺฏฺจกฺขนฺธา ปฺพเพ-
นิวาโส ๑ นีวฺฏฺจาทิ อชฺฌวฺฏฺจา อุนฺภูตา (๓) อตฺตโน สนฺตฺตเน
อฺปฺปชฺชิตฺวา นีรฺทฺธา นีวฺฏฺจธฺมฺมา วา ๑ นีวฺฏฺจาทิ โจร-
นิวาเสน นีวฺฏฺจา อตฺตโน วิญฺญาณฺน วิญฺญาตา ปฺริจฺฉินฺนา
ปฺริวิญฺญาณฺน วิญฺญาตาปี วา ฉินฺนวณฺณกานฺนฺสฺสรณาทิสฺสู เตสั
พฺพฺรหฺมณฺญเว ลพฺพนฺติ ๑ ตํ ปฺพเพนิวาสั อาทิสฺติ กเถติ ๑

ปรเสสั อตฺตนฺติ อลฺลเสสั ปฺรปฺกฺคฺลนั ปฺพเพนิวาสั
เอกมฺปี ชาตินฺติอาทินา นเยน อาทิสฺติ ๑ (๔) มหาปทานิยฺสฺสฺตฺตฺนฺติ
๑. ม. เอตฺตฺนฺตเร อิมิสฺสา อิธูปปตฺติยา อนนฺตรเมวสฺส อฺปฺปตฺติฎฺฐานั
สนฺธาย อมฺตร อฺทฺปาทินฺติ อิหํ วุตฺตนฺติ เวทิตฺพฺพิ ๑ ตตฺราปาสิณฺติ
เอวมาทิ ปนฺสฺส ตตฺรา อิมิสฺสา อฺปฺปตฺติยา อนนฺตร อฺปฺปตฺติฎฺฐานเ
นาม โคตฺตาทินั อุนฺสฺสรณทฺสฺสนตฺถํ วุตฺตํ ๑ โส ตโต จุโต
อิธูปปฺนฺโนติ ทิสฺสนฺติ ๑ ๒. ม. อิติ ๑ ๓. ม. อุนฺภูโต ๑
๔. สมนฺต. ๑/๒๑๓ ๑ วิสฺทฺธิมฺกค. ๒/๒๕๓ ๑

*เล่มที่ 39 จุฬนิตุเทสวณณนา หน้า 326

มหาปริธานิ อปทานนียุตติ มหาปทานสุตติ ฯ (๑) มหาสุทสุสนียนุติ(๒)
มหาสุทสุสนสุส สมปตติยุตติ มหาสุทสุสนสุตติ ฯ (๓) มหาโควินุทียนุติ(๔)
มหาโควินุทพุราหุณสุส อปทานนียุตติ มหาโควินุทสุตติ ฯ (๕)
มมเทวียนุติ(๖) มมเทวสุส รัญโธ อปทานนียุตติ มมเทวสุตติ (๗) ฯ
สทานุสารินาณ โหตีติ ปุพเพนิวาสานุสสติสมปยุตตวณั โหติ ฯ

ยาวตก อากงขตีติ ยตตก ณาตุ อิจจติ ตตตก

ชานิสสามิติ ณาณ เปเสสิ (๘) ฯ อตสุส ทุพพลปตตปุณเฏ ปกขนฐ-
นาคเตสิ(๙) วิย อปปฏิหติ อนิวาริตติ ณาณ กจจติ ฯ เตน
ยาวตก อากงขติ ตาวตก อนุสสรติ ฯ โโพธิชนติ โพธิยา
มูเล ชาติ ฯ ณาณ อุปชชตีติ จตุมกุกณาณ อุปชชติ ฯ
อยมนติมา ชาตีติ เตน ณาณน ชาติมุตสุส ปหีนตตา ปุน
อยมนติมา ชาติ นตติ ทานิ ปุนพุกโวติ (๑๐) อปรมปิ ณาณ
อุปชชติ ฯ อินุทริยปโรปรียตตวณนุติ เอตถ อุปริ สตทานนุติ
ปท อิเชว อหริตวา สตทานัน อินุทริยปโรปรียตตวณนุติ
โยเชตพุพ ฯ ปรานิ จ อปรานิ จ ปราปรานีติ วตตพุเพ
สนุธิวเสน โรการิ กตวา ปโรปรานีติ วุจจติ ฯ ปโรปรานัน

- # ๑. ที. มหา. ๑๐/๑/๑ ฯ ๒. ม. มหาสุทสุสนียสุตตุนตุนติ ฯ
- # ๓. ที. มหา. ๑๐/๑๖๓/๑๕๖ ฯ ๔. ม. มหาโควินุทียสุตตุนตุนติ ฯ
- # ๕. ที. มหา. ๑๐/๒๐๕/๒๕๒ ฯ ๖. ม. มามเทวียสุตตุนตุนติ ฯ
- # ๗. ม. ม. ๑๓/๔๕๒/๔๑๕ ฯ ๘. ม. เปเสสิ ฯ
- # ๙. ม. ปกขนฐนาราโจ ฯ ๑๐. ที. มหา. ๑๐/๒๖/๑๗ ฯ

*เล่มที่ 39 โปสาลมาณวสุตฺตนิทฺเทศวณฺณนา หน้า 327

ภาโว ปโรปรีย ปโรปรียเมว ปโรปรียตุตฺต เวเนยฺยสตุตฺตานิ
สทฺธาทีนํ ปญฺจนุํ อินฺทฺริยานํ ปโรปรียตุตฺต อินฺทฺริยปโร-
ปรียตุตฺต อินฺทฺริยปโรปรียตุตฺตสฺส ฌาณํ อินฺทฺริยปโรปรียตุต-
ตฌาณํ อินฺทฺริยานํ อุตฺตมานุตฺตมภาวฌาณนฺติ อตุโถ ฯ
อินฺทฺริยวโรวริยตุต(๑)ฌาณนฺติปิ ปาโจ (๒)ปรานี จ อวริยานี
จ วโรวริยานี ฯ วโรวริยานํ ภาโว วโรวริยตุตฺตนฺติ โยเชตพฺพํ ฯ
อวริยานีติ(๒) จ อุตฺตมานีติ อตุโถ ฯ อถ วา ปรานี จ โอปฺรานี
จ ปโรปรานี เตสํ ภาโว ปโรปรียตุตฺตนฺติ(๓) โยเชตพฺพํ ฯ โอปฺรานีติ
จ โอรานีติ วุตฺตํ โหติ ฌามกานีติ อตุโถ ปโรปรานี
ยสฺส สมฺมจฺจ ฌมฺมาติอาทิสฺส วิย ฯ (๔) อินฺทฺริยปโรปรียตุตฺเต ฌาณนฺติ
ภุมฺมวจนฺนาปิ ปาโจ ฯ (๕)

ตถาคตฺตสฺสาคี ยถา วิปฺสฺสึอาทโย ปุพฺพกา อีสโย อากตา
ตถา อากตฺตสฺส ฯ ยถา จ เต คตา ตถา คตฺตสฺส ฯ
ตถาคตฺตผลนฺติ อญฺเณหิ อสฺสาคฺคณฺณํ ตถาคตฺตสฺสเว พลํ ฯ ยถา
วา ปุพฺพพฺพทฺธานํ พลํ ปุณฺณสฺสยสมฺปตฺติยา อากตฺตํ ตถา
อากตฺตผลนฺติปิ อตุโถ ฯ ตตฺถ ทฺวริชฺชํ ตถาคตฺตสฺส พลํ กายพฺลนฺจ
ฌาณพฺลนฺจ ฯ เตสฺส กายพฺลํ หตฺถิกฺกุลาณฺสาเรณ เวทิตพฺพํ ฯ
๑. ม. ...วโรวริยตุต... ฯ ๒. ม. ปรานี จ อวริยานี จ วโรวริยานี ฯ
วโรวริยานํ ภาโว วโรวริยตุตฺตนฺติ โยเชตพฺพํ ฯ อวริยานีติ ฯ
๓. ม.ปโรปรียตุตฺตนฺติ ฯ ๔. อ.จ. จตุกก. ๒๑/๕/๘ ฯ
ขุ. สฺ. ๒๕/๔๘๐/๔๒๔ ฯ ๕. สทฺธมฺมปกาสินี. ๑/๖๒ ฯ

*เล่มที่ 39 จุฬนิตุเทสวณณา หน้า 328

วุตฺตญฺเหหํ โปราณฺเหหิ

กาฬาวกฺขจฺ กงฺเคยฺยํ ปณฺฑริํ ตมฺพปิงฺคํ

คณฺฐมฺกฺลเหมณฺจ อุโปสถจฺจทฺทฺนฺติเม ทสาคิ ฯ (๑)

ยเทหํ ปกฺติหตฺถิกคฺคณฺนาย หตฺถินํ โกฏฺฐิสหสฺสสฺส ปุริส-
คณฺนาย ทสนฺนํ ปุริสโกฏฺฐิสหสฺसानํ พลํ โหติ อิทํ ดาว
ตถาคตฺสฺส กายพลํ ฯ ฌาณพลํ ปน มหาสีหนาท (๒) อากคฺคํ
ทสพลณฺณํ จตุเวสารชฺชณฺณํ อฏฺฐสฺส ปุริสาสฺส อกมฺปนณฺณํ
จตุโยนิปริจฺเจทกณฺณํ ปณฺจคฺคิปริจฺเจทกณฺณํ สํยุตฺตเก (๓)
อากตานิ เตสฺสตฺตติ ฌาณานิ สตฺตสฺสตฺตติฌาณานิ(๔) เอวํ
อณฺณานิปี อนณฺณานิ ฌาณสหสฺसानิ เอตํ ฌาณพลํ นาม ฯ
อิธาปี ฌาณพลเมว อธิปฺเปตํ ฌาณญฺหิ อกมฺปิยญฺเจน
อุปตฺถมฺภกญฺเจน จ พลนฺติ (๕) วุตฺตํ ฯ

สฺสคฺคานํ อาสยฺยานุสเย ฌาณนฺติ เอตถ รุปาทีสุ ขนฺเชสุ
ฉนฺทราเคน สฺสคฺคา วิสฺสคฺคาติ สฺสคฺคา ฯ วุตฺตญฺเหหํ ภควตา
รุเป โข ราธ โย ฉนฺโท โย ราโค ยานนฺทียา
ตณฺหา ตตฺร สฺสคฺโต ตตฺร วิสฺสคฺโต ตสฺมา สฺสคฺโตติ วุจฺจติ ฯ
(๖)เวทนาย...สญฺญาเย...สงฺขารesu(๖)...วิญฺญาเณ โย ฉนฺโท โย ราโค

- # ๑. ปปญฺจ. ๒/๔๓ ฯ สารตฺถป. ๒/๖๘ ฯ มโนรธ. ๓/๓๒๕
- # สมฺโมห. ๖๓๖ ฯ ๒. ม. ม. ๑๒/๑๖๖/๑๔๐ ฯ
- # ๓. สํ. นี. ๑๖/๑๒๗/๓๑ ฯ ๔. ม. สตฺตสฺสตฺตติฌาณานิ ฯ
- # ๕. สมฺโมห. ๖๓๗ ฯ ๖. ม.เวทนาย ฯ สญฺญาเย ฯ สงฺขารesu ฯ

*เล่มที่ 39 ไปศาลมาณวสุตตนิทุเทศวณณา หน้า 329

ยานนุที ยาตณหา ตตร สตุโต ตตร วิสตุโต ตสุมา
สตุโตติ วุจตุตี ๑ (๑)

อกุขรจินตกา ปน อตุถิ อวิจาเรตุวา นามมตตเมตनुติ
อิจันนุติ ๑ เยปี อตุถิ วิจาเรนุติ เต สตุตโยเคน (๒) สตุตาติ
อิจันนุติ ๑ เตสั สตุตานัน อาสยनुติ นิสฺสยनुติ เอตุถาติ
อาสโย มิจันนาทิฏฺฐิยา สมฺมาทิฏฺฐิยา วา กามาทีหิ
เนกขมฺมาทีหิ วา ปริภาวิตสฺส จิตฺตสนฺตานสฺเสตฺติ อธิวจัน ๑
สตุตสนฺตานเน อานุเสนฺติ อานุปวตฺตनुตีติ อานุสยา ถามกตานัน
กามราคาทีน(๓)เอตฺติ อธิวจัน ๑ อาสโย จ อานุสโย จ อาสยานุ-
สโย ๑ ชาติคฺคหณฺเนน จ ทวนฺทสมาสวเสน จ เอกวจัน
เวทิตพฺพ ๑ ยสฺมา จริตาธิมฺตฺติโย อาสยานุสยสงฺกหิตา ตสุมา
[๔] จริตาธิมฺตฺติสฺส ถาณานิ อาสยานุสยถาณเนว สงฺกเหตุวา
อาสยานุสยถาณนุติ วุตุตี ๑

ยมกปาฎิหิเร ถาณนุติ เอตุถ อคฺคิกุขนุชฺชอุททธาราทีนัน
อปุพฺพ อจริมฺ สกึเยว ปวตฺติโต ยมกั อสุสทฺธิยาทีนัน ปฎิปกุข-
ธมฺมานัน หรณฺโต ปาฎิหิรี ยมกณฺจ ตํ ปาฎิหิรีญฺจาติ
ยมกปาฎิหิรี ๑

มหากรุณาสมาปตฺติยา ถาณนุติ เอตุถ ปฺรทุกฺเข สติ
๑. สั. ข. ๑๓/๓๖๓/๒๓๒ ๑ ๒. ม. สตุวโยเคน ๑
๓. ม. สตุตสนฺตานเน ๑ ๔. ม. เอตุถนุตเร อุทฺเทเสติ ทิสฺสติ ๑

*เล่มที่ 39 จุฬนิตุเทศวณฺณนา หน้ 330

สาธุนํ หทยกมฺปนํ กโรตฺตีติ กรุณา กิณาติ वा प्रतुक्खं
हींसति विनासेत्तीति กรुणा กิริยति वा तुक्खित्तसु षरण्वเสน
ปसारियत्तीति กรุणा षरणกम्मवเสน कुณ्वเสน(๑) จ महत्ति
กรุणा महाกรुणा समापञ्चनฺติ ऐत्ति महाการุณิกาคี
समापत्ति महाกรुणा ज सा समापत्ति जाति महा-
ग्रुणासमापत्ति तसुत्ति महाग्रुणासमापत्तियं १ तं सम्पुत्तुत्तं
वा णाणं १

สพฺพญตฺตญฺณานํ อนาวรณณานนฺติ ऐตฺถ ปญฺเจเนยฺยปถป-
ปเกทํ สพฺพํ อญฺญาสิตีติ สพฺพญตฺตญฺณ ตสฺส(๒) ภาโว สพฺพญตฺตญ
สพฺพญตฺตญฺณา เอว ณาณํ สพฺพญตฺตญฺณานํ(๓) ๑ สพฺพญตฺตญฺณานนฺติ
วตฺตพฺเพ (๔)รสุत्ติ กตฺวา(๕) สพฺพญตฺตญฺณานนฺติ วุตฺติ ๑ สงฺขตา-
สงฺขตาทิเกทา สพฺพพมฺมา หิ สงฺขาโร วิกาโร ลกฺขณํ
นิพฺพานํ ปญฺเจตฺตีติ ปญฺเจว เนยฺยปถา โหนฺติ ๑ อวชฺชน-
ปฏฺวิพฺพตฺตญฺณา เอว หิ นตฺถิ ऐตฺสฺส อวรณนฺติ ตเทว
อนาวรณณานนฺติ วุจฺจติ ๑ (๕)

สพฺพตฺถ อสงฺกมฺปฏฺวิหตฺมณาวรณณานนฺติ ऐตฺถ อตีตา-
นาคตฺตปจฺจปฺนเนสฺส อสงฺกํ สงฺกวิริหิตํ อปฺปฏฺวิหิตํ ปฏฺวิปกฺขวิริหิตํ
๑. ม. กम्मคุณวเสน ๒. ม. สพฺพญตฺตญฺณ ๓. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ๑
๓. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ๔. ม. อิม ปาจา นตฺถิ ๑
๕. สทฺธมฺมปกาสินี. ๑ ๑

*เล่มที่ 39 โปสาลมาณวสุตฺตนิทฺตเสวณณนา หน้า 331

หุตฺวา ปวตฺตํ อวารณฺวิรหิตํ ฌาณํ ฯ

อนาคตมปี อาทิสฺตีติ

อิมสฺมี ภทฺทเท กปฺเป ตโย อาสีสุ นายกา

อหเมตฺรหิ สมฺพุทฺโธ เมตฺเตยโย จาปี เหสฺตตีติ จ

อสีตฺวสุสฺสทฺสสายุเกสุ ภิกฺขเว มนุสฺเสสุ เมตฺเตยโย นาม
ภควา โลเก อุปฺปञฺชิสฺสตี อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ วิชฺชาจรณ-
สมฺปนฺโนติ จ (๑) อถ โข ภิกฺขเว สงฺโข นาม ราชา โย โส
ยูโป รลฺลนา มหาปนาเทน การาปีโต ตํ ยูปํ อุตฺสาเปตฺวา
อชฺฌาวาสิตฺวา ฐฺเสตฺวา (๒) วิสฺสชฺชิตฺวา สมณพฺราหฺมณก-
ปณฺทฺธิกวนิพฺพกยาจกานํ ทานํ ทตฺวา เมตฺเตยฺยสุส ภควโต อรหโต
สมฺมาสมฺพุทฺธสุส สนฺติเก เกสมสฺสุํ โอหารेतฺวา กาสายานิ
วตฺถานิ อจฺจาทตฺวา อการสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิสฺสตีติ จ
อนาคเต อญฺจิสฺสโร นาม ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ ภวิสฺสตีติ จ
สุนฺนิสฺสโร นาม ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ (๓) ภวิสฺสตีติ จ อาทินา
นเยน เทวทตฺตาทีนํ อนาคตํ อาจิกฺขติ ฯ ปจฺจุปฺปนฺนมปี
อาทิสฺตีติ อิทํ ปากฺกเมว ฯ

วิภูตรูปสฺถลิสฺสชาติ สมตฺติกนฺตรูปสฺถลิสฺส ฯ สพฺพ-
กายปฺปหาโยโนติ ตทฺงควิกฺขมฺภนฺวเสน สพฺพรูปกายปฺปหาโยโน ฯ

๑. ที. ปา. ๑๑/๑๔๘/๘๓ ฯ ๒. ม. ตํ ทตฺวา ฯ

๓. ม. ปจฺเจกพุทฺโธ ฯ

*เล่มที่ 39 จุฬนิตุเทศวณณา หน้า 332

ปหีนรูปภวปฏิสนธิกสุสาติ อธิปโปโยฯ นตฺถิ กิณฺจิติ ปสฺสโตติ
วิณฺณณณากาวทสฺสเนน นตฺถิ กิณฺจิติ ปสฺสโต อากิณฺจณฺญา-
ยตนลาภินฺติ วุตฺตํ โหติฯ ฌาณํ สกฺกานุปฺจฺจนามิติ สกฺกาคติ
ภควนฺตํ อาลปฺนฺโต อาหฯ ตสฺส ปุคฺคตสฺส ฌาณํ ปุจฺจนามิ
กถํ (๑) อิจฺฉิตพฺพนฺติฯ กถํ เนยฺโยติ (๒) กถณฺจ โส เนตพฺโพ
กถมสฺส อุตฺตริณฺณํ อุปฺปาเทตพฺพนฺติฯ

กตมา รุปสณฺญาติ เอตฺถ รุปสณฺญาติ สณฺญาตีเสน
วุตฺตํ รุปาวจรชฺชฌานณฺเจว ตทาลมพฺพนฺจ(๓)ฯ รุปาวจรชฺชฌานมฺปิ
หิ รุปนฺติ วุจฺจติ รุปิ รุปานิ ปสฺสตีติอาทิสฺฯ (๔) ตสฺส
อารมฺมณฺมฺปิ พหิทฺธา รุปานิ ปสฺสตี สฺวณฺณทพฺพณฺณานิติ-
อาทิสฺฯ (๕) ตสฺมา อธิ รุเป สณฺญา รุปสณฺญาติ เอวํ สณฺญา-
ตีเสน รุปาวจรชฺชฌานสฺเสตํ อธิวณฺํฯ รุปิ สณฺญา อสุสาติ
รูปสณฺญา รุปมสฺส นามนฺติ วุตฺตํ โหติฯ เอวํ ปจฺวี-
กสิณฺนาทิกภทฺถุ ตทารมฺมณฺสฺส เจตํ อธิวณฺนฺติ เวทิตพฺพิฯ
อธิ ปนฺ กุสฺลวิปากกิริยวเสน ปญฺจทสฺชฌานสงฺขาตา รุป-
สณฺญา เอว อธิปฺเปตาฯ รุปาวจรสมาปตฺตี สฺมาปฺนฺนสฺส วาติ
รูปาวจรกุสฺลชฺชฌานสฺมาปตฺตี สฺมาปฺนฺนสฺสฯ อุปฺปนฺนสฺส วาติ
วิปากชฺชฌานวเสน ตสฺมี ภเว อุปฺปนฺนสฺสฯ ทิฏฺฐธมฺมสุข-
๑. ม. ปุจฺจนานิ กิทิสฺฯ ๒. ม. เนวฺยาติฯ ๓. ม. ตทารมฺมณฺณจฯ
๔. อภิ. สงฺ. ๓๔/๑๘๕/๓๔ฯ พุ. ปฏฺ. ๓๑/๔๖๕/๓๕๓ฯ
๕. อภิ. สงฺ. ๓๔/๑๘๖/๓๓ฯ

*เล่มที่ 39 ไปศาลาฆาณวสุตตนิทุเทศวณณนา หน้า 333

วิหาริสฺส วาติ อิมสุมิเยว อตฺตภาเว กิริยชฌานํ สมาเป็นชชิตฺวาสุํ(๑)
อุปฺปาเทตฺวา วิหรนฺตสฺส ฯ อรูปสมาปตฺติโยติ อากาसानญาย-
ตนาทีนํ ฯ ปฏฺฐิตทฺสฺสชาติ(๒) อุปฺปาเทตฺวา จิตฺตสฺส ฯ รูปสญฺญา
วิภูตา โหนฺตฺติติ รูปสญฺญา อปคตา โหนฺตฺติ ฯ วิคตาคี วินาสิตา ฯ
อภาวิตาคีปี (๓) ปาโจ สุนฺทโร ฯ

ตทงฺกสมตฺติกฺกมาติ ตทงฺกปฺปหานวเสน อตฺติกฺกเมน ฯ
วิกฺขมฺภนปฺปหานเนน ปหีนฺติ อรูปชฌานปฏฺฐิตาเกน วิกฺขมฺภเนน
ปหีนํ ฯ ตสฺส รูปกาโยติ ตสฺส อรูปสมาปตฺติลาภินํ ปุคฺคตสฺส (๔)
รูปาวจรกาโย ฯ

อาภิญญายตฺตนนฺติ เอตฺถ นาสฺส กิณฺจนนฺติ อภิญฺจัน ฯ
อนฺตมโส ภงฺกมตฺตมฺปิ อสฺส อวสิฏฺฐจํ นตฺถิติ วุตฺตํ โหติ ฯ
อภิญฺจนสฺส ภาโว อาภิญฺจณฺลิ อากาसानญายตฺตนวิญฺญาณา-
ปคฺมสฺเสตํ อธิวจันํ ตํ อาภิญฺจณฺลิ อธิฏฺฐานญฺเจเน อิมิสฺสา
สญฺญา ยายตฺตนนฺติ อาภิญฺจณฺญาตฺตนํ อากาเส ปวตฺติต-
วิญฺญาณาปคฺมารมฺมณสฺส ฆานสฺเสตํ อธิวจันํ ฯ วิญฺญาณญฺจา-
ตฺนสมาปตฺตี สโต สมาเป็นชชิตฺวาติ ตํ วิญฺญาณญฺจาตฺนํ
สโตการี หุตฺวา สมาเป็นชชิตฺวา ฯ สโต วุฏฺฐหิตฺวาติ สโตการี
หุตฺวา ตาย สมาเป็นชชิตฺวา วุฏฺฐาย ฯ ตยฺเยว วิญฺญาณนฺติ ตํ

๑. ม. กิริยาฆานํ สมาเป็นชชิตฺวา สุํ ฯ

๒. สฺยา. ลากิสุตฺตาคี ฯ ๓. ม. อภาวิตาคีปี ฯ

๔. ม. อรูปปุคฺคตสฺส ฯ

*เล่มที 39 จุฬนิตุเทศวณฺณนา หน้า 334

อากาเส ปวตฺตตี มหคฺคตวิญฺญาณํ ๑ อภาเวตีติ วินาเสตี ๑
วิภาเวตีติ วิวิธา วินาเสตี ๑ (๑) อนฺตรธาเปตีติ อทฺสสนํ คเมตี ๑
    กถํ โส เนตพุโพตี โส ปุคฺคโล เกน ปกาเรน
ชานิตพุโพ ๑ วินตพุโพตี นานาวิเชน ชานิตพุโพ ๑ อนฺ-
เนตพุโพตี ปุณฺปนํ จิตฺเตน กถํ คมยิตพุโพ ๑
    อถสฺส ภควา ตาทิเส ปุคฺคเล อตฺตโน อปฺปฏิหต-
ฅาณตฺตํ (๒) ปกาเสตฺวา ตํ ฅาณํ พุยาภาตํ คากมาห ๑ ตตฺถ
วิญฺญาณญฺจิติโย สพุพา อภิขานํ ตถาคโตตี อภิสงฺขารวเสน
จตฺสฺโส ปฏฺิสนฺธิวเสน สตฺตาคติ เอวํ สพุพา วิญฺญาณญฺจิติโย
อภิขานนฺโต ตถาคโต ติฏฺฐนฺตเมณํ ชานาตีติ กมฺมาภิสงฺขารวเสน(๓)
ติฏฺฐนฺตเมตํ (๔) ปุคฺคกถํ ชานาตี อายตี อัย เอวํคติโก ภวิสฺสตีติ ๑
ธิมฺุตตฺตติ อากิณฺจณฺญาตนาทีสุ อธิมฺุตตํ ๑ ตปฺปฺรายนนฺติ
ตมฺมยํ ๑

    วิญฺญาณญฺจิติโยตี ปฏฺิสนฺธิวิญฺญาณสฺส จานานิ
สฺวิญฺญาณกา ขนฺธาเอว ๑ ตตฺถ เสขฺยถาปีตี นิตฺสสนฺตฺเถ
นินฺปาโต ยถา มนฺุสฺสาตี อตฺถโล ๑ อปฺริมาณฺสุปี หิ จกฺก-
วาเพสุ อปฺริมาณํ มนฺุสฺसानํ วนฺณสนฺจานาทีวเสน เทว
เอกสฺทิสา นตฺถิ ๑ ยปี หิ กตฺถจิ ยมกภาตโร วนฺณเนน
๑. สี. วิทฺธิเสตี ๑ ม. นาสตี ๑ ๒. ม. อปฺปฏิหตฅาณตํ ๑
๓. สี. ม. กมฺมาภิสงฺขารวเสน ๑ ๔. ม. ติฏฺฐเมตํ ๑

*เล่มที่ 39 ไปศาลาฆาณวสุตตนิทุเทศวณณนา หน้า 335

วา สณฺฐาเนน วา สทิสสา โหนฺติ ฯ เตปี อาโลกิตวิโลกิตาทีหิ
วิสทิสาว โหนฺติ ฯ ตสฺมา นานตฺตกายาติ วุตฺตา ฯ ปฏิสนฺธิ-
สณฺฐา ปน เนสํ ติเหตุกาปี ทุเหตุกาปี อเหตุกาปี โหติ ฯ
ตสฺมา นานตฺตสณฺฐิโนติ วุตฺตา ฯ เอกจฺเจ จ เทวาติ ฉกามา-
วจรเทวา ฯ เตสุ หิ เกสณฺจิก กาโย นีโล โหติ เกสณฺจि
ปีตกาทิวณฺโณ ฯ สณฺฐา ปน เนสํ ติเหตุกาปี ทุเหตุกาปี
โหติ อเหตุกา น โหติ ฯ เอกจฺเจ จ วินิปาติกาติ จตฺตอปา-
ยวินิมุตฺตา ปุณฺพพฺสุมาตา ยกฺขิณี ปิยงฺกรมาตา สุสฺสมิตฺตา (๑)
ธมฺมคฺคตฺตาติ (๒) เอวมาทโย อณฺเวย จ เวมานิกา เปตา ฯ เอเตสํ
หิ โอทาตกาพมฺงคฺคจฺจวิสามวณฺณาทิวเสน เจว กิสณฺฐสรสฺส-
ทิมวเสน จ กาโย นานา โหติ มนุสฺसानํ วिय
ติเหตุกฺทุเหตุกาเหตุกฺวเสน สณฺฐาปี ฯ เต ปน เทวา วिय
น มหเสกฺขา ฯ กปณฺมณุสฺสา วिय อปฺเปสฺกฺขา ทูลลภมา-
สจฺจาทนา ทุกฺขปีพิตา วิหรนฺติ ฯ เอกจฺเจ กาพปฺกฺเข
ทุกฺขิตา ชฺชณฺหปฺกฺเข สฺขิตา โหนฺติ ตสฺมา สุขสมฺมุสฺสยโต
วินิปตฺตตฺตา วินิปาติกาติ วุตฺตา ฯ ये ปเนตฺถ ติเหตุกาเตสํ
ธมฺมาภิสมโยปี โหติ ปิยงฺกรมาตาทีนํ วिय ฯ พุรฺหมกาถิกาคิ
พุรฺหมปาริสชฺชพุรฺหมปุโรหิตมहाพุรฺหมาโน ฯ ปจฺมาภินิพฺพตฺตาติ
เต สพฺเพปี ปจฺมชฺฌาเนน นิพฺพตฺตา ฯ พุรฺหมปาริสชฺชา
๑. ม. สุสฺสมิตฺตา ฯ ๒. ม. ธมฺมคฺคตฺตาติ ฯ

*เล่มที่ 39 จุฬนิตุเทศวณณนา หน้า 336

ปน ปริตเตน ฯ พุรหุมปุโรหิตา มชฺฉิเมเน กาโยว (๑) เนสั
วิปฺวาริกตโร โหติ ฯ มหาพุรหุมาโน ปณฺเฑเนน กาโย ปน
เนสั อติวิปฺวาริกตโร โหติ ฯ อิติ เต กายสฺส นานตฺตา
ปจฺมชฺฉมานวเสน สลฺลวย เอกตฺตา นานตฺตกาเย เอกตฺต-
สลฺลวโนติ วุตฺตา ฯ ยถา จ เต เอวํ จตฺตฺส อปาเยสฺ
สตฺตา ฯ นิรเยสฺ หิ เกสลฺลวจิ คาวุตฺ เกสลฺลวจิ อทฺตโยชนํ
เกสลฺลวจิ ติกาวุตฺ อตฺตภาโว โหติ เทวทตฺตสฺส ปน โยชน-
สตีโก ชาโต ฯ ตีรจฺฉานเนสฺปิ เกจิ ขุทฺทกา โหนฺติ เกจิ
มหนฺตา ฯ เปตฺติวิสเยสฺปิ เกจิ สญฺจิทฺตฺตาเกจิ อสตีทฺตฺตา
โหนฺติ เกจิ สุวณฺณา เกจิ ทุพฺพณฺณา ฯ ตถา กาลกญฺจิกา
อสุรฺา ฯ อปิเจตฺถ ทิมปิญฺจิกเปตฺตา นาม สญฺจโยชนิกายิ โหนฺติ ฯ
สลฺลวา ปน สพฺเพสมฺปิ อกฺุสลวิปากาเหตุกาเว โหติ ฯ อิติ
อาปายิกายิ นานตฺตกาเย เอกตฺตสลฺลวโนติ สงฺขํ กจฺฉนฺติ ฯ

อาภสฺสรฺาติ ทณฺฑทฺทกฺกาย อจฺจิ วิย เอเตสั สรฺีโรโต
อาภา ฉิชฺชิตฺวา [๒] ฉิชฺชิตฺวา ปตฺนฺตี วิย สรฺตี วิสรฺตีติ อาภสฺสรฺา ฯ
เตสฺ ปญฺจกนเย ทฺุติยตฺติยมานทฺุยํ ปริตฺตํ ภาเวตฺวา อุปฺปนฺนา
ปริตฺตาภา นาม โหนฺติ ฯ มชฺฉิมํ ภาเวตฺวา อุปฺปนฺนา
อฺุปฺปมาณาภา นาม โหนฺติ ฯ ปณฺเฑตํ ภาเวตฺวา อุปฺปนฺนา
อาภสฺสรฺา นาม โหนฺติ ฯ อิธ ปน อุกฺกญฺจปริจฺเจทวเสน
๑. ม. กาโยว ฯ ๒. ม. เอตฺถนฺตเร ฉิชฺชิตฺวาติ ทิสฺสติ ฯ

*เล่มที่ 39 ไปศาลาฆราวาสุตตนิเทศวณณนา หน้า 337

สพฺเพว คหิตา ฯ สพฺเพสํ หิ เตสํ กาโย เอกวิปฺผาโร
โหติ สณฺญา ปน อวิตกกุจิจารมตฺตา จ อวิตกกอวิจารา
จาติ นานา ฯ

สุภิกฺขินฺหาติ สุภณ โวกิณฺณา วิกิณฺณา(๑) ฯ สุภณ สรীরป-
ปภาวณฺเณน เอกกฺขนาติ อตุโธ ฯ เอเตสํ หิ น อากฺขสฺสรานํ
วिय นิชฺชิตฺวา นิชฺชิตฺวา อากา(๒) กจฺจนฺตีติ ฯ จตุกฺกนเย ตตฺตियสฺส
ปญฺจกนเย จตุตฺถสฺส (๓) ปริตฺตมชฺฌิมปฺปณีตสฺส ฆานสฺส วเสน
ปริตฺตสฺสอฺปฺปมาณสฺสสุภิกิณฺหา นาม หุตฺวา นิพฺพตฺตนฺติ ฯ อิติ
สพฺเพปี เต เอกตฺตกาเย เจว จตุตฺถชฺฌานสณฺญาเย เอกตฺต-
สณฺณินิ จาติ เวทิตฺตพฺพา ฯ เวหฺปฺผลาปี จตุตฺถวิญญาณญฺจิติเมว
ภชฺชนฺติ ฯ อสณฺณสฺสตา วิญญาณาภาวา เอตฺถ สงฺคหํ น
กจฺจนฺติ สตฺตาวาเสสุ ปน(๔) กจฺจนฺติ ฯ

สุทฺธาวาสา วิวญฺญูปกฺเข จิตา น สพฺพกาลิกา กปฺป-
สทฺสทฺสสมฺปิ อสงฺเขยฺยสมฺปิ พุทฺธสฺสณฺเณ โโลเก น อุปฺปชฺชนฺติ ฯ
โสฬสกปฺปสทฺสพฺพนฺตเร พุทฺธเรสุ อุปฺปนฺเนสุเยว อุปฺปชฺชนฺติ ฯ
ธมฺมจกฺกปฺปวตฺติสฺส (๕) ภควโต ขนฺธาวารสทิสสา โหนฺติ ฯ ตสฺมา
เนว วิญญาณญฺจิติ น จ สตฺตาวาสํ ภชฺชนฺติ ฯ มหาสิวตฺเถโร
๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ ๒. ม. ปภา ฯ ๓. ม. จตุกฺกสฺส ฯ
๔. ม. ปนสทฺโท นตฺถิ ฯ ๕. วิ. มหา. ๔/๑๓-๑๖/๑๗-๒๒ ฯ
ส. มหา. ๑๕/๑๖๖๔-๑๖๗๓/๕๒๘-๕๓๒ ฯ
ขุ. ปฎิ. ๓๑/๖๑๔-๖๑๕/๕๒๔-๕๓๕ ฯ

*เล่มที 39 จุฬนิตุเทศวณฺณนา หน้า 338

ปน น โข ปน โส สารีปุตฺต อวาโส สุตฺถโรไป มยา
อนวฺกฺกฺจปฺพุโ อิมินา ทีฆน อทฺธนา อณฺตฺร สุตฺถาวาเสหิ
เทเวหิตฺติ อิมินา สุตฺเตน (๑) สุตฺถาวาสาปี จตฺตถวียนฺณญฺจิตฺตี
จตฺตถสตฺตาวาสญจ ภขฺนฺตฺติ วทติ ตํ อปฺปฏิพาหิตฺตฺตา
สุตฺตสฺส อนฺนฺณวาทํ ฯ (๒)

สพฺพโส รุปสณฺณานํ สมตฺติกฺกมาติ เอตฺถ สพฺพโสติ
สพฺพากาเรน สพฺพาสํ วา อนนฺนเสสานนฺติ อตฺถโธ ฯ รุป-
สณฺณานนฺติ สณฺณาสีเสน วุตฺตรูปาวจรชฺฌานานนฺนเจว ตทา-
รณฺมณฺณนญจ ฯ รูปาวจรชฺฌานมฺปิ หิ รุปนฺติ วุจฺจติ รุปี
รูปานิ ปสฺสตีติอาทิสฺสุ ฯ (๑) ตสฺส อารณฺมณฺมปิ พหิทฺธา รูปานิ
ปสฺสตี สวณฺณทพฺพณฺณานีติอาทิสฺสุ (๔) ตสฺมา อิธ รูปे สณฺณา
รูปสณฺณวาทิ เอว สณฺณาสีเสน วุตฺตรูปาวจรชฺฌานสฺเสตฺตํ (๕) อธิวณฺํ ฯ
รูปํ สณฺณา อสฺสาตี รูปสณฺณา รูปมสฺส นามนฺติ วุตฺตํ
โหติ ฯ เอวํ ปจฺจวีกสิณฺนาทิมภทฺสฺส ตทารณฺมณฺสฺส เจตฺตํ อธิวณฺนฺติ
เวทิตพฺพิ ฯ

สมตฺติกฺกมาติ วิราคา นิโรธา จ ฯ กิ วุตฺตํ โหติ
เอตาสํ กุสฺลวิปากิรียาวเสน ปญฺจทสนฺนํ ฌานสงฺฆาตานํ
๑. ม. มฺ. ๑๒/๑๘๗/๑๖๒ ฯ ๒. มโนรถ. ๓ ฯ
สทฺธมฺมปกาสิณี. ๑ ฯ ๓. อภิ. สจฺ. ๓๔/๑๘๕/๗๔ ฯ
ขุ. ปฏฺ. ๓๑/๔๖๕/๓๕๓ ฯ ๔. อภิ. สจฺ. ๓๔/๑๘๗/๗๓ ฯ
๕. ม. วุตฺตรูปาวจรชฺฌานสฺเสตฺตํ ฯ

*เล่มที่ 39 โปสาลมาณวสุตตนิทเทสวณณา หน้า 339

รูปสณฺณานํ เอเตสญจ ปจฺจเวกฺกิสฺสณาทิวเสณ อญฺจนํ อารมฺมณ-
 สงฺขาทานํ รูปสณฺณานํ สพฺพาทาเรน อนวเสสํ วา วิราคา
 จ นิโรธา จ วิราคะเหตุ เจว นิโรธเหตุ จ อากาसानญายตํ
 อุปสมปฺชช วิหริตฺตํ น หิ สกฺกา สพฺพโส อนตฺติกฺกนฺตรูปสณฺเณน
 เอตํ อุปสมปฺชช วิหริตฺตํ ตตฺถ ยสฺมา อารมฺมณ อวิรตฺตสฺส
 สณฺณาสมตฺติกฺกโม น โหติ สมตฺติกฺกนฺตาสฺส จ สณฺณาสฺส อารมฺมณํ
 สมตฺติกฺกนฺตเมว โหติ ฯ ตสฺมา อารมฺมณสมตฺติกฺกมํ อวตฺวา ตตฺถ
 กตฺมา รูปสณฺณา รูปาวจรสมาปตฺตี สมาปนฺนสฺส วา อุปนฺนสฺส
 วา ทิฏฺฐมฺมสุขวิหริสฺส วา สณฺณํ สณฺณานนา สณฺณานิตตฺตํ
 อิมา วุจฺจนฺติ รูปสณฺณาย ฯ อิมา รูปสณฺณาย อตฺติกฺกนฺโต
 โหติ วิตฺติกฺกนฺโต สมตฺติกฺกนฺโต เตน วุจฺจติ สพฺพโส รูปสณฺณานํ
 สมตฺติกฺกมาติ เอวํ วิภฺงฺเก (๑) สณฺณานํเยว สมตฺติกฺกโม วุจฺจติ ฯ
 ยสฺมา ปน อารมฺมณสมตฺติกฺกเมเนว (๒) ปตฺตพฺพา เอตา สมาปตฺติโย
 น เอกสฺมีเยว อารมฺมณ ปรมชฺฌานาทีนํ วิย ตสฺมา อัย
 อารมฺมณสมตฺติกฺกเมเนวปี อตฺถวณฺณา กตฺตาติ เวทิตพฺพา ฯ

ปฏฺิฆสณฺณานํ อตฺถงฺกมาติ จกฺขฺวาทีนํ วตฺถุนํ รูปาทินญจ
 อารมฺมณานํ ปฏฺิฆาเตน อุปนฺนา สณฺณา ปฏฺิฆสณฺณา รูปสณฺณาทินํ
 เอตํ อธิวจฺนํ ฯ ยถาห ตตฺถ กตฺมา ปฏฺิฆสณฺณา รูปสณฺณาย ฯ
 สทฺทสณฺณาย คณฺฐสณฺณาย รสสณฺณาย โฝฏฺฐพฺพสณฺณาย
 # ๑. อภ. วิ. ๓๕/๖๘๘/๓๕๓ ฯ ๒. ม. อารมฺมณสมตฺติกฺกเมเนว ฯ

*เล่มที่ 39 จุฬนิตฺตสวณฺณนา หน้า 340

อิมมา วุจฺจนฺติ ปฏฺิฆสณฺณายโธติ ฯ (๑) ตาสํ กุสฺลวิปาگانํ ปญฺจนนํ
อกุสฺลวิปาگانํ ปญฺจนนฺนฺติ สพฺพโส ทสนฺนํ ปฏฺิฆสณฺณานํ
อตุตฺถมา ปหานา อสมฺบุปฺปาทา อปฺปวตฺตํ กตฺวาติ วุตฺตํ
โหติ ฯ

กามญฺเจตา ปจฺมชฺฌานาทีนํ สฺมาปฺนฺนสฺสาปํ น สนฺติ
น หิ ตสฺมี สฺมเย ปญฺจทวารวเสน จิตฺตํ ปวตฺตติ เอวํ
สนฺเตปปี อณฺฺณตฺถ ปหีนานํ สุขทฺถุขานํ จตฺตถชฺฌานเ วิย
สทฺถุกายทฺธิฏฺฐาทีนํ(๒) ตตฺถิมกฺเค วิย จ อิมสฺมีเยว ฌานเ
อุสฺสาหชนนตฺถํ อิมสฺส ฌานสฺส ปสฺสาวเสน เอตาสํ เอตถ
วจนํ เวทิตฺตํ ฯ อถ วา กิลฺยาปปี ตา รูปาวจร-
สฺมาปฺนฺนสฺส น สนฺติ อถ โข น ปหีนตฺตา น สนฺติ ฯ
น หิ รูปวิราคาย รูปาวจรภาวนา ปวตฺตติ (๓) รูปายตฺตา จ
เอตาย (๔) ปวตฺติ อยมฺปน ภาวนา รูปวิราคาย ปวตฺตติ
ตสฺมาตา เอตถ ปหีนาคี วตฺตํ วฏฺฏฺติ ฯ น เกวลญฺจ
วตฺตํ เอกํเสเนว เอวํ ธาเรตฺตมฺปิ วฏฺฏฺติ ฯ ตาสํ หิ อิตฺโต
ปฺพุเพ อปฺปหีนตฺตาเยว ปจฺมชฺฌานํ สฺมาปฺนฺนสฺส สทฺโท
กณฺฏโกติ (๕) วุตฺโต ภควตา ฯ อิธ จ ปหีนตฺตาเยว อรูปสฺมา-
ปตฺตํ อานณฺชตา สนฺตวิโมกฺขตา จ วุตฺตา อาพาโร จ

๑. อภ. วิ. ๓๕/๖๘๘/๓๕๓ ฯ ๒. ม. สทฺถุกายทฺธิฏฺฐาทีนํ ฯ

๓. ม. สํวตฺตติ ฯ เอวมฺปรีปปี ฯ ๔. ม. เอตาสํ ฯ

๕. อจฺ. ทสก. ๒๔/๓๒/๑๔๕ ฯ

*เล่มที่ 39 ไปศาลมาณวสุตฺตนิทฺตเทสวณฺณา หน้า 341

กาลาโม อรูปสฺมาปฺนโน ปญฺจมตฺตานิ สกฺกฺสฺตานิ นิสฺสาย
[๑] อติกฺกนฺตานิ(๒) เนว อทฺทส น จ สทฺทํ อสฺโสตีติ ฯ (๓)

นानตฺตสฺสณฺณํ อมนสิการาติ นานตฺเต วา (๔) โคจเร
ปวตฺตานิ สฺสณฺณํ นานตฺตานิ วา สฺสณฺณํ ฯ ยสฺมา หิ
เอตา ตตฺถ กตฺมา นานตฺตสฺสณฺณา อสฺมาปฺนฺนสฺส มโน-
ธาตฺตสมฺภิสฺส วา มโนวิญฺญาณธาตฺตสมฺภิสฺส วา สฺสณฺณา
สฺสขานฺนา สฺสขานิตฺตํ อีมา วุจฺจนฺติ นานตฺตสฺสณฺณาโยติ
เอวํ วิภฺงฺเก (๕) วิภฺงิตฺวา วุตฺตาว อิธ อธิปฺเปตา อสฺมา-
ปฺนฺนสฺส มโนธาตฺตมโนวิญฺญาณธาตฺตสฺส กฺกฺกิตา สฺสณฺณา รุป-
สทฺททาภิเกเท นานตฺเต นานาสภาเว โคจเร ปวตฺตนฺติ ฯ
ยสฺมา เจตา อภฺจ กามาวจรกฺกฺสฺสสฺสณฺณา ทฺวาทส อกฺกฺสฺสสฺสณฺณา
เอกาทส กามาวจรกฺกฺสฺสวิปากสฺสณฺณา เทว อกฺกฺสฺสวิปากสฺสณฺณา
เอกาทส กามาวจรกิริยสฺสณฺณาติ เอวํ จตฺตจตฺตาลีสมฺปิ สฺสณฺณา
นानตฺตา นานาสภาวา อญฺมมญฺญํ อสฺทิสฺสา ตสฺมา นานตฺต-
สฺสณฺณาติ วุตฺตา ฯ ตาสํ สทฺทสฺส นานตฺตสฺสณฺณํ อมนสิการา
อนาวชฺชนา อสมนฺนาหารา อปฺจฺจเวกฺขณา ฯ ยสฺมา ตา
นาวชฺชติ น มนสิกโรติ น ปจฺจเวกฺขติ ตสฺมาติ วุตฺตํ
โหติ ฯ

- # ๑. ม. เอตฺถนฺตเร นิสฺสายาติ ทิสฺสตีติ ฯ ๒. ม. อติกฺกนฺตานิ ฯ
- # ๓. ที. มหา. ๑๐/๑๒๑/๑๕๓ ฯ ๔. ม. วาสทฺโท นตฺติ ฯ
- # ๕. อภฺ. วิ. ๓๕/๖๕๐/๓๕๓-๓๕๔ ฯ

*เล่มที่ 39 จุฬนิตุเทศวณฺณนา หน้า 342

ยสฺมา เจตฺถ ปุริมา รูปสฺสยฺวา ปฏฺิฆสฺสยฺวา จ อิมินา
ฉาเนน นินฺพพฺตเต ภาเวปี น วิชฺชนฺติ ปเคว ตสฺมี ภาเว
อิมิ ฉานํ อุปสมฺปชฺช วิหรณฺกาเล ตสฺมา ตาสํ สมตฺติกฺกมา
อตุลฺงฺกมาติ เทวธาปี อภาโวเยว วุตฺโต ฯ นานตฺตสฺสยฺวาสุ
ปนฺน ยสฺมา อฏฺฐ กามาวจรกฺุสฺสยฺวา นว กิริยสฺสยฺวา
ทส อกฺุสฺสยฺวาติ อิมา สตฺตวิสฺติ สยฺวา อิมินา ฉาเนน
นินฺพพฺตเต ภาเว วิชฺชนฺติ ตสฺมา ตาสํ อมนฺสิการาติ วุตฺตฺนฺติ
เวทิตฺพฺโพ ฯ ตตราปี หิ อิมิ ฉานํ อุปสมฺปชฺช วิหรนฺโต
ตาสํ อมนฺสิการาเยว อุปสมฺปชฺช วิหรติ ตา ปนฺน มนฺสิกิโรนฺโต
อสมฺปาปฺโน โหตฺติติ ฯ สงฺเขปฺโต เจตฺถ รูปสฺสยฺวานํ สมตฺติกฺกมาติ
อิมินา สพฺพรฺูปาวจรธฺมฺมานํ ปหานํ วุตฺติ ฯ ปฏฺิฆสฺสยฺวานํ
อตุลฺงฺกมา นานตฺตสฺสยฺวานํ อมนฺสิการาติ อิมินา สพฺเพสํ
กามาวจรจิตฺตเจตฺตีกานญฺจ ปหานํ อมนฺสิกาโร จ วุตฺโตติ
เวทิตฺพฺโพ ฯ

อิตฺติ ภควา ปณฺณรสนฺนํ รูปสฺสยฺวานํ สมตฺติกฺกเมน ทสนฺนํ
ปฏฺิฆสฺสยฺวานํ อตุลฺงฺกเมน จตฺตจตฺตาลีสาช นานตฺตสฺสยฺวานํ
อมนฺสิการเณนาติ ตีหิ ปเทหิ อากาसानญฺจายตฺนสมฺปาตฺติยา
วณฺณํ กเถสิ ฯ กิการณาติ เจ โสตฺนํ อุตฺสาหชนนตฺถญฺเจว
ปโลภนตฺถญฺจ ฯ สเจ หิ เกจิ อปณฺจฺติตา วเทยฺยํ สตฺถา
อากาसानญฺจายตฺนสมฺปาตฺติ นินฺพพฺตเตธาติ วทติ โโก นุ

*เล่มที่ 39 โปสาลมาณวสุตตนิทุเทศวณณนา หน้ 343

โช เอตาย นิพพตฺติตาย อตฺโถ โโก อานิสฺสโสติ ฯ เต เอวํ
วตฺตํ มา ลภนฺตฺติ อิมหิ อากาเรหิ สฺมาปตฺติยา วณฺณํ
กเถสิ ฯ ตถหิ เนสฺสํ สุตฺวา เอวํ ภวิสฺสติ เอวํ สนฺตา กิร
อัย สฺมาปตฺติ เอวंपณฺิตา นิพพตฺเตสฺสาม นนฺติ อถสฺสา
นิพพตฺตฺนตฺถาย อุตฺสาหํ กิรสฺสนฺตีติ ฯ

ปโลภนตฺถจฺยปิ เตสํ เอติสฺสา วณฺณํ กเถสิ
วิสกณฺฎกฺวณฺโช วีย วิสกณฺฎกฺวณฺโช นาม คุพฺวณฺโช
วุจฺจติ ฯ โส กิร คุพฺพณฺิตยณฺฑตฺสกราทินิ สกณฺเณนาทาย
ปจฺจนตฺคามํ คนฺตฺวา วิสกณฺฎกํ กณฺหถ วิสกณฺฎกํ กณฺหถาติ
อฺคุโฆเสสิ ฯ ตํ สุตฺวา คามิกา วิสํ นาม กกฺขพฺพิ ฯ โย นํ
ขาทติ โส มรติ กณฺฎโกปิ วิขฺมิตฺวา มาเรติ อฺโกเปเต
กกฺขพา (๑) โโก เอตฺถ อานิสฺสโสติ เกหฺทวารานิ ถเกสฺสุ ทารเก
จ ปลาเปสฺสุ ฯ ตํ ทิสฺวา วณฺโช อโวหารกฺุสลา อิม คามิกา
หนฺท เน อฺปาเยน คณฺหาเปมิติ อติมฺฐุริ คณฺหถ อติมฺฐุริ (๒)
คณฺหถ คุพฺพ ฬณฺิตํ สกฺกรํ สฺมคฺฆํ (๓) ลพฺภติ กุณฺมาสกณฺฎ-
กหาปณฺาทีหิปี ลพฺภตีติ อฺคุโฆเสสิ ฯ ตํ สุตฺวา คามิกา
หฺฐรปฺหฺฐจา นิกฺขนฺตฺวา พหุํปี มฺลํ ทตฺวา คเหสฺสุ ฯ

ตตฺถ วณฺชิสฺส วิสกณฺฑกํ คณฺหถาติ อฺคุโฆสนํ วีย
ภควโต อากาसानฺถจฺยตฺนสฺมาปตฺตี นิพพตฺเตถาติ วจฺนํ ฯ
๑. ม. อฺปโกเปเต กกฺขพา ฯ เอวมฺปริปี ฯ ๒. ม. อตฺสํหํ ฯ
๓. ส. มหคฺฆํ ฯ

*เล่มที่ 39 โปสาลมาณวสุตฺตนิทฺเทศวณฺณนา หน้า 344

อุโภเปเต กกุขพา โโก เอตฺถ อานิสฺโสติ คามิกานํ จินฺตณํ
วีย ภควา อากาसानญายตณํ นิพฺพตฺเตถาติ อาห โโก
นุ โข เอตฺถ อานิสฺโส นาสฺส คณฺ ฆานามาติ โสตฺถุนํ
จินฺตณํ ๑ อตฺถสฺส วาณิขสฺส อติมธฺรํ คณฺหถาติอาทิวจณํ วีย
ภควโต รูปสญฺญาสมตฺติกฺกมฺนาทิกํ อานิสฺสปฺปกาสณํ ๑ อิทํ หิ
สุตฺตวา เต พหุํปี มฺถํ ทตฺวา คามิกา วีย คุพฺ ติมินา
อานิสฺเสน ปโลภิตจิตฺตา มหนฺตมฺปี อุตฺสาหํ กตฺวา อิมํ
สมาปตฺตี นิพฺพตฺเตสฺสนฺตีติ อุตฺสาหชนนตฺถํ ปโลภนตฺถลฺลจ
กเถสิ ๑

อากาसानญายตฺนุปคาติ เอตฺถ นาสฺส อนฺโตติ
อนนฺตํ อากาสํ อนนฺตํ อากาसानนฺตํ อากาसानนฺตํเอว
อากาसानญจํ ตํ อากาसानญจํ อธิญฺจानญฺเจน आयตฺน-
มสฺส สสมฺปยุตฺตธมฺมสฺส ฆานสฺส เทวานํ เทวายตฺนมิวาทิ
อากาसानญายตณํ ๑ กสิณฺคฺกฺมาติมากาสฺสเสตฺถํ อธิวจณํ ๑ ตตฺถ
ฆานํ นิพฺพตฺเตตฺวา ปฏฺฐิสฺสนฺธิวเสน อากาसानญายตณภวํ
อุปคตา อากาसानญายตฺนุปคา ๑ อิทํ ปเรสุ วิเสสมตฺตเมว
วณฺณยิสฺสาม ๑ (๑)

อากาसानญายตณํ สมตฺติกฺกมฺมาติ เอตฺถ ตาว ปุพฺเพ
วฺตุตฺตนเยเนว (๒) อากาसानญจํ आयตฺนมสฺส อธิญฺจานญฺเจนาติ
๑. อญฺจสาถินี. ๑/๒๕๕ ๑ ๒. ม. วฺตุตฺตนเยน ๑

*เล่มที่ 39 โปสาลมาณวสุตตนิทเทสวณณนา หน้า 345

ณานมปิ อากาसानญายตน์ ๑ วุตตนเยเนว อารมมณมปิ ๑
เอวเมตัง ฌานนญ อารมมณญจาติ อุกขมปิ อปฺปวตฺติ-
กรณน จ อมนสิกรณน จ สมตฺกุกมิตฺวา ว ยสฺมา อิํ
วิญญานนญายตน์ อุปสมปชช วิหริตพฺพํ ตสฺมา อุกขมเปตํ
เอกขมํ กตฺวา อากาसानญายตน์ สมตฺกุกมมาติ อิํ
วุตตนฺติ เวทิตพฺพํ ๑

วิญญานนญายตฺนุปคาคิ เอตฺถ ปน อนนฺตฺนฺติ มนสิกาตพฺพ-
วเสน(๑) นาสฺส อนฺโตติ อนนฺตํ อนนฺตเมว อานนฺจํ วิญญานํ
อานนฺจํ วิญญานนญจฺนฺติ อวตฺวา วิญญานนญจฺนฺติ วุตฺตํ ๑
อัยฺ เหตุถ รุพฺพีสทฺโท ๑ ตเทว วิญญานนญํ อธิญฺจานญฺเจน
อายตฺนนฺติ วิญญานนญายตน์ ๑ ตตฺถ ฌานํ นิพฺพตฺเตตฺวา
วิญญานนญายตฺนภาวํ อุปคคาคิ (๒) วิญญานนญายตฺนุปคา ๑

วิญญานนญายตน์ สมตฺกุกมมาติ เอตฺถาปี ปุพฺเพ
วุตตนเยเนว วิญญานนญํ อายตฺนมสฺส อธิญฺจานญฺเจนาติ
ณานมปิ วิญญานนญายตน์ วุตตนเยเนว [๓] อารมมณมปิ ๑
เอวเมตัง ฌานนญ อารมมณญจาติ อุกขมปิ อปฺปวตฺติกรณน จ
อมนสิกรณน จ สมตฺกุกมิตฺวา ว ยสฺมา อิํ อากิณฺจญญายตน์
อุปสมปชช วิหริตพฺพํ ตสฺมา อุกขมเปตํ เอกขมํ กตฺวา
๑. ม. อนนฺตฺนฺติ มนสิกาตพฺพวเสน ๑ ๒. ม. อุปคคา ๑
๓. ม. เอตฺถนฺตเร จสทฺโท ทิสฺสติ ๑

*เล่มที่ 39 จุฬนิตุเทศวณฺณนา หน้า 346

วิญญาณญายตนํ สมตฺกุกุมมาติ อิทํ วุตฺตุนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ

อากิญจัญญายตฺนูปคาคิ เอตฺถ ปน นาสฺส กิญจนฺนฺติ
อากิญจันํ อนฺตมโส ภฺงกมตฺตมฺปิ อสฺส อวสฺสิญฺจํ นตฺถิติ วุตฺตํ
โหติ ฯ อากิญจนฺตฺส ภาโว อากิญจญฺญํ อากาसानญายตน-
วิญญาณาปคมสฺเสตํ อธิวจันํ ฯ ตํ อากิญจญฺญํ อธิญฺจานญฺเจน
อายตฺนนฺติ อากิญจญฺญายตฺนํ ฯ ตตฺถ ฌานํ นิพฺพตฺเตตฺวา
อากิญจญฺญายตฺนภาโว อุปคตา(๑) อากิญจญฺญายตฺนูปคา ฯ อัย-
สตฺตมํ วิญญาณญฺจิติ อิมํ สตฺตมํ ปญฺชิสฺสววิญญาณสฺส จานํ
ชานาติ ฯ เนวสญฺยานาสญฺญายตฺนํ ยถา สญฺญาย เหว
วิญญาณสฺสาปิ สุขุมตฺตา เนว วิญญาณํ นาวิญญาณํ ตสฺมา
วิญญาณญฺจิติสฺส น วุตฺตํ ฯ

อภฺตุนฺติ อภฺตตฺถํ ฐปํ อตฺตาคิอาทิวจันํ ฯ ตํ วิปลฺลาส-
ภาวโธ อตฺจันํ ฯ ทิญฺจนิสฺสยโธ อนตฺถสญฺหิตํ ฯ อถวา ฯ
อภฺตุนฺติ อสนฺตํ อวิชฺชมานํ ฯ อโจรสฺเสว อิทนฺเต จอริกาย
อาภตํ น อิทํ คฺยฺหํ ฆเร ฐนฺนฺติอาทิวจันํ ฯ อตฺจนฺนฺติ
อตฺถากาโร อญฺญถากาโร (๒) อญฺญถา สนฺตํ ฯ อนตฺถสญฺหิตนฺติ
น อธิโลกตฺถํ วา ปรัโลกตฺถํ วา นิสฺสิตํ ฯ น ตํ ตถาคโธ
พฺยาคโรตฺติ ตํ อนิยฺยานิกกถํ ตถาคโธ น กเถติ ฯ ภูตํ
ตจฺจันํ อตฺถสญฺหิตนฺติ ราชกถาทิตฺรจฺฉานกถํ ฯ ภูตํ ตจฺจันํ
๑. สี่. อุปคตาคิ ฯ ๒. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 39 ไปศาลาฆาณวสุตตนิทุเทศวณณนา หน้า 347

อตุตถสณหิตนุติ อริยสจจสนุสิตติ ๑ ตตุร กาลณณู ตถาคโต
โหติติ ตตุมี ตติยพุกาเรณ ตตุส ปณหตุส พุกาเรณตถาย
ตถาคโต กาลณณู โหติ ๑ มหาชนตุส อทานกาลิ คหณกาลิ
ชานิตุวา สเหตุกั สการณั กตุวา ยุตตปตตุกาเลเยว พุกาโรติติ
อตุโต ๑

ยุตตปตตุกาเล วทิตติ กาลวาที ๑ กุติ สภาวิ วทิตติ
กุตวาที ๑ ปรมตถิ นิพพานั วทิตติ ๑ อตุตวาที ๑ มคคผลตมมัม(๑)
วทิตติ ตมมวาที ๑ สัวราทิวินยั วทิตติ วินยวาที ๑ ตตุถ
ทิกุจันนุติ อปริมาณาสุ โลกาตตุสุ อปริมาณัน สตุตทานัน
จกขุทวาเรสุ อาปาถิ อากจันนุติ รูปารมมณั นาม อตุถิ
ติ สพุพาการโต ชานาติ ปตุสติ ๑ เอวิ ชานตา ปตุสตา
จ เตน ตั อิกุจันนิกุจาทิวเสน วา ทิกุจตุตมุตตวิณญาเตสุ
ลพุกมานกปทวเสน(๒) วา กตมณุตติ รูปิ รูปายตณั ยั รูปิ จตุณัน
มหากุตทานัน อูปาทาย วณณนิกา สนิทตุสนัน สปปักุณั นิลิ
ปีตกนุติอาทินา (๓) นเยน อนเนเกหิ นามะหิ เตรสหิ วาเรหิ
ทวิปณญาสาช นเยหิ วิภชชมานัน ตถเมว โหติ วิตถั นตุถิ ๑
เอส นโย สโตทวาราทิสูปี ๑ อาปาถมากจันนุเตสุ สพุทาทิสู
เต(๔) วิวิธั ทตุเสตุทั ทิกุจัน สตุตตติอาทิมะ(๕) ๑ ตตุถ ทิกุจันนุติ
๑. ม. มคคผลตมมัม ๑ ๒.ม . ลพุกมานกปทวเสน ๑
๓. อภิ. สจ. ๓๔/๕๒๑/๒๐๔ ๑ ๔. ม.เตลั ๑ ๕. ม.สตุตตติ
อาห ๑

*เล่มที่ 39 จุฬนิตฺตสวณฺณนา หน้า 348

รูปายตฺนํ ฯ สุตฺตฺนํ สทฺทหายตฺนํ ฯ มุตฺตฺนํ ปตฺวา กเหตุพฺพโต
คณฺชายตฺนํ รัสายตฺนํ โฝฏฺฐพฺพายตฺนํ วิญฺญาตฺนํ สุขทฺถุขาภิ-
ชฺมมารมฺมณฺํ ฯ ปตฺตฺนํ ปริเยสํตฺวา วา อปริเยสํตฺวา วา
ปตฺตํ ฯ ปริเยสํตฺนํ ปตฺตํ วา อปตฺตํ วา ปริเยสํตํ ฯ
อนฺุวิจริตํ มนฺสาติ จิตฺเตน อนฺุสณฺุจริตํ ฯ

ตถาคตฺเตน อภิสมฺพุทฺธนฺุติ อิมินา เอตํ (๑) ทสฺเสติ ยํ
หิ อปริมาณาสฺว โลกธาคฺคสฺว อิมสฺส สทฺทกสฺส โลกสฺส นีลํ
ปีตคณฺุติอาทิ รูปารมฺมณฺํ จกฺขุทฺวารเอ อาปาถํ อากจฺฉติ อยํ
สทฺโต อิมสฺมี ขณฺ อิมํ นาม รูปารมฺมณฺํ ทิสฺวา สุมโน วา
ทุมฺมโน วา มชฺฉตฺโต วา ชาโตติ สพฺพิ ตํ ตถาคตฺตสฺสเอว(๒)
อภิสมฺพุทฺธํ ฯ ตถา ยํ อปริมาณาสฺว โลกธาคฺคสฺว อิมสฺส
สทฺทกสฺส โลกสฺส เภริสทฺโท มุทฺติจกฺสทฺโทติอาทิ สทฺทการมฺมณฺํ
โสตทฺวารเอ อาปาถํ อากจฺฉติ มฺลคณฺุโร ตจคณฺุโรติอาทิ
คณฺุชารมฺมณฺํ ฆานทฺวารเอ อาปาถํ อากจฺฉติ มฺลรโส ขนฺธ-
รโสติอาทิ รัสธารมฺมณฺํ ชิวฺหาทฺวารเอ อาปาถํ อากจฺฉติ กกฺขพฺพิ
มฺกทฺนฺุติอาทิ ปจฺจวิชาตฺเตโชธาตฺวาโยธาตฺเกทํ โฝฏฺฐพฺพารมฺมณฺํ
กายทฺวารเอ อาปาถํ อากจฺฉติ อยํ สทฺโต อิมสฺมี ขณฺ อิมํนาม
โฝฏฺฐพฺพารมฺมณฺํ สฺสิตฺวา สุมโน วา ทุมฺมโน วา มชฺฉตฺโต
วา ชาโตติ สพฺพิ ตํ ตถาคตฺตสฺส เอว อภิสมฺพุทฺธํ ฯ ตถา ยํ
๑. ม. เอวํ ฯ ๒. ม. ตถาคตฺตสฺส เอวํ ฯ เอวมฺุปริปี ฯ

*เล่มที่ 39 ไปศาลมาณวสุตตนิทเทสวณณา หน้า 349

อปริมาณาสฺ โลกธาตฺสู อิมสฺส สเทวกสฺส โลกสฺส สุขทุกฺขาที-
เกทํ ฌมฺมารมฺมณํ มโนทฺวารสฺส อาปาถํ อากจฺจติ อัย สตุโต
อิมสฺมี ขณ อิมํ นาม ฌมฺมารมฺมณํ วิชานิตฺวา สุมโน วา
ทุมฺมโน วา มชฺฌตฺโต วา ชาโตติ สพฺพํ ตํ ตถาคตฺสฺสเอว
อภิสมฺพุทฺธํ ฯ

ขณฺหิ จุฬท อิมถํ สตฺตทานํ ทิฏฺฐิํ สุตฺมํ มุตฺมํ วิญฺญาตํ
ตํ(๑) ตตฺถ ตถาคเตน อทิฏฺฐิํ วา อสุตฺมํ วา อมุตฺมํ วา อวิญฺญาตํ
วา นตฺถิ อิมสฺส ปน มหาชนสฺส ปรีเยตีตฺวา อปฺตตฺมปี
อตฺถิ อปรีเยตีตฺวา อปฺตตฺมปี อตฺถิ ปรีเยตีตฺวา ปตฺตตฺมปี
อตฺถิ อปรีเยตีตฺวา ปตฺตตฺมปี อตฺถิ สพฺพมฺปี ตถาคตฺสฺส อปฺปตฺตํ (๒)
นาม นตฺถิ ญาเณน อสจฺจิกตํ ฯ ตสฺมา ตถาคโตติ วุจฺจตีติ
ยํ ยถา(๓) โลเกน กตํ ตสฺส ตเถว กตฺตฺตา ตถาคโตติ
วุจฺจติ(๔) ฯ ปาพิยํ ปน อภิสมฺพุทฺธชนฺติ วุตฺตํ ตํ กตฺสทฺเทน
เอกตฺถํ ฯ อิมินา นเยน สพฺพวาเรสุ ตถาคโตติ นิคมสฺส (๕) อตฺถโถ
เวทิตฺพุโป ฯ (๖)

ขณฺจ จุฬท รตฺตี ตถาคโต อนฺตฺตรํ สมฺมาสมฺโพธิ
อภิสมฺพุทฺธตฺติ ขณฺจ รตฺตี อนฺปาทีเสสาย นิพฺพานชาตฺยา
ปรีนิพฺพายติ ยํ เอตฺสฺมี อนฺตเร ภาสตี ลปตี นิตฺทิสตี
๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ ๒. ม. อสมฺปตฺตํ ฯ
๓. ม. ตถา ฯ ๔. ม. วุจฺจตีติ ฯ ๕. ม. นิคมสฺส ฯ
๖. ม. สุมฺจกฺล. ๑ ฯ มโนรถ. ๒/๔๔๖ ฯ

*เล่มที่ 39 จุฬนิตฺตสวณฺณนา หน้ 350

สพฺพํ ตํ ตเถว(๑) โหติ โน อญฺญถา ตสฺมา ตถาคโตติ วุจฺจตีติ
เอตฺถ ยํ รตฺตี ภาวํ โภชิมนฺเฑ อปฺราชิตปลฺลงฺเก นิสินฺโน
ติณฺณํ มารานํ มตฺถกํ มทฺทิตฺวา อนฺนตฺตรํ สมนฺมาสมฺโพธิํ
อภิสมฺพุทฺโธ ยถจ รตฺตี ยมกสาลานมนฺตเร อนฺนปาทิสเสสาย
นิพฺพานธาคฺชยา ปรีนิพฺพายี เอตฺถนฺตเร ปญฺจจตฺตาลีสวสฺส-
ปริมาเณ กาลे ปจฺมโพธิยาปี มชฺฌิมโพธิยาปี ปจฺฉิมโพธิยาปี
ยํ ภาวตา ภาสิตํ สุตฺตํ เภยฺยํ ๗เปฯ เวทลฺลํ ตํ สพฺพํ
อตุลฺโต จ พฺยญฺชนโต จ อนฺนปวชฺชํ อนฺนมนฺธิกํ สพฺพการ-
ปรีปฺนุณฺณํ รากมทนิมฺมทนํ โทสโมหมทนิมฺมทนํ นตฺถิ ตตฺถ
วาลกฺกมตฺตมฺปิ อวกฺขลิตํ สพฺพํ ตํ เอกมฺทฺทิกาย ลญฺฉิตํ (๒) วย
เอกนาฬิยา มิตํ วย เอกตฺถาย ตฺถิตํ วย จ ตถเมว โหติ
วิตถํ นตฺถิฯ เตนาห ยถจ จุนฺท รตฺตี ตถาคโต ๗เปฯ
สพฺพํ ตํ ตถเมว โหติ โน อญฺญถา ตสฺมา ตถาคโตติ
วุจฺจตีติฯ กทอตุโถ(๓) หนีเอตฺถ กตสทฺโท ๗

อปีจ อากทนํ อากโท วจฺนนฺติ อตุโถฯ ตโถ อวิปรีโต
อากโท อสฺสาติ ทการสฺส ตการํ กตฺวา ตถาคโตติ (๔) เอวเมตฺสฺมี
อตุเถ ปทสฺสิทฺธิ เวทิตพฺพา ๗

ยถาวาที จุนฺท ๗เปฯ วุจฺจตีติ เอตฺถ ภาวโต วาจาย
กาโย อนฺนโลเมติ กายสฺสปี วาจา ตสฺมา ภาวํ ยถาวาที
ตถาการี ยถาการี ตถาวาที จ โหติ เอวํกุตฺสฺส จสฺส
๑. ม. ตเถว ๗ ๒. สී. ม. ลญฺฉิตํ ๗ กตถจ. ลญฺฉนํ ๗
๓. ม. กทอตุโถ ๗ ๔. ม. คโตติ ๗

*เล่มที่ 39 ไปศาลาฆราวาสุตตนิทฺตเสวณณนา หน้า 351

ยถา วาจา กาโยปี ตถา คโต ปวตุโตติ อตุโถ ฯ ยถา

จ กาโย วาจาปี ตถา คตา ปวตุตาทิ ตถาคโตติ เอวมตฺถ

ปทสฺสิทฺธิ เวทิตพฺพา ฯ

อภิกฺขุ อนภิกฺขุโตติ อฺปฺริ ภวคฺคํ เหฏฺฐา อวิจิปฺริยนฺตํ

(๑)กริตฺวา ติริยํ (๑) อปฺริมาณาสฺส โลกธาตฺตฺส สพฺพสฺสฺเต อภิกฺวาติ

สีเลนปี สมารินาปี ปญฺญาปิ วิมุตฺตฺยาปี วิมุตฺตฺติณณทสฺสเนนปี (๒)

น ตสฺส ตฺถา วา ปมาณํ วา อตฺถิ ฯ อตุโล อปฺปเมยฺโย

อนุตฺตโร ราชาริราชา (๓) เทวเทโว สกฺกานํ อติสฺกโก พุรฺหฺมานํ

อติพุรฺหฺมา ฯ อณฺณทตฺถุติ เอกํสฺสฺเต นีปาโต ฯ ทกฺขตีติ

ทโส ฯ วสํ วตฺเตตีติ วสวตฺตี ฯ

ตฺตฺรายํ ปทสฺสิทฺธิ เวทิตพฺพา อคฺโท วิย อคฺโท ฯ

โก ปเนส เทสนาวิลาสโ ส เจว ปุณฺณสฺสฺโย จ ฯ เตน เหน

มหานฺุภาโว ภิสฺสโก ทิพฺพาคเทน สปฺเป วิย สพฺพปฺรปฺวาทีโน

สเทวณฺจ โลกํ อภิกฺวาติ ฯ อิติ สพฺพโลกาภิกฺวาเนน (๔) ตโถ

อวิปฺริโต เทสนาวิลาสโ (๕) เจว ปุณฺณสฺสฺโย จ อคฺโท อสฺสาติ

ทการสฺส ตการํ กตฺวา ตถาคโตติ เวทิตพฺโพ ฯ (๖)

อิทฺตฺถณฺเณว (๗) ชานาติ กมฺมาภิสงฺขารวเสนาติ อปุณฺณาภิ-

สงฺขารวเสน อิทฺตฺถณฺเณว ชานาติ ฯ กายสฺส เภทา

๑. ม. อิม ปาจา นตฺถิ ฯ ๒. ม. อัย ปาโ จ นตฺถิ ฯ

๓. ม. ราชาริราชา ฯ ๔. ม. สพฺพโลกาภิกฺวาเนน ฯ

๕. ม. เทสนาวิลาสมโย ฯ ๖. สุมฺงฺกล. ๑ ฯ

๗. มม. อิทฺตฺถณฺเณว ฯ

*เล่มที่ 39 จุฬนิตุเทศวณฺณนา หน้า 352

ปริ มรณาติ อุปาทีนุณกฺขนุชฺเภทา มรณโต อุทฺธ(๑) ฯ อปายนฺติ-
อาทีสุ วุฑฺฒิสงฺขาตฺตฺสฺสาตโต อยา อเปตฺตฺตา อปาโย ฯ
ทฺกฺขสฺส คติ ปฏฺฐิสฺรณนฺติ ทฺกฺคฺติ ฯ ทฺกฺกรการิโน(๒) เอตฺถ
วินิปตฺนฺตฺติ วินิปาโต ฯ นิริตฺตฺตฺเจน นิริสฺสาทฺตฺเจน นิริโย ฯ
ตํ อปายํ ฯเป ฯ นิริยํ ฯ อุปฺปชฺชิสฺสฺตฺตฺติ(๓) ปฏฺฐิสฺนฺธิวเสน
อุปฺปชฺชิสฺสฺตฺติ ฯ ตฺริจฺฉานโยนินฺติ ตฺริยํ อญฺจนฺตฺติ ตฺริจฺฉานา ฯ
เตสํ โยนิ ตฺริจฺฉานโยนิ ตํ ตฺริจฺฉานโยนี ฯ เปตฺตฺติวีสยฺนฺติ
ปจฺจภาว(๔) ปตฺตฺตานํ วิสโยติ เปตฺตฺติวีสโย ตํ เปตฺตฺติวีสยํ ฯ
มนฺโส อฺสฺสฺนฺนตฺตาย มนฺสฺสา เตสฺ มนฺสฺเสสฺ ฯ อิตฺโต ปริ
กมฺมาภิสงฺขารวเสนาติ เอตฺถ ปฺญฺญาภิสงฺขารวเสน อตฺถโถ
กเหตุพฺโพ ฯ

อาสวานํ ขยาติ อาสวานํ วินาเสน ฯ อนาสวํ เจโต-
มุตฺตฺตินฺติ อาสววิริหิตํ ผลวิมุตฺตี ฯ (๕) ปญฺญาวิมุตฺตฺตินฺติ อรหฺตฺต-
ผลปญฺญํ ฯ สมาริ (๖) รากวิราคา เจโตวิมุตฺติ อรหฺตฺตผลปญฺญา
อวิชฺชาวิราคา ปญฺญาวิมุตฺตฺติ เวทิตพฺพา ฯ ตณฺหาจฺริเตน วา
อุปฺปนาชฺฉมานพฺเลน กิเลส วิกฺขมฺภตฺตฺวา อธิคตํ อรหฺตฺตผลํ
รากวิราคา เจโตวิมุตฺติ ฯ ทิฏฺฐิจฺริเตน อุปฺจารชฺฉมานมตฺตํ
นิพฺพตฺเตตฺตฺวา วิปฺสฺสิตฺตฺวา อธิคตํ อรหฺตฺตผลํ อวิชฺชาวิราคา
๑. ม. ปริ ฯ ๒.ม .ทฺกฺกรการิโน ฯ ๓. ม. อญฺจนฺตฺติ ฯ
๔. ม. ปจฺจภาว ฯ ๕. ม. อรหฺตฺตผลสมาริ ฯ
๖. ม. อรหฺตฺตผลสมาริ ฯ

*เล่มที่ 39 ไปศาลาฆราวาสุตตนิเทศเสวณณนา หน้า 353

ปญฺญาวิมุตฺติ ๑ อนาคามีผล ๖ กามราคํ สนฺชายนฺ รากวิราคา

เจโตวิมุตฺติ อรหตฺตผลํ สพฺพปฏิการโตะ อวิชฺชาวิราคา

ปญฺญาวิมุตฺติ ๑

(๑) อากิญจณฺณายตน์ อธิมุตฺติ(๑) วิโมกฺขนาคี เกณฺฏเจเน

วิโมกฺโข เวทิตพฺโพติ(๒) ๑ อธิมฺจจนฺฏเจเน ๑ โภยํ อธิมฺจจนฺฏโโจ

นาม ปจฺจนิกธมฺเมหิ [๓] จ สฺสฺสฺส วิมฺจจนฺฏโโจ อารมฺมเณ จ

อภิรตีวเสน สฺสฺสฺส วิมฺจจนฺฏโโจ(๔) ปิตฺตองฺเก(๕) วิสฺสฺสฺสจฺจกฺกจฺจกฺกสฺส

ทารกสฺส สยน์ วิย อนิคฺคหิตภาเวเน นีราสฺงกตายนฺ อารมฺมเณ

ปวตฺตีติ วุตฺตํ โหติ ๑ เอวรฺูเปเน วิโมกฺขน ๑ ธิมุตฺตฺนฺติ (๖)

วิญฺญาณณฺณายตน์ มฺลฺลจิตฺวา อากิญจณฺณายตเน นีราสฺงกเวเสน

วิมุตฺตํ ๑ (๗) อลฺลีนํ ๑ ตตฺตราธิมุตฺตฺนฺติ ตสฺมี สฺมาธิมฺหิ อลฺลีนํ ๑

ตทธิมุตฺตฺนฺติ(๘) ตสฺมี ฉานเณ อธิมุตฺตํ ๑ ตทาทิปเตยฺยฺนฺติ ตํ

ฉานํ เชฏฺฐกํ ๑ รฺูปาธิมุตฺโตตฺติอาทินิ ปญฺจ กามคฺคณฺครุค-

วเสน วุตฺตานิ ๑ กฺุลาธิมุตฺโตตฺติอาทินิ ตีณิ ขตฺติยาทิกฺุค-

ครุควเสน วุตฺตานิ ๑ ลาภาธิมุตฺโตตฺติอาทินิ อญฺจ โลกธมฺมวเสน(๙)

วุตฺตานิ ๑ จีวรฺาธิมุตฺโตตฺติอาทินิ จตฺตาริ ปจฺจยวเสน วุตฺตานิ ๑

สฺสฺสฺสจฺจกฺกจฺจกฺกสฺส วิญฺญาณณฺณายตน์ ปิฏฺกตฺตยวเสน วุตฺตานิ ๑ อารณฺณ-

๑. ม. อากิญจณฺณายตน์ ธิมุตฺติ ๑ ๒. ม. เวทิตพฺโพติ ๑

๓. ม. เอตฺถนฺตเร จสทฺโท ทิสฺสตี ๑ ๔. ม. วิมฺจจนฺฏโโจ ๑

๕. ม. ปิตฺตองฺเก ๑ ๖. ม. ธิมุตฺตฺนฺติ ๑ ๗. ม. ธิมุตฺตํ ๑

๘. ม. ตทธิมุตฺตฺนฺติ ๑ ๙. ม. อญฺจ โลกธมฺมวเสน ๑

*เล่มที่ 39 จุฬนิตุเทศวณณนา หน้า 354

กุงคามิตุโตติอาทีนิจุตุงคสมาทานวเสน (๑) วุตตานิจุ ปจฺมชฺฌานาธิ-
มุตฺโตติอาทีนิจุปฏิลาภวเสน วุตตานิจุ

กมฺมปฺรายนนฺติ อภิสงฺขารวเสน จุ วิปากปฺรายนนฺติ
ปวตฺติวเสน จุ กมฺมครุณฺติ เจตนาครุํ จุ ปฏิสนฺธิครุณฺติ
อุปฺปตฺติครุํ จุ

อาภิจฺฌณฺณายตฺนชฺฌนํ ฌตฺวาติ อาภิจฺฌณฺณายตฺนชฺฌนํ
กมฺมาภิสงฺขารฺ(๒) ฌตฺวา กิณฺติ ปฺลิโพโธ อยนฺติ จุ นนฺติ-
สญฺโฆชนํ อิติติ ยา จตฺตถอรุปรากสงฺขาตา นนฺติ ตณฺจ
สญฺโฆชนํ อิติ(๓) ฌตฺวา จุ ตโต ตตฺถ วิปฺสฺสตีติ อถ ตตฺถ
อาภิจฺฌณฺณายตฺนสมาปฺตฺติโต วุฏฺฐหิตฺวา ตํ สมาปฺตฺตี อนิจฺจาติ-
วเสน วิปฺสฺสตี จุ เอตํ ฌาณํ ตถํ ตสฺสาติ เอตํ ตสฺส
ปฺุคฺคตฺสฺส เอว วิปฺสฺสโต อนุกฺกเมน อุปฺปนฺนํ อรหตฺตฌาณํ
อวิปริตฺตํ จุ วุสิมโตติ วุสิตฺวานตฺสฺส(๔) จุ เสสํ สพฺพตฺถ ปากฺกเมว จุ

เอว ภควา อิทมฺปิ สุตฺตํ อรหตฺตนิญฺเญเนว เทเสสิ จุ
เทสฺนาปฺริโยสฺสเน จ ปุพฺพสฺสทิสฺส เอว ฌมฺมาภิสมฺโย อโหสิตี จุ

โปสาลสฺสุตฺตนิญฺเญเนว นินฺจติ จุ

จุททสมํ จุ

๑. ม. จุตุงคสมาทานวเสน จุ ๒. ม. อาภิจฺฌณฺณายตฺนสมาปฺตฺติโต

วุฏฺฐหิตฺวา อาภิจฺฌณฺณายตฺนชฺฌนํกมฺมาภิสงฺขารฺ จุ

๓. ม. อิติสทฺโท นตฺถิ จุ ๔. ม. วุสิตฺวานตฺสฺส จุ

โมฆราชมาณวสุตตนิทเทสวณณา

ปณฺณรสมเม โฆฆราชสุตฺเต ทฺวาทฺหฺนฺติ เทว วาเร อหํ ฯ
โส หิ ปุพฺเพ อชิตฺตฺตฺตฺส (๑) จ ติสฺสเมตฺเตยฺยสุตฺตฺส (๒) จ
อวสานเน ทฺวิกฺขตฺตํ ภควนฺตํ ปุจฺฉิ ภควา ปนฺสฺส อินฺทฺริย-
ปรีปากํ อากมฺยมาโน น พฺยากาสี ฯ เตนานฺท ทฺวาทฺ สกฺกํ (๓)
อปุจฺฉิสฺสฺสนฺติ ฯ ยาวตฺตฺยลฺลจ เทวีสฺสิ พฺยากโรตฺตีติ เม สฺตฺตฺนฺติ
ยวตฺตฺยลฺลจ สหฺรหมํกํ ปุณฺโณ วิสฺสุทฺธิเทวภูโต อีสฺสิ ภควา สมฺมา-
สมฺพุทฺโธ พฺยากโรตฺตีติ เอวมฺเม สฺตํ ฯ โคธวโรตฺตีเรยฺว กิร
โส เอวมฺสฺโสสิ ฯ เตนานฺท พฺยากโรตฺตีติ เม สฺตฺตฺนฺติ ฯ อิมิสฺสา
กาถาย นิตฺเทเส ยํ วตฺตฺพุพฺพิ สฺยาดํ เหฏฺฐจฺจ วุตฺตฺนยํ เอว ฯ

อโย โลโกติ มนุสฺสโลโก ฯ ปโร โลโกติ ตํ จเปตฺวา
อวเสโส ฯ สเทวโกติ พุรฺหมโลกํ จเปตฺวา อวเสโส อฺปปตฺติ-
เทวสมฺมุติเทวยฺยฺตฺโต ฯ พุรฺหมโลโก สเทวโกติ เอตํ วา สเทวโก
โลโกติอาทินฺยนิทฺสฺสนมตฺตํ ฯ (๔) เตน สพุทฺโธปี ตถาวุตฺตฺป-
ปการโลโก เวทิตฺพุทฺโธ ฯ

เอวํ อภิกฺกนฺตทฺสฺสาวินฺติ เอวํ อคฺคทฺสฺสาวี สเทวกฺสฺส
โลกฺสฺส อชฺฌมาสยาริมนฺตฺตฺตฺคิตฺตฺปฺรายนาทินิ ปสฺสฺสิตฺตํ สมตฺตฺนฺติ
ทฺสฺเสติ ฯ

๑. พุ. สฺ. ๒๕/๔๒๕/๕๓๐ ฯ ๒. พุ. สฺ. ๒๕/๔๒๖/๕๓๑ ฯ
๓. ม. สกฺกํ ฯ ๔. ม. ...อาทินฺยนิทฺสฺสนมตฺตํ ฯ

*เล่มที่ 39 จุฬนิตุเทศวณณนา หน้ 356

สุลลโต โลกั อเวกขสสุติ อวสิยปวตต(๑)สลลทขณวเสน
 วา ตุจลสงขารสมนุสสนาวเสน วาติ ทวีหาคารเหิ สุลลโต
 โลกั ปสส ๑ อตตทานุทฎฐี อุหจจาติ สกกายทฎฐี อุทฐริตวา ๑
 ลุชชตีติ ภิชชติ ๑ จกขตีติ จกขุ ๑ ตั(๒) สสมภาร-
 จกขุโน เสตมณทลปริกขิตตสส กณหมณทลสส มชเ
 อภิมุขะ จิตานั สรีรสณจนาอุปตติเทสภูเต ทฎฐมณทเล จกขุ-
 วิญญาณาทีนั ยถารหั วตตุทวารภาวั สาชยมานั ติฎฐติ ๑
 รูปยนตีติ (๓) รุปา วณณวิการมาปชชนตา หทยงคตภาวั (๔) ปกาเสนตีติ
 อตุโถ ๑ จกขุโต ปวตตั วิญญาณั จกขุสส วา จกขุสนนีสลิตั
 วา วิญญาณนติ (๕) จกขุวิญญาณั ๑ จกขุโต ปวตโต สมผลสโส
 จกขุสมผลสโส ๑ จกขุสมผลสสัจจยาติ จกขุวิญญาณสมปยุตต-
 ผลสสัจจยา ๑ เวทยิตนติ วินทนั เวทนาติ อตุโถ ๑ ตเทว
 สุขยตีติ สุกั ยสส อุปปชชติ ตั สุกิตั กโรตีติ อตุโถ ๑
 สุกุจु วา ขาทติ ขนติ จ กายจิตตาพาชนติ สุกั ๑ ทุกขยตีติ
 ทุกักั ยสส อุปปชชติ ตั ทุกักิตั กโรตีติ อตุโถ ๑ น ทุกักั
 น สุกนติ อทุกขมสุกั ๑ มกาโร ปทสนธิวเสน(๖) วุตโต ๑ โส
 น จกขุสมผลสโส อตตโน (๗) สมปยุตตาย เวทนาย สหชาต-
 อณณมณณนิสสยวิปากอาหารสมปยุตตอตุถิอวิกตวเสน อฎฐธา
 # ๑. กตถจ. อวสวตติปวตต... ๑ ๒. ม. ตเทต ๑
 # ๓. ม. รูปยนตีติ ๑ ๔. ม. หทยงคตภาวั ๑ ๕. ม. วิญญาณั ๑
 # ๖. ม. สนธิปทวเสน ๑ ๗. ม. จกขุสมผลสเส อตตนา ๑

*เล่มที่ 39 โมฆราชมาณวสุตตนิทุเทศวณฺณนา หน้า 357

ปจฺจโย โหติ สมฺปฏฺิจฺจนฺนสมฺปยุตฺตาย อนนฺตรสมนฺนตรูปนิสฺสย-
นคฺติวิคตวเสน ปญฺจธา สนฺตีรณาทิสฺมฺปยุตฺตานิ อุปนิสฺสยวเสนเว
ปจฺจโย โหติ ฯ

สุณฺาตีติ โสตํ ตํ สสมฺภารโสตพิลลสฺส อนฺโต
ตณฺุตมฺพโลมาจฺเจ องฺคุลิเวรคสณฺุจฺาเน ปเทเส โสตวิญฺญาณาทีนํ
ยถารหํ วตฺถุทวารภาวํ สาธยมาณํ ติฏฺฐติ ฯ สทฺุทียนฺุตีติ (๑)
สทฺุททา อุทาทริยนฺุตีติ อตฺุโถ ฯ ฆายตีติ ฆานํ ตํ สสมฺภาร-
ฆานพิลลสฺส อนฺโต อชปทสณฺุจฺาเน ปเทเส ฆานวิญฺญาณาทีนํ
ยถารหํ วตฺถุทวารภาวํ สาธยมาณํ ติฏฺฐติ ฯ กนฺุชียนฺุตีติ(๒)
กนฺุชา อตฺุตโน วตฺถุ สฺุจียนฺุตีติ(๓) อตฺุโถ ฯ ชีวิตํ อวฺุหาตีติ
ชีวฺุหา สายนฺุญฺเจเน วา ชีวฺุหา ฯ สฺา สสมฺภารชีวฺุหา
อติอฺุคกมฺูลปสฺุสฺาณี วชฺุเชตฺุวา อฺุปริมตลมชฺุเฒ กิณฺุนอฺุปล-
ทลคฺคสณฺุจฺาเน ปเทเส ชีวฺุหาวิญฺญาณาทีนํ ยถารหํ วตฺถุ-
ทวารภาวํ สาธยมาณา ติฏฺฐติ ฯ รสฺุนฺุติ เต สตฺุตาติ รสฺา ฯ
อสฺุสาเทนฺุตีติ อตฺุโถ ฯ

กฺุจฺุณิตานํ สฺาสวธมฺุมานํ (๔) อาโยติ กาโย ฯ อาโยติ
อฺุปลฺุคฺติเทโส ฯ โส ยาวตา อิมสฺุมี กาเย อฺุปาทีนฺุนปฺุวคฺติ
นาม อตฺุถิ ตตฺุถ เยภฺุยฺุเยน กายปฺุปสฺาโท กายวิญฺญาณาทีนํ
ยถารหํ วตฺถุทวารภาวํ สาธยมาโน ติฏฺฐติ ฯ สฺุสฺุชียนฺุตีติ
๑. ม. สทฺุทียนฺุตีติ ฯ ๒. ม. กนฺุชียนฺุตีติ ฯ
๓. ม. สฺุจียนฺุตีติ ฯ ๔. ม. สฺาสวธมฺุมานํ ฯ

*เล่มที่ 39 จุฬนิตุเทศวณณา หน้า 358

โผฏฐพพา ๑ มนตีติ (๑) มโน วิชานาตีติ อตุโธ ๑ อตุตโน
ลกขณั ธาเรณตีติ ฐมมา ๑ มโนติ สหาชชนภวงค์ ๑
ฐมมาติ นิพพานั มุจจิตฺวา อวเสสา ฐมมารมมณา(๒) ๑ มโน-
วิญญาณนติ ชวนมโนวิญญาณั ๑ มโนสมุผลุโสติ ตัมสมปยุตฺโต ๑
ผลุโส โส สมปยุตฺตตาย เวทนาย วิปากปจฺจยวชฺเชหิ เสเสหิ
สตฺตหิ ปจฺจเยหิ ปจฺจโย โหติ อนนฺตราย(๓) เตเหว เสสานั
อุปนีสฺสเยเนว ปจฺจโย โหติ ๑

อวสียปวตฺตสลลกขณวเสน วาติ อวโส (๔) หุตฺวา ปวตฺต-
สงฺขาร ทสฺสนวเสน(๕) โอลอกนวเสนาติ อตุโธ ๑ รูเป วโส
น ลพฺภตีติ รูปสฺมี วสวตฺติภาโว อิศฺสรภาโว น ลพฺภติ ๑
เวทนาทีสุปี เอสเว นโย ๑

น [๖] ตุมฺหากนฺติ อตุตนิ หิ (๗) สติ อตุตนิยํ นาม โหติ
อตุตฺตาเยว จ นตฺถิ ๑ ตสฺมา น [๖] ตุมฺหากนฺติ อหา ๑ นาปี
อญฺเณสนฺติ อญฺโโล นาม ปเรสํ อตุตฺตา ๑ ตสฺมี สติ อญฺเณสํ
นาม สียา โสปี นตฺถิ ๑ ตสฺมา นาปี อญฺเณสนฺติ อหา ๑
ปุราณมิตํ ภิกฺขเว กมฺมนฺติ นยิตํ ปุราณกมฺมเมว ปุราณกมฺม-
นิพฺพตฺโต ปเนส กายิ ๑ ตสฺมา ปจฺจยโวหารเณ เอวํ วุตฺโต ๑
๑. ม. มนตีติ ๑ ๒. ม. ฐมมารมมณฐมมา ๑ ๓. ม. อนนฺตราย ๑
๔. ม. อวโส ๑ ๕. ม. ปสฺสนวเสน ๑ ๖. ม. เอตฺถนฺตเร อัย ภิกฺขเว
กายิตี ทิสฺสตี ๑ ๗. ม. หิสฺสทโท นตฺถิ ๑

*เล่มที่ 39 โฆฆราชฆาณวสุตฺตนิทฺเทศสวณฺณนา หน้า 359

อภิสงฺขตฺตนิทฺธาติ กมฺมโฆหารสฺเสว วเสน ปุริมลฺิงคสภากตฺตาย (๑)

วุตฺตํ ๑ อยมฺปเนตฺถ อตฺถโถ อภิสงฺขตฺตนิทฺธิ ปฺจฺเจยฺหิ กโธตฺติ

ทฏฺฐพฺโพ ๑ อภิสงฺขเจตฺตนิทฺธิ เจตฺตนาทฺตฺถโก เจตฺตนาทฺตฺถโกตฺติ

ทฏฺฐพฺโพ ๑ เวทฺตนิทฺธิ เวทฺตนาทฺตฺถโก ทฏฺฐพฺโพ ๑

รูปฺเสว สาทโร น ลพฺภตฺตฺติ รูปฺเสว นิจฺจาทิสาทโร น ลพฺภตฺติ ๑

เวทฺตนาทฺตฺถโก เอเสว นโย ๑ รูปฺเสว อสฺสาร์ นิสฺสาร์นฺติ รูปฺเสว (๒)

อสฺสาร์ สาร์วิริทฺตฺถ ๑ สาร์ปคตฺตนิทฺธิ สาร์โถ อปคตฺติ ๑ นิจฺจ-

สาร์สาร์เนน วาติ ภฺงคํ อตฺติกกมิตฺวา ปวตฺตมาเนน นิจฺจสาร์เนน

วา ๑ กสฺสจฺจิ นิจฺจสฺส(๓) อภาวโถ นิจฺจสาร์เนน สาทโร นตฺติ ๑

สฺขสาร์สาร์เนน วาติ วิมฺุตฺติสฺสํ (๔) อตฺติกกมิตฺวา ปวตฺตมาเนน กสฺสจฺจิ

สฺขสาร์สฺส (๕) อภาวโถ สฺขสาร์สาร์เนน วา ๑ อตฺตสาร์สาร์เนน วาติ

อตฺตตฺตนิทฺธิสาร์สาร์เนน วา ๑ นิจฺจเนน วาติ ภฺงคํ อตฺติกกมิตฺวา

ปวตฺตมาเนน กสฺสจฺจิ นิจฺจสฺส อภาวโถ (๖) นิจฺจเนน วา ๑ ฐฺเวเนน

วาติ วิชฺชมาเนนกาเลปี ปฺจฺเจยฺยตฺตวตฺตติตฺตฺตาย ธิรฺสฺส กสฺสจฺจิ

อภาวโถ ฐฺเวเนน วา ๑ สฺสสฺเตเนน วาติ อพฺโพจฺจินฺนสฺส สพฺพกาเล

วิชฺชมาเนนสฺส กสฺสจฺจิ อภาวโถ สฺสสฺเตเนน วา ๑ อวิปริณามชฺมเมเนน

วาติ ชฺรารภฺงควเสเนน อวิปริณามปคตฺติกสฺส กสฺสจฺจิ อภาวโถ

อวิปริณามชฺมเมเนน วา ๑

๑. ม. ปุริมลฺิงคสภากตฺตาย ๑ ๒. สฺ. อัย ๑ ๓. ม. นิจฺจสาร์สฺส ๑

๔. สฺ. ปิตฺติสฺสํ ๑ ม. จิตฺติสฺสํ ๑ ๕. สฺ. สาร์สฺส ๑ ๖. ม. สภากโถ ๑

*เล่มที่ 39 จุฬนิตฺเทศวณฺณนา หน้า 360

จกฺขุ สฺสณฺณํ อตฺตเตน วา อตฺตนิเยน วาติ การโก
เวทโก สยฺวสีติ เอวํ ปริกฺกปิเตน อตฺตนา จ(๑) อตฺตภาวโตเยว
อตฺตโน สนฺตเกน ปริกฺกาเรณ จ สฺสณฺณํ ๑ สพฺพํ จกฺขุวาที-
โลกิยชฺชมฺมาตํ ยสฺมา อตฺตา จ เอตฺถ นตฺถิ อตฺตนิยฺยจ
เอตฺถ นตฺถิ ตสฺมา สฺสณฺณนฺติ วุจฺจตีติ อตฺโถ ๑ โลกุตฺตรปิ
จ(๒) ชฺชมฺมา อตฺตตฺตนิเยหิ สฺสณฺณายเว สฺสณฺณชาติชฺชมฺมา นตฺถิตี
วุตฺโต โหติ ๑ ตสฺมี ชฺชมเม อตฺตตฺตนิยสสารสฺส นตฺถิภาโว วุตฺโต
โหติ ๑ โลก จ สฺสณฺณํ ฌริ สฺสณฺโณ ฌนฺโถติ วุตฺเต (๓) ฌรสฺส
ฌนฺนสฺส จ นตฺถิภาโว น โหติ ตสฺมี ฌเร(๔) ฌนฺน จ
อณฺณสฺส นตฺถิภาโว วุตฺโต โหติ ๑ ภกฺวตา จ อิติ ยมฺหิ (๕)
โกจิ ตตฺถ น โหติ เตน ตํ สฺสณฺณํ ๑ ยํ ปน ตตฺถ
อวสฺสิจฺจ โหติ ตํ สนฺตํ อิทมตฺถิตี ปชานาตีติ อยเมว อตฺโถ
วุตฺโต ๑ ตถา ฌายกฺนฺเถ สทฺทกฺนฺเถ(๖) จ อยเมว อตฺโถ ๑ อิติ
อิมสฺมี สฺสฺสฺสฺส (๗) อนตฺตลกฺขณเมว กถิตํ ๑ อนิสฺสรียโตติ
อตฺตโน อิสฺสรียเอ อวสวตฺตนโต ๑ (๘) อกามการียโตติ อตฺตโน
อกามํ อรุจิกฺรณวเสน ๑ อผาสนฺนียโตติ (๙) จาคฺคํ ปตฺติจฺจาภาวโต ๑
อวสวตฺตนโตติ อตฺตโน วเส อวตฺตนโต ๑ ปวตฺติโตติ (๑๐) อนิจฺจโต
๑. ม. วา ๑ ๒. ม. จสทฺโท นตฺถิ ๑ ๓. ม. วุตฺโต ๑
๔. ม. อยํ ปาโง นตฺถิ ๑ ๕. ม. ยมฺปิ ๑ ๖. ม. ฌายกฺนฺเถ สทฺทกฺนฺเถ ๑
๗. ม. สฺสฺสฺส ๑ ๘. ส. อปวตฺตนโต ๑ ๙. ม. อปาปฺณียโตติ ๑
๑๐. ม. ปฺรโตติ ๑

*เล่มที่ 39 โมฆราชมาณวสุตตนิทฺตสวณฺณนา หน้า 361

ปจฺจายตฺตวฺตฺติโต ฯ วิวิตฺตโตติ นิสฺสรโต ฯ

สฺทฺธฺนฺติ เกวลํ อีสฺสรกาลปคฺตีหิ วินา เกวลํ ปจฺจยฺป-
 ปตฺติวเสน (๑) ปวตฺตมานํ สฺทฺธํ นาม ฯ อตฺตนิยวิริหิตํ สฺทฺธ-
 ฐมฺมปฺชฺโชติ จ ฯ (๒) สฺทฺธํ ฐมฺมานํ สมฺปฺปาทํ สฺทฺธํ ปสฺสนตฺตสฺส ฯ
 สฺทฺธํ ปสฺสนตฺตสฺส สงฺขารสนตฺตี ฯ อพฺโพจฺฉินฺนํ สงฺขารสนตฺตี(๒) ตเถว
 สฺทฺธํ ปสฺสนตฺตสฺส ฯ สงฺขาราทีนํ เอกตฺถานํ อาทเรณ ทฺวิตฺติก-
 ขตฺตํ(๓) วุตฺตานํ ฯ เอวํ ปสฺสนตฺตสฺส มรณฺมุขํ ภยํ น โหติ ฯ
 ความณฺตี อาลปนํ ฯ ติณฺณกฺกุสฺสมํ โลกนฺติ อิมํ อูปาทีนฺนกฺขนฺธ-
 สงฺขาตํ โลกํ ยทา ติณฺณกฺกุสฺสมํ ปณฺณาย ปสฺสตี ฯ ยถา
 อรณฺเย ติณฺณกฺกุสฺสํ คณฺหนฺเตสฺ อตฺตานํ วา อตฺตนิยํ วา
 คณฺหาตีติ น โหติ เตสฺ วา ติณฺณกฺกุสฺสํ สยเมว นสฺสนตฺตสฺสปี
 วินสฺสนเตสฺปี อตฺตา นสฺสตี อตฺตนิโย นสฺสตีติ น โหติ
 เอวํ อิมสฺมि กายเปปี นสฺสนเต วา วินสฺสนเตเต วา อตฺตา
 วา อตฺตนิยํ วา คณฺหาตีติ น โหติ เตสฺ วา ติณฺณกฺกุสฺสํ
 ปสฺสตีติ วุจฺจตี ฯ น อณฺณํ ปตฺถยเต กิณฺจํ อณฺณตฺรป-
 ปฏิสนฺธิยตี ปฏิสนฺธิวิริหิตํ นินฺพพานํ จเปตฺวา อณฺณํ ภวํ
 วา อตฺตภาวํ วา น ปตฺถยเต ฯ

- # ๑. ม. ปจฺจายตฺตปวตฺติวเสน ฯ ๒. ม. สฺทฺธํ ฐมฺมสมฺปฺปาทํ
- # สฺทฺธํ สงฺขารสนตฺตินฺติ สฺทฺธํ ปสฺสนตฺตสฺส ชานนตฺตสฺส สงฺขารานํ
- # สนตฺตี อพฺโพจฺฉินฺนสงฺขารสนตฺตี ฯ ๓. ม. ทฺวิตฺติกขตฺตํ ฯ

*เล่มที่ 39 จุฬนิตฺตสวณฺณนา หน้า 362

รูปํ สมฺนุเนตฺติตฺติ รุปสฺส สารี ปริเยสตีฯ อหนฺติ
วาทิ ทิฏฺฐิวเสน ฯ มมนฺติ วาทิ ตณฺหาวเสน ฯ อสฺมิมิตฺติ วาทิ
มานวเสน ฯ ตมฺปิ ตสฺส น โหตีติ ตํ ติวิมฺปิ ตสฺส
ปฺกุกฺลตฺส น โหตี ฯ

อิชาตี เทสาปฺเทเส นิปาโต สุวายํ กตฺถจฺจิ โลกํ
อุปาทาย วุจฺจตี ฯ ยถาห อธิ ตถาคโต โลกเก อุปฺปชฺชตีติ ฯ (๑)
กตฺถจฺจิ สาสนํ ฯ ยถาห อธิเชว ภิกฺขเว สมฺโณ อธิ ทฺถิโย
สมฺโณตี ฯ (๒) กตฺถจฺจิ โอกาสํ ฯ ยถาห

อิเชว ติฏฺฐิमानสฺส เทวภูตสฺส เม สโต
ปฺนฺรรายุ (๓) จ เม ทฺทฺโธ เอวํ ชานาหิ มาริสาตี ฯ (๔)

กตฺถจฺจิ ปทฺปฺรณฺมตฺตเมว ฯ ยถาห อิชาหิ ภิกฺขเว
ภฺคฺตาวี อสฺสํ ปวาริตฺติ (๕) อธิ ปน โลกํ อุปาทาย วุจฺจตี
เวทิตฺตํ โย ฯ อสฺสฺสววา ปุณฺหฺชโนตี เอตฺถ ปน อากฺมาธิคฺมา-
ภาวา เณยฺโย อสฺสฺสววาอิตฺติ ฯ ยสฺส หิ ขนฺธฺชาตฺตฺตฺต-
ปจฺจยาการสตีปฺกฺจฺจนาทิสฺส อุกฺกหปฺริปฺจฺจนาวินิจฺจยรหิตตฺตฺตา
ทิฏฺฐิปฺกฺกฺเสธโกเนว อากโม ปฺกฺกฺปตฺตฺติยา อธิคนตฺตฺตฺตฺต
อนธิคตฺตฺตฺตา เนว อธิคโม อตฺถิ โส อากฺมาธิคฺมาภาวา

๑. ส. ข. ๑๓/๑๕๖/๑๐๓ ฯ อจฺ. จคฺกุก. ๒๑/๓๓/๔๓ ฯ

๒. ม. ม. ๑๒/๑๕๔/๑๒๘ ฯ ที. มหา. ๑๐/๑๓๕/๑๓๖ ฯ

๓. ม. ปฺนฺรรายุ ฯ ๔. ที. มหา. ๑๐/๒๖๔/๓๒๑ ฯ

๕. ม. ม. ๑๒/๒๒/๒๑ ฯ

*เล่มที่ 39 โฆฆราชมาณวสุตฺตนิทฺตเทสวณฺณนา หน้า 363

ณฺชโย อสฺสุตฺวาอิตฺติ ฯ สุวายิ

ปฺถุนิ ชนนาทึหิ   การณฺหิ ปฺถุชฺชโน
ปฺถุชฺชนนฺโตคฺคตฺตา   ปฺถุวายิ ชโน อิตฺติ ฯ (๑)

โส หิ ปฺถุนิ นานปฺปการานํ กิเลสาทินํ ชนนาทึหิปี
การณฺหิ ปฺถุชฺชโน ฯ ยถาห ปฺถุ กิเลสฺ ชนฺนตฺติตฺติ ปฺถุชฺชนา
ปฺถุ อวิหตสฺสกายทึฏฺฐิจาทิ ปฺถุชฺชนา ปฺถุ สตฺถารานํ
มฺขุโลภิกาทิ ปฺถุชฺชนา ปฺถุ สพฺพคตฺติหิ อวฺภูจิตฺตาทิ ปฺถุชฺชนา ฯ
ปฺถุ นานาภิสงฺขารํ อภิสงฺขโรนฺตฺติตฺติ ปฺถุชฺชนา ปฺถุนานา-
โอมฺหิ วุยฺหนตฺติตฺติ ปฺถุชฺชนา ปฺถุ นานาสนฺตฺตาเปหิ สนฺตปฺปนฺตฺติตฺติ(๒)
ปฺถุชฺชนา ปฺถุ นานาปริพาหฺหิ ปริทฺยฺหนตฺติตฺติ (๓) ปฺถุชฺชนา ปฺถุ
ปฺถุจฺสุ กามกฺุณฺสฺ รตฺตา กิทฺธา คฺชิตฺตา มฺณฺนิตฺตา(๔) อชฺฌาปฺนฺนา(๕)
ลคฺคา ลคฺคิตฺตา ปฺลิตฺตทฺธาติ ปฺถุชฺชนา ปฺถุ ปฺถุจฺหิ นีวรณฺหิ
(๖)อาวฺฐา นีวฺฐา โอมฺภฺฐา (๖) ปฺหิตฺตา ปฺฏิจฺจนฺนา ปฺฏิจฺชชิตฺตาทิ
ปฺถุชฺชนา (๗) ปฺถุนิ วา คณฺนปฺถมตฺติตานํ อริยชฺมมปฺรมฺมุขานํ
นิจชมฺมสมาจารานํ ชนानํ อนฺโตคคตฺตฺตาทิปี ปฺถุชฺชนา ปฺถุ
อโย วิสสเยว สงฺขโย คโต วิสฺสญฺโจ สีสฺสุตฺตาทิคุณฺยตฺเตหิ
อริเยหิ ชโนติปี ปฺถุชฺชโน ฯ เอวเมตฺเตหิ อสฺสุตฺวา ปฺถุชฺชโนติ

- # ๑. สุมงฺกถ. ๑ ฯ ปปฺถุจ. ๑/๓๒ ฯ มโนรถ. ๑ ฯ
- # ๒. ม. สนฺตปฺปนฺตฺติตฺติ ฯ ๓. ม. ปริทฺยฺหนตฺติตฺติ ฯ
- # ๔. ม. อชฺฌโมสนฺนา ฯ ๕. ม. อชฺฌโมสนฺนา ฯ ๖. ม. อาวฺฐา
- # นีวฺฐา โอมฺภฺฐา ฯ ๗. ขุ. มหา. ๒๕/๒๓๕/๑๗๕ ฯ

*เล่มที่ 39 จุฬนิตุเทศวณฺณนา หน้ 364

ทฺวิหิ ปเทหิ เย เต

ทฺเว ปุณฺชชฺนง วุตฺตง พุทฺธเชนงทิจฺจพฺนฺธุนง

อนฺุโร ปุณฺชชฺนง เอโก กลฺยงณโก ปุณฺชชฺนงติ (๓)

เทว ปุณฺชชฺนง วุตฺตง เตสุ อนฺุชฺปุณฺชชฺนง วุตฺโต โหติตี

เวทิตฺตพฺโพ ๑

อริยงนํ อทฺตสวอิติอทิสฺสู อริยงติ อารกตฺตง กิเลเสหิ

อนเย อนฺุริยงนฺุโต(๒) อเย อริยงนฺุโต สเทวเกน จ โลกเกน อรณฺุณิยโต

พุทฺธง จ ปจฺเจกพุทฺธง จ พุทฺธสววกง จ วุจฺจนฺุติ พุทฺธงเวว ว

อิชฺ อริยง ๑ ยถงท สเทวเก กิถฺกเว โลก(๓) ๑เป ๑ ตถกคโต อริยงติ

วุจฺจตีติ (๔)

สปฺปุริสงติ เอตฺถ ปน ปจฺเจกพุทฺธง ตถกคสววกง จ

สปฺปุริสงติ เวทิตฺตพฺพง ๑ เต หิ โลกุตฺตรกฺุณโยเคน โสภนง

ปฺุริสงติ สปฺปุริสง ๑ สพฺเพว ว เอเต เทวธงปี วุตฺตง ๑

พุทฺธงปี หิ อริยง จ สปฺปุริสง จ ปจฺเจกพุทฺธงปี พุทฺธงสววกงปี ๑

ยถงท

โย เว กตฺถญฺญ กตเวทิ ธีโร

กลฺยงณมิตฺโต ทพฺพหกตฺติ จ โหติ

ทฺกฺุชิตฺตสฺส สกฺกจฺจ กโรติ กิถฺจ

ตถงวิธํ สปฺปุริสํ วทนฺุตีติ ๑

๑. สฺ. มงฺกค. ๑ ๑ ปปญฺจ. ๑/๓๓ ๑ ๒. ม. อริยงนฺุโต ๑

๓. ม. โลกเก ๑ เป ๑ ตถกคโต ๑ ๔. สฺ. มหง. ๑๕/๑๓๐๘/๕๔๕ ๑

*เล่มที่ 39 โฆฆราชมาณวสุตตนิทุเทศวณณนา หน้า 365

กลุยามิตุโต ทพฺพหคฺคิ จ โหตีติ เอตฺตาวตฺตา หิ

(๑) พุทฺธสาวกา วุตฺตา ฯ (๑) กตญฺญตฺตาทีหิ ปจฺเจกพุทฺธาติ(๒) อิทานิ(๓)

โย เตสํ (๔) อริยานํ อทฺตสนฺสีโล น จ ทสฺสเน สาธุกาโร

โส อริยานํ อทฺตสาวิตี เวทิตพฺโพ ฯ โส จ จกฺขุณา อทฺตสาวิ

ณฺณน อทฺตสาวิตี ทฺวิโช เตสุ ณฺณน อทฺตสาวิ อิท

อธิปฺเปโต ฯ มํสจกฺขุณา หิ ทิพฺพจกฺขุณา วา อริยา ทิฏฺฐจาปี

อทิฏฺฐาว โหนฺติ เตสํ จกฺขุณา วณฺณมตฺตคฺคหฺมโต น อริย-

ภาวโคจรโต ฯ (๕) โสณฺสิงฺคาลาทโยปี มํสจกฺขุณา(๖) อริเย ปสฺสฺสนฺติ

น จ เต อริยานํ ทสฺสาวิโน ฯ

ตฺตฺริทํ วตฺถุ จิตฺตลปฺพพตฺตวาสิโน กิร จินฺนํสวตฺถเรตฺต

อฺปฏฺฐาโก วุฑฺฒปฺพพชฺโช เอกทิวสํ เถเรน สทฺธิ ปิณฺฑาย

จริตฺวา เถเรตฺต ปตฺตจิวริ คเหตุวา ปิฏฺฐิจโต อากจฺจนฺโต เถริ

ปฺจุจฺฉิ อริยา นาม ฆนฺเต กิทิสาคี ฯ เถโร อหา อิชฺชกฺโข

มหลฺลโก อริยานํ ปตฺตจิวริ คเหตุวา วตฺตปฺปฺปิตฺตี กตฺวา

สทฺ จรฺนฺโตปี เนว อริเย ชานาคี เอวํ พุชฺชานา อาวุโส

อริยาติ ฯ เอวํ วุตฺเตปี โส เนว อญฺญาสิ ฯ ตสฺมา จกฺขุณา

ทสฺสนํ น ทสฺสนํ ณฺณน ทสฺสนเมว ทสฺสนํ ฯ ยถาห

(๗) กิณฺเต วกฺกฺลิตฺ(๗) อิมินา ปุตฺติกายน ทิฏฺฐเณน โย โช วกฺกฺลิต

๑. ม. พุทฺธสาวโก วุตฺโต ฯ ๒. ม. ปจฺเจกพุทฺธา พุทฺธาติ ฯ

๓. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ ๔. ม. อิมสํ ฯ ๕. ม. อริยภาวโคจรโต ฯ

๖. ม. จกฺขุณา ฯ ๗. ม. อถฺ เต วกฺกฺลิตฺ กิ เต ฯ

*เล่มที่ 39 จุฬนิตุเทศวณณนา หน้ 366

ธมมํ ปสฺสตี โส มํ ปสฺสตีตี ฯ (๑) ตสฺมา จกฺขุณา ปสฺสนฺโตปี
ณณณ อริเยหิ ทิฏฺฐํ อนิจฺจาทิลกฺขณํ อปสฺสนฺโต อริยาริ-
คตฺตฺย(๒) ธมมํ อนธิคฺคณฺโต อริยกรธมฺมานํ อริยภาวสฺส จ
อทิฏฺฐตฺตา อริยานํ อทสฺสาวิตติ เวทิตฺตฺโพ ฯ

อริยธมฺมสฺส อโกวิทฺติ สติปฏฺฐานาทีเกเท อริยธมฺเม
อกุสโล ฯ อริยธมฺเม อวินิตฺติ เตตฺถ ปน

ทฺวิโร วินโย นาม เอกเมเกตฺถ ปญฺจธา

อภาวโต ตสฺส อัย อวินิตฺติ วุจฺจตี ฯ (๓)

อณฺเฑหิ สํวรวินโย ปหานวินโยตี ทฺวิโร วินโย ฯ เตตฺถ
จ ทฺวิเรปี วินเย เอกเมโก(๔) วินโย ปญฺจธา ภิชฺชตี ฯ สํวรวินโยปี
หิ สีสํวโร สติสํวโร ขนฺตีสํวโร ณณณสํวโร วีริยสํวโรตี
ปญฺจจวิโร ฯ ปหานวินโยปี ตทงฺคปฺปหานํ วิกฺขมฺภนปฺปหานํ
สมฺมุจฺเจทปฺปหานํ ปฏฺฐิปฺปสฺสทฺธิปฺปหานํ นิสฺสรณปฺปหานนฺตี
ปญฺจจวิโร ฯ

ตตฺถ อิมินา ปาติโมกฺขสํวเรน อฺเปโต โหตี สมฺเปโตตี (๕)
อัย สีสํวโร ฯ รกฺขตี จกฺขุณฺทฺริยํ จกฺขุณฺทฺริเย สํวรํ อापฺชตีตี (๖)
อัย สติสํวโร ฯ

๑. สํ. ข. ๑๓/๒๑๖/๑๔๖-๑๔๗ ฯ ๒. ม. อริยานํ อธิคตฺตฺย ฯ

๓. ปปญฺจ. ๑/๓๖ ฯ ๔. ม. เอกเมโกปี ฯ ๕. อภ. วิ. ๓๕/๖๐๒/๓๓๑ ฯ

๖. ที. สํ. ๕/๓๒๑/๒๕๕ ฯ ม. มุ. ๑๒/๓๓๓/๓๔๔ ฯ

สํ. สฟา. ๑๘/๓๑๓/๒๒๐ ฯ อญ. จตุกฺก. ๒๑/๑๔/๒๐ ฯ

*เล่มที่ 39 โฆฆราชมาณวสุตตนิทุเทศวณณา หน้า 367

ยานิ โสทานิ โลกสุมี (อชิตาติ ภควา) สติ เตสํ นิวารณํ

โสตทานํ สํวรํ พุริมิ ปญญาเยเต ปิถियเรติ (๑)

อัย ฌาณสํวโร ๑ ขโม โหติ สีตสฺส อุณฺหสฺสชาติ (๒) อัย
ขนฺธุสํวโร ๑ อุปฺปนฺนํ กามวิตกฺกํ นาธิวาเสตีติ(๓) อัย วีริย-
สํวโร ๑ สพุโปปิ จายํ สํวโร ยถาสกํ สํวริตพฺพานํ
วิเนตพฺพานญจ กายทฺวจริตาทีนํ สํวรณโต สํวโร วินยณโต
วินโยติ วุจฺจติ ๑ เอวํ ตาว สํวรวินโย ปญฺจธา ภิชฺชตีติ
เวทิตพฺโพ ๑

ตถา ยํ นามรูปปริจฺเจทาทีสุ วิปฺสฺสนาณาณฺสุ ปฏฺิ-
ปกฺขภาวโต ทีปาโลกเนว ตมสฺส เตน เตน วิปฺสฺสนาณาณฺน
ตสฺส ตสฺส อนตฺถสฺส (๔) ปหานํ ๑ เสยฺยถิทํ นามรูปวตฺถาเนน
สทฺกกายทฺธิฏฺฐิจฺยา ปจฺจยปฺริคฺคเหน อเหตุวิสมเหตุทฺธิฏฺฐินํ ตสฺเสว
อปรภาเค(๕) กงฺขาวิตฺรเนน กถํกถิภาวสฺส กลาปสมฺมสเนน
อหํ มมาตี คาหสฺส มคฺคามคฺควตฺถาเนน อมคฺเค มคฺคสญฺญา
อุทฺยทสฺสเนน อุจฺเจททฺธิฏฺฐิจฺยา วยทสฺสเนน สสฺสตทฺธิฏฺฐิจฺยา
ภยทสฺสเนน สภเย อภยสญฺญา อาทีนวทสฺสเนน อนาทีนว-
สญฺญา (๖) นิพฺพิทานุปฺสฺสนาย อภิริตีสญฺญา มุญฺจิตฺถกมุขตา-
๑. ม. ปิธิยเรติ ๑ พุ. สฺ. ๒๕/๔๒๕/๕๓๐ ๑ พุ. จุฬ. ๓๐/๓๕/๑๓ ๑
๒. ม. ม. ๑๒/๑๕/๑๘ ๑ ค. ม. ม. ๑๒/๑๓/๑๕ ๑ อจ. ทศก.
๒๔/๖๐/๑๑๘ ๑ ๔. ม. อนตฺถสฺส ๑ ๕. ม.อปรภาเคน ๑
๖. ม.อสฺสาทสญฺญา ๑

*เล่มที่ 39 จูฬนิตฺตสวณฺณนา หน้า 368

ณฺวณฺณ อมฺฤตฺตคฺคกมฺตาย อูเปกฺขณณฺวณฺณ อนฺนเปกฺขณ
อนฺนโลเมน ฐมฺมภูตฺตติยํ นิตฺตพฺพานํ จ ปฏฺฐิตฺตสวณฺณสฺส โคตฺตรภูทกา
สาขารณินิตฺตคฺคกาสฺส ปหฺนํ ฯ เอตํ ตทงฺคปฺปหฺนํ นาม ฯ

ยํ ปน อูเปกฺขณปฺปนาเถเทน สมารินา ปวตฺตติภาว-
นินฺวารณโธ ฆณฺณปฺปหารเนว อูทกปฏฺฐิตฺตสวณฺณสฺส(๑) เตสํ เตสํ
นินฺวารณาธิฐมฺมานํ ปหฺนํ เอตํ วิกฺขมฺภนปฺปหฺนํ นาม ฯ ยํ
จตฺตุนํ อริยมกฺกานํ ภาวิตตฺตา ตํตมกฺกวโธ อตฺตโน อตฺตโน
สนฺตฺตเน ทิฏฺฐิจิตฺตํ ปหฺนํยาติอาทินา (๒) นเยน วุตฺตสฺส
สมฺมทฺยปฏฺฐิตฺตสฺส (๓)สพฺพกิลฺลสคณฺณสฺส อจฺจนฺตอปฺปวตฺตติภาเวน
ปหฺนํ อิทํ สมฺมจฺเจทปฺปหฺนํ นาม ฯ ยํ ปน ผลกฺขณ
ปฏฺฐิตฺตสทฺธคฺคํ กิลฺลสํ เอตํ ปฏฺฐิตฺตสทฺธปฺปหฺนํ นาม ฯ
ยํ สพฺพสงฺขตนิสฺสภูตฺตา ปหฺนํสพฺพสงฺขตํ นิตฺตพฺพานํ
เอตํ นิสฺสสรณปฺปหฺนํ นาม ฯ สพฺพมฺปิ เจตํ ปหฺนํ ยสฺมา
จกฺกฺกเจน ปหฺนํ วินยภูเจน(๔) วินโย ตสฺมา ปหฺนํวินโยติ
วฺจจฺติ ฯ ตํตํปหฺนํวโธ วา ตสฺส ตสฺส วินยสฺส
สมฺมทฺวโธ เจตํ (๕) ปหฺนํวินโยติ วฺจจฺติ ฯ เอวํ ปหฺนํวินโยปี
ปญฺจธา ภิชฺชตีติ(๖) เวทิตฺตพฺโพ ฯ

- # ๑. ม. อูทกปฏฺฐิตฺตสวณฺณสฺส ฯ ๒. อภฺ. สจฺ. ๓๔/๑๕๖/๘๓ ฯ
- # อภฺ. วิ. ๓๕/๗๒๓/๓๕๕ ฯ
- # ๓. ม. กิลฺลสคณฺณสฺส อจฺจนฺตอปฺปวตฺตติภาเวน ฯ
- # ๔. ม. วินยภูเจน ฯ ๕. ม. สมฺมทฺวโธเปตํ ฯ
- # ๖. ปปญฺจ. ๑/๓๖ ฯ

*เล่มที่ 39 โฆฆราชมาณวสุตตนิทฺเทศวณฺณนา หน้า 369

เอวมยํ สงฺเขปโต ทฺวิโธ เกทโต จ ทสฺวิโธ วินโย
ภินฺนสํวรตฺตา ปหาตพฺพสฺส จ อปฺปหีนตฺตา ยสฺมา เอตสฺส
อสุตฺตวโต ปุณฺณชนสฺส นตฺถิ ตสฺมา อภาวโต ตสฺส อยํ
อวินีโตติ วุจฺจตีติ ฯ เอเสว นโย สปฺปริสฺถานํ อทสฺสาวิ
สปฺปริสฺสทฺมมสฺส อโกวิทฺโธ สปฺปริสฺสทฺมเม อวินีโตติ เอตฺถาปิ ฯ
นินฺนนานากรรมํ หิ เอตํ อคฺคโต ฯ ยถาห เยว เต อริยา
เตว เต สปฺปริสฺสา ฯ เยว เต สปฺปริสฺสา เตว เต อริยา
โยเอว โส อริยานํ ทฺมโม โส เอว โส สปฺปริสฺถานํ ทฺมโม
โย เอว โส สปฺปริสฺถานํ ทฺมโม โสเอว โส อริยานํ ทฺมโม
เยว เต อริยวินยา เตว เต สปฺปริสฺสวินยา ฯ เยว เต
สปฺปริสฺสวินยา เตว เต อริยวินยา ฯ อริยเอติ วา สปฺปริสฺเสติ
วา อริยทฺมเมติ วา สปฺปริสฺสทฺมเมติ วา อริยวินยเอติ วา
สปฺปริสฺสวินยเอติ วา เอกเสเส (๑) เอกเอกญฺเจ สเม สมภาเค
ตชฺชาเต ตถญฺเวยวาติ ฯ

รูปํ อคฺคโต สมนุสฺสตีติ อีเชกจฺโจ รูปํ อคฺคโต
สมนุสฺสตีติ ยํ รูปํ โส อหํ ฯ โย อหํ ตํ รูปนฺติ รูปญจ
อคฺคตานุจ อทฺวयํ สมนุสฺสตีติ ฯ เสยฺยถาปิ นาม(๒) เตลปฺปทีปสฺส
ณายโต ยา อจฺจि โส วณฺโณ ฯ โย วณฺโณ สฺวา อจฺจิตี
อจฺจิณฺจ วณฺณณฺจ อทฺวยํ สมนุสฺสตีติ เอวเมว อีเชกจฺโจ
๑. ม. เอกเสเส ฯ ๒. ม. อยํ ปาโจ นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 39 จุฬนิตฺตสวณฺณา หน้ 370

รูปํ อตฺตโต ๑เป๑ สมฺนุปลสฺสตีตี (๑) เอวํ รูปํ อตฺตตตี ทิฏฺฐี
สมฺนุปลสฺสตี ๑ (๒) รูปวณฺฺตํ วา อตฺตตตี อรูปํ อตฺตตตี กเหตุว
ณายวณฺฺตํ รุกฺขํ วิย ตํ รูปวณฺฺตํ อตฺตตตี สมฺนุปลสฺสตี ๑
อตฺตตี วา รูปนฺฺตี อรูปเมว อตฺตตตี กเหตุว ปุํปสฺสมี กนฺฺธ
วิย อตฺตตี รูปํ สมฺนุปลสฺสตี ๑ รูปสฺสมี วา อตฺตตตี อรูปเมว
อตฺตตตี กเหตุว กรณฺฺทเก มณฺฺยี วิย ตํ อตฺตตตี รูปสฺสมี
สมฺนุปลสฺสตี ๑ เวทนงที่สุปี เอเสว นโย ๑

ตตฺถ รูปํ อตฺตโต สมฺนุปลสฺสตีตี สทฺธรูปเมว อตฺตตตี
กถิตํ ๑ รูปวณฺฺตํ วา อตฺตตตี อตฺตตี วา รูปํ รูปสฺสมี
วา อตฺตตตี ๑ เวทนํ อตฺตโต ๑ สลฺยํ ๑ สงฺขาร ๑ วิญฺญณฺฺม อตฺตโต
สมฺนุปลสฺสตีตี อิมสฺส สตฺตสฺส จานสฺส อรูปํ อตฺตตตี กถิตํ
เวทนงวณฺฺตํ วา อตฺตตตี อตฺตตี วา เวทนง(๓) เวทนง วา
อตฺตตตี เอวํ จตฺตสฺส ขนฺฺเชสฺส ตินฺฺณํ ตินฺฺณํ วเสน ทวาทสฺส
จกณฺฺส รูปรูปมิตฺสโก อตฺตตตี(๔) กถิตโต ๑ ตตฺถ รูปํ อตฺตโต
สมฺนุปลสฺสตี ๑ เวทนํ ๑ สลฺยํ ๑ สงฺขาร ๑ วิญฺญณฺฺม อตฺตโต สมฺนุ-
ปลสฺสตีตี (๕) ปญฺจสฺส จานสฺส อจฺเจททิฏฺฐี กถิตง ๑ อวเสเสสฺส
สสฺสททิฏฺฐี ๑ เอวเมตฺถ ปณฺฺณรส ภวทิฏฺฐีโย ปญฺจ วิภว-
ทิฏฺฐีโย โหนฺฺตี ๑ ตา สทฺพทปิ มคฺคกถวณฺฺง น สคฺคกถวณฺฺง

๑. พุ. ปฎฺ. ๓๑/๓๑๒/๒๐๓ ๑ ๒. ม. ทิฏฺฐีปสฺสทนาย ปสฺสตี ๑
๓. ม. เวทนง ๑ ๔. ม. อิตฺสทโท นตฺถิ ๑ ๕. พุ. ปฎฺ. ๓๑/๓๒๕/๒๑๕ ๑

*เล่มที่ 39 โฆฆราชมาณวสุตฺตนิทฺเทศวณฺณนา หน้า 371

ปจฺจมคฺควชฺฌาติ เวทิตฺตพฺพา ฯ

อารญญโกติ อรญฺเณ นิวาสิ ฯ (๑) ปวเนติ มหฺนฺเต
คฺมภีรวเน ฯ จรฺมาโนติ ตฺหี ตฺหี วิจรฺมาโน ฯ วิสฺสตุโถ
คจฺจตีติ นิพฺภโย นิราสฺสุโก จรฺติ ฯ อนาปาถคโต ลุทฺทสุสฺสาติ
มิคฺลุทฺทสุสฺส ปรมฺมุขคโต(๒) ฯ อนฺตมกาสิ มารฺนฺติ กิเลสมาริ วา
เทวปฺตฺตมาริ วา อนฺตํ อกาสิ ฯ อจฺริ(๓) วริตฺวาติ (๔) กิเลสปทํ
หนฺตฺวา กตฺวา(๕) นาเสตฺวา ฯ มารจฺกฺขุทฺทสุสฺสนํ(๕) คโตติ มารฺสุส
อทฺสุสฺสนวิสฺขํ ปตฺโตติ ฯ อนาปาถคโตติ มารฺสุส ปรมฺมุขํ ปตฺโตติ ฯ
เสถํ สพฺพตฺถ ปากฺกฺกเมว ฯ

เอวํ ภควา อิทฺมปิ สฺสุดํ อรฺหตฺตนิทฺฏเณว เทเสติ ฯ
เทสฺนาปริโยसानเ จ วุตฺตสฺสทิสฺเสว ฐมฺมาภิสฺสมโย อโหสิตี ฯ

โฆฆราชมาณวสุตฺตนิทฺเทศวณฺณนา นิทฺฏจิตฺตา ฯ

ปณฺณรสมํ ฯ

๑. ม. นิวาสิ ฯ ๒. ม. ปรมฺมุขคโต ฯ ๓. ม. อปทํ ฯ

๔. ม. กิเลสปทํ หนฺตฺวา ฯ ๕. ม. มารจฺกฺขุ อทฺสุสฺสนํ ฯ

ปิงคิยมาณวสุตตนิทุเทศวณณนา

โสปสเม ปิงคิยสุตตนิทุเทศ ชินฺโณหฺมสมฺมิ อพโล

วิวนฺโณติ (๑) โส กิร พุราหฺมโณ ชราภิกฺขโต วิสวสฺสสฺติโก ชาติยา

ทพฺพลโ จ อิช ปาหํ กสิสฺสามิติ อณฺณเตรว กโรติ

วินฺนฺจฺปุริมฺจฺจวิวนฺโณ จ ๑ เตนาห ชินฺโณหฺมสมฺมิ อพโล

วิวนฺโณติ มาหฺมปฺนสฺสํ (๒) โมมุโห อนฺตราวาติ (๓) มาหํ ตฺยํ

ชฺมมํ อสจฺฉิกตฺวา อนฺตรา เอว อวิทฺวา (๔) หุตฺวา อนสฺสํ ๑ (๕)

ชาติ ชราย อิช (๖) วิปฺปหานฺนติ อิชฺว ตว ปาทฺมฺเเล ปาสาณเก

เจติเย วา ชาติชราย วิปฺปหานํ (๗) นิพฺพานํ ชฺมมรฺสํ อหํ วิชณฺณํ

ตมฺเม อจฺจิกข ๑

อพโลติ พลรหิโต (๘) ๑ ทพฺพลโติ ทพฺพลพโล ๑

อปฺปพโลติ ปฺริตฺตพโล ๑ อปฺปถาโมติ ปฺริตฺตวีริโย ๑ วิตวณฺโณติ ปฺริวตฺติ-

ตจฺจวิวนฺโณ ๑ วิคตวณฺโณติ อปฺกตจฺจวิวนฺโณ ๑ วิตจฺฉิต-

วณฺโณติ (๙) ทฺริภุจฺจวิวนฺโณ ๑ ยา สา ปุริมา สุภา วณฺณนิภาติ

ยา สา สุภา สุนฺทรา ปุริมฺกาลे สติ สา วณฺณนิภา

เอตฺรหิ อนฺตรหิตา วิคตา ๑ (๑๐) อาทินโว ปาตุกฺขโตติ อฺปทฺทโว

ปาตุรโหสิ ๑ ยา สา ปุริมา สุภา วณฺณนิภาติ ปาจํ จเปตฺวา

๑. ม. วิตวณฺโณติ ๑ เอวมฺปฺริปี ๑ ๒. ม. มาหํ นสฺสํ ๑

๓. ม. อนฺตราวาติ ๑ ๔. ม. อวิทฺวา ๑ ๕. ม. อนสฺสํ ๑

๖. ม. อิชฺว ๑ ๗. ม. นิพฺพานํ ชฺมมรฺสํ อหํ ๑

๘. ม. พลรหิโต ๑ ๙. ม. วิคจฺฉิตวณฺโณติ ๑

๑๐. ม. วิคตา ๑

*เล่มที่ 39 ปังคิยมาณวสุตตนิเทศวณณนา หน้า 373

ยา สุนทรา (๑) อสุตติ เอเก วณณนติ ฯ

อสุทตติ ปฏลาทีหิ อสุททา ฯ อวิสุทตติ ติมิราทีหิ
อวิสุททา ฯ อปริสุทตติ สมนุตโต โฝฏปฏลาทีหิ ปรีโยนทตตทา
อปริสุททา ฯ อโวทาตติ นปฺปสนฺนา ปสนฺนสทิสทา ฯ (๒) โน
ตถา จกฺขุณา รูเป ปสฺสามีติ ยถา โปราณจกฺขุณา รูปรามมณฺ
ปสฺสามิ โอลิเมมิ ตถา เตน ปกาเรน อิทานิ น ปสฺสามิ ฯ
โสตา อสุทตติอาทิสฺปิ (๓) เอเสวน โนโย ฯ มาหํ ปนฺสสนฺติ อหํ
มา วินฺสฺสํ ฯ (๔)

อิทานิ ยสฺมา ปังคิโย กายเ สุปกฺขตาย ชินฺโณห-
มสฺมีติอาทิมหา ฯ (๕) ตสฺมา เณรสฺส ภควา (๕) กายเ สินฺหป-
ปหานตฺถํ ทิสฺวาน รูเปสุ วิหณฺณมานนฺติ คาลมาห ฯ ตตฺถ
รูเปสฺสุติ รูเปเหตุ รูปรจฺจยา ฯ วิหณฺณมานนฺติ กมฺมกรณาทิหิ
อุปหณฺณมานนฺติ ฯ รูปรปฺนติ รูเปสฺสุติ จกฺขุโรคาทีหิ จ รูปรเหตุเยว
ชนา รูปรปฺนติ พาริชนฺติ ฯ

หณฺณนฺตฺติ ฆญฺญนฺติ ฯ วิหณฺณนฺตฺติ วิหสิชนฺติ ฯ
อุปวิหณฺณนฺตฺติ หตฺถปาทจฺเจทาที ลกฺนติ ฯ อุปฆาตฺชนฺตฺติ
มรณฺ ลกฺนติ ฯ กุปรปฺนตฺติ ปรีวตฺตนฺติ ฯ ปีพฺชนฺตฺติ วิฆาตฺ
อาปชฺชนฺติ ฯ (๖) ฆญฺญนฺตฺติ ฆญฺญนํ ปาปฺณนฺติ ฯ พุยาธิตาติ (๗) ฎีตา
๑. ม. สฺภา ฯ ๒. ม. ปสนฺนสทิสทา ฯ ๓. ม. โสตํ อสุทตฺนติ ฯ
๔. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ ๕. ม. เตนสฺส ภควา ฯ
๖. ม. ฆญฺญนฺตฺติ ฆญฺญนํ ฯ ๗. ม. พุยาธิตาติ ฯ

*เล่มที่ 39 จุฬนิตฺตสวณฺณนา หน้า 374

โทมนสฺสิตาติ จิตฺตวิฆาตํ ปตฺตา ฯ หายมานเนติ (๑) นสฺสมานะ ฯ

เอวํ ภควตา ยาว อรหตฺตํ ตาว กถิตํ ปฏิปตฺตี

สุตฺวา ปิงฺกิโย ชราทุพฺพลตาย วิเสสิ อนธฺคินฺตฺวา(๒) ว ปุณ

ทิสา จตฺสฺโสติ อิมาย คาถาย ภควนฺตํ โถเมนฺโต เทสนํ

ยาจติ ฯ

อถสฺส ภควา ปุณฺปิ ยาว อรหตฺตํ ตาว ปฏิปทํ

ทสฺเสนฺโต ตณฺหาธิปฺนเนติ คาถมาห ฯ

ตณฺหาธิปฺนเนติ ตณฺหาย วิมุจฺจิตฺวา จิตฺเต ฯ ตณฺหานุคฺเตติ

ตณฺหาย สมากจฺจนฺเต(๓) ฯ ตณฺหานุคฺเตติ ตณฺหาย อนฺุพฺนฺชนฺเต ฯ

ตณฺหานุสฺสฺเฐติ ตณฺหาย สห ชาวนฺเต ฯ ตณฺหาธาปฺนเนติ(๔) ตณฺหาย

นิมฺกุเล ฯ ปฏิปฺนเนติ ตณฺหาย อวตฺถเฐ ฯ อภิภูเตติ ปิพิตฺเต(๕) ฯ

ปริยาทินฺนจิตฺเตติ ปริยาทิตฺตฺวา กหิตฺกฺสจฺจิตฺเต ฯ

สนฺตาปฺชาเตติ สยฺชาตจฺจิตฺตสนฺตาเป ฯ อิติชาเตติ

โรคุปฺปฺนเน ฯ อุปฺททฺวชาเตติ อาทินฺวชาเต ฯ อุปฺสคฺกฺชาเตติ

อุปฺปฺนฺนทุกฺขชาเต ฯ

วิรัชํ วิตฺมถฺนฺติ เอตถ วิรัชฺนฺติ วิคฺตฺราคาทิจฺจํ ฯ วิตฺมถฺนฺติ

วิกฺตฺราคาทิมลํ (๖) รากาทยो हि अशुभेत्तरण्णुजेन रञ्जे नाम

ทฺุสนฺภูเจเน(๗) มลํ นาม ฯ ฐมฺมจฺกฺขฺนฺติ กตฺถจฺจิ ปจฺมมคฺคถาณํ

๑. ม. เวมานเนติ ฯ ๒. ม. อนธฺคินฺตฺวา ฯ ๓. ม. สห จจฺจนฺเต ฯ

๔. ม. ตณฺหาย ปนฺเนติ ฯ ๕. ม. มทฺทิตฺเต ฯ

๖. ม. วิกฺตฺราคาทิจฺจํ ฯ ๗. ม. ทฺุสนฺภูเจ ฯ

*เล่มที่ 39 ปังคิยมาณวสุตตนิทุเทศวณณนา หน้า 375

กตฺถจฺจ อาทินิ ตีณิ มคฺคณณานิ กตฺถจฺจ จตฺถมคฺคณณมฺปิ ฯ
อิธ ปน ชฎิลสทฺสสฺส จตฺถมคฺคณณํ ฯ ปังคิยสฺส ตติยมคฺค-
ณณเมว ฯ ยํ กิณฺจฺจ สมนุทฺถมฺมํ สพฺพนฺตํ นิโรธมฺมมฺนฺติ
วิปฺสฺสณาวเสน เหวํ ปวตฺตสฺส ฐมฺมจกฺขุํ อุทปาทิติ อตฺถโถ ฯ
เสถํ สพฺพตฺถ ปากฺกเมว ฯ

เอวํ อิทมฺปิ สุตฺตํ ภควา อรหตฺตนิฏฺเฐเนว เทเสถิ
เทสนาปริโยสานเ จ ปังคิโย อนาคามิผล ปตฺติจฺจาสิ ฯ โส
กิร อนฺตรนฺตรรา จินฺเตเสถิ เหวํ วิจิตฺรปฏฺิภานํ นาม เทสนํ
น ลภติ มยฺหํ มาตุโล พาวรี สวณายาติ ฯ เตน สิเนห-
วิกฺเขเปน อรหตฺตํ ปาปฺมิตฺตํ นาสกฺขิ ฯ อนฺตเววาสิโน(๑) ปนสฺส
สทฺสสชฎิลา อรหตฺตํ ปาปฺมิตฺตํ สพฺพเพ(๒) อิทุธิมยปตฺตจิวรรธา
เอหิภิกฺขุโน อหฺสนฺติ ฯ

ปังคิยมาณวสุตตนิทุเทศวณณนา นิฏฺฐิตา ฯ

โสฬสมํ

๑. มง อนฺตเววาสิกา ฯ ๒. ม. สพฺพเพว ฯ

ปารายนตฺถุติคานิทุเทศสวณฺณา

อิโต ปรี สงฺคีติการาเทสนํ โถเมนฺตา(๑) อิทมโวจ

ภควาติอาทิม่าหฺสุ ฯ ตตฺถ อิทมโวจติ อิทํ ปารายนํ อโวจ ฯ
ปริจาริกโสฬสนนฺนฺติ (๒) พาวริสฺส ปริจาริเกน ปิงฺคิเยน สห
โสฬสนนํ (๓) พุทฺธสฺส วา ภควโต ปริจาริกานํ โสฬสนนฺนฺติ
ปริวารกโสฬสนนํ ฯ (๔) โส เอว (๕) จ พุราหฺมโณ ตตฺร โสฬส
ทิสาสฺ (๖) ปน(๗) ปฺรโต จ ปจฺฉโต จ วามปฺสฺสโต จ ทกฺขิน-
ปฺสฺสโต จ ฉ ฉ โยชนานิ(๘) นิสินฺนา อฺชฺเชน ทฺวาทสโยชนิกา
อโหสิ ฯ อชฺฉินฺนุ โจติ ยาจิโต ฯ

อตุตฺถมณฺญาชาติ ปาฬิอตุตฺถมณฺญา ฯ ฐมฺมมณฺญาชาติ
ปาฬิฐมฺมมณฺญา ฯ (๙) ปารายนนฺติ เอวํ อิมสฺส ฐมฺมปริยายสฺส
อริวจัน อาริเปตฺวา เตสํ พุราหฺมณานํ นามานิ กิตฺตยนฺตา (๑๐)
อชิโต ฯ เปฯ พุทฺธเสฏฺฐมฺพาคมนฺติ อาหฺสุ ฯ ตตฺถ สมฺปนฺน-
จรณนฺติ นิตฺถุพานปทฺฐจฺจานญฺเตน ปาติโมกฺขสิลาทีนา สมฺปนฺนํ ฯ
อิสินฺติ มเหสี ฯ

นิตุเทศ อฺปาคมิสฺสูติ สมฺเป คมฺิสฺสุ ฯ อฺปสงฺกมฺิสฺสูติ
อวิทฺฐจฺจานํ คมฺิสฺสุ ฯ ปยฺริปาสีสูติ สมฺเป นิสีทีสู ฯ ปริปฺจฺฉิสฺสูติ
๑. ม. โถเมนฺโต ฯ ๒. ม. ปริจาริกโสฬสานนฺติ ฯ
๓. ม. โสฬสานํ ฯ เอวมฺปรีปี ฯ ๔. ม. ปริวารกโสฬสานํ ฯ
๕. ม. เตเอว ฯ ๖. ม. ตตฺถ โสฬสสฺ ทิสาสฺ ฯ
๗. ม. ปนสทฺโท นตฺถิ ฯ ๘. ม. ฉ ฉ โยชนา ฯ
๙. ม. ปาฬิมณฺญา ฯ ๑๐. ม. กิตฺตยนฺโต ฯ

*เล่มที่ 39 ปารายนตฤติกาถานิตุเทศวณณนา หน้า 377

ปริปุจัน อปาทยีสุ ฯ (๑) ปริปญหีสุติ (๒) ตลยีสุ ฯ โจทยีสุติ
เกจิ ฯ สีลาจารนิพุตตติ อุตตมสีลาจารนิพุตติ (๓) มกุเคน
นิปนุนสีลนติ อตุโถ ฯ

คมภีเรติ อุตตทานภาวปฏิกุเขปวจนัน ฯ ทุทุทเสติ คมภีรตดา
จ(๔) ทุทุทเส ทุกุเขน ทกุจพเพ น สกกา สุกเขน ทกุจัน ฯ
ทุทุทสตุดาว ทุรนุโพเช ทุกุเขน อวพุชฌิตพเพ
น สกกา สุกเขน อวพุชฌิตุ (๕) สนเตติ นิพพุเต ฯ ปณิเตติ
อตุคปปุเต ฯ (๖) อิทํ ทวยํ โลกุตตรเมว สนุชาย วุตตุ ฯ
อตุกกาจเรติ ตกุกเขน น อวจริตพเพ น โอคาทิตพเพ น (๗)
ณานเนว อวจริตพเพ ฯ นิปุณเตติ สเนห ฯ ปณุชิตเวทนีเยติ
สมุมาปฏิปนุนเนหิ ปณุชิตเทหิ เวทิตพเพ ฯ

โตเสสีติ ตกุจัน อปาเทสิ ฯ วิโตเสสีติ วิวิชา [๘] โสมนสสุ
อูปาเทสิ ฯ ปสาเทสีติ เตสํ จิตตปุปสาทำ อกาสิ ฯ อาราเชสีติ
อาราเชสิ สทุธี ปาเปสิ ฯ อตุตมเน อกาสิติ โสมนสสุวเสน
สกกมเน อกาสิ ฯ

๑. ม. อหริสู ฯ ๒. ม. ปริกรหีสุ ฯ ๓. ม. สีลาจารนิพุตตติ

อุตตมสีลาจารนิพุตติ ฯ ๔. ม. จสทุโท นตุติ ฯ

๕. ม. ทุทุทสตุดาว ทุรนุโพเช ทุกุเขน อวพุชฌิตพเพ น

สกกา สุกเขน อวพุชฌิตุ ฯ ๖. ม. อตุคปปุเต ฯ ย. อติตติเกร ฯ

๗. ม. นสทุโท นตุติ ฯ ๘. ม. เอตุถนุเตร เตสนนติ ทิสสุติ ฯ

*เล่มที่ 39 จุฬนิตุเทสวณฺณา หน้า 378

ตสฺมา ปารายนฺนุติ ตสฺส ปารุทฺตสฺส นิพฺพานสฺส
อายตฺนฺนุติ(๑) วุคฺคํ โหติ ฯ

ปารายนคฺคตฺติคานินิตุเทสวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

ปารายนานุคฺตฺติคานินิตุเทสวณฺณา

ปารายนมนุคาสิสฺสนุติ อสฺส อัย สมฺพนฺโธ ภควตา หิ
ปารายเน เทสิเต โสฬสสทฺสชฺชฎฺฐิลา อรหตฺตํ ปาปฺณิสฺสุ
อวเสสานญจ จุฑทฺสโกฏฺฐสงฺขาทานํ (๒) เทวมนุสฺसानํ ฌมฺมาภิสฺมโย
อโหสิ ฯ วุคฺคญฺเหหํ ปฺปราณฺเหหิ

ตโต ปาสาณเก รรมฺเม ปารายนสมาคเม

อมตํ ปาปยิ พุฑฺโธ จุฑทฺส ปาณโกฏฺฐโยติ ฯ

นิฏฺฐิตาย ปน ฌมฺมเทสนาย ตโต ตโต อากตา มนุสฺสา
ภควโต อานุกาเวน อคฺคตโน อคฺคตโน คามนิกมาทีเสว
ปาตุรฺहेสุ ฯ ภควาปี สวาคฺคิเมว อคฺมาสิ ปฺริจาริกโสฬสาทิหิ
อนเเกหิ ภิกฺขุสทฺสเสหิ ปฺริวฺโต ฯ คคฺคถ ปิงฺคิโย ภควนฺตํ
วณฺทิตฺวา อาห คจฺฉามหิ ภนฺเต พาวริสฺส พุฑฺธูปฺปาหํ
อาโรเจตุ ปฺฏิญฺญาตํ (๓) หิ ตสฺส(๔) มยาติ ฯ อถ ภควตา อญฺญาโต
ณณคฺมเนเนว โคธวารีตีริ คนฺตฺวา ปาทคฺมเนน อสฺสมาภิมฺโข
อคฺมาสิ ฯ ตเมนํ พาวรี พุราหฺมโณ มคฺคํ โอลเณนฺโต นิสินฺโน

๑. ม. อายนฺนุติ ฯ ๒. ม. จุฑทฺสโกฏฺฐสงฺขาทานํ ฯ

๓. ม. ปฏฺฐิสฺสุตํ ฯ ๔. ม. ตสฺเสว ฯ

*เล่มที่ 39 ปารายนานนุคิติกาถานิตุเทศวณณนา หน้า 379

ทุโรโตว ตัม ขาริชฎาทีวิริหิตัม ภิกขุเวเสนาจจณนตัม ทิสฺวา พุทฺโธ
โลเก อุปฺปนฺโนติ นิฏฺฐมคมาสี ฯ สมฺปตฺตยจปิ นัม ปุจฺฉิ กิ
ปิงฺคิย พุทฺโธ โลเก อุปฺปนฺโนติ ฯ อาม พุราหุณฺณ อุปฺปนฺโน
ปาสาณเก เจตฺติเย นิสฺสินฺโน อมฺหากัม ฐมฺมัม เทเสตี ตมฺหิ
ตุยฺหิ เทเสสฺสามิตี ฯ ตโต พาวรี มหาสกาเรณ สปริโส
ตัม ปุชฺเชตฺวา อาสนัม ปณฺญาเปตี ฯ ตตฺถ นิสฺสิทฺตฺวา ปิงฺคิโย
ปารายนมนุคายิสฺสนฺติอาทิมาห ฯ

ตตฺถ อนุคายิสฺสนฺติ ภควโต คีตัม อนุคายิสฺสํ ฯ
ยถา อทฺทกฺขิณี ยถา สามัม สจฺจาภิสฺสมุโพเรน อสาธารณน
จ อทฺทกฺขิ ฯ นิกฺกามโติ ปหีนกามโ ฯ นิกฺกโมติปิ ปาโจ
วีริยวาทิ อตฺโถ ฯ นิกฺขนฺโต วา อกฺุสลปฺกฺขา ฯ นินฺพุพฺโณติ
กิลฺลสวณฺนวิริหิตो ตณฺหาวิริหิตो เอว วา ฯ กิสฺส เหตุ มุสา ภณฺเต
เยหิ กิลฺลเสหิ มุสา ภณฺเญยฺย เอเต ตสฺส ปหีนานติ ทสฺเสตี ฯ
เอเตน พุราหุณฺณสฺส สวเน อสฺสาหํ ชเนตี ฯ

อมโลติ กิลฺลสมลวิริหิตो [๑] ฯ วิมโลติ วิคตกิลฺลสมโล
นิมฺมโลติ กิลฺลสมลสุทฺโธ ฯ มลาปคโตติ กิลฺลสมลา ทูริฏฺโถ
หุตฺวา จรตี ฯ มลวิปฺปหิโนติ กิลฺลสมลปฺปหิโน ฯ มลวิมฺุตโตติ (๒)
กิลฺลเสหิ วิมฺุตโต ฯ สพุพฺพลวี่ตีวฺุตโตติ วาสนาทีสพุพฺปกิลฺลสมล
อติกฺกนฺโต ฯ เต วนาติ เอเต วุตฺตปฺปการา กิลฺลสา ฯ
๑. ม. เอตฺถนฺตเร ตณฺหาวิริหิตเอว วาติ ทิสฺสตี ฯ
๒. ม. มลวิมฺุตโตติ ฯ

*เล่มที่ 39 จุฬนิตุเทศสวณณนา หน้า 380

วณณุปสยหิตนุติ คุณุปสยหิตํ ฯ

สจจุวโหติ พุทุโรติ(๑) หิ สจเจเนว อวฺหาเนน นามเนน
ยตุโต ฯ พุรฺหมติ ตํ พุราหุมนํ อาลปติ ฯ

ตตฺถ โลโกติ ลุชฺชนภูเจเน โลโก ฯ เอโก โลโก ภวโลโกติ
เตภูมกวิปาโก ฯ โส หิ ภวตีติ ภโว ภโว เอว โลโก
ภวโลโก ฯ ภวโลโก จ สมภวโลโก จาติ เอตฺถ เอเกโก เทว
เทว โหติ ฯ ภวโลโก หิ สมปฺตฺติภววิปฺตฺติภวเวเนน พุวิโร ฯ
สมภวโลโกปิ สมปฺตฺติสมภววิปฺตฺติสมภวเวเนน พุวิโร ฯ ตตฺถ
สมปฺตฺติภวโลโกติ สุกฺติโลโก ฯ โส หิ อธิฏฺฐผลตฺตา สุนฺทโร
โลโกติ สมปฺตฺติ ภวตีติ ภโว สมปฺตฺติ เอว ภโว สมปฺตฺติ-
ภโว โส เอว โลโก สมปฺตฺติภวโลโก ฯ สมปฺตฺติสมภวโลโกติ
สูกฺตฺยปกกมฺมํ ฯ ตํ หิ สมภวติ เอตฺสฺมา ผลนฺติ สมภโว
สมปฺตฺติยา สมภโว สมปฺตฺติสมภโว สมปฺตฺติสมภโว เอว โลโก
สมปฺตฺติสมภวโลโกติ ฯ

วิปฺตฺติภวโลโกติ อปายโลโก ฯ โส หิ อนิฏฺฐผลตฺตา
วิรูโป โลโกติ วิปฺตฺติ ภวตีติ ภโว วิปฺตฺติ เอว ภโว
วิปฺตฺติภโว วิปฺตฺติภโว เอว โลโก วิปฺตฺติภวโลโก ฯ วิปฺตฺติ-
สมภวโลโกติ อปายูปกกมฺมํ ฯ ตํ หิ สมภวติ เอตฺสฺมา ผลนฺติ
สมภโว วิปฺตฺติยา สมภโว วิปฺตฺติสมภโว วิปฺตฺติสมภโวเอว
๑. ม. พุทุโร หิ ฯ

*เล่มที่ 39 ปารายนานนุคิติกาถานิตุเทศวณณนา หน้า 381

โลโก วิปตติสมภวโลโกติ ฯ ติสฺโส เวทนาติ สุขา เวทนา
ทุกฺขา เวทนา อทุกฺขมสุขา เวทนา โลกิกาเอว ฯ (๑) อาหาราติ
ปจฺจยา ฯ ปจฺจยา หิ อตฺตโน ผลํ อหฺรณฺตีติ อาหารา ฯ
กวมฺปิหารโ (๒) ผสฺสสาหาโร มโนสฺสยเจตนาหาโร วิญฺญาณาหาโรติ
จตฺตาโร ฯ วตฺตฺวเสณ กพฺพิกตฺตพฺพตฺตา กวมฺปิงกาโร อชฺโฌ-
หริตพฺพตฺตา อหาโร โอทนกฺมฺมาสาทิวตฺตฺวกาย โອชาเยตฺ
นามํ สา หิ โອชกฺกฺมกรฺรฺพานิ อหฺรตีติ อหาโร ฯ จกฺขุ-
สมฺผสฺสชาติโก ฉพฺพิโธ ผสฺโส ติสฺโส เวทนา อหฺรตีติ
อหาโร ฯ มนฺโส สยเจตนา น สตฺตสฺสชาติ มโนสฺสยเจตนา ฯ
ยถา จิตฺเตกกฺกตฺตา มนฺสา วา สมฺปยุตฺตา สยเจตนา (๓) มโน-
สยเจตนา ยถา อาชณฺณรโธ เตญฺมกฺกฺสลา กฺสลเจตนา ฯ
สา หิ ตโย ภเว อหฺรตีติ อหาโร ฯ วิญฺญาณนฺติ เอญฺน-
วีสฺติเกทํ ปฏฺฐิสฺสนฺธิวิญฺญาณํ ฯ ตํ หิ ปฏฺฐิสฺสนฺธินามรฺรูปํ อหฺรตีติ
อหาโร ฯ

อุปาทานกฺขนฺธาติ อุปาทานโต ภวา(๔) ขนฺธา อุปาทานกฺ-
ขนฺธา มชฺฌเ ปทโลโป ทญฺจพฺโพ ฯ อุปาทานสมฺภูตฺตา วา
ขนฺธา อุปาทานกฺขนฺธา ยถา ตินฺคฺคฺคิ กฺุสฺคฺคิ ฯ (๕) อุปาทาน-
วิสยา (๖) วา ขนฺธา อุปาทานกฺขนฺธา ยถา ราชนฺปฺริโส ฯ
๑. ม. โลกิกาเอว ฯ ๒. ม. กวมฺปิการาหาโร ฯ ๓. สฺ. ย. เจตนา ฯ
๔. ม. อุปาทานโคจรา ฯ ๕. สฺ. ม. กฺุสฺคฺคิ ฯ
๖. ม. อุปาทานวิเชยฺยา ฯ

*เล่มที่ 39 จุฬนิตุเทศวณฺณนา หน้า 382

อุปาทานปฺปภาว(๑) วา ขนฺธา อุปาทานกฺขนฺธา ยถา
ปฺปฺพรุกฺโข ผลรุกฺโข ฯ อุปาทานานิ ปน กามฺปาทานํ
ทิกฺกุสุปาทานํ สีลพฺพตฺตฺปาทานํ อตฺตวาทฺตฺปาทานนฺติ จตฺตารี ฯ
อตฺตโต ปน ภูสํ อาทานนฺติ อุปาทานํ ฯ รุပ္ฺปาทานกฺขนฺโ
เวทฺฐปาทานกฺขนฺโ สลฺยฺปาทานกฺขนฺโ สงฺขารุปาทานกฺขนฺโ
วิญฺญาณฺปาทานกฺขนฺโติ ปญฺจ ฯ ฉ อชฺฌตฺตฺกานิ อายตฺนานิตี
จกฺขวยตฺนํ โสตายตฺนํ ฆานายตฺนํ ชิวฺหายตฺนํ กายายตฺนํ
มฺนายนฺตํ ฯ สตฺตฺ วิญฺญาณฺภูจฺติโย วุตฺตฺนยา เอว ฯ ตถา อญฺจ
โลกธฺมฺมา ฯ อปิ จ ลาโก อลาโก ยโส อยโส นินฺทา ปสฺสา
สฺขํ ทฺกฺขนฺติ อิมํ อญฺจ โลกปฺปวตฺตฺติยา สติ อนุปฺริวตฺตฺน-
ธฺมฺมกตฺตา (๒) โลกสฺส ธฺมฺมาตี โลกธฺมฺมา ฯ เอเตหิ มุตฺตา(๓) สตฺตา
นาม นตฺติ พุทฺธานมฺปิ โหนฺติ เอว ฯ ยถาห อญฺจิมํ ภิกฺขเว
โลกธฺมฺมา โลกํ อนุปฺริวตฺตฺนฺติ โลกโก จ อญฺจ โลกธฺมฺเม
อนุปฺริตฺตฺติ ฯ กตฺเม อญฺจ ลาโก จ อลาโก จ ฯเปฯ สุขญฺจ
ทฺกฺขญฺจ ฯ อิมํ โข ภิกฺขเว อญฺจ โลกธฺมฺมา โลกํ อญฺจ อนุปฺริวตฺตฺนฺติ
โลกโก จ อิมํ โลกธฺมฺเม อนุปฺริวตฺตฺตฺติ (๔)

ตตฺถ อนุปฺริวตฺตฺนฺตฺติ อนุพฺนฺธนฺติ นปฺปชฺหนฺติ โลกโต
น นีวตฺตฺนฺตฺติ อตฺโต ฯ ลาโกตี ปพฺพชิตฺสฺส จีวราที กหฺนฺจฺส
๑. ม. อุปาทานปฺปภาว ฯ ๒. สී. ย. อนุปฺรมธฺมกตฺตา ฯ
๓. ม. มุตฺโต สตฺโต ฯ ๔. อญฺ. อญฺจก. ๒๓/๕๕/๑๕๘ ฯ

*เล่มที่ 39 ปารายนานุคิติกาถานิตุเทศวณณนา หน้า 383

ชนธณนาทิตาโก ฯ โสเยว อลพุกมาโน ลาโก อลาโก
น ลาโก อลาโกติ วุจติ โน (๑) จ อตตภาวปุตติโต
ปริณเยโย สียา ฯ ยโสติ ปริวาริ ฯ โสเยว อลพุกมาโน
ยโส อยโส ฯ นินุทาติ อวณณณนํ ฯ ปัสสาติ วณณณนํ ฯ
สุขนุติ กามาวจรกายิกเจตสิกํ ฯ ทุกขนุติ ปุณฺชชน-
โสตปาปนุสกกทาคามินํ กายิกเจตสิกํ อนาคามิอรหนุทานํ
กายิกเมว ฯ สตุตวาสาติ สตุตทานํ อาวาสา วสนญฺจานานนิติ
อตุโถ ฯ ตานิ ปน ยถา (๒) ปกาสิตา ขนฺธา เอว ฯ สตุตสุ
วิญญานญฺจิตฺตํ อสณฺณสตุเตน จ เนวสณฺณานาสณฺณายตเนน
จ สทฺธิ นว สตุตวาสา ฯ ทสายนานนิติ จกขุวยตํ
รูปายตํ โสตายตํ สทฺทายตํ ฆานายตํ คนฺธายตํ
ชิวิหายตํ รสายนตํ กายายตํ โฝญฺจพฺพายตนนุติ เอว
ทส ฯ ทฺวาทสายนานนิติ มนายตมมมายตเนหิ สทฺธิ เอว
ทฺวาทส ฯ อญฺจารส ธาตุโยติ จกขุธาตุ รูปธาตุ จกขุ-
วิญญานธาตุ ฯ เป ฯ มโนธาตุ(๓) มมฺมธาตุ มโนวิญญานธาตุติ
เอเกกสมฺมํ ตีณิ ตีณิ กตฺวา อญฺจารส ธาตุโย ฯ

สทิสนาโมติ(๔) เตสํ สทิสนาโม ฯ สทิสนาโมติ(๕) เอกคฺคณ-
วณณนาโม ฯ สทิสวฺหโยติ เอกคฺคณวณณนาเมน อวฺหายโน ฯ
๑. ม. วุจติ ฯ ๒. ม. ตถา ฯ ๓. ม. จกขุวิญญานธาตุ ฯ
เป ฯ มโนธาตุ ฯ ๔. ม. สทิสนาโมติ ฯ ๕. ม. อัย ปาโร นตุถิ ฯ

*เล่มที่ 39 จุฬนิตุเทสวณฺณา หน้า 384

สจฺจสทิสวฺหโยติ อวิตถเอกคฺควณฺณนาเมน อวิปริเตน
อวฺหายนฺ ๑

อาสีโตติ อุปฺสงฺกมิโต ๑ อุปาสีโตติ อุปคนฺตุวา เสวิโต ๑
ปยิริปาสีโตติ ภตฺติวเสน อติเสวิโต ๑ (๑)

กฺุพฺพนกนฺติ ปริตฺตวณฺ ๑ พหุปลฺลํ กานนมาวเสยฺยติ
อนกผลาทีวีกตฺตริตฺกานนํ อากมฺม วเสยฺย ๑ อปฺปทสฺเสติ(๒)
พาวริปฺปฏฺติเก ปริตฺตปญฺเณ ๑ มโหทฺธินฺติ อนิตตฺตาทิ มหนฺตํ
อุทกทฺธิ ๑ (๓)

อปฺปทสฺสาติ มนฺททสฺสีโน ๑ ปริตฺตทสฺสาติ อติมนฺท-
ทสฺสีโน ๑ โถกทสฺสาติ ปริตฺตโตปิ อติปริตฺตทสฺสีโน ๑ โอมก-
ทสฺสาติ เหฏฺฐิมทสฺสีโน ๑ ลามกทสฺสาติ อปฺปธานทสฺสีโน ๑ (๔)
ชตฺตุกทสฺสาติ (๕) น อุตฺตมทสฺสีโน อปฺปมาณทสฺสีโน ๑ (๖) อปฺปมาณ-
ทสฺสนฺติ ปมาณํ อติกฺกมิตฺวา อปฺปมาณํ นิพฺพานทสฺสี ๑
อคฺคทสฺสนฺติ อคฺคโต เว ปสนฺนानนฺติอาทินา (๗) นเยน อคฺคธมฺม-
ทสฺสี ๑ เสฏฺฐทสฺสนฺติ สมฺพุทฺโธ ทิปฺทเสฏฺฐโจติ เสฏฺฐโจติ (๘) เสฏฺฐทสฺสี ๑
วิเสฏฺฐทสฺสนฺติอาทินิ จตฺตาริ อุปฺสคฺเคน วฑฺฒิตานิ ๑ อสมนฺติ
น สมํ อสมํ สพฺพญฺณณ ๑ อสมสมนฺติ อสมเมหิ อตีตพุทฺเธหิ สมํ
๑. ม. อตีว เสวิโต ๑ ๒. ม. อปฺปทสฺเสติ ๑ ๓. ม. อุทกทฺธาสิ ๑
๔. ม. อปฺปทานทสฺสีโน ๑ ๕. ม. ฉตฺตุกทสฺสาติ ๑ ๖. ม. อยฺ ปาโจ นตฺถิ ๑
๗. อจฺ. จตฺตุก. ๒๑/๓๔/๔๕ ๑ ขุ. อิติ. ๒๕/๒๓๐/๒๕๕ ๑
๘. ม. ทฺวิปฺทเสฏฺฐโจติ ๑

*เล่มที่ 39 ปารายนานุคิติกาถานิตุเทสวณณนา หน้า 385

อสมสมัม ฯ อปปฏิสมนฺติ อุตฺตนา (๑) สทิสวิริหิตํ ฯ อปปฏิภาคนฺติ
อุตฺตโน ปฎิพิมฺพวิริหิตํ ฯ อปปฏิปุกฺคณฺติ ปฎิมลฺลปุกฺคลวิริหิตํ ฯ (๒)
เทวตฺติเทวนฺติ วิสุทฺธิเทวานมฺปิ อติเทวํ ฯ อภิมนฺจลสมฺมตฺตฺตฺตฺตฺต
อฺสภํ ฯ อณมฺภิตฺต
อฺจฺจตฺต
โลเก เกนจิ ปจฺจจฺจตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
ติฏฺฏจฺจตฺต
อฺจฺจตฺต

(๔)มานสํกัวาสรนฺติ มนฺสา จินฺเตตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
วา ฯ อโนตฺตตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
วา กจฺจณฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
โอภาสณฺติ ฯ อโนตฺตตฺตฺตฺต
อโนตฺตตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
อโนตฺตตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
อโนตฺตตฺตฺตฺตฺตฺต
อโนตฺตตฺตฺตฺตฺต
อโนตฺตตฺตฺต
อโนตฺตตฺต
อโนตฺตต
อโนต
อโน

ปญฺญาปภทฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต

๑. ม. อุตฺตโน ฯ ๒. สฺยา. ปฎิมลฺลปุกฺคลวิริหิตํ ฯ

๓. ม. อจฺจตฺตฺตฺตฺต ฯ ๔. ม. มานสํกั วา สรณฺติ มนฺสา จินฺเตตฺตฺต

กตํ ปลฺลํ วา นามเมว วา ฯ อโนตฺตตฺตฺต วา ทนฺติ ฯ

๕. ม. อโนตฺตตฺตฺต วา ทํ ฯ

*เล่มที่ 39 จุฬนิตุเทสวณณนา หน้า 386

ปวิจโยติอาทินา(๑) นเยน ปถุณาย ปเภทชานเน เณกั ๑
 อธิคตปฏิสมภิกทนต์ิ ปฏิลทุชจตปฏิสมภิกทำ ๑ จตุเวสารชชปตตนต์ิ
 สมมาสมพุทตสส เต ปฏิชานโต อิมะ ธมมา อนภิสมพุทธาติ(๒)-
 อาทินา นเยน วุตเตสุ จตฺตสุ จาเนสุ วิสารทภาวปตตั ๑
 สททฐาธิมุตตนต์ิ (๓) ปริสุทฺเท ผลสมมาปตตจิตฺเต อธิมุตตั ตตถ
 ปวิจฺจ ๑ เสตปจจตตนต์ิ (๔)วาสนายปี วิปฺปหีนตฺตา(๕) ปริสุทฺธั-
 อาเวณิกอตตภาวั ๑ อทฺวยภานินฺติ ปริจฺฉินฺนวจนตฺตา เทววจน-
 วิรหิตั ตาทินฺติ ตาทิสั อิกฺุจानิฏฺเจสุ อกมฺปนั วา ๑ ตถา-
 ปฏฺิณฺญา อสฺสาติ ตถापฏฺิณฺญา (๕) [๖] ตั อปฺริตตนต์ิ น ขุทฺทกั ๑
 มหนตนต์ิ เตชาคู อติกกมิตฺวา มหนตปฺปตตั ๑ (๗)

กมฺภีรนต์ิ อลฺลเวสั ทุปฺปเวสั ๑ อปฺปเมยฺยนต์ิ อตฺตญฺเจน
 อปฺปเมยฺย ๑ ทุปฺปปริโยคาหนฺติ ปริโยคาหิตู ทุกฺขปฺปเวสั ๑
 พหุรตนต์ิ (๘) สทฺทฐาธิรตเนหิ พหุรตน์ ๑ สาคฺรสมนต์ิ รตนากรโต
 สมุทฺทสทิสั ๑ ฉพฺงฺกุเปกฺขาย สมฺนุณาคตนต์ิ จกฺขุณา รูปี ทิสฺวา
 เนว สุมโน โหติ น ทุมฺมโนติ วุตตนเยน ฉพฺงฺกุเปกฺขาย
 ปฺริปฺนุณั ๑ อตฺถนฺติ ตฺถวิรหิตั ตฺถยิตู อสกฺกุณฺเยย ๑ วิปฺลนฺติ

- # ๑. อภิ. สจ. ๓๔/๓๑/๑๒ ๑ อภิ. วิ. ๓๕/๖๑๒/๓๓๗ ๑
- # ๒. ม. ม. ๑๒/๑๖๗/๑๔๔ ๑ อจ. จตฺก. ๒๑/๘/๑๐ ๑
- # ๓. ม. สทฺทฐาธิมุตตนต์ิ ๑ ๔. ม. วาสนาย วิปฺปหีนตฺตา ๑
- # ๕. ม. ตถापฏฺิณฺญา ๑ กตฺถจ. ตถายปฺริณฺญา ๑
- # ๖. ม. เตชถนฺตเร ตนต์ิ ทิสฺสติ ๑ ๗. ม. มหนตปฺปตตั ๑
- # ๘. ม. ปหุตรตนต์ิ ๑ เอวมฺปฺริปี ๑

*เล่มที่ 39 ปารายนานุสิติกาถานิตุเทศวณฺณนา หน้า 387

อติมนฺตํ ๑ อปฺปเมยฺยมนฺติ ปเมตฺตํ อสกุญฺเณยฺยํ ๑ ตํ ตาทิสมนฺติ
ตํ ภควนฺตํ ตาทิกุณฺสมปฺนํ ๑ ปวทตํ มคฺควาทินนฺติ ปวทนฺตํ
กเถนฺตํ อุตฺตมํ กถยนฺตํ วทนฺตํ อธิจฺจนฺติ สมฺพนฺโร ๑
เมรุมิว(๑) นคานนฺติ ปพฺพตํ อนฺตเร สีนฺรุ วย ๑ ทรพฺมิว
ทฺวิชานนฺติ ปกฺกิชฺชาตํ อนฺตเร สฺปนฺณํ วย ๑ สีมิว
มิกานนฺติ จตฺตปฺทานมนฺตเร สีมํ วย ๑ อฺทริมิว อณฺณวานนฺติ
วิณฺณอณฺณวานํ อนฺตเร สมฺททํ วย อธิจฺจณี ๑ ชินปวรนฺติ
พฺพุตฺตมํ ๑

เยเม ปฺพเพติ เย อิมํ ปฺพเพ ๑ ตโมนฺทาสีโนติ ตโมนฺโท
อาสีโน ๑ ฐฺริปฺลยาโนติ ฌาณทฺชโร ๑ ฐฺริเมธโสติ วิปฺล-
ปฺโย ๑

นิตฺเตส ปภฺงโรติ เตชํ กโร ๑ อาโลกโรติ อนนฺท-
การกโร ๑ โภภาสกโรติ โภภาสํ โชติ กโรติติ โภภาสกโร ๑
ทีปสทิสํ อาโลกํ กโรติติ ทีปภฺงโร ๑ ปทีปสทิสํ อาโลกํ
กโรติติ ปทีปภฺงโร ๑ อฺชฺชชฺตกโรติ ปตาภฺงโร ๑ (๒) ปชฺชชฺตกโรติ
ทิสาวิตฺติสา ปตาภฺงโร ๑ (๓)

ฐฺริปฺลยาโนติ ปฺภูตฺตยาโน ๑ ฌาณปฺลยาโนติ ฌาณน
ปากโฏ ๑ ปฺลยาชโชติ อฺสฺสิตฺตฺทฺเจน ปฺลยาช ชโช อฺสฺสาคี

๑. ม. เมรุมิว ๑ ๒. บ. จุฬ. ๓๐/๕๕๖/๒๕๓ ๑

๓. ม. ปฏฺฐาภฺงโร ๑ เอวมฺปฺริปี ๑

*เล่มที่ 39 จุฬนิตุเทศวณฺณนา หน้า 388

ปณฺณารชโ ชโ รตฺสส ปณฺณานนฺตฺวาทีสุ (๑) วีย ฯ วิภูต-
วิหารีติ ปากฺกฺวิหาโร ฯ

สนฺทฺธิภูจิกมกาลีกนฺตฺติ สามํ ปสฺสตีตพฺพผลํว (๒) น จ กาลนฺตเร
ปตฺตพฺพผลํ ฯ อนนฺตฺติกนฺตฺติ กิเลสาทีอิตฺตฺวิรหิตํ ฯ

สนฺทฺธิภูจิกนฺตฺติ โลกุตฺตรชฺมโม เยน อธิคโต โหติ เตน
ปฺรสทฺธชาย กนฺตพฺพตํ หิตฺวา ปจฺจเวกฺขณฺณาณฺน (๓) สยํ ทฺฐจฺพโพติ
สนฺทฺธิภูจิกโก ตํ สนฺทฺธิภูจิกํ ฯ อตฺตโน ผลํ ทานํ สนฺชาย นาสฺส
กาลอฺติ อกาโล อกาโลเยว อกาลิโก ฯ โย เอตฺถ อริย-
มกฺกชฺมโม โส อตฺตโน สมนนฺตรเมว ผลํ เทตฺติ อตฺโต ฯ
ตํ อกาลิกํ ฯ เอหิ ปสฺส อิมํ ชฺมมนฺตฺติ เอวํ ปวคฺตํ เอหิปสฺสวโร
อรหตฺติ เอหิปสฺสโก ตํ เอหิปสฺสิกํ ฯ อาทิตฺตํ เจถํ วา
สีสํ วา อชฺฌนฺนเปกฺกฺขิตฺวาปี อตฺตโน จิตฺเต อฺปนยํ อรหตฺติ
โอปนยิกโก (๔) ตํ โอปนยิกํ ฯ (๕) สพฺเพหิปี อุกฺกมตฺตณฺญอาทีหิ ภาวิท
เม มกฺโก อธิคตํ ผลํ ฯ สจฺฉิกโต นิโร ชฺเชติ อตฺตนิ อตฺตนิ [๖]
เวทิตพฺพนฺตฺติ ปจฺจคฺตํ เวทิตพฺพํ วิญฺญูหิ ฯ

อถ นํ พาวโร อาห กิณฺนุ ตมฺหาติ เทว คาลา ฯ

มฺหุตฺตมฺปีติ โลกมฺปีติ ฯ ขณฺมฺปีติ น พหุมฺปีติ ฯ ลยมฺปีติ

๑. ขุ. ชา. ๒๘/๑๐๕๓/๓๘๖ ฯ ขุ. จุฬ. ๓๐/๕๕๗/๒๕๓ ฯ

๒. ม. ปสฺสตีตพฺพํ ผลํ ฯ ๓. กตฺถจฺ. ปจฺเจกขณฺณาณฺน ฯ

วิสฺสุทฺธิมกฺก. ๑/๒๗๖ ฯ ๔. ม. โอปนยิกโก ฯ

๕. ม. โอปนยิกํ ฯ ๖. ม. เอตฺถนฺตเร อตฺตนิตฺติ ทิสฺสตีติ ฯ

*เล่มที่ 39 ปารายณานุกิตติกาถานิตุเทศวณฺณนา หน้า 389

มนมฺปิ ฯ (๑) วยมฺปีติ (๒) โกฎฺจาสมฺปิ ฯ อทฺธมฺปีติ (๓) ทิวสมฺปิ ฯ

ตโต ปิงฺคิโย ภควโต สนฺติกา อวิปฺปวาสเมว ทีเปนฺโต
นาหิ ตมฺหาติอาทิมานฺห ฯ นาหิ โย เม ฯเปฯ ปสฺสามิ นํ
มนสา จกฺขุณา วาติ ตํ พุทฺธํ มํสจกฺขุณา วिय มนสา
ปสฺสามิ ฯ นมสฺสมาโน วิวเสมิ รตฺตินฺนติ นมสฺสมาโนว รตฺตี
อติณามมิ ฯ

เตน เตเนว นโตติ เยน เยน ทิสภาเคน พุทฺโธ เตน
เตเนวามฺปิ นโต ตนฺนินฺโน ตปฺโปโณ(๔) ตปฺปพฺภาโรติ (๕) ทสฺเสติ ฯ

ทพฺพลถามกสฺสาติ อปฺปถามกสฺส ฯ อถ วา ทพฺพลสฺส
จ ทถถามกสฺส จ พลวีริยหีนสฺสาติ (๖) วุตฺตํ โหติ ฯ เตเนว กาโย
น ปเลตฺติ(๗) เตเนว ทพฺพลตฺถามกตฺเตน กาโย น กจฺจติ
เยน พุทฺโธ น เตน กจฺจติ ฯ น ปเรตฺติปี(๘) ปาโจ โส
เอวตฺโต ฯ ตตฺถาติ พุทฺธสฺส สนฺติเก ฯ สจฺกปฺปยนฺตยาติ
สจฺกปฺปคมเนน ฯ เตน ยุตฺโตติ เยน พุทฺโธ เตน ยุตฺโต
ปยุตฺโต อนฺนยุตฺโตติ ทสฺเสติ ฯ

เยน พุทฺโธติ เยน ทิสภาเคน พุทฺโธ อฺปสจฺกมิตฺพุโพ
เตน ทิสภาเคน น ปเลติ ฯ อถ วา ภูมฺมตฺเถ กรณฺวจนํ ฯ

๑. ม. มนมฺปิ ฯ ๒. ม. วยมฺปีติ ฯ ๓. ม. อทฺธมฺปีติ ฯ

๔. ม. ตปฺโปโณติ ฯ ๕. ม. อยฺ ปาโจ นตฺถิ ฯ

๖. ม. พลวีริยหีนสฺสาปีติ ฯ ๗. ม. ปาเลตฺติ ฯ

๘. ม. น ปเรตฺติปี ฯ

*เล่มที่ 39 จุฬนิตุเทสวณฺณา หน้า 390

ยตุถ พุทฺโธ ตตุถ น ปเลติ น กจฺจติ ฯ น วชตีติ
ปุโรโต น ยาติ ฯ น กจฺจตีติ น วตุตติ ฯ (๑) นาทิกุกมตีติ (๒)
น อุปสงฺกมตีติ ฯ

ปงฺเก สยานนฺติ กามกทฺทเม สยมาโน ฯ ทีปา ทีปี
อุปฺลลวฺนฺติ สตุถาราทิโต สตุถาราทิ อธิจฺจนี ฯ อถทฺทสาสี
สมฺพุทฺทชนฺติ โสหํ เอวํ ทฺททฺทิจฺจึ กเหตุวา อนวาทินฺนทฺนโต
อถ ปาสาณเก เจตฺติเย พุทฺทมทฺทกฺขี ฯ

ตตุถ เสमानนฺติ นิสชชมาโน ฯ (๓) สยมาโนติ เสยฺย
กปฺปยมาโน ฯ อวสมาโนติ วสมาโน ฯ ปริวสมาโนติ นิจฺจ
วสมาโน ฯ

ปลฺลวฺนฺติ อุตฺตริ ฯ (๔) อุปฺลลวฺนฺติ ตินฺนํ ปาปฺณี (๕) ฯ
สมฺปลฺลวฺนฺติ (๖) อุปฺสกุเคน ปทํ วทฺธิตํ ฯ อทฺทสนฺติ นิตฺเตสส
อุทฺทเทสปทํ ฯ อทฺทสนฺติ ปสฺสี ฯ อทฺทกฺกจินฺติ โอลเกสี ฯ
อุปฺสสินฺติ เอสี ฯ ปฏฺวิวิหฺณินฺติ วินวิหฺณี ฯ

อิมิสฺสา กาถาย อวसानเ ปิงฺกียสฺส จ พาวริสฺส จ
อินฺทริยปริปากํ วิทิตฺวา ภควา สวาคฺคิยํ จิตฺเตยว สุวณฺโณภาสํ
มฺลยฺจि ฯ ปิงฺกิโย พาวริสฺส พุทฺทชฺฌเณ วณฺณยฺนโต นิสินฺโนเอว
ตํ โอลภาสํ ทิสฺวา กิ อิทนฺติ โอลเกนฺโต ภควนฺตํ อตุตฺตโน

๑. ม. นินวตุตติ ฯ ๒. ม. นาทิกุกมตีติ ฯ ๓. ม. นิสชชมาโน ฯ

๔. ม. อุกฺกมฺ ฯ ๕. ม. อุตฺตริ ฯ ๖. ม. สมฺปลฺลวฺนฺติ ฯ

*เล่มที่ 39 ปารายนานุสิตฺตีกาถานิตฺตเทสวณฺณา หน้า 391

ปุโรโต จิตฺ วิย ทิสฺวา พาวริพฺพราหฺมณฺสฺส พุทฺโธ อากโตติ
อาโรเจสิ ฯ พฺพราหฺมโณ อญฺญาเยสฺสา อญฺชลฺลํ ปคฺคเหตฺวา
อญฺจาสฺสิ ฯ ภควาปี โอบาสฺสิ ฝริตฺวา พฺพราหฺมณฺสฺส อตฺตานํ
ทสฺเสนฺโต อภินฺนํปิ สປฺปาโย วิทิตฺวา ปิํคฺยเมว อาลปฺมาโน
ยถา อหุ วฏฺกสิตฺติ อิมํ คาลํ อภาสิ ฯ

ตสฺสสตฺโถ ยถา วฏฺกสิตฺตเถโร สทฺธราชิมุตฺโต อโหสิ
สทฺธราชูเรนฺเว อรหตฺตํ ปาปฺณิ ยถา จ โสฬสนนํ เอโก
ภทฺทราวุโร นาม ยถา จ อาฬวิโคตโม [๑] เอวเมว ตฺวมปี
ปมฺลจสฺสฺส สฺสทฺธํ ตโต สทฺธาย อธิมฺจจนฺโต สฬฺเพ สงฺขารา
อนิจฺจาติอาทินา (๒) นเยน วิปสฺสนํ อารภิตฺวา มจฺจุเชยฺยสฺส ปารี
นิพฺพานํ คมิตฺสตีติ (๓) อรหตฺตนิฏฺเณน เทสนํ นิฏฺจาเปสิ
เทสนาปริโยसानเณ ปิํคฺโย อรหตฺเต พาวริ อนาคามิผล
ปติฏฺฐหิ พาวริพฺพราหฺมณฺสฺส ปรีสา (๔) ปน ปญฺจสตา
โสตาปนฺนา อเหตุํ ฯ

ตตฺถ มฺลจสฺสฺสฺสตี โมจสฺสฺส ฯ ปมฺลจสฺสฺสฺสตี โมเจหิ ฯ
อธิมฺลจสฺสฺสฺสตี ตตฺถ อธิโมกฺขํ กรสฺสฺส ฯ โอกปฺเปหิตฺติ พหฺมานํ
อุປฺปาเทหิ ฯ (๕) สฬฺเพ สงฺขารา อนิจฺจาติ หุตฺวา อภาวฺภูเจเนน ฯ
๑. ม. เอตฺถนฺตเร จสฺสทฺโท นตฺถิ ฯ ๒. พุ. ฐ. ๒๕/๓๐/๕๑ ฯ
พุ. เถร. ๒๖/๓๘๓/๓๖๖ ฯ พุ. ปฏฺ. ๓๑/๓๕/๕๓ ฯ
อภิ. ก. ๓๗/๑๖๕๘/๕๖๓ ฯ ค. ม. คมิตฺสตีติ ฯ
๔. ม. สีสฺสา ฯ ๕. ม. อุປฺปาเทหิตฺติ ฯ

*เล่มที่ 39 ปกรยณนุคิตคถณนทเทสวณฺณง หน้ 393

อวปรีณมธมฺมํ ๑ ทวีหิปี ปเทหิ นพพณํ ภณตํ ๑ อทฐง
คมิสฺสอมีตติ เอกเสเนว ตํ อนุปาทิสเสสํ นพพณธอตุํ คมิสฺสอมี ๑
น เมตฺถ กงฺขาทิ นตฺถิ เม เอตฺถ นพพณเน กงฺขง ๑
เอวํ มํ ธเรหิ อธิมุตฺตจิตฺตุนตฺติ ปิงฺกโยเอวเมว ตวมปี
ปมฺลจสฺส สทฺธนฺตติ อิมินง ภควโต โอวาทน อตฺตนิ สทฺธ
อุปฺปาทตฺวอ สทฺธธเรเนว จ วิมฺลจิตฺวอ(๑) ตํ สทฺธธมฺมุตฺตี
ปกาสเนโต ภควนฺตํ ออ เอวํ มํ ธเรหิ อธิมุตฺต-
จิตฺตุนตฺติ ๑ อยฺเยหตฺถ อธิปฺปโย ยถง มํ ตวํ อวจ เอวเมว
มํ อธิมุตฺตจิตฺตํ ธเรหิติ ๑

น สหริยติตติ คเหตุวอ สหริตุํ น สกฺกง ๑ นโยค-
วจนนฺตติ ยุตฺตวจนํ ๑ อวตฺถอปนวจนนฺตติ สนนฺนิฏฺจณวจนํ ๑

อิมสฺมี ปกรยณนวกฺเค ยํ อนฺตรนฺตรง น วุตฺตํ ตํ
เหตุจง วุตฺตนยเนน คเหตุพฺพํ ๑ เสสํ สพฺพตฺถ ปากฺกเมว ๑

สทฺธมฺมปฺชฺโชติกง จุฬนิทเทสภูจกถง
ปกรยณนุคิตคถณนทเทสวณฺณง นินฺนิจิตง ๑

ปกรยณนวกฺควณฺณง นินฺนิจิตง ๑

๑. ม. วิมฺลจิตฺวอ ๑

ขุคฺควิสาณสุตฺตนิทฺเทสวณณนา

ปจฺมวคฺควณณนา

อิโต ปรี ขุคฺควิสาณสุตฺตนิทฺเทสวณณนาย โอกาโส
อนุปฺตโต ๑ ตตฺถ สพฺเพสุ ภูเตสุ นิชาย ทณฺฑนฺติ อิโต
ปรี อติเรกปทฺมตฺตเมว วณฺณยิตฺตํ ๑ ตตฺถ สพฺเพสุติ
อนวเสเสสุ ๑ ภูเตสุติ สตฺเตสุ ๑ เอตฺถ ภูเตสุติ กิณฺจาปี ภูตสทฺโท
ภูตสฺมี ปาจิตฺตียนฺติ เอวมาทิสฺสุ วิชฺชมาเน ภูตมิตฺถ สารีปฺตต
สมนฺนุสฺสตีติ (๑) เอวมาทิสฺสุ ขนฺธปฺลจฺเก จตฺตารโ โข ภิกฺขุเว(๒)
มหาภูตา เหตุติ (๓) เอวมาทิสฺสุ จตฺตพฺพิเช ปจฺวีธาตฺวาทิสฺสุเป โย จ
กาลมฺโส ภูโตติ (๔) เอวมาทิสฺสุ จินฺนสเว สพฺเพเว นิกฺขิปฺตฺสนฺติ
ภูตา โลเก สมฺมุตฺตยนฺติ (๕) เอวมาทิสฺสุ สพฺพสฺตฺเต ภูตคาม-
ปาทพฺยตฺยาติ (๖) เอวมาทิสฺสุ รุกฺขาทิกฺเก ภูตฺ ภูตโต ปชานาตีติ (๗)
เอวมาทิสฺสุ จาคฺคฺมหาราชิกานํ เหฏฺฐา สตฺตนิกาณํ อุปาทาย
วตฺตติ ๑ อิธ ปน อวิเสสโต ปจฺวีปฺพตฺวาทิสฺสุ ชาตา สตฺตา
ภูตาคิ เวทิตฺตฺวา ๑ เตสุ ภูเตสุ ๑ นิชายาคิ นิกฺขิปฺตฺวา ๑

ทณฺฑนฺติ กายวจิมโนทณฺฑํ กายทฺวจฺจิตฺตาทินเมตฺถ
อริวจัน ๑ กายทฺวจฺจิตฺตํ หิ ทณฺฑนฺตีติ ทณฺฑโท พาเชติ
๑. ม. ม. ๑๒/๔๔๕/๔๗๘ ๑ ๒. ส. ม. ภิกฺขุ ๑
๓. ม. อ. ๑๔/๑๒๔/๑๐๓ ๑ ๔. บ. ชา. ๒๓/๓๔๐/๕๕ ๑
๕. ที. มหา. ๑๐/๑๔๖/๑๘๑ ๑ ๖. วิ. มหาวิ. ๒/๓๕๔/๒๓๓ ๑
๗. ม. ม. ๑๒/๒/๒ ๑ ภูเต ภูตโต สณฺชานาติ ๑

*เล่มที่ 39 ขกฺควิสาณสุตฺตนิทฺเทศวณณนา หน้า 395

อนนพฺยสนํ ปาเปตีติ วุตฺตํ โหติ ฯ เอวํ วจิทฺตฺตํ [๑] มโน-
ทฺตฺตํ ๑ ปหฺรณทฺตฺตํ เอว วา ทฺตฺตํ ตํ นิธายาติปิ
วุตฺตํ โหติ ฯ (๒)อวิหฺรณนฺตํ อวิหฺรณนฺตํ(๒) ๑ อณฺณตฺตํปปีติ ยงฺกิลฺลจि
เอกมฺปี ๑ เตสฺสนฺติ (๓)เตสํ สพฺพภูตानํ ๑ น ปุตฺตมิจฺเจยฺยาติ
อตุรฺโข เขตฺตฺตํ ทินฺนโก อนฺตฺตวาสิโกติ อิมฺสฺส จตฺตฺตํ ปุตฺตฺตํ
ยํ กิลฺลจิ ปุตฺตํ น อิจฺเจยฺย ๑ กุโธ สหายนฺตํ สหายํ ปน
อิจฺเจยฺยาติ กุโธ เอว เอตํ ๑

เอโกติ ปพฺพชฺชาสงฺขาเตน เอโก อหฺตฺตฺตฺตํ เอโก ๑
ตณฺหาปหฺนทฺตฺตํ เอโก เอกนฺตฺตฺตํเอโกติ เอโก เอโก
ปจฺเจกสมฺโพธิ อภิสมฺพุทฺตํ เอโก ๑ สมณฺสทฺตฺตํปิ หิ มชฺเฌ
วตฺตมาโน กิหิสฺสโยชนฺสฺส ฉินฺนตฺตํ เอโก เอวํ ปพฺพชฺชา-
สงฺขาเตน เอโก ๑ เอโก ตฺตฺตํ เอโก กจฺจติ เอโก นิสิตฺติ
เอโก เสยฺยํ กปฺเปติ เอโก อิริยติ วตฺตตีติ เอโก ๑ เอวํ
อหฺตฺตฺตํ เอโก ๑

ตณฺหาทฺตฺตํ ปุริโส ทิฆมทฺตฺตํ สํสํ
อิตฺตภาวณฺณภาวํ สํสํ นาทิวตฺตํ ๑
เอวมาทินํ ๑ ตณฺหา ทฺตฺตํ สมฺภวํ
วิตฺตโณห อนาทาโน สโต ภิกฺขุ ปรีพฺพเชติ (๔)

- # ๑. ม. เอตฺตฺตํเร จสทฺตํ ทิสฺสตีติ ๑ ๒. ม. อวิหฺรณนฺตํ
- # อวิหฺรณนฺตํ อวิหฺรณนฺตํ ๑ ๓. ม. เตสฺมฺปี ๑ ๔. ขุ. อิติ.
- # ๒๕/๑๕๓/๒๓๖ ๑ ขุ. มหา. ๒๕/๘๕๑/๕๕๘ ๑
- # ขุ. จุฬ. ๓๐/๖๖๗/๓๒๐ ๑

*เล่มที่ 39 จุฬนิตฺตเสวณณนา หน้า 396

เอวํ ตณฺหาปหานญฺเณ เอโก สพฺพกิเลสสฺส ปหีนา
อุจฺฉินฺนมฺมตา ตาถาวตฺถกฺตา [๑] อายตฺติ อฺนุปฺปาททฺมมาติ เอวํ
เอกนฺตวิคตฺติเลโสตฺติ เอโก ฯ อนาจรียโก หุตฺวา สยมญฺ
สามณฺเณว ปจฺเจกสมฺโพธิ อภิสมฺพุทฺโธติ เอวํ เอโก ปจฺเจก-
สมฺโพธิ อภิสมฺพุทฺโธติ เอโก ฯ

จเรติ ยา อีมา อญฺจ จรียาโย ฯ เสยฺยถิทฺถิ ยา ปณฺธิ-
สมฺปนฺนानํ จตฺตฺส อิริยาปถสฺส อิริยาปถจรียา อินฺทฺริเยสฺส
คฺคตฺตทฺวารานํ อชฺชตฺติกายตเนสฺส อายตฺนจรียา อปฺปมาทวิหารินํ
จตฺตฺส สติปญฺ्ञาเนสฺส สติจรียา อธิจิตฺตมฺนุคฺคตฺตานํ จตฺตฺส ฌาเนสฺส
สมาธิจรียา พุทฺธิสมฺปนฺนानํ จตฺตฺส อริยสจฺเจสฺส ฌาณจรียา
สมฺมา ปญฺ्ञิปนฺนानํ จตฺตฺส อริยมกฺกฺเคสฺส มกฺกจรียา อธิคตฺผลานํ
จตฺตฺส สามณฺณผลสฺส ปญฺ्ञิปตฺติจรียา (๒) ตินฺณํ พุทฺธานํ สพฺพสत्เตสฺส
โลกคฺฤจรียา ตตฺถ ปเทสโต ปจฺเจกพุทฺธสวากานนฺติ ฯ
ยถาห จรียาติ อญฺจ จรียาโย ยา อิริยาปถจรียาติ วิคฺฤตาโร ฯ
ตาทิ จรียาติ สมฺนฺนาคโต ภเวยฺยยาติ อตฺถโถ ฯ อถ วา ยา
อีมา อธิมฺจฺจนฺโต สทฺธราย จรติ ปคฺคณฺหนฺโต วีริเยน จรติ
อุปญฺ्ञหนฺโต สติยาจรติ อวิกฺขิตฺโต สมาธินา จรติ ปชานนฺโต
ปญฺญาจรติ วิชานนฺโต วิญญาณฺน จรติ เอวํ ปญฺ्ञิปนฺนสฺส
กฺุสลา ทฺมมา อายาเปนฺตฺติติ อายตฺนจรียาย จรติ เอวํ ปญฺ्ञิปนฺโน

๑. ม. เอตฺถนฺตเร อนภาวํ กตฺตาติ ทิสฺสตี ฯ

๒. ม. ปญฺ्ञิปตฺติจรียา ฯ ๓. พ. จุฬ. ๓๐/๖๖๗/๓๒๒ ฯ

พ. ปญฺ्ञิ. ๓๑/๔๔๕/๓๒๕ ฯ

*เล่มที่ 39 ขุคฺควิสาณสุตฺตนิทฺตเทสวณฺณนา หน้า 397

วิเสสมชฺชิตฺตํ วิเสสจฺริยา ยจฺจ (๑) เอวํ อปฺราปี อญฺจ จฺริยา
วุตฺตา ฯ ตาหิปี (๒) สมฺนฺนาคโธ ภเวยฺยาติ อตุโธ ฯ ขุคฺควิสาณ-
กปฺโปติ ขุคฺควิสาโณ นาม ขุคฺคมชฺชิสํกํ ฯ

กปฺปสทฺโท ปนํยํ อภิสทฺทหนโวหารกาลปฺลยตฺติจฺเจทน-
วิกปฺปเลสสมฺนตฺตภาวสทิสาทิอเนกตฺโต ฯ ตถา หิสฺส โอกปฺปนียเมตฺตํ
โกโต โคตมสฺส ฯ ยถา ตํ อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺทสฺสชาติ (๓) เอวมาทิสฺสุ
อภิสทฺทหนตฺโต ฯ อนฺุชานามิ ภิกฺขเว ปฺลยจฺหิ สมณกปฺเปหิ
ผลํ ปฺริภุชฺชิตฺตํ (๔) เอวมาทิสฺสุ โวหาโร ฯ เยน สฺสํ นิจฺจกปฺปํ
วิหฺรามิตฺติ เอวมาทิสฺสุ กาลโธ ฯ อิจฺจายสฺมา กปฺโปติ (๕) เอวมาทิสฺสุ
ปฺลยตฺตํ ฯ อลงฺกโต กปฺปิตฺเตสฺมสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส (๖) เอวมาทิสฺสุ เมทฺนํ ฯ กปฺปติ
ทฺวํจฺจกปฺโปติ (๗) เอวมาทิสฺสุ วิกปฺโป ฯ อตุลฺลํ กปฺโป นิปฺชชิตฺตํ (๘)
เอวมาทิสฺสุ เลโส ฯ เกวลกปฺปํ เวพฺพวนํ โอบาเสตฺวาติ (๙) เอวมาทิสฺสุ
สมฺนตฺตาโว ฯ สตฺถกปฺเปน กิร โภ สวณฺณ สทฺธี
มฺนตฺตมฺมานา น ชานิมฺหฺชาติ (๑๐) เอวมาทิสฺสุ สทิสฺโส ปฺฏิภาโคติ
อตุโธ ฯ อธิ ปนฺสฺส สทิสฺโส ปฺฏิภาโคติ อตุโธ เวทิตฺตํ
ขุคฺควิสาณสทิสฺสฺสฺส (๑๑) วุตฺตํ โหติ ฯ อยํ ตาเวตฺถ ปทฺโต
อตุถวณฺณนา ฯ

- # ๑. พุ. จุฬ. ๓๐/๖๖๗/๓๒๓ ฯ ๒. ม. ตาหิ ฯ
- # ๓. ม. ม. ๑๒/๔๒๕/๔๖๑ ฯ ๔. วิ. จุฬ. ๗/๒๕/๑๑ ฯ
- # ๕. วิ. จุฬ. ๗/๒๕/๑๑ ฯ ๕. พุ. ส. ๒๕/๑๐๕๕/๕๔๔ ฯ
- # ๖. พุ. ชา. ๒๘/๕๑๑/๓๑๕ ฯ ๗. วิ. จุฬ. ๗/๖๓๐/๓๕๖ ฯ
- # ๘. อญ. อญฺจก. ๒๓/๑๘๕/๓๔๕ ฯ ๙. ส. ส. ๑๕/๒๕๖/๓๓ ฯ
- # ๑๐. ม. ม. ๑๒/๓๐๐/๒๕๖ ฯ ๑๑. ม. ขุคฺควิสาณสทิสฺสฺสฺส ฯ

*เล่มที่ 39 จุฬนิตุเทสวณฺณา หน้า 398

อธิปฺปายานุสนฺธิโต ปน เหว เวทิตฺตฺโพ ยวายํ
วุตฺตปฺปกโร ทณฺโฑ ภูเตสุ ปวตฺตติยมาโน(๑) อนิหิตฺโต (๒) โหติ ตํ
เตสุ อปฺปวตฺตติยมาโน(๓) ตปฺปปฏิปกฺขภูตฺตาย เมตฺตตาย หิตฺตฺปสฺสหารณ
จ สพฺเพสุ ภูเตสุ นิธาย ทณฺฑํ นิหิตทณฺฑตฺตฺตาเอว จ
ยถา อนิหิตทณฺฑทา สตฺตฺตา ภูตฺตานิ ทณฺฑเทน วา สตฺเถน
ปฺาณินา วา เลทฺทฺทฺนา วา วิเหเจนฺติ ตถา อวิเหจฺยํ
อณฺตรมฺปิ เตสํ อิมํ เมตฺตตฺกมฺมภูจฺานํ อากมฺม ยเทว ตตฺถ
เวทนาคตํ สณฺญาสงฺขารวิญญาณคตํ ตลฺจ ตทฺนฺสาเรเนว
ตทลฺลณฺจ สงฺขตํ(๔) วิปฺสฺสิตฺวา อิมํ ปจฺเจกโพธิ อธิคฺโตมฺหิตี ฯ
อัย ตาว อธิปฺปาโย ฯ

อัย ปน อนุสนฺธิ เหว วุตฺเต เต อมฺจจา อหํสุ
อิทานิ ภนฺเต กุหิ กจฺจถาติ ฯ ตโต เตน ปุพฺพปจฺเจกสมฺพุทฺธา
กตฺถ วสนฺตีติ อวชฺเชตฺวา กนฺธมาทนปฺพพเตติ วุตฺเต
ปฺนาหํสุ อโห โน(๕) ทานิ ภนฺเต ปชฺชล น กจฺจถาติ (๖)
อถ ปจฺเจกพุทฺโธ อห น ปุตฺตมิจฺเจยฺยาติ สพฺพํ ฯ
ตตฺตรายํ อธิปฺปาโย อหํ อิทานิ อตฺตรชาทิสฺส ยํ กิลฺลิจิ ปุตฺตมฺปิ
น อิจฺเจยฺยํ กุโต ปน ตฺมฺหาทิสฺส สหายํ ฯ ตสฺมา ตฺมฺหสฺสปี
๑. ม. ปวตฺตติยมาโน ฯ ๒. ม. อหิตฺโต ฯ ๓. ม. อปฺปวตฺตติยมาเนสุ ฯ
กตฺถจฺิ. อปฺปวตฺตติยมาโน ฯ ๔. ม.สงฺขารคตํ ฯ ๕. ม. อมฺเห ฯ
๖. ม. อิจฺจถาติ ฯ

*เล่มที่ 39 ขคฺควิสานสุตฺตนิทฺเทศวณณนา หน้า 399

โย มยา สทฺธิ คณฺตุกาโม (๑) ปุริโส วา โหตุ อิตฺถิ(๑) วา
โส เอโก จเร ขคฺควิสานกปฺโปติ ฯ (๒) อถ วา เตหิ อเมหทานิ
ภนฺเต ปชฺหถ น อิจฺฉถาติ วุตฺเต โส ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ น
ปฺุตฺตมิจฺเจยฺยํ กุโธ สหายนฺติ วตฺวา อตฺตนา (๓) ยถาวุตฺเตนตฺเถน
เอกจริยา ย คณฺณํ ทิสฺวา สมฺมุทิตฺ(๔) ปิตฺติสฺมนสฺสชาโต อิมํ อุทานํ
อุทานเสี ฯ

ตตฺถ ตสชาติ (๕) ปิปาสกิริยา ฯ (๖) ภยภเวโรวติ อุทานํ อุทโต
จิตฺตฺตฺตราโส(๖) ฯ ถาวราติ ชินฺนาสวา นิธายาติ ฉทฺเทตฺตฺวา ฯ
นิทฺทิตฺวาติ จเปตฺวา โอรปยิตฺวาติ อโธกริตฺวา ฯ สโมโรปยิตฺวาติ
อโธคตฺ วิสฺสชฺเชตฺวา ฯ นิกฺขิปปิตฺวาติ ตโต อปเนตฺวา ฯ
ปฺฏิปฺปสฺสมฺภิตฺวาติ สนนฺนีสิทาเปตฺวา ฯ

อาลปนฺนฺติ อาทิตฺ ลปนํ ฯ สลลปนฺนฺติ สมฺมา ลปนํ ฯ
อุลลปนฺนฺติ อุทฺธํ กตฺวา ลปนํ ฯ สมฺมูลปนฺนฺติ ปฺนปฺปนํ อุทฺธํ
กตฺวา ลปนํ ฯ

อิริยาปถจริยาติ อิริยาปถานํ จริยา ปวตฺตนฺนฺติ อตฺถ โธ ฯ
เสเสสุปีเอเสว นโย ฯ आयตฺนจริยา ปน आयตฺเนสุ สติ-
สมฺปชฺญณานํ จริยา ฯ ปตฺตตีติ ผลานิ ฯ ตานิ हि ปาปฺณียนฺตีติ

๑. ม. มาทิสฺวา โหตุ อิจฺฉติ ฯ ๒. ม. อิตฺสทฺโท นตฺถิ ฯ

๓. ม. อตฺตโน ฯ ๔. ม. ปมฺมุทิตฺ ฯ ๕. สී. ตสฺนินาติ ฯ

๖. ม. ภยภเวราติ ขุทฺทานุขุทฺทกา จิตฺตฺตฺตราสา ฯ

*เล่มที่ 39 จุฬนิตุเทสวณณนา หน้า 400

ปตตีติ วุตตานี ฯ สุตตโลกุตส ทิฏฐมมิกสมปรายิกา อตถา
โลกตถาติ อัย วิเสโส ฯ

อิทานิ ตาสั จริยานั ภูมี ทสฺเสนุโต จตฺตฺสู อิริยาปเลตฺตฺติ-
อาทิมานห ฯ สติปฏฺจฺจฺนสฺตฺติ อารมฺมณสฺติปฏฺจฺจฺนสฺตฺปิ วุจฺจฺมานสฺ
สฺติโต อนณฺณานิ โวหารวเสน ปน อนณฺณานิ วิย กตฺวา
วุตฺตํ ฯ อริยสจฺเจตฺตฺติ ปุพฺพภากโลกิยสจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจ
ปริกฺคหวเสน วุตฺตํ ฯ อริยมกฺเคสฺ สามณฺณผลสฺตฺติ จ โวหาร-
วเสนว วุตฺตํ ฯ ปเทเสติ (๑) โลกตฺตฺจฺริยาย เอกเทเส ฯ นิปฺปเทสโต
หิ โลกตฺตฺจฺริยํ พุทฺธา เอว กโรนฺติ ฯ ปุณฺ ตา เอว จริยาโย
การกฺปุคฺคฺลวเสน ทสฺเสนุโต ปณฺธิสมฺปนฺนानนฺติอาทิมานห ฯ
ตตฺต
ปณฺธิสมฺปนฺนา นาม อิริยาปถานํ สนฺตตฺตฺตา อิริยา-
ปถปฺปวตฺติยา (๒) สมฺปนฺนา อกมฺปิตอิริยาปถา ภิกฺขุภาวานุรุเปน
สนฺเตน อิริยาปถน สมฺปนฺนา ฯ

อินฺทฺริเยสฺส กุตฺตทฺวารานนฺติ จกฺขฺวาทีสฺส ฌสฺส อินฺทฺริเยสฺส
อตฺตโน อตฺตโน วิสเย ปวตฺตํ เอเกกทฺวารวเสน กุตฺตํ ทฺวาริ
เอเตสนฺติ กุตฺตทฺวารเตสฺส กุตฺตทฺวารานํ ฯ ทฺวารนฺติ เจตฺถ
อฺปฺปตฺติทฺวารวเสน จกฺขฺวาทโย เอว ฯ อปฺปมาทวิหารินนฺติ สีลาทีสฺ
อปฺปมาทวิหารวตฺตํ ฯ อธิจิตฺตมฺนุยฺยตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
ภาเวน อธิจิตฺตสฺงฺขาคํ สมารี อณฺยตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
๑. ปาลีโย ปเทสโตตฺตีติ ปาโธ ตถา จ มรฺมมโปตฺถเก ฯ

๒. ม. อิริยาปถาว จิตฺติยา ฯ

*เล่มที่ 39 ขกฺคฺวิสาณฺสูตฺตนิทฺตเสวณณนา หน้า 401

นามรूपวตฺถานํ อาที กตฺวา ยาว โคตรฎฺฐ ตาว ปวตฺเตน
ฉาณน สมฺปนฺนानํ ฯ สมฺมา ปฏิปนฺนानนฺติ จตฺตมกฺกกฺขณเ ฯ
อริคตผลานนฺติ จตฺตผลกฺกขณเ ฯ ตถาคตฺตานนฺติ ตถา อากตฺตานํ ฯ
อรหนตฺตานนฺติ ทูรฺกิลีสานํ ฯ สมฺมาสมฺพุทฺธานนฺติ สมฺมา
สามณฺจ สพฺพธมฺมพุทฺธานํ ฯ อิมสํ ปทานํ อตฺถโธ เหฎฺฐจา
ปกาสีโธเอว ฯ

ปเทเส(๑) ปจฺเจกสมฺพุทฺธานนฺติ ปจฺเจกสมฺพุทฺธานํ เอกเทเส
ปเทสโต(๒) สวากานนฺติ สวากานมฺปิ เอกเทเส ฯ (๓) อธิมฺจุจฺจนโธติ
อธิมฺกํ ขฺมฺ กโรนฺโธ ฯ สทฺธชาย จรฺตึติ สทฺธชาวเสน ปวตฺตติ ฯ
ปคฺคณฺหนโธติ จตฺตสมฺมปฺปชานวีริเยน ปทหนฺโธ ฯ อุปฺภุจฺเปนโธติ
สตียา อารมฺมณํ อุปฺภุจฺเปนโธ ฯ (๔) อวิกฺเขปํ กโรนฺโธติ สมาริชาวเสน
วิกฺเขปํ อกโรนฺโธ ฯ ปชานนฺโธติ จตฺตสจฺจชานนปฺลยณฺย ปกาเรน
ชานนฺโธ ฯ วิชานนฺโธติ อินฺทฺริยสมฺปยุตฺตชวณฺนปฺพุพฺงคเมน
อวชฺชชนวิญฺญาณน อารมฺมณํ วิชานนฺโธ ฯ วิญฺญาณ-
จริยาชาติ อวชฺชชนวิญฺญาณจริยาช วเสน ฯ เอวํ ปฏิปนฺนสฺสชาติ
สทฺธชชนาย อินฺทฺริยจริยาช ปฏิปนฺนสฺส ฯ กุสลา ธมฺมา
อาชาเปนฺตีติ สมถวิปสฺสนาวเสน ปวตฺตา กุสลา ธมฺมา ฐสํ
ชาเปนฺติ ปวตฺเตนฺตีติ (๕) อตฺถโธ ฯ आयตฺนจริยาชาติ กุสลานํ
๑. ม. ปเทสโต ฯ ๒. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ
๓. ม. เอกเทสโต ฯ ๔. สී. ย. วิชานนฺโธ ฯ ๕. ม. ปวตฺตฺตฺตตีติ ฯ

*เล่มที่ 39 จุฬนิกายเทสวณฺณนา หน้า 402

ธมฺมานํ ภูถํ ยตฺตนจฺริยาเย(๑) ปวตฺตฺตนจฺริยาเยติ วุคฺคํ โหติ ฯ
วิเสสฺมธฺมจฺจจฺจตีติ วิภฺขมฺภนตทงฺกสฺมจฺเจทปฺปฏิปฺปสฺสทฺทวิเสสฺน วิเสสํ
อธฺมจฺจจฺจตีติ ฯ

ทสฺสฺสนจฺริยา จ สฺมมาทฺธิฏฺฐิยาติอาทิสฺส สฺมมา ปสฺสตี
สฺมมา วา ตาย ปสฺสฺสนฺตี ปสฺสฺสตา สฺนฺทฺธา วา ทฺธิฏฺฐิตี
สฺมมาทฺธิฏฺฐิ ตสฺสา สฺมมาทฺธิฏฺฐิยา นิพฺพานปจฺจกฺขกรณฺณ
ทสฺสฺสนจฺริยา ฯ สฺมมา สงฺกปฺเปติ สฺมมา วา เตน [๒]
สงฺกปฺเปนฺตี ปสฺสฺสโต สฺนฺทฺโธ วา สงฺกปฺโปติ สฺมมาสงฺกปฺโป ฯ
ตสฺส อารมฺมณฺณ จิตฺตสฺส อภินิโรปนจฺริยา ฯ สฺมมา วทตี
สฺมมา วา ตาย วทนฺตี ปสฺสฺสตา สฺนฺทฺธา วา วาจาตี
สฺมมาวาจา มิจฺจนาวาจาวิริตฺติยา เอตํ นามํ ฯ ตสฺสา
จตุพฺพิทฺทวจิสฺสวฺรปริกฺคหจฺริยา ฯ สฺมมา กโรตี สฺมมา วา เตน
กโรนฺตี ปสฺสฺสํ สฺนฺทฺธํ วา กมฺมฺนฺตี สฺมมากมฺมํ สฺมมา-
กมฺมเมว สฺมมากมฺมฺนฺโต มิจฺจนาอมฺมฺนฺตวิริตฺติยา เอตํ นามํ ฯ
ตสฺส ตวิทฺทกยสฺสวฺรสมฺภูจฺจานจฺริยา ฯ สฺมมา อาชีวตี สฺมมา
วา เตน อาชีวนฺตี ปสฺสฺสโต สฺนฺทฺโธ วา อาชีโวติ สฺมมา-
อาชีโว มิจฺจนาอาชีววิริตฺติยา เอตํ นามํ ฯ ตสฺส โวทานจฺริยา
ปรีสุทฺทจฺริยา ฯ สฺมมา วายมตี สฺมมา วา เตน วายมฺนฺตี
ปสฺสฺสโต สฺนฺทฺโธ วา วายาโมติ สฺมมาวายาโม ตสฺส
๑. ม. ยตฺตนจฺริยาเย ฯ ๒. ม. เอตฺถนฺตเร เตนาคี ทิสฺสตี ฯ

*เล่มที่ 39 ขกควิสานสตุตตนิทุเทสวณณนา หน้ 403

ปคคหจริยา ๑ สมนมา สรติ สมนมา วา ตาย สรนุติ ปสตุถา
สฺนุทรา วา สติติ สมนมาสติ ตสฺสา อุปฺภูจานจริยา ๑
สมนมา ธิยติ(๑) สมนมา วา เตน ธิยนุติ(๒) ปสตุโถ สฺนุทโร
วา สมาริติ สมนมาสมาธิ ตสฺส อวิกเขปจริยา ๑

ตคกปโปติ เตน กปโป เอวรฺวโปติ อตุโถ ๑ ตสฺสทิส (๓)
เตน สทิส ตสฺสทิกอติ (๔) วา ปาโจ ๑ ตปฺปฏิกากอติ เตน
ปฏิกากอ ตปฺปฏิกากอ เอทิสติ อตุโถ ๑ สาทุรตฺ (๕) อติคกนตฺ
โลณฺ อติโลณฺ ๑ โลณกปโปติ โลณสทิสติ วุจฺจติ ๑ อติติตตคกนตฺ
อติคกนตฺ ติตตคกํ ปุจิมนุทาทิ(๖) ๑ ติตตคกปโปติ(๗) ติตตคกสทิสติ
วุจฺจติ ๑ อติมจฺจนุติ จีรปายาสาทิกํ ๑ หิมกปโปติ หิมอก-
สทิส ๑ สตุถกปโปติ สตุถนุนา พุทฺเชน สทิส ๑ เอวมเวติ
โอปมมสมปฏิปาทนํ ๑

(๘)ตตุร มยฺ เอกสฺส (๘) ปจฺเจกพุทฺทสฺส สงฺเขเปน วิปสฺสนา-
อจิกฺขณวิธี ทสฺเสตฺวาว คมิสฺสาม ๑ ตตุถ นามรูปปริคคหํ
กาคูกาโม ปจฺเจกโพธิสตุโต รูปารูปอฏฺฐสมาปตฺตีสุ ยงฺกิลฺลิจิ
ณานํ สมาเป็นชฺชิตฺวา วุฏฺฐาย วิตคกาทินิ ฌานงฺกานิ จ
ตฺสมปยุตเต จ ผสฺสาทโย ฐมเม ลกฺขณรสปจฺจูปฺภูจาน-
๑. ม. สมาริยติ ๑ ๒. ม. สมาริยนุติ ๑ ๓. ม. ตสฺสทิสติ ๑
๔. ม. ตสฺสทิกอติ ๑ ๕. ม. สาทุรตฺ ๑ ๖. ม. ปุจิมนุทาทิกปโป ๑
๗. ม. อยฺ ปาโจ นคฺลฺลิตฺ ๑ ๘. ม. ตตุรายฺ เอตสฺส ๑

*เล่มที่ 39 ขกฺควิสาณสุตฺตนิทฺเทศวณณนา หน้า 405

สงฺขาเตน ทิฏฺฐิวิสุทฺธิญฺเฐน ฉาเนน นามรูปํ ปริคฺคเหตฺวา
ปฺน ตสฺส ปจฺจยมฺปิ ปริคฺคณฺหนโต วุตฺตนเยเนว (๑)
นามรูปํ ปริคฺคเหตฺวา โก นฺุ โข อิมสฺส เหตุติ ปริเยสนฺโต
อเหตฺวา วิสมเหตฺวาเทสุ โทสํ ทิสฺวา โรคํ ทิสฺวา ตสฺส
นิตานสมฺภูจฺาน(๒) ปริเยสนฺโต เวชฺโช วีย ตสฺส เหตุญจ ปจฺจยญจ
ปริเยสนฺโต อวิชฺชา ตณฺหา อุปาทานํ กมฺมณฺติ อิม จตฺตารो
ชฺมเม นามรูปสฺส อุปาทปจฺจยจตฺตาเหตุติ อหาริ อุปตฺตมกฺกน-
ปจฺจยจตฺตา ปจฺจโยติ จ ปสฺสติ ฯ อิมสฺส ทิ กายสฺส อวิชฺชาทโย
ตโย ชฺมมา มาตา วีย ทารกสฺส อุปนิตฺสยา โหนฺติ กมฺมํ
ปีตา วีย ปฺตตสฺส ชนํ อหารโร ชาติ วีย ทารกสฺส
สนฺธารโกติ ฯ เอวํ รูปกายสฺส ปจฺจยปริคฺคหิ กตฺวา ปฺน
จกฺขุญจ ปฺริจฺจ รูปํ จ อุปฺปชฺชติ จกฺขุวิญญานฺติอาทินา (๓)
นเยน นามกายสฺสปี ปจฺจยํ ปริคฺคณฺหาติ เอวํ ปริคฺคณฺหนโต
อตีตนาถตาปี ชฺมมา เอวเมว ปวตฺตนฺตีติ(๔) สมนฺนิญฺจานํ กโรติ ฯ

ตสฺส ยา สา ปุพฺพนฺตํ อารพฺภ อโหสี นฺุ โข
อหิ อตีตมทฺธานํ น นฺุ โข อโหสี(๕) กิณฺุ โข อโหสี(๕)
กถิ นฺุ โข อโหสี ก็ หุตฺวา ก็ อโหสี นฺุ โข อหิ
๑. ม. วุตฺตนเยน ฯ ๒. ม. นิตานํ สมฺภูจฺานมฺปิ ฯ
๓. ม. อ. ๑๔/๘๑๔/๕๑๐ ฯ ส. สฟา. ๑๘/๖๓-๔/๓๕-๔๐ ฯ
อภิ. ก. ๓๗/๑๑๑๔-๑๑๑๕/๓๕๗-๓๕๘ ฯ
๔. ม. วตฺตนฺตีติ ฯ ๕. ม. อโหสีนฺติ นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 39 จุฬนิตฺตเสวณฺณนา หน้า 406

อดีตมทฺธานนฺติ (๑) ปญฺจวิธา วิจิกิจฺจนา วุตฺตา ฯ

ยาปี อปรนฺตํ อารพฺภ ภาวิสฺสามิ นฺุ โข อหํ อนาคต-
มทฺธานํ น นฺุ โข กิณฺุ โข กถํ นฺุ โข

ภาวิสฺสามิ ก็ หุตฺวา ก็ ภาวิสฺสามิ นฺุ โข อหํ อนาคต-
มทฺธานนฺติ (๒) ปญฺจวิธา วุตฺตา ฯ

ยาปี เอตฺรหิ วา ปน ปจฺจุปฺปนฺนํ อทฺธานํ อารพฺภ
กถํกถิ โหติ อหํ นฺุ โขสฺสามิ โน นฺุ โขสฺสามิ กิณฺุ
โยสฺสามิ กถํ นฺุ โขสฺสามิ อัย นฺุ โข สตฺโต กุโธ อากฺโต
โส กุหิ คามิ ภาวิสฺสตีติ(๒) ฉพฺพิธา วิจิกิจฺจนา วุตฺตา ส
สพฺพาปี ปหียติ ฯ เอวํ ปจฺจยปริคฺคหณฺน ติสฺสุ อทฺธาสุ กงฺขํ
วิตฺตริตฺวา จิตฺตวณฺํ กงฺขาวิตฺตรณวิสุทฺธิตีปี ฐมฺมภูจิติลาณนฺติปี
ยถาภูตลาณนฺติปี สมฺมาทสฺสนนฺติปี วุจฺจติ ฯ

เอตฺถ ปน ติสฺโส หิ โลกียปริญฺญา ฅาตปริญฺญา
ตีรณปริญฺญา ปหานปริญฺญาติ ฯ ตตฺถ รุปฺปนลกฺขณํ รุปํ
เวทียิตลฺกฺขณา เวทนาติ เอวํ เตสํ ฐมฺมานํ ปจฺจตฺต-
ลฺกฺขณสลฺลลฺกฺขณวเสน ปวตฺตา ปญฺญา ฅาตปริญฺญา นาม ฯ
รูปํ อนิจฺจํ เวทนา อนิจฺจาติอาทินา ปน นเยน เตสํเยว
ฐมฺมานํ สามญฺยลฺกฺขณํ อาโรเปตฺวา ปวตฺตา ลฺกฺขณารมฺมณีย(๓)-
วิปฺสฺสนาปญฺญา ตีรณปริญฺญา นาม ฯ เตสฺสเอว ปน ฐมฺเมสฺสุ

๑. ม. ม. ๑๒/๑๒/๑๔ ฯ ถึ. นี. ๑๖/๖๓/๓๑ ฯ

๒. ม. ม. ๑๒/๑๒/๑๔ ฯ ถึ. นี. ๑๖/๖๓/๓๒ ฯ

๓. ม. ลฺกฺขณารมฺมณิก... ฯ เอวมฺปรีปี ฯ

*เล่มที่ 39 ขกควิสานตตตนิทเทสวณณนา หน้า 407

นิจจสณณาทิปชหนวเสน ปวตตทา ลกขณารมมณิกวิปสสนา-
ปณณวา ปทานปริณณาย นาม ฯ

ตตต สขขารปริจเจทโต ปฏจาย ยาว ปจจยปริคคหา
ณตปริณณาย ภูมิต เอตตมิต หิต อนนตเร ทมมานัน ปจจตต-
ลกขณปฏิวเรสเสว อาธิปจจัน โหติ ฯ กลาปสมมสนโต ปฏจาย
ยาว อุทยพพยานุสสนา ตีรณปริณณาย ภูมิต เอตตมิต หิต
อนนตเร สามณณลกขณปฏิวเรสเสว อาธิปจจัน โหติ ฯ กงกาน-
ปสสนโต ปฏจาย อุปริ ปทานปริณณาย ภูมิต ฯ ตโต จ
ปฏจาย หิต อนิจจโต อนุสสนโต นิจจสณณัน ปชหติ ทกขโต
อนุสสนโต สขสณณัน อนตตโต อนุสสนโต อตตสณณัน
นิตพินทนโต นนทิต วิรชชนโต รากัน นโรเรนโต สมทຍ
ปฏินิสสชชนโต อาทานัน ปชหตตี เอว นิจจสณณาทิปทาน-
สาธิกานัน สตตตนุนัน อนุสสนานัน อาธิปจจัน ฯ อิตติ อิมาส
ตีสุ ปริณณาส สขขารปริจเจทตเส เจว ปจจยปริคคหสส จ
สาธิตตตทา อิมินา โยคินา ณตปริณณาว อธิคทา โหติ ฯ (๑)

ปุน ยัน กิลยจิจ รุปัน อตีตทานากตปจจูปปนุนัน อชมตตัต วา
พหิตทฐา วา ฯเปฯ ยัน ทูเร สนตติเก วา สพพัน รุปัน หุตวา
อภาวโต อนิจจัน อุทยพพยปฏิปิตตตทา ทกขัน อวสวตตติตตทา
อนตตทา ฯ ยา กาจิจ เวทนา ฯ สณณทา ฯ เย เกจิจ สขขารา ฯ ยงกิลยจิจ
วิลยณณัน อตีตทานากตปจจูปปนุนัน อชมตตัต วา พหิตทฐา วา
๑. ม. อัย ปาโจ นตติ ฯ

*เล่มที่ 39 จุฬนิตุเทศวณฺณนา หน้า 408

โอฬาริกํ वा सुखं वा हीनं वा पण्डितं वा यं पुरे
सन्तिके वा सप्तं विद्यमानं हुत्वा अग्रावितो अनिजं
उत्थपुष्यप्रीतिपितृता कुम्भं अस्वत्थिता अनन्ताति(१) ऐवमातिना
नयेन गलापसम्मसन् गโรति ॥ अितं सन्धाय वृत्तं तिलगुणं
आरोपेत्वाति ॥

ऐवं सङ्खारे अनिजकुखानत्तवसेन गलापसम्मसन्
कत्वा पुन सङ्खारान् उत्थपुष्यमेव पस्सति ॥ कं अविखा-
समुत्था रूपसमुत्थो तन्हाकम्मआहारसमुत्था रूपसमुत्थोति(२) ॥
ऐवं रूपगुणरससु पञ्जयत्तत्तात्सनेन रूपगुणरससु उत्थं
पस्सति निपुत्तत्तिलगुणं पस्सन्तोपि रूपगुणरससु उत्थं
पस्सति ॥ ऐवं पञ्जहाकारेहि रूपगुणरससु उत्थं पस्सति ॥
अविखानिरोธारूपनिरोธो तन्हाकम्मआहारनिरोธारूपनिरोธोति(३)
पञ्जयनिरोत्तरत्सनेन रूपगुणरससु वयं पस्सति विप्रिणामलगुणं
पस्सन्तोपि रूपगुणरससु वयं पस्सत्ति ऐवं पञ्जहाकारेहि
रूपगुणरससु वयं पस्सति ॥

तथा अविखासमुत्था वेत्थनासमुत्थो तन्हाकम्मप्पस्ससमुत्था
वेत्थनासमुत्थोति(३) पञ्जयत्तत्तात्सनेन वेत्थनागुणरससु उत्थं
पस्सति निपुत्तत्तिलगुणं पस्सन्तोपि वेत्थनागुणरससु उत्थं
१. ส. ข. ๑๓/๕๕-๕๖/๕๘-๖๐ ๑ พ. ปฎิ. ๓๑/๕๕/๗๖ ๑
๒. พ. ปฎิ. ๓๑/๑๐๖/๗๕-๘๐ ๑ ค. พ. ปฎิ. ๓๑/๑๐๘/๘๐ ๑

*เล่มที่ 39 ขกควิสาณสุตตนิทุเทศวณณนา หน้า 409

ปสฺสตี อวิชฺชานิโรธา เวทนานิโรโธ ตณฺหากมฺมผลฺสสนิโรธา
เวทนานิโรโธตี ปจฺจยนิโรธทสฺสเนน เวทนากุขนุสฺส วยํ
ปสฺสตี วิปริณามลกฺขณํ ปสฺสนุโตปี เวทนากุขนุสฺส วยํ
ปสฺสตี ฯ (๑) เอวํ สณฺณากุขนุสฺสชาติสุปี ฯ

อัย ปน วิเสโส วิญฺญาณกุขนุสฺส ผลฺสสุจฺจเน
นามรูปสมุทฺทยา นามนิโรธาตี โยเชตพฺพิ ฯ เอวํ เอเกกสฺมี
ขนุเช ปจฺจยสมุทฺยวเสน จ นิพฺพตฺติลกฺขณวเสน จ ปจฺจย-
นิโรธวเสน จ วิปริณามลกฺขณวเสน จ อุทฺยพฺพยทสฺสเนน จ
ทสฺ ทสฺ กตฺวา ปญฺญาส ลกฺขณานิ วุตฺตานิ เตสํ วเสน
เอวมปิ รูปสฺส อุทโย เอวมปิ รูปสฺส วโยตี ปจฺจยโต เจว
ขณโต จ วิตุถาเรน มนสิการํ กโรตี ฯ

ตสฺเสวํ กโรโต อิติ กิร อิเม ชมฺมา อหุตฺวา สมฺโภณตี
หุตฺวา ปฏฺิเวณตีตี ฌาณํ วิสุทฺธิํ (๒) โหตี ฯ เอวํ กิร อิเม
ชมฺมา อนุปฺปนฺนา อุปฺปชฺชนตี อุปฺปนฺนา นิรุชฺฌนตีตี นิจฺจนวา
หุตฺวา สงฺขารา อุปฺภูจฺจหนตี ฯ น เกวลญจ นิจฺจนวา สฺวริยฺคฺคฺมเม(๓)
อฺสฺสสาวพิณฺฑู วีย อุทกพฺพพฺโพ วีย อุทเก ทณฺฑุทราชาชี วีย
อารคฺเค สาสโป วีย วิชฺชุปฺปาโท วียจ ปรีตฺตญฺจายโน
มายามรีจิสฺสปีนาลาตจกฺกคนุสฺสพฺพนคร (๔) เผณฺนทลฺลืออาทโย วีย อฺสฺสารา
นิตฺสฺสารา วีย หุตฺวา อุปฺภูจฺจหนตี ฯ เอตฺตาวตา จ ปน

๑. ขุ. ปฏฺิ. ๓๑/๑๐๕/๘๐ ฯ ๒. ม. วิสฺสํ ฯ

๓. ม. สฺวริยฺคฺคฺมเน ฯ ๔. ม. ...นฺคร... ฯ

*เล่มที่ 39 จุฬนิตฺตสวณฺณนา หน้า 410

อนเนน วยธมฺมเมว อุปฺปชฺชติ อุปฺปนฺนญจ วยฺ อุเปตฺติ อิมินา อากาเรน
สมฺมสนฺปญฺญาเย (๑) ลกฺขณานิ ปฏฺวิชฺฌิตฺวา จิตฺ อุทฺยพฺพยานุสฺสํ
นาม ปจฺมํ ตฺรณฺวิปฺสฺสนาณานิ อธิคตํ โหติ ฯ ยสฺสาธคฺมา
อารทฺทวิปฺสฺสโกติ สงฺขยฺ(๒) กจฺจติ ฯ (๓)

อถสฺส อารทฺทวิปฺสฺสกสฺส กุลปฺตฺตสฺส โอภาโส ฌาณํ
ปีติ ปสฺสทฺธิ สฺขํ อธิโมกฺโข ปคฺคโห อุปฺภูจฺจํ อุเปกฺขา
นิกนฺตีติ ทส วิปฺสฺสนูปกฺกิลเสสา อุปฺปชฺชนฺติ ฯ เอตถ โอภาโส
นาม วิปฺสฺสนากฺขณฺ(๔) ฌาณสฺส พฺลวตฺตา โลหิตํ สมนฺนีสีทฺติ
เตน จ จิตฺโตภาโส นิพฺพตฺตติ ตํ ทิสฺวา อกฺขโล โยคิ
มฺกุโค เม ปตฺโตติ ตเมว โอภาสํ อสฺสาเทติ ฯ ฌาณมฺปิ
วิปฺสฺสนาณานฺเมว ฯ ตยจ(๕) สงฺขารํ สมฺมสนฺตสฺส (๖) สุรฺ(๗) ปสฺนํ
หฺตุวา ปวตฺตติ ฯ ตํ ทิสฺวา ปุพฺเพ วิย มฺกุโคติ ตํ (๘)
อสฺสาเทติ ฯ ปีติปิ วิปฺสฺสนาปีติ เอว ฯ ตสฺส หิ(๙) ตสฺมี ขณ
ปญฺจวิธา ปีติ อุปฺปชฺชติ ฯ ปสฺสทฺธิติ วิปฺสฺสนापสฺสทฺธิ ฯ
ตสฺมี สมเย เนว กายจิตฺตานํ ทโรถ น คารวํ น กกฺขพฺตา
น อกมฺมณฺณตฺตา น เกลณฺณตฺตา น วฺงกตา(๑๐) โหติ ฯ สุขมฺปิ วิปฺสฺสนา-

๑. ม. สมฺมสนฺปญฺญาเย ฯ ๒. ม. สงฺขยฺ ฯ เอวฺมฺปริปี ฯ

๓. วิสฺสุทฺธิมคฺค. ๓/๒๖๓ ฯ ๔. ม. วิปฺสฺสนากฺขณฺ ฯ

เอวฺมฺปริปี ฯ ๕. ม. ตํ ฯ ๖. ส. ย. สมฺมสนฺตสฺส

สมฺมสนฺตสฺส ฯ ๗. ม. สฺทฺธิ ฯ ๘. ม. อยฺ ปาโจ นตฺติ ฯ

๙. ม. น คารวํ น กกฺขพฺตา น อกมฺมณฺณตฺตา น เกลณฺณตฺตา

น วฺงกตา ฯ

*เล่มที่ 39 ขคฺควิสาณสูตฺตนิทฺเทสวณฺณา หน้า 411

สุขเมว ๑ ตสุส กิร ตสุมี สมเย สกฺลสรีริ อภิสนุทฺยมาณิ
 อติปณฺธิตํ สุขํ อุปฺปชฺชติ ๑

    อธิโมกฺโข นาม วิปฺสฺสนาทุขณฺเฒ ปวตฺตา สทุธา ๑ ตสุมี
 หิ ขณฺเฒ สุปฺภูจิตฺตา(๑) จิตฺตเจตสีกานํ อติวิย ปสฺสาทภูตฺตา พลวติ
 สทุธา อุปฺปชฺชติ ๑ ปกฺคโห นาม วิปฺสฺสนาสมฺปยุตฺตํ วิริยํ ๑
 ตสุมี หิ ขณฺเฒ อสฺสิถิลมนจฺจารทุชฺชํ สุปฺกฺคหิตํ วิริยํ อุปฺปชฺชติ ๑
 อุปฺภูจฺจานนฺติ วิปฺสฺสนาสมฺปยุตฺตา สติ ๑ ตสุมี หิ ขณฺเฒ สุปฺภูจิตฺตา
 สติ อุปฺปชฺชติ ๑ อุปฺเปกฺขา ทูวิธา วิปฺสฺสนาวชฺชนฺวเสน ๑ ตสุมี
 หิ ขณฺเฒ สพฺพสงฺขารคฺคหณฺเฒ มชฺฌตฺตภูตํ วิปฺสฺสนูปฺเปกฺขา-
 สงฺขาทํ ฅานํ พลวณฺติ หุตุวา อุปฺปชฺชติ มโนทวาราวชฺชนฺ-
 เปกฺขาปํ ๑ สว จ ตนฺตญฺจานํ อวชฺชนตฺสุส สุรา ติจิณฺวา
 หุตุวา อุปฺปชฺชติ ๑ (๒) นิถนฺตีติ วิปฺสฺสนานิถนฺติ ๑ โธภาสาทีสุ
 หิ อาลยํ กุรุมาณา สุขุมมา สนฺตาทารา นิถนฺติ อุปฺปชฺชติ ๑
 เอตถ โธภาสาทโย กิเลสวตฺตตฺตาย อุปฺปกิเลสชาติ วุตฺตา น
 อกฺุสสตฺตตา ๑ นิถนฺติ ปน อุปฺปกิเลส (๓) เจว กิเลสวตฺตจ จ ๑

    ปณฺชฺชิตโต ปน วิกฺกขุ โธภาสาทีสุ อุปฺปนฺเนสุ วิกฺกเขปํ
 อคจฺจนฺโต โธภาสาทโย ฐมา น มคฺโค อุปฺปกิเลสวิมุตฺตํ
 ปน วิธิปฺปฏิปนฺนํ (๔) วิปฺสฺสนาฅานํ มคฺโคติ มคฺคณฺจ อมคฺคณฺจ

๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ๑ ๒. ม. วหติ ๑ ๓. ม. อุปฺปกิเลสโต ๑
 # ๔. สี่. ยู. วิปฺสฺสนาวิธิปฺปฏิปนฺนํ ๑

*เล่มที่ 39 จุฬนิตุเทศวณฺณนา หน้า 412

วตฺตเปติ ฯ ตสฺเสวํ (๑) อัย มคฺโค อัย อมคฺโคติ (๒) ฌตฺวา จิตฺ
ถาณํ มคฺคามคฺคถาณทสฺสนวิสฺสุทฺธิ วุจฺจติ ฯ อิตฺ ปรุจฺจา
อภฺจฺจนฺนํ วิปสฺสนาถาณานํ วเสน สฺธิขาปตฺตํ วิปสฺสนาถาณํ
นวมณฺจ สจฺจานุโลมิกถาณนฺติ อัย ปรุจฺจิตฺถาณทสฺสนวิสฺสุทฺธิ
นาม โหติ ฯ อุทฺทพฺพยานุปสฺสนาถาณํ ภงฺกานุปสฺสนาถาณํ
ภยตฺตปรุจฺจานถาณํ อาทึนวานุปสฺสนาถาณํ นิปฺพิทานุปสฺสนา
ถาณํ มุณฺจิจฺจกมฺยถาณํ ปรุจฺจิสฺสงฺขานุปสฺสนาถาณํ สงฺขารุ
เปกฺขถาณนฺติ อิมานิ อภฺจฺจ ฌาณานิ นาม ฯ นวมํ สจฺจานุ
โลมิกถาณนฺติ อนุโลมสฺเสตํ นาม ฯ

ตสฺมา ตํ สมฺปาเทตฺถกาเมน อุปฺกภิเลตฺตวิมฺตตํ อุทฺทพฺพ
ถาณํ อาทึ กตฺวาเอเตสฺ ฌาณेषฺ โยโค กรณฺนิโย ฯ อุทฺทพฺพ
ปสฺสนนฺตสฺส หิ อนิจฺจลกฺขณํ ยถาภูตํ อุปฺภุจฺจาติ อุทฺทพฺพ
ปรุจฺจิปิพนํ ปสฺสโต ทฺถกฺขลกฺขณณฺจ ทฺถกฺขเมว หิ สมฺโภติ ทฺถกฺ
ติภฺจฺจติ เวติ จาติ (๓) ปสฺสโต อนตฺตลกฺขณณฺจ ฯ

เอตฺถ จ อนิจฺจํ อนิจฺจลกฺขณํ ทฺถกฺกํ ทฺถกฺขลกฺขณํ อนตฺตา
อนตฺตลกฺขณนฺติ อัย วิภาโค เวทิตฺตพฺโพ ฯ ตตฺถ อนิจฺจนฺติ
ขนฺธปรุจฺจกํ ฯ กสฺมา อุปฺปาทวายนฺถตฺตภาวา หตฺวา
อภาวโต วา ฯ อณฺถตฺตํ นาม ชฺรา ยํ (๔) อุปฺปาทวายนฺถตฺตํ
๑. ม. ตสฺเสวํ ฯ ๒. ม. น มคฺโคติ ฯ ๓. ส. ส. ๑๕/๕๕๔/๑๕๕ ฯ
อภ. ก. ๓๗/๑๕๕/๕๐ ฯ ๔. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 39 ขคฺควิสาณสุตฺตนิเทศสวนุณนา หน้า 413

อนิจฺจลกฺขณํ หุตฺวา อภาวสงฺขาโต วา อาการวิกาโร ฯ
ยทนิจฺจํ ตํ ทฺวณฺโณติ (๑) วจฺนโต ตเทว ขนฺธปฺลยจกั ทฺวณฺโณติ ฯ
กสฺมา อภินฺนํ ปฏฺวีปฺนโต ฯ อภินฺนํ ปฏฺวีปฺนากาโร
ทฺวณฺโณติ ฯ ยํ ทฺวณฺโณติ ตทนฺตฺตาทิ (๑) วจฺนโต ตเทว ขนฺธ-
ปฺลยจกั อนฺตฺตาทิ ฯ กสฺมา อวสวตฺตฺนโต ฯ อวสวตฺตฺนากาโร
อนฺตฺตลกฺขณํ ฯ อิมานิ ตีณปิ ลกฺขณานิ อุทฺยพฺพํ ปสฺสนฺตฺสเสว
อารมฺมณานิ โหนฺติ ฯ

ปฺนปิ โส รุปรูปรมฺเม เอว(๒) อนิจฺจาติอาทินา วิปฺสฺสติ
ตสฺส สงฺขารา ลหุ ลหุ อาปาทํ อากจฺจนฺติ ตโต อุปฺปาทํ
วา จิตฺติ วา ปวตฺตํ วา นิมิตฺตํ วา อารมฺมณํ อกฺตฺวา เตสํ
ขยฺวยนิโรเธ เอว สติ สนฺติจฺจุจฺติ อิทํ ภงฺกณานํ นาม ฯ อิมสฺส
อุปฺปาทโต ปฏฺจาย อํยํ โยคี ยถา อิมํ สงฺขารา ภิชฺชนฺติ
นิรุชฺชนฺติ เอวํ อตีเตปิ สงฺขารคตํ ภิชฺชิ อนาคเตปิ ภิชฺชิสุสฺสติติ
นิโรธเมว ปสฺสนฺโต ติจฺจุจฺติ ฯ ตสฺส ภงฺกานุปสฺสนาณานํ
อาเสวณฺตสฺส พหุลิโกโรนฺตสฺส สพฺพภวโยนิคติจฺจิติสตฺตาวาเสสฺส
สมฺภทกา (๓) สงฺขารา ชลิตองฺการกาสุอาทโย วิย มหาภยํ หุตฺวา
อุปฺภูจฺหนฺติ ฯ เอตํ ภยตฺตฺปฏฺจจฺจานณานํ นาม ฯ

ตสฺส ตํ ภยตฺตฺปฏฺจจฺจานณานํ อาเสวณฺตสฺส สพฺเพ ภวาทโย
อาทิตฺตองฺการิ (๔) วิย สมุสฺสตีตฺตคฺโค วิย ปจฺจตฺตฺติโก อุปฺปฏิสรณา

๑. ส. ข. ๑๓/๔๒/๒๘ ฯ ๒. ม. เอว ฯ ๓. ม. ปเภทกา ฯ

๔. ม. อาทิตฺตองฺการิ ฯ

*เล่มที่ 39 จุฬนิตฺตสวณฺณนา หน้า 414

อาทึนฺวา หุตฺวา อุปฺภูจฺหนฺติ ฯ อิทํ อาทึนฺวานุปฺสฺสนาณานิ
นาม ฯ ตสฺสฺเสว (๑) เอวํ สงฺขารํ อาทึนฺวโต ปฺสฺสนตฺตสฺส ภวาทิสฺสปี
สงฺขารานิ อาทึนฺวตฺตา (๒) สพฺพสงฺขารํ (๓) อุกฺกณฺจนา อนภฺริตฺติ
อุปฺปชฺชติ อิทํ นิพฺพิทานุปฺสฺสนาณานิ นาม ฯ

สพฺพสงฺขารํ นิพฺพิทฺตตฺตสฺส อุกฺกณฺจตฺตสฺส ตมฺหา (๔)
สงฺขารคฺตา มฺลฺลจิตฺตคฺตา นิสฺสรฺติคฺตา โหติ ฯ อิทํ
มฺลฺลจิตฺตคฺตาณานิ นาม ฯ ปุณฺ ตมฺหา สงฺขารคฺตา มฺลฺลจิตฺต
ปุณฺ เต เอว สงฺขารํ ปฏฺิสงฺขานุปฺสฺสนาณานิ ติลกฺขณํ
อาโรเปตฺวา ตีรณํ ปฏฺิสงฺขานุปฺสฺสนาณานิ นาม ฯ

โส เอวํ ติลกฺขณํ อาโรเปตฺวา สงฺขารํ ปรีคฺคณฺหนฺโต
เตสฺส อนตฺตลกฺขณํสฺส สฺทฺธิภูจฺตฺตา อตฺตาทิ วา อตฺตนิยฺนติ วา
อฺคฺคณฺหนฺโต สงฺขารํสฺส ภยฺยจฺจ นนฺทิลยฺจฺจ ปฺหาย สงฺขารํสฺส
อุทาสีโน โหติ มชฺชตฺโต อหนฺติ วา มมนฺติ วา น คณฺหาติ
ตีสุ ภเวสุ อุเปกฺขโก อิทํ สงฺขารุเปกฺขาณานิ นาม ฯ

ตมฺปเนตฺตํ สเจ (๕) สนฺติปทํ นิพฺพานํ สนฺตโต ปฺสฺสติ สพฺพ-
สงฺขารปฺปวตฺตติ (๖) วิสฺสชฺชตฺตา นิพฺพานนินฺนปฺกฺขนฺนํ โหติ ฯ โน
เจ นิพฺพานํ สนฺตโต ปฺสฺสติ ปุณฺปุณฺนํ อนิจฺจนฺติ วา ทฺกฺขณฺติ

๑. ม. ตํ ปเนตฺตเจ ฯ ๒. ม. อาทึนฺวตฺตา ฯ ๓. ม. สงฺขารํสฺส ฯ

๔. ม. ตสฺสมา ฯ เอวมฺปรีปี ฯ ๕. ม. ตํ ปเนตฺต ฯ

๖. ม. สพฺพสงฺขารปฺปวตฺตติ ฯ ๗. ม. นิพฺพานนินฺนํ

ปกฺขนฺนํ ฯ

*เล่มที่ 39 ขกควิสถนสฺตตนิทุเทศวณณนา หน้ 415

ว อนตตตติ ว ติวินนุปสฺสนวเสน สงฺขารารมฺมณเมว
หุตฺว ปวตฺตติ ฯ เอวํ ติฏฺฐมณญจ เอตํ ติวินนุวิมฺกขมฺขภวํ
อปชฺชิตฺว ติฏฺฐติ ฯ ติสฺโส หิ อนฺุปสฺสนา ตินฺนิ วิมฺกขมฺขณินฺติ
วฺจจนฺติ เอตฺถ(๑) จ (๒) อนินฺจโต มนสิกกโรนฺุโต อธิมฺกขพหฺุโล
อนินฺมิตฺตวิมฺกขํ ปฏฺิถภติ ทฺกขโต มนสิกกโรนฺุโต ปสฺสทฺธิ
พหฺุโล อปฺปณฺิหิตวิมฺกขํ ปฏฺิถภติ อนตฺตโต มนสิกกโรนฺุโต
เวทพหฺุโล สฺสณฺุตตวิมฺกขํ ปฏฺิถภติ ฯ

เอตฺถ จ อนินฺมิตฺโต วิมฺกโขติ อนินฺมิตฺตกาเรน นินฺุพพณํ
อารมฺมณํ กตฺว ปวตฺโต อริยมคฺโค ฯ โส หิ อนินฺมิตฺตย ชาตฺยูยา
อฺุปฺปนฺนตฺตอ อนินฺมิตฺโต กิเลเสหิ จ วิมฺุตตตฺตอ วิมฺกโข ฯ
เอเตเนว นเยน อปฺปณฺิहितกาเรน นินฺุพพณํ อารมฺมณํ กตฺว
ปวตฺโต อปฺปณฺิहित สฺสณฺุตตกาเรน นินฺุพพณํ อารมฺมณํ
กตฺว ปวตฺโต สฺสณฺุตตติ เวทิตพฺุโพ ฯ

เอวํ อธิคตสงฺขารุเปกฺขสฺส กฺลปฺตตสฺส วิปสฺสนา
สฺธิขปตฺตอ โหติ ฯ วฺจฺจนกมณินฺิวิปสฺสนาติ เอตเทว ฯ อสฺส ตํ
สงฺขารุเปกฺขณณํ อเสวณฺุตสฺส ติกฺขตฺตรา สงฺขารุเปกฺข
อฺุปฺปชฺชติ ฯ ตสฺส อิทานิ มคฺโค อฺุปฺปชฺชิสฺสตีติ สสงฺขารุเปกฺขา (๓)
อนินฺุจจติ ว ทฺกขติ ว อนตฺตตติ ว สมฺมสฺสิตฺว

ภวํคํ โอตฺตติ ภวํกนฺนตฺรํ สงฺขารุเปกฺขาย อากตฺนเยเนว (๔)

๑. ม. เอวํ ฯ ๒. ม. จสทฺุโท ฯ ๓. ม. อยํ ปาโจ นตฺถิ ฯ

๔. ม. กถิตนเยเนว ฯ

*เล่มที่ 39 จุฬนิตุเทศวณฺณนา หน้า 416

อนิจฺจาทีอาการณ มนสิกริตฺวา อุปฺปชฺชติ มโนทวาราวชฺชนํ
ตเถว มนสิกรโธโต ปจฺมชวณจิตฺตํ อุปฺปชฺชติ ฯ ยํ ปริกมฺมุนฺติ
วฺจฺจติ ตทนนฺตรํ ตเถว ทุตฺติชวณจิตฺตํ อุปฺปชฺชติ ฯ ยํ อุปจารนฺติ
วฺจฺจติ ตทนนฺตรมฺปี ตเถว อุปฺปชฺชติ ตุตฺติชวณจิตฺตํ ฯ ยํ
อนฺุโลมฺนฺติ วฺจฺจติ อิทํ เตสํ ปาฎิเยกุกํ(๑) นาม ฯ

อวิเสสณ ปน ติวิธมฺเปตฺติ อาเสวณนฺติปี ปริกมฺมุนฺติปี
อุปจารนฺติปี อนฺุโลมฺนฺติปี วฺจฺจติ ฯ อิทํ ปน อนฺุโลมณณํ
สงฺขารารมฺมณาย วฺจฺจณคามินิยา วิปสฺสนาย ปรีโยสานํ
โหติ นิปฺปฺริยาเยน ปน โคตฺรภูณณเมว วิปสฺสนาย
ปรีโยสานนฺติ วฺจฺจติ ฯ ตโต ปรี นิโรธํ (๒) อารมฺมณํ
กฺรุณามํ ปุถุชฺชนโคตฺตํ อติกฺกมฺมานํ อริยโคตฺตํ โอกกมฺมานํ
นิพฺพานารมฺมณ ปจฺมสมนฺนาหารภูตํ (๓) อปฺนรราวตฺตกํ (๔) โคตฺร-
ภูณณํ อุปฺปชฺชติ ฯ อิทํ ปน ณณํ ปฏฺิปปทาณณทสฺสนวิสฺสุทฺธิญ
ณณทสฺสนวิสฺสุทฺธิญ น ภชฺติ ฯ อนฺุตรา อพฺุโพหาริกเมว
โหติ ฯ วิปสฺสนาโสเต ปตฺติตฺตตา ปฏฺิปปทาณณทสฺสนวิสฺสุทฺธิ
วา วิปสฺสนาติ วา สงฺขุยํ คจฺจติ ฯ นิพฺพานํ อารมฺมณํ กตฺวา
โคตฺรภูณณณ นฺิรฺุทฺเต เตน ทินฺนสฺสณฺณาย นิพฺพานํ อารมฺมณํ
กตฺวา ทิฏฺุจิสฺสโยชนํ สีสฺสพฺพตฺปฺรามาสฺสโยชนํ วิจิกิฉฺฉา-
สฺสโยชนนฺติ ตีณิ สฺสโยชนานิ วิทฺุธฺเสนฺุโต โสตาปตฺติมคฺุโค
๑. ม. ปาฎิเยกุกํ ฯ ๒. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ

๓. ม. ปจฺมสมนฺนาหารภูตํ ฯ ๔. ม. อปฺนรราวภูตํ ฯ

*เล่มที่ 39 ขกฺควิสานฺตฺตนิทฺตเสวณณนา หน้า 417

อุปฺปชฺชติ ตทนนฺตรํ ตสฺเสว วิปากกฺกตานิ เทว ตีณิ วา
ผลจิตฺตานิ อุปฺปชฺชนฺติ อนนฺตรวิปากกฺกตา โลกุตฺตรกฺกสถานํ ฯ
ผลปริโยसानเ ปนสฺส อุปฺปนฺนภวํกํ วิจฺฉินฺนิตฺตวา ปจฺจเวก-
ขณฺตถาย มโนทวาราวชฺชนํ อุปฺปชฺชติ ฯ โยคี (๑) อิมินา วตาคํ
มกฺเคน อาคโธติ มกฺกํ ปจฺจเวกฺขติ ฯ ตโต เม อัย อานิสฺโส
ลทฺโรติ ผลํ ปจฺจเวกฺขติ ฯ ตโต อิม นาม กิเลสา ปหีนํติ
ปหีนํกิเลสํ ปจฺจเวกฺขติ ฯ ตโต อิม นาม กิเลสา อวสิญฺจํติ
อุปริมกฺกตฺตยวชฺฉกิเลสํ ปจฺจเวกฺขติ ฯ อวसानเ จ อัย ฆมฺโม
มยถ ปฏฺวิวิทฺโรติ อมตํ นิพฺพานํ ปจฺจเวกฺขติ ฯ อิติสฺส(๒) ปญฺจ
ปจฺจเวกฺขณานิ โหนฺติ ฯ ตถา สกทากามิอนากามิผลาวसानเ ฯ
อรหตฺตผลาวसानเ ปน(๓) อวสิญฺจกิเลสํปจฺจเวกฺขณํ นาม นตฺถิ ฯ
เอวํ สพฺพานิปี เถถุนวิสติ ปจฺจเวกฺขณานิ โหนฺติ ฯ

เอวํ ปจฺจเวกฺขิตฺตวา โส โยคาวจโร ตสฺมีเยว อาสเน
นินฺนโน วุตฺตนเยน วิปฺสฺสิตฺตวา กามราคพฺยาปาทานํ ตนฺนภาวํ
กโรนฺโต ตฺตติยมกฺกํ ปาปฺณาติ ตทนนฺตรํ วุตฺตนเยน
ผลญฺจ ฯ ตโต วุตฺตนเยน วิปฺสฺสิตฺตวา กามราคพฺยาปาทานํ
อนวเสสฺสปฺพานํ กโรนฺโต ตฺตติยมกฺกํ ปาปฺณาติ วุตฺตนเยน
ผลญฺจ ฯ ตโต ตสฺมีเยवासเน วุตฺตนเยน วิปฺสฺสิตฺตวา รุปรากา-
รุปรากมานุทฺตจฺจาวิชฺชาน(๔) อนวเสสฺสปฺพานํ กโรนฺโต จตฺตมกฺกํ
๑. ม. โส หิ ฯ ๒. ม. อิติ โสตาปฺนฺนสฺส อริยสาวกสฺส ฯ
๓. ม. ปนสทฺโท นตฺถิ ฯ ๔. ม. ...มานุทฺตจฺจาวิชฺชานํ ฯ

*เล่มที่ 39 จุฬนิตฺเตสวณฺณนา หน้า 418

ปาปฺณาติ วุตฺตฺนเยน ผลณฺจ ๑ เอตฺตาวตฺตา เจส โหติ อรหา
มหาจีณาสโว ปจฺเจกพฺพุโธ(๑) ๑ อิติ อิมสฺสุ จตฺตฺส มกฺเคสฺสุ
ณานํ ฅาณทสฺสนวิสฺสุทฺธิ นาม ๑

เอตฺตาวตฺตา สพฺเพสฺสุ ภูเตสฺสุ นิธาย ทณฺฑํ อเหจฺย(๒)
อณฺณตรมฺปิ เตสฺนฺติ เอเตน ปาติโมกฺขสํวราทิสีลสฺส วุตฺตตฺตา
สีลวิสฺสุทฺธิ ๑ น ปุตฺตมิจฺเจยฺย กุโธ สหายนฺติ เอเตน ปฏฺิฆมา-
นยวិวัชฺชนวเสน เมตฺตาทึนํ วุตฺตตฺตา จิตฺตวิสฺสุทฺธิ ๑ เอโก จเร
ขคฺควิสฺสาณกปโปติ อิมินา ปน นามรูปปริคฺคหาทึนํ วุตฺตตฺตา
ทิวฺจวิสฺสุทฺธิ กงฺขาวิตฺตรณวิสฺสุทฺธิ มกฺคามกฺคฅาณทสฺสนวิสฺสุทฺธิ
ปฏฺิปปทาฅาณทสฺสนวิสฺสุทฺธิ ฅาณทสฺสนวิสฺสุทฺธิติ สตฺต วิสฺสุทฺธิโย
วุตฺตฺตา โหนฺติ ๑ อยเมตฺถ มุขมตฺตนิทสฺสนํ วิตฺถารํ ปน
อิจฺจนฺเตน วิสฺสุทฺธิมกฺคํ (๓) โอลเกตฺวา กเหตฺพุพฺ (๔) ๑ เอตฺตาวตฺตา
เจโส ปจฺเจกสมฺพฺพุโธ

จาทฺตฺททิสฺโส อปฺปฏิโฆ จ โหติ

สฺนตฺตฺสสมาโน อิตฺริตฺเรน

ปฺริสฺสยานํ สหิตา อณฺมภี

เอโก จเร ขคฺควิสฺสาณกปโปติ (๕)

ปัสสียาทิกาวํ (๖) อาปชฺชิตฺวา กนฺธมาทนปฺพุพฺตํ อุปโสภยมาโน

๑. ม. ปจฺเจกพฺพุโธ ๑ เอวมฺปฺริปี ๑ ๒. ม. อวิเหจฺย ๑

๓. วิสฺสุทฺธิมกฺค. ๓/๒๐๕-๓๕๕ ๑ ๔. ม. กเหตฺพุพฺ ๑

๕. พุ. สฺ. ๒๕/๒๕๖/๓๓๓ ๑ พุ. จุฬ. ๓๐/๖๘๕/๓๔๕ ๑

๖. ม. ปัสสียาทิกาวํ ๑

*เล่มที่ 39 ขุคฺควิสาณสุตฺตนิทฺเทศวณณนา หน้า 419

วิหาสินฺติ (๑) ฯ เอิวํ สพฺพตฺต ฯ ขุคฺควิสาณสุตฺตนิทฺเทศวณณนํ (๒)

ปจฺม ฯ

ทฺติเย สํสคฺคชาตฺตสฺสชาติ ชาตฺตสํสคฺคสฺส ฯ ตตฺถ

ทสฺสนสฺวนกายสมฺมุตฺตปนสมฺโภควเสน ปญฺจวิโร สํสคฺโค ฯ

ตตฺถ อญฺจมณฺณํ ทิสฺวา จกฺขุวิญญาณวิถิวเสน อุปฺปนฺนราโค

ทสฺสนสํสคฺโค นาม ฯ ตตฺถ สีหลทีเป กาททีฆวาปีคาม

ปิณฺฑาย จรณฺตํ กฺลฺยาณวิหารวาสี ทหฺรภิกฺขุํ ทิสฺวา ปฏฺิพฺพท-

จิตฺตา เกนฺจิ อุปาเยน ตํ อลภิตฺวา กาลกตา กุญฺญมฺพิยธิตา

ตสฺสา นีวาสนโจพฺพณฺท์ ทิสฺวา (๓) เอิวฺรูปํ วตฺถํ ธาริณฺเีย (๓) นาม

สทฺธี สํวาสํ นาลตฺถนฺติ หทยํ ผาเลตฺวา กาลกโต โสเอว

จ ทหโร นิตฺสฺสนํ ฯ

ปรเหหิ ปน กถิยมาณํ รูปาทิสฺมปฺตตี อตฺตนา วา

หสิตฺลปิตฺตีสทฺทํ สุตฺวา โสตฺวิญญาณวิถิวเสน อุปฺปนฺโน ราโค

สฺวนสํสคฺโค นาม ฯ ตตฺตราปี คิริคามวาสีกมฺมารธิตาย ปญฺจหิ

กุมาริหิ สทฺธี ปทุมสฺริ คณฺตุวา นหาตฺวา มาลํ สีเส

อาโรเปตฺวา อูจฺจาสทฺเทน คายนฺติยา อากาเสน กจฺจนฺโต

สทฺทํ สุตฺวา กามราเคน ฆานา ปรีหายิตฺวา อนฺยพฺยสนํ

ปฺตโต ปญฺจคฺคพฺเลณวาสี ติสฺสทหโร นิตฺสฺสนํ ฯ

อญฺจมณฺณํ อญฺคปฺรามสเนน อุปฺปนฺนราโค กายสํสคฺโค

นาม ฯ ฐมฺมคายนทหฺรภิกฺขุ เจตฺถ นิตฺสฺสนํ ฯ มหาวิหาร

๑. ม. วิหาสินฺติ ฯ ๒. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ

๓. ม. เอิวฺรูปาย วตฺถธาริณฺเีย ฯ

*เล่มที่ 39 จูฬนิตยเทสวณฺณา หน้า 420

กิริ ทหฺรภิกฺขุ ฐมฺมํ ภาสติ ตตฺถ มหาชเน อปคเต (๑)
ราชาปี อคมาสี สทฺธิ อนุเตปุเรน ฯ ตโต ราชธีตาย ตสฺส
รูปฺลฺยจ สทฺทฺทฺยจ อากมฺม พลวราโค อุปฺปนฺโน ตสฺส จ
ทหฺรสุสาปี ฯ ตํ ทิสฺวา ราชา สลฺลภฺเขตฺวา สาณิปากาเรน
ปริกฺขิปาเปสี เต อญฺญมณฺณํ ปรามสิตฺวา อาลึงฺกิตฺวา (๒) กาลิ
กริสฺสุ(๓) ฯ ปฺน สาณิปาการิ อปเนตฺวา ปสฺสนฺตาเทวปี
กาลกเตยฺว อทฺทสฺสูติ ฯ

อญฺญมณฺณํ อาลปนสมฺมุลฺปนเน (๔) อุปฺปนฺนราโค ปน
สมฺมุลฺปนสฺสคฺโค นาม ฯ ภิกฺขุภิกฺขุณีหิ สทฺธิ ปริโภคกรณ
อุปฺปนฺนราโค สมฺโภคสฺสคฺโค นาม ฯ ทฺวิสฺสุปี จ เอเตสุ
มริจวณฺณวิหारे ภิกฺขุ จ ภิกฺขุณี จ นิตฺสสนฺ ฯ มริจวณฺณ-
มหาวิหารมเห กิริ ทฺฐจคามณฺโณภยมหาราชา มหาทานิ
ปฏฺิยาเทตฺวา อุกฺโตสฺสงฺมํ ปรีวิสติ ฯ ตตฺถ อญฺญหยาคุยา ทินฺนายน
สฺงฆนวกสามเณรี อนาธารกสฺส(๕) สตฺตวิสฺสุติกสฺงฆนวกสามเณรสฺส
ถาลกิ(๖) ทตฺวา สมฺมุลฺลาปี อกาสิ เต อุกฺโถปี อุปสมฺบฺชชิตฺวา
สฏฺฐิวสฺสา หุตฺวา ปรีตีริ คตา อญฺญมณฺณํ สมฺมุลฺลาปน
ปฺพุพฺพสณฺณํ ปฏฺิลภิตฺวา ตาวเทว ชาตฺสิเนหา สิกฺขาปทานิ
วีดิกฺกมิตฺวา ปาราชิกา อหฺสฺนฺติ ฯ

๑. ม. อากเต ฯ ๒. ม. อาลึงฺกีสฺสุ ฯ ๓. ม. อิม ปาจา นตฺถิ ฯ

๔. ม. อาลปนสมฺมุลฺปนเน ฯ ๕. ม. อนาธารกสฺส ฯ

๖. ม. ทนฺตวาลยิ ฯ

*เล่มที่ 39 ขกควิสานตตตนิทุเทศวณณนา หน้า 421

เอวํ ปญจวิเช สัสสะเค เยน เกณจิ สัสสะเคน ชาตัสสะกตส
(๑)ภวติ เสฺนโห (๑) ปุริมราคปจฺจยา พลวราโค อุปฺปชฺชติ ฯ ตโต
เสฺนหนวํ ทุกฺขมิตํ ปโหติ(๒) ตเมว เสฺนหํ อนุคจฺจนฺตํ
สนฺทิกฺกิสฺมปรายิกโสภปริเทวาทินานปฺปการกํ ทุกฺขมิตํ ปโหติ
นิพฺพตฺตติ ภวติ ชายติ ฯ อปเร ปน อารมฺมณฺเ จิตฺตโวสฺสสุโค
สัสสะโคติ ภณฺนติ ฯ ตโต (๓)สิเนโห ทุกฺขนฺติ ฯ (๓)

เอวมตฺตปฺปเภทํ อิมํ อทฺตคาคํ วตฺวา โส ปจฺเจกพฺพุโธ
อาห สุวาทํ ยมิตํ เสฺนหนวํ โสกาทิทุกฺขํ ปโหติ ตสฺส
ทุกฺขสฺส มฺลํ ขณฺนโต ปจฺเจกสมฺโพธิ อธิคโตติ ฯ เอวํ วุตฺเต
เต อมจฺจา อาหํสุ อเมหํ ทานิ ภนฺเต ก็ กตฺตพฺพนฺติ ฯ
ตโต โส อาห ตฺเมห วา อณฺเณ วา โย อิมฺมหา ทุกฺขา
มฺจฺจิตฺตกาโม(๔) โส สพฺโพปิ อาทินวํ เสฺนหํ เปกฺขมาโน เอโก
จเร ขกควิสานกปฺโปติ ฯ เอตฺถ จ ฆนฺตํ เสฺนหนวํ ทุกฺขมิตํ
ปโหตีติ วุตฺตํ ตเทว สนฺธาย อาทินวํ เสฺนหํ เปกฺขมาโนติ
อิทํ วุตฺตนฺติ เวทิตพฺพิ ฯ อถ วา ยถา วุตฺเตน สัสสะเคน
สัสสะกชาตสฺส ภวติเสฺนโห เสฺนหนวํ ทุกฺขมิตํ ปโหติ
เอตํ (๕) ยถาภูตํ อาทินวํ เสฺนหํ เปกฺขมาโน อหํ อธิคโตติ
เอวมปิ อภิสมฺพนฺธิตฺวา จตฺตถปาโท ปุพฺเพ วุตฺตนเยเนว
๑. ม. ภวนฺติเสฺนหา ฯ เอวมฺปริปี ฯ ๒. ม. ปโหตีติ ฯ
๓. ม. เสฺนหาเสฺนหทุกฺขนฺติ ฯ ๔. ม. มฺจฺจิตฺตกาโม ฯ
๕. ม. เอวํ ฯ

*เล่มที่ 39 จุฬนิตุเทศวณณนา หน้า 422

อุทานวเสน วุตโตติ เวทิตพฺโพ ฯ ตโต ปริ สพฺพํ ปุริมกาถาย
วุตตสทิสเมวาทิ ฯ

นิตุเทศ อนุปปาเทตติติ รูปสฺมี อนุพยุณฺชนํ ทิสฺวา
อลลียติ ฯ อนุพนฺธตติติ รูปสฺมี เสนฺหวเสน พนฺธติ ฯ ภวนฺตติติ
โหนฺติ ฯ ชายนฺตติติ อุปฺปชฺชนฺติ ฯ นินฺพพตฺตนฺตติติ ปวตฺตนฺติ ฯ (๑)
ปาทุภวนฺตติติ ปากฺกา โหนฺติ ฯ สมภวนฺติ สลฺยชายนฺติ
อภินินฺพพตฺตนฺตติติ ตีณฺนิ อุปสฺสเกน วทฺธิตานิ ฯ อิตโต ปริ
อฏฺฐกวกฺเค (๒) วุตฺตนฺเยเนว เวทิตพฺพํ ฯ

ทฺติยํ ฯ

ตฺติเย เมตฺตตายนฺวเสน มิตฺตทา ฯ สฺหทภาเวน สฺหชฺชา ฯ
เกจิ หิ เอกนฺตहितกามตาย มิตฺตาว โหนฺติ น สฺหชฺชา ฯ
เกจิ คมนนฺทจฺาน(๓)นิตฺชชฺชาสมฺลลาปาทิสฺส หทยสฺสชฺชนเนน สฺหชฺชา ว
โหนฺติ น มิตฺตทา ฯ เกจิ ตทฺถยวเสน สฺหชฺชา เจว มิตฺตทา
จ ฯ เต ทฺวิธา โหนฺติ อคาริยา จ อนคาริยา จ ฯ
ตตฺถ อคาริยา ตฺวิธา โหนฺติ อุปการา สมานสฺสทฺทกฺขา
อนุกมฺปกาติ ฯ อนคาริยา วิเสเสน อตฺถกฺขายินฺเอาว ฯ (๔) เอวฺ เต
จตฺุหิ จตฺุหิ องฺเคหิ สมนฺนาคตา โหนฺติ ฯ

ยถาห จตฺุหิ โข คหปติปฺตฺต จานฺเห อุปกาโร มิตฺโต

๑. ม. วตฺตนฺติ ฯ ๒. พ. มหา. ๒๕/๑-๓๑ ฯ

๓. ม. ม. คมนาคมนนฺทจฺาน... ฯ ๔. ม. อตฺถกฺขายินฺเอาว ฯ

*เล่มที่ 39 ขคฺควิสานุตตตนิทุเทศวณณนา หน้า 423

สุหฺชโช(๑) เวทิตพุโพ ๑ ปมตฺตํ รกฺขติ ปมตฺตสฺส สาทเปยฺยํ
รกฺขติ ภิตฺตสฺส สรณํ โหติ อุปฺปนฺเนสฺส กิจฺจกรณียेषฺส ตทฺทิกุณฺ
โภกมฺนุปปาทเทติ ๑ (๒) ตถา

จตุหิ โข กหปติปฺปุตฺต จานเหสิ สมานสุขทุโข มิตุโต
สุหฺโท เวทิตพุโพ ๑ คุยฺหมสฺส อาจิกฺขติ คุยฺหมสฺส ปรีคุหติ
อาปทาสุ น วิชฺหติ ชีวิตมฺปิสุสฺส (๓) อตฺถาย ปรีจฺจตฺตํ โหติ ๑ (๔) ตถา

จตุหิ โข กหปติปฺปุตฺต จานเหสิ อนุกมฺปโก มิตุโต สุหฺชโช
เวทิตพุโพ ๑ อภเวณสฺส น นนฺทติ ภเวณสฺส นนฺทติ อวณฺณํ
ภณฺมานํ นิวาเรติ วณฺณํ ภณฺมานํ ปัสฺสตี ๑ (๕) ตถา

จตุหิ โข กหปติปฺปุตฺต จานเหสิ อตฺถกฺขายี มิตุโต สุหฺชโช
เวทิตพุโพ ๑ ปาปา นิวาเรติ กลฺยาณเณ นิเวเสติ อสุตฺตํ สาทเวติ
สคฺคสฺส มคฺคํ อาจิกฺขตีติ ๑ เตสฺส อีธ (๕) อคาริโย
อธิปฺเปโต (๕) อตฺถโต ปน สพฺเพปิ ยฺชฺชุนฺติ ๑ เต มิตุเต
สุหฺชเช ๑ อนุกมฺปมาโนติ อนุทฺยมาโน เตสํ สุขํ อุปสฺสฺหริตฺถกาโม
ทุกฺขํ อปฺหริตฺถกาโม ๑

หาเปติ อตฺถนฺติ ทิฏฺฐจฺจรมฺมิกสมฺปฺปายิกปรมตฺถวเสน
ตีวธิํ ตถา อตฺถตฺถปฺรตฺถอุกฺขตฺถวเสนาปี ตีวธิํ อตฺถํ ลทฺฐ-
วินาสเนน อลทฺฐานุปฺปาทเนนาติ(๖)ทฺวิธาปี หาเปติ วินาสเตติ ๑

๑. ม. สุหฺโท ๑ เอวมฺปรีปี ๑ ๒. ม. โภกํ อนุปปเทติ ๑

๓. ม. ชีวิตมฺปิสุสฺส ๑ ๔. ที. ปา. ๑๑/๑๕๖/๒๐๒ ๑

๕. ม. อคาริยา อธิปฺเปตา ๑ ๖. ม. อลทฺฐานุปฺปาทเนนาติ ๑

*เล่มที่ 39 จุฬนิตุเทศวณฺณนา หน้า 424

ปฏิพัทฺฐจิตฺโตติ อหํ อิมํ วนิ น ชีวามิเอโส เม คติ
เอโส เม ปฺรายนนฺติ เอวํ อตฺตํ นิจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจ
ปฏิพัทฺฐจิตฺโต โหติ ฯ อิมํ วนิ น ชีวนฺติ อหํ เตสํ
คติ อหํ เตสํ ปฺรายนนฺติ เอวํ อตฺตํ อจฺจฺจฺจฺจ
จฺจฺจฺจฺจฺจฺจ ปฏิพัทฺฐจิตฺโต โหติ ฯ อิทฺ ปน เอวํ ปฏิพัทฺฐ-
จิตฺโต อธิปฺเปโต ฯ

เอตํ ภยฺนฺติ เอตํ อตฺตํหาปนภยํ อตฺตโน สฺมาปฺตฺติหานี
สนฺธาย ภาณฺติ ฯ สนฺธเวติ ติวโร สนฺธโว ตณฺหาทิกฺกฺก-
มิตฺตสนฺธวเวสน ฯ ตตฺถ อจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจ
สนฺธโว ทฺวาสนฺธิปฺเปทฺทํ ทิกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺก
จิตฺตตาย มิตฺตํนุภมฺปนา มิตฺตสนฺธโว ฯ โส อิทฺ อธิปฺเปโต ฯ
เตน หิสฺส สฺมาปฺตฺติ ปฺริหีนา ฯ เตนาหฺ เอตํ ภยํ สนฺธเว
เปกฺขมาโน(๑) (๒)อหํ อธิคฺโตติ (๒) เสสํ วุตฺตสทิสเมวาติ(๓)เวทิตพฺพํ ฯ
นิตฺเตเส วตฺตพฺพํ นตฺถิ ฯ

ตติยํ ฯ

จตุตฺเถ วโสติ เวพฺพํ วิสาโลติ วิตฺถิณฺโณ ฯ วกาโร
อวธารณฺตฺโต เอวกาโร วา อัย ฯ สนฺธิวเสเนตฺถ เอกาโร
นญฺโจ ฯ ตสฺส ปฺรปฺเทน สฺมฺพนฺโร ตํ ปจฺจฺจฺจ
ยถาติ ปฏฺิภาเต ฯ วิสฺตฺโตติ ลลฺโล ชฺชฺชฺชฺช
๑. ม. เปกฺขมาโนติ ฯ ๒. ม. อิมํ ปาจา นตฺถิ ฯ
๓. ม. ปุพฺพสทิสเมวาติ ฯ

*เล่มที่ 39 ขกควิสามนุตตนิทุเทศวณณนา หน้า 425

ทาเรสุ จาติ ปุตุตธีตากริยาสุ ฯ ยา อเปกฺขาติ ยา ตณฺหา
โย สีนโห ฯ วัสกพีโรว อสชฺชมาโนติ วัสกพีโร วिय
อลคฺคมาโน ฯ กิ วุตฺตํ โหติ ยถา วัสโส วิสาโล วิสตุโต
เอว โหติ ปุตุเตสุ จ ทาเรสุ จ ยา อเปกฺขา สาปี
เอวํ ตานิ วตฺตุนิ ตํสิพฺพิตฺวา จิตตฺตา วิสตุตา เอว ฯ สุวาทํ
ตาย อเปกฺขาย อเปกฺขวา วิสาโล วัสโส วिय วิสตุโตติ เอวํ
อเปกฺขาย อาทินํ วิสฺวา ตํ อเปกฺขํ มคฺคณาณน นินฺทนฺโต
อัย วัสกพีโรว รูปาทีสุ วา ทิฏฺฐาทีสุ วา ลาภาทีสุ วา
กามภาวทีสุ วา (๑) ตณฺหามานทิฏฺฐิจิวเสน อสชฺชมาโน ปจฺเจก-
สมฺโพธิ อธิคโตติ ฯ เสสํ ปุริมฺนเยเนว เวทิตพฺพํ ฯ อิมายปี
นิตุเทศ อติเรกํ นตฺถิ ฯ (๒)

จตุตฺถิ ฯ

ปญฺจเม มิโคติ สพฺเพสํ อารณฺณิกจตุปฺปทานํเอว
เอตํ อธิวณฺํ ฯ อธิ ปน ปสทมิโค อธิปฺเปโต ฯ อรณฺณมฺหิตี
คามญฺจ คามุปจารญฺจ จเปตฺวา อวเสสํ อรณฺณํ อธิ ปน
อูยฺยานํ อธิปฺเปตํ ตสฺมาอูยฺยานมฺหิตี วุตฺตํ โหติ ฯ ยถาติ
ปฏฺฐิภาเค ฯ อพฺพุโรติ (๓) รชฺชพฺพนฺธนาทีสุ เยน เกนจิ อพฺพุโร ฯ
เอเตน วิสฺสตุตฺถจริยํ ทีเปติ ฯ เยนิจฺจกํ คจฺจติ โคจฺจรายาติ
๑. สุยา. กามภาวทีสุ วา ฯ ม. กามภาวทีสุ ฯ
๒. ปรมตฺถโชติกกา ๑ ฯ ๓. ม. อพฺพุโรติ ฯ เอวมุปฺริปี ฯ

*เล่มที่ 39 จุฬนิตฺตสวณฺณา หน้า 426

เยน ทิสภาเคน คนฺตุ อิจฺฉติ เตน โคจรตฺถํ กจฺฉติ ฯ
ตสฺมา ตตฺถ ยตฺตํ อิจฺฉติ คนฺตุ ตตฺถํ กจฺฉติ ฯ ยํ อิจฺฉติ
ขาทิตฺตํ ตํ ขาทิตฺติ ทิปฺเปติ ฯ วิญฺญู นโรติ ปณฺหิตปฺปรีโส ฯ
เสริตนฺติ สจฺจนฺทวฺตุตฺติ อปรายตฺตภาวํ ฯ เปกฺขมาโนติ ปญฺญา-
จกฺขุณา โอลอกฺยมาโน ฯ อถ วา ฐมฺมเสริตํ ปุคฺคเสริตญฺจ ฯ
โลกุตฺตรฐมฺมา หิ กิเลสวํ อคฺมนโต เสริโน เตหิ สมนฺนาคตา
ปุคฺคลา(๑) ว เตสํ ภาวนิตฺตโส เสริตํ เปกฺขมาโนติ ฯ กิ
วฺตุตํ โหติ มิโค อรณฺณมฺหิ ยถา อพฺพุโธ เยนิจฺฉนํ กจฺฉติ
โคจราย ฯ กทา นฺุ โข อหฺมปี ตณฺหาพนฺชนํ ฉินฺนิตฺตวา
เอวํ กจฺเจยฺยนฺติ อิติ เม ตมฺมฺหิ อิตฺโต จิตฺโต จ ปรีวารตฺตวา
จิตฺเทหิ พุทฺธสฺส(๒) เยนิจฺฉนํ คนฺตุ อลภนฺตสฺส ตสฺมี เยนิจฺฉนํ
คฺมนภาเว อาทิณฺวํ เยนิจฺฉนคฺมเน อานิสฺสํ ทิสฺวา อนุกฺกเมน
สมถวิปฺสฺสนา ปารีปฺปรี อคฺมิ(๓) ฯ ตโต ปจฺเจกโพธิ อธิคฺโตมฺหิ ฯ
ตสฺมา อถ โฉปี วิญฺญู นโร เสริตํ เปกฺขมาโน เอโก จเร
ขคฺควิสาณกปฺโปติ(๔) ฯ

ปญฺจํ ฯ

นฺนุเจ อยํ ปิณฺฑิตฺตโถ สหายมฺชเณ จิตฺตสฺส ทิวาเสยฺย-
สงฺขาเต วาเส จ มหาอุปฺภุจฺจานสงฺขาเต จาเน จ อุตฺตยาน-

๑. สฺยา. ม. ปุคฺคลา ฯ ๒. ม. พุทฺธสฺส ฯ

๓. ม. อคฺมิ ฯ ๔. ปรมตฺถโชติกา ๒๑/๑๑๐ ฯ

*เล่มที่ 39 จุฬนิตฺตสวณฺณา หน้า 428

อฏฺฐเม จาคฺคหุทฺธิโสติ จตุสฺส ทิสาสฺส ยถาสฺสขวิหารี ฯ

เอกํ ทิสํ ฝริตฺวา วิหริตฺติอาทินา (๑) วา นเยน พุรหุมฺวิหาร-
ภาวนา ฝริตา จตฺสโส ทิสา อสฺส สนฺตฺติปิ จาคฺคหุทฺธิโส ฯ

ตาสฺส ทิสาสฺส กคฺคจฺจิ สคฺคเต วา สขฺขารเ วา ภเยน น

ปฏฺธิหณฺณตฺติ อปฺปฏฺธิโฆติ ฯ สนฺตฺตฺสมาโนติ ทฺวาทสฺสวิหริสฺส

สนฺโตสฺสส วเสน สนฺตฺตฺสโก ฯ อิตฺริตฺเรนาคิ อจฺจาวเจน

ปจฺเจเยน ฯ ปริสฺสยานํ สหิตา อณฺมภฺกิติ เอตฺถ ปริสฺสยฺนฺติ (๒)

กายจิตฺตานิ ปริหาเปนฺติ วา เตสํ สมฺปตฺติตานิ (๓) วา ปฏฺธิจฺจ (๔)

สยฺนฺตฺติ ปริสฺสยา พาหิรานํ สึหพฺยคฺคฺฆาทีนํ อพฺพนฺตฺรานณฺจ

กามจฺจนฺทาทีนํ กายจิตฺตฺปทฺทวานํ เอตํ อธิวจฺนํ ฯ เต

ปริสฺสเย อธิวสณฺกขณฺติยา จ วิริยาทีหิ จ ฐมฺเมหิ สหิตฺติ

ปริสฺสยานํ สหิตา ฯ ญทฺธภาวกรภยาภาเวน อณฺมภฺกิ ฯ กิ

วคฺคตํ โหติ ยถา เต จตฺตาโร สมณฺา เอวํ อิตฺริตฺเรน

ปจฺเจเยน สนฺตฺตฺสมาโน เอตฺถ ปฏฺธิปคฺคตฺติปทฺฐจฺจเน สนฺโตเส จิโต

จตุสฺส ทิสาสฺส เมตฺตาคาทิกาวนาย จาคฺคหุทฺธิโส สคฺคตฺสขฺขารสฺส

ปฏฺธิหนนกรภยาภาเวน อปฺปฏฺธิโฆ จ โหติ ฯ โส จาคฺคหุทฺธิสคฺคตา

วคฺคตฺตฺปการานํ ปริสฺสยานํ สหิตา อปฺปฏฺธิขคฺคตา อณฺมภฺกิ จ

โหตฺติ เอตํ ปฏฺธิปคฺคตฺติคฺคณํ ทิสฺวา โยนิโส ปฏฺธิปจฺจชิตฺวา ปจฺเจก-

๑. ที. สึ. ๕/๓๘๔/๓๑๐ ฯ ที. ปา. ๑๑/๒๓๔/๒๓๕ ฯ

อภิ. วิ. ๓๕/๗๔๑/๓๖๕ ฯ พุ. จุฬ. ๓๐/๖๕๐/๓๔๕ ฯ

๒. ม. ปริสฺสยฺนฺติ ฯ ๓. ม. สมฺปตฺตฺติ ตานิ ฯ

๔. ม. ปฏฺธิจฺจ ฯ

*เล่มที่ 39 ขกควิสาณสุตตนิเทศวณณนา หน้า 429

สมุโพธิ อธิคโตมูหิตี ฯ

อถวา ฯ เต สมณนา วิย สนุตุสสมาโน อติริตเรน
วุดตณเยเนว จาตุทุทิสเ โหตีติ ฌตวา เอว จาตุทุทิสภาวิ
ปตถยนโต โยนิโต ปฎิปชชิตวา อธิคโตมูหิตี ฯ ตสฺมา อญฺโณปี
อิทิสฺ จานํ (๑) ปตถยมาโน จาตุทุทิสตาย ปริสฺสยานํ สหิตา
อปฺปฏิฌตาย จ อณฺมภี หุตวา เอโก จเร ขกควิสาณ-
กปฺโปติ ฯ (๒)

นิตุเทศ เมตฺตตติ อตฺถโต ตาว มิชชตีติ เมตฺตา
สินฺหตีติ(๓) อตฺถโต ฯ มิตฺเต วา ภาวา มิตฺตสฺส วา เอสา ปวตฺตีติปี
เมตฺตา ฯ เมตฺตาสหคเตนาคี เมตฺตตาย สมฺนฺนาคเตน ฯ เจตฺตาคี
จิตฺเตน ฯ เอกํ ทิสฺนฺติ เอกิสฺสา ทิสาย ปจฺมํ ปริกฺคหิตํ
สตุตํ อุปาทาย เอกํ ทิสํ ปริยาปนฺนสตุตฺตพฺรณฺวเสน วุตฺตํ ฯ
พฺริตฺวาติ พฺสิตฺวา อารมฺมณํ กตฺวา ฯ วิหฺรตีติ พุรฺหุมฺวิหารา-
ชิตฺถิตํ อิริยาปถวิหารํ ปวตฺเตติ ฯ ตถา ทฺตियฺนฺติ ยถา
ปุรฺตถิมาทิสฺ ทิสาสฺ ยํ กิลฺลิจิ เอกํ ทิสํ พฺริตฺวา วิหฺรติ
ตถาว ตทณฺนตฺรํ ทฺตियํ ตตฺถิยํ จตฺตถฺถญฺจาติ อตฺถโต ฯ

อิติ อุทฺทฺนฺติ เอเตเนว จ นเยน อุปริมํ ทิสฺนฺติ วุตฺตํ
โหตี ฯ อโธ ติริยนฺติ อโธทิสฺมปิ ติริยํทิสฺมปิ เอวเมว ฯ ตตฺถ
จ อโธติ เหฏฺฐา ฯ ติริยนฺติ อนฺุทิสฺวา ฯ เอว สพฺพทิสฺวา
๑. สฺยา. ม. อิทิสฺ สณฺจานํ ฯ ๒. ปรมฺตถโชติกา ๑ ฯ
๓. ม. สินฺหตีติ ฯ

*เล่มที่ 39 จุฬนิตฺเตสวณฺณา หน้า 430

อสุสมณฺหเต อสุสมิว เมตฺตาสหคตจิตฺตํ สาเรตีปี ปจฺจาสาเรตีปีติ(๑) ฯ
เอตฺตาวตา เอกเมกํ ทิสํ ปริกฺคหิตฺวา โอิธิสฺโส เมตฺตาวรณฺํ
ทสฺสิตํ ฯ สพฺพฐิตีอาทึ ปน อนฺธิสฺโส ทสฺสนตฺถํ วุคฺคํ ฯ ตตฺถ
สพฺพฐิตี สพฺพตฺถ ฯ สพฺพตฺตตฺตยาตี สพฺพเพสุ หีนมชฺฌิมอุกฺกภูจ-
मितฺตสปฺตตมชฺฌตฺตาทิปฺปเกเทสุ อตฺตตฺตยา ฯ อัยํ ปฺรตฺตโตตี วิภาคํ
อกฺคฺวา อตฺตตสมตฺตยาตี วุคฺคํ โหตี ฯ

อถ วา สพฺพตฺตตฺตยาตี สพฺพเพน จิตฺตภาเวน อีสกมฺปิ
พหึ อวิกฺขิปฺมานนฺตี วุคฺคํ โหตี ฯ สพฺพวอนฺตฺนฺตี สพฺพสตฺตวอนฺตี
สพฺพสตฺตยฺตฺตนฺตี อตฺถโธ ฯ โลกนฺตี สตฺตโลกํ ฯ วิปฺปฺเลนาตี เอวมาทึ-
ปฺรียายทสฺสนโต ปเนตฺถ ปฺน เมตฺตาสหคเตนาตี วุคฺคํ ฯ ยสฺมา
วา เอตฺถ โอิธิสฺโส ฝรณฺ เวย ปฺน ตถาสทฺโท วา(๒) อิตฺตสทฺโท
วาน วุคฺคโต ตสฺมา ปฺน เมตฺตาสหคเตน เจตฺตาสตี วุคฺคํ ฯ
นิกมฺนวเสน วา เอตํ วุคฺคํ ฯ วิปฺปฺเลนาตี เอตฺถ จ ฝรณฺวเสน
วิปฺปฺลตา ทฏฺฐพฺพา ฯ ภูมิวเสน ปน ตํ มหคฺคตํ ฯ ปคฺคณ-
วเสน อปฺปมาณสฺตฺตารมฺมณฺวเสน จ อปฺปมาณํ ฯ พฺยาปาท-
ปจฺจคฺคติกปฺปหานเนน อเวรํ ฯ โทมนสฺสปฺปหานเนน อพฺยาปชฺฌ(๓) ฯ
นิตฺตทฺทกฺขณฺตี วุคฺคํ โหตี ฯ (๔) กรุณา เหฏฺฐา วุคฺคตฺตถาเยว ฯ
โมทนฺตี ตาย ตํสมฺจฺคิโน สยํ วา โมทตี โมทนมตฺตเมว

๑. ม. ปจฺจาสาเรตีปีติ ฯ ๒. ม. วาสทฺโท ฯ

๓. ม. อพฺยาปชฺชํ ฯ ๔. วิสฺสุทฺธิมคฺค. ๒/๑๑๑ ฯ

*เล่มที่ 39 ขกควิสาณสูตตนิทุเทศวณณนา หน้า 431

วา สาคิ มุทิตาฯ อเวรา โหนตฺตืออาทิปุยาปาตปฺปหานเนน
มชฺชตฺตภาวูปกมเนน จ อฺเปกฺขตฺตือ อฺเปกฺขาฯ

ลกฺขณาทิตฺโต ปเนตฺถ หิตาการปฺปวตฺติลกฺขณา เมตฺตา
หิตฺตฺปสฺสหารรสา อาฆาตวินยปจฺจุปฺปญฺจานา สตฺตทานํ มนาป-
ภาวทสฺสนปทฺฏฺจานาฯ พุยาปาตฺตฺสโม เอตฺตฺสสา สมฺปตฺตือ
สิเนหสมฺภโว วิปตฺตือฯ ทฺกฺขาปนยนาการปฺปวตฺติลกฺขณา กรุณา
ปรทฺกฺขาสหนรสาฯ อวิหีสฺสาปจฺจุปฺปญฺจานา ทฺกฺขาภิกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺก
ภาวทสฺสนปทฺฏฺจานาฯ วิหีสฺวปฺสโม ตสฺสา สมฺปตฺตือ โสกสมฺภโว
วิปตฺตือฯ ปโมทลกฺขณา มุทิตา อนิสฺสายนรสา อรตฺติวิฆาต-
ปจฺจุปฺปญฺจานาฯ สตฺตทานํ สมฺปตฺตือทสฺสนปทฺฏฺจานาฯ อรตฺติวปฺสโม
ตสฺสา สมฺปตฺตือ ปหานสมฺภโว(๑) วิปตฺตือฯ สตฺเตสฺส มชฺชตฺตภา-
วการปฺปวตฺติลกฺขณา อฺเปกฺขา สตฺเตสฺส สมภาวทสฺสนรสา
ปฏฺธิฆานุนยวูปสมฺปจฺจุปฺปญฺจานา กมฺมสฺสกา สตฺตฺตา เต กสฺส
รฺจฺจยา สฺจฺจิตา วา ภวิสฺสฺสนฺตฺติฯ ทฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺก
ปตฺตสมฺปตฺตือโต วา น ปรีหายิสฺสฺสนฺตฺติ เอวํ ปวตฺตกมฺมสฺส-
กตาทสฺสนปทฺฏฺจานาฯ ปฏฺธิฆานุนยวูปสมฺปจฺจุปฺปญฺจานา ตสฺสา สมฺปตฺตือ
เลหสิตฺตาย อญฺญาณฺณเปกฺขาย สมภโว วิปตฺตือฯ

ตตฺถ สนฺต
โหติฯ อิตฺต
๑. ส. ปหานสมฺภโวฯ ๒. ม. นนฺต
๑. ส. ปหานสมฺภโวฯ ๒. ม. นนฺต

*เล่มที่ 39 ขกฺควิสาณสุตฺตนิทฺตเทสวณฺณนา หน้า 433

สินานํ ติตฺถํ คตปจฺจาคตํ อคฺคิททฺตํ โคชายิตํ อุปจิกขาชยิตํ(๑)
อนุทฺตรชยิตํ อนนฺตจฺฉินฺนํ ทสจฺฉินฺนํ ชชหาหฺมํ ฐปํ สมณจิวฺรํ
สามุทฺทียํ อภิเสกียํ ปญฺจิกํ(๒) วาตาหฺมํ อิทฺธิมยํ เทวทตฺตียนฺติ
เตวีสติ ปัสฺสูกฺคานิ เวทิตพฺพานิ ฯ เอตฺถ จ โสตฺถียนฺติ คพฺภมล-
หฺรณํ ฯ คตปจฺจาคตฺตนิ มตฺกสรีริ ปารุปีตฺวา สฺसानํ เนตฺวา
อานีตจิวฺรํ (๓) ฯ ชชหาหฺมฺนฺติ ชชํ อุตฺสาเปตฺวา ตโต อานีตํ ฯ ฐปฺนฺติ
วมฺมิเก ปุชิตจิวฺรํ ฯ สามุทฺทียนฺติ สมุทฺทวิจฺจิทิ ถลํ ปาปีตํ ฯ
ปฺนฺตีกนฺติ ปนฺถิ(๔) คจฺฉนฺเตหิ โจรภเยน ปาสาณฺเหหิ โกฏญฺเจตฺวา
ปารุตจิวฺรํ ฯ อิทฺธิมยฺนฺติ เอหิภิกฺขุจิวฺรํ ฯ เสถํ ปากฺกเมว ฯ

จิวฺรสนฺโตโสติ วีสติ จิวฺรสนฺโตสา จิวฺเร วิตกฺก-
สนฺโตโส คมนสนฺโตโส ปริเยสนสนฺโตโส ปญฺฉิลาภสนฺโตโส
มตฺตปญฺฉิภคฺคณสนฺโตโส โลลุปฺปวิวชฺชนสนฺโตโส ยถาลาภสนฺโตโส
ยถาพลสนฺโตโส ยถาสารุปฺปสนฺโตโส อุตฺกสนฺโตโส โชวน-
สนฺโตโส กรณสนฺโตโส ปริมาณสนฺโตโส สุตฺตสนฺโตโส สิพฺพน-
สนฺโตโส รชนสนฺโตโส กปฺปสนฺโตโส ปริโภคสนฺโตโส สนนฺธิ-
ปรีวชฺชนสนฺโตโส วิสฺสชฺชนสนฺโตโสติ ฯ ตตฺถ สาทกภิกฺขุณา(๕)
เตมาสํ นิพฺพุทฺทวาสํ วสิตฺวา เอกมาสมตฺตํ วิตกฺกิตฺตํ วญฺญติ ฯ
โส หิ ปวาริตฺวา จิวฺรมาเส จิวฺรํ กโรติ ฯ ปัสฺสูกฺคิโก

๑. ม. อุปจิกขาชยิตํ ฯ ๒. ม. ปนฺตีกํ ฯ ๓. ม. อปนีตจิวฺรํ ฯ
๔. ม. ปนฺตีกนฺติ ปนฺถิ ฯ ๕. ม. สาทกภิกฺขุโน ฯ

*เล่มที่ 39 จุฬนิตฺตสวณฺณา หน้า 434

อทุทฺตมาเสเนว(๑) กโรติ ฯ อิทํ มาสทุทฺตมาสมตฺตํ(๒) วิตกฺกนํ
วิตกฺกสนฺโตโส นาม ฯ (๓) จีวรตฺถาย กจฺจนฺตสฺส ปน กตฺถ
ลภิสฺสามิตฺติ อจินฺเตตฺวา กมฺมฏฺฐานสึเสเนว คมนํ คมนสนฺโตโส
นาม ฯ ปริเยสนตฺสฺส ปน เยน วา เตน วา สทฺธิ อปริเยสฺสิตฺวา
ลชฺชึ เปสํลํ ภิกฺขุํ คเหตฺวา ปริเยสนํ ปริเยสนสนฺโตโส นาม ฯ
เอวํ ปริเยสนตฺสฺส อหริยมาณํ จีวรํ ทูรโถว ทิสฺวา เอตํ
มณานิ ภวิสฺสตี เอตํ อมณาปนฺติ เอวํ อวิตกฺเกตฺวา ญฺลสฺสุมาทิสฺสุ
ยถาลทฺเชเนว สนฺตฺสนํ ปฏฺิลาภสนฺโตโส นาม ฯ เอวํ ลทฺธิ
คณฺหนตฺสฺสาปี เอตตํ ทฺพฏฺฏสฺส ภวิสฺสตี เอตตํ เอกปฏฺฏสฺสาตี
อตฺตโน ปโหนกมตฺเตเนว สนฺตฺสนํ มตฺตปฏฺิภคฺคหณสนฺโตโส
นาม ฯ จีวรํ ปริเยสนตฺสฺส ปน อสฺกสฺส ฆรทฺวาเร มณานิ
ลภิสฺสามิตฺติ อจินฺเตตฺวา ทฺวารปฏฺิปาฏฺิยา จรณํ โลลฺอุปฺวิวชฺชน-
สนฺโตโส นาม ฯ

ลูขปณฺิเตสฺส เยน เกนจิ ยาเปตฺตุ สกฺโกนฺตสฺส ยถา-
ลทฺเชเนว ยาปนํ ยถาลาภสนฺโตโส นาม ฯ อตฺตโน ถามํ
ชานิตฺวา เยน ยาเปตฺตุ สกฺโกติ เตน ยาปนํ ยถาพลสนฺโตโส
นาม ฯ มณานิ อญฺญสฺส ทตฺวา อตฺตนา เยน เกนจิ ยาปนํ
ยถาสารูปฺสนฺโตโส นาม ฯ กตฺถ อุกฺกํ มณานิ กตฺถ
อมณาปนฺติ อวิจาเรตฺวา เยน เกนจิ โธวณฺูปเคน อุกฺกเกน

๑. ม. อทุทฺตมาเสเนว ฯ ๒. ม. อิทํ มาสทุทฺตมาสมตฺตํ ฯ

๓. ม. อโย ปาโจ นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 39 จุฬนิตุเทศวณฺณนา หน้า 436

ปจิตฺวา ฉทุกิตกสฺสํ วา กเหตุวารชิตพฺพํ ฯ อัยฺ รชน-
สนฺโตโส นาม ฯ นีลกทฺทมกาพสาเมสุ ยํ กิลฺยจิ กเหตุวา หตุติ-
ปิฎฺเจ นิสินฺนสฺส ปณฺณายมานกปฺปกรณํ กปฺปสนฺโตโส นาม ฯ

หิริโกปีนปฏฺิจฺจาทนมตฺตวเสน ปรีกฺขชฺนํ ปรีโกกสนฺโตโส
นาม ฯ ทุสฺสํ ปน ลภิตฺวา สุตฺตํ วา สฺวึจํ วา การกํ
วา อลภนฺเตน จเปตฺตํ วฏฺฏติ ลภนฺเตน น วฏฺฏติ ฯ กตมปี
เจ อนฺเตวาทิกาทีนํ ทาทูกาโม โหติ เต จ อสนฺนินฺหิตา
ยาว อากมนฺวา จเปตฺตํ วฏฺฏติ อากตมตฺเตสุ เตสุ ทาทพฺพํ ฯ
ทาทู อสโกภนฺเตน อธิกฺขจาทพฺพํ ฯ อณฺณสฺมี จิวเร สติ
ปจฺจตฺถรณมปี อธิกฺขจาทู วฏฺฏติ ฯ อนธิกฺขจิตเมว หิ สนฺนินฺธิ
โหติ ฯ อธิกฺขจิตํ น โหติตี มหาสิวตฺเถโร อาห ฯ อัยฺ สนฺนินฺธิ-
ปรีวชฺชนสนฺโตโส นาม ฯ วิสฺสชฺเชนฺเตน ปน มุขํ โอลเอกเหตุวา
น ทาทพฺพํ สารณฺีชรมเม จตฺตวาว วิสฺสชฺเชตพฺพนฺติ
อัยฺ วิสฺสชฺชนสนฺโตโส นาม ฯ

จิวรปฏฺิสฺยตฺตานิ ชฺตงฺคานิ นาม ปัสฺสูกฺกิลกฺกณฺเจว
เตจิวริกฺกณฺจ ฯ อิติ จิวรสนฺโตสมหาอริยวํสํ ปุรยมาโน
ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ (๑) อิมานิ เทว ชฺตงฺคานิ โคเปติ อิมานิ
โคเปนฺโต จิวรสนฺโตสมหาอริยวํสวเสน สนฺตุญฺโจ โหติ ฯ

วณฺณวาทีติ เอโก สนฺตุญฺโจ โหติ สนฺโตสสฺส วณฺณ
๑. ม. ปจฺเจกพฺพุทฺโธ ฯ

*เล่มที่ 39 ขคฺควิสถนฺตฺตนิทฺตสวณฺณา หน้ที่ 437

น กเถติ ๑ เอโก น สนฺตฺตฺตจฺ โหติ สนฺโตสสฺต วณฺณํ
กเถติ ๑ เอโก เนว สนฺตฺตฺตจฺ โหติ ๑ น สนฺโตสสฺต วณฺณํ
กเถติ ๑ เอโก สนฺตฺตฺตจฺ จ โหติ สนฺโตสสฺต จ วณฺณํ
กเถติ ๑ ตถารูโป โส ปจฺเจกสมฺพทฺโธ ตํ ทสฺเสตฺตํ อิตฺตริตร-
จิวรสนฺตฺตฺตจฺยง จ วณฺณวาทิตี วุตฺตํ ๑

อนสฺนนฺติ ทฺตฺตฺตฺตปฺพิณคฺมณนํ โยคปฺปเกทํ นนํปฺปการี
อนสฺนํ ๑ อปฺปติรฺรปฺนฺติ อยฺตฺตํ ๑ อลทฺฐง จาติ อลภิตฺวง ๑
ยถง เอกจฺจ โกถํ นฺ โข จิวรี ลภิสฺสํมิตฺติ ปฺลยวณฺนเถหิ
ภิกฺขุหิ สทฺธิ์ เอกโต หุตฺวง โภหณฺณํ กโรนฺโต อุตฺตสฺติ
ปฺริตสฺสติ ปจฺเจกสมฺพทฺโธ เอวํ อลทฺฐง จ จิวรี น
ปฺริตสฺสติ ๑ ลทฺฐง จาติ ฐมฺเมณ สเมณ ลภิตฺวง ๑ อธิคฺโต(๑)
วิกตฺตโลภภิกฺทฺโธ ๑ อมฺจฺจิตฺติ อธิมตฺตคฺคณฺหย มฺจฺจณฺ(๒) อนนํปฺนโน ๑
อนชฺฆนํปฺนโนติ ๑ คณฺหย อโนตฺถโต อปฺริโยนทฺโธ ๑ อาทินว-
ทสฺสวาทิตี อนสฺนงปฺตฺตฺตยฺยจ คฺคิตปฺริโกเก(๓) จ อาทินว
ปฺสฺสมงนง ๑ นิสฺสรณปฺลยโธติ ยงวทงว สีสฺสฺส ปฺภิกฺฆงคยงติ (๔)
วุตฺตนิสฺสรณเมว ปชงนนฺโต ๑

อิตฺตริตรจิวรสนฺตฺตฺตจฺยงติ ยน เกนจ จิวเรน สนฺตฺตฺตจฺยง ๑
เนวตฺตงนํกํเสตฺตติ ยถง ปนฺนเรกจฺจ อหํ ปฺสฺสฺสฺสโก มยง
๑. ม. อธิคฺโตติ ๑ ๒. ม. มฺจฺจณฺ ๑ ๓. ม. อนสฺนงปฺตฺตฺตยฺยจ
คฺคิตปฺริโกเก ๑ ๔. ม. ม. ๑๒/๑๔/๑๗ ๑ อจฺ. นภฺก. ๒๒/๓๒๕/๔๑๕ ๑

*เล่มที่ 39 จุฬนิตุเทศวณณนา หน้า 438

อุปสมปทมาพเพเว (๑) ปัสสูถิกงคฺ คหิตํ โโก มยา สทิสฺส อตฺถิตฺติ
อตฺตูกกัสนํ กโรติ ฯ เอวํ โส อตฺตูกกัสนํ น กโรติ ฯ น
ปรํ วมฺเภตฺติ อิมํ ปนญฺเณ ภิกฺขุ น ปัสสูถิกาทิ วา
ปัสสูถิกมตฺตมฺปิ เอเตสํ นตฺถิตฺติ วา เอวํ ปรํ น วมฺเภติ ฯ
โย หิ ตตฺถ ทกฺโขติ โย ตสฺมี จีวรสนฺโตเส สนฺโตส-
วณฺณวาทิ ฯ ตาสฺ วา (๒) ทกฺโข เณโก พยฺตฺโต ฯ อนลฺโสติ
สาตจฺจกิริยาย อาลสิยวิรหิตฺ ฯ สมฺปชานํ ปฏิสฺสโตติ สมฺปชาน-
ปญฺญาเย (๓) เจว สติยา จ ยุตฺโต ฯ อริยวเส จิตฺติ อริยวเส
ปติฏฺฐิตฺโต ฯ

อิตริตเรน ปิณฺฑปาเตนาติ เยน เกนจि ปิณฺฑปาเตน ฯ
เอตฺถาปิ ปิณฺฑปาโต ชานิตพฺโพ ปิณฺฑปาตกฺเขตฺตํ ชานิตพฺพํ
ปิณฺฑปาตสนฺโตโส ชานิตพฺโพ ปิณฺฑปาตปฏิสฺสยุตฺตํ ชุตฺตงฺกํ
ชานิตพฺพํ ฯ ตตฺถ ปิณฺฑปาโตติ โอทโน กุมฺมาโส สตฺตฺ มจฺโจ
มัสสิ จิรํ ทริ สปิ นวณฺตี เตลฺลํ มฐฺ ฝานฺตี ยากุ ขาทนียํ
สายนียํ เลहनียนฺติ โสฬส ปิณฺฑปาตา ฯ

ปิณฺฑปาตกฺเขตฺตนฺติ สงฺฆกตฺตํ อุทฺเทสกตฺตํ นิมนฺตนํ
สลาภกตฺตํ ปกฺขิกํ อุโปสถิกํ ปาฏิปทิกํ อากนฺตฺกตฺตํ คมิกกตฺตํ
คิลานกตฺตํ คิลานุปฺภูจากรกตฺตํ ชุรฺกตฺตํ(๔) กุฏฺฐิกตฺตํ วาริกกตฺตํ (๕)

- # ๑. ม. อุปสมปทมาพเพเว ฯ ๒. สุยา. ม. วณฺณวาทิ ฯ
- # ตาสฺ วา ฯ ๓. ม. สมฺปชานปญฺญาเย ฯ ๔. ชุรฺกตฺตนฺติ ยุตฺตตฺริ ฯ
- # ๕. ม. วาริกกตฺตํ ฯ

*เล่มที่ 39 ขกควิสาณสูตตนิทฺตสวณฺณา หน้า 439

วิหารกตฺตุนฺติ ปณฺณรส ปิณฺฑปาตกฺเขตฺตานิ ฯ

ปิณฺฑปาตสนฺโตโสติ ปิณฺฑปาเต วิตกฺกสนฺโตโส คมน-
สนฺโตโส ปริเยสนสนฺโตโส ปฏฺฐิตาภสนฺโตโส ปฏฺฐิกุคฺคหนสนฺโตโส
มตฺตปฏฺฐิกุคฺคหนสนฺโตโส โลกฺอุปฺปวิวชฺชนสนฺโตโส ยถาลาภสนฺโตโส
ยถาพลสนฺโตโส ยถาสารุปฺปสนฺโตโส อุปการสนฺโตโส ปริมาณ-
สนฺโตโส ปริโภกสนฺโตโส สนฺนิธิปฺริวชฺชนสนฺโตโส วิสชฺชน-
สนฺโตโสติ ปณฺณรส สนฺโตสา ฯ ตตฺถ สาทโก ภิกฺขุ มุขํ
โธวิตุวา วิตกฺเกติ ฯ ปิณฺฑปาติเกน จ คณฺเณ สทฺธิ จรตา
สายํ เถรฺปญฺจกานกาเล เสว กตฺถ ปิณฺฑาย จริสฺสามาติ
อสุกฺกามเณ ฆนฺเตติ เอตฺตํ จินฺเตตุวา ตโต ปญฺจาย น
วิตกฺเกตฺตพฺพํ ฯ เอกจาริเกน วิตกฺกมาพฺเพ จตุวา วิตกฺเก-
ตฺตพฺพํ ฯ ตโต ปญฺจาย วิตกฺเกนฺโต ปน อริยวสา จูโต โหติ
ปริพาหิโร ฯ อัย วิตกฺกสนฺโตโส นาม ฯ ปิณฺฑาย ปวิสฺนฺเตน
ปน กุหิ ลภิสฺสามิติ อจินฺเตตุวา กมฺมญฺจกานสีเสน คนฺตพฺพํ ฯ
อัย คมนสนฺโตโส นาม ฯ ปริเยสนฺเตน ยํ วา ตํ วา
อคฺคเหตฺวา ลชฺชี่ เปสฺลเมว คเหตฺวา ปริเยสิตฺตพฺพํ ฯ อัย
ปริเยสนสนฺโตโส นาม ฯ ทูรโตว อหริยมานํ ทิสฺวา เอตฺ
มนาปี เอตฺ อมฺนาปฺนฺติ จิตฺตํ น อุปฺปาเทตฺตพฺพํ ฯ อัย
ปฏฺฐิตาภสนฺโตโส นาม ฯ อิทํ มนาปี คณฺหิสฺสามิ อิทํ
อมฺนาปี น คณฺหิสฺสามิติ อจินฺเตตุวา ยํ กิณฺจิ ยาปฺนฺมตฺตํ

*เล่มที่ 39 จูฬนิตฺตสวณฺณนา หน้า 440

คเหตุพพเมว ๆ อัยฺ ปฏิกฺคหณฺสนฺโตโส นาม ๆ

เอตฺถ ปน เทยฺยธมฺโม พหุ ทายโก อปฺปํ ทาทูกาโม
อปฺปํ คเหตุพพํ ๆ เทยฺยธมฺโม พหุ ทายโกปิ พหุ ทาทูกาโม
ปมาณเนว คเหตุพพํ ๆ เทยฺยธมฺโมปิ น พหุ ทายโกปิ อปฺปํ
ทาทูกาโม อปฺปํ คเหตุพพํ ๆ เทยฺยธมฺโม น พหุ ทายโก
ปน พหุ ทาทูกาโม ปมาณน คเหตุพพํ ปฏิกฺคหณฺสฺมี
หิ มตฺตํ อชานนฺโต มนุสฺसानํ ปสาทํ มกฺขเจติ สทฺธาเทยฺยํ
วินิปาเตติ สาสนํ น กโรติ ๆ วิชาตมาตฺยาปี (๑) จิตฺตํ คเหตุ
น สกฺโกติ ๆ อิติ มตฺตํ ชานิตฺตวาว ปฏิกฺคเหตุพพนฺติ อัยฺ
มตฺตปฏิกฺคหณฺสนฺโตโส นาม ๆ อทฺตกุลานิเยว อคฺนฺตฺวา
ทฺวารปฏฺิปาฏฺิยา คนฺตพพํ ๆ อัยฺ โลลฺลฺปวิวชฺชนฺสนฺโตโส
นาม ๆ ยถาลาภฺสนฺโตสาทโย จิวเร วุตฺตนยา เอว ๆ

ปิณฺฑปาตํ ปรีกฺขชิตฺตฺวา สมณฺธมฺมํ อนฺุปาเลสฺสามิตี เอวํ
อุปการิ ฌตฺวา ปรีกฺขชฺชนํ อุปการสนฺโตโส นาม ๆ ปตฺตํ
ปุเรตฺวา อานิตฺตมฺปิ (๒) น ปฏิกฺคเหตุพพํ ๆ อนฺุสสมฺปนฺเน สติ
เตน คาหาเปตฺพพํ อสฺติ หราเปตฺวา(๓) ปฏิกฺคหณฺปริมาณมตฺตํ
คเหตุพพํ ๆ อัยฺ ปริมาณฺสนฺโตโส นาม ๆ ชฺฆจฺจาย ปฏฺิวิโนทนํ
น อิทฺเมตฺถ นิสฺสรณฺนฺติ เอวํ ปรีกฺขชฺชนํ ปรีโกคฺสนฺโตโส
นาม ๆ นิตฺหิตฺวา(๔) น ปรีกฺขชิตฺตพพํ ๆ อัยฺ สนนฺธิ-
ปรีวชฺชนฺสนฺโตโส นาม ๆ มุขํ อนฺุโลเกตฺวา สारณฺยธมฺเม
๑. ม. วิชาตมาตฺยปีสุส ฯ ๒. ม. อานิตฺตํ ฯ ๓. ม. ออาหาราเปตฺวา ฯ
๔. ม. อัยฺ ปาโจ นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 39 ขกควิสาณสุตตนิทุเทศวณณนา หน้า 441

จิตน วิสซชชิตพัพ ๑ อัย วิสซชชชนสนโตโส นาม ๑

ปิณทปาตปฏิสยุตตานิ ปน ปณจ ชุตงคานิ ปิณทปาติ-
กงคํ สปทานจาริกงคํ เอกาสนิกงคํ ปตตปิณทิกงคํ ขลุปจจา-
ภตติกงคณติ ๑ อิติ ปิณทปาตสนโตสมหาอริยวัสํ ปุรยมาโน
ปจเจกสมพทุโธ อิมานิ ปณจ ชุตงคานิ โคเปติ อิมานิ
โคเปโนโต ปิณทปาตสนโตสมหาอริยวัสวเสน สนตฎุโจ โหติ ๑
วณณวาทีตีอาทีนิ วุตตนเยเนว เวทิตพพานิ ๑

เสนาสนานีติ (๑) อิช เสนาสนํ ชานิตพัพ เสนาสนกเขตต์
ชานิตพัพ เสนาสนสนโตโส ชานิตพัพ เสนาสนปฏิสยุตต์
ชุตงคํ ชานิตพัพ ๑ ตตถ เสนาสนนติ มณฺโฆ ปิจิ ภิสสิ
พิมฺโพหนํ วิหารโ อพฺพโยโค ปาสาทโ หมมฺมียํ กุหา เลณํ
อฏฺโฏ มาโพ เวพุ คุมฺโพ รุกขมฺมูลํ ยตถ วา ปน ภิกฺขุ
ปฏิกฺกมนตฺตีติ อิมานิ ปณฺณรส เสนาสนานิ ๑

เสนาสนกเขตตฺตุนติ สงฺฆโต วา คณโต วา ชาติโต วา
मितฺตโต วา อตฺตโน วา ธเนน ปัสสูลํ วาติ จ เขตตานิ ๑

เสนาสนสนโตโสติ เสนาสนเน วิตกฺกสนโตสาทโย ปณฺณรส
สนโตสา ๑ เต ปิณทปาเต วุตตนเยเนว เวทิตพพา ๑ เสนาสน-
ปฏิสยุตตานิ ปน ปณจ ชุตงคานิ อารญญิกงคํ รุกขมฺมูลิกงคํ
อพโภกาสิกงคํ โสทานิกงคํ ยถาสนฺนตติกงคณติ ๑ อิติ เสนาสน-
นโตสมหาอริยวัสํ ปุรยมาโน ปจเจกสมพทุโธ อิมานิ ปณจ
๑. ม.เสนาสนานีติ ๑

*เล่มที่ 39 จุฬนิตุเทศวณฺณนา หน้า 442

ฐตฺตฺกานี โคเปติ อิมานี โคเปนฺโต เสนาสนฺนโตสมหา-
อริยวสเวน สนฺตฺตฺกฺโจ โหติ ฯ

อติ อายสฺมา ฐมฺมเสนาปติ สาริปฺตฺตฺตฺเถโร ปจฺวี
ปตฺตฺธรมาโน วีย สาครกฺจฺณี ปฺรยมาโน วีย อากาสํ
วิตฺถารยมาโน(๑) วีย จ ปจฺมํ จีวรสนฺโตสอริยวสํ กเถตฺวา
จนฺทํ อุกฺกฺจาเปนฺโต วีย สุริยํ อุลลฺงฺเขนฺโต วีย จ ทฺตฺติยํ
ปิณฺฑปาตสนฺโตสอริยวสํ (๒) กเถตฺวา สินฺธุํ อุกฺกฺชิเปนฺโต(๓) วีย ตฺตฺติยํ
เสนาสนสนฺโตสอริยวสํ กเถตฺวา อิทานี กิลานปจฺจยสนฺโตส-
อริยวสํ กเถตฺวํ สนฺตฺตฺกฺโจ โหติ อิตฺริตฺเรณ กิลานปจฺจยเกสชฺช-
ปริกฺษาเรนาติอาทิมาย ฯ ตํ ปิณฺฑปาตคตฺติกเมว ฯ ตตฺถ ยถา-
ลาภยถาพลยถาสารูปฺสนฺโตเสเนว สนฺตฺตฺสฺสฺติตฺตฺพํ ฯ ภาวนาราม-
อริยวสํ ปน อิท นาคโต(๔) เนสชฺชกฺกฺภวณารามอริยวสํ
ภชฺติ ฯ (๕) วุฑฺฒมปี เจตํ

ปญฺจ เสนาสเน วุฑฺฒตา ปญฺจ อาหารนิสฺสฺติตา
เอโก วีริยสฺสฺยฺตฺโต เทว จ จีวรนิสฺสฺติตาติ ฯ (๖)

โปราณ อุกฺกฺณเณ อริยวเส จิโตติ เอตฺถ โปราณติ น
อรฺหุณฺนปฺตฺติเก ฯ อุกฺกฺณเณติ อุกฺกฺเคติ(๗) ชานิตฺตฺพเพ ฯ อริยวเสติ
๑. ม. ปตฺตฺธรมาโน ฯ ๒. ม. ทฺตฺติยปิณฺฑปาตสนฺโตสํ ฯ
๓. ม. อุกฺกฺชิเปนฺโต ฯ ๔. ม. อนาคโต ฯ ๕. สฺมจฺกถ. ๓ ฯ
มโนรธ. ๒/๔๖๐ ฯ ๖. สฺมจฺกถ. ๓ ฯ มโนรธ. ๒/๔๗๔ ฯ
๗. ม. อุกฺกฺเคติ ฯ

*เล่มที่ 39 ขกฺควิสาณสุตฺตนิทฺตเสวณณนา หน้า 443

อริยานํ วิเส ๑ ยถา หิ ขตฺติยวิโส พุราหุมนวิโส เวสฺสวิโส
 สุตฺตวิโส สมณวิโส กุลวิโส ราชวิโส จ(๑) เอวมยฺมปิ อฏฺฐโม
 อริยวิโส อริยตฺนุติ อริยปเวณิ นาม โหติ ๑ โส โข ปนํยํ
 วิโส อิมสํ วิสาณํ มุลคฺคฺชาทินํ กาพานุสําริยคฺคฺชาทโย วิย
 อคฺคฺมกฺขายติ ๑ เก ปน เต อริยา เยสํ เอโส วิโสติ
 อริยา วุจฺจนฺติ พุทฺธา จ ปจฺเจกพุทฺธา จ ตถาคตสาวกา
 จ เอเตสํ อริยานํ วิโสติ อริยสํโส ๑ อิตฺโต ปุพฺเพ หิ
 สตฺสหสฺสสํธิกาณํ (๒) จตฺนุนํ อสฺงฺเขยฺยํยานํ มตฺถเก ตณฺหํโกโร
 เมชงฺโกโร สรณงฺโกโร ทีปงฺโกโรติ จตฺตาโร พุทฺธา อุปฺปนฺนา
 เต อริยา เตสํ อริยานํ วิโสติ อริยวิโส ๑ เตสํ พุทฺธานํ
 ปรีนิตฺตพฺพานโต อปรภาเก (๓)อสฺงฺเขยฺยํ อติกฺกนฺเตปี (๓) โกณฺฑญฺโธ
 นาม พุทฺโธ อุปฺปนฺโน ๑เป ๑ อิมสฺมี กปฺเป กกุสฺนุโธ
 โกณฺคามโน กสฺสโป อมฺหากํ ภควา โคตโมติ จตฺตาโร พุทฺธา
 อุปฺปนฺนา เตสํ อริยานํ วิโสติ อริยวิโส ๑ อปฺิจ อตีตา-
 นาคตปจฺจอุปฺปนฺนํ สพฺพพุทฺธปจฺเจกพุทฺธพุทฺธสาวกาณํ อริยานํ
 วิโสติ อริยวิโส ๑ ตสฺมี อริยวิเส ๑ (๔) จิตฺติ ปตฺติจฺจิตฺ ๑ เตสํ
 วุตฺตนเยเนว เวทิตฺตพฺพิ ๑

อฏฺฐมํ ๑

- # ๑. ม. จสทฺโท นตฺถิ ๑ ๒. ม. สตฺสหสฺสกปฺปาธิกาณํ ๑
- # ๓. ม. อสฺงฺเขยฺยํ อติกฺกมิตฺวา ๑ ๔. มโนรธ. ๒/๔๖๐ ๑

*เล่มที่ 39 จุฬนิตฺตสวณฺณนา หน้า 444

นวมเ อัย โยชนา ทุสฺสงฺกหา ปพฺพชิตาปี เอเก ฯ
เย อสนฺโตสากิภูตา ตถาวีธา เอว จ อโถ กทฺฐา ฆมฺมา-
สนฺตา ฯ เอตมฺหิ ทุสฺสงฺกหาวิ ชิจฺจุนฺโต วิปฺสฺสนิ อารภิตฺวา
ปจฺเจกโพธิ อธิคโตมฺหิตี(๑) ฯ เสสิ ปฺริมนเยเนว เวทิตพฺพํ ฯ (๒)
นิตฺตสวณฺณนา อนสฺสวาติ วจัน อสฺสวณฺกา ฯ อวจนกรธาติ
ทพฺพจา ฯ ปฏฺฐิลอมวฺตฺติโนติ ปจฺจันนิกิ (๓) กถนสีลา ปฏฺฐิมลฺลา
หุตฺวา ปวตฺตณฺตีติ อตฺโถ ฯ อณฺเณเนว มุขํ กโรนฺตีติ โยวาททายเก
ทิสฺวา มุขํ ปริวตฺเตตฺวา อณฺเณ ทิสฺวาทํ โยโลเกนฺติ ฯ
อพฺยวโณ หุตฺวาติ อววโณ หุตฺวา ฯ อนเปกฺโข หุตฺวาติ
อนลฺลีนฺ หุตฺวา ฯ

นวมํ ฯ

ทสมเ โยโรปยิตฺวาติ อปเนตฺวา ฯ คิหิพฺยณฺชนานีติ
เกสมสฺสุโธทาทวตฺถาลงฺการมาลาคนฺชวิเลปนอติปฺตฺตทาสิทาสาทินิ ฯ
เอตานิ คิหิภาวํ พฺยณฺชนนฺติ (๔) ตสมฺมา คิหิพฺยณฺชนานีติ
วฺจฺจนฺติ ฯ สณฺณินฺนปฺตฺโต ปตฺติตปฺตฺโต ฯ เณตฺวานาติ มคฺค-
ณาณนฺน ฉินฺนทฺวา ฯ วิโรติ มคฺควีริยสมนฺนาคโต ฯ คิหิ-
พฺนฺชนานีติ กามพฺนฺชนานิ ฯ กามา หิ คิหิณํ พนฺชนานิ ฯ
อัย ตาว ปทตฺโถ ฯ
๑. ม. อธิคโตมฺหิตี ฯ เอวมฺปฺริปี ฯ ๒. ปรมตฺถโชติกา ๑ ฯ
๓. ม. ปจฺจันนิกิ ฯ ๔. ม. พฺยณฺชนนฺติ ฯ

*เล่มที่ 39 ขคฺควิสานุตตนิทุเทศวณณนา หน้า 445

อัย ปน อธิปฺปาโย อโหวตาทมปิ โอรุเปยิตฺวา คิหิ
พฺยณฺชนานิ สณฺณินฺนปฺตฺโต ยถา โกวิปาโร ภเวยฺยณฺติ เอว
หิ จินฺตยมาโน วิปฺสฺสนํ อารภิตฺวา อธิคฺโต(๑) เสถํ ปุริม-
นเยเนว เวทิตพฺพํ ฯ (๒)

นิตุเทศ สาราสนญฺจาติ สารี อาสนํ ฯ จินฺนानीติ (๓)
คพิทานิ ฯ สณฺณินฺนानीติ นิปนฺนानी(๔) ฯ ปตฺตานีติ วนฺณฺฏฺโต
มุตฺตานิ ฯ ปริปตฺตานีติ ภูมียํ ปตฺตานิ ฯ

ทสมํ ฯ

ปจฺมวคฺควณณนา นิฏฺฐิตา ฯ

ทฺติยวคฺควณณนา

ทฺติยวคฺคสฺส ปจฺมทฺวเย นิปกนฺติ ปกคฺคินฺปุณฺณํ ปณฺทิตํ
กสิณฺปริกมฺมาทิกุสฺลํ(๕) ฯ สาธุวิหารินฺติ อปฺปนาวิหารเณ วา
อฺปปจาเรณ วา สมฺนุํนาคคํ ฯ ธีรณฺติ ธีตฺติสมฺปนฺนํ ฯ ตตฺถ
นิปกกฺกุเจณ (๖) ธีตฺติสมฺปทา วุคฺคา ฯ อธิ ปน ธีตฺติสมฺปนฺน-
เมวาทิ อตฺถโถ ฯ ธีติ นาม อสฺถิตฺตปรกฺกมฺตา กามํ ตโจ
จ นหารุ จาติ (๗) เอวํ ปวคฺตวีริยสฺเสถํ อธิวจฺนํ ฯ อปิจ

๑. ม. ปรมตฺถโชติกา ฯ ๑ ฯ ๒. ม. ชานิตพฺพํ ฯ

๓. ม. จินฺนानीติ ฯ ๔. ม. สณฺณินฺนानीติ นิปฺปณฺณานิ ฯ

๕. ม. กสิณฺปริกมฺมาทิสฺส กุสฺลํ ฯ ๖. ม. นิปกคฺคเตน ฯ

๗. ม. ม. ๑๓/๒๓๕/๒๓๔ ฯ อัง. ทุก. ๒๐/๒๕๑/๖๔ ฯ

บ. มหา. ๒๕/๕๑๘/๕๘๔-๕ ฯ

*เล่มที่ 39 จุฬนิตฺเตสวณฺณนา หน้า 446

ธิกุกิตปาโปติปิ (๑) ธีโร ๑ ราชาว รฎฺจํ วิชิตํ ปฬายาติ ยถา
ปฎิราชา วิชิตํ รฎฺจํ อนตุถาวหนฺติ ญตฺวา รชฺชํ (๒) ปฬาย
เอโก จรติ(๓) เอวํ พาลสหายํ ปฬาย เอโก จเร ๑ อถวา
ราชาว รฎฺจนฺติ ยถา สุตโตโม ราชา วิชิตํ รฎฺจํ ปฬาย
เอโก จรติ ๑ (๔) ยถา จ มหาชนโก เอวํ เอโก จเรติ อยมปิ
เอตสฺสตุโธ ๑ เสถํ วุตฺตานุสาเรน สกฺกา ชานิตฺตุนฺติ น
วิตฺถาริตํ ๑ (๕) นิตฺเตเส วตฺตพฺพํ นตฺถิ ๑

ปรจฺมทวฺย ๑

ตติยคาคา ปทตฺตโต อุตฺตนา เอว ๑ เกวลญจ ปน
สหายสมฺปทฺนฺติ เอตฺถ อเสกฺเขหิ(๖) สีลาทิกฺขนฺเชหิ สมฺปนฺนา
สหายา เอว สหายสมฺปทาติ เวทิตพฺพา ๑ อยมฺปนฺตฺถ โยชฺนา
ยา อยํ วุตฺตา สหายสมฺปทา ตํ สหายสมฺปทํ อทฺธา
ปัสสาม เอกํเสนว โถเมมาติ วุตฺตํ โหติ ๑ กถํ เสฎฺฐา
สมาเสวิตพฺพา สหายาติ ๑ กสฺมา อตฺตโน สีลาทีหิ เสฎฺฐเจ
เสวมานสฺส สีลาทโย รมฺมา อนฺุปนฺนา อฺุปฺชชฺนฺติ อฺุปนฺนา
วฺุฑฺฒี วิรุพฺหี เวปฺุลลํ ปาปฺณฺนฺติ ๑ สเจ เสวมานสฺส อญฺณมญฺณํ
สมชารณฺน กุกฺกจฺจวิโนทเนน จ ลทฺธา น ปรีหายนฺติ ๑
เอเต ปน สหายเก เสฎฺฐเจ จ สเม จ อลทฺธา กุหนาทิมิจฺฉาชีว

๑. ม. ธิกุกิตปาโปติปิ ๑ ๒. ส. รชฺชํ ๑ ม. กฎฺจํ ๑

๓. ม. จรติ ๑ ๔. ม. จริ ๑ ๕. ปรมตฺถโชติกา ๑

๖. ม. อเสกฺเขหิ ๑

*เล่มที่ 39 ขคควิสานตตตนิทุเทสวณณนา หน้ 447

วชเชตวา ฐมเมน สเมน อูปรนุณโกชนั ภูณชนุโต ตตถ จ
ปฏิมานุนยั อนุปรปาเทนุโต อนุวชชโกชั หุตวา อตตกาโม
กุกปุตโต เอโก จเร ขคควิสานกปโป ๑ อหมุปี หิ เอวั
จรनुโต อิมั สมุปรตตี อธิคโตมุหิตี ๑ นิตุเทโส วุตตุนโย เอว ๑
ตตยั ๑

จตุตเถ ทิสวติ โอลเกตวา ๑ สวณณตตตติ
กานจนตต (๑) ๑ วलयันติ ปาสเสโส ๑ สวเสโส (๒) หิ อัย อตุโธ ๑
ปรกตตรานันติ ปกาสนสีลانی (๓) ชุติมนตานิติ วุตตั โหติ ๑ เสถั
อตุตตานปทตถเมว ๑ อัย ปน โยชนา ทิสวา ภูชตุมิ สวณณตต
วलयันิ คณวาเส สติ สงฆมณณนา ๑ เอกวาเส สติ อฆมณณนาติ
เอวั จินตุนุโต วิปรตสนั อารภิตวา อธิคโตมุหิตี ๑ เสถั
วุตตุนยเมวติ ๑ (๔) นูปรานันติ (๕) วलयันิ ๑ นียูราติ (๖) เกจิ วทนุติ ๑
ฆมณณตตติ อถลมณณณั หนนุติ ๑

จตุตถั ๑

ปถจมคคาตา ปทตถโต อตุตตานา เอว ๑ อัย ปน เอตุถ
อธิปรปาโย สวายั (๗) เอเตน ทุตติเยน กุมารเณ สัตถุนหาทีนั
นัเวเทนเตน สหตั (๘) สณณวาเปนตตตต มมตต (๙) วาจาภิตาโป
๑. ม. กณจนตต ๑ ๒. สยา. ม. สวเสสปาโจ ๑
๓. ม. ปกาสนสีลانی ๑ ๔. ปรมตถโชติกา ๑ ๕. ม. นูปรานันติ ๑
๖. ม. นียูราติ ๑ ๗. ม. ยวายั ๑ ๘. ม. สหวาเสน ตั ๑
๙. ม. มม ๑

*เล่มที่ 39 จุฬนิตุเทสวณฺณนา หน้า 448

ตสฺมี สีนฺหวเสนา อภิสชฺชนา วา ซาตาฯ สเจ อหํ อิมํ
น ปรีจฺจชามิ ตโต อายตฺมปิ ยถเว อิทานิ(๑) เอวํ ทฺตฺติเยน
สท มมสฺส วาจาภิตาโป อภิสชฺชนา วาฯ อุภยมฺปิ เจตํ
อนฺตรายกัรํ วิเสสาธคฺมสฺสชาติ เอตํ ภยํ อายตี เปกฺขมาโน
ตํ ฉทฺทเตตฺวา โยนิโส ปฏฺิปปชฺชิตฺวา ปจฺเจกโโพธิ อธิคฺโตมฺหิติ ฯ (๒)
เสถํ วุตฺตฺนยเมว ฯ

ปณฺจมํ ฯ

ฉกฺกุเจ กามาติ เทว กามา วตฺตฺกามา จ กิเลสกา
มา จฯ ตตฺถ วตฺตฺกามา มนาปีกา(๓) รุปาทโย ชมฺมา กิเลส-
กา มา ฉนฺทาทโย สพฺเพปิ รากปฺปเกทาฯ อิท ปน วตฺตฺกามา
อธิปฺเปตา รุปาทือเนกปฺปการวเสน (๔) จิตฺราฯ โลกสฺสาทวเสน
มรฺุราฯ พาลปฺลฺกชฺชนานํ มนํ รเมนฺตฺติ มโนรมาฯ วิรูป-
รูปนาติ วิรูปเณ รูปเณ อนกฺวิเชน สภาเวนาติ วุตฺตํ
โหติฯ เต หิ รูปาทิวเสน จิตฺรา รูปาทิสฺสุปี นีลาทิวเสน
วิวิชรูปาฯ เอวํ เตน วิรูปรูปเณ ตถา ตถา อสฺสาทํ ทสฺเสตฺวา
มเถนฺตฺติ จิตฺตํ ปพฺพชฺชชย อภิมิตฺตํ น เทนฺตฺติ ฯ (๕) เสสเมตฺถ
ปากฺกเมวฯ นิคมนมฺปิ ทฺวิหิ ตฺติหิ วา ปเทหิ โยเชตฺวา
ปฺุริมคาถาสฺ วุตฺตฺนยเนน เวทิตพฺพิ ฯ (๖)

๑. ม. ตเถว เหนฺสฺสตี ฯ ยถา อิทานิ ฯ ๒. ม. ปรมตฺถโชติกา ๑ ฯ

๓. ม. มนาปียา ฯ ๔. ม. รูปาทือเนกปฺปการเณ ฯ

๕. ม. เทนฺตฺติ ฯ ๖. ปรมตฺถชฺติกา ๑ ฯ

*เล่มที่ 39 ขกฺควิสานสุตฺตนิทฺเทสวณณา หน้า 449

กามคฺฉาติ กามยิตพฺพญฺเจน กามา ฯ พนฺชนญฺเจน คฺฉา ฯ
 อนุชานามิ ภิกฺขเว อหทานํ วตฺถานํ ทิกฺขณํ สงฺฆาภินฺนติ (๑) เอตถ
 ปฏฺฐญฺโจ คฺฉญฺโจ ฯ อจฺเจนฺติ กาลา ตฺรยฺนฺติ รตฺติโย วโยคฺฉา
 อนุปฺพุพฺ ฆหนฺตีติ (๒) เอตถ ราสฺญฺโจ คฺฉญฺโจ ฯ สตคฺฉา ทกฺขิณา
 ปาฏิกงฺขิตพฺพาติ (๓) เอตถ อานิสฺสญฺโจ คฺฉญฺโจ ฯ อนฺตํ อนฺตคฺฉณํ (๔)
 กยิรา มาลาคฺฉณ พฺหุติ(๕) เอตถ พนฺชนญฺโจ คฺฉญฺโจ ฯ อิธาปิ
 เอเสว อิธิปฺเปโต เตน วุตฺตํ พนฺชนญฺเจน คฺฉาติ ฯ จกฺขุ-
 วิญฺเฒยฺยาติ จกฺขุวิญฺญาณฺน ปสฺสิตพฺพา ฯ เอเตนฺปาเยน
 โสตฺวิญฺเฒยฺยาทีสุปิ อตฺโถ เวทิตพฺโพ ฯ อิฏฺฐาติ ปริยิฏฺฐา
 วา โหนฺตุ มา วา อิฏฺฐารมฺมณฺญตาติ อตฺโถ ฯ กนฺดาติ
 กมนฺยา(๖) ฯ มนาปาติ มนฺวทฺตฺนกา ฯ ปยฺรูปาติ ปยฺชาติกา ฯ
 กามฺปสฺยหิตาติ อารมฺมณฺํ กตฺวา อุปฺปชฺชมาเนน กามฺน
 อุปฺสยฺหิตา ฯ รชฺชนียาติ รชฺชนียา รากุปฺปตฺติการณฺญตาติ
 อตฺโถ ฯ

ยถิ มุทฺธาธาติอาทีสุ มุทฺธาติ องฺคฺลฺิปพฺเพสุ สณฺณํ
 จเปตฺวา หตฺถมุทฺธาช คณฺนา ฯ คณฺนาติ อจฺฉิทฺทคณฺนา ฯ สงฺขานนฺติ
 ปิณฺทคณฺนา ฯ ยาย เขตฺตํ โอลฺเกตฺวา อิธ เอตฺตกา วีหิ
 # ๑. วิ. มหา. ๕/๑๕๒/๒๐๗ ฯ ๒. ส. ส. ๑๕/๑๐/๔ ฯ
 # ๓. ม. อ. ๑๔/๓๑๑/๔๕๕ ฯ ๔. ที. มหา. ๑๐/๒๓๗/๓๒๘ ฯ
 # ม. ม. ๑๒/๑๓๖/๑๐๖ ฯ พ. พ. ๒๕/๓/๒ ฯ
 # ๕. พ. ๕. ๒๕/๑๔/๒๑ ฯ ๖. ม. กามนฺยา ฯ

*เล่มที่ 39 จุฬนิตุเทศวณฺณนา หน้า 450

ภวิสฺสฺสฺสฺสฺสฺส รุกฺขํ โอลฺลเกตฺวา อธิ เอตฺตกาณิ ผลานิ ภวิสฺสฺสฺสฺสฺส
อากาสํ โอลฺลเกตฺวา อิมิ อากาเส สกฺขมา เอตฺตกา นาม
ภวิสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส ฆานนฺตฺติ ๑ กสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส ๑ วณฺชิชฺชาติ วณฺชิชฺช-
ถลวณฺชิชฺชาทิวณฺปิปรโถ ๑ โครกฺขนฺตฺติ อตฺตโน วา ปเรสฺสฺสฺสฺส
กาโว รุกฺขิตฺวา ปณฺจโครสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส ๑ อิตฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส วุจฺจติ
อาวุสฺสฺสฺสฺสฺส อุตฺตวา อุตฺตฺตฺตฺตฺตฺต ๑ ราชปฺริสฺสฺสฺสฺส วินา อาวุเชน
ราชกมฺมํ กตฺวา ราชุตฺตฺตฺต ๑ สิปฺปฺปณฺตฺตฺต(๑) คหิตาวเสสฺส
หตฺถิอฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส ๑

สฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส ปรุกฺขโถติ ลกฺขํ วิย สรฺสฺสฺส สฺสฺสฺสฺส ปรโถ
จโถ สฺสฺสฺสฺส พาริยมาโนติ อตฺตโถ ๑ อุณฺหปฺปิ เอเสว นโย ๑
ทํสาทิสฺสฺส ทํสาติ ปิงฺกลมกฺขิกกา ๑ มกฺสาติ สพฺพมกฺขิกกา ๑
สรฺสฺสฺสฺส(๒) เย เกจิ สรฺสฺสฺส คจฺจนฺตฺติ ๑ ริสฺสฺสมาโนติ ปิพฺยมาโน
รฺูปมาโน ฆณฺฎิกฺขมาโน ๑ มิยฺยมาโนติ มรฺมาโน(๓) ๑ อัย
ภิกฺขเวติ ภิกฺขเว อัย มุทฺธาทิสฺสฺส ๑ ชฺวิกฺกปฺปนํ อากมฺม สฺสฺสฺส-
ปจฺจโย อาพาโธ ๑ กามานํ อาทินโวติ กามสฺสฺส อุตฺตฺตโถ
อฺุสฺสฺสฺสฺสฺส อตฺตโถ ๑ สนฺทฺทฺทฺทฺทฺทฺทฺทฺทฺทฺท ๑ ปจฺจกโข สามํ ปสฺสฺสฺสฺสฺส ๑
ทฺทฺทฺทฺทฺทฺทฺทฺทฺทฺทฺทฺทฺท ๑ ทฺทฺทฺทฺทฺทฺทฺทฺทฺทฺท ๑ กามเหตุติอาทิสฺสฺส ปจฺจยฺยฺยฺย กามา
อฺุสฺสฺส เหตุติ กามเหตุ ๑ มฺลฺลยฺยฺย กามา นิตานมฺสฺสฺส
กามนิตาน ๑ ลิงฺควิปฺลฺลาเสน ปน กามนิตานนฺตฺติ วุตฺตโถ ๑
๑. ปาลิยฺย สิปฺปายตเนนาติ ปาโจ ๑
๒. ม. สรฺสฺสฺส ๑ ๓. ม. มรฺมาโน ๑

*เล่มที่ 39 ขคควิสาณสุตตนิทุเทศวณณนา หน้าที่ 451

การณญเณ กามา อธิกรณั อสุสชาติ กามาธิกรโณ ๑ ลิงค-
วิปลลาเสเนว ปน กามาธิกรณนุติ วุตโต ๑ กามาณเมว เหตุติ
อิหิ นิยมวงนั กามปจญา อุปปชชติเยวาติ อตุโถ ๑

อุฏฐหโตติ อาชีวสมญุจาปกวีริเยน อุฏฐหนตสสุ ๑
ฃญโตติ ตั วิริยั ปุพพะเนาปริ ฃญนตสสุ ๑ วายมโตติ
วายามั ปรกกมัม ปโยคั กโรนตสสุ ๑ นาภินิปุพชชนตติ น
นิปุพชชนติ ตตถ (๑) นาภिरุหนติ ๑ โสจตีติ จิตเต อุปปนุนพลว-
โสเกน โสจติ ๑ กิลมตีติ กายเ อุปปนุนทุกุเขน กิลมติ ๑
ปริเทวตีติ วาจาปริเทวติ ๑ อุตตตาทินุติ อูริ ตาเพตวา ๑
กนุทตีติ โรทติ ๑ สมโมหิ อาปชชตีติ วิสณณิ วิย สมมุโพห
โหติ ๑ โมณนติ ตุจัน ๑ อผลโลติ นิปุผลโล ๑

อารกษาธิกรณนุติ อารกษาการณา ๑ กินุติ เมติ เกน นุ
โฆ อุปาเยน ๑ ยมปิ เมติ ยมปิ มยหิ กสิกมมาทีนิ
กตุวา อุปปาทิตธัน อโหสิ ๑ ตมปิ โน นตถีติ ตมปิ อมหากั
อิทานิ นตถิ ๑

ปุณ จ ปริ ภิกุขเว กามเหตุติอาทินาปี การณั
ทสเสตวาว อาทินัว ทสเสติ ๑ (๒) ตตถ กามเหตุติ กามปจญา
ราชาโนปี ราชुหิ วิวทนตตีติ อตุโถ ๑ กามนิทานนุติ ภาวนปุสกะ
กามะ นิตานั กตุวา วิวทนตตีติ อตุโถ ๑ กามาธิกรณนุติปี

๑. ม. หตถั ๑ ๒. ม. อาทินัว ทีเปติ ๑

*เล่มที่ 39 ขกฺควิสาณสุตฺตนิทฺตเทสวณฺณนา หน้า 452

ภาวนปฺปสกเมว กามเ อธิกรณํ กตฺวา วิวทฺตตีติ อตฺโถ ฯ
กามานเมว เหตุติ ความนิคมเสนาปติปฺปโรหิตญฺจานนฺตฺราทีนํ
กามานํเยว เหตุ วิวทฺตตีติ อตฺโถ ฯ อุปกฺกมฺมตีติ ปฺพรนฺตีติ ฯ

อสีจฺมมฺมตีติ อสี(๑) เจว เขฏฺฐกผลกาทีนํ จ ฯ

ชนฺุกลาปี สนฺุณนฺุหิตฺวาตี ชนฺุ กเหตุวา สรฺกลาปี
สนฺุณนฺุหิตฺวา ฯ อุกฺโขตฺตพฺพหฺนตี อุกฺโขโต ราสีญฺจตี ฯ ปกฺขชฺนฺุทฺตตีติ
ปฺปวิสนฺุตี ฯ อุตฺตฺตตีติ กณฺุเทสฺสุ. วิชฺโชตฺตลนฺุเตสฺสุตีติ ปฺปวิวตฺต-
มานฺุเตสฺสุ ฯ เต ตตฺถาตี เต ตสฺมี สงฺคามเ ฯ

อทฺททวเลปนา อุปฺการโยตี เจตฺถ มนฺุสฺสา ปาการปาทำ
อสุสฺซุรฺสณฺุจฺจานนฺุ อญฺุจกาหิ จินฺุตีวา อุปฺริ สุชฺชาย เลปนฺุตี(๒) ฯ
เอวํ กตฺปาการปาทา อุปฺการโยตี วุจฺจนฺุตี ฯ ตา ตกฺกาน-
กฺกลเลน (๓) สิตฺตทา อทฺททวเลปนา นาม โหณฺุตี ฯ ปกฺขชฺนฺุทฺตตีติ
ตาสํ เหนฺุจฺจา นิชาต(๔)อฺยสุตฺตรุกฺขสุลาทีหิ วิชฺฌมฺยานา ปาการสุส-
ปฺปิจฺฉินฺุตฺถภาเวน(๕) อารโหิตฺตุํ อสฺกโกณฺุตาปี อุปฺชวณฺุตีเยว ฯ
นฺุกณฺุณฺุยาตี(๖) กุถิตฺตโคมเยน ฯ อภิวคฺเคนาตี สตฺตทนฺุเตน ฯ (๗) ตํ
อญฺุจทนฺุตาการนฺุ กตฺวา นฺุครทฺวารํ ภิณฺุทิตฺวา ปฺปวิสีสุสฺสามาตี
อาคเต อุปฺริทฺวารเ จิตฺตา ตสฺส พนฺุชฺชโยตฺตทานิ จินฺุทิตฺวา
เตน อภิวคฺเคน โอมทฺทนฺุตี ฯ

๑. ม. อสี ฯ ๒. ม. ลิมฺปนฺุตี ฯ ๓. ส. ม. ตินฺุเตน กฺกลเลน ฯ

๔. ม. ติจิณ... ฯ ๕. ม. ปฺปิจฺฉินฺุตฺถภาเวน ฯ ๖. ม. นฺุกณฺุณฺุยาตี ฯ

๗. ม. สตฺตทนฺุเตน ฯ

*เล่มที่ 39 ขกฺควิสานสฺสุตตนิทุเทศวณณนา หน้า 453

สนฺธิมฺปี ฉินฺทนฺตฺติ ฆรสนฺธิมฺปี ฉินฺทนฺตฺติ ๑ นิลุโลปนฺตฺติ
คามม ปฺหริตฺวามหาวิโลปํ กโรนฺตฺติ ๑ เอกาการ์ณนฺตฺติ ปณฺณาส-
มตฺตปาปี สฺกฺกฺจิมตฺตปาปี ปรีวาเรตฺวา ชีวคฺคากฺห(๑) กเหตุวาว ฐนํ
อาหฺราเปนฺตฺติ ๑ ปรีปนฺนเถปี ตฺถิฏฺจนฺตฺติ ปนฺนถุหนกมมํ กโรนฺตฺติ ๑
อทุตฺตทณฺฑเกหฺตี มุคฺคเรหฺตี ๑ (๒) เสถํ ฐุตฺตตฺถเมว ๑

ณฺฎฺจํ ๑

สฺสุตฺตมม เอตฺติ อีตฺติ อากนฺตฺกานํ อกฺุสฺสภาคินํ (๓)
พฺยสนเหตุณฺํ เอตํ อธิวจฺนํ ๑ ตฺสฺมา กามคฺคณาปี เอเต
อนกพฺยสนาวหฺญเณน ทพฺุสนฺนิปาตฺทเณน จ อีตฺติ ๑ คณฺโฑปี
อสฺสุจฺ (๔) ปกฺฆมฺรติ อฺุทฺฐมาตปรีปกฺกปรีภินฺโน โหติ ๑ ตฺสฺมาเอเต
กิลเสาสฺสุจิปกฺฆมฺรตฺโต อฺุปฺปาทชฺรารภฺเกหฺตี อฺุทฺฐมาตปรีปกฺก-
ปรีภินฺนภาวโต จ คณฺโฑ ๑ อฺุปฺททวตีตฺติ อฺุปฺททโว อนตฺถํ
ชเนนฺโต อภิกฺวติ อชฺโฆตฺถตฺติ อตฺถโธ รากคณฺฑาทินเมตฺ (๕)
อธิวจฺนํ ๑ ตฺสฺมา กามคฺคณาเปเต อวิทิตฺนิปุพฺพานตฺถาวหเหตุตฺตาย
สพฺุพฺุททวตฺถตฺตาย จ อฺุปฺททโว ๑ ยสฺมา ปเนเต กิลเสาสฺสุ-
ภาวํ ชเนนฺตา สีลสฺสงฺฆาตมาโรคฺยโลลฺลุปฺปี วา อฺุปฺปาเทนฺตา
ปากตฺถิเมว อาโรคฺยํ วิลฺลุมฺปนฺตฺติ ตฺสฺมา อิมินา อาโรคฺย-
วิลฺลุมฺปนฺนเณน โรโค ๑ อพฺุภนฺตรมฺนุปีภุจฺญเณน ปนฺ อนฺโต-
๑. ม. อยํ ปาโจ นตฺถิ ๑ ๒. ปปญฺจ. ๒/๕๗ ๑
๓. ม. อกฺุสฺสภาคิยานํ ๑ ๔. ม. อสฺสุจํ ๑ ๕. ม. รากคณฺฑาทินเมตฺ ๑

*เล่มที่ 39 จุฬนิตฺตสวณฺณนา หน้า 454

ตฺตทณฺเฑน(๑) ทฺนุณีหรณฺเฑน จ สลฺลํ ฯ ทิฏฺฐธมฺมิกสมฺปราชิก-
ภยวหนโต ภยํ ฯ เม เอตฺตฺตฺติ(๒) ฯ เสสเมตฺต ปากฺกเมว ฯ
นิกมฺนมุปี วุตฺตฺนเยเนว เวทิตฺตพฺพํ ฯ (๓)

กามราครตฺตายนฺตฺติ กามราเคน รตฺโต อัยํ ฯ ฉนฺทราค-
วินิพฺทโชติ(๔) ฉนฺทราเคน เสฺนเหฺน พทฺโธ(๕) ฯ ทิฏฺฐธมฺมิกปิ
คพฺภาติ อิมสฺมี อตฺตภาเว วุตฺตมาฺนา สพายตฺนคพฺภา ฯ
สมฺปราชิกปิ คพฺภาติ ปฺรโลเกปี สพายตฺนคพฺภา ฯ น
ปฺริมุจฺจตีติ มุจฺจิตฺ(๖) น สกฺโกติ ฯ โอตินฺโณ สาทฺธูเปนาติ
มธฺรสภาพเนว ราเคน โอตินฺโณ โอคาทิตฺ ฯ ปฺลิตฺตฺตฺติ
กามกตฺตมคฺคํ ฯ ทฺกคฺคฺตฺติ ทฺกคฺคํ ฯ

สฺตฺตมํ ฯ

อฏฺฐเม สีตํ ทฺวิธํ อพฺภนฺตฺรธาตฺกฺโขภปจฺจยฺยจ พาทฺริ-
ธาตฺกฺโขภปจฺจยฺยจ ฯ ตธา อฺณฺหํ ฯ ตตฺถ ทํสาติ ปิํจฺจล-
มกฺขิกา ฯ สฺริสเปติ(๗) เย เกจิ ทิฆฺฆาติกา สฺริตฺวา คจฺจฺนฺตฺติ ฯ
เสสํ ปากฺกเมว ฯ นิกมฺนมุปี วุตฺตฺนเยเนว เวทิตฺตพฺพํ ฯ

อฏฺฐมํ ฯ

- # ๑. ม. อนุโตตฺตทณฺเฑน ฯ ๒. ม. เมตฺตฺตฺติ ฯ ๓. ปรมตฺตฺตฺติโชติกา ๑ ฯ
- # ๒. ม. ฉนฺทราควินิพฺทโชติ ฯ ๕. ม. พทฺโธ ฯ
- # ๖. ม. ปฺริมุจฺจิตฺ ฯ ๗. ม. สฺริสเปติ ฯ

*เล่มที่ 39 ขกควิสามนุตตนิทุเทสวณณนา หน้า 455

นวมคากา ปทตถโต ปากฎา เอว ๆ อัย ปเนตถ
 อธิปฺปายโยชนา สว จ โข ยตฺติวเสน น อนุสฺสวเสน ๆ
 ยถา อัย หตฺถิ มนุสฺสกนฺเตสฺส สีเลสฺส ทนฺตตฺตา อทฺตญฺมึ
 นาคจฺจตีติ วา สรฺริมฺหนตฺตาย วา นาโค ๆ เอว กุทาสฺส
 นามาหฺมปิ อริยกนฺเตสฺส สีเลสฺส ทนฺตตฺตา อทฺตญฺมึ นาคมเนน
 อากุ อกรณฺเนน ปฺน อิตฺตตฺตํ อนาคมเนน จ กุณฺสรฺริมฺหนตฺตาย
 วา นาโค ภเวยฺย ๆ ยถา เจส ยฺฐานิ วิวชฺเชตฺวา เอกจฺริย-
 สฺสฺเซน ยถาภิรฺนตฺติ วิหเร (๑) อรณฺเณ เอโก จเร ขกควิสามนปฺโป
 กุทาสฺส (๒) นามาหฺมปิ เอว กณฺโณ วิวชฺเชตฺวา เอกตฺตาทิรฺติสฺสฺเซน (๓)
 ฌานสฺสฺเซน ยถาภิรฺนตฺติ วิหริ (๔) อรณฺเณ อตฺตโน ยถา ยถา
 สฺสํ ยถา ยถา ยตฺตํ วา อิจฺฉามิ ตตฺตํ อรณฺเณ นิวตฺติ
 เอโก จเร ขกควิสามนปฺโป เอโก ภเรยฺยนฺติ (๕) อตฺตโต ๆ ยถา
 เจส สฺสณฺจิตฺกขฺนฺธมฺหนตฺตาย (๖) สลฺยชาตฺกขฺนฺโร กุทาสฺส นามาหฺมปิ
 เอว อเสกขฺสึลฺกขฺนฺธมฺหนตฺตาย สลฺยชาตฺกขฺนฺโร ภเวยฺย ๆ ยถา
 เจส ปทฺมสฺสทิสฺสคตฺตาย วา ปทฺมกุเล อุปฺปนฺนตฺตาย วา ปทฺมิ
 กุทาสฺส นามาหฺมปิ เอว ปทฺมสฺสทิสฺสโพชฺฌงฺกมฺหนตฺตาย (๗) วา
 อริยชาติปทฺเม อุปฺปนฺนตฺตาย วา ปทฺมิ ภเวยฺย ๆ ยถา เจส
 # ๑. ม. วิหเร ๆ ๒. ม. กุทาสฺส ๆ เอวมุปรึปี ๆ
 # ๓. สี. เอกนฺตาทิรฺติสฺสฺเซน ๆ ๔. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ๆ
 # ๕. สฺยา. ม. จเรยฺยนฺติ ๆ ๖. ม. สฺสณฺจิตฺกขฺนฺธมฺหนตฺตาย ๆ
 # ๗. ม. ปทฺมโพชฺฌงฺกมฺหนตฺตาย ๆ

*เล่มที่ 39 จุฬนิตุเทศวณณนา หน้า 556

ถามพลชวาทีหิ อุพาโร กุทาสสุ นามามหปิ เอว ปริสุทฺธ-
กายสมาจารดาทีหิ สีลสมาธินิพเพธิกปญญาทีหิ วา อุพาโร
ภเวยฺยนฺติ เอว จินฺเตนฺโต วิปสฺสนํ อารภิตฺวา ปจฺเจกโพธิ
อริคโตมฺหีติ ฯ (๑)

นวมํ ฯ

ทสเม อฏฺฐานตฺนฺติ อฏฺฐานํ ตํ อการณํ ตนฺติ วุตฺตํ
โหติ ฯ อนฺนาสิกสฺส โลโป กโต อริยสจฺจาน ทสฺสนนฺติ(๒)-
อาทีสุ วีย ฯ สงฺกณฺณการตสฺสาติ คณฺณกริตสฺส ฯ ยนฺติ การณ-
วจนเมตํ ยํ หิริยติ หิริยิตพฺเพนาติอาทีสุ (๓) วีย ฯ ผสฺสเยติ(๔)
อริคจฺเฆ ฯ สามยิกํ วิมุตฺตินฺติ โลกียสฺมาปตฺตี ฯ สทา หิ
อปฺปิตปฺปิตสมเย เอว ปจฺจนีเกหิ วิมฺจจนฺโต สามยิกา วิมุตฺติตฺติ
วฺจจติ ฯ ตํ สามยิกํ วิมุตฺตี ฯ อฏฺฐานํ ตํ น ตํ การณํ
วิชฺชติ สงฺกณฺณการตสฺส เยน การณฺน ผสฺสเย อิติ เอตํ
อาทิจฺพนฺธุสฺส ปจฺเจกพฺุทฺสฺส วโจ นิสฺมมฺ สงฺกณฺณกาย รัตตี
ปหาย โยนิโส ปฏฺิปชฺชนฺโต อริคโตมฺหีติ อาห ฯ เสถ
วฺตุตฺนยเมว ฯ (๕)

นิตุเทศ เนกขมฺมฺสฺสนฺติ ปพฺพชฺชาสุํ ฯ ปวิเวกสฺสนฺติ
กายจิตฺตอุปฺริเวเก สุํ ฯ อุปสมฺสฺสนฺติ กิเลสฺปสมํ ผลสฺมา-
ปตฺตีสฺสุํ ฯ สมฺโพธิสฺสนฺติ มกฺคสุํ ฯ นิกามลาภิติ อตฺตโน
๑. ปรมตฺถโชติกา ๑ ฯ ๒. พุ. พุ. ๒๕/๕/๔,๓๑๘/๓๓๓ ฯ
๓. อภิ. สงฺ. ๓๔/๒๒๕/๕๑ ฯ ๔. ม. ผสฺสเยติ ฯ
๕. ปรมตฺถโชติกา ๑ ฯ

*เล่มที่ 39 ขกควิสาณสุตตนิทุเทศวณณนา หน้า 457

รุจิเวเสน ยถากามลาภี ฯ อภิจนลาภีติ อทุกขลาภี ฯ อกสิรลาภีติ
วิปุลลาภี ฯ อสามยิกนฺติ โลกุตฺตรํ ฯ อกุปฺปนฺติ กุปฺปวิริหิตํ
อจลิตํ โลกุตฺตรมคฺคํ ฯ

ทสมํ ฯ

ทติยวคฺควณณนา นิฏฺฐิตา ฯ

ตติยวคฺควณณนา

ตติยวคฺคตฺส ปจเม ทิฏฺฐิวิสุกานีติ ทฺวาตฺถุจิ ทิฏฺฐิ-
กตานี ฯ ตานี หิ มคฺคสมฺมาทิฏฺฐิยา วิสุกฺกุเจน (๑) วิชฺฌณฺกุเจน
วิโลมฺกุเจน จ วิสุกานี ฯ เอวํ ทิฏฺฐิยา วิสุกานีติ ทิฏฺฐิ-
วิสุกานี ทิฏฺฐิโย เอว วา วิสุกานี ทิฏฺฐิวิสุกานี ฯ อุปาติ-
วตฺโตติ ทสฺสนมคฺเคน อติกฺกนฺโต ฯ ปตฺโต นิชามนฺติ อวินิปาต-
ธมฺมตฺตาย สมฺโพธิปฺรายนตฺตาย จ นิชตภาวํ อธิคฺโต สมฺมตฺต-
นิยามสงฺฆาตํ วา ปจมมคฺคนฺติ ฯ เอตฺตาวตฺตา ปจมมคฺคกิจฺจ-
นิปฺสฺสตี จ ตสฺส ปฏฺฐิตาโก จ วตฺโต ฯ อิทานี ปฏฺฐิตทฺธ-
มคฺโคติ อิมินา เสสมคฺคปฏฺฐิตาภํ ทสฺเสตี ฯ อุปฺปนฺนณฺวาโณมฺหีติ
อุปฺปนฺนปฺจเจกโพธิณาโณ อมฺหิ ฯ เอเตน ผลํ ทสฺเสตี ฯ อนนฺถ-
เนยฺโยติ อนฺถเเหหิ อิทํ สจฺจํ อิทํ สจฺจนฺติ น เนตพฺโพ ฯ เอเตน
สยฺมภูตํ ทีเปตี ฯ ปตฺเตเต วา ปฺจเจกโพธิณาณเณ อนนฺถเนยฺยตฺตาย
อภาวํ(๒) สยํ วสฺตีติ ฯ วิปฺสฺสนาย(๓) วา ทิฏฺฐิวิสุกานี อุปาติวตฺโต
๑. สฺยา. วิสุกฺกุเจน ฯ ม. วิสฺกฺกุเจน ฯ ๒. ม. อภาวา ฯ
๓. สฺยา. ม. สมถวิปฺสฺสนาย ฯ

*เล่มที่ 39 จุฬนิตุเทสวณณา หน้า 458

อาทิมกุเคน ปตุโต นิชามํ เสเสหิ ปฏิลทุมกุโค ผลณาณน
อุปนุนณาโณ ตํ สพพิ อตุตนาเว อธิคโตติ อนนญ-
เนยโย ฯ เสสิ วุตตนเยเนเว เวทิตพพิ ฯ (๑)

น ปรเนยโยติ น อนนญเหหิ เนตพโพ ฯ น ปรปตติโยติ
ปรจุกุชมมุตตา น อนนญเหหิ สททหาเปตพโพ ฯ น ปรปจโยติ
น อสส ปโร ปจโย น ปรสส สทชาย วุตตตีติ น ปรปจโย ฯ น
ปรปฏิปทชุกุติ น อนนญเสสิ ปฏิปทชวณณกมโน ฯ

ปรจมํ ฯ

ทุติเย นิลุโลลุปติ อโลลุปโป ฯ โย หิ รตตณฺหาภิภูโต
โหติ โส ภูสิ ลุปติ ปุนปฺปนญจ ลุปติ เตน โลลุปโปติ
วุจติ ฯ ตสฺมา เอส ตํ ปฏิกุขิปนฺโต อาห นิลุโลลุปติ ฯ
นิกฺกุโหติ เอตฺถ กิญจาปิ ยสฺส ติวิชฺกุนวตฺถุ นตฺถิ โส
นิกฺกุโหติ วุจติ อิมิสฺสา ปน กาย (๒) มนฺนญฺญโต ชนาทิสฺสุ (๓)
วิมฺหยมฺนาปชฺชนโต นิกฺกุโหติ อยมธิปฺปาโย ฯ นิปฺปิปาโสติ
เอตฺถ ปาตุมิจฺฉา ปิปาสา ตสฺสา อภาเวน นิปฺปิปาโส ฯ
สาทฺรสโลเกน โภตุกมฺยตาวิริหิตฺติ อตุโล ฯ นิมฺมกุโขติ เอตฺถ
ปรคฺคณวินาสนลฺกฺขโณ มกุโข ตสฺส อภาเวน นิมฺมกุโข ฯ
อตุตโน คหฺภูจกาเล ปรสฺส (๓) คฺคณมฺกฺขนภาวํ สนฺชาย อาห ฯ
๑. ปรมตฺถโชติกา ๑ ฯ ๒. ม. มนฺนญฺญโกชนาทิสฺสุ ฯ
๓. ม. สฺวทสฺส ฯ

*เล่มที่ 39 ขคควิสานสุตตนิทุเทศสวณณนา หน้า 459

นิทุชนตคสาวโมโหติ เอตุถ รากาทยโย ตโย กายทุจจริตาทีนิ
จ ตีณิตี ฉ ฐมา ยถาสมภวํ อปฺปสนฺนญฺเณ สกภาวํ(๑)
วิฆหาเปตฺวา ปรรภวํ คณฺหาปนญฺเณ กสญฺญเณ จ กสวาวติ
เวทิตพฺพา ฯ ยถาห

ตตฺถ กตเม ตโย กสวาว รากกสวาว โทสกสวาว
โมหกสวาว อิมะ ตโย กสวาว ฯ ตตฺถ กตเม อปเรปี ตโย
กสวาว กายกสวาว วจิกสวาว มโนกสวาวติ ฯ (๒)

เตสุ โมหํ จเปตฺวา ปญฺจนันํ กสวานันํ เตสญฺจ สพฺเพสํ
มุลญฺตสฺส โมหสฺส นิทุชนตตฺตา นิทุชนตคสาวโมโห ตินฺณเภา
วา กายวจิมโนกสวานันํ โมหสฺส จ นิทุชนตตฺตา นิทุชนตค-
สาวโมโห ฯ อิตเรสุ นิลฺโลลุปฺตาทีหิ(๓) รากกสวาสฺส นิมฺมกฺขตฺยา
โทสกสวาสฺส นิทุชนตภาโว สิทฺโธ เอว ฯ นีราสโสติ นิตฺตโณหฺ ฯ
สพฺพโลเกติ สกฺลโลเก ตีสุ ภเวสุ ทฺวาทสฺสุ วา อายตเนสุ
ภาววิภวตณฺหาวิรหิโต หุตฺวาติ อตุโถ ฯ เสสํ วุตฺตนเยเนว
เวทิตพฺพํ ฯ อถ วา ตโยปี ปาเท วตฺวา (๔) เอโก จเรติ เอวมฺปี
วา เอโก จริตุํ สกฺกญฺเณยฺยาติ เอวมฺปี เอตุถ สมฺพนฺโธ
กาตพฺโพ ฯ (๕)

ทฺติยํ ฯ

๑. ม. สกภาวํ ฯ ๒. อภ. วิ. ๓๕/๕๔๘/๔๕๓ ฯ

๓. ม. นิลฺโลลุปฺตาทีหิ ฯ ๔. ส. ปาเท วาเรตฺวา ฯ

ม. ปาเท วตฺวา ฯ ๕. ปรมตฺถโชติกา ๑ ฯ

*เล่มที่ 39 จุฬนิตุเทศวณณนา หน้า 460

ตติเย อัย สงฺเขปตฺโต ยวายํ ทสวตฺตฺถาย ปาป-
ทิกฺขิตฺตา สมนฺนาคตฺตฺตา ปาโป ๑ ปเรสมปี อนตฺถํ ทสฺเสตฺตี
อนตฺถทสฺสี ๑ กายทฺจฺจริตาทิมฺหิ จ วิสเม นินฺวิฏฺโฐ ๑ ตํ อตฺถ-
กาโม กุลปฺตฺโต ปาปํ สหายํ ปริวชฺชเยถ อนตฺถทสฺสี วิสเม
นินฺวิฏฺฐํ ๑ สยํ น เสเวติ อตฺตโน วเสน น เสเวยฺย ๑
ยทิ ปน ปรวโส โหติ ก็ สกฺกา กาคฺคฺนฺติ วุตฺตํ โหติ ๑
ปสฺสฺตฺนฺติ ปสฺสฺสํ (๑) ทิกฺขิตฺตฺวเสน ตตฺถ ตตฺถ ลกฺคฺนฺติ อตฺโต ๑
ปมตฺตฺนฺติ กามกฺเคสฺส โวสฺสฏฺฐจฺจิตฺตํ กุสฺลภาวนารหิตํ วา ๑
ตํ เอวรूपํ น เสเว น ภเช น ปยิริปาเส อลฺลทตฺตฺถ เอโก
จเร ขกฺคฺวิสาณกปโปติ ๑

นินฺทฺเตเส สยํ น เสเวยฺยาคิ สามํ น อุปฺสงฺกเมยฺย ๑
สามํ น เสเวยฺยาคิ จิตฺเตนปี น อุปฺสงฺกเมยฺย ๑ น เสเวยฺยาคิ
น ภเชยฺย ๑ น นินฺเสเวยฺยาคิ สมิปฺมปี น คจฺเจยฺย ๑ น
สํเสเวยฺยาคิ ทฺุเร ภเวยฺย ๑ น ปฏฺฐิเสเวยฺยาคิ (๒) ปฏฺฐิกฺกเมยฺย ๑
ตติยํ ๑

จตฺตฺเถ อัย สงฺเขปตฺโต พหุสฺสฺตฺนฺติ ทฺุวิโร พหุสฺสฺโต
ตีสฺส ปิฏฺเฐสฺส อตฺถโต นิจฺฉโล (๓) ปริยตฺตฺติพหุสฺสฺโต จ มกฺคผล-
วิชฺชาภินฺณานํ ปฏฺฐิวิทฺตฺตา ปฏฺฐิเวธพหุสฺสฺโต จ ๑ อากตาคโม
ธมฺมธโร ๑ อุพาเรหิ ปน กายวจิมโนกมฺเมหิ สมนฺนาคโต
๑. ม. สมตฺตํ ๑ ๒. ม. น ปริสํเสเวยฺยาคิ ๑
๓. ส. ม. นิจฺฉโล ๑

*เล่มที่ 39 ขคควิสานสูตตนิทุเทสวณณา หน้า 461

อุพาโร ๑ ยุตตปฏิภาโน จ มุตตปฏิภาโน จ ยุตตมุตตปฏิภาโน
จ ปฏิภาณวา ๑ ปริยตติปริปุจจาธคิมวเสน วา ติธา ปฏิ-
ภาณวา เวทิตพุโพ ๑ ยสฺส หิ ปริยตติ ปฏิภาติ โส ปริยตติ-
ปฏิภาณวา ๑ ยสฺส อตฺถลฺลจ ฌายลฺลจ ลกฺขณลฺลจ จานา-
จानลฺลจ ปริปุจจนตฺสฺส ปริปุจจา ปฏิภาติ โส ปริปุจจา-
ปฏิภาณวา ๑ เยน มคฺคาทโย ปฏิวิทฺธา โหนฺติ โส ปฏิเวธ-
ปฏิภาณวา(๑) ๑ ตํ เอวรूपํ พหุสฺสํ ฐมฺมธฺร ภาเชถ มิตฺตํ
อุพาริ ปฏิภาณวนฺตํ ๑ ตโต ตสฺसानุภาเวน อตฺตตฺถปรตฺถ-
อุภยตฺถเกทโต วา ทิฏฺฐธฺมมิกสมฺปรายิกปรมตฺถเกทโต วา
อนेกปฺปการานิ อลฺลยาย อตฺถานิ ตโต อโหสิ นฺ ไซ อหํ
อตีตมทฺธานนฺตืออาทิสฺ (๒) กงฺขาญฺจानสฺ วิเนยฺย กงฺขํ วิจิกิจฺจํ
วิเนตฺวา วินาสตฺวา เอวํ กตฺสพฺพกิจฺโจ เอโก จเร ขคฺค-
วิสานกปฺโปติ ๑ (๓)

จตุตฺถํ ๑

ปญฺจเม จิฑฺฐา จ รติ จ ปุฑฺเพ วุตฺตาว ๑ กามสุขนฺติ
วตฺถุกามสุขํ ๑ วตฺถุกามาปี หิ สุขสฺส วิสยาทิภาเวน สุขนฺติ
วฺจฺจนฺติ ๑ ยถาห อตฺถิ รูปํ สุขํ สุขานุปตฺติตฺตํ ๑ (๔) เอวเมตํ
จิฑฺฐํ รตี กามสุขลฺลจ อิมสฺมี โอกาสโลเก อนลฺงกริตฺวา อลฺนฺติ

- # ๑. ม. อธิคตปฏิภาณวา ๑ ๒. ม. ม. ๑๒/๑๒/๑๔ ๑
- # สั. นี. ๑๖/๖๓/๓๒ ๑ พุ. มหา. ๒๕/๘๑๐/๕๐๕ ๑
- # ๓. ปรมตฺถโชติกา ๑ ๔. สั. ข. ๑๗/๑๓๑/๘๖ ๑

*เล่มที่ 39 จุฬนิตฺตสวณฺณนา หน้า 462

อกคฺวา เอตฺตปฺปการนฺติ (๑) วา สารกฺตฺนฺติ วา เอวํ อกคฺเหตฺวา ฯ (๒)

อนเปกฺขมาโนติ เตน อนลฺงฺกรณฺน อนเปกฺขนสฺสโถ อปีหาสุโก

นิตฺตโณหฺ ฯ วิภูสฺสฺจฺจนา(๓) วิโรโต สจฺจวาทิ เอโก จเรติ ฯ

ตตฺถ วิภูสา ทฺวิธา (๔) อการิกวิภูสา จ สาธุกเวกฺกฺจน-
มาลาคนฺธาติ อนการิกวิภูสา จ ปตฺตมณฺฑนาติ (๕) ฯ วิภูสาเอว

วิภูสฺสฺจฺจนํ ตสฺมา วิภูสฺสฺจฺจนา ตวิธายปี วิรติยา วิโรโต ฯ

อวิตถวจนโต สจฺจวาทิติ เอวมตฺโถ ทฺกฺกฺชฺพโป ฯ (๕)

ปญฺจํ ฯ

นฺกฺกฺเจ ชนานิติ มุคฺตามณฺเฑพฺริยสงฺขสฺสิลาปวาพรชต-
ชาตฺรฺปาทีนํ รตนานิ ฯ ชลฺยณานิติ สาลิวิหิยวโกธฺมกงฺกฺวรก-

กฺทฺรฺสทฺกปฺปเกทานิ สตฺถ สเสสาปฺรณฺณานิ จ ฯ พนฺชวานิติ

ณาคิพนฺชฺโคตฺตพนฺชฺมิตฺตพนฺชฺสิปฺปพนฺชฺวเสน จตฺตฺพิชฺพนฺชฺเว ฯ

สโกธิตานิติ (๖) สทฺสทฺโกธิวเสน จิตานิเยว ฯ เสสฺสํ วุคฺตฺนยเมวาทิ ฯ

นฺกฺกฺจํ ฯ

สทฺตฺตเม สงฺโก เอโสติ อตฺตโน อฺปโภกํ นิทฺทิสติ ฯ

โส หิ สชฺชนฺติ ตตฺถ ปาณิโน กทฺทมํ (๗) ปวิภูโจ หตฺถิ

๑. ม. เอตํ ตปฺปกนฺติ วา ฯ ๒. สฺยา. ม. อกคฺเหตฺวา ฯ

๓. ม. วิภูสฺสฺจฺจนา ฯ ๔. ม. อการิกวิภูสา จ อนการิกวิภูสา จ

ตตฺถ อการิกวิภูสาสาธุกเวกฺกฺจนมาลาคนฺธาติ อนการิกวิภูสา จ

ปตฺตมณฺฑนาติ ฯ ๕. ปรมตฺถโชติกา ๑ ฯ ๖. ส. สโกธิตานิติ ฯ

ม. ยโธธิตานิติ ฯ ๗. ม. กทฺทเม ฯ

*เล่มที่ 39 ขคควิสามนุตตนิเทศวณณนา หน้า 463

วียาติ สจโค ฯ ปริตตเมตถ โสขุยนติ เอตถ ปญจกามคุณ
อุปโภคกาล วิปริตสณฺณาย อุปฺปาตพฺพโต กามาวจรธมฺม-
ปริยาปนฺนโต วา ลามกฺขมฺเจน โสขุยฺ ปริตตํ วิชฺชูปฺปาย
โองาสิตนจฺจทสฺสนสฺสํ (๑) วีย อิตฺตฺริ ตาวกาลีกนฺติ วุตฺตํ โหติ ฯ
อุปฺปสฺสาโท ทุกฺขเมตถ ภิโยยติ เอตถ จ ยวํ ยํ โข
ภิกฺขเว อิมํ ปญจ กามคุณํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ สฺสํ โสมนสฺสํ
อํยํ กามานํ อสฺสาโทติ (๒) วุตฺโต โส ยมิตํ (๓) โโก จ ภิกฺขเว
กามานํ อาทินโว อึช ภิกฺขเว กุลปฺตฺโต เยน สิปฺปญฺจฺจเนน (๔)
ชีวิกํ กปฺเปติ ยถิ มฺหุทาย ยถิ คณฺนยาติ เอวมาทินา นเยน (๕)
เนตถ ทุกฺขํ วุตฺตํ ตํ อุปฺนึชฺชย อุปฺโปทกพิณฺฑมฺตฺโต (๖) โหติ อถ
โฆ ทุกฺขเมว ภิโยย พหุ จฺจฺจ สฺมฺมฺทเทสฺ อุตทสฺสโส โหติ ฯ
เตน วุตฺตํ อุปฺปสฺสาโท ทุกฺขเมตถ ภิโยยติ ฯ กโฬ เอโสติ
อสฺสาทํ ทสฺเสตฺวา อากกฺขณวเสน พพิโส (๗) เอโส ยถิ
ปญจกามกฺขณา ฯ อิติ ฌตฺวา มติมาติ เอว ฌตฺวา พุทฺธิมา
ปญฺจติโต ปุริโส สพฺพเมตฺ (๘) ปหาย เอโก จเร ขคควิสาม-
กปฺโปติ ฯ (๙)

สตฺตมํ ฯ

- # ๑. ม. โองาสิตนจฺจทสฺสนสฺสํ ฯ ๒. ม. ม. ๑๒/๑๕๓/๑๖๘ ฯ
- # ๓. ม. ยมิตํ ฯ ๔. ม. สิปฺปญฺจฺจเนน ฯ ๕. ม. นเยเนตถ ฯ
- # ๖. ม. อุปฺโปทกพิณฺฑมฺตฺโต ฯ ๗. ม. พพิโส วีย ฯ
- # ๘. ม. สพฺพเมตฺ ฯ ๙. ปรมตฺถโชติกา ๑ ฯ

*เล่มที่ 39 จุฬนิตฺตสวณฺณนา หน้า 464

อภุจมคคาถาย ทุตฺติยปาเท ชาลนฺตฺติ สุตฺตมยํ วุจฺจติ ฯ
อมฺพุตฺติ อุกํ ทตฺถ จรตฺตีติ อมฺพุจาร์ มจฺจสฺเสตฺต อธิวจฺนํ ฯ
สลฺลิตฺเต อมฺพุจาร์ สลฺลิตฺตมฺพุจาร์ ฯ ตสฺมึ นทิสลฺลิตฺเต ชาลํ เกตฺวา
อมฺพุจาร์ วาติ (๑) วุจฺจตฺตํ โหติ ฯ ตติยปาเท ททฺตมฺนฺตฺติ ททฺตมฺภูจฺจานํ
วุจฺจติ ฯ ยถา อคฺคิ ททฺตมฺภูจฺจานํ ปุณฺ น นีวตฺตติ น ตตฺถ
ภิกฺขุโย อากจฺจติ เอวํ มคฺคณฺณคฺคินา ททฺตมฺ กามคฺคณฺณจฺจานํ
อนีวตฺตมาโน

สยฺโยชฺชนานิตฺติ ยสฺส สํวิชฺชนฺตฺติ ตํ ปุคฺคํ วัฏฺฏสฺมึ
สยฺโยชฺชนตฺติ พนฺชณฺตฺตีติ สยฺโยชฺชนานิ ฯ อิมานิ ปน
สํโยชฺชนานิ กิลฺลสฺสปฏิปาฏิยาปี อหาริตฺตํ วัฏฺฏตฺติ มคฺคปฺปฏิ-
ปาฏิยาปี ฯ กามราคปฺปฏิขมฺสยฺโยชฺชนานิ อนาคามิมคฺคเณ
ปหฺยฺยณฺตฺติ มานสยฺโยชฺชนํ อรหตฺตมคฺคเณ ฯ ทิฏฺฐิจิวิจิจฺจนา-
สึลฺลพฺพตฺปฺรามาสา โสตาปตฺตติมคฺคเณ ภวฺวราคสยฺโยชฺชนํ
อรหตฺตมคฺคเณ อีสฺสามจฺจรียานิ โสตาปตฺตติมคฺคเณ อวิชฺชา
อรหตฺตมคฺคเณ ฯ มคฺคปฺปฏิปาฏิยา ทิฏฺฐิจิวิจิจฺจนาสึลฺลพฺพต-
ปฺรามาสอีสฺสามจฺจรียา โสตาปตฺตติมคฺคเณ ปหฺยฺยณฺตฺติ กาม-
ราคปฺปฏิขมา อนาคามิมคฺคเณ มานภวฺวราคอวิชฺชา อรหตฺต-
มคฺคเณตฺติ ฯ ภินฺนิตฺตฺวาติ เกทํ ปาเปตฺวา ฯ สมภินฺนิตฺตฺวาติ (๒) นิตฺตํ
๑. สึ. คตฺตํ อมฺพุจาร์ วียาติ ฯ ม. คตฺตอมฺพุจาร์ วาติ ฯ
๒. ม. ปภินฺนิตฺตฺวาติ ฯ

*เล่มที่ 39 ขกควิสานสุตตนิเทศวณณนา หน้า 465

กตฺวา ฯ ทาลยิตฺวาติ ผาเลตฺวา ฯ ปทาลยิตฺวาติ หีเรตฺวา
สมปทาลยิตฺวาติ อุปสกุเคน ปทํ วฑฺฒิตํ ฯ (๑)

อฏฺฐมี ฯ

นวมเ โอกฺขิตฺตจกฺขุติ เหฏฺฐา ขิตฺตจกฺขุ สตฺต กิฏฺฐิณี
ปฏฺธิปาฎิยา จเปตฺวา ปรีวชฺชนปหาดพฺพทสฺสนตฺถํ (๒) ยุกมตฺตํ
เปกฺขมานนฺติ วุตฺตํ โหติ ฯ น ตฺว หนฺนุกฏฺฐิณา หทยภูฏิ
สงฺฆฏฺฐเณโต ฯ เอวณฺหิ โอกฺขิตฺตจกฺขุตา น สมณสารูปฺปา
โหติ ฯ น จ ปาทโลโลติ เอกสฺส ทฺติโย ทุวินฺนํ ตติโยติ
เอวํ กณฺมชฺฌํ ปวีสิตฺตคามตาย กณฺฑูยมานปาโท (๓) วีย อภวนฺโต
ทิมจาริก อนนฺวฏฺฐิตจาริกา(๔) วา ฯ [๕] กุตฺตินฺนทฺริโยติ นสฺ
อินฺนทฺริเยสฺส อิท [๖] วิสฺสุ [๗] วุตฺตาวเสสวเสน(๘) โคปีตินฺนทฺริโย ฯ
รกฺขิตฺมานสาโนติ มานสฺยเว มานसानํ ตํ รกฺขิตฺมสฺสาติ
รกฺขมฺมานสาโน ฯ ยถา (๙)กิลเสหิ น วิลฺลุปฺปติ(๙) เอวํ รกฺขิต-
จิตฺโตติ วุตฺตํ โหติ ฯ อนนฺวสฺสุโตติ อิมาย ปฏฺธิปคฺติยา เตสฺ
เตสฺ อารมฺมณฺเตสฺ กิลเสอนฺนฺวสฺสววิริโต ฯ อปฺริทฺยหฺมาโนติ เอวํ
อนฺนฺวสฺสววิริหาเอว(๑๐) กิลเสคฺคิหิ อปฺริทฺยหฺมาโน พหิทฺธา วา
๑. ปรมคฺตโชติกา ๑ ฯ ๒. ม.ปรีวชฺชนคเหตุพฺพทสฺสนตฺถํ ฯ
๓. ม. กณฺฑูยมานปาโท ฯ กตฺถจ. กณฺฑูยมานปาโท ฯ
๔. สී. อนินฺวตฺตจาริกวิริโต ฯ ๕. ม. เอตฺถนฺตเร วาสทฺโท
ทิสฺสติ ฯ ๖. ม. เอตฺถนฺตเร มนินฺนทฺริยสฺสาติ ทิสฺสติ ฯ
๗. ม. เอตฺถนฺตเร วุตฺตตฺตาติ ทิสฺสติ ฯ ๘. ม. วุตฺตาวเสสวเสน ฯ
๙. ม. กิลเสหิ น วิลฺลุปฺปติ ฯ ๑๐. ม. อนฺนฺวสฺสววิริหาเอว ฯ

*เล่มที่ 39 จุฬนิตุเทศวณณนา หน้า 466

อนวาสสุโต อชฌตต์ ปริทยหมาโน ฯ เสถิ วุตตนยเมวาทิ ฯ
จกขุนา รูปี ทิสวาทิ การณวเสน จกขุติ ลทุชโวหารเรน
รูปทสฺสนสมตฺถเนน จกขุวิญญาเนน รูปี ทิสวา ฯ โปราณา
ปนาหุ จกขุ รูปี น ปสฺสติ อจิตตกตฺตา จิตฺตํ น ปสฺสติ
อจกขุกตฺตา ทวารารมฺมณสงฺฆมฺภูณเนน(๑) ปสาทวตฺถุเกน จิตฺเตน
ปสฺสติ ฯ อีทิสี ปเนสา ธนฺนา วิชฌตฺตีอาทิสฺสู วีย สสมฺภารกถา
นาม โหติ ตสฺมา จกขุวิญญาเนน รูปี ทิสวาทิ อยเมเวตถ
อตุโถติ ฯ (๒)

นิมิตตคฺคาหีติ อิตฺถิปฺริสนิมิตฺตํ วา สุกฺกนิมิตฺตาทิกํ วา
กิลเสวตฺถุญฺจํ นิมิตฺตํ ฌนฺทราควเสน ฌณฺหาติ ทิฏฺฐมตฺตวเสน
น สณฺจาทิ ฯ อนุพฺยณฺชนคฺคาหีติ กิลเสานํ อนุพฺยณฺชนโต
ปากฺกฏภาวกรณฺโต อนุพฺยณฺชนนฺติ ลทุชโวหารํ หตฺถปาทหสิต-
ลปิตวิโลกิตาทิเกทํ อากาโร ฌณฺหาติ ฯ

ยควาธิกรณเมนนฺติ อาทิมฺหิ ยํการณา ยสฺส จกขุณฺทริยา-
สํวรสฺส เหตุ ฯ เอตํ ปุคฺคํ สติกวาญฺเณน จกขุณฺทริยํ(๓) อสํวตฺตํ
อปีหิตจกขุทวารํ หุตฺวา วิหรนฺตํ เอเต อภิขณฺทาโย ฐมฺมา
อนฺวาสฺสเวยฺยํ อนุพฺนฺเชยฺยํ ฯ (๔) ตสฺส สํวราย น ปฏฺธิปชฺชตฺติ
ตสฺส จกขุณฺทริยสฺส สติกวาญฺเณน ปีทหนตฺถาย น ปฏฺธิปชฺชติ ฯ
๑. ม. ทวารารมฺมณสงฺฆมฺภูณเน ปน ฯ ๒. วิสฺสุทฺธิมคฺค. ๑/๒๔ ฯ
๓. ม. จกขุณฺทริยํ ฯ ๔. ม. อัย ปาโง นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 39 ขุคควิสานสุตตนิทุเทศวณณนา หน้า 467

เอวัญโตะ เอว จ น รกขติ จกขุณทุริยึ ๑ น จกขุณทุริเย สัวรึ
อาปชชตีติ (๑) วุจติ ๑

ตตถ กิณจาปี จกขุณทุริเย สัวโร วา อัสวโร วา
นตติ ๑ น หิ จกขุปฺปสาทำ นิสฺสาย สติ วา มุญฺจสฺสจฺจึ วา
อุปฺปชชติ อปีจ ยทา รุปรามมณฺณึ จกขุสฺส อาปาถมาคจฺจติ
ตทา ภาวญฺเ กทฺวิกขตฺตึ อุปฺปชชิตฺวา นิรุทฺเช กิริยามโนธาตุ
อวชฺชนกิจฺจึ สาธยมาณา อุปฺปชชิตฺวา นิรุชฺชติ ตโต จกขุ-
วิณฺณานํ ทสฺสนกิจฺจึ ตโต วิปากมโนธาตุ สมปฺปฏิจฺจนน-
กิจฺจึ ตโต วิปากาเหตุกมโนวิณฺณานธาตุ สนฺตีรณกิจฺจึ
ตโต กิริยาเหตุกมโนวิณฺณานธาตุ โวญฺจพฺพนกิจฺจึ สาธยมาณา
อุปฺปชชิตฺวา นิรุชฺชติ ตทนนฺตรึ ชวณฺ์ ชวติ ๑ ตตฺตราปี
เนว ภาวญฺคสมเย น อวชฺชนาทีนึ อณฺฺตรสมเย สัวโร วา
อัสวโร วา อตฺถิ ชวณกฺขณฺเ ปน สเจ ทสฺสึลฺลยึ วา
มุญฺจสฺสจฺจึ วา อณฺฺณานํ วา อกฺขนฺนติ วา โกสชฺชึ วา
อุปฺปชชติ อัสวโร โหติ ๑ เอว โหนฺโตะ ปน โส จกขุณทุริเย
อัสวโรติ วุจติ ๑ กสฺมา ยสฺมา ตสฺมี สติ ทวารมฺปิ
อคฺคตฺตึ โหติ ภาวญฺคมฺปิ อวชฺชนาทีนึ วิถิจิตฺตานีปี ๑ ยถา
กึ ยถา นคเร จตฺตสฺ ทวารสฺ อัสวเตสฺ กิณจาปี อนฺฺโตจฺมร-
ทวารโกญฺจกคพฺภาทโย สฺสัวฺตา ตถาปี อนฺฺโตนคเร สพฺพึ
๑. ม. อาปชชตีติปี ๑

*เล่มที่ 39 จุฬนิตุเทศสวณณา หน้า 468

ภณฺฑํ อรกฺขิตํ อโคปีตเมว โหติ ฯ นครทวารเณ หิ ปวิสิตฺวา
โจรา ยทิจฺจนฺตํ ตํ กรเยยฺย (๑) ฯ เอวเมว ชวเน ทุสฺสีลยาทีสุ
อุปฺปนฺเนสุ ตสฺมี อสฺวเร สติ ทวารมฺปิ อคฺคตํ โหติ ภวฺงมฺปิ
อวชฺชนาทีนํ วิถิจิตฺตานิปฺตี (๒) ฯ

จกฺขุณา รูปี ทิสฺวา น นิมิตฺตคฺคภาหิ โหตีติอาทีสุ น
นิมิตฺตคฺคภาหิ โหตีติ ฉนฺทราควเสน วุตฺตปฺปการิ นิมิตฺตํ น
คณฺหาติ ฯ เอวํ เสสฺปทานิปิ วุตฺตปฺปฏฺิปกฺเขน เวทิตพฺพานิ ฯ
ยถา จ เหฏฺฐา ชวเน ทุสฺสีลยาทีสุ อุปฺปนฺเนสุ ตสฺมี
อสฺวเร สติ ทวารมฺปิ อคฺคตํ โหติ ภวฺงมฺปิ อวชฺชนาทีนํ
วิถิจิตฺตานิปฺตี วุตฺตํ เอวมิชฺ ตสฺมี สีลาทีสุ อุปฺปนฺเนสุ ทวารมฺปิ
คฺคตํ โหติ ภวฺงมฺปิ อวชฺชนาทีนํ วิถิจิตฺตานิปิ ฯ ยถา
กิ ยถา นครทวารเรสุ สํวเตสุ กิณฺจาปี อนฺโตฆรธาโย
อสฺวตา โหนฺติ ฯ ตถาปี อนฺโตนคเร สพฺพํ ภณฺฑํ สุรกฺขิตํ
สุโคปีตเมว โหติ ฯ นครทวารเรสุ หิ (๓) ปิหิตฺเตสุ (๔) โจรานํ ปเวโส
นตฺถิ ฯ เอวเมว ชวเน สีลาทีสุ อุปฺปนฺเนสุ ทวารมฺปิ คฺคตํ
โหติ ภวฺงมฺปิ อวชฺชนาทีนํ วิถิจิตฺตานิปิ ฯ ตสฺมา ชวณฺกฺขณ
อุปฺปชฺชมาโนปี จกฺขุณฺทริเย สํวโรติ วุตฺโต ฯ (๕)

อวสฺสูตฺตปริยายญฺจาติ กิเลเสหิ ตินฺตการณญฺจ ฯ อนวสฺสูต-

๑. ม. หเรยฺย ฯ ๒. ม. วิถิจิตฺตานิปฺตี ฯ

๓. ม. หิสฺสทฺโท นตฺถิ ฯ ๔. ม. ปิหิตฺเตสุ ฯ ๕. วิสฺสุทฺธิมคฺค. ๑/๒๖-๗ ฯ

*เล่มที่ 39 ขกฺควิสาณสุตฺตนิทฺเทสวณฺณา หน้า 469

ปริยายญฺจาติ กิเลเสหิ อตฺตินฺตการณญฺจ ฯ ปิยรूपे รุเปติ อัญฺจชาติเก
รूपารมฺมणे ฯ อปฺปิยรूपे รุเปติ อนิฏฺฐสฺภาเว รุปารมฺมणे ฯ
พฺยาปชฺชตีติ โทสวเสน ปฺปติภาวมาปชฺชติ ฯ โอตารนฺติ ฉิทฺทํ
อนฺตรํ ฯ อารมฺมณฺนติ ปจฺจยํ ฯ

(๑)อภิกวิสูติ มทฺทิสฺสุ(๑) ฯ น อภिवิตี (๒) น มทฺทิตฺติ ฯ พหฺล-
มตฺตติกาติ ปุณฺนปฺปุนฺนํ ทานวเสน อุตฺทมฺมายิตฺตา(๓) พหฺลมตฺตติกา ฯ
อลฺลวเลปนาติ (๔) อสฺสกุขมตฺตติกาทานา ฯ เสสเมตฺถ อุตฺตทานเมว ฯ (๕)

นวมํ ฯ

ทสเม กาสายวตฺโต อภินิฏฺขมิตฺวาติ อิมสฺส ปาทสฺส
เคหา อภินิฏฺขมิตฺวา กาสายวตฺโต หุตฺวาติ เอวมตฺโต
เวทิตฺตโพ ฯ เสสํ วุตฺตณฺเนเนว สกฺกา ชานิตฺตุนฺติ น
วิตฺถาริตฺตุนฺติ ฯ

ทสมํ ฯ

ตติยวคฺควณฺณา นิฏฺฐิตฺตา ฯ

- # ๑. ม. อภิกวิสูติ มทฺทิสฺสุ ฯ ๒. ม. น อภิกวิสูติ ฯ
- # ๓. ม. อุตฺทมฺมายิกา ฯ ๔. ม. อุตฺทวเลปนาติปิ ฯ
- # อุตฺทวเลปนาติปิตี ปาโจ ฯ ๕. ม. อุตฺตทานํ ฯ

*เล่มที่ 39 ขกควิสาณสุตตนิทุเทศวณณนา หน้า 471

ทุติเย อวารณานีติ นีวรณาเนว ตานี อตุถโต

อุรคสุตเต (๑) วุตตานิ ๑ ตานี ปน ยสุมา อพุททโย วีย จนุฑิ
สุริยิ วา เจโต อวารนุติ ตสุมา อวารณานิ เจตโสติ
วุตตานิ ๑ ตานี อุปจาเรน วา อุปปนาย วา ปหาย ๑
อุปกุกิเลเสติ อุปคมม จิตต วิพาเชนเต อุกุสเล ชมเม ๑ วตุโถ-
ปมาทีสุ (๒) วุตเต อภิขุณาทโย วา ๑ พุยปนุชชาติ ปนุฑิตวา
วินุฑิตวา (๓) วิปสุสนามกเคน ปชหิตวาติ อตุโถ ๑ สพุเพติ
อนวเสเส ๑ เอวิ สมถวิปสุสนาสมปโน ปจम्मกเคน ทิฏฐิ-
นิสฺสยสฺส ปหีนตฺตา อนิสฺสโต ๑ เสสมกฺเคหิ เจตฺวา เตชาตฺก-
กตฺติ เสฺนหโทถฺ (๔) ตณฺหาราคนฺติ วุตตํ โหติ ๑ เสฺนโหเอว (๕) หิ
कुณปฏฺิปกฺขโต เสฺนหโทโสติ วุตโต ๑ เสถํ วุตตณฺยเมว ๑ (๖)

ทุติยํ ๑

ตติเย วิปฏฺฐิกิตฺวานาติ ปิฏฺฐิโต กตฺวา จทุเทตฺวา
ชหิตฺวาติ อตุโถ ๑ สฺขํ กุกฺขนฺติ (๗) กายิกสาตาสาตํ ๑ โสมนสฺส-
โทมนสฺสนฺติ เจตสิกสาตาสาตํ ๑ อุปกฺขนฺติ จตุตฺถชฺฆานู-
เปกฺขํ ๑ สมถนฺติ จตุตฺถชฺฆานสมถเมว ๑ วิสุทฺทนฺติ ปญฺจนีวรณ-
วิตกฺกวิจาร์ปิตฺสูขสงฺขาเตหิ นวหิ ปจฺจนีกธฺมเมหิ วิมุตฺตตฺตา

๑. พุ. สฺ. ๒๕/๒๕๔/๓๒๕ ๑ ๒. ม. มฺ. ๑๒/๕๑/๖๔ ๑

๓. สฺ. ยฺ. วิโนทิตฺวา ๑ ม. วินาเสตฺวา ๑ ๔. ม. สฺเนหโทถฺ ๑

๕. ม. สฺเนหโหเอว ๑ เอวมฺปริปี ๑ ๖. ปรมตฺถโชติกา ๑ ๑

๗. ม. สฺขํ กุกฺขณฺจาทิ ๑

*เล่มที่ 39 จุฬนิตุเทสวณณนา หน้า 472

อติสุทฺธิ นิตฺตสุวณณมิมว(๑) วิคฺคูปกฺกิลเสสนฺติ อตุโถ ฯ

อัย ปน โยชนา วิปฏิจิกฺควาน สุขฺลจ ทฺกฺขณฺจ ปุพฺเพว
ปจฺมชฺฌานูปจารณฺมิมยฺเยว ทฺกฺขํ ตติยชฺฌานูปจารณฺมิมยฺยจฺจ สุขณฺติ
อธิปฺปาโย ฯ ปุณฺ อาทิตฺโต วุคฺคํ จการํ ปรโต เนตฺวา โสมนสฺสํ
โทมนสฺสฺลจ วิปฏิจิกฺควาน ปุพฺเพวติ อธิกาโร ฯ เตน
โสมนสฺสํ จตฺตถชฺฌานูปจารณฺมิมยฺ (๒) โทมนสฺสฺลจ ทฺติยชฺฌานู-
ปจฺจเรเววติ ทีเปติ ฯ เอตานิ หิ เอเตสํ ปริยายโต ปหานญฺ-
จานานิ ฯ นิปฺปริยายโต ปน ทฺกฺขสฺส ปจฺมชฺฌานํ โทมนสฺสสฺส
ทฺติยชฺฌานํ สุขสฺส ตติยชฺฌานํ โสมนสฺสสฺส จตฺตถชฺฌานํ
ปหานญฺจานํ ฯ ยถาห ปจฺมํ ฌานํ อฺปสมฺปชฺช วิหริติ
เอตฺถปฺปนํ ทฺกฺขินฺทฺริยํ อปริเสสํ นินฺรุชฺฌตฺติอาทิ ฯ (๓) ตํ
สพฺพิ์ เหฏฺฐา วุคฺคณฺเยน คเหตุพฺพิ์ ฯ ปรโต ปุพฺเพ วาติ
ตีสฺส ปจฺมชฺฌานาทีสฺส ทฺกฺขโทมนสฺสสุขานิ วิปฏิจิกฺควา
เอตฺถเอว จตฺตถชฺฌานเ โสมนสฺสํ วิปฏิจิกฺควา อิมาย
ปฺปฏิปทาย ลทฺธานุเปกฺขํ สมถํ วิสุทฺธิ เอโก จเรติ ฯ เสสํ
วุคฺคณฺยเมววาติ ฯ

ตติยํ ฯ

จตฺตเถ อารทฺธิ วีริยมสฺสาติ อารทฺธิวิริโย ฯ เอเตน
อตุตโน วีริยารมฺภํ อาทิวิริยํ ทสฺเสติ ฯ ปรมตฺโต วุจฺจติ
๑. ม. นิตฺตสุวณณมิมว ฯ ๒. ม. จตฺตถชฺฌานูปจฺจเร ฯ
๓. ส. มหา. ๑๕/๕๕๗/๒๘๓ ฯ

*เล่มที่ 39 ขคฺควิสาณสุตฺตนิทฺตสวณฺณนา หน้า 473

นิพฺพานํ ตตฺถ(๑) ปตฺติยา ปรมตฺถปตฺติยา ฯ เอเตน วิริยารมฺเณน
ปตฺตพฺพผลํ ทสฺเสติ ฯ อลีนจิตฺโตติ เอเตน วิริยุปตฺถมฺภิตานํ(๒)
จิตฺตเจตสีگانํ อลีนํ ทสฺเสติ ฯ กุสึตฺตวตฺตตีติ เอเตน จานาสน-
จกฺกมาทีสุ กายสฺส อนวสีทํ ฯ ทพฺพนิกฺกโมติ เอเตน กามํ
ตโจ นหารุ จาติ (๓) เอวํ ปวตฺตํ ปทหนวิริยํ ทสฺเสติ ฯ ยนฺตํ
อนฺุพฺพสฺสีกขาทีสุ ปทหนโต กายเณ เจว ปรมตฺถสจฺจํ สจฺจนิ-
กโรติ วุจฺจติ(๔) ฯ อถวา เอเตน มกฺกสมฺปยุตฺตวิริยํ ทสฺเสติ ฯ
ตณฺหิ ทพฺพหฺจ ภาวนาปาริปุริคตฺตตา นิกฺกโม จ สพฺพโส
ปฏฺธิปกฺขา นิกฺขนตฺตตา ตสฺมา ตํสมงฺกิ ปุคฺคโลปี ทโพห
นิกฺกโม อสฺสาติ ทพฺพนิกฺกโมติ วุจฺจติ ฯ งามพฺลูปนฺโนต
มกฺกกฺขณเณ กายถาเมน ถาณพฺเลน จ อุปนฺโน ฯ อถวา ฯ
ถาณญฺเตน พฺเลน อุปนฺโนติ งามพฺลูปนฺโน ถิรถาณพฺลูป-
นฺโนติ วุจฺจํ โหติ ฯ เอเตน ตสฺส วิริยสฺส ถาณสมฺปโยคํ (๕)
ทีเปนฺโต โยนิโส ปธานภาวํ (๖) สาเรติ ฯ ปุพฺพภากมชฺฉิม-
อูกฺกญฺจวิริยวเสน วา ตโยปี ปทา โยเชตพฺพา ฯ เสสิ
วุตฺตนยเมวาทิ ฯ

จตฺตํ ฯ

๑. ม. ตตฺถ ฯ ๒. ม. วิริยุปตฺถมฺภิตานํ ฯ ๓. ม. ม. ๑๓/๒๓๕/๒๓๔ ฯ

อจฺ. ทสก. ๒๐/๒๕๑/๖๔ ฯ ๔. ม. สจฺจนิกโรติ ปญฺญาจ นํ

ปสฺสตีติ วุจฺจติ ฯ ๕. ม. วิปสฺสนาถาณสมฺปโยคํ ฯ

๖. ม. ปทหนภาวํ ฯ

*เล่มที่ 39 จุฬนิตฺตเสวณณนา หน้า 474

ปณฺจเม ปฏฺฐิตถานนฺติ เตหิ เตหิ สตฺตสงฺขารเหหิ
ปฏฺฐินิวตฺตติตฺวา(๑) สลฺลีนํ เอกตฺตเสวิตา(๒) เอภีภาโว กายวิเวโกติ
อตุโถ ๑ ฌานนฺติ ปจฺจนีกฌापนโต อารมฺมณลกฺขณฺอุป-
นิชฺฌานโต จ จิตฺตวิเวโก วุจฺจติ ๑ ตตฺถ อภฺจ สฺมาปตฺติโย
นึวรณาทิปจฺจนีกฌापนโต กสิณาทิอารมฺมณฺอุปนิชฺฌานโต(๓) จ ฌานนฺติ
วุจฺจนฺติ (๔) ๑ วิปสฺสนามคฺคผลานํ สตฺตสยฺยวาทิปจฺจนีกฌापนโต
ลกฺขณฺอุปนิชฺฌานโต จ ฌานนฺติ วุจฺจนฺติ ๑ อิธ ปน
อารมฺมณฺอุปนิชฺฌานเมว อิธปฺเปตํ ๑ เอวเมตํ ปฏฺฐิตถานณฺจ
ฌานณฺจ ๑ อริยจฺมาโนติ อชฺหมานो อวิสฺสชฺชฺมาโน ๑ (๕) ฌมฺเมสุติ
วิปสฺสนุเปหฺสุ(๖) ปณฺจกฺขนฺธาติฌมฺเมสุ ๑ นิจฺจนฺติ สตฺตํ สมิตํ
อพฺโพภิกณฺณํ ๑ อนุชฺมมจาริตี เต ฌมฺเม อารพฺภ ปวตฺตมาเนน(๗)
อนุคฺตํ วิปสฺสนาชฺมมํ จรฺมาโน ๑ อถ วา ฌมฺเมสุติ เอตฺถ
ฌมฺมาติ นว โลกฺกุตฺตรฌมฺมา เตสํ ฌมฺมานํ อนุโลมฌมฺโมติ
อนุชฺมโม วิปสฺสนาเยตํ อิธวณฺ ๑ ตตฺถ ฌมฺมานํ นิจฺจํ
อนุชฺมมจาริตี วตฺตพฺเพ คาทาพฺนฺชฺสุขตฺถํ วิภคฺติพฺยตฺตเยน
ฌมฺเมสุติ วุคฺคํ สียา ๑ อาทินวํ สมฺมสิตา ภเวสุติ ตาย
อนุชฺมมจาริตาสฺงขาตาย วิปสฺสนาย อนิจฺจาการาทิโทสํ ตีสุ
ภเวสุ สมนุปลฺสฺสนุโต เอวํ อิมาย กายวิเวกจิตฺตวิเวกํ อริยจฺมาโน สฺขาปฺปตฺต-
๑. ม. ปฏฺฐินิวตฺตติตฺวา ๑ ๒. ม. เอกตฺตเสวิตา ๑
๓. ม. กสิณาทิอารมฺมณฺอุปนิชฺฌานโต ๑ ๔. ม. วุจฺจติ ๑ เอวมฺปรีปี ๑
๕. ม. อนิสชฺชฺมาโน ๑ ๖. ม. วิปสฺสนุเปหฺสุ ๑ ๗. ม. ปวตฺตมาเนน ๑

*เล่มที่ 39 ขคฺควิสานสฺสุตตนิทฺเทศวณณนา หน้า 477

ขนฺธาธิธมฺมเกเท น สชฺชติ สมาริขฺขุนฺเชน วิตราโค ปทุมํว
โตเยน ราเคน น ลิปฺปติ ฯ เอวํ สมนฺวิปฺสฺสนาหิ สีสฺสมาธิ-
ปญฺญาขฺขุนฺเชหิ จ ยถาสฺมภวํ อวิชฺชา ตณฺหํหํ ตินฺนญจ
อกุสฺสมูลานํ ปหํนวเสน อสนฺตสนฺโต อสชฺชมาโน อลิปฺปมาโน
จ เวทิตฺตพฺโพ ฯ เสถํ วุตฺตนยเมวาทิ ฯ

สตุตฺตมํ ฯ

อภฺจเม สหฺนา จ หนฺนา จ สีสฺมชฺวตฺตา จ
สีโห ฯ เกสรสีโหว อธิ อธิปฺเปโต ฯ ทาจา พลมสฺสตุตฺถิติ
ทาจพลี ฯ ปสฺยห อภิภฺยยาติ อุกฺขํ จาริสทฺเทน สห โยเชตพฺพํ
ปสฺยหจาริ อภิภฺยจาริติ ฯ ตตฺถ ปสฺยห นิกฺคยฺห ปวาเหตุวา(๑)
จรณฺน ปสฺยหจาริ ฯ อภิภฺยวิตฺวา สนฺตาเสตฺวา วสีกฺควา
จรณฺน อภิภฺยจาริ ฯ สุวํยํ กายพลน ปสฺยหจาริ เตชสา
อภิภฺยจาริ ฯ ตตฺถ สเจ โกจิปิ(๒) วเทยฺย กิ ปสฺยห อภิภฺย-
จาริติ ตโต มิกานนฺติ สามิวจันํ อุปฺโยคฺวจันํ(๓) กตฺวา มิกะ
ปสฺยห อภิภฺยจาริติ ปฏฺิวตฺตพฺพํ ฯ ปนฺตานิติ ทูรานิ ฯ เสนา-
สนานิติ วสนฺนฺจานานิ ฯ เสถํ ปุพฺเพ วุตฺตนยเนว สกฺกา
ชานิตฺตุนฺติ น วิตฺถาริตํ ฯ

อภฺจมํ ฯ

๑. ม. ปสฺยห นิกฺคยฺห ปวาเหตุวา ฯ

๒. ม. โกจิปิ ๓. ม. อุปฺโยคฺตเถ ฯ

*เล่มที่ 39 จุฬนิตุเทศสวณณนา หน้า 478

นวมเม สพุเพ สตุตา สุธิตา ภวนุตติอาทีนา นเยน
หิตสุขุปนยนกามตา เมตฺตาฯ อโห วัต อิมฺมหา ทุกฺขา
วิมุจฺเจยฺยุตฺติอาทีนา นเยน อหิตทุกฺขาปนยนกามตา กรุณาฯ
โมทนฺติ วัต โภนฺโต สตุตา โมทนฺติ(๑) สาธุ สุกฺกุตฺติอาทีนา
นเยน หิตสุขาวิปฺปโยคากามตา มุทิตาฯ ปญฺญายิสฺสนฺติ
สเกน กมฺเมนาตี สุขทุกฺขेषุ อชฺฌเปกฺขนตา อุเปกฺขาฯ
กาถาพนฺธสุขตฺถํ ปน อุปฺปฏิปาฎิยา เมตฺตํ วัตฺวา อุเปกฺขา
วุตฺตา มุทิตา จ ปจฺจนาฯ วิมุตฺตีติ (๒) จตฺสฺโสปี หิ [๓]
วิมุตฺตี เอตา อตฺตโน ปจฺจนิกรมฺเมหิ วิมุตฺตตฺตา วิมุตฺติโยฯ เตน
วุตฺตํ

เมตฺตํ อุเปกฺขํ กรุณฺมฺ วิมุตฺตี

อาเสวมาโน มุทิตลฺลจ กาลเถ

ตตฺถ อาเสวมาโนติ ติสฺโส ติกจตฺถกฺขมาณวเสน[๔]

อุเปกฺขํ จตฺตถกฺขมาณวเสน ภาวยมาโนฯ กาลเถ เมตฺตํ
อาเสวิตฺวา ตโต วุฏฺฐาย กรุณฺมฺ ตโต วุฏฺฐาย มุทิตํ ตโต
อิตรโต วา นิปฺปิตฺติกฺขมาณโต วุฏฺฐาย อุเปกฺขํ อาเสวมาโน
กาลเถ อาเสวมาโนติ วุจฺจติ อาเสวิตฺตุ ฬาสฺสกาเถ วาฯ
สพุเพน โลเกน อวิรุชฺฌมาโนติ ทสฺสุ ทิสาสฺสุ สพุเพน
๑. ม. โมทนฺติฯ ๒. ม. วิมุตฺตินฺติฯ ๓. ม. เอตฺถนฺตเร
วิมุตฺตีติ ทิสฺสติฯ ๔. ม. เอตฺถนฺตเร ภาวยมาโนติ ทิสฺสติฯ

*เล่มที่ 39 ขุคฺควิสาณสุตฺตนิทฺตเสวณณนา หน้า 479

สตุตฺตโลเกน ฯ อวิรุชฺฌมาโน ฯ เมตฺตาทินฺนํ หิ ภาวิตตฺตทา สตุตฺตา
อปฺปฎฺธิภูฏา โหนฺติ สตุตฺเตสุ(๑) วิโรธภูโต ปฏฺธิโฆ วุปฺสมติ ฯ
เตน วุตฺตํ สพฺเพน โลเกน อวิรุชฺฌมาโนติ เสถํ วุตฺต-
สทิสเมวาทิ ฯ

นวมํ ฯ

ทสเม สญฺโฆชนานีติ ทส สญฺโฆชนานิ ตานิ จ
เตน เตน มกฺเคน สนนฺทาลยิตฺวาน ฯ อสนฺตํ ชีวิตสงฺขมฺหีติ
ชีวิตสงฺขโย วุจฺจติ จุตฺติจตุตฺตสฺส ปรีเกโท ตสฺมํ จ ชีวิตสงฺขเย
ชีวิตนิกฺกนฺติยา ปหีนตฺตทา อสนฺตสนฺติ ฯ เอตฺตาวตฺตา สอฺปาทิสฺเสส-
นิพฺพานชาตุํ อตฺตโน ทสฺเสตฺวา คาถาปรีโยसानเ อญฺปาทิส-
เสสาย นิพฺพานชาตุยา ปรีนิพฺพายีติ ฯ

ทสมํ ฯ

เอกาทสเม ภษนฺตีติ สรีเรน อลฺลยิตฺวา ปยฺรูปาสนฺติ ฯ
เสวนฺตีติ อญฺชลิคมฺมาทึหิ กิการปฏฺธิสฺสาวิตาย จ ปรีจฺรณฺติ ฯ
การณํ อตฺถโถ เอเตสนฺติ การณฺตฺถา ภษนาย เสวนาย
จ นาญญํ การณฺมตฺถิ อตฺถโถ(๒) เอเต(๓) การณํ อตฺถเหตุ
เสวนฺตีติ วุตฺตํ โหติ ฯ นิกฺกการณา ทุลฺลภา อชฺช มิตฺตาคิ
อิโต กิณฺจิจิ ลจฺจามาคิ เอวํ อตฺตปฏฺธิลาภการณน นิกฺกการณา
เกวลํ

๑. ม. สตุตฺเตสุปี ฯ ๒. ม. การณฺมตฺถิ อตฺถโถ เอว ฯ

๓. ม. เตถํ ฯ

*เล่มที่ 39 จุฬนิตุเทสวณณนา หน้า 480

อุปกาโร จ โย มิตุโต โย จ มิตุโต สุขทุกุโข (๑)
อตุถกขายี (๒) จ โย มิตุโต โย มิตุโต อนุกมฺปโกติ (๓)

เอวํ วุตฺเตน อริเยน มิตุตภาเวน สมฺนฺนาคตา ทุลลภา
อชฺช มิตุตา ฯ อตุตฺตนิ จิตฺตา เอเตสํ ปญฺญา อตุตฺตานิเยว โอลิเกนฺตฺติ
น อลฺลณฺตฺติ อตุตฺตญฺญปญฺญา ฯ ทิฏฺฐตฺตปญฺญาติ อยมฺปิ กิร
โปราณปาโง ฯ สมฺปติ ทิฏฺฐเจเยว อตุเถ เอเตสํ ปญฺญา (๔) อยติ
เปกฺขนฺตฺติ (๔) วุตฺตํ โหติ ฯ อสฺสึจฺติ อสฺสึจฺนินา อนริเยน กายวจิมโน-
กมฺเมน สมฺนฺนาคโตติ (๕) ฯ เสสํ ปุพฺเพ วุตฺตฺนเยเนว เวทิตพฺพํ ฯ
ยํ อนุตฺตรนฺตฺรา อติวิทฺตฺตารภเยน น วุตฺตํ ตํ สพฺพํ ปาจฺจानุ-
สारेเนว เวทิตพฺพํ ฯ

เอกาทสมํ ฯ

จตุตฺตถวคฺควณณนา นิฏฺฐิตา ฯ

สทุทธมมปชฺโชติกา จุฬนิตุเทสวณณนา

ขคฺควิสาณสฺสุตฺตนิทฺเทสวณณนา นิฏฺฐิตา ฯ

๑. ม. สุขทุกุโข จ โย สขา ฯ ย. โย จ มิตุโต สุขทุกุโข ฯ

๒. ม. อตุถกขายี ฯ ๓. ที. ปา. ๑๑/๑๕๗/๒๐๒ ฯ ม. โย จ

มิตุตฺตานุกมฺปโกติ ฯ กตุถจ. โย จ มิตุโต อนุกมฺปโกติ ฯ

๔. อายติ น เปกฺขนฺตฺติ ฯ ๕. ม. สมฺนฺนาคตาติ ฯ

นิกมคถา

โย โส สุกตปุตตานัน อธิปติภูเตน หิตรตนา(๑)
เถเรน ธิรคณวตา สุวิภตุโต มหานิตุเทโส ฯ
ตสสุตถวณณา ยา ปุพพกุกกถานันย ตถา
วาทยุตตี(๒) นิสุสาย มยา รทฐา นิกุกกานมุขคตา เอสา ฯ
ยั ปุริ ปุรุตตัม วร- มนุราชปุรุหัย(๓)
โย ตสส ทกขิณเภาเก มหาวิหาโร ปติภูจิติโต ฯ
โย ตสส ติลโต ภูโต มหาภูโป สิลุจโย
ยนตสส ปจมิเม ภาเก เลโข กถิกสณญิติโต(๔) ฯ
กิตติเสโนติ (๕) นามเน สาชิว ราชสมมุโต
สุจิจาริตตสมุปนโน เลโข กุสลกมุมิโก ฯ
สิจจฉายตรุเปตัง สลิลาสยสมุปนัน(๖)
จารุปาการสณจิตัง (๗) ปรีเวณมการยิ ฯ
อุปเสโน มหาเถโร มหาปรีเวณวาสิ โย
ตสสาทาสิ ปรีเวณัง เลโข กุสลกมุมิโก ฯ
วสนเตเนตถเถเรน (๘) ธิรสิเลน ตาทินา
(๙)อุปเสนวหเยน ยา สทุทธมมุชิติกา (๙) เอสา ฯ

- # ๑. ม. หิตรตนา ฯ ๒. ม. ยุตตี ฯ ๓. ส. ปรมอนุราชปุรุหัย ฯ
๔. ม. กถิกสณญิติโต ฯ ๕. ส. กิตติเสโนติ ฯ ๖. ม. สลิลาสยสุปทัง ฯ
๗. ม. จารุปาการสณจิตัง ฯ ๘. ส. เตเนว ฯ ๙. ม.อุปเสนวหเยน สา
กถา สทุทธมมุชิติกา ฯ

*เล่มที่ 39 จุฬนิทเทสวณฺณนา หน้ 482

รณฺโหล สิริณิวาสสุต	สิริสงฺมสุต โปธิโน
ฉพฺพีสติมฺหิ วสุสมฺหิ	นิฏฺฐิตง นิทฺเทสวณฺณนง ๑
สมยํ อนฺุโลเมนฺตี	เถรณํ เถรวสทีปณํ(๑)
นิฏฺฐงฺกตง ยถายํ	อฏฺฐกถง โลกहितชนนี ๑
สทฺธมฺมํ อนฺุโลเมนฺตี (๒)	อตุตฺทิตฺติ ปฺรหิตถยจ สงเชนฺตง
นิฏฺฐํ จจฺจนฺตฺถ ตถง	มโนรถง สพฺพสตุตณนํ ๑
สทฺธมฺมปฺชฺโชติกง	อฏฺฐกถงเยตฺถถ คณฺนิตฺถกุสเลหิ
คณฺนิตง ตฺถ ภูณวกรง	เถยยงติเรกจตุตงริสง ๑
อนฺุฏฺฐงฺเกณ อสุสง	จฺจนฺทง พนฺุเชน(๓) คณฺนิยมนงนง ตฺถ
อติเรกทสสทฺส-	สงฺขง คถงติ เถยยง ๑
สทฺสนจิริฏฺฐิตตฺถ	โลกहितถยจ สมฺปทเรน(๔) มยง
ปฺุณฺณํ อิมํ รยจถง	ยํ ปตุตฺถมนปฺปํ วิปฺปลํ ๑
ปฺุณฺณเณ เณ โลโก	สทฺธมฺมสยงนํ ทสพฺลสุต
อฺุปฺุณฺณชิตฺถง(๕) วิมลํ	ปฺปโปตฺถ สฺุขํ สฺุเขเนวทง ๑

สทฺธมฺมปฺชฺโชติกง นม จุฬนิทฺเทสวณฺณนง

นิฏฺฐิตง ๑

อิมินง เลขปฺุณฺณเณ มง เม พทลสมคโม
 ติปฺปฏิทฺธโร โหมิ เมตฺเตยยสุเสว สนฺุติเกติ (๖)๑

๑. ม. เถรวสทีปณํ ๑ ๒. ม. อนฺุโลเมนฺตง ๑

๓. ม. จฺจนฺโท พนฺุเชน ๑ ๔. ม. สทฺทเรน ๑

๕. ม. อฺุปฺุณฺณชิตฺถง ๑ ๖. ม. อยํ คถงน ตฺถ ๑